

UNIVERSITAT DE BARCELONA

“Pro succurrendo necessitatibus dicti hospitalis”

Els orígens del patrimoni i els mecanismes de finançament de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (s. XV)

Jaume Marcé Sánchez

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

«*Pro succurrendo necessitatibus dicti hospitalis*»

Els orígens del patrimoni i els mecanismes de finançament de
l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (s. XV)

Tesi presentada per optar al títol de doctor

Doctorand:

Jaume Marcé Sánchez

Directors:

Dr. Daniel Piñol Alabart (Universitat de Barcelona)

Dr. Nikolas Jaspert (Universität Heidelberg)

Tutor:

Dr. Antoni Conejo da Pena (Universitat de Barcelona)

Barcelona, 2022

Programa de Doctorat “Cultures Medievales”

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

AGRAÏMENTS

Han estat moltes les persones que m'han ajudat a arribar fins aquí. Sense el seu suport, tant acadèmic com emocional, el treball que aquí presento no seria el mateix. A totes elles els hi dec els encerts. Els errors, però, són tots ben meus.

En primer lloc voldria agrair el recolzament i els consells que he rebut dels meus directors. Per una banda, el Daniel Piñol, qui des del minut 1 m'ha encoratjat, m'ha ajudat a enfrontar-me contra el desànim i la desesperació (sobretot en els darrers mesos) i sempre ha respòs amb solucions els dubtes i els problemes que li he consultat. Per altra, el Nikolas Jaspert, que malgrat la distància que separa Heidelberg de Barcelona ha estat ben present al llarg de la tesi. Les seves aportacions sempre han estat suggeridores, alhora que han nodrit *germànicament* la recerca.

Aquesta tesi no seria el què és sense els ànims i les recomanacions sempre encertades que he rebut de l'Antoni Conejo, qui ha excedit en les seves tasques com a tutor i sempre ha mostrat interès per com avançava la recerca.

El mateix agraïment el vull expressar a tots els companys i companyes de l'Àrea d'Història Medieval Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Barcelona. Ha estat un plaer poder treballar amb l'Ignasi, la Blanca, la Mireia, la Marta, la Rosa, la Maria, el Salvatore, el Pau, la María Dolores, la Karen, l'Esther, el Gerard, el Xavier, el Jordi, l'Elena i el Giacomo. A l'hora de dinar, al passadís o fent un cafè a l'Espai (o allà on trobéssim lloc), sempre han trobat la manera per ajudar-me i aconsellar-me en tot allò què els he consultat.

L'associació ARDIT també mereix un lloc destacat en aquests agraïments. Formar part de l'associació m'ha fet créixer com a medievalista, però no només. Les trobades amb els altres membres de l'associació moltes vegades han estat un espai de cures, on hem pogut compartir les alegries i els maldecaps que genera fer una tesi doctoral.

El mateix record tinc pels companys d'ArqueoMontsec, amb els qui he passat llargues i divertides estones, tant a Barcelona com al Pallars. Gràcies per ensenyar-me alguns dels llocs més reconidits del país. I gràcies per descobrir-me l'Arturo, així com altres celebritats de la gastronomia catalana.

Una menció especial mereixen la Laura, els Pols i el Xavi. Quatre amics que vaig conèixer mentre cursava el grau i el màster i que, sens dubte, han estat els millors companys de viatge que podria haver tingut durant els darrers anys. La seva companyia i estima ha estat un suport fonamental.

Encara que bona part de la tesi l'he escrit a la Universitat de Barcelona, l'*Historisches Seminar* de Heidelberg em va acollir durant la tardor i l'hivern de 2019. Novament, voldria agrair al Nikolas totes les facilitats que em va oferir durant l'estada. Una estada que no hauria estat la mateixa sense el David, el Joaquín, el John i la Raphaëlle, que van omplir l'enyor amb llargues converses, estones al bar, deliciosos kebabs, futbol i classes de capoeira.

Però el punt de partida sempre ha estat Vilafranca. L'estima del Jordi, la Maria, el Xavi, l'Aina, l'Eloy, la Sandra, l'Àfrica, la Gemma i el petit Aniol és insubstituïble. També la dels nouvinguts, l'Araceli i el Francesc. Gràcies per l'amor, la sinceritat, el suport i les tardes jugant a jocs de taula.

No voldria oblidar-me d'uns altres nouvinguts a Vilafranca, l'Stefano, el Camillo, la Nina i la Filo. Gràcies per l'afecte, els consells i per tenir la casa sempre oberta. Tampoc voldria descuidar-me dels amics de Guardiola i Vilobí, del Roger, del Romà i dels Marcs, que sempre hi són.

Ja per acabar voldria agrair a la meva família tot el seu suport i estima. Als avis, als tiets i als cosins; especialment a l'Anna, que va marxar massa d'hora. També al Paco, a la Marina i a la Susana, la meva germana, que tot i ser un nervi és la millor germana que podia tenir. I parlant de família, voldria expressar el més profund agraïment a la Bou i a la Marianne. Per ser-hi sempre, per saber conviure amb l'humor absurdíssim, per haver-me ajudat en els moments més complicats de la tesi i perquè la seva fortalesa ha estat sempre un referent.

Finalment, gràcies infinites als meus pares. Pel seu amor i per confiar en mi. Per ensenyar-me que, entre totes les coses que cal fer, el més important sempre és començar. I aquí estem.

RESUM

La present tesi doctoral té per objectiu entendre de quina manera es va sostenir l'hospital de la Santa Creu de Barcelona durant el segle XV, una institució que va ser el resultat de la unificació de diferents hospitals l'any 1401. Fruit de la fusió, la Santa Creu va ser dotada amb el patrimoni dels antics centres, el qual va ser reorganitzat i administrat durant els primers anys de la centúria. Per aquesta raó, les preguntes que es planteja aquesta recerca pretenen conèixer, per una banda, com va ser gestionat el patrimoni que va rebre la Santa Creu i, per altra, quins van ser els mecanismes de finançament emprats per resoldre les seves necessitats durant el Quatre-cents.

Per complir amb aquests objectius, el treball es divideix en quatre blocs principals. El primer bloc és l'introdutori. En ell s'inclouen tots els aspectes formals de la tesi i una revisió historiogràfica dels treballs que han estat dedicats a l'estudi dels patrimonis hospitalaris, al finançament d'aquestes institucions i, finalment, a l'hospital de la Santa Creu durant el segle XV. En el segon bloc es detallen dels actors que van intervenir durant el procés fundacional, les problemàtiques que es pretenien resoldre amb la unificació, l'ordenament i el funcionament de l'hospital i l'encaix que tingué el notari dins de la pròpia institució. En el tercer bloc s'aporten noves dades sobre la manera com va ser resolta la dotació de la Santa Creu i quines gestions van dur a terme els seus administradors amb el patrimoni rebut. Tanmateix, s'inclou una anàlisi sobre l'impacte que tingué la fundació de l'hospital de la Santa Creu sobre els antics hospitals que hi havia a Barcelona. Finalment, en el darrer bloc s'ofereix una àmplia descripció dels diferents mecanismes que van ser emprats per sostenir l'hospital, que són, per ordre, la subvenció de 1407, els títols de deute públic barceloní, els llegats testamentaris, les donacions, l'almoïna, les rendes patrimonials i la venda de productes en el mercat de segona mà.

Paraules clau: Hospital Medieval, Patrimoni Hospitalari, Finançament, Baixa Edat Mitjana, Barcelona.

ABSTRACT

The objective of this doctoral thesis is to understand how the Hospital of the Holy Cross of Barcelona was sustained during the 15th century. This institution was created by unifying different hospitals of Barcelona in 1401. As a result, the Holy Cross was given the patrimony of these antique centres, which it had to reorganise and administer during the first years of the century. For this reason, this research raises two principal questions: how did the hospital manage the endowment it received, and which financing mechanism did it use to sustain its necessities in its first century of activity?

To answer these questions, the thesis is divided in four main parts. The first one is the introduction, which includes all the formal aspects of the thesis and the state of research. It reviews the historiography dedicated to hospital patrimony and financing, and the works that focus on the Hospital of the Holy Cross during the 15th century. In the second part are described the actors which were involved in the foundational process and the problems which they tried to resolve by unifying the antique centres. It also incorporates an explanation of how the hospital was operated and organized, and of which roles the notary played for the institution. The third part brings new data on the way the administrators dealt with the endowment and the ways they found to manage the patrimony they received. It extends to the analysis of the impact that the foundation of the Holy Cross had on the ancient hospitals of Barcelona. Finally, the last part offers a wide description of the different financing mechanisms that were used to sustain the hospital, which were: the subsidy of 1407, the acquisition of public debt, legacies, donations, alms, emphyteutic rents, and the goods that were sold in the second-hand market.

Keywords: Medieval Hospital, Patrimony, Financing Mechanisms, Late Middle Ages, Barcelona.

ABREVIATURES UTILITZADES

ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó
ACB = Arxiu Capitular de Barcelona
ADB = Arxiu Diocesà de Barcelona
AHBC = Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya
AHCB = Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHPB = Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AHSCP = Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau
ANC = Arxiu Nacional de Catalunya
APSMMP = Arxiu de la Parròquia de Santa Maria del Pi
ARM = Arxiu del Regne de Mallorca
d. b. = diners barcelonins
doc. / docs. = document / documents
f. = foli/folis
gr. = gràfic
inv. = inventari
ll. b. = lliures barcelonines
ms. = manuscrit
mor. = morabatins
n. = nota
núm. = número
p./pp. = pàgina/pàgines
r. = recte
reg. = registre
s. b. = sous barcelonins
s/f = sense foliar
t. / tt. = taula / taules
v. = vers
vol. / vols = volum / volums

ÍNDIX

BLOC 1. INTRODUCCIÓ	
1. PRESENTACIÓ DE LA RECERCA.....	19
2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ	21
2.1 L'estudi dels patrimonis hospitalaris	22
2.2 L'estudi del finançament hospitalari.....	31
2.3. (Nou) balanç historiogràfic de l'hospital de la Santa Creu.....	37
3. OBJECTIUS, METODOLOGIA I ESTRUCTURA.....	44
3.1 Els objectius de la tesi.....	44
3.2 La metodologia emprada.....	45
3.3. L'estructura de la tesi	46
4. ELS ARXIUS I LES FONTS.....	48
4.1 L'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (AHSCP).....	48
4.2 L'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya (AHBC).....	50
4.3 L'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB)	51
4.4 L'Arxiu Capitular de Barcelona (ACB).....	51
4.5 Altres arxius i fonts.....	52
BLOC 2. PODER, ADMINISTRACIÓ I ESCRITURA: UN REPÀS A LA FUNDACIÓ I EL FUNCIONAMENT DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU EN ELS SEUS INICIS	
1. BARCELONA 1401: L'ACORD PER L'ASSISTÈNCIA	55
1.1 Les relacions entre Barcelona i la monarquia	56
1.2 Els vincles amb el papa cismàtic	64
1.3 Barcelona: el marc polític d'un municipi desenvolupat	68
1.3.1 Una aproximació al govern municipal.....	71
1.3.2 La influència del Consell de Cent sobre les institucions: un moment propici per a la fusió hospitalària?.....	77
1.4 La fundació de l'hospital de la Santa Creu.....	83
1.4.1 Respondre a les necessitats	84
1.4.2 La tutela, l'administració i la gestió econòmica de l'hospital	88
2. EL NOTARIAT MEDIEVAL	99
2.1 L'encaix del notari en l'hospital.....	101
2.2 Joan Torró. Apunts sobre la vida del primer notari de la Santa Creu.....	105
2.3 L'activitat notarial de Joan Torró al servei de la Santa Creu	111
2.3.1 Manuals, llibres de notes i capbreus de rendes.....	112
2.3.2 Les tipologies documentals.....	118
BLOC 3. ELS ORÍGENS DEL PATRIMONI DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU	
1. DOTAR L'HOSPITAL	123

2. «UTILIUS ET COMMODIOSUS EST DICTO HOSPITALI HABERE QUOLIBET ANNO PREDICTUM CENSUM».	
LES VIRTUTS DE L'EMFITEUSI	125
2.1 Els primers establiments emfitèutics de la Santa Creu.....	126
2.2 Els elements de l'emfiteusi: entrades, censos, fadigues i llüïsmes.....	128
2.3 Els símptomes d'un canvi en la gestió del domini	132
3. LA PRIMERA CAPBREVACIÓ	136
3.1 A cadascú el què és seu. La contribució patrimonial dels antics hospitals	138
3.2 El reconeixement d'un domini heretat.....	145
4. «DE NOVO STABILIO SIVE DE AGRARIO AD CENSUM REDIGO VOBIS». LA REDUCCIÓ DE LA RENDA CONSUECUDINÀRIA	152
5. «AD FINEM DEBITUM DEDUCENDO» LA VENDA DEL DOMINI DE L'HOSPITAL	156
5.1 Un domini a subhasta.....	157
5.2 Els compradors de rendes.....	159
6. LES REFORMES DELS ANTICS ESPAIS HOSPITALARIS	166
6.1 L'hospital de Joan Colom	167
6.2 L'hospital d'en Bernat Marcús.....	170
6.3 L'hospital de Santa Eulàlia del Camp.....	174
6.4 L'hospital de mesells.....	180
6.4.1 L'hort de l'hospital de mesells	184
6.5 L'hospital del canonge Vilar.....	188
6.6 L'hospital d'en Pere Desvilar	192
6.6.1 El desmantellament de l'edifici hospitalari	197
6.6.2 Unes primeres gestions a tocar del Rec Comtal.....	202
6.6.3 Cases, obradors i el nou <i>vic</i> de la Santa Creu	205
BLOC 4. ELS MECANISMES DE FINANÇAMENT DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU	
1. L'HOSPITAL I LES FINANCES MUNICIPALS.....	211
1.1 1407-1482	214
1.1.1. Els mecanismes de pagament	216
1.1.2 L'evolució de la subvenció.....	220
1.2 El deute públic.....	228
1.2.1 Dotació i munificència: els primers censals de la Santa Creu	230
1.2.2 La compra de censals	233
1.2.3 L'evolució del deute	237
1.2.4 Els efectes del deute públic sobre l'economia hospitalària	243
2. ELS LLEGATS TESTAMENTARIS I LES DONACIONS.....	247
2.1 El control i la identificació de les deixes testamentàries.....	250
2.1.1 La gestió de les heretats.....	254
2.2 Les donacions: les motivacions dels benefactors.....	259

2.2.1 «Quod predictum hospitale teneatur providere et alimentare me» L'assegurança d'un sosteniment vitalici	263
2.3 El contingut de llegats i donacions	269
2.3.1 Censals morts i violaris	272
2.3.2 Drets i rendes	274
2.3.3 Esclaus.....	279
2.3.4 Altres béns	283
3. UNA GRÀCIA DE CARITAT PER A L'HOSPITAL. ELS ACAPTES D'ALMOINA	285
3.1 Indulgències pontificies i llicències episcopals.....	288
3.2 La protecció dels acaptadors de la Santa Creu	296
3.3 Els baciners i el funcionament dels acaptes	300
3.4 Noves indicacions sobre la confraria de la Santa Creu.....	302
3.5 La persecució dels falsos acaptadors	305
3.6 La gestió de la col·lectoria d'almoines.....	309
3.6.1 La caritat a subhasta: els arrendaments d'almoina.....	311
3.6.2 Els arrendataris dels acaptes	314
3.7 Més enllà del pes econòmic de l'almoina.....	319
4. L'EXPLOTACIÓ DEL DOMINI	321
4.1 Un apunt sobre el contingut del domini	323
4.2 La gestió de les rendes	324
5. LA VENDA DE BÉNS EN EL MERCAT DE SEGONA MÀ	332
5.1 Els béns dels intestats: ús antic i consuetud practicada	333
5.2 No només difunts.....	337
5.3 Abans de l'encant. La gestió i el control dels béns.....	338
5.4 Els actors i els espais de les subhastes.....	340
5.5 Després de l'encant. Els ingressos i les despeses	346
CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA	
CONCLUSIONS.....	353
LLISTAT BIBLIOGRÀFIC.....	359
Fonts manuscrites, literàries i impresos anteriors a 1600.	359
Bibliografia	360
APÈNDIX 1. EDICIÓ DE DOCUMENTS	395
APÈNDIX 2. MAPES I FIGURES	419
APÈNDIX 3. TAULES.....	429
APÈNDIX 4. GRÀFICS.....	503

ÍNDICE DE DOCUMENTS

Document 1.....	397
Document 2.....	400
Document 3.....	401
Document 4.....	403
Document 5.....	406
Document 6.....	410
Document 7.....	413
Document 8.....	415
Document 9.....	417

ÍNDIX DE MAPES I FIGURES

Mapa 1. Els hospitals de la unificació de 1401.	421
Mapa 2. Evolució de l'àrea urbanitzada al voltant de l'hospital d'en Bernat Marcús (ca. 1200-1300).	422
Mapa 3. Reconstrucció hipotètica de les parcel·lacions fetes en l'hospital d'en Pere Desvilar (esquerra) i canvis duts a terme sobre les seves dependències (dreta).	423
Mapa 4. Rendes venudes per l'hospital de la Santa Creu (1401-1407).	424
Mapa 5. Localització dels encants celebrats per l'hospital de la Santa Creu a Barcelona (1422-1458).	425
Figura 1. Planta de la ciutat de Barcelona y Moniuic y Moll y Atachos (ca. 1697).....	426
Figura 2. <i>Retall de la Planta de la ciutat de Barcelona y Moniuic y Moll y Atachos</i> on es pot veure, al centre, el tram final del Rec Comtal i, a la seva dreta, un conjunt de cases construïdes a banda i banda del vic de la Santa Creu.	427

ÍNDIX DE GRÀFICS

Gràfic 1. Intervencionisme del prior i del receptor de les monedes en els contractes de la Santa Creu (1401-1420)	92
Gràfic 2. Comparació dels contractes redactats en el llibre i el manual (1401-1410)	114
Gràfic 3. Comparació dels contractes redactats en el llibre i el manual (1411-1420).....	115
Gràfic 4. Nombre de tinents que tenien béns sota el domini dels antics hospitals i representació percentual de les institucions que els tutelaven.	140
Gràfic 5. Nombre de pensions municipals pagades a l'hospital de la Santa Creu.....	238
Gràfic 6. Valor de les pensions de censal en mans de l'hospital de la Santa Creu.	239
Gràfic 7. Nombre de censals morts rebuts per donacions o testaments (1401-1444).....	273
Gràfic 8. Contractes d'arrendament signats entre 1401 i 1500.	313
Gràfic 9. Procedència dels arrendataris de l'almoïna de la Santa Creu (1401-1499).	317
Gràfic 10. Mencions de corredors públics al servei de la Santa Creu (1422-1457).....	341
Gràfic 11. Ingressos per la venda d'encants (1422-1429).	347
Gràfic 12. Ingressos per la venda d'encants (1430-1437).	347
Gràfic 13. Ingressos per la venda d'encants (1438-1445).	347
Gràfic 14. Ingressos per la venda d'encants (1446-1452).	348
Gràfic 15. Evolució de la subvenció de l'hospital de la Santa Creu (1407-1482).....	505

ÍNDIX DE TAULES

Taula 1. Estructura del <i>Capbreu dels hospitals</i>	137
Taula 2. Comparació de les dates de la confessió i l'emissió del nou establiment a precària.	148
Taula 3. Distribució del nombre de rendes venudes entre 1402 i 1407.....	159
Taula 4. Distribució del valor de les rendes venudes entre 1402 i 1407 en s.b.....	160
Taula 5. Distribució del preu pagat per la compra de rendes entre 1402 i 1407 en s.b.....	160
Taula 6. Establiments fets arrel de la parcel·lació de l'hospital d'en Bernat Marcús	172
Taula 7. Establiments fets arrel de la parcel·lació de l'hospital de Santa Eulàlia del Camp i del seu hort.	176
Taula 8. Establiments fets arrel de la parcel·lació de l'hospital de mesells i del seu hort.	183
Taula 9. Contractes d'arrendament signats sobre l'hort de l'hospital del canonge Vilar.	190
Taula 10. Establiments fets arrel de la parcel·lació de l'edifici de l'hospital de Pere Desvilar.	198
Taula 11. Establiments signats arrel de la parcel·lació del solar adjacent a l'hospital d'en Pere Desvilar.	205
Taula 12. Pensions de censal rebudes per l'hospital de Pere Desvilar, l'hospital nou dels malalts, l'hospital d'en Colom i l'hospital del canonge Vilar (1390-1410).	231
Taula 13. Indulgències concedides a l'hospital de la Santa Creu per Benet XIII.....	289
Taula 14. Testimonials autoritzats pel notari Joan Torró (1408-1418).	298
Taula 15. Distribució per mesos de les pagues de l'arrendament de censos.....	327
Taula 16. Arrendaments dels censos de Sant i «d'ellà l'aygua» (1403-1442).	327
Taula 17. Arrendaments dels censos de fora de Barcelona i «d'açà l'aygua» (1404-1443).	328
Taula 18. Arrendaments dels censos de Sant Boi i «d'ellà l'aygua» (1488-1499).	330
Taula 19. Arrendaments dels censos de fora de Barcelona i «d'açà l'aygua» (1466-1496).	331
Taula 20. Activitat notarial de Joan Torró (1401-1444).	431
Taula 21. Instruments notarial relacionats amb el patrimoni i el finançament de l'hospital de la Santa Creu (1401-1444).	432
Taula 22. Instruments notarial relacionats amb el govern, els treballadors i els serveis assistencials (1401-1444).	434
Taula 23. Instruments notarial relacionats a qüestions judicials (1401-1444).	435
Taula 24. Compradors identificats en els encants de l'hospital de la Santa Creu (1422-1458).	436
Taula 25. Oficis registrats en els encants de l'hospital de la Santa Creu (1422-1458).	442
Taula 26. Treballadors de l'hospital de la Santa Creu identificats en els llibres d'encants (1422-1458).	444
Taula 27. Mostra dels oficials de l'hospital de la Santa Creu que apareixen en els encants (1422-1458).	446
Taula 28. Establiments emfitèutics signats per l'hospital de la Santa Creu (1401-1408).	447

Taula 29. Nous establimentes per carta precària.	456
Taula 30. Nous establimentes per reducció a cens (1401-1408).	463
Taula 31. Rendes venudes pel sosteniment de beneficis i aniversaris entre 1402 i 1406.	465
Taula 32. Donacions fetes per malalts de l'hospital de la Santa Creu (1404-1437).	468
Taula 33. Donacions fetes a l'hospital de la Santa Creu (1401-1444).	474
Taula 34. Censals morts rebuts de donacions o llegats testamentaris (1401-1446).	486
Taula 35. Violaris rebuts per donacions o llegats testamentaris (1402-1425).	491
Taula 36. Esclaus rebuts per donacions o llegats testamentaris (1402-1426).	492
Taula 37. Arrendaments per acaptar almoïna en nom de l'hospital de la Santa Creu (1407-1499).	495

Bloc 1. Introducció

1. PRESENTACIÓ DE LA RECERCA

L'origen i el perquè d'aquesta tesi doctoral es remunta a la tardor de 2016, quan tot just iniciava el darrer curs del màster de *Cultures Medievales* a la Universitat de Barcelona. Fruit d'haver realitzat algun treball sobre l'alimentació en els hospitals baixmedievals, va ser aleshores quan vaig començar a interessar-me per l'hospital de la Santa Creu de Barcelona. En aquell moment, l'estudi dels hospitals ja comptava amb una tradició historiogràfica ben consolidada i dins de la Universitat estaven prenent volada nous projectes que tenien per objecte aquestes institucions. El grup d'investigació MAHPA comptava amb una línia de recerca dedicada als espais d'assistència i la història dels hospitals i, a més, un dels seus membres, el Dr. Antoni Conejo, era el promotor d'unes jornades científiques anuals titulades *Els Abrils de l'Hospital*, la temàtica de les quals, justament, pivotava sobre l'estudi dels hospitals des de vessants ben diferents. Així doncs, en la tardor de 2016, l'entorn acadèmic en què em trobava era ben propici per acabar influenciant els meus interessos.

Aquell any vaig realitzar el treball final de màster sota la direcció del Dr. Daniel Piñol. L'estudi va ser una reedició del *Llibre d'ordinacions* de l'hospital de la Santa Creu, que incloïa una revisió dels estatuts de 1417 editats per Josep Maria Roca a inicis del segle XX¹ i, alhora, l'edició de les ordinacions de 1487 i 1505.² En acabar el màster, l'octubre de 2017 va arribar el torn de la tesi que ara introduueixo.

La present tesi doctoral ha estat dirigida pel Dr. Daniel Piñol i el Dr. Nikolas Jaspert, de la Universität Heidelberg. En un inici, volíem realitzar la tesi en règim de cotutela entre ambdues universitats, és a dir, dur a terme la recerca entre Catalunya i Alemanya. Abans de començar els tràmits, però, era necessari que es completés un any del curs de doctorat. Transcorregut el dit període i havent estat beneficiat amb una beca FI-2018 de la Generalitat de Catalunya, vam iniciar tots els procediments burocràtics per a la cotutela. Però les gestions van resultar en un intent frustrat per l'administració, car la meua nova condició de becari m'impedia estar fora de Barcelona més de sis mesos. Tot i això, atès que ja portàvem més d'un any treballant i donant forma a la tesi, vam decidir mantenir la supervisió tal com havia estat plantejada en un inici.

L'objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral és l'hospital de la Santa Creu de Barcelona, una institució que va ser fundada l'any 1401 fruit d'un acord entre les principals autoritats politicoreligioses de la ciutat. El meu interès principal és analitzar els orígens del seu patrimoni i els mecanismes que els seus promotors i governants van fer servir per socórrer les necessitats de l'hospital. Espero que al final de l'exposició que aquí començo pugui respondre bona part dels objectius de la tesi. Però abans de definir quines són les preguntes i la

---

¹ Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró.

² Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster).

metodologia que empraré, cal veure com aquests dos eixos, patrimoni i finançament hospitalari, han estat tractats per la historiografia.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Les arrels de l'interès per conèixer el patrimoni dels hospitals medievals no es troben en el substrat recent del segle passat. Des del moment en què aquestes institucions van ser fundades, els seus promotors o administradors van procurar tenir sota control tot allò que no només era del centre, sinó que havia de servir al seu sosteniment i, alhora, garantir-ne la viabilitat. Amb aquesta intenció, l'any 1304 el *Comune* de Siena va ordenar la redacció d'un llibre on registrar totes les propietats del conegut *ospedale de Santa Maria della Scala*. Una estratègia per controlar la gestió de l'ens, però que sobretot servia per supervisar qualsevol mena d'irregularitat o frau.³ Així també, en el context de la unificació hospitalària de Cremona a mitjan segle XV, el duc de Milà Francesco Sforza ordenava una crida pública per tal que fossin notificats al *massari* del nou hospital de la ciutat tots els béns mobles i immobles i totes les escriptures pertanyents als centres agregats.⁴ D'exemples se'n podrien trobar diversos i en altres institucions que no són únicament hospitals, però el rerefons de les accions seguiria sent el mateix: la necessitat de controlar els fonaments econòmics d'un institut requeria d'una bona gestió documental.

Sovint parlem de llibres de gran format, en els quals s'intentava recollir informació relativa a tots i cadascun dels immobles de l'hospital. Una imatge pràcticament exacta en un moment determinat. Ara bé, el seu èxit estava directament relacionat amb la conservació dels mateixos. I en aquest sentit l'existència d'un arxiu era fonamental. Un espai on tenir ordenada i disposada la documentació de la institució, accessible i que permetés la seva consulta sempre que aquesta fos necessària. Així s'entén que l'any 1619 el conseller en cap del govern municipal de Vic ordenés a dos notaris, Joan Vinyes i Joan Codina, que

[...] lo Arxiu se pose en bona forma, perquè les rendes de les administracions axí de l'Hospital com demés que té la present ciutat se van perdent de cada dia, y tot per no estar los actes de aquelles en la forma que és rahó, y de la mateixa manera estan los actes y privilegis de la present ciutat de que han redundat notables perjudicis y danys axí a la present ciutat com al dit Hospital y altres administracions.⁵

No només la conservació de la documentació era important, també ho era la de l'arxiu. I la seva pèrdua a vegades ha provocat un dany irreparable per alguns fons hospitalaris.⁶ Al final,

---

³ Epstein, S. (1986), *Alle origini della fattoria toscana. L'ospedale della Scala di Siena e le sue terre (metà '200 – metà '400)*, Firenze, Salimbeni, p. 11.

⁴ Ricci, A. (2011), *I corpi della pietà. L'assistenza a Cremona intorno al complesso di S. Maria della Pietà (XV secolo)*, Cremona, Biblioteca Statale di Cremona, p. 67.

⁵ Rocafiguera i Garcia, F. (1990), "Arxiu històric municipal de Vic", dins *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, 4, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, p. 197.

⁶ A Montblanc, per citar un exemple, l'any 1642 -en el context de la Guerra dels Segadors- es va cremar l'arxiu de l'hospital de Santa Magdalena, juntament amb l'arxiu municipal i l'arxiu de l'església parroquial de

l'única manera que tenim per conèixer la vida i l'activitat d'aquells centres és a partir de les fonts que ens han quedat. Més encara, diria que ha estat gràcies a un esforç individual i/o col·lectiu que aquestes s'han pogut conservar fins els nostres dies.

Parlem, doncs, de reconstruir la història a partir de les restes d'un naufragi, del què algunes institucions en van sortir més indemnes que altres.⁷ I encapçalen la llista els fons hospitalaris conservats en els arxius estatals d'Itàlia. Tot i existir una àmplia diferència entre el nombre de fons arxivístics d'hospitals conservats al nord, al centre, al sud i a les illes,⁸ la seva riquesa és indiscutible. Això ha provocat que bona part de la bibliografia dedicada als hospitals medievals, en general, i al patrimoni i l'economia d'aquests, en particular, es concentri dins aquest espai territorial. En el balanç historiogràfic que segueix a continuació es podrà comprovar aquesta clara superioritat. En la mesura que m'ha estat possible, però, he procurat introduir altres estudis d'arreu del continent, amb la intenció d'aconseguir una visió el més àmplia possible.

2.1 L'estudi dels patrimonis hospitalaris

A finals de la dècada dels anys cinquanta del segle passat, un seguit d'estudiosos van començar a interessar-se per l'estudi dels patrimonis hospitalaris. Era l'any 1956 quan, en el marc del primer congrés italià per la història dels hospitals, Giuseppe Mira va reivindicar la importància que tenien els arxius hospitalaris per la història econòmica europea. Ho va fer en un estudi breu, dedicat a l'arxiu de l'hospital de Como, a la Llombardia.⁹ En ell hi va indicar algunes de les opcions de treball que oferia la documentació que aquests centres conservaven. Per una banda, Mira apuntava el seu interès per l'estudi de les institucions hospitalàries, insistint en les possibilitats de reconstruir la seva evolució fins al temps present, el conjunt de les seves propietats i rendes, analitzar la seva activitat assistencial i concretar quina era la seva estructura administrativa. Per altra banda, Mira va destacar que els arxius hospitalaris podien ser un bon complement als estudis aleshores en boga de la història econòmica. Es referia a la història dels preus i salaris i, sobretot, a la història agrària. I el seu avís va ser ràpidament captat per aquells que s'hi dedicaven.

Santa Maria. Porta i Balanyà, J. M. (1987), "Arxiu Històric Comarcal de Montblanc", dins *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, 2, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, p. 113. Altres instituts com l'hospital de Sant Jaume d'Olot van tenir més fortuna. En esclatar la Guerra Civil espanyola, el seu fons documental, que es conservava en un armari de l'hospital, va ser traslladat a l'Hospici, a fi de garantir la seva salvaguarda. Mayans i Plujà, A. (1987), "Arxiu Històric Comarcal d'Olot" dins *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, 2, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, p. 182.

⁷ Sabaté, F. (2019), *La dissort de la documentació medieval catalana*, Barcelona, Rafael Dalmau, p. 6.

⁸ Mentre el nord i el centre d'Itàlia conserven el 91,8% de la documentació hospitalària, el sud i les illes tan sols retenen un 8,2%. Colesanti, G. T., Marino, S. (2019), *Memorie dell'assistenza. Istituzioni e fonti ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, p. 13.

⁹ Mira, G. (1957), "Il materiale archivistico dell'ospedale di Como e la sua importanza per gli studi storici-economici", dins *Atti del primo congresso italiano di storia ospitaliera. Reggio Emilia, 14-17 giugno 1956*, Reggio Emilia, Centro Italiano di Storia Ospitaliera, pp. 478-488.

L'estudi dels patrimonis hospitalaris podia contribuir en certs debats del moment. D'aleshores ençà, el camp dels estudis agraris ha estat en bona mesura l'espai més prolífic pel que fa a les reflexions al voltant dels patrimonis hospitalaris. I aquest és el punt de partida d'aquest balanç historiogràfic, però no el d'arribada. I és que l'anàlisi d'aquests patrimonis s'ha abordat des de punts de vista diferents al de la història agrària. Però d'això en parlaré més endavant. Ara, amb la voluntat d'oferir una mirada àmplia pel que fa el seu estudi, a continuació proposo una revisió dels treballs més rellevants que s'han elaborat en els darrers setanta anys.

Com he dit, els hospitals oferien un nou observatori en l'anàlisi del paisatge agrari, de l'explotació de la terra i de les formes com aquesta era gestionada. I el tret de sortida el va donar Giovanni Cecchini tres anys més tard de la publicació de Giuseppe Mira.¹⁰ Un estudi on l'autor se centrava en les granges de l'hospital de *Santa Maria della Scala* de Siena, definint el funcionament i la importància que tenien en la gestió patrimonial del centre i, alhora, destacant el potencial arxivístic que l'hospital sienès conservava.

Sense deixar lloc a dubtes, la riquesa documental proporcionada pels laboratoris de les regions de la Llombardia, la Toscana i el Vèneto afavoria l'anàlisi dels patrimonis hospitalaris des de l'òptica de la història agrària. Això permetria l'aparició de tres treballs capdavanters a càrrec de Michele Lecce, Giorgio Chittolini i Guido Pampaloni.¹¹ Sent el primer de tots, l'any 1962 Lecce va presentar un extens article sobre la formació del patrimoni de l'hospital de *San Giacomo e San Lazzaro* de Verona.¹² Prenent la proposta de Giuseppe Mira, Lecce va definir clarament el seu objectiu: contribuir a la història agrària vèneta fent servir la documentació de l'hospital. Així va elaborar un extens treball que comprenia els segles XV i XVI, curull de dades referents als sistemes de gestió de la terra, les tècniques de conreu, la renda agrària, els salaris, etc., alhora que oferia algunes indicacions sobre com els administradors del centre van dur a terme una política de concentració patrimonial a l'inici del Cinc-cents. En segon terme, tenim l'obra de Chittolini, que trobava en l'*ospedale Maggiore* de Milà respostes per entendre com havia evolucionat l'estructura agrària de la plana de Lodi durant els segles XV i XVI.¹³ Una regió on el centre acumulava fins a 1.100 hectàrees, que tant eren dedicades a la producció de cereal com també de pastures. Més enllà de la descripció de l'estructura de la propietat, l'estudi presentava l'impacte que l'hospital havia tingut sobre el paisatge agrari lodità, prestant

---

¹⁰ Cecchini, G. (1959), "Le grance dell'Ospedale di S. Maria della Scala di Siena", dins *Economia e Storia*, 6, pp. 405-422.

¹¹ Crec convenient citar al peu l'estudi de l'inventari dels béns de l'hospital del *Santo Spirito* de Roma de 1322, fet per Anna Esposito en aquell mateix moment. Un treball on es descriuen aspectes diplomàtics sobre la font, així com la seva transcripció completa, però sense analitzar a fons la configuració patrimonial del centre. Esposito, A. (1976), "Un inventario di beni in Roma dell'Ospedale di S. Spirito in Sassia (1322)", dins *Archivio della società romana di storia patria*, pp. 71-115.

¹² Lecce, M. (1962), "I beni terrieri di un antico istituto ospitaliero veronese, secoli XII-XVIII", dins *Studi in onore di Amintore Fanfani*, vol. 3, Milano, Giuffrè Editore, pp. 51-181.

¹³ Chittolini, G. (1978), "Alle origini delle «grandi aziende» della bassa Lombarda", dins *Quaderni Storici*, 13, (39), pp. 828-844.

atenció als canvis produïts en la gestió de la terra i, també, a les millores efectuades a fi d'augmentar la superfície de regadiu que l'hospital tenia. En tercer i darrer lloc, l'any 1979 Guido Pampaloni va voler contribuir amb el seu estudi en el debat que girava entorn el cadastre florentí de 1427,¹⁴ una font molt en voga entre la historiografia d'aquella època.¹⁵ Bon coneixedor de l'*Archivio di Stato di Prato* –on hi havia treballat– Pampaloni va aprofitar l'oportunitat per presentar un altre cadastre que ajudava a omplir alguns dels buits que el florentí tenia. Aquest nou, però, únicament feia referència als immobles de l'hospital *della Misericordia* de Prato. Una vegada mesurada la importància de la font, l'autor va estudiar la gestió de les terres destinades a la producció vitivinícola que l'hospital tenia, posant especial èmfasi en el procés de vinificació del raïm per part del centre.¹⁶

L'ús de les fonts hospitalàries per apropar-se al paisatge agrari va afavorir que els mateixos investigadors s'interessessin per les polítiques patrimonials que s'aplicaven des de les institucions. De fet, podríem dir que aquesta doble aproximació va ajudar a definir els hospitals com uns actors indissociables de l'espai físic que ocupaven. I el treball fet l'any 1980 per Giuliano Pinto n'és una bona mostra.¹⁷ Des del reconeixement del patrimoni agrari de l'hospital florentí de *San Gallo*, Pinto cercava un triple objectiu: precisar els trets característics en la gestió de la terra de l'hospital, detectar i analitzar-ne els canvis i estudiar l'evolució de la renda percebuda. A més d'indicar la tipologia dels conreus i les formes d'explotació de la terra per part de l'hospital, Giuliano Pinto va observar com els rectors de l'hospital van emprendre una política patrimonial concreta, que passava per intentar concentrar els immobles del centre en la zona més occidental del comtat florentí.¹⁸

---

¹⁴ Pampaloni, G. (1978), "Vendemmie e produzione di vino nelle proprietà dell'ospedale della Misericordia di Prato nel Quattrocento", dins *Studi in memoria di Federigo Melis*, vol. 3, Napoli, Giannini, pp. 349-379.

¹⁵ Per citar alguns exemples, vegeu Conti, E. (1966), *I catasti agrari della repubblica fiorentina e il catasto particellare toscano (secoli XIV-XIX)*, Roma, Istituto storico italiano per il Medioevo; Klapisch-Zuber, C., et Demontet, M. (1975), "A Correspondence Analysis of a XVth Century Census: The Florentine Catasto of 1427", dins *The Journal of European Economic History*, vol. 4, pp. 415-428; Herlihy, D., Klapisch-Zuber, C., (1985), *Tuscans and their Families. A Study of the Florentine Catasto of 1427*, New Haven, Yale University Press.

¹⁶ Pampaloni, G. (1978), "Vendemmie e produzione di vino nelle proprietà dell'ospedale della Misericordia di Prato nel Quattrocento", dins *Studi in memoria di Federigo Melis*, vol. 3, Napoli, Giannini, pp. 361-377.

¹⁷ Pinto, G. (1980), "Forme di conduzione e rendita fondiaria nel contado fiorentino (secoli XIV e XV): le terre dell'ospedale di S. Gallo", dins *Studi di Storia medievale e Moderna per Ernesto Sestan*, 1, pp. 259-337. De fet, el seu interès trobava el seu encaix dins d'una nova fornada d'historiadors formada per Giovanni Cherubini, Elio Conti i el mateix Giuliano Pinto, tots ells vinculats al mestratge d'Ernesto Sestan i interessats per l'estudi de les estructures agràries i les relacions polítiques entre món urbà i món rural

¹⁸ Anys més tard, juntament amb Simona Gelli, Giuliano Pinto va continuar el seu estudi sobre el patrimoni immoble de *San Gallo*, hospital que s'acabaria unificant al *degli Innocenti* l'any 1463. Ambdós autors van analitzar la política patrimonial que van dur a terme els administradors del nou centre arreu del comtat florentí. Tanmateix, l'estudi comptava amb una aportació rellevant dels autors, que posava en clara sintonia l'activitat assistencial i la gestió patrimonial del centre. Antenent que l'hospital estava en bona part dedicat a la infància abandonada, els autors van observar que els nens i les nenes del centre sovint van ser afermats per pagesos que treballaven les terres de la institució. Vegeu Gelli, S., Pinto, G. (1996), "La presenza dell'ospedale nel contado (sec. XV)", dins Sandri L., *Gli Innocenti e Firenze nei secoli. Un ospedale, un archivio, una città*, Firenze, Studio per Edizione Scelte, pp. 95-108.

Seguint l'estela de Giuliano Pinto, toca parlar també del treball que va fer Stephan Epstein a mitjans de la dècada.¹⁹ Un estudi que va ser la seva tesi de llicenciatura, dedicada a l'hospital sienès de *Santa Maria della Scala* i que la va defensar l'any 1984 davant del mateix Pinto i de Gabriella Piccinni. Els objectius d'Epstein no eren gens modestos: reconstruir la vida econòmica, social i política de l'hospital. Però les fonts conservades i les seves capacitats d'anàlisi li ho van permetre. Centrant ara la nostra atenció en l'estudi de l'economia i del patrimoni hospitalaris, podem veure com l'autor en va copsar ràpidament la magnitud. Una riquesa que havia estat assolida gràcies a una política patrimonial monitoritzada i mesurada, que s'havia resolt –sempre que havia estat possible– partidària a la concentració de terres en punts concrets del territori, allà on es trobaven les granges de l'hospital. Eren aquestes unes infraestructures fonamentals per a l'economia del centre, l'anàlisi de les quals va permetre a Epstein introduir-se també en el paisatge agrari de les possessions que l'hospital tenia.²⁰

L'estratègia que hi havia rere l'activitat agrària de les institucions hospitalàries sembla que s'hauria basat en una política patrimonial activa que, sempre que la conjuntura ho havia permès, havia cercat de maximitzar els beneficis de la institució. Per aquesta raó, sovint els administradors dels centres decidien intervenir sobre el paisatge, bé per augmentar-ne la productivitat, bé per especialitzar-se en una tipologia de conreu concreta. Així s'ha pogut veure amb el cas de l'hospital de Milà estudiat per Giorgio Chittolini²¹ i que, més recentment, ha estat tractat per Giuliana Albini.²² Fora dels territoris de l'actual Itàlia podríem incloure les aportacions d'Stefan Sonderegger pel *Heiliggeist-Spital* de Sant Gal, un cas interessant que serveix per il·lustrar aquest intervencionisme hospitalari. Sent la producció vitivinícola l'activitat econòmica més rendible per a la institució, els administradors del centre van voler augmentar la productivitat de les seves terres. Com ho van fer? Sonderegger va detectar que a partir de 1465 es va emprendre una tala constant d'arbres en les vinyes de l'hospital i, també, en les terres que les hi eren adjacents. Els llibres de comptes de la institució també revelaven que, en aquesta mateixa època, les despeses vinculades al manteniment de les vinyes va augmentar, especialment per la compra de fertilitzants i per les tasques d'adequació del terreny.²³

---

¹⁹ Epstein, S. (1986), *Alle origini della fattoria toscana. L'ospedale della Scala di Siena e le sue terre (metà '200 – metà '400)*, Firenze, Salimbeni.

²⁰ Dos anys més tard, el mateix Epstein va publicar la transcripció parcial de dos inventaris dels béns de les granges de Cuna i de Grosseto, de 1356 i 1385 respectivament. Epstein, S. (1988), "Inventari di beni di grance dell'ospedale di Santa Maria della Scala di Siena (1356, 1385)", dins *Archeologia medievale*, 15, pp. 535-549.

²¹ Chittolini, G. (1978), "Alle origini delle «grandi aziende» della bassa Lombarda", dins *Quaderni Storici*, 13, (39), p. 835.

²² Albini, G. (2019), "Le possessioni dell'Ospedale Maggiore di Milano nel Lodigiano nel secondo Quattrocento: gestione economica e diritti signorili", dins *Studi di storia medioevale e di diplomatica*, II, pp. 287-318. En sintonia amb la temàtica tractada, també podem citar l'estudi de la mateixa autora sobre l'hospital *del Brolo* de Milà durant el segle XIII. Albini, G. (2018), "L'ospedale del Brolo di Milano e i diritti sulle acque della Muzza (sec. XIII)", dins *Studi di storia medioevale e di diplomatica*, I, pp. 3-33.

²³ Sonderegger, S. (1994), *Landwirtschaftliche Entwicklung in der spätmittelalterlichen Nordostschweiz. Eine Untersuchung ausgehend von den wirtschaftlichen Aktivitäten des Heiliggeist-Spitals St. Gallen*, St. Gallen,

De forma paral·lela a l'estudi dels patrimonis rurals hospitalaris, també s'ha prestat atenció a la relació existent entre la pròpia institució i els pagesos que treballaven en les terres d'aquesta. I al centre del debat, una de les qüestions més reeixides ha estat l'endeutament pagès. Com actuaven els administradors d'un hospital en el moment que aquells que treballaven les seves terres havien de triar entre pagar els censos o alimentar la seva família?

En el seu treball sobre la gestió de les terres de l'hospital florentí de *San Gallo*, Giuliano Pinto va detectar que en períodes d'inestabilitat conjuntural –causada per brots epidèmics, guerres o males collites– els administradors de l'hospital no van ser particularment estrictes a l'hora de reclamar les rendes als seus pagesos. Tant és així que, a inicis del segle XV, grans quantitats de deute eren degudes a l'hospital. L'autor va trobar certa correlació entre aquesta situació i el propi funcionament del mercat de mà d'obra agrícola, el qual estava patint una mancança de braços important. Les decisions que s'havien pres des del centre buscaven assegurar la continuïtat del treball en les seves possessions i, conseqüentment, lligar encara més el pagès a les terres de l'hospital.

Una aproximació semblant a la que va fer Giuliano Pinto la trobem en l'estudi dedicat a l'hospital de la confraria de *Santa Maria dei Battuti* de Treviso, fet per Ermanno Orlando.²⁴ Després d'observar que el patrimoni immoble de l'hospital era dels més grans entre les institucions de la ciutat a final del Tres-cents, l'autor va detectar que el flagell epidèmic de mitjan segle XIV també havia provocat un sotrac en els mecanismes de successió de la terra. En aquest cas, els administradors de l'hospital van trobar la necessitat de repensar noves estratègies per mantenir o, si més no, conservar part de la rendibilitat del seu domini. I això passava per controlar la mobilitat dels pagesos i per intentar lligar-los a la terra. En aquest sentit, Orlando va veure que, a través de l'endeutament pagès, el centre aconseguí crear una situació d'*stabile precarietà*, que li donava marge suficient per seguir tenint sota control un sector important dels seus tinents.²⁵

Staatsarchiv und Stiftsarchiv, pp. 317-362. Vegeu també Sonderegger, S. (2013), "The Financial Strategy of a Major Urban Hospital in the Late Middle-Ages (St. Gallen 15th Century)", dins Ammannati, F. (ed.), *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantaquattresima Settimana di Studi» 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, pp. 209-226.

²⁴ Orlando, E. (2002), "Campagne e congiuntura: la proprietà fondiaria dell'ospedale dei Battuti di Treviso nel Trecento", dins *Studi veneziani*, 43, (1), pp. 95-137. El patrimoni de l'hospital ha estat analitzat per Frank, T. (2016), "The Lands of Saint Mary. The Economic Bases of the Hospital of Santa Maria dei Battuti. Treviso, 15th-16th Century", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 249-279. Per una visió general, vegeu D'Andrea, D. (2007), *Civic Christianity in Renaissance Italy. The Hospital of Treviso, 1400-1530*, New York, University of Rochester Press.

²⁵ La genialitat del concepte no és de l'autor, sinó de Gian Maria Varanini, tal com el mateix Orlando indicà. Vegeu Varanini, G. M. (1985), "Organizzazione aziendale e società rurale nella pianura veneta: le terre della famiglia Proti a Bolzano Vicentino nella seconda metà del Trecento", dins Povoletto, C. (ed.), *Bolzano Vicentino. Dimensioni del sociale e vita economica in un villaggio della pianura veneta (secoli XIV-XIX)*, Bolzano Vicentino, Ed. Comune di Bolzano Vicentino, p. 111.

En sintonia amb els estudis anteriorment citats, podem incloure el treball de Lies Vervaeet per a l'hospital de Sant Joan de Bruges.²⁶ Analitzant els sistemes d'arrendament de l'hospital,²⁷ Vervaeet va detectar que els administradors van adoptar una política bastant flexible en el cobrament de censos a les darreries del Quatre-cents, en el context de les revoltes del comtat de Flandes contra l'arxiduc Maximilià. Una estratègia que en alguns casos passava per la reducció del preu del cens que pagaven molts pagesos que es trobaven en l'abisme de la misèria. Així i tot, en moments d'inestabilitat, caritat i almoïna no van marcar el mètode a seguir. Els administradors de l'hospital de Sant Joan van actuar d'acord amb les estratègies comunes que s'estaven seguint en el camp flamenc; preferien reduir la percepció de les rendes i garantir la continuïtat dels ingressos, que haver de trobar nous tinentes que fossin solvents.²⁸ En un altre ordre de coses, i retornant a la pregunta que feia a l'inici, la resposta que van tenir els administradors d'alguns hospitals en moments de dificultat no buscava pas afavorir els pagesos que s'encarregaven de les terres del centre, Però garantir la continuïtat d'aquests treballadors era l'única manera per mantenir la viabilitat de la institució en períodes de veritable inestabilitat.²⁹

Finalment, una de les darreres contribucions a l'estudi de la relació econòmica entre institució hospitalària i pagesos que treballaven les terres d'aquesta ha estat aportada per Thomas Frank. Inclòs en una monografia sobre el mercat de la terra al centre d'Europa entre els segles XV i XVI, l'article de Frank analitza els mecanismes d'accés a les propietats rurals de l'hospital de Santa Maria dei Battuti de Treviso, mesurant, a més, el nivell de dependència que

---

²⁶ Vervaeet, L. (2014), "Lease Holding in Late Medieval Flanders: Towards Concentration and Engrossment? The Estates of the St. John's Hospital of Bruges", dins Aparisi, F., Royo, V., *Beyond Lords and Peasants. Rural Elites and Economic Differentiation in Pre-Modern Europe*, València, Universitat de València, pp. 111-138.

²⁷ La seva recerca s'inclou en un debat més ampli que sobrepassa la historiografia pròpiament hospitalària, que és l'estudi dels arrendaments de terra a curt termini. A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu van Bavel, B., Schofield, P. (2008), "The emergence of lease and leasehold in a comparative perspective: definitions, causes and consequences", dins van Bavel, B., Schofield, P. (eds.), *The development of leasehold in Northwestern Europe, 1200-1600*, Turnhout, Brepols, pp. 11-30.

²⁸ Vervaeet, L. (2014), "Lease Holding in Late Medieval Flanders: Towards Concentration and Engrossment? The Estates of the St. John's Hospital of Bruges", dins Aparisi, F., Royo, V., *Beyond Lords and Peasants. Rural Elites and Economic Differentiation in Pre-Modern Europe*, València, Universitat de València, pp. 119-122. Les fonts que maneja Lies Vervaeet per a l'estudi de l'hospital de *Saint John* són d'una enorme riquesa i l'anàlisi que en fa és realment encomiable. Per aquesta raó no me'n puc estar de citar el seu estudi dedicat als servidors del dit l'hospital entre els segles XV i XVI. Vervaeet, L. (2017), "The Employment of Servants in Fifteenth- and Sixteenth-Century Coastal Flanders: a Case Study of Scuringhe Farm near Bruges", dins Whittle, J. (ed.), *Servants in Rural Europe, 1400-1900*, Woodbridge, The Boydell Press, pp. 19-35.

²⁹ Crec convenient indicar al peu que no tots els estudis que s'han fixat en l'endeutament pagès amb un hospital n'han fet una lectura que posi en relació la necessitat institucional amb la realitat socioeconòmica del moment. Maura Sabbatini, que va dedicar un treball al patrimoni immobiliari de l'hospital de *San Silvestro* de Prato, es va fixar en aquesta qüestió i va detectar que, a vegades, l'hospital havia acabat condonant els deutes d'alguns pagesos ocupats en el treball de les propietats del centre. A diferència dels casos citats, però, Sabbatini va considerar que les condonacions estaven relacionades amb els fonaments cristians de la caritat i l'almoïna, car la pròpia documentació de l'hospital indicava que seria condonada al pagès «ogni ragione che più avesse a dare [...] per amor di Dio». Sabbatini, M. (1993), "L'ospedale di San Silvestro di Prato: il patrimonio immobiliare nei secoli XIV-XV", dins *Rivista di storia dell'agricoltura*, 33, pp. 85-108.

els pagesos de la institució tenien vers aquesta. La comparació de documents patrimonials amb fonts de caràcter fiscal no només li ho permet, també l'ajuda a ubicar els pagesos i les terres de l'hospital en un context general europeu, on, a les acaballes de la baixa Edat Mitjana i primerenca Edat Moderna, l'augment de la demanda de terres així com del valor de les seves rendes va ser un fenomen àmpliament estès arreu del continent.³⁰

D'ençà les darreries dels anys cinquanta els patrimonis rurals de diverses institucions hospitalàries han estat estudiats des de perspectives diferents. Parlem d'un nombre de treballs prou important si es compara amb aquells que havien estat dedicats als patrimonis urbans d'aquests centres. Esther Diana va ser de les primeres en donar un toc d'atenció sobre aquest buit historiogràfic, destacant l'oportunitat que oferia l'estudi dels patrimonis a l'hora d'entendre la formació del teixit urbà i la definició d'una imatge ciutadana al voltant d'aquests hospitals.³¹ I l'hospital de *Santa Maria Nuova* de Florència li va servir d'exemple. Conegut per la seva arquitectura,³² el *Santa Maria Nuova* també destacava per la seva excel·lent ubicació dins de la ciutat. A l'hora de trobar l'espai on s'havia de construir el nou centre, el seu fundador, Folco Portinari, havia triat una àrea amb cert potencial, connectada a carrers importants i amb un desenvolupament manufacturer incipient. Es tractava d'una estratègia patrimonial premeditada, que va ser continuada pels administradors del centre i que prioritzà la concentració dels béns immobles, tant d'ús residencial com comercial, al centre de la ciutat.³³

Un altre exemple que serveix per il·lustrar la rellevància dels patrimonis hospitalaris urbans és el treball que Luciano Palermo dedicà al *Santa Maria dell'Anima* de Roma.³⁴ Un dels elements especialment interessants és l'anàlisi de l'ús que tingueren els immobles de l'hospital al llarg dels segles XIV i XV. Si bé en un inici els béns haurien servit per donar hospitalitat als pelegrins que arribaven a Roma en motiu de l'Any Sant, a partir del segle XV aquests van formar part de l'oferta disponible del mercat immobiliari romà. Conseqüentment, el preu

---

³⁰ Frank, T. (2021), "The Tenants of the Hospital Santa Maria dei Battuti, Treviso, in the 15th and Early 16th Century", dins Ertl, T., Frank, T., Nussbaum, S. (eds.), *Busy Tenants. Peasant Land Markets in Central Europe (15th to 16th Century)*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, pp. 127-150.

³¹ Diana, E. (2003), "Dinamiche fondiarie e caratteri insediativi degli ospedali tra XIV e XVI secolo: Il caso fiorentino", dins *Medicina & Storia*, III, pp. 37-71.

³² Per una introducció sobre aquest aspecte, vegeu Henderson, J. (1997), "«Splendide case di cura» Spedali, medicina ed assistenza a Firenze nel Trecento" dins Grieco, A. J., Sandri, L. (eds.), *Ospedali e Città. L'Italia del Centro-Nord, XIII-XVI secolo*, Firenze, Le Lettere, pp. 27-32.

³³ Diana, E. (2003), "Il patrimonio immobiliare cittadino dell'Ospedale di Santa Maria Nuova di Firenze tra XIV e XV secolo", dins *Archivio storico italiano*, 161, pp. 451-452. El lloc on es trobaven els béns d'ús residencial de l'hospital de *Santa Maria Nuova* contrasta, per exemple, amb l'emplaçament dels immobles destinats a la mateixa finalitat però pertanyents a altres hospitals de la ciutat. Així, pel que fa als hospitals de *San Matteo* i *San Giovanni di Dio*, Esther Diana detecta que aquests tenien un patrimoni més dispers, fet que fa difícil definir si seguien o no alguna mena de lògica patrimonial. Diana, E. (1999), *San Matteo e San Giovanni di Dio: due ospedali nella storia fiorentina*, Firenze, Le Lettere, p. 123.

³⁴ Palermo, L. (2010), "Il patrimonio immobiliare, la rendita e le finanze di S. Maria dell'Anima nel Rinascimento", dins Matheus, M. (ed.), *S. Maria dell'Anima. Zur Geschichte einer deutschen Stiftung in Rom*, Berlin, De Gruyter, pp. 279-325.

d'aquest estaria condicionat per la demanda causada per la immigració que arribava a la ciutat. Luciano Palermo també va detectar que, fruit de les reformes que es van dur a terme en els béns immobles de l'hospital –concentrats al voltant de l'edifici i en el *rione Parione* de Roma– el centre va ser un actor de primer ordre en les transformacions urbanes i arquitectòniques de la mateixa Roma.³⁵

L'impacte urbanístic dels patrimonis hospitalaris no era un fet causal. Responia a les necessitats econòmiques dels centres i també podia ser un mitjà per acomplir amb el deure assistencial. Tal com darrerament ha assenyalat Luciano Palermo, la creació d'una estructura hospitalària provocava una àmplia circulació de riquesa, en la qual el sector dels béns immobles hi tenia un paper central. De fet, s'inseria dins de les lògiques del mercat immobiliari urbà, en el qual les classes dominants cercaven treure'n rèdit.³⁶ A parer meu, aquest és un aspecte fonamental a l'hora d'entendre plenament la dimensió que els hospitals ocupaven en l'espai econòmic de les ciutats baix medievals. Més encara quan parlem d'aquells hospitals que foren el resultat d'una unificació de diversos centres, car aquesta era un procés que provocava el trasbals d'una gran quantitat de béns immobles.

Altrament, rere les estratègies patrimonials urbanes també hi havia tot un seguit d'interessos polítics.³⁷ Posant com a exemple el cas de Roma estudiat per Carla Keyvanian s'observa que, mitjançant el control d'hospitals i d'altres infraestructures, diverses famílies nobles van voler demostrar el seu poder sobre la ciutat.³⁸ Una relació semblant a la que detectà Laure-Hélène Gouffran pel cas marsellès. Allà les elits urbanes no només es van interessar pel control dels hospitals com una eina d'ascens social, sinó també van emprendre una política destinada a controlar determinats barris de la ciutat a través del patrimoni immoble d'aquests centres.³⁹

Finalment, s'ha de dir que l'enriquiment patrimonial d'un hospital no sempre era degut a una política activa dels propis administradors. Fenòmens conjunturals adversos com

---

³⁵ Palermo, L. (2010), "Il patrimonio immobiliare, la rendita e le finanze di S. Maria dell'Anima nel Rinascimento", dins Matheus, M. (ed.), *S. Maria dell'Anima. Zur Geschichte einer deutschen Stiftung in Rom*, Berlin, De Gruyter, pp. 287-291.

³⁶ Palermo, L. (2020), "Il patrimonio e il mercato. Gli enti assistenziali e ospedalieri alle origini di un welfare medievale", dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, pp. 252-275.

³⁷ La bellesa arquitectònica d'alguns hospitals era l'element que millor expressava aquests interessos polítics. A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu Conejo da Pena, A. (2018), "«El orgullo y la vanidad han construido más hospitales que todas las virtudes juntas». Patronazgo artístico y patrimonio hospitalario en la Corona de Aragón (siglos XIV-XV)", dins *Revista de la CECEL*, 18, pp. 69-112.

³⁸ Keyvanian, C. (2015), *Hospitals and Urbanism in Rome, 1200–1500*, Leiden, Brill, pp. 201-287. Val a dir que algunes de les seves aportacions no han estat del tot compartides per altres especialistes. Vegeu Rehberg, A. (2017), [Ressenya de: *Hospitals and Urbanism in Rome, 1200–1500*, per Keyvanian, C.], dins *Zeitschrift für Historische Forschung*, 44, 3, pp. 538-540. Vegeu també Conejo da Pena, A. (2018), "«El orgullo y la vanidad han construido más hospitales que todas las virtudes juntas». Patronazgo artístico y patrimonio hospitalario en la Corona de Aragón (siglos XIV-XV)", dins *Revista de la CECEL*, 18, p. 87.

³⁹ Gouffran, L.-H. (2016), "Les acteurs de l'assistance: hôpitaux et élites urbaines à Marseille à la fin du Moyen Âge (fin XIVe-début XVe siècle)", dins *Mediterranea recherche storiche*, 36, pp. 75-92.

períodes pestilencials, crisis de mortalitat o guerres despertaven el fervor urbà vers les institucions dedicades a l'assistència. I entre tots, reïx l'efecte provocat pel flagell epidèmic de mitjan segle XIV en els patrimonis hospitalaris. Per exemple, així s'ha identificat en l'hospital de *Santa Maria Nuova* de Florència⁴⁰ i en l'hospital de la confraria de *Santa Maria dei Battuti* de Treviso.⁴¹ Val a dir, però, que l'efecte que aquests sotrats provocaven no sempre van afavorir l'increment patrimonial dels centres assistencials de forma equitativa. A Florència, per exemple, mentre el *Santa Maria Nuova* va poder enfortir seu patrimoni i també va reconduir la seva gestió patrimonial,⁴² l'hospital de *San Gallo* va veure augmentat el nombre dels seus béns d'una forma molt més modesta.⁴³

Fins ara hem vist les opcions que ofereix l'estudi del patrimoni immoble dels hospitals medievals. Els treballs més reeixits en la matèria s'han concentrat en analitzar aspectes tan diversos com l'impacte de la gestió dels béns immobles sobre el paisatge (urbà o rural), els beneficis que aquests reportaven per a la institució o les relacions econòmiques i personals que s'establien amb aquelles persones que posseïen alguns béns que estaven sota el seu domini, entre altres. Ateses les qüestions adés esmentades, convé avançar per veure de quina manera ha estat tractat el finançament de les institucions hospitalàries en els darrers anys.

---

⁴⁰ Des de 1340 fins a 1350 l'hospital va incorporar 39 propietats noves, de les quals 29 van ser pervingudes per via testamentària entre 1348 i 1349. També en els anys seixanta, moment marcat per una nova crisi epidèmica, el nombre de béns deixats a l'hospital va augmentar. Si bé en la dècada 1360-1370 el nombre total d'immobles incorporats va ser de 30, tan sols entre 1362 i 1363 es van realitzar 13 donacions a favor del centre. Diana, E. (2003), "Il patrimonio immobiliare cittadino dell'Ospedale di Santa Maria Nuova di Firenze tra XIV e XV secolo", dins *Archivio storico italiano*, 161, p. 433; Diana, E. (2011), "Not only charity and epidemic crisis. The hospital of Santa Maria Nuova in Florence: a successful business venture in times of plagues before, during and after the Black Death (1285-1247)", dins *Atti della «Fondazione Giorgio Ronchi»*, LXVI (2), pp. 263-295.

⁴¹ El nombre de propietats adquirides ascendiria a 31. En termes percentuals parlem d'un augment del 75% del patrimoni immoble de l'hospital. Orlando, E. (2002), "Campagne e congiuntura: la proprietà fondiaria dell'ospedale dei Battuti di Treviso nel Trecento", dins *Studi veneziani*, 43, (1), p. 114.

⁴² L'any 1329, en el primer inventari de béns del centre, s'indicava expressament que si l'hospital rebia d'altres béns immobles, aquests haurien de ser venuts a la confraria d'Orsanmichele abans que passés un any. Salvaguardar la institució de qualsevol activitat que no fos sense ànim de lucre –i potser reconduir les donacions rebudes cap a un altre institut– eren les raons que es trobaven rere aquesta decisió. A partir de 1345 es detecten, però, els primers símptomes de canvi, quan es va retardar a un període màxim de dos anys l'alienació de nous béns. Finalment, l'any 1348, gràcies a la intervenció del Comú de Florència, es va concedir a l'hospitaler de *Santa Maria Nuova* la facultat de gestionar el patrimoni de l'hospital, sense la condició d'haver de vendre'l en un període de temps determinat. Diana, E. (2003), "Il patrimonio immobiliare cittadino dell'Ospedale di Santa Maria Nuova di Firenze tra XIV e XV secolo", dins *Archivio storico italiano*, 161, pp. 430-431. Fora de la península itàlica, vegeu també el cas de Cambrai: Derville, A. (1988), "L'hôpital Saint-Julien de Cambrai au XIVe siècle. Etude économique", dins *Revue du Nord*, 70, (277), pp. 285-318.

⁴³ Pinto, G. (1980), "Forme di conduzione e rendita fondiaria nel contado fiorentino (secoli XIV e XV): le terre dell'ospedale di S. Gallo", dins *Studi di Storia medievale e Moderna per Ernesto Sestan*, 1, p. 282.

2.2 L'estudi del finançament hospitalari

El patrimoni immoble, fos rural o urbà, era un dels útils principals que servia als hospitals per a finançar-se, però no l'únic. Altres mecanismes van ser usats per tal de garantir el sosteniment de l'edifici assistencial. I aquesta és una qüestió que la historiografia ha abordat des d'una perspectiva purament institucional d'ençà els darrers anys de la dècada dels vuitanta del segle XX. Va ser aleshores quan la història hospitalària es va començar a desmarcar dels plantejaments més tradicionals que havien omplert les dècades anteriors, en bona part gràcies als treballs de Peregrine Horden,⁴⁴ per una banda, i de Lindsay Granshaw i Roy Porter,⁴⁵ per altra. Es deia que la història dels hospitals era història social. De la societat i per a la societat. Voluntat certament encomiable, però mancada d'un context específic que s'havia d'identificar de forma apropiada, tal com remarcava Horden.⁴⁶ Així es proposava una lectura molt més àmplia i transversal, que s'allunyés del paradigma del «*doctor's point of view*», que incorporés anàlisis comparatives i, sobretot, vinculés les institucions hospitalàries amb el seu entorn més immediat.

Arrel d'aquest interès renovat, diverses jornades d'estudi van continuar desbrossant el camí aleshores endegat. Congressos com el de Florència⁴⁷ i el de Trento,⁴⁸ en els anys noranta, i els d'Amiens-Beauvais⁴⁹ i Norwich-Verona,⁵⁰ en el canvi de mil·lenni, en són una bona mostra. De tots ells, però, el seminari celebrat en la capital trentina és el que més m'interessa ara, ja que va ser la primera baula en quant a l'estudi dels aspectes econòmics d'institucions hospitalàries, confraries assistencials i *Monti di pietà*. Es proposava una anàlisi que anés més enllà de la simple qualificació i quantificació del patrimoni d'aquestes institucions. Era necessari valorar els mecanismes de gestió administrativa i posar al centre del debat el pes que les activitats econòmiques d'aquests instituts tenien sobre la societat. En paraules Marina Garbellotti, s'havia de contextualitzar el teixit socioeconòmic a fi de comprendre el complex

---

⁴⁴ Horden, P. (1988), "A discipline of relevance: the historiography of the later medieval hospital", dins *Social History of Medicine*, 1-3, pp. 359-374.

⁴⁵ Granshaw, L., Porter, R. (eds.) (1989), *The Hospital in History*, London, Routledge.

⁴⁶ Horden, P. (1988), "A discipline of relevance: the historiography of the later medieval hospital", dins *Social History of Medicine*, 1-3, p. 359.

⁴⁷ Grieco, A. J., Sandri, L. (eds.), *Ospedali e Città. L'Italia del Centro-Nord, XIII-XVI secolo*, Firenze, Le Lettere.

⁴⁸ Garbellotti, M., Pastore, A. (eds.) (2001), *L'uso del denaro: Patrimonio e amministrazione nei luoghi pii e negle enti ecclesiastici in Italia: (secoli XV-XVIII). Atti del seminario tenuto a Trento il 19-20 novembre 1998*, Bologna, Il Mulino.

⁴⁹ Montaubin, P. (ed.) (2004), *Hôpitaux et Maladreries au Moyen Âge: Espace et Environnement. Actes du colloque international d'Amiens-Beauvais 22, 23 et 24 novembre 2002*, Amiens, CAHMER.

⁵⁰ La monografia resultant d'aquests dos congressos organitzats per la INNHH (*International Network of History of Hospitals*) ocupava un arc cronològic de 1700 anys. No prestaven a objectius més modestos ni el marc geogràfic ni el plantejament d'estudi, ja que van ser motius d'anàlisi tant les primeres fundacions hospitalàries en els territoris de l'imperi bizantí, com l'arquitectura hospitalària canadenca de finals del segle XX. Henderson, J., Horden, P., Pastore, A. (2007), *The impact of hospitals 300-2000*, Oxford, Peter Lang.

«intreccio fra economia locale e carità privata».⁵¹ Mica en mica la historiografia hospitalària – més canònica, si se'm permet – volia definir quins eren els pilars econòmics que contribuïen al sosteniment d'aquestes institucions. I les aproximacions que es van fer van seguir diferents enfocaments.⁵²

En primer terme és indispensable tractar un dels conceptes que per a molts ha estat clau a l'hora d'entendre el rol econòmic que jugaven els hospitals: el d'empresa de la caritat. Tradicionalment s'ha assenyalat a Federigo Melis com el primer en considerar el paper empresarial que els hospitals haurien tingut.⁵³ Si som curiosos, però, convé dir que Melis parlava d'*opere pie*, és a dir, incloïa altres institucions que no eren únicament hospitals. Amb tot, però, el reconegut historiador de l'economia considerava que aquestes eren organitzacions econòmiques, per bé que eren els organismes resultants de l'associació de forces personals i de recursos materials. En suma, i citant les seves paraules, eren un «*connubio di energia umana e materie*» i, per aquesta raó, prenen el nom d'empreses. Des d'aleshores, la idea de Melis ha estat desenvolupada per altres autors, com Gabriella Piccinni, que defineix l'hospital com una “empresa de la caritat pública”, afirmant que «*una empresa que asume una finalidad social no es por ello menos empresa que el resto*».⁵⁴ Segons Piccinni, quan els hospitals van tenir un pes econòmic i polític destacable, aquests van ser estructurats en base a uns criteris empresarials i amb una raó social específica: fer funcionar el sistema de la caritat. Dit d'una altra manera, l'objectiu d'aquests hospitals era esmerçar uns recursos humans amb l'objectiu de gestionar i oferir, de la millor forma possible, diverses modalitats assistencials.⁵⁵

En sintonia amb aquesta idea encaixaria també la definició de Marina Gazzini, que defineix l'hospital com a un lloc no únicament d'assistència i solidaritat, sinó també d'economia.⁵⁶ També s'hi escau la de Luciano Palermo, que més recentment ha definit els hospitals com una empresa social col·lectiva formada per una «*doppia anima*». Segons

---

⁵¹ Garbellotti, M. (2001), “Introduzione”, dins Garbellotti, M., Pastore, A. (eds.) (2001), *L'uso del denaro: Patrimonio e amministrazione nei luoghi pii e nelle enti ecclesiastici in Italia: (secoli XV-XVIII)*. Atti del seminario tenuto a Trento il 19-20 novembre 1998, Bologna, Il Mulino, p. 9.

⁵² Excloc d'aquesta anàlisi aquells treballs que sols han aportat algunes dades econòmiques amb la intenció de contextualitzar millor l'activitat assistencial que els hospitals duïen a terme. Certament, és un nombre important de treballs que no només m'és impossible enumerar, sinó que la relació que van fer sobre el finançament dels diferents centres fou més aviat una aproximació epidèrmica.

⁵³ Melis, F. (1991), “La scrittura contabile alla fonte della storia economica”, dins Spallanzani, M. (ed.), *L'azienda nel Medioevo*, Firenze, Le Monnier, p. 5.

⁵⁴ Piccinni, G. (2010), “El hospital como empresa de la caridad pública (Italia siglos, XIII-XV)”, dins *Ricos y pobres: opulencia y desarraigo en el occidente medieval*. (Actas de la XXXVI Semana de Estudios Medievales de Estella. 20 al 24 de julio de 2009), Navarra, Fondo de Publicaciones del Gobierno de Navarra, p. 95. Vegeu també Piccinni, G. (2017), “I grandi ospedali urbani dell'Italia medievale: all'origine del welfare”, dins Sabaté, F. (ed.), *L'assistència a l'edat mitjana*, Lleida, Pagès Editors, pp. 148-151.

⁵⁵ Piccinni, G. (2012), *Il banco dell'ospedale di Santa Maria della Scala*, Pisa, Pacini Editore, pp. 28-31;

⁵⁶ Gazzini, M. (2013), “La fraternita come luogo di economia. Osservazioni sulla gestione delle attività e dei beni di ospedali e confraternite nell'Italia tardo-medievale”, dins Ammannati, F. (ed.), *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantaquattresima Settimana di Studi» 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, p. 263.

Palermo aquestes institucions estarien organitzades a partir d'una estructura empresarial, però mantenint rere les seves atribucions una funció purament ètica i religiosa.⁵⁷

Entendre els hospitals des d'una lògica empresarial ha estat ben rebut per part de la historiografia, sobretot aquella dedicada als grans hospitals urbans durant la baixa edat mitjana.⁵⁸ Però no ha estat una decisió unànime. Alguns estudis han esquivat el seu l'ús a l'hora de tractar el finançament d'aquestes institucions i recentment Sergio Tognetti s'ha mostrat escèptic a l'hora de valorar els centres hospitalaris sota criteris empresarials.⁵⁹ De fet, la seva crítica xoca de front amb el postulat de Federigo Melis. Segons Tognetti no hi ha més raó que justifiqui el caràcter empresarial d'un centre que no sigui tenir una finalitat econòmica.⁶⁰ Ni l'existència d'instruments propis de gestió, ni la millora de les tècniques de comptabilitat per tal d'optimitzar l'activitat assistencial i/o la percepció del control dels ingressos serien suficients. El seu embat és purament estructural. Tognetti argumenta que l'increment del nombre de llibres destinats a l'administració seria un fet correlatiu amb la realitat viscuda per altres institucions coetànies, «*una tendenza ormai irreversibile verso organizzazioni contabili*». De l'altra, les millores tècniques en la gestió dels centres serien degudes a la iniciativa individual d'alguns professional i no pas d'un projecte empresarial promogut des d'algun òrgan de govern.⁶¹ En suma, acaba concloent Tognetti, analitzar els hospitals sota criteris empresarials és realment arriscat. En paraules del mateix autor, si això tingués

---

⁵⁷ Palermo, L. (2020), "Il patrimonio e il mercato. Gli enti assistenziali e ospedalieri alle origini di un welfare medievale", dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, pp. 261-262.

⁵⁸ A banda dels treballs ja citats, vegeu Davis, A. J. (2013), "The Economic Power of a Hospital in Thirteenth-Century Provins", dins Jansen, K. L., Geltner, G., Lester, A. E. (eds.), *Center and Periphery: Studies on Power in the Medieval World in Honor of William Chester Jordan*, Leiden, Brill, pp. 121-134; Bianchi, F. (2014), *Ospedali e politiche assistenziali a Vicenza nel Quattrocento*, Firenze, Firenze University Press; Piccinni, G. (2016), "Ospedali, affari e credito prima del Monte di Pietà", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 133-154; Villagrasa Elías, R., Villanueva Morte, C. (2018), "El hospital *Sancti Spiritus* de Borja y su contabilidad a principios del siglo XVI", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 149-159; Bianchi, F. (2018), "«Nullo die' dubitar gubernandose cum raxone...». Governo del disagio e razionalità amministrativa nelle istituzioni assistenziali venete del tardo medioevo", dins Delcorno, P. (ed.), *Politiche di misericordia tra teoria e prassi. Confraternite, ospedali e Monti di Pietà (XIII-XVI secolo)*, Bologna, Il Mulino, pp. 153-172.

⁵⁹ Tognetti, S. (2020), "«E terassi per bilancio». Pratiche amministrative e gestioni contabili negli ospedali fiorentini del Quattrocento", dins *Ricerche Storiche*, L-1, pp. 149-176; Tognetti, S. (2020), "Imprese ospedaliere e imprese private. Sistemi contabili e amministrativi a confronto", dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, pp. 278-305.

⁶⁰ Tognetti, S. (2020), "Imprese ospedaliere e imprese private. Sistemi contabili e amministrativi a confronto", dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, p. 292.

⁶¹ Tognetti, S. (2020), "«E terassi per bilancio». Pratiche amministrative e gestioni contabili negli ospedali fiorentini del Quattrocento", dins *Ricerche Storiche*, L-1, p. 164.

correspondència amb la realitat, hauríem de pensar en una societat medieval tota ella completament «aziendalizzata».⁶²

Deixant de banda ara la recent contradicció plantejada per Sergio Tognetti –que possiblement serà el punt de partida d'un nou debat historiogràfic– el concepte d'empresa de la caritat ha estat la base conceptual de diversos treballs que han abordat l'estudi de l'economia dels hospitals baixmedievals. I un dels pilars forts ha estat la identificació dels diferents canals de finançament que els centres tenien. Amb la intenció d'aportar una visió àmplia, Giuliana Albini va cercar individuar les diverses modalitats mitjançant les quals els instituts assistencials podien finançar-se.⁶³ Entre aquestes va identificar (1) donacions, deixes i llegats, (2) vendes, compres i permutes, (3) indulgències i almoines, (4) participació en els mercats de crèdit públic i privat, (5) rendes derivades del patrimoni, (6) finançament de part de confraries i corporacions i (7) finançament provinent d'institucions públiques.⁶⁴ Molts treballs que han cercat resoldre el finançament hospitalari han acabat perfilant les mateixes vies d'ingressos, bé per aproximar-se als mecanismes emprats per un únic hospital,⁶⁵ bé per

---

⁶² Tognetti, S. (2020), "Imprese ospedaliere e imprese private. Sistemi contabili e amministrativi a confronto", dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, p. 291.

⁶³ Albini, G. (2018), "Gli ospedali: Modalità e strumenti di finanziamento (Italia centro-settentrionale, XII-XV secolo)", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 61-71. Posteriorment, ha fet servir la mateixa classificació per justificar el finançament dels hospitals milanesos. Vegeu, Albini, G. (2020), "Finanziare i luoghi pii: il caso di Milano tardomedievale", dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, pp. 307-325.

⁶⁴ Albini, G. (2018), "Gli ospedali: Modalità e strumenti di finanziamento (Italia centro-settentrionale, XII-XV secolo)", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 64-70.

⁶⁵ A pròposit dels hospitals de la Península Itàlica vegeu, per a l'hospital de Sant'Andrea de Vercelli, Olivieri, A. (2016), "Il volto nascosto dell'economia ospedaliera. L'ospedale di Sant'Andrea di Vercelli nei secoli XIV e XV", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 189-217; per a l'hospital de Santa Maria della Pietà de Cremona, Ricci, A. (2011), *I corpi della pietà. L'assistenza a Cremona intorno al complesso di S. Maria della Pietà (XV secolo)*, Cremona, Biblioteca Statale di Cremona; per a l'hospital de Santa Maria della Scala de Siena, Piccinni, G. (2012), *Il banco dell'ospedale di Santa Maria della Scala*, Pisa, Pacini Editore; per a l'ospedale Maggiore de Milà, Albini, G. (1997), "La gestione dell'Ospedale Maggiore di Milano nel Quattrocento: un esempio di concentrazione ospedaliera", dins Grieco, A. J., Sandri, L. (eds.), *Ospedali e Città. L'Italia del Centro-Nord, XIII-XVI secolo*, Firenze, Le Lettere, pp. 157-178; Gazzini, M. (2016), "Contare e proteggere le risorse dei poveri. Numeri e parole nei libri mastri dell'Ospedale Maggiore di Milano", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 219-247.

A pròposit dels hospitals ubicats dins dels límits de l'actual França vegeu, per a l'Hôtel-Dieu de París, Jehanno, C. (2013), "Un grand hôpital en quête de nouvelles ressources: l'hôtel-Dieu de Paris à la fin du Moyen Âge", dins Ammannati, F. (ed.), *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantaquattresima Settimana di Studi» 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, pp. 227-246; per a l'Hôtel-Dieu de Provins, Davis, A. J. (2013), "The Economic Power of a Hospital in Thirteenth-Century Provins", dins Jansen, K. L., Geltner, G., Lester, A. E. (eds.), *Center and Periphery: Studies on Power in the Medieval World in Honor of William Chester Jordan*, Leiden, Brill, pp. 121-134.

oferir un apropament més ampli, tot incloent un conjunt d'hospitals que compartien un mateix espai territorial.⁶⁶

Sens dubte, la qüestió patrimonial ha estat la més abordada. No obstant això, diversos treballs han estat dedicats a l'anàlisi d'altres mecanismes de finançament com són els acaptes d'almoïna,⁶⁷ l'especialització en la producció d'alguns productes de consum, com l'explotació de salines⁶⁸ o la producció ovina,⁶⁹ o l'arrendament dels drets sobre el vi i la cervesa.⁷⁰ Entre

---

Deixant de banda la producció historiogràfica relacionada amb l'hospital de la Santa Creu de Barcelona, que serà tractada en un capítol a part, sobre hospitals dins de la Península Ibèrica vegeu, Comelles Esteban, J. M., Daura i Mateu, A., Arnau i Olivé, M., Martín González, E. (1991), *L'hospital de Valls. Assaig sobre l'estructura i les transformacions de les institucions d'assistència*, Valls, Estudis Vallencs, pp. 194-233; López Terrada, M. L. (2014), "Las finanzas de una institución asistencial: la gestión económica del hospital general de Valencia durante el siglo XVI", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo. 1300-1700*, Lleida, Milenio, pp. 263-283; Tello, E. (2015), "La actividad crediticia de un hospital turolense a través de la compra de censales (1482-1517)", dins *Aragón en la Edad Media*, 26, pp. 293-320; Barceló Prats, J. (2017), *Poder local, govern i assistència pública: l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona*, Tarragona, Arola Editors, pp. 117-138.

⁶⁶ Sobre els hospitals bolonyesos, vegeu Sneider, M. (2004), *Charity and Property. The Patrimonies of Bolognese Hospitals*, Providence, Brown University (Tesi Doctoral); sobre els hospitals de la Corona d'Aragó, vegeu Rubio Vela, A. (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 89-105; Conejo da Pena, A. (2010), "La financiación de los hospitales de la Corona de Aragón durante la baja edad media: condiciones sociales, económicas y espirituales", dins Cavaciocchi, S. (ed.), *Le interazioni fra economia e ambiente biologico nell'Europa preindustriale secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantunesima Settimana di Studi» 26-30 aprile 2010*, Firenze, Firenze University Press, pp. 437-444; Comelles Esteban, J. M., Barceló Prats, J. (2016), "La economía política de los hospitales locales en la Cataluña moderna" dins *ASCLEPIO. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia*, 68, pp. 1-16; sobre el cas napolità, vegeu Colesanti, G. T., Marino, S. (2016), "L'economia dell'assistenza a Napoli nel tardo medioevo", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 309-344; sobre els hospitals de la Xampanya, vegeu Davis, A. J. (2019), *The Medieval Economy of Salvation: Charity, Commerce, and the Rise of the Hospital*, New York, Cornell University Press, pp. 79-186.

⁶⁷ Per a l'hospital del *Santo Spirito* de Roma, vegeu Rehberg, A. (2003), "Nuntii, questuarii, falsarii: L'ospedale di S. Spirito in Sassia e la raccolta delle elemosine nel periodo avignonese" dins *Mélanges de l'École française de Rome. Moyen-Age*, 115 (1), pp. 41-132. Pel cas dels hospitals llombards, vegeu Albini, G. (2016), "L'economia della carità e del perdono. Questue e indulgenze nella Lombardia bassomedievale", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 155-188. També Soldi Rondini, G. (1994), "Questua e «questa»: Un'elemosina o un diritto di signoraggio? (A proposito dell'Ospizio del Gran S. Bernardo)", dins *Nuova rivista storica*, 78 (3), pp. 641-654.

⁶⁸ Leistikow, D. (1985), "Mittelalterliche Hospitalbauten Norddeutschlands", dins Meckseper, C. (ed.), *Stadt im Wandel. Kunst und Kultur des Bürgertums in Norddeutschland 1150-1650*, vol. IV, Stuttgart, Cantz, pp. 230-231.

⁶⁹ Schnurrer, L. (1997), "Schafwirtschaft im ausgehenden Mittelalter. Die Schafherde des Spitals in Rothenburg ob der Tauber", dins Schnurrer, L. (ed.), *Rothenburg im Mittelalter. Studien zur Geschichte einer fränkischen Reichsstadt*, Rothenburg, wbg Theiss, pp. 319-351.

⁷⁰ Pohl-Resl, B. (1996), *Rechnen mit der Ewigkeit. Das Wiener Bürgerspital im Mittelalter*, Wien, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, pp. 60 i 143.

els més reeixits, però, destaca l'interès per la participació dels hospitals en el mercat del crèdit⁷¹ i en el proveïment frumentari de les ciutats.⁷²

Durant la darrera dècada, la historiografia hospitalària s'ha consolidat i l'estudi dels hospitals pel seu rol econòmic no s'ha convertit pas en una moda passatgera. En assenyalar les tendències més reeixides en matèria financera ja he apuntat alguns dels treballs que han vist la llum en els últims anys. Però no per això voldria deixar de posar en valor la feina que hi ha hagut rere determinades jornades, congressos i projectes a l'hora de mantenir viu aquest interès. Així, fent una mirada retrospectiva al 2012, les quaranta-quatre jornades que es van celebrar a l'institut Francesco Datini de Prato són una bona mostra d'aquesta voluntat. En un moment en què a Europa havien trontollat els fonaments que sostenien l'Estat del Benestar, va tenir lloc un congrés que posava al centre del debat l'assistència social i la solidaritat a Europa entre els segles XIII i XVIII. El finançament, la gestió i l'impacte de les institucions assistencials sobre l'economia i la societat van monopolitzar pràcticament totes les sessions, fet gens casual si atenem altra vegada al context europeu que es vivia aleshores. I entre els treballs que van ser recopilats en les actes del congrés voldria destacar l'article de Marina Gazzini. Era una proposta de mètode, que buscava posar els punts sobre les is a l'hora d'analitzar els sistemes de gestió dels instituts assistencials. Una tasca complexa, deia Gazzini, que no es podia fonamentar en meres estimes econòmiques i que havia de comprendre les ingerències fiscals i els particularismes locals que acabaven configurant el model administratiu d'aquestes institucions.⁷³ Quatre anys més tard, l'any 2016, aquella proposta de mètode es va veure materialitzada en una monografia coordinada per la mateixa Marina Gazzini i per Antonio Olivieri, tornant a posar al centre la qüestió de l'economia hospitalària.

---

⁷¹ Spicciani, A. (1991), "I prestiti su pegno fondiario durante il secolo XII dell'ospitale lucchese di Altopascio", dins *Banchi pubblici, banchi privati e monti di pietà nell'Europa preindustriale. Amministrazione, tecniche operative e ruoli economici. Atti del Convegno Genova, 1—6 ottobre 1990*, vol. 2, Genova, Società Ligure di Storia Patria, pp. 641-671; Kusman, D. (2008), "Les hôpitaux et le crédit dans le duché de Brabant XIIIe-XVe siècles", dins Pauly, M. (ed.), *Institutions de l'assistance social en Lotharingie médiévale. Einrichtungen der sozialen Sicherung im mittelalterlichen Lotharingien. Actes des 13es Journées Lotharingiennes, Luxembourg, 12-15 octobre 2004*, Luxembourg, CLUDEM, pp. 355-384; Tello, E. (2015), "La actividad crediticia de un hospital turolense a través de la compra de censales (1482-1517)", dins *Aragón en la Edad Media*, 26, pp. 293-320; Piccinni, G. (2016), "Ospedali, affari e credito prima del Monte di Pietà", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 133-154.

⁷² Piccinni, G. (2013), "Siena, il grano di Maremma e quello dell'ospedale. I provvedimenti economici del 1382", dins *Bullettino senese di storia patria*, 120, pp. 174-189; Sonderegger, S. (2013), "The Financial Strategy of a Major Urban Hospital in the Late Middle-Ages (St. Gallen 15th Century)", dins Ammannati, F. (ed.), *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantaquattresima Settimana di Studi» 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, pp. 209-226.

⁷³ Gazzini, M. (2013), "La fraternita come luogo di economia. Osservazioni sulla gestione delle attività e dei beni di ospedali e confraternite nell'Italia tardo-medievale", dins Ammannati, F. (ed.), *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantaquattresima Settimana di Studi» 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, pp. 261-276.

El resultat, un treball important que aprofundia en la gestió i l'articulació financera hospitalària agrupant diferents realitats de l'actual Itàlia.⁷⁴

A les portes de la pandèmia de la COVID-19, en els darrers dies de gener de 2020 la sala de conferències de l'*Archivio di Stato di Siena* va acollir l'acte conclusiu del projecte PRIN-2015: *Alle origini del welfare*. Sota el format de congrés internacional –en què doctorands d'arreu vam poder assistir– s'hi van reunir més d'una vintena d'investigadors que van presentar els darrers resultats de les seves recerques. I abans de cloure l'any, aquelles presentacions es van materialitzar en una monografia de més de sis-cents pàgines.⁷⁵ En les conclusions de l'obra, Mathieu Arnoux destacava com l'Hospital s'havia convertit en un nou objecte de recerca, al servei del qual restava un excel·lent laboratori mediterrani.⁷⁶ Els diferents treballs havien posat al centre una pluralitat d'hospitals amb la intenció de vincular-los a institucions polítiques urbanes, destacant-ne la seva dimensió social i posant de relleu, altra vegada, el seu finançament i la seva gestió econòmica. L'obra demostrava la maduresa assolida per la historiografia, especialment en els territoris de l'actual Itàlia. S'aportaren moltes respostes, però també noves preguntes i plantejaments, alguns dels quals són la base de la present tesi doctoral. Abans d'entrar en matèria, però, és necessari fer un repàs dels darrers treballs que s'han dedicat a l'hospital de la Santa Creu durant el segle XV.

2.3. (Nou) balanç historiogràfic de l'hospital de la Santa Creu

L'any 2002 Antoni Conejo signava en la seva tesi doctoral un balanç historiogràfic que recollia pràcticament tots els estudis que havien estat dedicats a l'estudi de l'hospital de la Santa Creu.⁷⁷ Des de Pi i Arimon⁷⁸ fins a Nativitat Castejón,⁷⁹ Conejo va elaborar una síntesi que no només reunia els treballs que s'havien interessat per determinats aspectes artístics i arquitectònics de l'hospital, sinó, també, per qüestions vinculades al seu funcionament i a l'activitat assistencial dispensada. Ara, però, sense estendre'm en la descripció de cadascuna

---

⁷⁴ Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.) (2016), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press. Encara que tan sols sigui al peu, voldria destacar que la majoria dels treballs reunits estigueren dedicats al període medieval, superant així una de les mancances que havien tingut reunions científiques anteriors, com és el cas de la Trento l'any 1998. Garbellotti, M., Pastore, A. (eds.) (2001), *L'uso del denaro: Patrimonio e amministrazione nei luoghi pii e negle enti ecclesiastici in Italia: (secoli XV-XVIII)*. *Atti del seminario tenuto a Trento il 19-20 novembre 1998*, Bologna, Il Mulino.

⁷⁵ Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella.

⁷⁶ Arnoux, M. (2020), "Conclusioni", dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, pp. 278-305.

⁷⁷ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 270-275.

⁷⁸ Pi y Arimon, A. A. (1854), *Barcelona antigua y moderna o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días*, vol. 1, Barcelona, Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs.

⁷⁹ Castejón Domènech, N. (2001), *Aproximació a l'estudi de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi de Llicenciatura).

de les obres, tan sols voldria apuntar aquelles que, tot i haver estat referenciades en la tesi d'Antoni Conejo, mantenen una estreta relació amb els continguts d'aquesta recerca.

Tenint això present, si haguéssim de destacar un primer autor que es va preocupar pels interessos als quals respon la tesi, sens dubte ens hem de referir a Tomás Sivilla, qui l'any 1869 va exposar en una conferència els orígens dels hospitals que van participar de la fusió de 1401 i el procés fundacional de la Santa Creu. Encara que les aportacions fetes per Sivilla estan pràcticament superades i esmenades, cal assenyalar que va ser dels primers en apuntar que «*investigar [...] la organización de su Administración, y la procedencia y aplicación de sus bienes y recursos interesa no solo á este asilo benéfico, si que también a la verdad histórica*».⁸⁰

Després de la introducció feta per Sivilla haurien de passar gairebé vint anys fins que algú altre aportés noves dades sobre l'hospital de la Santa Creu. Ja en el canvi de centúria, Francesc Carreras Candi oferiria algunes indicacions en la seva coneguda *Geografía General de Catalunya* dedicada a la ciutat de Barcelona,⁸¹ així com, també, un estudi sobre el retaule de la Santa Creu fet pels pintors Pere Terrés i Francesc Vergós.⁸² En aquells mateixos anys es publicaria un estudi de Josep Maria Roca que seria cabdal per a la historiografia.⁸³ La rellevància de l'obra no només es justifica per les aportacions que Roca va fer i que aleshores eren inèdites, sinó també, i especialment, per l'edició d'alguns documents, entre els quals destacaven les primeres ordinacions de l'hospital de 1417. De fet, l'edició que Roca va fer dels estatuts de la Santa Creu ha estat a bastament consultada i citada per la majoria dels estudis que s'han fet de l'hospital de llavors ençà. A les aportacions fetes per Carreras Candi i Roca seguirien l'estudi de Josep Mas de la butlla fundacional de la Santa Creu⁸⁴ i el treball fet per Marià Vilaseca sobre els almoiners de la Santa Creu.⁸⁵

Cal que ens situem en la dècada dels seixanta per parlar de noves obres que ampliarien el coneixement sobre l'hospital de la Santa Creu. Josep Danon aportaria noves dades que permetrien aprofundir millor en alguns aspectes institucionals i assistencials de l'hospital.⁸⁶ Així mateix, podem citar l'obra de Felio Vilarubias, que va destacar certs aspectes

---

⁸⁰ Sivilla, T. (1880), "Apuntes históricos sobre el Hospital de Barcelona", dins *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 3, p. 46.

⁸¹ Carreras Candi, F. (1918), *Geografía General de Catalunya. La ciutat de Barcelona*, Barcelona, Establiment Editorial Albert Martín.

⁸² Carreras Candi, F. (1913), "Lo retaule barceloní de la Santa Creu, obra d'en P. Terrers y d'en F. Vergós", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 7 (52), pp. 217-220.

⁸³ Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró.

⁸⁴ Mas Domènech, J. (1927), "Fundació de l'hospital de la Santa Creu", dins *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, 2, pp. 123-125; 3, pp. 185-189; 4, pp. 235-239; 5, p. 289.

⁸⁵ Vilaseca, M. (1929), "Los colectores de limosnas para Santa Cruz (Els baçiners de Santa Creu)", dins *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, XIII, pp. 76-80.

⁸⁶ Danon Bretos, J. (1967), *El hospital general de la Santa Cruz de Barcelona, año 1401*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral). La seva tesi seria publicada uns anys més tard. Danon Bretos, J. (1978), *Visió històrica de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau.

arquitectònics de l'hospital,⁸⁷ i un article de Joaquin Fuster que ha passat pràcticament desapercebut per la historiografia.⁸⁸ Aquest darrer era un estudi molt ampli que reulava fins l'antiguitat, si bé el seu objectiu principal era l'estudi dels hospitals barcelonins i, en especial, el de la Santa Creu, del qual se'n destacaven les principals vicissituds des del moment que va ser fundat fins l'època contemporània. En quant al període medieval, Fuster va copiar alguns documents que ja havien estat editats i que, bé li semblaven interessants, bé li servien per justificar el seu discurs. Podem dir, doncs, que les seves aportacions no suposaven cap novetat respecte el què ja havia estat dit anteriorment. No obstant això, entre la documentació transcrita destacava la missiva anònima que van rebre els consellers de Barcelona on es proposava un canvi en el model de finançament per a la Santa Creu i de la qual en parlaré més endavant.

A partir de 1980 es començaren a recollir els fruits de l'impuls que va tenir la història hospitalària durant la dècada anterior.⁸⁹ Els vuitanta s'inauguraren amb l'obra d'Uta Lindgren, que, seguint la tradició del reputat medievalista alemany Johannes Vincke, va oferir un treball dedicat a la relació entre església i ciutat a través de la pobresa i els hospitals barcelonins durant l'Edat Mitjana, prestant atenció al funcionament i al finançament de l'hospital d'en Colom i, especialment, a l'hospital de la Santa Creu.⁹⁰ Posteriorment, el 1982 Teresa Vinyoles i Margarida González publicarien un pioner i prolífic estudi sobre els infants abandonats en l'hospital de la Santa Creu durant la primera meitat del segle XV.⁹¹ Ja en la dècada dels noranta seria publicada l'obra que James

---

⁸⁷ Vilarrubias Solanes, F. A. (1969), *Noticia histórico-arquitectónica de los edificios del antiguo hospital de la Santa Cruz y casa de convalecencia de San Pablo de la ciudad de Barcelona (1401-1928)*, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona.

⁸⁸ Fuster Pomar, J. (1960), "Origen y evolución de la asistencia psiquiátrica en el Instituto Mental de la Santa Cruz", dins *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, 20 (2), pp. 173-331.

⁸⁹ L'any 1971 va ser publicat un volum miscel·lani per celebrar els 570 anys d'història de la Santa Creu, que recollí diversos treballs dedicats a l'evolució de l'hospital medieval i, alhora, del recinte modernista projectat per l'arquitecte Lluís Domènech: (1971), *L'hospital de la Santa Creu i Sant Pau: L'hospital de Barcelona*, Barcelona, Gustau Gili. Encara que no tinguessin per objecte d'estudi l'hospital de la Santa Creu, cal destacar que les primeres jornades sobre pobresa a nivell peninsular van marcar un abans i un després pels treballs dedicats a les institucions assistencials medievals: (1973), *Actas das primeiras jornadas luso-espanholas de historia medieval: A pobreza e a assistência aos pobres na península Ibérica durante a Idade Média (Lisboa, 25-30 de setembro de 1972)*, 2 vols., Lisboa, Instituto de Alta Cultura. Tanmateix, van tenir especial impacte els treballs de Michel Mollat i de Lester K. Little: Mollat, M. (ed.). (1974), *Études sur l'histoire de la pauvreté (Moyen Âge-XVI siècle)*, París, Publications de la Sorbonne; Mollat, M. (1978), *Les Pauvres au Moyen Age. Etude Sociale*, París, Hachette; Little, L. K. (1980) [1978], *Pobreza voluntaria y economía de beneficio en la Europa medieval*, Madrid, Taurus Ediciones.

⁹⁰ Lindgren, U. (1980). *Bedürftigkeit Armut Not. Studien zur Spätmittelalterlichen Sozialgeschichte Barcelonas*, Münster, Aschendorff. Anys més tard, Lindgren publicaria un article breu sobre el finançament dels hospitals baixmedievals, on recuperaria diverses qüestions ja assenyalades en la seva anterior publicació. Lindgren, U. (1987). ¿De qué vivían los hospitales? Los fundamentos económicos de los hospitales de Barcelona de 1375 a 1500, dins *Anuario de estudios medievales*, 17, pp. 525-532.

⁹¹ L'obra s'inclouïa en el segon volum d'una obra col·lectiva que pretenia reunir diversos treballs que abordessin l'estudi de la pobresa i l'assistència en la Catalunya medieval. Vinyoles Vidal, T., González Betlinski, M. (1981-1982), "Els infants abandonats a les portes de l'Hospital de Barcelona (anys 1426-1439)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, vol. 2, Barcelona, CSIC, pp. 191-285.

Brodman va dedicar a l'anàlisi de diverses institucions assistencials catalanes, entre les quals hi havia l'hospital de la Santa Creu.⁹²

Amb el canvi de mil·lenni ens situem, de nou, en la tesi doctoral d'Antoni Conejo, en la qual estudiaria l'evolució arquitectònica de l'hospital de la Santa Creu —així com la dels hospitals de les Planes d'Alfama i el Coll de Balaguer, de l'hospital de Santa Maria de Lleida i de l'hospital de Santa Magdalena de Montblanc.⁹³ Pel que fa l'estudi de la Santa Creu, cal dir que, a més, va aportar noves dades relacionades amb el funcionament de la institució, el seu ordenament i el seu funcionament. Tanmateix, un any abans de l'estudi fet per Conejo, Nativitat Castejón va presentar la seva tesi de llicenciatura, en la qual oferiria un estudi introductori dedicat a la fundació de la Santa Creu acompanyat d'un interessant repertori documental.⁹⁴

D'aquella primera dècada dels 2000 convé destacar, per una banda, la conferència presentada en la VIII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica el 2004 per Jon Arrizabalaga, on exposà els aspectes més rellevants de la fundació de l'hospital de la Santa Creu i els situaria dins del context del moviment hospitalari europeu.⁹⁵ Per altra, el llibre publicat per Josep Comelles dos anys més tard, que si bé tindria per objecte l'evolució de l'assistència als orats, oferiria suggeridores idees relacionades amb el govern i la gestió econòmica de l'hospital de la Santa Creu.⁹⁶

L'any 2009 se celebraria a Lleida un simposi sota el títol *Ciudad y hospital en el occidente europeo: 1300-1700*. Cinc anys més tard es publicarien cadascuna de les intervencions en un llibre titulat de la mateixa manera i que tindria una importància notòria per a l'estudi dels hospitals, en general, i de la Santa Creu, en particular. En primer lloc, perquè era la millor reivindicació feta per la historiografia dels hospitals a Espanya.⁹⁷ En segon terme, i situant-nos en l'esfera de l'hospital de la Santa Creu, perquè recolliria dos estudis que serien fonamentals per a l'estudi del seu finançament. Un d'aquests era l'article de Manuel Sánchez, dedicat a l'únic llibre de comptabilitat que s'ha conservat del

---

⁹² Brodman, J. W. (1998), *Charity and Welfare. Hospitals and the Poor in Late Medieval Catalonia*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

⁹³ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).

⁹⁴ Castejón Domènech, N. (2001), *Aproximació a l'estudi de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi de Llicenciatura). El seu treball seria publicat sis anys més tard en forma de llibre. Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera.

⁹⁵ Arrizabalaga, J. (2004), "Hospitals, història i medicina: L'Hospital de la Santa Creu de Barcelona", dins Piqueras Carrasco, M., Ferran Boleda, J., Balló Ortiz, J. (eds.), *Actes de la VIII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*, Barcelona, Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, pp. 203-209.

⁹⁶ Comelles Esteban, J. M. (2006), *Stultifera navis. La locura, el poder y la ciudad*, Lleida, Editorial Milenio. Del mateix autor convé destacar, encara que sigu

⁹⁷ Comelles Esteban, J. M. (2016). [Ressenya de: *Ciudad y hospital en el Occidente Europeo. 1300-1700*, per Huguet-Termes, T., Verdés Pijoan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M.], dins *Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia*, 68(1), p. 141.

segle XV.⁹⁸ L'altre era l'estudi de Jordi Morelló, que destacava la rellevància que tingué el deute públic per a la Santa Creu a inicis del Cinc-cents.⁹⁹ L'obra aplegaria altres aportacions respecte el dit hospital, com l'estudi de Reis Fontanals sobre les fonts documentals conservades de la Santa Creu,¹⁰⁰ l'article de Carles Vela sobre els apotecaris del mateix hospital i dels què van participar de la fusió¹⁰¹ i l'estudi comparatiu d'Antoni Conejo sobre la bellesa i l'esplendor dels hospitals baixmedievals.¹⁰²

Així les coses, cal dir que els estudis que s'aplegaren en l'obra adés esmentada no van ser pas excepcionals. I és que podem dir que els darrers quinze anys han estat una veritable edat d'or dels estudis dedicats a l'hospital de la Santa Creu. L'any 2010 Teresa Huguet publicaria un estudi suggeridor, alhora que controvertit, sobre la implicació que tingué el rei Martí l'Humà en la fundació de l'hospital de la Santa Creu.¹⁰³ Poc després, Teresa Vinyoles recuperaria i ampliaria la recerca iniciada anys enrere, estudiant a bastament la vida dels infants que eren deixats en l'hospital i l'assistència que els hi era dispensada.¹⁰⁴ En la mateixa línia podem citar els treballs de Ximena Illanes¹⁰⁵ i Salvatore Marino,¹⁰⁶ dedicats també a l'estudi de la infància abandonada en la Santa Creu. A més,

---

⁹⁸ Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo. 1300-1700*, Lleida, Milenio, pp. 177-209.

⁹⁹ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 211-262.

¹⁰⁰ Fontanals Jaumà, R. (2014), "Asistencia y municipio a través de las fuentes medievales y modernas: el caso del Hospital de la Santa Creu", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 49-73. Encara que siguin anteriors, de l'autora també podem citar dos treballs més. Fontanals Jaumà, R. (1993), "El Archivo del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona", dins *Tabula: revista de archivos de Castilla y León*, 2, pp. 123-140; Fontanals Jaumà, R. (2013), "Els llibres d'entrades de malalts de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (s. XV-XVIII)", dins *SVMMA*, 2, pp. 56-76.

¹⁰¹ Vela Aulesa, C. (2014), "Boticarios y asistencia hospitalaria en Barcelona", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 333-325. L'autor havia publicat uns anys enrere un altre estudi sobre la farmàcia de la Santa Creu. Vela Aulesa, C. (2001), "La primera especieria de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, 1401-1414", dins *Butlletí de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica*, 27, pp. 51-60.

¹⁰² Conejo da Pena, A. (2014), "«Lum, noblesa, ornament, laor, gloria e amplitud»: Los hospitales y la renovada imagen de la ciudad bajomedieval", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 415-446.

¹⁰³ Huguet Termes, T. (2010), "Un petit univers de miralls. Barcelona, l'Hospital de la Santa Creu i el rei Martí", dins *Lambard. Estudis d'art medieval*, 21, pp. 99-114.

¹⁰⁴ Vinyoles Vidal, T. (2013), "L'esperança de vida dels infants de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona", dins *Anuario de estudios medievales*, 43/1, pp. 291-321; Vinyoles Vidal, T. (2013), "El rastre dels més desvalguts entre els papers de l'Hospital de Barcelona", dins *SVMMA*, 1, pp. 77-101.

¹⁰⁵ Illanes Zubieta, X. (2011), *Niñas y niños olvidados según los documentos del Hospital de la Santa Creu de Barcelona en el siglo XV*, Barcelona, Universitat de Barcelona, (Tesi Doctoral); Illanes Zubieta, X. (2013), "Aprendiendo a vivir. Trabajo y servicio de niñas y niños acogidos en el Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1510)", dins *Revista de Historia Iberoamericana*, 6 (2), pp. 63-104.

¹⁰⁶ Marino, S. (2015), "Pratiche di adozione e affidamento nella Corona d'Aragona. Un'ipotesi di confronto tra Napoli e Barcellona", dins Rossi, M. C., Garbellotti, M., Pellegrini, M. (eds.), *Figli d'elezione. Adozione e*

Marino aprofundiria en altres aspectes com l'estudi de les despeses de l'hospital¹⁰⁷ i dels seus treballadors¹⁰⁸ o l'encaix de la reforma hospitalària barcelonina dins del context europeu.¹⁰⁹ Finalment, cal esmentar l'anàlisi fet per Mireia Comas a l'assistència que s'oferia des de l'hospital a les dones vídues.¹¹⁰

Antoni Conejo també aprofundiria en l'estudi de l'hospital de la Santa Creu des de perspectives diferents. Per una banda, recuperaria l'anàlisi del procés constructiu de l'hospital de la Santa Creu que va presentar en la seva tesi i l'enriquiria amb noves dades.¹¹¹ Per altra, Conejo realitzaria anàlisis comparatives sobre el finançament¹¹² i la documentació dels hospitals medievals.¹¹³ Finalment, Antoni Conejo i Carles Vela publicarien l'estudi i l'edició d'un informe que contenia una descripció de l'hospital de *Santa Maria della Scala* de Siena i que, possiblement, hauria arribat a Barcelona en un moment immediatament previ a la fundació de la Santa Creu.¹¹⁴

A dia d'avui, els estudis fets per Pol Bridgewater són les aportacions més recents sobre l'hospital de la Santa Creu. Podem citar els dos treballs que Bridgewater va dedicar als administradors de la Santa Creu i el seu perfil polític.¹¹⁵ No obstant, la contribució més

---

affidamento dall'età antica all'età moderna, Roma, Carocci editore, pp. 219-242; Marino, S. (2019), *El Memorial dels Infants. Edició crítica d'una font per a l'estudi de la infància a la Barcelona del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera.

¹⁰⁷ Marino, S. (2018), "Economía y hospitales en el siglo XV. Aproximación comparativa entre los gastos de los hospitales de Barcelona, Milán y Nápoles", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 71-84.

¹⁰⁸ Marino, S. (2018), "Trabajo y aprendizaje en los hospitales de la Baja Edad Media. Aproximación comparativa entre Barcelona, Milán, Nápoles y Siena", dins *Reti Medievali Rivista*, 19(2), pp. 171-205.

¹⁰⁹ Marino, S. (2020), "Riforme del welfare e modelli ospedalieri nella Corona d'Aragona", dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, pp. 183-201.

¹¹⁰ Comas Via, M. (2018), "La asistencia a las viudas en el hospital de la Santa Cruz de Barcelona y el hospital de los pobres de San Juan de Perpiñán en el siglo XV", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 107-115.

¹¹¹ Conejo da Pena, A. (2018), "«La present casa, molt illustre y magnífica per la grandesa de son edifici.» L'hospital de la Santa Creu de Barcelona: 1401-1417", dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 28, pp. 9-56.

¹¹² Conejo da Pena, A. (2010), "La financiación de los hospitales de la Corona de Aragón durante la baja edad media: condiciones sociales, económicas y espirituales", dins Cavaciocchi, S. (ed.), *Le interazioni fra economia e ambiente biologico nell'Europa preindustriale secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantunesima Settimana di Studi» 26-30 aprile 2010*, Firenze, Firenze University Press, pp. 437-444.

¹¹³ Conejo da Pena, A. (2021), "«Verba volant, scripta manent». Memoria escrita de la asistencia y la hospitalidad medievales en la Corona de Aragón", dins M. Rapetti, M., Pergola, A. (eds.), *Ospedali e assistenza nei territori della corona d'Aragona: Fonti archivistiche, archeologiche e artistiche*, Perugia, Morlacchi, pp. 39-72.

¹¹⁴ Conejo da Pena, A., Vela Aulesa, C. (2021), "Un informe barcelonés del «venerabile hospitale Sancte Marie della Scala de Sene»: ca. 1401", Mucciarelli, R., Pellegrini, M. (eds.), *Il tarlo dello storico. Studi di allievi e amici per Gabriella Piccinni*, vol.2, Arcidosso, Effigi Edizioni, pp. 567-592.

¹¹⁵ Bridgewater Mateu, P. (2018), "Els administradors de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona en el marc dels conflictes urbans del segle XV", dins Barceló Prats, J., Comelles Esteban, J. M., Conejo da Pena, A. (eds.), *Imago Civitatis. Hospitales y Manicomios en Occidente*, Tarragona – Barcelona, Publicacions URV - Universitat de

destacable ha estat la seva tesi doctoral defensada l'any 2020, en la qual aprofundí en l'estudi dels orígens i l'evolució d'una primera política hospitalària endegada pel Consell de Cent de Barcelona.¹¹⁶ Tanmateix, entre les noves contribucions que s'han fet sobre l'hospital de la Santa Creu cal citar l'estudi de Laura Miquel sobre la relació de l'hospital de la Santa Creu amb el deute públic barceloní, el qual ha ampliat les aportacions que havien estat fetes per Manuel Sánchez i Jordi Morelló.¹¹⁷

Abans d'acabar considero pertinent destacar la importància que han tingut les jornades dels *Abrils de l'Hospital* des de l'any 2012 fins l'actualitat. Unes trobades anuals organitzades per l'IRCVM (Institut de Recerca en Cultures Medievals) que han estat un espai de debat entre els més importants especialistes de la història de l'assistència i dels hospitals. Fruit de les jornades celebrades els anys 2016 i 2017, l'any 2018 van ser publicats dos llibres, dels quals alguns dels treballs inclosos ja han estat citats. Però posats a parlar de les virtuts dels *Abrils de l'Hospital* cal dir que han estat pedrera per a molts, entre els quals m'incloc.

Arrel de les jornades celebrades l'any 2017, vaig poder publicar un primer estudi sobre la gestió documental en la Santa Creu segons el model que definien les ordinacions de l'hospital.¹¹⁸ En avant, el meu interès pel funcionament i el finançament de la institució es va anar perfilant i es concretaria en dos nous treballs. Per una banda, l'any 2019 publicaria amb Daniel Piñol un treball sobre l'activitat del primer notari que estigué al servei de l'hospital, Joan Torró.¹¹⁹ Per altra, dos anys més tard veuria la llum una altra contribució sobre els encants que celebrava de forma regular l'hospital de la Santa Creu.¹²⁰

Barcelona, pp. 101-117; Bridgewater Mateu, P. (2018), "Los administradores seculares del Hospital de la Santa Cruz de Barcelona en el siglo XV: un perfil social y político", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 117-126.

¹¹⁶ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).

¹¹⁷ Miquel Milian, L. (2021), "Vender censales, asistir a los necesitados: la emisión de deuda municipal en Barcelona en el siglo XV", dins *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 8 (II), pp. 181-199.

¹¹⁸ Marcé Sánchez, J. (2018), "Un model ideal d'administració hospitalària. La gestió documental segons el llibre d'ordinacions de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 139-148.

¹¹⁹ Marcé Sánchez, J., Piñol Alabart, D. (2019), "Activitat notarial i assistència: Els protocols de Joan Torró i l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1444)", dins Colesanti, G. T., Marino, S. (ed.), *Memorie dell'Assistenza. Istituzioni e Fonti Ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, pp. 269-303.

¹²⁰ Marcé Sánchez, J. (2021), "The Participation of the Hospital of the Holy Cross in the Second-Hand Market through the Notarial Documentation (Barcelona, 1422-1458)", dins *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 9, pp. 207-247.

3. OBJECTIUS, METODOLOGIA I ESTRUCTURA

3.1 Els objectius de la tesi

En la base de la present tesi doctoral es troben els treballs que han tingut per objecte l'estudi del patrimoni i el finançament hospitalari, per una banda, i l'hospital de la Santa Creu, per altra.

Com he apuntat a l'inici, l'hospital de la Santa Creu va ser fundat l'any 1401 gràcies a un acord entre el Consell de Cent, el capítol de la catedral i el bisbe de Barcelona. La seva promoció, a més, va ser afavorida pels monarques d'Aragó i el papa Benet XIII. Cadascuna de les parts va acceptar unificar en una sola institució els sis hospitals que estaven sota el seu control. De la reunió d'aquells centres en va resultar la dotació de la Santa Creu, la qual havia de servir per a costejar la construcció de l'hospital i, alhora, garantir la viabilitat i la continuïtat de l'activitat assistencial que dispensaria.

Tenint en compte aquest apunt sobre la fundació del centre, el primer objectiu que es planteja aquesta tesi és analitzar com es va executar el traspàs de béns, drets i rendes des dels antics hospitals al nou i concretar, a més, quina va ser l'estratègia seguida pels seus governants a l'hora de gestionar i ordenar tot el patrimoni. Tanmateix, fruit de l'estudi d'aquestes intervencions, es pretén conèixer l'impacte que va tenir la creació de la Santa Creu sobre els espais que ocupaven les antigues estructures hospitalàries que van participar de la fusió. Cal dir, però, que abans d'estudiar les accions que es van dur a terme, serà necessari presentar el context en què va ser fundat l'hospital i com va ser el seu funcionament durant els seus primers anys de vida.

El segon objectiu de la tesi até a l'estudi dels mecanismes que van ser emprats pels promotors i els governants de l'hospital de la Santa Creu per finançar la institució. La raó de ser d'aquest interès està en bona part lligada al primer objectiu: identificar quins van ser els recursos econòmics i de quina manera van ser mobilitzats per subvenir el flamant hospital barceloní. En aquest cas, però, l'objecte d'anàlisi no només serà el patrimoni immoble de l'hospital, sinó les gestions que es van dur a terme per afavorir altres ingressos, com ara subvencions, donacions, llegats, almoines, rendes, interessos de deute o venda d'objectes a l'encant.

En una escala local, l'acompliment d'ambdós objectius pretén aportar noves dades sobre els fonaments econòmics de l'hospital de la Santa Creu durant el segle XV, amb les quals no només es vol contribuir a millorar el coneixement de la institució i omplir un buit historiogràfic, sinó també oferir una base per a futures recerques. Tanmateix, en un context més ampli, l'estudi dels orígens del patrimoni i dels mecanismes de finançament de l'hospital de la Santa Creu ha de servir per a l'enriquiment de debats historiogràfics ben assentats. Per citar-ne alguns, podem parlar dels canvis que es van dur a terme en l'explotació dels dominis entre els segles XIV i XV, de la importància que tingué l'emfiteusi en la transformació de les ciutats o de la relació entre institucions assistencials i el mercat del crèdit.

3.2 La metodologia emprada

Una vegada definits l'objecte d'estudi —l'hospital de la Santa Creu— i els objectius de la tesi —els orígens del patrimoni i els mecanismes de finançament— cal concretar quins han estat els límits de la recerca.

D'entrada podem dir que el període que abraça la tesi és tot el segle XV, moment que correspon als primers cent anys de vida de la institució. Atenent el plantejament proposat, es tracta del marc temporal més adient per analitzar els fonaments patrimonials de l'hospital. Així i tot, l'aproximació que s'ha dut a terme no sempre ha pogut ser la mateixa per a cadascun dels aspectes treballats. De fet, bona part de la tesi es concentra en la primera meitat del Quatre-cents, si bé en alguns capítols es proposa una visió més àmplia de tota la centúria. Com veurem a continuació, això no és pas degut a una decisió arbitrària, sinó a les limitacions que imposen les fonts documentals estudiades, car no sempre ha estat possible trobar els suficients instruments per oferir una visió global de tota la centúria.

Respecte els límits espacials de la recerca convé assenyalar que aquests s'apleguen en tres nivells diferents. En primer lloc hem de parlar de Barcelona, el municipi on arrelà l'hospital i on es van projectar la majoria de les activitats econòmiques dels seus promotors i governants. A tal fi, resulta imprescindible conèixer i identificar alguns elements propis de la vida econòmica i social urbana, de les seves institucions de govern i del seu ordenament. Un segon nivell el constitueix l'espai que ocupaven les parròquies del pla de Barcelona i més enllà del Llobregat, el qual també va resultar de vital importància per a l'economia de l'hospital, car era allà on es concentrava bona part del seu domini. En un tercer nivell i de forma puntual, serà important prestar atenció als territoris marcats per les diferents diòcesis del Principat, atès que definien els límits on els qüestors de l'hospital podien demanar almoïna i caritat en nom de la Santa Creu.

Abans d'acabar, el darrer límit que mereix ser apuntat és l'imposat per les fonts conservades que han permès dur a terme aquesta recerca. En aquest sentit, podem dir que la majoria de documentació estudiada és notarial i, en bona mesura, produïda pel notari Joan Torró. Si bé és cert que hem disposat d'altres instruments, la notorietat que tenen els registres notariais en aquesta tesi contrasta poderosament amb la presència pràcticament nul·la de llibres comptables de l'hospital,¹²¹ un fet que ha condicionat enormement els objectius de la tesi. Afortunadament, la riquesa i els matisos que aporta la documentació notarial ha estat provada diverses vegades per la historiografia¹²² i, de forma particular, va resultar fonamental per reconstruir la gestió econòmica de la vida hospitalària dels hospitals baixmedievals de

---

¹²¹ L'únic llibre de comptes que s'ha conservat correspon a l'annualitat de 1430-1431, una font que, precisament ja ha estat estudiada. Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo. 1300-1700*, Lleida, Milenio, pp. 177-209.

¹²² Pagarolas i Sabaté, L. (2007), *Los archivos notariales. Qué son y como se tratan*, Gijón, Ediciones Trea, pp. 133-146.

Messina.¹²³ No obstant, és important tenir ben present que no podem preguntar a les fonts allò que, per la seva pròpia natura, mai ens podran servir com a resposta. Per aquesta raó, doncs, no ens plantegem mesurar el volum dels ingressos que va rebre l'hospital de la Santa Creu per diferents vies. Ans al contrari, l'objectiu és entendre com van ser integrats els diferents mecanismes de finançament dins de l'administració hospitalària. I pels mateixos motius tampoc és possible reconstruir les despeses que va tenir l'hospital. Val a dir, però, que això no exclou que, de forma ocasional, s'acabin aportant xifres i dades concretes sobre alguns aspectes en particular. Tanmateix, el biaix notarial de la documentació estudiada ha estat aprofitat per aprofundir en l'encaix dels fedataris dins de la institució hospitalària i, alhora, veure quins formulismes van ser emprats en els contractes autoritzats a fi de garantir i preservar els drets i els interessos de la Santa Creu durant tota la centúria.

3.3. L'estructura de la tesi

Per resoldre d'una forma coherent els objectius plantejats, aquesta tesi doctoral es divideix en quatre blocs temàtics i unes conclusions.

Després d'aquest primer bloc dedicat als elements formals i definatoris de la recerca, segueix un segon on s'introdueix el context en el qual s'emmarcà la fundació de l'hospital de la Santa Creu. En ell seran analitzades diverses qüestions. En primer lloc, es prestarà atenció als actors que van possibilitar la fusió dels sis hospitals barcelonins. Es farà una aproximació a la monarquia, al papa Benet XIII, al bisbe Joan Armengol, al Consell de Cent i al capítol de la catedral amb l'objectiu d'esclarir quins van ser els seus interessos rere la promoció de la Santa Creu i, alhora, entendre les relacions que existien entre cadascuna de les parts. En segon terme, seran tractades les necessitats que tenien els hospitals de la Barcelona del Tres-cents i què es va fer per afrontar-les amb el nou projecte hospitalari. Per aquesta raó seran recollides les notícies que ens informen de l'estat prefundacional de la xarxa hospitalària barcelonina, així com, també, les atribucions que van ser atorgades als governants del nou hospital de la Santa Creu a fi d'administrar i gestionar els recursos de la institució. En tercer i darrer lloc, la recerca s'endinsarà en l'encaix del notari dins de l'hospital de la Santa Creu. Atès que les principals fonts de la tesi han estat els registres notariais de Joan Torró, s'aprofitarà l'avinentsa per descobrir els fets més importants de la seva carrera professional i, sobretot, el seu treball al servei de la Santa Creu.

És en el tercer bloc que la tesi s'introdueix de ple en l'estudi dels orígens del patrimoni de la Santa Creu i la gestió que se'n va fer. Després d'oferir una descripció breu sobre com es va constituir la dotació de l'hospital, en el segon capítol s'analitzaran els primers establiments emfiteùtics que van dur a terme els seus administradors. En aquest cas, l'objectiu és doble. Per

---

¹²³ Santoro, D. (2016), "Investire nella carità. Mercanti e ospedali a Messina nel Trecento", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, 17(1), p. 347.

una banda, es descriuran els principals atributs de l'emfiteusi a fi d'entendre què poden aportar a la recerca i, alhora, conèixer millor les gestions empreses. Per altra, s'anotaran tots els contractes signats i es destacaran les diferències respectives. En el tercer capítol del bloc es prestarà atenció a la primera capbreuació que es va dur a terme i les raons que la van motivar. Així mateix, s'oferirà una primera aproximació als béns i drets que la Santa Creu va rebre dels antics hospitals. Posteriorment, en el quart capítol s'incidirà en les gestions que es van dur a terme sobre el domini de la institució, parant especial atenció a la substitució de les rendes parcials. En el cinquè capítol s'estudiaran les vendes que es van dur a terme durant els primers anys del segle XV per socórrer les necessitats de la institució. Ja per acabar, amb l'objectiu de veure l'impacte que va tenir la fundació de l'hospital de la Santa Creu, en el darrer capítol s'analitzaran totes les actuacions que es van dur a terme sobre els edificis dels antics hospitals, els seus horts i els terrenys limítrofs. Prèviament, però, abans d'introduir les reformes endegades, s'oferirà un breu resum de la història de cadascun dels centres fusionats.

En el quart bloc de la tesi es detallaran els principals mecanismes que va emprar la Santa Creu per obtenir ingressos. En el primer capítol del bloc es mesurarà l'impacte que va tenir el municipi barceloní en el finançament de l'hospital. En primer lloc es destacarà l'estreta relació que existia entre ambdues institucions. Posteriorment, s'analitzarà la subvenció que el Consell de Cent va atorgar a la Santa Creu. En tercer terme s'estudiarà l'evolució i els efectes que va tenir el deute públic municipal en l'economia de l'hospital. En el segon capítol del bloc s'oferirà una aproximació als atributs més essencials de la caritat a través dels llegats testamentaris i les donacions que van beneficiar l'hospital de la Santa Creu. Així mateix, s'incidirà en la gestió que d'aquests se'n va fer i, de forma general, se'n descriurà el contingut. Continuant amb l'estudi de la caritat i dels benefactors de la Santa Creu, en el tercer capítol es descriuran els diversos elements que van ajudar a sistematitzar, controlar i explotar els acaptes d'almoïna de l'hospital. Per aquesta raó es prestarà atenció a les indulgències que la Santa Creu va rebre, a la protecció dels acaptadors i baciners de l'hospital, al funcionament de les questes i als diferents sistemes que van ser emprats per gestionar l'almoïna. Així mateix, aprofitant l'avinentsa del capítol, també s'apuntaran alguns aspectes relacionats amb la confraria de la Santa Creu. En el quart capítol s'exposarà una breu imatge del domini de la Santa Creu a fi de concretar, posteriorment, la gestió que l'hospital va dur a terme sobre les rendes que percebia. Finalment, en el cinquè capítol del bloc s'analitzarà el procediment que es va seguir des de la institució a l'hora de portar a l'encant els béns dels difunts en l'hospital. A tal fi, s'estudiarà el dret que va permetre a la Santa Creu captar aquestes possessions, la gestió i control que es va dur a terme i els ingressos que van generar les vendes respectives.

Per últim, en les conclusions de la tesi s'oferirà una avaluació que posarà en relació cadascun dels elements presentats. L'objectiu principal serà recollir una imatge més o menys completa de les estratègies que van ser emprades per garantir el sosteniment de l'hospital de la Santa Creu durant bona part del segle XV.

4. ELS ARXIUS I LES FONTS

Els interessos i objectius d'aquesta recerca han estat condicionats per les fonts documentals conservades. Com he dit, la manca de llibres de comptabilitat propis de l'administració hospitalària ha obligat a posar el focus sobre la documentació notarial produïda pels fedataris que estigueren al servei de l'hospital. Així, a través dels contractes que aquests van autoritzar ha estat possible dur a terme una aproximació vers el patrimoni i els mecanismes de finançament emprats per la institució. És cert, però, que els registres notariais no són l'únic suport que disposa aquesta tesi. Altres tipus de documentació han estat consultats i estudiats, com ara privilegis, butlles, ordinacions, acords, deliberacions del govern de la ciutat o els llibres del clavari barceloní.

La recerca ha tingut com a punt de partida l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i l'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya, institucions, com veurem, que concentren la immensa majoria de la documentació relacionada amb l'hospital de la Santa Creu. Tanmateix, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona ha estat de notòria importància, així com, també, l'Arxiu Capitular de Barcelona. Finalment, han estat analitzades algunes sèries de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el Fons de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, l'Arxiu de la Parròquia de Santa Maria del Pi, l'Arxiu Nacional de Catalunya i l'Arxiu del Regne del Mallorca, aquest darrer fruit d'una estada breu que vaig realitzar durant el primer any de tesi doctoral.

4.1 L'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (AHSCP)

La majoria de les fonts estudiades es conserven en aquest arxiu, el qual es troba dins del recinte modernista de l'hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Allà es va decidir portar bona part de la documentació de l'antic hospital de la Santa Creu a inicis del segle XX, com a conseqüència de la creació del nou centre. La decisió va comportar la fragmentació del fons. Per una banda, els instruments que no van ser traslladats van ser venuts a la Diputació de Barcelona, la qual els va donar a l'Institut d'Estudis Catalans i, posteriorment, van ser dipositats en la Biblioteca Nacional de Catalunya.¹²⁴ Per altra, els documents que van passar al nou recinte van restar «sense ordre ni concert a llocs diferents» fins la dècada dels anys seixanta, quan l'administració de l'hospital de la Santa Creu i Sant Pau va encarregar una primera tasca d'ordenació de la documentació.¹²⁵

---

¹²⁴ Fontanals Jaumà, R. (2014), "Asistencia y municipio a través de las fuentes medievales y modernas: el caso del Hospital de la Santa Creu", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 60.

¹²⁵ Larrucea Valdemoros, C., Salmerón Sánchez, P. (1992), "Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau", dins *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, 5, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, p. 388.

Prenent com a referència les sèries del quadre de classificació del fons de l'hospital de la Santa Creu,¹²⁶ les fonts analitzades han estat les següents. Com hem dit, els **protocols notarial**s han estat fonamentals per aquesta tesi. En primer lloc hem de mencionar els manuals i els llibres de notes de Joan Torró, qui va ser el primer notari que va treballar al servei de la institució. En total s'han conservat set manuals i tretze llibres que abracen un període de més de quaranta anys (1401-1444), si bé cal dir que no són tots els volums que Torró va produir.¹²⁷ En segon terme podem citar el manual de Gabriel Bofill (1450-1460), qui va rellevar a Torró en les tasques de fedatari. Finalment, també han estat estudiats els quatre primers manuals de Pere Pasqual (1463-1501), el notari que es va encarregar d'autoritzar els contractes de la Santa Creu a la mort de Bofill.

En estreta relació amb l'activitat dels notaris que autoritzaren la majoria dels contractes de l'hospital de la Santa Creu podem apuntar la sèrie dedicada al **patrimoni** de l'hospital, de la qual han estat analitzats els dos *Capbreus de l'hospital* que van ser elaborats per Joan Torró i que inclouen les confessions dels tinents de la Santa Creu. Tanmateix, ha estat estudiat el *Primus liber testamentorum facientium pro Hospitali generali Sancte Crucis Barcinone*, un llibre on van ser reunits els trasllats d'alguns testaments que van beneficiar l'hospital de la Santa Creu. Finalment, ha estat objecte de consulta el *Capbreu dels censals de l'Hospital*, un llevador començat pels volts de 1492 on s'anotaren les pensions de censal mort que havia de percebre la Santa Creu.

Alguns dels documents de la sèrie **privilegis reials i documents papals** també han estat estudiats. De fet, una part dels instruments que han estat importants per a la tesi ja van ser editats per Nativitat Castejón,¹²⁸ fet que n'ha facilitat la consulta. Tanmateix, cal dir que aquesta documentació està digitalitzada i es pot consultar a través de la web de l'arxiu. Dels documents inclosos en la sèrie han estat analitzats, per una banda, els privilegis reials que van ser atorgats a l'hospital de la Santa Creu pels monarques de la Corona d'Aragó durant el segle XV, així com algunes crides i salvaguardes emeses pels mateixos. Per altra, s'han analitzat les concessions fetes per l'autoritat pontifícia, com ara indulgències, llicències i altres privilegis. En aquest cas, també han estat consultats els privilegis i les indulgències que van rebre alguns dels antics hospitals abans de produir-se la fusió de 1401. Finalment, han estat estudiats dos dels tres trasllats que es conserven de l'acta fundacional de l'hospital, els quals daten de 1405 i 1406, respectivament.¹²⁹

De la sèrie **reglaments** s'ha estudiat el *Llibre d'ordinacions* de l'hospital de la Santa Creu. Novament, tal com he apuntat en la presentació, una part d'aquest manuscrit va ser editada a

---

¹²⁶ Fontanals Jaumà, R. (1993), "El Archivo del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona", dins *Tabula: revista de archivos de Castilla y León*, 2, pp. 123-140.

¹²⁷ A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu el capítol 2.3 dins del Bloc 2.

¹²⁸ Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera.

¹²⁹ A propòsit del tercer trasllat mencionat, vegeu el capítol 1.4.1 dins del Bloc 2.

inícis del segle XX¹³⁰ i l'any 2017 en vaig realitzar una reedició completa, en motiu del meu treball final de màster.¹³¹ Alhora, pel que fa la sèrie dels **llibres de comptabilitat** ha estat consultat l'únic manuscrit que es conserva del segle XV, el *Llibre de caixa* de 1430-1431.

En l'arxiu també es conserva part de la documentació produïda pels hospitals fusionats. En aquest cas, però, tan sols s'ha prestat atenció a la documentació pertanyent a l'**hospital d'en Pere Desvilar**, concretament, al *Llibre de porcions* començat el 1308 i al *Capbreu de les rendes*, on es van recollir les confessions resultants de diverses capbrevacions endegades pels administradors del dit hospital entre 1449 i 1529.

Finalment, han estat consultades dues obres de caràcter memorialista. Per una banda, el *Memorial, dietari y summari dels actes de l'Hospital general de Sancta Creu de Barcelona*, un llibre que va ser elaborat pels volts de 1623 i que, amb la intenció de descriure diversos negocis o gestions que van dur a terme els governants de la Santa Creu i dels anteriors hospitals, recull nombrosos registres d'instruments notariaus que van ser signats entre els segles XIII i XVII. Per altra, el *Llibre de taula de la Casa de Convalescència*, un manuscrit il·luminat que va ser començat l'any 1674 i que conté la història de la dita casa, així com, també, la dels hospitals barcelonins que participaren de la unificació de 1401.

4.2 L'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya (AHBC)

Com he explicat anteriorment, una part de la documentació que havia estat produïda per l'hospital de la Santa Creu no va ser traslladada al recinte modernista, sinó va ser venuda a la Diputació de Barcelona i posteriorment lliurada a l'Institut d'Estudis Catalans qui, al seu torn, l'entregaria a la Biblioteca Nacional de Catalunya. Precisament, aquesta darrera institució seria emplaçada en l'edifici medieval de l'hospital de la Santa Creu i allí conservaria el fons.

En aquest cas, la principal documentació analitzada és la que es reuneix en la col·lecció de **Pergamins**, un fons que aplega més de 14.000 documents que abracen una cronologia que va des del segle IX fins al XVIII i dels quals 5.000 estan relacionats amb l'hospital de la Santa Creu. Encara que no tots els instruments han pogut ser estudiats, molts han estat especialment útils a l'hora de tractar qüestions com l'anàlisi del patrimoni, la gestió de testaments i donacions i l'adquisició de títols de deute.

Així mateix, dins d'aquest arxiu es custodia la sèrie **Inventaris i encants**, de la qual han estat estudiats els tres *Llibres d'encants* on van ser registrades les subhastes ordenades per l'hospital de la Santa Creu entre 1422 i 1458.

---

¹³⁰ Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró.

¹³¹ Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster).

4.3 L'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB)

Del control que exercia el municipi sobre l'hospital de la Santa Creu en va quedar un important rastre documental, el qual es conserva en l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i, en bona part, està digitalitzat i és consultable de forma online.

Començant per la documentació normativa produïda pel Consell de Cent, han estat analitzats els registres de **Deliberacions** del segle XV, una sèrie iniciada l'any 1433 que recull les actes de les reunions del Consell. Així mateix, també han estat consultats els volums de la sèrie **Testaments de Consellers**, els quals són el memorial o testament que anualment elaborava la conselleria sortint a fi de recordar quines eren les tasques més importants que havien d'atendre els consellers entrants.

Especialment important ha estat l'estudi dels llibres de la **Clavaria**, aquells volums on el tresorer de la ciutat anotava els ingressos i les despeses que tenia el municipi. En aquest cas, el seu estudi ha servit per a la identificació del pagament de pensions de censal mort als antics hospitals i a la Santa Creu, així com, també, per a l'anàlisi de les retribucions que el municipi feia a la Santa Creu per raó de la subvenció. Relacionat amb aquesta darrera qüestió, cal destacar la representativitat del *Vuitè llibre de notaments del racional*, un llibre de la mateixa sèrie que inclou un capítol de 23 folis on van ser apuntats de forma exclusiva tots els pagaments de la subvenció entre 1407 i 1455.

Finalment i de forma puntual, s'han consultat el sisè volum de la sèrie **Lletres comunes originals**, el primer volum de la sèrie **Manual**, relacionada als afers jurídics de la ciutat, i el *Llibre de visites, butlles, privilegis, indults y altres instruments fahents per est hospital sots la invocació de Sant Sever* pertanyent al fons de l'**Hospital de Sant Sever**.

4.4 L'Arxiu Capitular de Barcelona (ACB)

Si parlem de la documentació produïda per les institucions que van ser copatrones de la Santa Creu cal referir-se a l'arxiu on es custodien els diferents fons del capítol de la catedral. Amb tot, convé assenyalar que el seu accés no va ser fàcil, atès que va romandre tancat durant el confinament que va ser decretat per raó de la COVID-19. Per aquesta raó no s'ha pogut dur a terme un buidatge exhaustiu de la documentació que conserva, mes una recerca focalitzada en aquelles sèries on suposàvem que podríem trobar referències interessants per a la tesi. Concretament, han estat buidats alguns dels protocols notariaus de Gabriel Canyelles (vols. 318, 323 i 336), inclosos en la sèrie **Notaria particular**, i els llibres de comptes dels hospitals d'en Colom (1380), dels mesells (1393-1394) i d'en Vilar (1393-1394).

4.5 Altres arxius i fonts

Encara que les principals fonts treballades han estat les que es conserven en els arxius anteriorment citats, cal dir que aquesta recerca no seria la mateixa si no haguessin estat estudiats determinats fons custodiats per altres institucions.

Començant per l'**Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB)** han estat consultades la sèrie *Registra Gratiarum*, especialment profitosa per a l'estudi dels quèstors de la Santa Creu (vols. 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 31 i 32), i la sèrie Processos (vol. 258). En aquest cas, abans d'aprofundir l'estudi d'ambdues sèries ha resultat realment útil el catàleg que van fer Josep Martí i Jaume Codina, entre altres, l'any 1978.¹³²

Qualsevol recerca que tingui per objecte la ciutat de Barcelona pot nodrir-se del fecund **Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB)**. La present tesi no ha estat una excepció. Encara que el temps del què disposàvem era limitat i no ha estat possible buidar tots els protocols del segle XV, per estudiar les gestions fetes sobre el patrimoni de la Santa Creu han resultat útils els registres notariais de Bartomeu Eiximeno (vols. 43/8, 43/9, 43/10, 43/22, 43/23 i 43/39), Pere de Folgueres (vol. 69/6), Pere de Bruguera (vol. 64/4), Joan Nadal (vol. 54/57), Bernat Nadal (vol. 58/11) i Pere Soler (vol. 120/21).

De l'**Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)** han estat consultats alguns volums dels registres de cancelleria (regs. 2129, 2199, 2201, 2202, 2203 i 3117). També s'han consultat els volums 396, 397, 398 i 399 de la Sèrie N, que corresponen als manuals d'èpoques de censals morts. Així mateix, han estat consultats el volum 21 de la sèrie *Gratiarum* i el primer de la sèrie *Notariorum*. Finalment, també han estat tractats els volums 384 i 906 del Mestre Racional, així com, també, el *Manual-diari de l'escrivà de ració Ramon Fivaller*.

Finalment, del **Fons de Reserva de la Universitat de Barcelona** ha estat consultat el manuscrit *Barcelona antigua y moderna o sea Diccionario topográfico-histórico de Barcelona*; de l'**Arxiu de la Parròquia de Santa Maria del Pi (APSMP)**, el *Capbreu* primer; de l'**Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)**, alguns pergamins del fons del Llinatge Desvalls (T-766, T-1021, T-1497, T-2365, T-2735 i T-3127) i del Llinatge Sentmenat (T-1573) i de l'**Arxiu del Regne de Mallorca (ARM)** el volum 11 de les *Actes del Gran i General Consell*.

Abans d'acabar, convé apuntar que tant les fonts d'arxiu ara tractades com algunes ja editades han estat fonamentals per a la realització d'aquesta recerca. Aquestes darreres es recullen al final de la tesi, juntament amb la bibliografia utilitzada.

---

¹³² Martí Bonet, J. M., Niqui Puigvert, L., Miquel Mascort, F., Codina Vilà, J. (1978), *Las series «VISITAS PASTORALES», Registros «COMMUNION» y «GRATIARUM» y los «PROCESOS» del Archivo Diocesano de Barcelona (a. 1400-1430). Aportación archivística de la Historia eclesiástica de la Diócesis de Barcelona*, Barcelona, Archivo Diocesano - Biblioteca Pública Episcopal.

Bloc 2. Poder, administració i escriptura: un repàs a la fundació i el funcionament de l'hospital de la Santa Creu en els seus inicis

1. BARCELONA 1401: L'ACORD PER L'ASSISTÈNCIA

El 5 de novembre de 1415, el notari Pere Agramunt va comparèixer davant la cort del bisbe de Barcelona per presentar una denúncia contra l'hospital de la Santa Creu.¹³³ Agramunt va exposar que l'agost de 1412 havia estat nomenat pels administradors del centre per escriure i tenir cura dels comptes de Pere Cardona, aleshores prior i receptor de les monedes de la institució, a canvi d'un salari de 150 florins (1.650 s.b.) l'any. Ben aviat, però, Cardona seria destituït del càrrec de receptor i els administradors trobarien convenient que Agramunt fos el seu substitut.¹³⁴ Atenent les noves responsabilitats que havia d'assumir, aquells li van oferir un augment salarial i el notari va acceptar el nou nomenament.¹³⁵

Enfront dels comissaris episcopals, Pere Agramunt va dir que havia treballat per l'hospital durant 19 mesos, fins el 16 de març de 1414. En una confessió potser massa subjectiva, s'elogiava per les tasques que havia dut a terme durant aquell període. Havia complert diligentment i fructuosa els deures que la gestió econòmica de l'hospital imposava. En aquells mesos, Agramunt havia servit en un hospital on hi arribaven multituds de pacients malalts, afamats i mancats de moltes altres necessitats.¹³⁶ Dia i nit, Agramunt havia treballat de forma ininterrompuda, «*in tantum non sine sui corporis consumptionem et infirmatum in cursu*».¹³⁷ Perseverant en la seva feina, el notari havia assolit dos èxits professionals: havia reduït els deutes de la institució més de 50.000 s.b. i, a més, tal com demostrava l'audició de comptes que havia fet Antoni Cases, deia, els ingressos de l'hospital havien superat els 180.000 s.b.¹³⁸ Però malgrat els esforços i la vocació, Agramunt es lamentava de no haver rebut el salari que li pertocava. Per aquesta raó, doncs, el notari va demanar que l'hospital de la Santa Creu el retribuís amb 3.850 s.b.

---

¹³³ ADB, Processos, 258.

¹³⁴ Efectivament, Pere Agramunt va ser escollit receptor de les monedes el 17 d'agost de 1412. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 37r. Pocs dies més tard el trobem signant una àpoca juntament amb Pere Cardona, qui, tot i ser rellevat del càrrec de receptor, va conservar el de prior. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], ff. 37v-38r.

¹³⁵ «prenominate administratores promisserunt ultra predictum salarium dare et tradere eidem Petro Acrimontis aliud salarium». ADB, Processos, 258, s/f.

¹³⁶ «atentis multitudine patientum infirmantium in dicto hospitalis carestia frumenti et aliorum victualium et debitis multis quibus erant oneratum ac aliis quam plurimis necessitatibus eiusdem oportuit». ADB, Processos, 258, s/f.

¹³⁷ ADB, Processos, 258, s/f.

¹³⁸ «dictum hospitale, quod plurimis erat in inicio regiminis ipsius Petrus Acrimontis debitis oneratum, exoneravit usque ad quantitatem quinquaginta milla solidorum barchinonensium, et ultra. Et quia ex dicta universali recepcione, distribucione et administracione dictus Petrus Acrimontis fuit ascritus ad compoti reddicionem ad quam per primam conduccionem non tenebatur reddidit postea bonum, verum, iustum et legale compotum de sua huiusmodi administracione ascendente in recepta supra novem milla libras». ADB, Processos, 258, s/f. Tot i que no he trobat documents que puguin provar aquests valors, és cert que Antoni Cases va auditar els comptes de Pere d'Agramunt. El 22 de juny de 1414 Cases va rebre 440 s.b. d'Antoni Oliver, aleshores receptor i distribuïdor de les monedes de la Santa Creu, «ratione ordonandi compota venerabili Petri Cardona [...] et audiendi compota discreti Petri Agramunt». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 124v.

En els dies següents Pere Agramunt va comparèixer davant la cort episcopal diverses vegades, així com també ho va fer Andreu Savila, procurador de la Santa Creu designat a tal causa.¹³⁹ Malauradament, el rastre i les notícies del procés obert per Agramunt es perd el 18 de novembre d'aquell mateix any i ens deixa amb la incertesa de saber quina va ser la sentència final dictada. No obstant això, el procés obert per aquest notari, que començaria sent escrivà del prior de la Santa Creu i acabaria sent receptor de les monedes del mateix centre, ens remet algunes indicacions sobre el que va ser el més important projecte hospitalari de la Barcelona del Quatre-cents: una institució assistencial burocratitzada i que intentava donar resposta a les emergències que patien els més desvalguts de la societat.

L'hospital de la Santa Creu va ser fundat l'any 1401 arrel de l'acord signat entre el Consell de Cent, el capítol de la catedral i el bisbe Joan Armengol. El pacte, que també va comptar amb el recolzament inestimable de la família reial i del papa Benet XIII, va resultar en la fusió de sis hospitals barcelonins. Però abans de definir quins van ser els elements més destacables d'aquesta fundació i concretar quina relació tenen amb la història del notari Agramunt, convé entendre la xarxa de relacions que existia entre els principals promotors de la Santa Creu. Per fer-ho, hem de retrocedir quinze anys i traslladar-nos a una ciutat que s'engalanava per celebrar l'entrada d'una reina.

1.1 Les relacions entre Barcelona i la monarquia

D'ençà que havia estat coronada amb Martí l'Humà a Saragossa el 1399, Maria de Luna no havia tornat a Barcelona. Hi havia estat diverses vegades i hi havia viscut esdeveniments tant especials com el seu casament amb Martí el 1372 o la solemne entrada que el Consell va celebrar el maig de 1397 en motiu del retorn de l'Humà des de Sicília. De fet, aquesta era la primera vegada que Martí trepitjava Barcelona com a rei, car l'any 1396, quan va morir el seu germà, Joan I, no es trobava a Catalunya, sinó atenent la famosa qüestió siciliana. Aleshores, però, quan Barcelona va rebre el nou monarca, Maria ja es trobava dins de la ciutat. Conseqüentment, Maria de Luna no va rebre ni els mateixos honors que el seu marit ni tampoc aquells que tradicionalment havien estat donats a altres reines.¹⁴⁰ El Consell de Cent,

---

¹³⁹ Andreu Savila va treballar com a procurador de l'hospital en diversos litigis. La primera menció que he trobat data de gener de 1411 (1). Es conserven les èpoques del seu salari de l'agost de 1412 (2) i l'agost de 1413 (3). Savila hauria ocupat el dit càrrec fins febrer de 1419, quan va ser destituït i rellevat per Joan Todó (4). No obstant, l'agost de 1419 encara va rebre un pagament endarrerit de 1415 (5). Per ordre, vegeu AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [7], ff. 90v-91r (1); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 38v i f. 88v (2 i 3); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 105v i f. 112r (4 i 5).

¹⁴⁰ «lo dit Consell acordà e deliberà que a la dita senyora reyna, a la qual jamés la ciutat no havia feta festa ne solemnitat alguna despuys que, per gràcia de Déu, és pujada a estament reyal dignitat, e açò per tal car no-y havia haüt loch perquè com fo reyna per mort del senyor rey en Johan era ja en Barcelona, e també per lo dol de la dita mort com perquè la dita senyora era ja en Barcelona no li poc ésser feta festa, en sa novella entrada, que farà vinent de Ceragoça, sia feta festa e solemnitat a la dita senyora reyna, com axí no haja acustumat fer la ciutat a les reynes passades, e aquesta no meresca menys, que les altres, com que més, per sa gran honestat e humilitat,

doncs, tenia un deute amb Maria i amb el protocol cerimonial de la ciutat, el qual seria saldat el 13 de juny de 1400, quan la reina faria la seva entrada a Barcelona.¹⁴¹

Maria va entrar a la ciutat sense el seu marit, qui seguint les indicacions dels consellers no va participar de la celebració.¹⁴² Un seguici la va acompanyar des del portal de Sant Daniel fins al Born, on es trobava l'epicentre de les celebracions. Allà s'esperava la seva arribada amb tot de decorats vermells i daurats. Músics, joglars i entremesos omplirien d'atraccions el recorregut i, un cop a lloc, la reina seria rebuda amb regals i diversos combats eqüestres.¹⁴³ Així, aquell dia de juny, la ciutat estava engalanda per a viure tres dies de festa.

Feia mesos que el Consell havia preparat tots els detalls de l'esdeveniment. I això no només implicava ordenar la fabricació d'una vaixel·la de plata i or per a la reina, contractar les persones que amenitzarien la festa o pagar tot un seguit de robes i decorats. Barcelona també havia d'estar endreçada per a l'entrada de Maria de Luna, qui mereixia ser rebuda de la millor manera i, alhora, havia de percebre una bona imatge de la ciutat que l'acollia.

L'entrada de Maria de Luna l'any 1400 i la de Martí el 1397 van ser quelcom més que la senzilla materialització d'un ritual imprès en les solemnitats de la ciutat. Les recepcions donades al matrimoni reial, encara que van ser executades en moments diferents, eren també una mostra de la relació que mantenien monarquia i municipi.¹⁴⁴ Significativament, a finals del mes de febrer de 1400, el clavari de la ciutat havia pagat 110 s.b. a Jordi Joan per esculpir en una «*losa o petra lo senyal reyal, ab bells fullatges e encartallaments*». L'escut va ser col·locat sobre el portal d'entrada de la casa del Consell, acompanyat per dos altres més petits a banda

---

e gran affecció que mostra a aquesta ciutat». AHCB, 1B.I, Llibre del Consell, 28, f. 9r, citat per Raufast Chico, M. (2013), "Solo para la reina: La exclusiva celebración de la entrada de María de Luna en Barcelona (1400)", dins Sánchez Martínez, M., Gómez Rabal, A., Salicrú Lluch, R., Verdés Pijuan, P. (eds.), *A l'entorn de la Barcelona medieval. Estudis dedicats a la doctora Josefina Mutgé i Vives*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 359-360,

¹⁴¹ «Aquest dia entrà la senyora reyna dona Maria, muller del senyor rey en Martí, en la ciutat de Barchinona, qui venia de Saragosa coronada. E fo-li feta solempna festa per la dita ciutat lo dit dia e lo dilluns et lo dimarts après següents». *Manual de novells ardots, vulgarment apellat dietari del Antich Consell Barceloní*, vol. 1, Frederic Schwartz i Luna, Francesc Carreras Candi (eds), Barcelona, Imprempta de Henrich y Companyia, 1892, p. 84.

¹⁴² El 31 de març de 1400 «partí l'onrat en Johan Desvall, fill d'en Pere Desvall, qui per part de la ciutat anà al senyor rey a Saragosa per suplicar a dit senyor que aquesta ciutat no li hagués a fer festa perço com devia venir así coronat». *Manual de novells ardots, vulgarment apellat dietari del Antich Consell Barceloní*, vol. 1, Frederic Schwartz i Luna, Francesc Carreras Candi (eds), Barcelona, Imprempta de Henrich y Companyia, 1892, p. 83.

¹⁴³ Raufast Chico, M. (2013), "Solo para la reina: La exclusiva celebración de la entrada de María de Luna en Barcelona (1400)", dins Sánchez Martínez, M., Gómez Rabal, A., Salicrú Lluch, R., Verdés Pijuan, P. (eds.), *A l'entorn de la Barcelona medieval. Estudis dedicats a la doctora Josefina Mutgé i Vives*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 361-363.

¹⁴⁴ «The ceremonious theatricalisation of feelings when the municipalities commemorated victories, births, visits by the king and, especially funerals for members of the royal household, was a part of a double strategy aimed firstly to show the monarch that understanding and support were to be found among the municipalities». Sabaté i Curull, F. (2009), "Oligarchies and Social Fractures in the Cities of Late Medieval Catalonia", dins Asenjo González, M. (ed.), *Oligarchy and patronage in late medieval Spanish urban society*, Turnhout, Brepols, p. 19.

i banda, també elaborats pel mateix Jordi, on hi va ser representada la simbologia heràldica de la ciutat.¹⁴⁵

Monarquia i municipi estaven units per un lligam polític i econòmic. Primer, perquè la ciutat, que era una senyoria reial, havia de respondre a les demandes que li feia el seu senyor. Segon, perquè el rei necessitava de Barcelona (així com d'altres municipis) per subvenir les seves demandes econòmiques.

A finals del segle XIV, l'estret vincle que mantenien ambdues institucions es faria ben evident pocs dies després de la defunció sobtada de Joan I el 19 de maig de 1396. El rei va morir sense descendència masculina, i encara que el testament de Pere el Cerimoniós, pare de Joan, deixava clar que si el seu fill moria sense successor el tron passaria al seu germà Martí, la determinació que van tenir els consellers de Barcelona seria de gran importància. El govern de la primera de les ciutats catalanes no va donar peu a cap conflicte successori entre la filla, Joana, i el germà del difunt, Martí, aleshores absent i ocupat a sufocar la rebel·lió de Sicília.¹⁴⁶ Sis dies després del traspàs de Joan, estant el seu cos encara insepult, les autoritats barcelonines es van dirigir vers Maria de Luna, que es trobava en la ciutat, per transmetre-li la notícia. La reacció va ser rapidíssima: Maria s'intitulà reina i els consellers la van nomenar lloctinent en absència del seu marit.¹⁴⁷

Ben aviat es formaria l'anomenat consell de regència i seria el Consell de Cent qui proposaria l'elecció de bona part dels membres que l'acabarien integrant. Una de les primeres mesures que es va dur a terme va ser forçar el processament dels domèstics i oficials de Joan,

---

¹⁴⁵ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 24, f. 176v. A propòsit de l'obra de Jordi Joan, també conegut com Jordi de Déu, vegeu Beseran i Ramon, P. (2003), *Jordi de Déu i l'italianisme en l'escultura catalana del s. XIV*, Tarragona, Publicacions de la Diputació de Tarragona.

¹⁴⁶ Sabaté i Curull, F. (2015), "Regnat de Martí I: el govern del territori i dels bàndols", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 77.

¹⁴⁷ «los dits honorables consellers, après que per ordinació de consell de molts pròmens de la ciutat foren anats a la senyora, ladonchs duquessa, e li hagueren anunciada la mort del senyor rey en Johan, de bona memòria, qui morí en lo loch de Fuxà divendres proppassat, que hom comptava XIX del mes present de maig, e li hagueren dit que, per tal com aquesta ciutat sabia que'l dit senyor rey en Johan, en temps que vivia, havia per primogènit, notòriament, lo senyor duch de Muntblanch, germà seu e marit de la dita senyora, e no sabia que del dit senyor rey en Johan fos romàs fill mascle, legítim e natural qui al dit senyor rey pogués succehir, havien per les dites rahons, lo dit senyor duch per rey, príncep e senyor seu e de tota aquesta terra, supplicant-la que ella, la qual com a muller del dit senyor havien per reyna, en absència del dit senyor, marit seu, ara present en Sicília, volgués entendre en la conservació e bon estament de la terra, admetent en sos consells la dita ciutat de Barcelona, los dits consellers, de voler de la dita senyora, haguessen elets II de si matexes e alguns altres pròmens, qui contínuament de ladonchs a ençà són entrevinguts per la dita ciutat en lo consell de la dita senyora reyna, tro lo senyor rey sia vengut en parts deçà, perquè la cosa pública de la dita ciutat e de tota la terra sia posada en bon regiment». AHCB, 1B.I, Llibre del Consell, 27, ff. 29r-30r, editat per Ferrer i Mallol, M. T. (2001), "Una època tranquil·la en el govern de Barcelona. El regnat de Martí l'Humà (1396-1410)", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, doc. 1, pp. 172-173.

així com l'empresonament d'alguns d'ells.¹⁴⁸ A més, el consell de la reina va haver de lidiar amb les al·legacions de Violant, vídua de Joan, d'estar embarassada, les aspiracions a la Corona del marit de Joana, Mateu de Foix, o les necessitats econòmiques que tenia Martí a Sicília.¹⁴⁹

El poder municipal va fer ostentació del guiatge que exercia sobre la corona. La superioritat de la capital catalana es materialitzaria en un suport econòmic explícit a les necessitats més candents. Així va succeir, per exemple, en el Parlament convocat l'estiu de 1396. Enfront dels assistents, la reina lloctinent va exposar la situació delicada en la qual es trobava Catalunya: els comtes de Foix i d'Armanyac, que comptaven amb el suport d'altres barons, estaven reunint diverses tropes per poder reclamar el tron. El retorn del rei era imperiós, però en l'entretant, la terra havia de tenir capacitat per protegir-se de qualsevol atac. Per aquest motiu, en el Parlament de 1396 s'aprovà l'organització d'una defensa contra la invasió i, entre altres mesures adoptades, es deliberà atorgar 150.000 florins pel pagament de tropes, dels quals una tercera part seria avançada per la mateixa ciutat de Barcelona.¹⁵⁰

Els exemples adés citats són només una mostra de la influència que volia adquirir la ciutat comtal sobre la corona durant els primers anys del regnat de Martí. Un augment que, com he comentat, va ser en bona part degut a l'actuació resolutiva del municipi just després de la mort de Joan I, que va assegurar la successió a favor del seu germà.

Val a dir, però, que la decidida empenta del Consell de Cent no trobà una compensació immediata per part de Martí. Com apunta Stefano M. Cingolani, les intencions del Consell enfront la successió de Joan I amagaven un convuls joc de poder del qual Martí no era aliè. El maig de 1397 el rei havia confirmat els usos, privilegis i costums de la ciutat, però el manament no va arribar mai als consellers. El setembre de 1398, Martí va prometre que sanejaria les finances i que recuperaria el patrimoni reial, fet que contradeia alguns interessos i privilegis de la ciutat. Novament, però, l'instrument no va ser despatxat. Posteriorment, el desembre de 1398, Martí va proclamar la innocència dels acusats pel consell de la reina i el gener de 1399 declararia inadmissible l'alienació de béns reials, després d'haver provat recuperar alguns dels cedits durant el regnat de Joan, de qui tant s'havia beneficiat Barcelona.¹⁵¹ Finalment, l'abril de 1399 el rei seria coronat a Saragossa i, significativament, Barcelona enviaria 300 brandons de

---

¹⁴⁸ Per una anàlisi sobre aquest esdeveniment, vegeu l'introducció de Bernat Metge, *Lo Somni*, Stefano Maria Cingolani (ed.), Barcelona, Barcino, 2006, pp. 37-48. Vegeu també Mitjà Sagué, M. (1957), "Procés contra els consellers domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 27, pp. 375-417.

¹⁴⁹ Ferrer i Mallol, M. T. (2015), "Les Corts i la Generalitat de Catalunya durant el regnat de Martí l'Humà", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 122.

¹⁵⁰ Ferrer i Mallol, M. T. (2015), "Les Corts i la Generalitat de Catalunya durant el regnat de Martí l'Humà", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 122-123.

¹⁵¹ Bernat Metge, *Lo Somni*, Stefano Maria Cingolani (ed.), Barcelona, Barcino, 2006, pp. 47-48.

cera a la cerimònia «*para testimoniar la participación y el reconocimiento de esta ciudad –y no de otra– al trascendente evento*». ¹⁵²

Les relacions entre municipi i corona trobarien el seu encaix en la fundació de l'hospital de la Santa Creu l'any 1401. Certament, encara que les accions del monarca no van ser determinants en la creació de la nova institució, sí que és important destacar el lligam que existia entre el govern barceloní i la família reial.

El 17 d'abril de 1401 Martí l'Humà i la seva muller Maria van participar en l'acte que van ser dipositades les quatre primeres pedres de l'hospital de la Santa Creu. L'esdeveniment, que va ser oficiat pel bisbe Joan Armengol, va comptar amb la presència de Jaume de Prades, substituït nomenat per Martí el Jove, rei de Sicília i fill de Martí i Maria, i dels consellers de la ciutat. ¹⁵³ Atesa la relació que existia, el protagonisme que va tenir la família reial durant la cerimònia no és gens sorprenent. De fet, era la primera mostra del compromís que prendria la reialesa amb el nou hospital barceloní.

Durant els anys posteriors a la primavera de 1401, el rei Martí va concedir tot un seguit de privilegis a favor de la Santa Creu. El monarca col·laboraria i mai s'oposaria a les demandes que els consellers de Barcelona o els propis administradors de la institució li farien arribar, les quals tenien per objecte ajudar, protegir i donar a conèixer el nou hospital fundat en la ciutat i del qual el Consell n'era copatró.

La bateria de privilegis arrencaria el 25 d'octubre de 1401, quan Martí expediria l'autorització per emprendre les construccions sobre un solar que era adjacent al Rec Comtal. ¹⁵⁴ L'any 1402, al febrer, atorgaria el dret a capbrevar els censos i rendes que la Santa Creu havia rebut dels antics hospital; ¹⁵⁵ al juliol, confirmaria que qualsevol persona podria deixar el seu esclau malalt a l'hospital i també donaria llicència a les principals autoritats del centre per castigar i punir qualsevol brega o injúria haguda per qualsevol servidor dins de l'edifici, sempre i quan «*no y aga effusió de sanch*»; ¹⁵⁶ finalment, al setembre, retornant sobre el privilegi de juliol, concediria a la Santa Creu el dret de quedar-se amb qualsevol esclau

---

¹⁵² Raufast Chico, M. (2015), "Los pliegues de la ceremonia: Monarquía, reino y ciudad en tiempos de Martín el Humano", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 625.

¹⁵³ Esteve Gilibert Bruniquer, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 5, Francesc Carreras Candi, Bartomeu Gunyalons i Bou (eds.), Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia, p. 39. Aquesta episodi serà novament tractat en el capítol 1.4.1 dins del Bloc 2.

¹⁵⁴ AHSCP, Privilegis reials, carpeta núm. 9, doc. 1, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 9, pp. 166-169.

¹⁵⁵ ACA, Cancelleria Reial, reg. 2174, ff. 56v-57r, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 301.

¹⁵⁶ AHSCP, Llibre de privilegis, vol. I, ff. 58v-59r, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 301-302.

malalt un cop hagués estat guarit.¹⁵⁷ Tres anys després de les primeres concessions, el rei Martí retornaria amb les seves gràcies a favor de la Santa Creu concedint-li, el setembre de 1405, autorització per quedar-se els béns de tots els difunts dins de l'hospital que no tinguessin testament ni descendència legítima.¹⁵⁸ En el mateix mes, Martí l'Humà lliuraria des del palau de Valldaura protecció i guiatge a l'hospital¹⁵⁹ i, alhora, atorgaria els capítols i les ordinacions d'una confraria sota l'advocació de la Santa Creu.¹⁶⁰

Els privilegis concedits per Martí l'Humà, els quals analitzaré al llarg de la tesi, serien referendats, validats i ampliat pels monarques que el van succeir en el tron al llarg de la centúria i posteriorment. En qualsevol cas, convé apuntar que l'acció de la família reial no només es va concretar en les gràcies suara esmentades, sinó també en donacions pecuniàries que havien d'afavorir la construcció del centre. El 22 de maig de 1401, Maria de Luna va ordenar l'entrega de 5.000 s.b. per contribuir a la construcció de l'edifici.¹⁶¹ Pocs mesos més tard, el 28 de juliol, l'Humà aprovaria la concessió de 10.000 s.b. més.¹⁶² I pràcticament una setmana després, el monarca permetria als administradors de la Santa Creu proveir-se de la pedra que es trobava en la drassana de Barcelona i que havia de servir per al nou palau reial.¹⁶³

Les concessions del monarca encaixaven en el marc d'una política de favors entre municipi i corona. Amb tot, alhora de formular l'equació paga la pena preguntar-se per la simbiosi que hauria tingut la fundació de la Santa Creu dins del perfil més pietós i caritatiu de la família reial. La promoció i protecció del centre s'adia perfectament amb la religiositat de Martí, qui, precisament, seria conegut amb el sobrenom de *Eclesiàstic*. No només pel seu

---

¹⁵⁷ AHSCP, Privilegis Reials, carpeta 9, doc. 2, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 295.

¹⁵⁸ ACA, Cancelleria Reial, reg. 2203, ff. 20v-21r.

¹⁵⁹ AHSCP, Privilegis reials, carpeta 6, doc. 26, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 137, pp. 281-282.

¹⁶⁰ AHSCP, Llibre de privilegis, vol. I, f. 28r, editat per Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, doc. 14, p. 112.

¹⁶¹ No obstant, la donació no es va fer efectiva l'any 1405. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 28v, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 123, pp. 268-269.

¹⁶² ACA, Cancelleria Reial, reg. 2175, f. 20v, editat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 2, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), doc. B-4, p. 295. Vegeu també Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 5, pp. 154-155.

¹⁶³ ACA, Cancelleria Reial, reg. 2175, ff. 20v-21r, editat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 2, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), doc. B-5, pp. 80-81. Vegeu també Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 6, p. 155.

fervor col·leccionista de relíquies,¹⁶⁴ sinó també per la promoció de diversos projectes com la fundació de la cartoixa de Valldecris, la construcció d'un nou palau al costat del monestir de Poblet o la promoció de la capella del Palau Reial Major. Al seu torn, Maria compartia unes inquietuds semblants a les del seu marit. En l'esfera privada, la pietat de la reina era manifesta pel seu gust lector de llibres de devoció i penitencials; en la pública, per un suport explícit en la fundació i promoció de monestirs¹⁶⁵ i, eventualment, en l'almoïna a determinats ermitans.¹⁶⁶

A l'hora de definir la vessant més espiritual del matrimoni reial és indispensable assenyalar la seva proximitat al franciscanisme i, especialment, a Francesc Eiximenis, qui pràcticament va ser una figura paternal pels monarques.¹⁶⁷

El juliol de 1392, quan Martí encara era duc de Montblanc, el menoret li enviaria una missiva per aconsellar-lo sobre el regiment de Sicília i altres qüestions, entre les quals li recomanava que fos «*clement e piados, [...] liberal, car tot lo mon segueix lo seyor larch e gran remunerador, e fuig al avar, [...] e amador de les comunitatz e de la cosa pública*». Amb l'objectiu d'instruir Martí en aconseguir un regnat pròsper i exemplar, Eiximenis va suggerir-li que demanés la còpia del seu *Regiment de la cosa pública* i una part del *Dotzè del Crestià*.¹⁶⁸

Francesc Eiximenis també va mantenir una relació propera amb Maria. La coneixia des que era petita i l'acompanyaria fins el moment de la seva mort. Eiximenis, juntament amb altres franciscans –el seu confessor Joan Eximeno i Bartomeu Borràs– va ser un dels marmessors testamentaris triats per la reina.¹⁶⁹ Amb tot, una de les mostres més evidents del vincle que unia el menoret i la reina, així com la influència que el pensament del primer va tenir sobre aquesta, és el llibre que Eiximenis li va dedicar i que seria conegut amb el títol

---

¹⁶⁴ Serrano Coll, M. (2015), "Semblança del rei Martí l'Humà a través de la seva promoció artística", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 666.

¹⁶⁵ En la seva majoria franciscans. Seguint els apunts de Núria Silleras, entre 1396 i 1406, de les donacions que Maria de Luna va fer a diferents ordes religiosos, el 73% va anar destinat al dit orde. Silleras Fernández, N. (2008), *Power, Piety, and Patronage in Late Medieval Queenship. Maria de Luna*, New York, Palgrave Macmillan, p. 129.

¹⁶⁶ El 3 de juliol de 1400 «manà la senyora reyna que donets a frare Johan Ayalà, hermità, los quals la dita senyora li manà donar per amor de Déu, *quatuor* florins d'or d'Aragó». Posteriorment, el 25 d'octubre de 1400 «manà la senyora reyna que donets a frare Guillem Parell, hermità, los quals la ditasenyra li manà donar per amor de Déu, tres florins d'Aragó». Per ordre, vegeu ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, reg. 906, f. 101r, f. 45v.

¹⁶⁷ Silleras Fernández, N. (2015), *Chariots of Ladies. Francesc Eiximenis and the Court Culture of Medieval and Early Modern Iberia*, New York, Cornell University Press, pp. 105-108.

¹⁶⁸ Rubio i Lluch, A. (1921), *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, vol. 2, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, doc. 9, pp. 399-403.

¹⁶⁹ Silleras Fernández, N. (2008), *Power, Piety, and Patronage in Late Medieval Queenship. Maria de Luna*, New York, Palgrave Macmillan, pp. 161-163.

d'*Scala Dei*. Una obra que probablement va ser un regal per la seva coronació¹⁷⁰ i a través de la qual Eiximenis va voler guiar els passos de Maria vers un model exemplar de reina cristiana.¹⁷¹

Parant compte a la devoció i l'espiritualitat dels monarques resulta difícil pensar que aquests se sentissin completament desvinculats del projecte hospitalari.¹⁷² No obstant això, Teresa Huguet ha criticat i rebutat aquesta qüestió, tot considerant que l'hospital de la Santa Creu no va ser el resultat de cap sensibilitat espiritual de la reialesa.¹⁷³ I en part podem estar-hi mig d'acord. L'hospital de la Santa Creu no va néixer en mans de reis, sinó fruit dels interessos i les necessitats del govern de la *res publica*. Ara bé, considerar que la implicació de Martí en la projecció del nou hospital responia a un interès exclusivament personal suposa obviar la vinculació del poder regi amb la protecció del bé públic¹⁷⁴ i, sobretot, qualsevol influència del franciscanisme, en general, i d'Eiximenis, en particular, davant del suport ofert pel monarca. Només cal recordar un dels capítols del *Regiment de la cosa pública* on el menoret assenyalava que

E així com medicina no és feta per profit de metge, ans és solament per procurar salut al malalt, així la llei no deu ésser feta per profit personal del príncep ne d'altre en particular, mas per profit de la cosa pública, la qual molts nafren u tots, si doncs lo príncep, qui deu ésser lo bon metge, no s'estudia que ab bones lleis e ab bones costumes la torne a sanitat, ço és en bon estament.¹⁷⁵

---

¹⁷⁰ Ivars Cardona, A. (1933), "Franciscanismo de la reina de Aragón doña María de Luna (1396-1406)", dins *Archivo Ibero-Americano*, pp. 261 i 268, citat per Silleras Fernández, N. (2015), *Chariots of Ladies. Francesc Eiximenis and the Court Culture of Medieval and Early Modern Iberia*, New York, Cornell University Press, p. 102.

¹⁷¹ Silleras Fernández, N. (2015), *Chariots of Ladies. Francesc Eiximenis and the Court Culture of Medieval and Early Modern Iberia*, New York, Cornell University Press, pp. 103 i 113-130.

¹⁷² Sense poder establir una relació textual evident amb la fundació de l'hospital de la Santa Creu, considero pertinent citar la unificació dels hospitals de la vila de Forcall, en el Regne de València, que justament va ser sancionada per Martí l'Humà l'any 1402. El 2 de març el monarca autoritzaria la unificació dels dos hospitals fundats per Joan Piolart i Jaume Bunyol, per una banda, i per Jaume Guasch, per altra, en un de sol. Concretament, s'indicava que «esse expediens immo necessarium ut decentius dicti pauperes valeant receptari ipsa duo hospicia vendi et de ipsorum precio unum bonum fieri hospitale». Al marge d'aquest fet, que poderosament recorda a la fusió dels hospitals barcelonins, el document, que data del 14 de gener de 1406, inclou altres dades interessants relatives a la gestió i administració que prendria el nou hospital de la vila. ACA, Cancelleria Reial, reg. 2203, ff. 59v-60r.

¹⁷³ Huguet Termes, T. (2010), "Un petit univers de miralls. Barcelona, l'Hospital de la Santa Creu i el rei Martí", dins *Lambard. Estudis d'art medieval*, 21, pp. 105-106.

¹⁷⁴ Ja en les *Commemoracions* de Pere Albert s'assenyalava que «lo rey fa el manament per rahó de profit públic, e profit públic val més que privat». Així mateix, al llarg del segle XIV diversos monarques reiterarien la seva identificació amb el bé públic. Sabaté i Curull, F. (2015), "Els temps de Francesc Eiximenis. Les estructures econòmiques, socials i polítiques de la Corona d'Aragó a la segona meitat del segle XIV", dins Riera Melis, A. (ed.), *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): El context i l'obra d'un gran pensador català medieval. Actes de les jornades celebrades a Barcelona els dies 16 i 17 de desembre de 2009*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 84.

¹⁷⁵ Francesc Eiximenis, *Regiment de la cosa pública*, P. Daniel de Molins de Rei (ed.), Barcelona, Barcino, 1927, p. 67.

Així doncs, assumir que Martí i Maria no fossin els ideòlegs del projecte hospitalari no necessàriament implica excloure'ls del procés fundacional. I reivindicar-ho no és «*un acte de tossudes històriogràfica dissortada amb escreix*». ¹⁷⁶ Certament, tal com ha assenyalat Antoni Conejo, Martí l'Humà va ser un dels principals avaladors del projecte hospitalari. ¹⁷⁷ I en la mateixa línia, Pol Bridgewater ha suggerit que l'arrencada de l'hospital de la Santa Creu no hauria estat la mateixa sense el suport incondicional que la institució va rebre per part de la monarquia. ¹⁷⁸

Atesa la implicació que van tenir els monarques en la fundació del flamant hospital barceloní, passem a analitzar un altre dels actors que, possiblement per influència del matrimoni reial, també acabaria tenint un pes importantíssim en la projecció de la Santa Creu: el papa Benet XIII.

1.2 Els vincles amb el papa cismàtic

El 12 de juliol de 1403, el prior de la Santa Creu, Pere Cardona, confirmava que havia rebut de Garcia d'Estela 4.311 s., 6 d.b. per diversos negocis que aquest havia dut a terme en la ciutat d'Avinyó. En l'època s'esmentaven diverses operacions de canvi així com, també, la venda d'un rosí que era de l'hospital. A Avinyó, d'Estela buscava liquiditat per pagar alguna cosa, però de què es tractava?

La manera com es va resoldre el pagament ens és reveladora: si 527 s. 11 d.b. van ser efectivament lliurats a Pere Cardona, els 3.783 s., 7 d.b. restants van romandre a mans de Garcia d'Estela en motiu de les despeses que ell havia assumit a Avinyó. Garcia havia pagat «*diversis bullis papalibus facientibus pro dicto hospitali quas a Sanctissimo domino nostro papa impetrastis et obtinuistis ac mihi nomine dicti hospitalis tradidistis*». ¹⁷⁹ Efectivament, Garcia d'Estela havia estat enviat a Avinyó per recollir les butlles amb les quals Benet XIII havia beneficiat l'hospital de la Santa Creu.

No podem concretar quines van ser les butlles que Garcia d'Estela va recollir de la cancelleria pontifícia, ja que totes les que va rebre la Santa Creu per part de Benet XIII van ser expedides en un moment anterior a la data de l'època, la qual, a més, no ofereix cap indici sobre el moment que Garcia va fer el viatge a Avinyó, malauradament. Sigui com vulgui, però,

---

¹⁷⁶ Huguet Termes, T. (2010), "Un petit univers de miralls. Barcelona, l'Hospital de la Santa Creu i el rei Martí", dins *Lambard. Estudis d'art medieval*, 21, p. 104.

¹⁷⁷ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 295.

¹⁷⁸ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 213-215.

¹⁷⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], f. 188v.

la notícia per si sola és rellevant, car ens mostra nous aspectes sobre la implicació d'aquest tintorer barceloní amb l'hospital de la Santa Creu.¹⁸⁰

El suport de Benet XIII a l'hospital de la Santa Creu es va concretar en la butlla de setembre de 1401,¹⁸¹ per la qual va confirmar els acords fundacionals de l'hospital, en el privilegi per administrar sagraments als malalts i enterrar els difunts atorgat el novembre d'aquell mateix any¹⁸² i en les indulgències concedides el maig de 1403.¹⁸³ Així mateix, al llistat de gràcies atorgades cal afegir els 10.000 florins que Benet XIII va atorgar el 30 de maig de 1403 en concepte d'indemnització sobre qualsevol delictes comès pels ciutadans de Barcelona.¹⁸⁴ Però més enllà de la rellevància que aquestes concessions tingueren per a l'hospital,¹⁸⁵ les quals tractaré en el curs d'aquesta tesi, ara ens hem de preguntar pel rerefons d'aquesta gratitud.

Benet XIII, batejat com a Pere de Luna, estava emparentat amb la família reial. La seva elecció com a papa la tardor de 1394 no va estar lliure de controvèrsia i, en cap cas, va suposar la fi del Cisma que enfrontava l'Església des de 1378. L'ascens de Pere de Luna al pontificat avinyonès va ser vist amb recel per part de la monarquia francesa, aleshores encapçalada per Carles VI. La tria d'un cardenal aragonès, el primer papa d'Avinyó que no era francès, en

---

¹⁸⁰ Garcia d'Estela va ser un treballador pluriocupat de l'hospital de la Santa Creu i estretament vinculat als seus negocis. L'any 1402, en un context preordinacional, és a dir, anterior a 1417, el trobem identificat com a «regens prioratum hospitalis», encarregant-se d'alguns afers econòmics de l'hospital. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 74r-v. El primer nomenament conservat com a receptor general de les monedes data de juliol de 1410. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 68r. També el trobem actuant com a obrer de l'hospital. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 119v. Una vegada compilats els primers estatuts de la Santa Creu, el trobarem ocupant el càrrec de comprador de la institució. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 142v. Al remat, sabem que tenia en emfiteusi algunes possessions de la Santa Creu, les quals possiblement havia sotsestablert, així com també va comprar el domini directe d'altres. Per ordre, vegeu AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 133v-135r i AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], ff. 35v-37r. Finalment, podem afegir que Garcia d'Estela va ser administrador de l'hospital de Pere Desvilar l'any 1407. Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 221. Per aprofundir en les funcions de Garcia d'Estela com a obrer de l'hospital de la Santa Creu, vegeu Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 311, 347, 364-366 i 368-369.

¹⁸¹ ACB, Butlla, editat per Puig y Puig, S. (1920), *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último Papa de Aviñón (1387-1430)*, Barcelona, Políglota, doc. XLVIII, pp. 481-486. Vegeu també Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 8, pp. 157-167.

¹⁸² AHSCP, Documents Papals, carpeta 6, doc. 1, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 10, pp. 168-170.

¹⁸³ AHSCP, Documents papals, carpeta 6, doc. 10, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 74, pp. 215-216; AHSCP, Llibre de Privilegis, vol. I, ff. 20v-21r i 22v-23r.

¹⁸⁴ AHSCP, Llibre de Privilegis, vol. I, f. 57r.

¹⁸⁵ Significativament, l'hospital de la Santa Creu no tornaria a rebre una concessió pontificia fins un segle més tard, quan una butlla del papa Lleó X de l'agost de 1513 concediria drets i indulgències als confreres de la confraria de la Santa Creu. AHSCP, *Llibre de Privilegis*, vol. I, ff. 74v-79r, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 306.

substitució de Climent VII no semblava la millor opció pels interessos del regne de França. I davant d'aquesta situació, els teòlegs de l'Estudi General de París, que ja havien proposat mesures per resoldre el Cisma que dividia l'Església, trobarien noves raons per enfrontar la causa.¹⁸⁶

Tot i la situació adversa, el papa Luna aconseguiria dos aliats forts que l'ajudarien a defensar la seva posició. El primer va ser Joan I. Poc després de l'accés de Pere de Luna al solí, enviaria ambaixadors a Avinyó per oferir-li el seu suport. I el segon, després de la mort de Joan, va ser el germà d'aquest, Martí. L'entrada en escena del rei Eclesiàstic accentuaria les tensions entre el papat avinyonès i els regnes que no li eren favorables (Anglaterra, França i Castella).¹⁸⁷ Martí l'Humà seria una crossa indispensable per la supervivència de Benet XIII. Estant el monarca en terres sicilianes, enviaria una missiva al Consell de Cent per comunicar-li el desig del papa de traslladar-se a alguna ciutat del regne i, alhora, oferir-li ajuda econòmica per poder fer front a les despeses que això generaria. Reunit el 8 de març 1396, el Consell de Trenta aconsellaria al rei desestimar la proposta, ja que «*per la vinguda del Sant Pare en sa terra se poguessen seguir al dit senyor e asos regnes e terres molts perills e escàndels*» i, a més, li denegaria l'ajut sol·licitat.¹⁸⁸ Entretant, Martí iniciaria el seu viatge de retorn des de Sicília. Però abans de tornar a casa, el monarca faria parada a Avinyó per estar-hi sis setmanes. Allà va retre homenatge al pontífex, va tractar diversos afers relatius a l'administració dels dominis insulars i li referendaria el seu suport incondicional enfront les demandes de renúncia que arribaven des de França.¹⁸⁹

Quan Martí I ja havia arribat a Catalunya, el 27 de juliol de 1398, des de la capital del Sena va ser retirada l'obediència a Benet XIII i va ser indicat a tots els clergues residents a Avinyó que, si no abandonaven la ciutat, els hi serien llevats tots els beneficis i propietats. Des d'aleshores i fins 1403, el Papa Luna seria assetjat en el seu palau per forçar la seva abdicació.¹⁹⁰ Els intents de negociació, així com de suport a través d'una flota formada per galeres i vaixells

---

¹⁸⁶ Bertran Roigé, P. (2015), "El Cisma d'occident en la política del rei Martí", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 387-389.

¹⁸⁷ Bertran Roigé, P. (2015), "El Cisma d'occident en la política del rei Martí", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 389-392.

¹⁸⁸ AHCB, 1B.I, Llibre del Consell, 27, ff. 21v-22r, citat per Batlle i Gallart, C., Ordeig i Mata, R. (1988), "La ciutat de Barcelona i el Cisma", dins *Jornades sobre el Cisma d'occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Barcelona-Penínsola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions*, vol. 2, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 318 i 328-329.

¹⁸⁹ Bertran Roigé, P. (2015), "El Cisma d'occident en la política del rei Martí", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 390.

¹⁹⁰ Puig y Puig, S. (1920), *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último Papa de Aviñón (1387-1430)*, Barcelona, Políglota, pp. 65-103; Bertran Roigé, P. (2015), "El Cisma d'occident en la política del rei Martí", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 392-395.

catalans, van resultar pràcticament inútils.¹⁹¹ Però tot va canviar la matinada del 12 de març de 1403, quan Benet XIII, vestit amb un hàbit cartoixà, fugiria de Palau a través d'un passatge que comunicava amb la casa del degà de *Notre-Dame-des-Doms*. Allà l'esperaven Francesc de Blanes, futur bisbe de Barcelona, Joan de Vallterra i Jaume de Prades, efectivament, el mateix que va dipositar una de les quatre pedres en l'acte fundacional de la Santa Creu l'any 1401.¹⁹²

Benet XIII sortiria reforçat de l'episodi d'Avinyó. La seva fugida va reportar-li el reconeixement de molts cardenals així com, també, dels reis de França i Castella. Tots els mèrits es devien, en bona part, al suport incondicional que li havia ofert Martí. I la seva ajuda seria recompensada. De fet, ja en la primera estada de l'Eclesiàstic a Avinyó, Benet XIII, que era coneixedor dels interessos espirituals del monarca, li faria entrega d'un fragment de la Veracreu.¹⁹³ Un veritable tresor que, si bé comptades vegades seria estellat i distribuït,¹⁹⁴ segurament va ser l'objecte més important de la singular col·lecció del monarca, la qual comptava, entre altres, amb una Santa Espina, diverses veròniques i fragments dels cossos de sant Lluç, santa Úrsula i les Onze Mil Verges.¹⁹⁵

Atès el fort lligam que unia el monarca i el papa cismàtic convé reprendre la mirada sobre l'hospital de la Santa Creu. I és que tal com ja va apuntar Antoni Conejo, un dels fruits que hauria produït la bona relació entre les dues parts van ser les concessions que Benet XIII va fer a la Santa Creu i que ja he citat anteriorment.¹⁹⁶

---

¹⁹¹ El 10 de gener de 1399, un estol de divuit galeres i vuit galiotes catalanes havia remuntat el Roine fins arribar a Arlés. Era una flota formada per catalans que pretenia acabar amb el setge d'Avinyó. Malauradament, en remuntar riu amunt, la flota es va quedar estancada a l'alçada de Lausac, degut al baix nivell que tenien les aigües del riu, i va haver de girar cua. Puig y Puig, S. (1920), *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último Papa de Aviñón (1387-1430)*, Barcelona, Políglota, p. 85. Sembla que Barcelona hauria contribuït en l'estol enviat dues galeres. Rius Serra, J. (1935), "Galeres catalanes al servei de Benet XIII", dins *Analecta Sacra Tarraconensia*, 11 (1), p. 335; Batlle i Gallart, C., Ordeig i Mata, R. (1988), "La ciutat de Barcelona i el Cisma", dins *Jornades sobre el Cisma d'occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions*, vol. 2, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 318.

¹⁹² Puig y Puig, S. (1920), *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último Papa de Aviñón (1387-1430)*, Barcelona, Políglota, pp. 108-110.

¹⁹³ Puig y Puig, S. (1920), *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último Papa de Aviñón (1387-1430)*, Barcelona, Políglota, pp. 54-55. Vegeu també Schmidt, T., Sabanés i Fernández, R. (Ed.). (2016), *Butllari de Catalunya: Documents pontificis originals conservats als arxius de Catalunya (1198-1417)*, vol. 3, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1255, pp. 1842-1844.

¹⁹⁴ Un fragment el tenia el bisbe de Tortosa, un altre Joana, filla de Guillem Català, un altre la comtessa d'Urgell, un altre la seva cosina -molt probablement Joana de Cabrera- i un darrer l'abat de Poblet. Vegeu Girona Llagostera, D. (1913), "Itinerari del rei en Martí (1396-1402)", dins *Institut d'Estudis Catalans. Anuari MCMXI-XII*, pp. 110, 140, 157 i 177; Girona Llagostera, D. (1915), "Itinerari del rei en Martí (1403-1410)", dins *Institut d'Estudis Catalans. Anuari MCMXIII-XIV*, pp. 617-618.

¹⁹⁵ Serrano Coll, M. (2015), "Semblança del rei Martí l'Humà a través de la seva promoció artística", dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 666.

¹⁹⁶ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 299-300; Vegeu també Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 214-215.

Una malla de relacions entre diferents aliats polítics es va formar a les darreries del Trescents. Les causes que la van teixir van ser diverses, però no hi ha dubte en l'efecte positiu que va tenir sobre l'hospital de la Santa Creu. Així mateix, és interessant assenyalar que dins d'aquesta xarxa hi trobaria lloc un darrer protagonista de la unificació: el bisbe de Barcelona Joan Armengol. Antic abat del monestir de Sant Cugat i home de confiança del matrimoni reial, va ser el candidat escollit per Benet XIII l'11 de setembre de 1398 per prendre la mitra barcelonina.¹⁹⁷ Per si fora poc, paga la pena recordar que Joan Armengol ja havia estat recomanat pels consellers per ocupar alguna seu episcopal el desembre de 1385,¹⁹⁸ just després de sol·licitar al papa Climent VII que confirmés l'elecció de Ramón d'Escales com a bisbe de Barcelona, en substitució de Pere de Planelles.¹⁹⁹

Aquí conclou una breu relació sobre els principals actors que van intervenir en la fundació de l'hospital de la Santa Creu: Martí l'Humà i Maria de Luna, el papa Benet XIII i el bisbe Joan Armengol. D'una manera o altra tots van tenir un paper rellevant en la unificació dels antics hospitals i en la projecció de la nova institució durant els seus primers anys de vida. Els motius que els van impulsar a socórrer la Santa Creu podien ser diversos, però al final, tots ells s'entrelligaven en una xarxa complexa que acabaria convergint en l'hospital de la Santa Creu. Així doncs, ateses les qüestions suara tractades, passem a veure la situació en la qual es trobaven a finals del s. XIV els principals promotors de l'hospital de la Santa Creu: el Consell de Cent i el capítol de la catedral.

1.3 Barcelona: el marc polític d'un municipi desenvolupat

A l'alba del segle XV, Barcelona havia assolit maduresa política i s'havia constituït com una estructura de poder controlada per una oligarquia urbana. No obstant, el procés de desenvolupament del municipi barceloní havia estat llarg. Trobava les seves arrels en el segle XII i, en part, va estar relacionat amb el paper que tingué la ciutat com a centre comercial i menestral.

Aprofitant l'embranchida econòmica que va propiciar l'activitat mercantil, els comtes de Barcelona havien creat un conjunt de rendes i impostos que, justament, tenien per objecte fiscalitzar els intercanvis i la circulació de mercaderies. Paral·lelament, va ser en aquest moment que es van configurar els diferents elements que constituïen el patrimoni reial a

---

¹⁹⁷ Puig y Puig, S. (1920), *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último Papa de Aviñón (1387-1430)*, Barcelona, Políglota, doc. XLVIII, p. 481.

¹⁹⁸ AHCB, 1B.VI, Lletres closes, 2, ff. 50r-54r, citat per Batlle i Gallart, C., Ordeig i Mata, R. (1988), "La ciutat de Barcelona i el Cisma", dins *Jornades sobre el Cisma d'occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions*, vol. 2, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, doc. 2, pp. 326-327.

¹⁹⁹ AHCB, 1B.VI, Lletres closes, 2, ff. 50r-v, citat per Batlle i Gallart, C., Ordeig i Mata, R. (1988), "La ciutat de Barcelona i el Cisma", dins *Jornades sobre el Cisma d'occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions*, vol. 2, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, doc. 1, p. 326.

Barcelona, que es basava en el control dels mitjans de producció (maells, carnisseries, molins del Rec Comtal i forn), en una fiscalitat indirecta que gravava l'activitat comercial forastera i en una fiscalitat directa que gravava la riquesa dels ciutadans barcelonins.²⁰⁰

Els beneficis generats pel patrimoni reial no només van anar a parar a les mans del monarca. També l'Església i la noblesa van ser afavorides. Mentre la primera va rebre nombroses donacions per part dels membres de la família comtal, la segona va adquirir importants feus de la ciutat. No obstant, la gestió que uns i altres van fer de les respectives concessions va ser diferent. Si l'Església va retenir i conservar el patrimoni que li havia estat atorgat, la noblesa va anar desmembrant la seva riquesa urbana.²⁰¹ Això va provocar, per una banda, que l'Església fos la principal detentora de possessions dins la ciutat,²⁰² i per altra, que un incipient patriciat anés adquirint tots aquells patrimonis nobiliaris que s'anaven fragmentant.²⁰³

L'ascens de noves famílies es va bastir mitjançant el control de diversos ressorts de l'economia urbana. L'acumulació de rendes i l'atenció als productes de consum van ser part

---

²⁰⁰ Orti Gost, P. (2001), "El Consell de Cent durant l'Edat Mitjana", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, pp. 25-29.

²⁰¹ Orti Gost, P. (2001), "El Consell de Cent durant l'Edat Mitjana", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, p. 28.

²⁰² Francesc Carreras Candi ja va destacar que els senyors eclesiàstics «ocuparien lo primer lloch en la estadística dels dònims barcelonins si en aquella època s'haguessin fet estadístiques». Carreras Candi, F. (1910), *Notes sobre los orígens de la enfiteusis en lo territori de Barcelona*, Barcelona, Fills de Jaume Jepús Impressors, p. 83. Sobre les possessions que concentraven algunes de les institucions eclesiàstiques barcelonines, vegeu Feliu i Montfort, G. (1971), *El dominio territorial de la Sede de Barcelona (800-1010)*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral); Cabré Pairet, M. (1990), "Les monges de Sant Pere de les Puel·les, propietàries al Pla de Barcelona (segles X i XI)", dins *Història urbana del Pla de Barcelona. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pp. 37-44; Jaspert, N. (1993), "El patrimoni dels canonges regulars a la Barcelona medieval", dins *III Congrés d'història de Barcelona: La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història: Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 1993: Ponències i comunicacions*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pp. 195-208; López Pizcueta, T. (1998), *La Pia Almoïna de Barcelona (1161-1350). Estudi d'un patrimoni eclesiàstic català baixmedieval*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 39-92.

²⁰³ Un cas ben documentat és el de Pere de Sant Climent, qui començaria dirigint l'escripció de l'infant Pere i, des d'allà, aconseguiria acumular un important patrimoni i una estreta vinculació amb l'infant. Tant és així que, una vegada Pere accedí al tron (Pere el Gran), Pere de Sant Climent treballaria com a cap de la cancelleria reial i seria conseller del rei. Fruit dels seus contactes amb la monarquia, Pere aniria adquirint més prestigi i poder. Així, entre altres, es faria amb les rendes de la batllia de València el 1277 i seria compensat pel mateix monarca amb la construcció d'un molí a la seva torre de Bell-lloc l'any després. Pere de Sant Climent també s'aprofità del desmembrament d'alguns patrimonis nobles i l'any 1296 aconseguiria la quarta part del delme rebut a la parròquia de Sant Andreu del Palomar. Finalment, aprofità tot aquest enriquiment i l'invertí en el territori de Barcelona i en importants sectors productius, com la molinaria, la ferreria, el regadiu, els camps de cereal, la vinya o la ramaderia. A més, al marge de la ja esmentada torre de Bell-lloc, es faria amb la Casa de la Murtra i la Casa de Badalona, entre moltes altres propietats. Busqueta i Riu, J. (1991), *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andreu del Palomar als segles XIII-XIV*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, pp. 193-209.

de l'estratègia.²⁰⁴ Així i tot, un factor determinant en la puixança d'alguns ciutadans va ser el suport creditici que van oferir als barons de la Cort i, particularment, al rei, fet que els hi va permetre tenir accés a l'administració local, als serveis urbans i a l'explotació dels elements estratègics del patrimoni reial.²⁰⁵

Les constants peticions econòmiques fetes pel rei van provocar que, a la llarga, un grup de famílies barcelonines acabés controlant diferents sectors de l'administració local i, alhora, constituís un sistema fiscal capaç de respondre a les demandes del monarca.²⁰⁶ En aquest sentit, els llinatges més preeminents de la ciutat no van liderar cap iniciativa favorable a l'autonomia municipal, sinó que van assolir el poder de la ciutat de forma pausada, adquirint elements estratègics i seguint el ritme que marcava una senyoria cada vegada més endeutada.²⁰⁷

La ciutat patiria diversos canvis en les centúries posteriors fins configurar-se, a finals del Tres-cents, com un municipi que, si bé seguiria sent de titularitat reial, passaria a ser el motor principal de les institucions urbanes. Tal com indica Pere Orti, la construcció d'un municipi autònom i oligàrquic va ser possible gràcies a la convergència de quatre elements cabdals: l'existència d'un grup social urbà amb capacitat i aspiracions a exercir el poder a la ciutat, un municipi amb voluntat de controlar de forma directa o indirecta qualsevol ressort de poder urbà, la creació d'un sistema fiscal al servei de l'oligarquia i l'encaix del municipi com un poder més en l'entramat polític del Principat.²⁰⁸

De la categorització feta per Orti, la qual convé apuntar que ha estat magistralment emprada per Pol Bridgewater a l'hora d'estudiar la primera política hospitalària barcelonina i els seus efectes sobre la fundació de l'hospital de Pere Desvilar,²⁰⁹ ara m'agradaria destacar els dos primers eixos vertebradors: la presència d'un component social amb ideologia pròpia i amb voluntat de governar i l'acció d'un consistori que vol ocupar tots els espais de poder de la

---

²⁰⁴ La fortuna de Guillem Lacera n'és un bon exemple. Lacera concentrava un important nombre de cases i obradors dins de la ciutat, així com diverses honors i dos alous. Fora de Barcelona posseïa diverses peces de terra d'explotació vitivinícola. A més, posseïa el molí de Celada, sota el domini del bisbe de Barcelona, i un molí al Rec Comtal. Finalment, Guillem tenia el dret del pes i mesuratge de la farina, el dret d'ampolla i la crida i la lleuda del vi estranger. Cuadrada i Majó, C. (1990), "Societat i urbanisme a Barcelona segons les possessions de Guillem de Lacera", dins *Història urbana del Pla de Barcelona. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pp. 81-93.

²⁰⁵ Bensch, S. P. (2000), *Barcelona i els seus dirigents 1096-1291*, Barcelona, Proa, p. 166.

²⁰⁶ Verdés Pijuan, P. (2011), "Las élites urbanas de Cataluña en el umbral del s. XV: entre el discurso político y el mito historiográfico", dins Sesma Muñoz, A. (ed.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1410-1412. El Interregno y el Compromiso de Caspe. Actas del congreso celebrado en Zaragoza y Alcañiz 24, 25 y 26 de noviembre de 2010*, Zaragoza, Gobierno de Aragón, Departamento de Educación, Universidad, Cultura y Deporte, p. 156.

²⁰⁷ Bensch, S. P. (2000), *Barcelona i els seus dirigents 1096-1291*, Barcelona, Proa, p. 211.

²⁰⁸ Orti Gost, P. (2001), "El Consell de Cent durant l'Edat Mitjana", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, pp. 25 i 36.

²⁰⁹ Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 156-162.

ciutat o, com a mínim, tenir-hi certa influència. I és que ambdós factors resulten fonamentals per entendre la creació de l'hospital de la Santa Creu.

1.3.1 Una aproximació al govern municipal

Tractar els elements definitoris de l'oligarquia dirigent barcelonina en la segona meitat del Tres-cents és una qüestió delicada. En primer lloc, perquè partim d'una manca d'estudis evident. Falten treballs dedicats a l'anàlisi de les famílies que estigueren vinculades al poder municipal barceloní que ajudin a identificar el seus interessos específics, les seves estratègies patrimonials, les seves aspiracions socials i les seves relacions amb els mateixos òrgans de govern, entre altres aspectes.²¹⁰ I en segon lloc, perquè sovint ha estat reiterat el parer de Jaume Vicens Vives, qui considerava aquest patriciat com un col·lectiu egoista, que havia traït els seus principis, que havia perdut qualsevol esperit emprenedor, que estava satisfet amb la simple percepció de rendes patrimonials i l'especulació amb el crèdit i que no se sentia atret pels riscos que podia implicar qualsevol empresa comercial.²¹¹ Recentment, però, Flocel Sabaté ha ofert una reinterpretació a l'ideari de Vicens:

The investment in properties and rights in the territory, far from being a rentier option at the end of this era, was at the heart of bourgeois prosperity, because this prosperity had always started with control over the surrounding region. The leading families worked to consolidate their position locally using property ownership as a base to position themselves in the urban power game. This was of great importance, because access to municipal government implied a capacity to dictate local ordinances, influence the formulas for distributing the tax burden among the local population and, especially, reach a negotiating

---

²¹⁰ Orti Gost, P. (2001), "El Consell de Cent durant l'Edat Mitjana", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, p. 21.

²¹¹ «L'encarcament de l'oligarquia burgesa fou el preu que el país pagà per no esdevenir un retall més en el mapa de les possessions de la monarquia hispànica. La transformació de l'àgil minoria dels prohoms catalans dels segles XIII i XIV en l'oligarquia urbana de les primeres centúries de l'edat moderna s'enregistra, com a fet històric, des de començaments del segle XV. Els prohoms deixaren de navegar i comerciar i es transformaren en propietaris rurals i rendistes, en especuladors dels béns públics dels municipis. Això els obligà a aferrar-se cada vegada més al govern de les ciutats i viles; més precisament, a considerar-lo com a bé particular, no com a instrument del benestar col·lectiu». Vicens Vives, J. (1999) [1954], *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Proa, pp. 61-62. El apunts de Jaume Vicens troben el seu encaix en un debat molt més ampli que és el de la crisi baixmedieval i que supera els límits estrictes d'aquesta recerca. No obstant, no està de més assenyalar que les interpretacions de Vicens han estat seguides, entre altres, per Jaume Aurell, qui reblaria la qüestió apuntant que «el mercader català no va assolir l'esperit capitalista perquè li va faltar, en el moment clau, l'alè indispensable per llençar-se a la conquesta dels nous valors, preferint restar còmodament aferrat a un model cada cop més immobiliària i rendista». Aurell i Cardona, J. (1996), "L'esperit capitalista a la Catalunya premoderna", dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 16, p. 183.

position with the crown, from which privileges and rights for all the city or town could be obtained.²¹²

Seguint els apunts del mateix Sabaté, les tendències rendistes i especuladores del patriciat, més que una traïció, eren el punt de partida d'una burgesia no pas compacta, sinó dividida en estrats socials.²¹³ Sobre aquests fonaments econòmics era possible adquirir una posició preeminent i escalar en el control del poder, l'accés al qual, però, es trobava fortament tensat per l'existència de bàndols dins de les pròpies viles i ciutats.²¹⁴ No obstant, és justament el principi bàsic d'aquest model, el d'assenyar uns bons fonaments mitjançant l'acumulació de drets i propietats el que, com explicaré en el curs d'aquesta recerca, donà solidesa, poder i representativitat a l'hospital de la Santa Creu durant el seu primer segle de vida.

El patriciat que ascendia i se sentia convençut i amb ganes de governar ho va fer influenciat per les idees que eren difoses pels corrents mendicants, en general, i del franciscanisme, en particular. Les obres del ja citat Francesc Eiximenis eren conegudes, llegides i assimilades pels membres d'aquesta elit.²¹⁵ La seva acció de govern la justificarien en base a uns ideals fonamentats en aquesta espiritualitat franciscana, preocupada pel manteniment de la pau social en la comunitat que conformava la cosa pública.²¹⁶ Encara que sigui un fet prou conegut, cal remarcar que la influència que va tenir el franciscanisme en els

---

²¹² Sabaté i Curull, F. (2013), "The Defection of the Medieval Catalan Bourgeoisie: A Mutation of Values or a Bibliographic Myth", dins Asenjo González, M. (ed.), *Urban Elites and Aristocratic Behaviour in the Spanish Kingdoms at the End of the Middle Ages*, Turnhout, Brepols, p. 122. El treball de Flocel Sabaté encaixa dins d'un corrent historiogràfic que s'ha preocupat per oferir una revisió a la interpretació tradicional de la crisi. Per un resum de les principals aportacions, vegeu Feliu i Montfort, G. (2004), "La crisis catalana de la baja edad media: estado de la cuestión", dins *Hispania*, 64 (217), pp. 435-466. En els darrers anys s'han fet noves aportacions al debat de la crisi. A l'espera de la publicació resultant del congrés celebrat a Barcelona el 18, 19 i 20 de setembre de 2017 titulat "*Barcelona en crisi? La ciutat al segle XV*", vegeu Igual Luís, D. (2007), "¿Crisis? ¿Qué crisis? El comercio internacional en los reinos hispánicos de la Baja Edad Media", dins *Edad Media: Revista de Historia*, 8, pp. 203-223; Furió, A. (2017), "La gran depressió baixmedieval. Una mirada des dels Països Catalans", dins *Recerques: història, economia, cultura*, 72-73, pp. 45-103; Orti Gost, P. (2018), "Noves dades seriadades per a noves hipòtesis sobre la crisi baixmedieval a Catalunya", dins Morelló Baget, J., Orti Gost, P., Verdés Pijuan, P. (eds.), *Renda feudal i fiscalitat a la Catalunya baixmedieval. Estudis dedicats a Manuel Sánchez Martínez*, Barcelona, CSIC, pp. 463-481.

²¹³ Sabaté i Curull, F. (1998), "Ejes vertebradores de la oligarquía urbana en Cataluña", dins *Revista d'Història Medieval*, 9, pp. 127-149.

²¹⁴ Sabaté i Curull, F. (2009), "Oligarchies and Social Fractures in the Cities of Late Medieval Catalonia", dins Asenjo González, M. (ed.), *Oligarchy and patronage in late medieval Spanish urban society*, Turnhout, Brepols, pp. 4-14.

²¹⁵ Hernando i Delgado, J. (2007), "Obres de Francesc Eiximenis en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV", dins *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 26, pp. 386-568.

²¹⁶ En paraules de Sabaté, «el guany dels grups dirigits i el benefici de la col·lectivitat es mesclen interessadament, de tal manera que el benefici públic ha d'estar en relació amb els guanys privats, si més no amb els de la cúpula dirigent». Sabaté i Curull, F. (2015), "Els temps de Francesc Eiximenis. Les estructures econòmiques, socials i polítiques de la Corona d'Aragó a la segona meitat del segle XIV", dins Riera Melis, A. (ed.), *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): El context i l'obra d'un gran pensador català medieval. Actes de les jornades celebrades a Barcelona els dies 16 i 17 de desembre de 2009*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 84.

governos ciutadans es va estendre arreu. Per citar només un exemple, l'any 1384, el Consell Municipal de València ordenaria una còpia de la primera part del *Cristià* per a «instrucció e informació dels feels cristians» i dotze anys més tard, el mateix consistori aprovaria una nova despesa de tretze florins per aconseguir un exemplar del *Terç del Cristià*, a fi que, juntament amb l'anterior, poguessin «ésser lests e estudiats per cascuns a doctrina e bona instrucció sua».²¹⁷

En el discurs del menoret gironí, la *res publica* funcionaria si els seus governants, que havien de ser honestos, elaboraven bones lleis i bones costums que li fossin favorables i, sobretot, si disposava de la riquesa dels seus membres. El *bé comú* i el bon funcionament d'una economia de mercat eren dos elements completament relacionats, si bé el primer pràcticament depenia del segon. No només la circulació de la riquesa era important, també aquesta havia de ser esmerçada en bones obres que havien de repercutir sobre la salut de la comunitat. En aquest sentit, Eiximenis considerava que els mercaders i el comerç eren la raó constitutiva i central d'una *res publica* autènticament cristiana.²¹⁸ La seva posició favorable vers l'activitat del col·lectiu quedaria perfectament reflectida en el seu *Regiment de la cosa pública*:

Los mercaders [...] deuen ésser favorits sobre tota gent seglar del món, car [...] los mercaders són vida de la terra on són, e són tresor de la cosa pública, e són menjar dels pobres, e són braç de tot negoci, de tots afers compliment. Sens mercaders les comunitats cauen, los prínceps tornen tirans, los jóvens se perden, los pobres se'n ploren.²¹⁹

A tal fi, els governants ciutadans havien d'incentivar el comerç i l'activitat dels mercaders, car això ajudaria a enriquir les ciutats:

Consellava que si n'hi havia alguns [mercaders] qui no haguessen peu o cabal, que lo príncep o la comunitat del regne, o de la ciutat, lo lus faça prestant-los segons lur poder e segons l'estament [...]. E en cas que la comunitat no y sia bastant, fassen-ho fer als singulars qui són

---

²¹⁷ Ferrer Navarro, R. (2010), "Documents", dins Ferrer Navarro, R. (ed.), *Eiximenis i la seva obra*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, pp. 29 i 37, citat per Sabaté i Curull, F. (2015), "Els temps de Francesc Eiximenis. Les estructures econòmiques, socials i polítiques de la Corona d'Aragó a la segona meitat del segle XIV", dins Riera Melis, A. (ed.), *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): El context i l'obra d'un gran pensador català medieval. Actes de les jornades celebrades a Barcelona els dies 16 i 17 de desembre de 2009*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 147-148.

²¹⁸ Evangelisti, P. (2010), "Per un'etica degli scambi economici. La funzione civile del mercato in Eiximenis e nella pedagogia politica franciscana (1273-1493)", dins *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 48, p. 216.

²¹⁹ Francesc Eiximenis, *Regiment de la cosa pública*, P. Daniel de Molins de Rei (ed.), Barcelona, Barcino, 1927, p. 168.

poderosos en riqueses, e per esta via los mercaders multiplicarien en la comunitat e les mercaderies abundarien en la ciutat o loch.²²⁰

En sintonia amb les reflexions d'Eiximenis podem mencionar les aportacions d'un altre franciscà. Des de Colònia, Duns Scott afirmaria que en absència dels professionals de la mercaderia, els governants ciutadans havien de reclutar-los i remunerar-los, atès que la seva professionalitat beneficiava enormement el *cos* de la ciutat.²²¹ En paraules de Paolo Evangelisti, «*il bene della res publica è qui il vantaggio che essa può trarre dall'attività mercantile, ma è anche il vantaggio e il profitto comune che solo i mercante sanno intercettare*».²²² Així doncs, la invocació del *bé comú* i l'assumpció d'una economia que havia de circular i generar riquesa per sostenir la *res publica* van ser característiques pròpies dels ideals de les classes dirigents.²²³

El múscul polític i econòmic de la ciutat es plasmava sobre el paisatge monumental urbà. Els seus governants maldaven per l'embelliment de la *urbs*. Així ho recordaria el govern de la ciutat del Túria, tot indicant que «*sia cosa política enbellir la ciutat de lochs públics e decorar aquella, majorment en aquesta ciutat axí insigne e notable*».²²⁴ Va ser en el darrer quart del segle XIV quan Barcelona va ser dignificada amb la projecció d'espais com la gran sala de la Llotja de mercaders,²²⁵ o institucions com la Casa del Consell.²²⁶ La menció no és baladí. Eren els edificis propis dels col·lectius més influents i representatius en el bon funcionament de la cosa pública: mercaders i governants.

Els hospitals baix medievals també tingueren cabuda en aquesta preocupació pel decòrum de la ciutat.²²⁷ El compromís que assumia el municipi es manifestava en belles construccions arquitectòniques, un símbol tangible de l'atenció que era servida als més

---

²²⁰ Francesc Eiximenis, *Dotze llibre del Crestià*, 1.1, Xavier Renedo i Puig (ed.), Girona, Col·legi Universitari de Girona - Diputació de Girona, 2005, pp. 415-416.

²²¹ Todeschini, G. (2017) [2002], *Les Marchands et le Temple. La société chrétienne et le cercle vertueux de la richesse du Moyen Âge à l'Époque moderne*, París, Albin Michel, p. 296.

²²² Evangelisti, P. (2017), *Il pensiero economico nel Medioevo. Ricchezza, povertà, mercato e moneta*, Roma, Carocci editore, p. 177.

²²³ Sabaté i Curull, F. (2013), "The Defection of the Medieval Catalan Bourgeoisie: A Mutation of Values or a Bibliographic Myth", dins Asenjo González, M. (ed.), *Urban Elites and Aristocratic Behaviour in the Spanish Kingdoms at the End of the Middle Ages*, Turnhout, Brepols, p. 124.

²²⁴ Cárcel Ortí, M. M. (1992), "Vida y urbanismo en la Valencia del siglo XV. Regesta documental", dins *Miscel·lània de Textos Medievals*, 6, p. 255.

²²⁵ Domínguez Rodés, C., Cañellas Martínez, S. (2001), "La Casa Llotja de Mar de Barcelona: Revisió del seu procés constructiu a través de la documentació (segles XIV-XVI)", dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 19, pp. 67-84.

²²⁶ Orti Gost, P. (2001), "El Consell de Cent durant l'Edat Mitjana", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, p. 45.

²²⁷ Sobre aquesta qüestió, vegeu Conejo da Pena, A. (2014), "«Lum, noblesa, ornament, laor, gloria e amplitud»: Los hospitales y la renovada imagen de la ciudad bajomedieval", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 415-446.

desvalguts de la societat.²²⁸ Els hospitals, que excel·lien per la seva arquitectura, formaven part del que Antonio Olivieri defineix com el «*codice visuale della carità istituzionalizzata*», que venia reforçat per les inscripcions epigràfiques que alguns dels centres tenien esculpides en els seus murs.²²⁹ Significativament, a Barcelona, en les ordinacions de 1417 de l'hospital de la Santa Creu s'indicava que el centre era «*lum, noblesa, ornament, laor, glòria e amplitut en la ciutat dessus dita*».²³⁰ També podem citar el cas de l'hospital palermità, que en els seus primers estatuts s'indicava que la fundació havia estat feta «*ad laudi, honuri et serviciu di lu Autussimu Onnipotenti Deu [...] et decoracioni di la dicta chitati*».²³¹

Atendre el bon funcionament de la cosa pública implicava preocupar-se per la salut de la ciutat. Parlem, doncs, de la construcció d'un ideal de responsabilitat col·lectiva que buscava reforçar les necessitats més latents de la comunitat, entre les quals reeixia l'atenció als pobres i als malalts.²³² Vetllar pel seu socors era contribuir a l'ordre i l'anhelada estabilitat de la societat.²³³ I així, retornant de nou al menoret gironí, podem citar la coneguda carta que aquest va enviar als jurats de València l'any 1383, en la qual els recordava que

havets a veure sobre espitals, qui és cosa que Déus rigorosament requir, com sia cosa e obra d'espirtual misericòrdia. No res menys, havets a tractar paus entre los discordonats, per tal que la cosa pública estiga en pau.²³⁴

La preservació de la salut i la malaltia no només es resolia en una assistència última i institucionalitzada. Encara que novament m'escapi de l'espai estrictament barceloní, cal citar el *Regiment de preservació a epidímia o pestilència i mortaldats* del metge lleidatà Jaume

---

²²⁸ Albini, G. (1997), "La gestione dell'Ospedale Maggiore di Milano nel Quattrocento: un esempio de concentrazione ospedaliera", dins Grieco, A. J., Sandri, L. (ed.) *Ospedali e Città. L'Italia del Centro-Nord, XIII-XVI secolo*, Firenze, Le Lettere, p. 172.

²²⁹ Olivieri, A. (2014), "Iniziativa di reforme, tensioni istituzionali e quadri giuridici nella storia delle fondazioni ospedaliere vercellesi (secoli XIV e XV)", dins Barbero, A. (ed.), *Vercelli fra Tre e Quattrocento, Atti del Sesto Congresso Storico Vercellese (Vercelli, 22-24 novembre 2013)*, Vercelli, Società storica vercellese, pp. 219-220.

²³⁰ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 1r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Trellat de Màster), p. 119.

²³¹ Santoro, D. (2016), "Abbellire Palermo. La fondazione dell'ospedale grande e nuovo nei capitoli del 1431", dins Martin, J. M., Alaggio, R. (eds.), *Quei maledetti Normanni. Studi offerti a Errico Cuzzo per i suoi settant'anni da Colleghi, Allievi, Amici*, Ariano Irpino, Centro Europeo di Studi Normanni, p. 1077.

²³² Arrizabalaga, J. (2014), "Asistencia, caridad y nueva ética de la responsabilidad colectiva ante la salud y la pobreza en el espacio urbano occidental del Antiguo Régimen", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 33-42.

²³³ Sabaté i Curull, F. (2017), "L'assistència a l'edat mitjana", dins Sabaté i Curull, F. (ed.), *L'assistència a l'edat mitjana*, Lleida, Pagès Editors, p. 36.

²³⁴ Francesc Eiximenis, *Dotzè llibre del Crestià*, 2.2, Curt Wittlin (ed.), Girona, Col·legi Universitari de Girona - Diputació de Girona, 1987, p. 241.

d'Agramont.²³⁵ Escrit l'abril de 1348 a instàncies dels paers de Lleida, el tractat d'Agramont havia de servir per instruir els seus conciutadans en diferents mètodes per protegir-se d'una pestilència que, ja aleshores, havia assotat amb virulència Narbona i Carcassona.²³⁶ A tal fi, Agramont va decidir escriure el *Regiment* en forma d'epístola, en català i amb un estil senzill, directe i entenedor, car així podria ser llegit per tothom que en demanés una còpia.

La conservació de l'espai urbà també es concretava en mesures destinades a la higiene pública, com la millora del clavegueram, l'adequació i neteja de carrers i places, o el control de les aigües.²³⁷ Unes disposicions que eren recurrents en l'obra d'Eiximenis, per a qui l'aigua era un dels elements importants en la seva ciutat ideal. El franciscà recomanava que els carrers principals disposessin d'un sistema de clavegueres que evités la putrefacció de les aigües dins de la ciutat: «*que la ciutat haja grans clavegueres per los carrers principals, per les quals pas aygua sovín e contínuament, si fer-se pot, per tal que naguna corrupció no romanga en la ciutat*».²³⁸

Les recomanacions fetes pel menoret gironí van ser aplicades per part del govern municipal. L'any 1422 els consellers de Barcelona ordenarien la construcció d'una claveguera que servís per a la canalització de les aigües brutes de l'hospital de la Santa Creu, car provocaven que «*lo carrer qui pertany del dit espital e va directament a la Boqueria estiga molt sutze*».²³⁹ Així mateix, vint anys més tard, el setembre de 1443 el Consell deliberava sobre el manteniment de la Rambla, un espai bell i espaiós gràcies al qual la ciutat era «*molt ennobleida*» i on es «*prenen grans deports, axí en los estius com en los iverns, los ciutadans e habitants de la dita ciutat, axí homens com dones*».²⁴⁰ Era important preservar-la, car

tal noblesa torneria a norres ans en breu serie destrohida [...] per la riera la qual en temps de pluges ve ab tant gran llau que continua son meat e cava e encota la dita Rambla, e d'altre part la rebleix de grava, e de terra e de molta broça.²⁴¹

---

²³⁵ Arrizabalaga, J., García Ballester, L. (1998), "Estudi introductori", dins Veny, J. (ed.), *Jaume de Agramont, Regiment de preservació de pestilència*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

²³⁶ Nirenberg, D. (2006), *Comunidades de violencia. Persecución de las minorías en la Edad Media*, Barcelona, Ediciones Península, pp. 329-330.

²³⁷ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 159.

²³⁸ Francesc Eiximenis, *Dotzè llibre del Crestià*, 1.1, Xavier Renedo i Puig (ed.), Girona, Col·legi Universitari de Girona - Diputació de Girona, 2005, pp. 230-232, citat per Viera, D. J., Piqué Angordans, J., Camaño Puig, R. (2010), "Malaltia i salut en l'obra de Francesc Eiximenis", dins *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 48, p. 185.

²³⁹ AHCB, 1B.I, Llibre del Consell, 23, f. 142v, citat per Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 159.

²⁴⁰ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 3, f. 40v.

²⁴¹ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 3, f. 41r.

Aquell mateix mes els consellers de la ciutat van aprovar desviar el curs de la riera per evitar la destrucció de la Rambla i, alhora, construir «una solemne claveguera en la qual engravanen totes les aygues de la partida del Carma [que] fora molt prest reblida per la gran ronya e broça que amena la dita riera».²⁴²

1.3.2 La influència del Consell de Cent sobre les institucions: un moment propici per a la fusió hospitalària?

Tot el marc ideològic suava esmentat va trobar el seu encaix en la mentalitat dels governants barcelonins. Seguint el fil dels eixos vertebradors que els hi eren propis, convé avançar i aprofundir en la voluntat que va tenir el municipi en assolir una major influència en bona part de les institucions que hi havia dins de la ciutat. Com assenyala el mateix Orti, al llarg del segle XIV, el Consell es faria amb el control de tota una sèrie de competències que eren cabdals pel funcionament de la ciutat i que pertanyien a l'àmbit fiscal, al camp de les obres públiques i a l'abastament de la ciutat.²⁴³

Amb tot, una de les més importants expressions de l'autonomia financera municipal va ser la creació de la Taula de Canvi l'any 1401, darrerament reivindicada pel fet de ser el primer banc públic d'Europa.²⁴⁴ La fundació del banc era una resposta a les emergències econòmiques que patia la ciutat des del darrer quart del Tres-cents. Gaspar Feliu situa l'inici de les problemàtiques en els primers anys de la dècada dels vuitanta, moment que es va produir la bancarrota de la taula dels banquers Pere Descaus i Andreu d'Olivella, que aleshores eren els principals prestadors de la monarquia. Tot i que l'ensorrada no va tenir una repercussió directa sobre el conjunt del sistema financer català, a partir d'aquell moment es van acusar tres greus problemes: les dificultats de la hisenda reial, la manipulació monetària i la poca confiança vers els canvistes.²⁴⁵ Enmig d'aquest trasbals, la ciutat de Barcelona intentava reduir els interessos censals, però les demandes constants de la Corona per finançar noves campanyes, la construcció muralles de la ciutat o el seu abastament de gra eren un topall per frenar l'increment del deute.²⁴⁶

---

²⁴² AHCB, 1B.II, Deliberacions, 3, f. 42r.

²⁴³ Orti Gost, P. (2001), "El Consell de Cent durant l'Edat Mitjana", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, p. 44. Vegeu també Cubeles i Bonet, A. (2003), "Poder públic i llançament urbanístic en el segle XIV", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, VIII, pp. 35-64.

²⁴⁴ El caràcter prematur de la Taula no ha estat exempt de debat per la historiografia. A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu Feliu i Montfort, G. (2016), *Els primers llibres de la Taula de Canvi de Barcelona*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 53-62.

²⁴⁵ Feliu i Montfort, G. (2016), *Els primers llibres de la Taula de Canvi de Barcelona*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 28-34.

²⁴⁶ Orti Gost, P. (2007), "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: del censal a la Taula de Canvi", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 13, pp. 269-270.

Era imperiós evitar el col·lapse. Enfront d'una situació delicada pel municipi,²⁴⁷ l'abril del 1400 un grup de ciutadans va proposar la creació d'una Taula de dipòsits assegurada amb l'objectiu de reduir el deute censal de la ciutat. Després de superar alguns entrebancs, el 19 de gener de 1401 s'oficialitzaria la creació de la nova institució.²⁴⁸ La Taula va ser el banc on es reunien tots els dipòsits forçats o involuntaris, és a dir, els capitals immobilitzats per ordre judicial, marmessories, tuteles i/o curadores i, alhora, els estalvis de determinats particulars que així ho volguessin.²⁴⁹ Però l'element més interessant és que la Taula de Canvi era el banc de Barcelona. Com bé explica Laura Miquel, qualsevol persona o institució hi podia tenir el seu compte, però ningú podria rebre interessos pels diners que hi diposités.²⁵⁰ Així les coses, la decisió que van prendre el conjunt de ciutadans anònims de fundar un banc l'any 1400 va ser un èxit. Si bé va ser necessari elaborar unes ordinacions per al seu bon funcionament, amb la Taula de Canvi es va aconseguir l'objectiu de reduir el deute censal.²⁵¹

No resulta ara cap novetat assenyalar els paral·lels existents entre la creació del banc i l'hospital de la Santa Creu.²⁵² Més enllà de compartir any de naixement, la intenció que hi havia rere la fundació d'ambdues institucions s'intueix anàloga. La concentració de recursos en una sola institució serviria per assegurar dues problemàtiques ben diferents de la ciutat: l'endeutament endèmic i la difícil gestió de la pobresa i la malaltia. De fet, si bé la comparativa dels objectius que tenia cada institució no compta amb un recolzament documental evident, sí que el tenen la forma i les mesures que es prendrien en la seva adequació. No és casual que aquest doble ordenament, coincident en espai i temps, fos elogiat diverses vegades. Si l'hospital era «*lum, noblesa, ornament, laor, glòria e amplitut*»²⁵³ la Taula seria «*un joell molt bell de aquesta ciutat*».²⁵⁴ La bellesa i el reconeixement d'ambdues institucions arribarien

---

²⁴⁷ Una experiència similar va ser viscuda per altres viles i ciutats del Principat, que es van veure obligades a renegociar els interessos amb els seus creditors i, eventualment, a declarar una suspensió de pagaments. Orti Gost, P., Verdés Pijuan, P. (2016), "The Crisis of Public Finances in the Towns of Late Medieval Catalonia (1350-1500)", dins Giampiero, N. (ed.), *Le crisi finanziarie: Gestione, implicazioni sociali e conseguenze nell'età preindustriale. Atti della «Quarantasettesima Settimana di Studi» 10-13 maggio 2015*, Firenze, Firenze University Press, pp. 199-221.

²⁴⁸ Orti Gost, P. (2007), "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: del censal a la Taula de Canvi", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 13, pp. 272-273.

²⁴⁹ Orti Gost, P. (2007), "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: del censal a la Taula de Canvi", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 13, p. 273.

²⁵⁰ Miquel Milian, L. (2021), "The Taula de Canvi of Barcelona: Success and troubles of a public bank in the fifteenth century", dins *Journal of Medieval Iberian Studies*, 13(2), p. 238.

²⁵¹ Orti Gost, P. (2007), "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: del censal a la Taula de Canvi", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 13, pp. 281 i 282

²⁵² Huguet Termes, T. (2010), "Un petit univers de miralls. Barcelona, l'Hospital de la Santa Creu i el rei Martí", dins *Lambard. Estudis d'art medieval*, 21, pp. 105-106; Bridgewater, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 184-188.

²⁵³ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 1r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 119.

²⁵⁴ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 5, ff. 23v-24r, citat per Batlle i Gallart, C. (1973), *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, Barcelona, IMF-CSIC, n. 89, p.226.

agafades de la mà fins a la ciutat del Túria pels volts dels anys vuitanta, quan els jurats de València, com explicaré més endavant, van demanar les ordinacions de l'hospital de la Santa Creu i les de la Taula de Canvi. Com ells mateixos apuntaren, el seu reclam al cap i casal es devia al fet que Barcelona tenia «*les coses molt bé ordenades*».²⁵⁵ Així doncs, Taula i Hospital haurien estat el resultat d'un govern barceloní que, malgrat el seu eventual absentisme²⁵⁶ i els seus interessos rendistes, oferia respostes als principals problemes estructurals que patia la seva ciutat.²⁵⁷

En el marc de les atribucions de poder que el Consell va anar adquirint en les darreries del Tres-cents hem d'incloure un darrera qüestió: l'acció decidida del consistori en imposar la seva influència sobre diverses institucions eclesiàstiques de la ciutat. Durant el segle XIV, la conselleria va estar amatent al funcionament correcte de les cases religioses urbanes i, fins i tot, va voler influenciar l'elecció de diferents càrrecs eclesiàstics. Ja he esmentat les recomanacions que els consellers farien en la dècada dels vuitanta a Climent VII en quant a l'elecció de la mitra barcelonina.²⁵⁸ Alhora, cada vegada que el prior, la priora, l'abat o l'abadessa d'una institució traspassava, els representants ciutadans sempre estaven a punt per proposar algun candidat per a la successió.²⁵⁹ Tanmateix, sense anar gaire més lluny, al llarg del segle XIV el Consell es va interposar en l'administració d'un dels hospitals que va participar de la fusió hospitalària el 1401, el d'en Bernat Marcús. Si en un inici aquest va estar en mans del capítol de la catedral, a mitjan segle XIV el consistori barceloní va passar a formar part de la gestió aportant ajudes econòmiques i participant de l'elecció dels administradors.²⁶⁰

Tenint tot això present, em pregunto si la fundació de l'hospital de la Santa Creu no hauria estat un element més del ventall d'atribucions que directa o indirectament estava cooptant el consistori barceloní. Recordem que la creació del nou centre hospitalari va suposar la reducció de dos hospitals que estaven tutelats pel capítol de la catedral, un altre que estava en mans del bisbe i del mateix capítol i un darrer que estava vinculat al monestir de Santa Eulàlia del Camp.

---

²⁵⁵ AMV, Lletres Misives, g3-30, ff. 139v-140r, editat per Gallent Marco, M. (2016), *Orígenes del sistema sanitari valenciano. Documentos fundacionales del Hospital General de Valencia*, València, Institució Alfons el Magnànim, doc. 19, pp. 117-118.

²⁵⁶ Ferrer i Mallo, M. T. (2001), "Una època tranquil·la en el govern de Barcelona. El regnat de Martí l'Humà (1396-1410)", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, p. 166.

²⁵⁷ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 187-188.

²⁵⁸ Vegeu el capítol 1.2 dins del Bloc 2.

²⁵⁹ Jaspert, N. (2001), "El Consell de Cent i les institucions eclesiàstiques: cap a una visió comprensiva", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, p. 123.

²⁶⁰ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 142-144.

La resposta mereix prudència i, sobretot, evitar qualsevol prejudici que pretengui entendre la creació del nou hospital com la mostra d'una hipersensibilitat laica reaccionària a qualsevol poder eclesiàstic.²⁶¹

Seguint els apunts de Nikolas Jaspert, els vincles que unien ambdues institucions, consell i capítol, mantenien un sentit completament horitzontal.²⁶² Certament, els interessos dels diferents actors de la ciutat baixmedieval s'entretreixien per faccions. Al seu torn, el govern municipal considerava els hospitals una manifestació dels seus valors i de salvació pública. Un manifest, com assenyala Marina Gazzini, «*imprescindibile dello spirito cittadino, nutrito da un insieme di idealità religiose e di interessi corposi della comunità, e del cristianesimo civico*».²⁶³ En efecte, l'autoconcepció que tenia el Consell de Cent es fonamentava en un govern just, al servei del *bé comú* i que era representat mitjançant l'ús d'una poderosa imatge religiosa. El retaule de *La Mare de Déu dels consellers* de Lluís Dalmau n'és una excel·lent expressió, tot i haver estat realitzat durant els anys quaranta del segle XV.²⁶⁴ Tampoc hem d'oblidar la devoció i la solemnitat que revestien les processons on els consellers de la ciutat participaven activament, bé perquè era una tradició anual, com és el cas de l'estimadíssima festivitat de Corpus,²⁶⁵ bé per sol·licitar la intervenció divina enfront d'una calamitat.²⁶⁶

En tractar la fundació de la Santa Creu sempre parlarem de pacte. De pacte entre capítol i Consell. I de pacte arbitrat pel bisbe de Barcelona Joan Armengol.²⁶⁷ L'entesa entre els tres

---

²⁶¹ En aquest sentit, la fundació de l'hospital de la Santa Creu encaixa dins d'un procés d'abast europeu categoritzat amb el concepte de "municipalització" de l'assistència i que compta amb nombres estudis que així ho exemplifiquen. Entre altres, vegeu Henderson, J. (1998), *Pietà e carità nella Firenze del Basso Medioevo*, Firenze, Le Lettere, pp. 362-369; Comelles Esteban, J. M., Daura i Mateu, A., Arnau i Olivé, M., Martín González, E. (1991), *L'hospital de Valls. Assaig sobre l'estructura i les transformacions de les institucions d'assistència*, Valls, Estudis Vallencs, pp. 111-133; Le Blévec, D. (1999), "Fondations et oeuvres charitables au Moyen Âge", dins Dufour, J., Platelle, H. (eds.), *Fondations et oeuvres charitables au Moyen Âge*, Paris, Editions du CTHS, pp. 7-22; Piccinni, G. (2016), "I modelli ospedalieri e la loro circolazione dall'Italia all'Europa alla fine del Medioevo", dins Cavero Domingo, G. (ed.), *Civitas Bendita. Encrucijada de las relaciones sociales y de poder en la ciudad medieval*, León, Universidad de León, pp. 15-18.

²⁶² Jaspert, N. (2001), "El Consell de Cent i les institucions eclesiàstiques: cap a una visió comprensiva", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, pp. 112-114.

²⁶³ Gazzini, M. (2003), "Memoria «religiosa» e memoria «laica». Sulle origini di ospedali di area Padana (secoli XII-XIV)", dins *Mélanges de l'École française de Rome-Moyen Age*, 115 (1), pp. 362-363.

²⁶⁴ Raventós i Freixa, J. (1993), "La Verge dels Consellers i el retaule dels Blanquers. Art i política a Barcelona en la crisi del segle XV", dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 13, pp. 429-433.

²⁶⁵ Raufast Chico, M. (2006), "Itineraris processionals a la Barcelona baixmedieval", dins *Revista d'etnologia de Catalunya*, 29, pp. 137-139. Vegeu també Barrabés Batalla, S. (2014), "La festa del Corpus Christi de Barcelona als segles XVI i XVII", dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 34, pp. 363-368.

²⁶⁶ En aquest cas és significativa la processó del 2 de maig de 1348. Segons Bruniquer «se feu una bella professó ab molts preveres de la Seu, y parroquia, y monastirs, y molts gents [...] per la gran mortaldat que les hores había en Barcelona, que durá per tot Juny, e moriren dit any quatre Consellers, y quasi tots los de Consell de Cent». Esteve Gilibert Bruniquer, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 4, Francesc Carreras Candi, Bartomeu Gunyalons i Bou (eds.), Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia, p. 319.

²⁶⁷ Nikolas Jaspert indica que era un fet habitual que el bisbe fos l'encarregat de dur a terme les negociacions entre Consell i Església. Jaspert, N. (2001), "El Consell de Cent i les institucions eclesiàstiques: cap a una visió comprensiva", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, p. 123.

actors ara esmentats s'entreveu per la fluïdesa com es van desenvolupar les reunions del 15 de març de 1401. Consell i capítol, cadascú en el seu espai de trobada habitual, deliberarien sobre la proposta que havia estat presentada enfront del consistori barceloní el primer de febrer d'aquell mateix any: una primera fusió dels quatre hospitals de la ciutat que estaven sota control d'ambdues institucions, és a dir, l'hospital de Joan Colom i el del canonge Vilar, en mans del capítol, i l'hospital de Bernat Marcús i el del mercader Pere Desvilar, en mans del Consell. Des del Palau Episcopal i des de la Sala del Trentenari,²⁶⁸ cadascuna de les parts s'acabaria mostrant favorable a la unificació.²⁶⁹ I el 17 d'abril d'aquell mateix 1401, com he comentat, es materialitzaria la fusió amb la col·locació de les quatre primeres pedres de la Santa Creu en un acte oficiat, novament, pel bisbe Joan Armengol.

Podem pensar, doncs, en l'hospital de la Santa Creu com el resultat del pacte entre Consell i capítol enfront el repte que imposava la salut de la *res publica*? Significativament, l'escut caironat de la Santa Creu recollia els símbols dels seus patrons: a l'esquerra, la creu patent pròpia de la catedral de Barcelona, i a la dreta, l'escut quarterat de Barcelona amb les dues creus plenes i els pals corresponents.

La rapidesa amb la qual es van resoldre els acords només es pot explicar per la bona sintonia que havia d'existir entre les diverses parts implicades. Si bé és cert que no comptem amb evidències documentals que ho testifiquin, els exemples que ens ofereixen els processos d'unificació esdevinguts en altres ciutats semblen corroborar-ho. I és que la unificació d'una xarxa hospitalària no era un procés senzill. A vegades implicava llargues negociacions, on sovint afloraven interessos particulars que impediaven o bloquejaven durant anys el procés de fusió.²⁷⁰

A Lleida, el primer intent d'unificació hospitalària es va impulsar l'any 1435, però no va reeixir. Van haver de passar deu anys fins que es va posar de nou sobre la taula un altre projecte. L'abril de 1445, atenent l'estat precari en què es trobaven els hospitals de la ciutat del

---

²⁶⁸ La representativitat paritària dels espais municipals i eclesiàstics es reproduiria al llarg del temps en l'acollida dels processos d'elecció dels principals càrrecs de govern de l'hospital de la Santa Creu. El 5 de maig de 1402, per exemple, en la mateixa sala del consell de Trenta, el municipi escolliria Miquel com a administrador de l'hospital en substitució de Guillem Colom. L'endemà, el dia 6 de maig, en la cambra major del Palau Episcopal seria escollit Berenguer Oller, rellevant en l'administració a Antoni de Fornells. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 80v-81v.

²⁶⁹ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 296-297; Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: Repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 22-23. Vegeu també Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 206-208.

²⁷⁰ Conejo da Pena, A. (2014), ««Lum, noblesa, ornament, laor, gloria e amplitud»: Los hospitales y la renovada imagen de la ciudad bajomedieval», dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 426. Santoro, D. (2016), «Investire nella carità. Mercanti e ospedali a Messina nel Trecento», dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, 17(1), pp. 345-346.

Segre, els paers i el bisbe de la ciutat van proposar la unificació al Consell General. Un any més tard, el papa Eugeni IV concediria al mitrat lleidatà plena facultat per procedir amb la fusió.²⁷¹

Un exemple més clar ens arriba des de la ciutat del Túria. A mitjan segle XV, el donzell Jaumot Escrivà ja acusava en el seu testament la penúria que patien els hospitals de València, els quals «*per sterilitats e males anyades, se troben huy en gran disminució de reebuda e carregats de molta major despesa que solien*».²⁷² Però no va ser fins 1482 que es va impulsar un primer intent d'unificació dels hospitals de la ciutat. L'abril d'aquell any el Consell de València nomenaria una comissió que hauria d'avaluar les necessitats i controlar el procés constructiu del nou hospital. Els càrrecs nomenats s'encarregarien de recopilar

exemples e trellats de regles, capítols e ordinacions de altres spitals generals, per forma que ymittant e inseguint les ordinacions de aquells e ajustant-hi més avant lo que porrà ésser bo e útil al govern e regiment del dit spital.²⁷³

El febrer de 1483, els jurats de València enviarien el notari Jaume Liminyana a Barcelona per demanar les ordinacions de la Taula i les de l'hospital de la Santa Creu. Dos mesos més tard, els mateixos jurats enviarien noves missives a Barcelona insistint en la urgència de la situació i pregant a Liminyana «*doneu diligència que los trellats de la ordinació de la taula e spital hajan, segons de paraula, ans de vostra partida*».²⁷⁴ Finalment, la documentació va arribar a València, on encara avui es conserva en l'Arxiu de la Diputació Provincial de València.²⁷⁵ Malgrat la primera empenta, els plans de reforma dels hospitals valencians van haver d'esperar. Diverses dificultats econòmiques van prorrogar la unificació gairebé trenta anys, fins que el 7 de juny de 1511 es feu una nova proposta de fusió que sí va prosperar i que es va materialitzar el març de 1512.²⁷⁶

---

²⁷¹ Roca, G. (2017), *Salubritat i salut pública a la Lleida baixmedieval: La gestió dels espais públics, la pobresa i els hospitals*, Lleida, Universitat de Lleida (Tesi Doctoral), pp. 269-278. Vegeu també Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 469-492.

²⁷² Rubio Vela, A. (ed.) (2003), *Epistolari de la València Medieval*, vol. 2, València – Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 92-93.

²⁷³ AMV, Manuals de Consell, A-42, ff. 246r-247v, editat per Gallent Marco, M. (2016), *Orígenes del sistema sanitari valenciano. Documentos fundacionales del Hospital General de Valencia*, València, Institució Alfons el Magnànim, doc. 18, pp. 115-117.

²⁷⁴ AMV, Lletres Misives, g3-30, f. 154v, editat per Gallent Marco, M. (2016), *Orígenes del sistema sanitari valenciano. Documentos fundacionales del Hospital General de Valencia*, València, Institució Alfons el Magnànim, doc. 22, p. 120.

²⁷⁵ Gallent Marco, M. (2014), "Los hospitales de la Santa Creu de Barcelona y Nuestra Señora de Gracia de Zaragoza, dos modelos asistenciales para el Hospital General de Valencia", dins *Aragón en la Edad Media*, 25, pp. 46-49.

²⁷⁶ Per una anàlisi més àmplia del procés, vegeu Rubio Vela, A. (2009), "El problema hospitalario en Valencia a finales del siglo XV. Dos cartas al inquisidor Torquemada", dins *Cuadernos de historia de España*, 83, pp. 141-156; Gallent Marco, M. (2016), *Orígenes del sistema sanitario valenciano. Documentos fundacionales del Hospital General de Valencia*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 18-36.

Finalment, si fem una ullada fora dels territoris de la Corona d'Aragó ens topem amb la mateixa realitat. Ara, per citar una reforma ben documentada, podem fixar-nos en la de Cremona, on el febrer de 1451 el Comú aprovaria per unanimitat la concentració d'alguns hospitals urbans.²⁷⁷ La intervenció va comptar amb gairebé tots els suports possibles. No només estava justificada per les prèdiques que un any abans havia fet Timoteo Maffei, sinó que disposava del recolzament inestimable del duc Francesco Sforza, del papa Nicolau V, del bisbe de la ciutat Venturino de Marni i de l'arquebisbe de Milà Niccolò Amidandi. Malgrat això, els interessos de les famílies que governaven alguns dels antics instituts van provocar que el procés d'unificació no s'acabés de resoldre fins l'any 1476.²⁷⁸

Una vegada destacada l'acció del consistori barceloní durant els darrers anys del segle XIV, els vincles que mantenia amb diverses institucions eclesiàstiques, l'aparent bona sintonia que es vivia amb el capítol i les complexitats que va suposar la unificació de la xarxa hospitalària en diverses ciutats del continent, passem a veure, finalment, els aspectes més destacables de la fundació de l'hospital de la Santa Creu.

1.4 La fundació de l'hospital de la Santa Creu

De nou, ens situem en la Barcelona de 1401. En els capítols anteriors he fet referència als diferents episodis succeïts aquell any i que mantenen una relació directa amb la fundació de la Santa Creu: la reunió del primer de febrer, les del 15 març i l'acte fundacional del 17 d'abril, en el qual es van col·locar les quatre primeres pedres del nou hospital. Era el tret de sortida a una primera unificació hospitalària, és a dir, aquella per la qual serien fusionats els hospitals d'en Joan Colom i del canonge Vilar, controlats pel capítol, i els hospitals d'en Bernat Marcús i del mercader Pere Desvilar, sota tutela municipal. L'esdeveniment va ser oficiat pel bisbe Joan Armengol. Carregat de simbolisme, l'acte va començar en la catedral de Barcelona i des d'allà, quatre pedres van ser portades en processó fins arribar al lloc on s'edificaria el centre: el Raval de la ciutat, just al costat de l'hospital d'en Colom. Una vegada hi arribessin, les autoritats seculares, és a dir, Martí l'Humà, Maria de Luna, Jaume de Prades -en representació de Martí el Jove- i els consellers de la ciutat, serien les encarregades de dipositar-les.²⁷⁹

---

²⁷⁷ Ricci, A. (2011), *I corpi della pietà. L'assistenza a Cremona intorno al complesso di S. Maria della Pietà (XV secolo)*, Cremona, Biblioteca Statale di Cremona, p. 46.

²⁷⁸ Ricci, A. (2011), *I corpi della pietà. L'assistenza a Cremona intorno al complesso di S. Maria della Pietà (XV secolo)*, Cremona, Biblioteca Statale di Cremona, pp. 157-158.

²⁷⁹ «A 17 de Abril 1401, tots los Hospitals de Pobres de Barcelona foren reduits en un Hospital nomenat de Sancta Creu, lo qual fou començat en lo Hospital que s' deye d'en Colom. Y foren posades quatre pedres en dita obra nova, una per lo rey don Martí, altra per la reyna Maria, sa muller, altra per lo ínclit Jaume de Prades en nom del rey de Sicilia, y la quarta per los Consellers de Barcelona, las quals quatre pedras foren portadas de la Seu ab gran professó». Esteve Gilabert Bruniquer, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 5, Francesc Carreras Candi, Bartomeu Gunyalons i Bou (eds.), Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia, p. 39. L'esdeveniment ja ha estat tractat diverses vegades per la historiografia. Entre altres, vegeu Danon Bretos, J. (1978), *Visió històrica de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, pp.

En els mesos posteriors es van dur a terme dues incorporacions més. El 27 de juny, es va decidir des del palau episcopal l'adhesió de la casa dels mesells, també coneguda com a hospital de Santa Margarida, al nou hospital de la Santa Creu. I un mes després, el 23 de juliol, la comunitat del monestir de Santa Eulàlia del Camp, amb el seu prior al capdavant, van acceptar que l'hospital que li era associat fos incorporat, també, a la Santa Creu.²⁸⁰

De la unió de tots els hospitals en resultaria la dotació de la Santa Creu. Gairebé tots els béns, drets i rendes dels antics centres van ser traspassats al nou hospital amb l'objectiu de garantir el sosteniment econòmic del centre i ajudar en la seva construcció. No obstant, l'adverbi que encapçala l'oració és important. I és que el patrimoni de l'hospital fundat pel mercader Pere Desvilar, com explicaré més endavant, sembla que no hauria estat del tot integrat a la Santa Creu.²⁸¹

1.4.1 Respondre a les necessitats

La manca de testimonis que ens relatin els acords i les possibles discordances que haurien sorgit durant el procés negociador aboca un problema evident: no és possible concretar quines eren les dificultats específiques que patien cadascun dels hospitals unificats. És cert que en l'escriptura fundacional de la Santa Creu es feia referència a una «*indebita administracione*» dels antics centres que repercutia sobre la salut i l'atenció dispensada a pobres malalts.²⁸² És cert també que, en els anys previs a la unificació, en els *Testaments de consellers* els càrrecs sortints de la conselleria recomanaven ordenar la gestió d'alguns hospitals de la ciutat que estaven sent mal administrats.²⁸³ De fet, és possible que la

---

21-22; Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 297; Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 209-211.

²⁸⁰ Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 24.

²⁸¹ Vegeu el capítol 6.6 dins del Bloc 3.

²⁸² L'original no s'ha conservat. Possiblement el trasllat en pergami més antic conservat sigui el que va fer Berenguer de Relat el 15 de maig de 1404. Actualment aquest pergami es troba en la coberta del *nonus liber vendicionum et aliarum alienacionum* del notari Gabriel Canyelles. (ACB, vol. 336, 1406-1407). Un altre trasllat data del 19 de juny de 1404 (ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, p. 144). Tanmateix, com apunta Antoni Conejo, també tenim un darrer trasllat del 16 de gener de 1408 (ACB, Constitutionum 12) i una còpia simple inacabada i sense datar (ACB, Constitutionum 18). Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), n. 100, p. 296.

²⁸³ «Ítem, que facen regonèxer tots los espitals de la ciutat e sien posats en bona administració, car alguns d'ells, segons relació que n'han hauda de alguns qui hi ha mesa la ma, no estan en deguda administració». AHCB, 1C.XVII, *Testaments de Consellers*, 1, f. 6r (1394), citat per Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 188.

preocupació manifestada pels consellers hagués donat peu a uns primers debats sobre la necessitat de reforma d'aquells centres i, potser, a interessar-se per altres models hospitalaris. Recentment, Antoni Conejo i Carles Vela han presentat l'estudi d'un informe conservat en l'Arxiu Capitular de Barcelona que recull una descripció de les diferents dependències que tenia l'hospital de *Santa Maria della Scala* de Siena.²⁸⁴ Com els autors assenyalen, el document presenta algunes dificultats, com la manca d'autoria i de datació. Això no obstant, el contingut del text i, sobretot, el seu estudi paleogràfic condueixen a Conejo i Vela a plantejar que l'arribada de l'instrument a Barcelona s'hauria produït entre finals del segle XIV i inicis del XV,²⁸⁵ coincidint, justament, amb l'avaluació que els consellers de Barcelona estaven fent sobre els hospitals de la ciutat adés esmentada.

Sigui com vulgui, els fets fins ara apuntats només ens mostren una certa preocupació (potser més atenta?) dels governants barcelonins vers la xarxa hospitalària ciutadana.²⁸⁶ Ara bé, no podem obviar que els problemes de finançament, la mala gestió i, fins i tot, el frau administratiu van ser dificultats endèmiques en els hospitals medievals, fet que fa difícil precisar en quin moment la magnitud del desastre acabava forçant un intent de reforma.²⁸⁷

Pol Bridgewater ha estat el primer en intentar superar el buit existent en la documentació deliberativa del Consell i del capítol. L'autor aporta dades concretes sobre la situació financera en què es trobaven alguns dels antics hospitals a les darreries del segle XIV. Després d'estudiar els llibres de comptes dels hospitals d'en Colom, del canonge Vilar i dels mesells, així com el *Llibre de notaments* de l'hospital fundat pel mercader Pere Desvilar, Bridgewater conclou dient

---

²⁸⁴ ACB, Capítol, Hospitals, s. XIV, Ordinacions de l'Hospital de Santa Maria de l'Escala de Sen, editat per Conejo da Pena, A., Vela Aulesa, C. (2021), "Un informe barcelonés del «venerabile hospitale Sancte Marie della Scala de Sene»: ca. 1401", Mucciarelli, R., Pellegrini, M. (eds.), *Il tarlo dello storico. Studi di allievi e amici per Gabriella Piccinni*, vol.2, Arcidosso, Effigi Edizioni, pp. 567-592.

²⁸⁵ Conejo da Pena, A., Vela Aulesa, C. (2021), "Un informe barcelonés del «venerabile hospitale Sancte Marie della Scala de Sene»: ca. 1401", Mucciarelli, R., Pellegrini, M. (eds.), *Il tarlo dello storico. Studi di allievi e amici per Gabriella Piccinni*, vol.2, Arcidosso, Effigi Edizioni, pp. 580-582.

²⁸⁶ En els mateixos *Testaments de Consellers* es recordava que l'administrador de l'hospital d'en Marcús havia de fer «inventari en poder del scrivà de la ciutat de tot ço que trobarà en lo dit espital» i que els administradors de l'hospital de Pere Desvilar havien de recordar que el «capbreu o libre de les rendes de l'hospital sia posat en bona ordinació segons que fer se deu». AHCB, 1C.XVII, *Testaments de Consellers*, 1, ff. 1v-2r i 2v-3r (1394).

²⁸⁷ Podem citar el cas milanès de l'any 1414. Antonio da Bornago, administrador de l'hospital de Sant Dionís, seria acusat d'haver comès frau amb les rendes de l'hospital, d'haver endeutat el centre per interès personal, de no haver explotat les terres de la institució i de no haver tingut ordre els seus comptes. Albini, G. (1997), "La gestione dell'Ospedale Maggiore di Milano nel Quattrocento: un esempio de concentrazione ospedaliera", dins Grieco, A. J., Sandri, L. (ed.) *Ospedali e Città. L'Italia del Centro-Nord, XIII-XVI secolo*, Firenze, Le Lettere, p. 172. En el llistat també podem incloure les raons que hi va haver rere l'intent d'unificar l'hospital de Santa Brígida dels Escots amb l'hospital de Sant Andreu a Vercelli. El primer era acusat de no dur a terme una correcta activitat hospitalària i estar controlat per un laic que destinava les rendes del centre «pro sue voluntatis libito». Olivieri, A. (2014), "Iniziativa di reforme, tensioni istituzionali e quadri giuridici nella storia delle fondazioni ospedaliere vercellesi (secoli XIV e XV)", dins Barbero, A. (ed.), *Vercelli fra Tre e Quattrocento, Atti del Sesto Congresso Storico Vercellese (Vercelli, 22-24 novembre 2013)*, Vercelli, Società storica vercellese, p. 221.

que, a finals del segle XIV, «és agosarat parlar d'una crisi total del sistema hospitalari».²⁸⁸ Seguint el seu estudi es pot observar que la situació econòmica que travessaven cadascuna de les institucions era força desigual. Si bé les liquidacions dels exercicis econòmics de l'hospital de Pere Desvilar en la dècada dels noranta van ser totes positives, les d'en Colom i del canonge Vilar van resultar certament irregulars. Al seu torn, l'hospital dels mesells és el que sembla viure una situació més penosa respecte la resta, ja que acumulava una majoria de balanços negatius en els seus comptes.²⁸⁹ És probable, com apunta l'autor, que el contrast entre les quatre institucions fos degut a una major o menor dependència dels ingressos generats per l'explotació directa de la terra, que sempre eren fluctuants i, a més, havien de carregar amb la despesa que suposava seu el treball. En canvi, els hospitals que havien prioritzat l'establiment a cens de les seves possessions semblen gaudir d'una major estabilitat, com és el cas de l'hospital fundat pel mercader Pere Desvilar.²⁹⁰

Als apunts servits per Bridgewater hi hem d'afegir les dades recollides pel clavari de la ciutat durant la dècada dels anys noranta. Possiblement com a conseqüència dels reconeixements endegats l'any 1394 per avaluar la situació dels hospitals de la ciutat, en les anualitats de 1395, 1397 i 1400 el Consell de Cent va subvenir de forma extraordinària l'hospital d'en Marcús. Mentre en els dos primers anys el clavari va entregar a Simó Fabré –aleshores administrador de l'hospital– 100 s.b., en el tercer li va lliurar 220 s.b., tal com «los honrats consallers volqueren que jo li lliuràs havents ne poder del Concell de C jurats a XXII de març».²⁹¹

Quines van ser les raons que van motivar els consellers a oferir el suport econòmic de la ciutat? Novament, les indicacions aportades per l'oficial municipal són rellevants i substancialment coincidents en les tres anualitats: «les dates e despeses que lo dit hospital fa són més que no són les reebudes o rendes d'aquell».²⁹² Encara que no disposem de llibres comptables que ens permetin corroborar l'afirmació del clavari, la penúria que es reitera en els tres assentaments la podríem donar per vàlida. Certament, mostra una situació anàloga a les problemàtiques que patien els hospitals administrats pel capítol i pel bisbe abans esmentats.

Al marge de les indicacions sobre l'estat econòmic de la institució, especialment rellevants són els motius que justificaven la crisi que vivia l'hospital d'en Marcús. Citant textualment les paraules del clavari, hi «declinen e revenen moltes persones per la avinentesa

---

²⁸⁸ Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 193.

²⁸⁹ Vegeu les taules 2, 3, 4 i 5 elaborades pel mateix autor. Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 192-193.

²⁹⁰ Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 195-197.

²⁹¹ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 24, f. 181v.

²⁹² AHCB, 1B.XI, Clavaria, 24, f. 181v.

*d'aquell, qui és en fort [e] bo loch o partida de la ciutat, e hi són posats més infants que no en altre hospital».*²⁹³

Les notes del clavari barceloní incloïen, doncs, un nou factor que s'afegia a les dificultats econòmiques: la saturació d'un hospital que no només carregava amb un important nombre de malalts, també era el que més infants rebia de tota la ciutat. Tanmateix, els assentaments consignats donen testimoni d'un altre detall que no és menor. L'hospital d'en Marcús excel·lia per la seva bona ubicació. Certament, aquest es trobava al peu d'un dels principals eixos d'entrada a Barcelona, que la connectava amb la zona del Vallès. Quan va ser fundat a mitjan segle XII, el lloc que ocupava era un espai ampli, amb molts solars buits i just al límit de la zona urbanitzada. Amb el temps, però, aquell entorn s'aniria omplint i els voltants de l'hospital s'anirien edificant.²⁹⁴

Els símptomes de saturació que van detectar els consellers i que van ser registrats pel clavari a finals dels anys noranta tenien una difícil solució per un govern municipal preocupat pel bon regiment de la *res publica* i, conseqüentment, per la salut dels seus hospitals. Convé insistir que en aquells moments el consistori barceloní tan sols controlava l'hospital d'en Marcús i l'hospital fundat pel mercader Pere Desvilar. Així mateix, encara que serà tractat en un capítol posterior, cal dir que l'hospital fundat pel mercader ja havia estat reformat en la dècada de 1370, justament amb l'objectiu d'augmentar la seva capacitat i millorar els seus serveis.²⁹⁵

Què fer, doncs, davant d'aquesta situació? Les dificultats que havia d'afrontar el Consell de Cent semblen evidents. Un dels seus hospitals ja havia estat reorganitzat feia tan sols vint anys i l'altre, ni tenia ingressos suficients, ni tenia espai per créixer i a més, degut a la seva ubicació, tenia una elevada aflluència de malalts i infants.

No és procedent fer hipòtesis sobre què podria haver fet el Consell. De fet, les causes ara esmentades no s'han d'entendre com la raó fatalista que va conduir a la unificació dels hospitals barcelonins. En l'equació s'han d'incloure també les necessitats i els problemes que patien els hospitals controlats per institucions eclesiàstiques i que ja he comentat. De la convergència d'interessos, de solucions i d'actors externs disposats a col·laborar en la seva promoció va néixer la Santa Creu.²⁹⁶ Un nou hospital que aprofitaria les antigues

---

²⁹³ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 24, f. 181v.

²⁹⁴ Vegeu el capítol 6.2 dins del Bloc 3. Vegeu el Mapa 3 en l'Apèndix 2.

²⁹⁵ Vegeu el capítol 6.6 dins del Bloc 3.

²⁹⁶ Significativament, en el *Llibre de taula* iniciat durant el segle XVII es fa al·lusió a les lluites compartides per Consell i capítol en l'administració dels centres: la fusió es va resoldre «en lo any 1401, per ocasió de grans molestias que la ciutat y capítol tenien en orde al regimen dels sis hospitals atràs dits, encara que lo govern era distinct y que cada un governava y regia com volia, no per això cessaven las penes y sentiments que cada un tindrie». El mateix document també menciona la saturació abans esmentada: Barcelona «encara que tingués sis hospitals, eran petits y no podien rebre entre tots tots los malalts. Y que era gran llàstima veurer-los patir per los carrers». AHSCP, Casa de Convalescència, vol. I, inv. 5, Llibre de Taula de la Casa de Convalescència, pp. 130-131.

dependències de l'hospital d'en Colom, en el Raval de Barcelona.²⁹⁷ Una zona de la ciutat que estava en procés d'urbanització i on la Santa Creu tindria espai per créixer. I el què és més important: estaria situat en un dels eixos d'entrada a Barcelona per la vessant del Llobregat.²⁹⁸

La projecció de la Santa Creu tenia com a objectiu superar les mancances i dificultats que tenien els antics centres de la ciutat, tal com es va manifestar en alguns documents coetanis a la unificació. La primera evidència la trobem en l'escriptura fundacional:

si diversa hospitalia dicte civitatis [...] unirentur ac reducerentur in unum hospitale, quod faciliter posset fieri multum notable ac insigne et poni in debita administratione sic infirmi pauperes et alii qui bonis temporalibus destituti debent et consueverunt in hospitalibus predictae civitatis reffici et sustentari valerent melius et plenius refici, recolligi et sustentari in uno solo notabili et bene ordinato hospitali.²⁹⁹

La mateixa idea ressonaria en les sales del consistori barceloní. En els *Testaments de Consellers* de l'any 1401 es recordaria per primera vegada que

en lo present any entre lo capítol [e] el bisbe de Barcelona, d'una part, [e] els consellers presents, havents poder del Consell de Cent jurat haut gran e solemne consell de prohomens, de la altre, sia estat ordonat e concordat que tots los espitals de la dita ciutat, dels quals ni havia part sots administració de diverses persones eclesiàstiques e part sots administració de la dita ciutat, fossen units en un espital que fos solemne en que los pobres poguessen ésser mils provehits que no eren en tots aquells de la dita ciutat [...]. E dels dits espitals se sia fet e construït un solemne espital appellat de la Sancta Creu, en lo qual són contínuament, altament e bé provehits molts més malalts que no eren entre tots.³⁰⁰

1.4.2 La tutela, l'administració i la gestió econòmica de l'hospital

Tot i les bones paraules que se li van dedicar, és una tasca difícil precisar si la fundació de l'hospital de la Santa Creu va aconseguir revertir la situació que patia la xarxa hospitalària

---

²⁹⁷ «unum hospitale seu domum, quam vocari voluerunt et decreverunt hospitale seu domus Sancte Crucis, fiendum et construendum seu fiendam et construendam in loco ubi est nunc predictum hospitale vocatum *d'en Colom*, situm in ravalii dicte civitatis et patiiis circumvicinis». ACB, *Diversorum B*, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, p. 145.

²⁹⁸ Sobre el procés constructiu de la Santa Creu, vegeu Conejo da Pena, A. (2018), «La present casa, molt illustre y magnífica per la grandezza de son edifici.» L'hospital de la Santa Creu de Barcelona: 1401-1417", dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 28, pp. 9-56.

²⁹⁹ ACB, *Diversorum B*, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, p. 143.

³⁰⁰ AHCB, 1C.XVII, *Testaments de Consellers*, 2, ff. 1v-2r (1401).

barcelonina. La falta d'inventaris i de llibres de comptes que ens ofereixin una imatge sobre el funcionament diari de la institució suposa un veritable problema. No obstant això, alguns treballs han pogut superar els impediments mitjançant l'anàlisi d'altra documentació, bé especialitzada en l'atenció als infants de l'hospital,³⁰¹ bé dedicada als malalts que hi van ingressar.³⁰² En qualsevol cas, l'oferiment d'una bona assistència a qualsevol persona que arribés a les portes de la Santa Creu depenia del bon regiment de la institució.³⁰³

El primer ordenament de l'hospital va ser registrat en l'escriptura de fundació. En l'instrument va quedar establert que al capdavant del govern hi hauria quatre administradors, els quals eren la màxima expressió de la tutela que exercien les institucions que van promoure l'hospital. Mentre dos dels administradors eren escollits pel bisbe i pel capítol, els restants serien designats pel Consell de Cent. La seva durada en el càrrec era de dos anys. No obstant, a fi de facilitar el relleu en l'administració, cada any, durant la festa de la Santa Creu, el 5 de maig, serien nomenats dos administradors nous, un d'eclesiàstic i un de secular.³⁰⁴

---

³⁰¹ Vinyoles Vidal, T., González Betlinski, M. (1981-1982), "Els infants abandonats a les portes de l'Hospital de Barcelona (anys 1426-1439)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, vol. 2, Barcelona, CSIC, pp. 191-285; Vinyoles Vidal, T. (2013), "L'esperança de vida dels infants de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona", dins *Anuario de estudios medievales*, 43/1, pp. 291-321; Illanes Zubieta, X. (2013), "Aprendiendo a vivir. Trabajo y servicio de niñas y niños acogidos en el Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1510)", dins *Revista de Historia Iberoamericana*, 6 (2), pp. 63-104; Marino, S. (2019), *El Memorial dels Infants. Edició crítica d'una font per a l'estudi de la infància a la Barcelona del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera.

³⁰² Danon Bretos, J. (1978), *Visió històrica de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, pp. 75-92; Nadal i Oller, J., Giralt i Raventós, E. (2000), *Immigració i redreç demogràfic: els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Vic, Eumo, pp. 286-292; Fontanals Jaumà, R. (2013), "Els llibres d'entrades de malalts de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (s. XV-XVIII)", dins *SVMMA*, 2, pp. 56-76; Comas Via, M. (2018), "La asistencia a las viudas en el hospital de la Santa Cruz de Barcelona y el hospital de los pobres de San Juan de Perpiñán en el siglo XV", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 107-115.

³⁰³ En les primeres ordinacions de la Santa Creu, compilades l'any 1417, s'indicà que en l'hospital eren «contínuament acullits, reebuts, sostenguts e alimentats en gran nombre homens e dones pobres, afollats, contrets, orats, nafrats e havents altres diverses misèries humanes, infants gitat e altres persones miserables de diverses nacions e condicions». AHSCP, *Llibre d'ordinacions de l'Hospital*, f. 1r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Trellat de Màster), p. 119.

³⁰⁴ «Et voluerunt ac ordinarunt et statuerunt dicti domini episcopus et Capitulum ac honorabiles consiliarii, auctoritate et ex potestate predictis, quod regimen et administrativo dicti hospitalis sive domus Sancte Crucis sit perpetuo comunis tam dictis dominis episcopo et Capitulo, qui nunc sunt et pro tempore fuerint, quam dictis honorabilibus consiliariis et Consilio dicte civitatis, nunc et pro tempore existentibus, et quod regatur et administretur per quatuor notabiles et ydoneas personas, videlicet duos canonicos eligendos per dictos dominos episcopum et Capitulum, et duos cives eligendos per dictos honorabiles consiliarios et Concilium, et quod tempus regiminis dictarum quatuor personarum duret solummodo per duos annos continuos, ita quod quolibet anno in crastinum Sancte Crucis mensis madii fiat et fieri habeat nova electio et mutatio de duobus ex dictis rectoribus seu administratoribus, videlicet de uno canonico et uno cive, remanentibus aliis duobus eorum sociis. Et isto modo quilibet ex dictis quatuor rectoribus seu administratoribus, cum electus fuerit, remanebit in dicto regimine seu administratione per dictos duos annos, exceptis duobus, videlicet uno canonico et uno cive, ex quatuor primitus eligendis in administratione iamdicta, qui duo solum per unum annum in administratione ipsa poterunt remanere». ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a*

Els promotors de l'hospital de la Santa Creu van atorgar diverses facultats i competències als futurs administradors. Per una banda, els hi van traspasar el regiment i l'administració que fins aleshores havien ostentat sobre els antics hospitals, atorgant-los preeminència i qualsevol prerrogativa sobre la Santa Creu i tots els seus béns.³⁰⁵ Així mateix, els administradors tindrien *plenariam potestatem* per rebre qualsevol bé immoble, moble, dret o renda que consideressin beneficiosa pel centre, alhora que podrien vendre i establir a cens tot el patrimoni dels antics hospitals que fos necessari per subvenir la construcció de l'edifici i garantir-ne el seu funcionament.³⁰⁶ Qualsevol alienació, però, havia d'estar signada per dos administradors, un d'eclesiàstic i un altre secular.³⁰⁷ Finalment, podrien nomenar o destituir procuradors per respondre en el seu nom i, eventualment, designar algun lloctinent que ocupés temporalment el seu càrrec en cas de necessitat o absència.³⁰⁸

---

l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, pp. 145-146.

³⁰⁵ «quod dicti quatuor rectores seu administratores, cum electi fuerint, per totum tempus sui regiminis habeant illud regimen ac illam administrationem, preheminentiam et prerogativam in dicto hospitali seu domo Sancte Crucis et omnibus eius bonis, mobilibus et immobilibus ac semoventibus, ac iuribus et actionibus quibuscumque, quod et quam dicti domini episcopus et Capitulum ac dicti honorabiles consilarii et consilium habebant in dictis hospitalibus sue administrationi subjectis ante unionem et reductionem presentes». ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, p. 146.

³⁰⁶ «Et [...] dederunt ipsi domini episcopus et Capitulum et honorabiles consilarii, [...] prefatis quatuor rectoribus et administratoribus [...] potestatem plenariam et speciale mandatum: quod possint ilico, seu cum eis visum fuerit, ad manus suas apprehendere et accipere nomine et ad opus dicti novi hospitalis seu domus Sancte Crucis omnia hospicia, edificia et patua dictorum quatuor hospitalium superius descriptorum, et omnes eorum campos, vineas, hortos et possessiones alias, census, redditus, morabatinos, censualia, obvenciones, iura et emolumenta quecumque, necnon lectos, superlectilia, utensilia et alia quecumque bona, mobilia et immobilia ac semovencia, cuiusvis speciei seu conditionis fuerint. Et illa que ex dictis hospiciis, edificiis et patuis, campis, vineis, ortis et aliis bonis, tam mobilibus quam immobilibus ac semoventibus, eis videbitur, vendere aut stabilire seu in emphiteosim concedere ad certos annuos census aut alias alienare illis modis et formis ac personis et pro illis pretiis seu intratis de quibus sibi visum fuerit». ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, p. 146.

³⁰⁷ «Et duo ex eis, unus videlicet canonicus et alter civis, in instrumentis venditionum et aliarum alienationum fiendarum de proprietatibus et possessionibus, que pro dicto hospitali seu domo Sancte Crucis tenentur aut tenebuntur, subscribere et firmare domini ratione, fatigas dare seu concedere, quascumque iurisdictiones civiles et criminales, altas et baxias, meraque et mixta imperia». ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, p. 146. Sobre aquesta qüestió, vegeu Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 234-243.

³⁰⁸ «Et ad predicta omnia et eorum singula, quotiens eis videbitur, procuratorem et procuratores substituere et ponere, positosque revocare et destituere ac alium seu alios surrogare. Et quilibet ex eis in casu necessitatis vel absentie alium loco sui idoneum tamen ad cognitionem sociorum suorum durante dicta necessitate vel absentia ponere et surrogare, qui eamdem habeat potestatem». ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, pp. 146-147.

Amb l'objectiu de reduir els compromisos que havien d'assumir els administradors de l'hospital, els promotors de la Santa Creu van considerar convenient comptar amb dues persones més que s'encarregarien de la recepció i distribució de les rendes, les monedes i els béns de l'hospital. Novament, la seva elecció dependria dels fundadors de la Santa Creu. Mentre el bisbe i quatre canonges triats pel capítol escollirien un dels oficials, l'altre seria elegit pels consellers i per quatre prohoms. No obstant, els grups electors es van reservar el dret de seleccionar una sola persona.³⁰⁹ De fet, és molt plausible que aquesta fos la fórmula emprada durant la primera dècada del segle XV,³¹⁰ període en el qual el prior de l'hospital hauria estat l'únic càrrec que assumiria les dites responsabilitats.³¹¹ Tal com es pot observar en el **Gràfic 1**, les mencions a un altre oficial són puntuals i no va ser fins 1410 que es va començar a imposar l'elecció d'una segona persona, en aquest cas secular, que treballaria colze a colze amb el prior de la Santa Creu.³¹²

Entre les prerrogatives que tenien els oficials damunt dits s'inclouïen, també, la signatura de qualsevol àpoca o albarà. A més, al igual que els administradors de l'hospital, també podien nomenar procuradors per complir les seves funcions sempre que fos oportú i necessari.³¹³

---

³⁰⁹ «pro sublevando onore ditorum qua tuor rectorum seu administratorum et pro utiliori regimine et gubernatione dicti novi hospitalis seu domus Sancte Crucis, ordinarunt et statuerunt iamdictis nominibus quod huiusmodi reddituum, peccuniarum et bonorum receptio et particularis administratio et régime fiant et fieri habeant per duas personas bone conditionis et fame et, si possibile fuerit, in bonis temporabilibus opulentas, quarum una sit ecclesiastica eligenda, quotiens locus affuerit, per dictum dominum episcopum et quatuor canonicos dicti sui Capituli per eum eligendos, et altera sit secularis laica eligenda, quotiens casus occurrerit, per dictos honorabiles consiliarios et quatuor probos homines dicte civitatis per eos eligendos; vel si dicti dominus episcopus et quatuor canonici per eum eligendi et dicti honorabiles consiliarii et quatuor probi homines per eos etiam eligendi concordaverint, per unam solam personam ecclesiasticam aut secularem laicam bone fame et conditionis, et si possibile, ut predicatur, fuerit, in bonis temporalibus opulentam». ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, pp. 147-148.

³¹⁰ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), n. 149, p. 311.

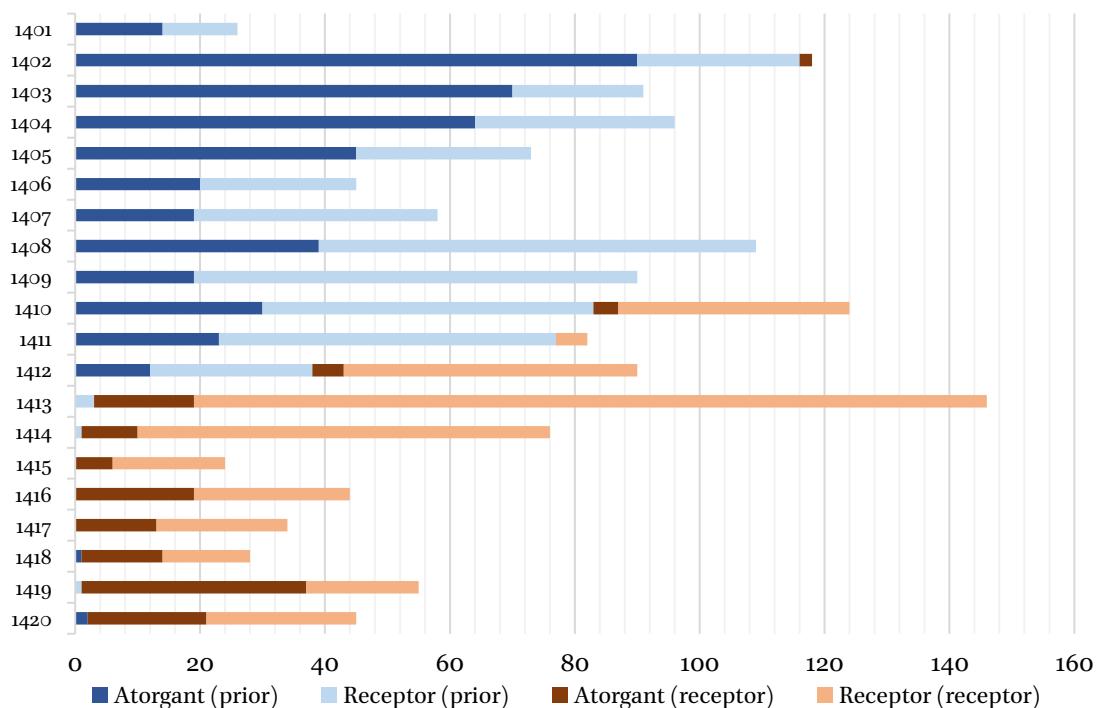
³¹¹ Tan sols he trobat tres èpoques que daten de 1402 en les que Garcia d'Estela és identificat com a «regens prioratum hospitalis seu domus Sancte Crucis ac receptor generalis omnium et singularum peccunie». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 74r-v; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 60v-61r. Entre les tasques desenvolupades pel prior durant el dit període es documenten gestions econòmiques com ara el cobrament (1) i pagament (2) d'èpoques, l'entrega de possessió sobre béns i drets (3), l'arrendament de propietats (4), la reducció a cens (5), l'entrega de precaris (6), l'establiment emfitèutic (7) o la venda d'esclaus (8), entre altres. També es detecten altres funcions com el nomenament de procuradors (9), l'afermament d'infants (10) o l'expedició de testimonials de salvaguarda pels questors de l'hospital (11). A fi d'exemplificar les funcions adès esmentades, vegeu AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 110r (1); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 51v (2); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 178v-179r (3); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 32v-33r (4); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [1], f. 48r (5); Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 55v-56v (6); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 175v-177r (7); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 147r-148r (8); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 106r-107r (9); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 1v-2r (10); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], f. 165v (11).

³¹² La primera elecció documentada d'un receptor de les monedes data de setembre de 1410, quan va ser escollit el dit Garcia d'Estela. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [7], ff. 13r-14r.

³¹³ «Quibus quidem duabus personis insimul vel uni persone, cum dicto modo electe fuerint seu electa fuerit, prefati domini episcopus et Capitulum ac dicti honorabiles consiliarii ex eisdem potestate et auctoritate

Finalment, cada any haurien de lliurar comptes dels ingressos i les despeses que haguessin dut a terme en nom de l'hospital, a fi que els seus comptes fossin auditats pels racionals de la ciutat i per dos eclesiàstics triats pel bisbe i el capítol.³¹⁴

Gràfic 1. Intervencionisme del prior i del receptor de les monedes en els contractes de la Santa Creu (1401-1420)³¹⁵

super dictis reddituum, peccuniarum et bonorum receptione et apocarum seu albaranorum de reffectis confectione et super dictis particulari administratione et regimine ac super ponendo et substituendo ad predicta omnia et eorum singula unum et plures procuratorem seu procuratores ac eos revocando et destituendo et alium seu alios surrogando et omnia alia faciendo et exercendo que ad hec necessaria seu opportuna fuerint, comisserunt et dederunt». ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, p. 148.

³¹⁴ «Ordinarunt etiam et statuerunt predicti domini episcopus et Capitulum ac dicti honorabiles consiliarii ex potestate et auctoritate predictis quod dicte due persone vel una persona, quibus vel cui dicto modo predictae receptiu et particularis administratio sive regimen committetur, teneantur et habeant seu teneatur et habeat reddere quolibet anno comptum et rationem de receptis, gestis et administratis per eas vel eam circa predicta et reliqua rationum suis successoribus vel successori, si dictam particularem administrationem dimiserint, vel in usus et necessitates dicti hospitalis seu domus Sancte Crucis, si in dictis receptione et particulari administratione remanserint, venerabilibus rationalibus dicte civitatis, qui tunc fuerint, et duabus personis ecclesiasticis per dictos dominos episcopum et Capitulum». ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, pp. 148-149.

³¹⁵ El gràfic és d'elaboració pròpia a partir de les dades que aporten AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 i 11] i AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [1, 2, 3, 4 i 5].

Amb el temps, però, el reglament establert en l'escriptura de fundació resultaria insuficient, car només regulava les funcions que havien de dur a terme les màximes autoritats de la institució. L'existència d'altres oficials que no estaven sotmesos a cap estatut era un problema greu per a l'hospital, ja que

cascon d'ells, en la major part, usave are d'un offici ara d'altre, de les quals recepcions e distribucions dessusdites los dits oficials no eren strets ne tenguts donar compte o rahó algun, ans eren sobre aquelles creguts de simple paraula, exceptat lo general reebedor de les monedes e béns del dit hospital, qui donava compte de les reebudes e dates que fetes havia, però lo dit compte no era possible que-s retés cautelat, ne en manera deguda, ne en lo retiment d'aquell no era feta repugnància ne examinació alguna.³¹⁶

És per aquesta raó que pels volts de 1417 els administradors de la Santa Creu van impulsar la codificació de les primeres ordinacions de l'hospital.³¹⁷ Pere Malet, Joan Sirvent, Francesc de Conomines i Joan Boscà van promoure la redacció d'un nou reglament, que acabaria resultant fonamental per a l'hospital i, alhora, esdevindria un referent pels hospitals d'altres ciutats com Palerm,³¹⁸ València³¹⁹ o Saragossa.³²⁰

El contingut de les ordinacions de 1417 mostra una voluntat clara de protocol·litzar i burocratitzar tota l'activitat hospitalària. En l'instrument normatiu es van reproduir les responsabilitats que havien estat assignades als administradors del centre en l'escriptura de

---

³¹⁶ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. iv, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Trellat de Màster), p. 119.

³¹⁷ L'elaboració de noves ordinacions responia a la voluntat de disciplinar l'activitat dels que prestaven servei en l'hospital i, sobretot, a la millora en l'administració del patrimoni hospitalari. Palermo, L. (2016), "Gestione economica e contabilità negli enti assistenziali medievali", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 128-129.

³¹⁸ «Item ki la universitati digia mandari oy scriviri a Barsalona, Neapoli in Gayta, Florenza, Sena, Rodu et altri famusi chitati, undi sianu simili famusi et caritativi hospitali et duviti ortari et haviri la particularitati di loru boni modi et ordinacioni di li loru hospitali aczochi di tucti loru boni ordinacioni et modi sindi pocza agregari unu optimu modu et ordini alu dictu novu hospitali circa la su gubernacioni et regimentu et si mancassi alcuna cosa fussi iuntu omni meglu modu et ordini hi si pocza trovaru ad conservacioni di lu dictu novu hospitali». ASCP, Atti del Senato, reg. 30, ff. 17r-20r, editat per Santoro, D. (2016), "Abbellire Palermo. La fondazione dell'ospedale grande e nuovo nei capitoli del 1431", dins Martin, J.-M., Alaggio, R. (eds.), *Quei maledetti Normanni. Studi offerti a Errico Cuzzo per i suoi settant'anni da Colleghi, Allievi, Amici*, Ariano Irpino, Centro Europeo di Studi Normanni, p. 1092.

³¹⁹ AMV, Manuals de Consell, A-42, ff. 246r-247v, editat per Gallent Marco, M. (2016), *Orígenes del sistema sanitario valenciano. Documentos fundacionales del Hospital General de Valencia*, València, Institució Alfons el Magnànim, doc. 18, pp. 115-117.

³²⁰ Monterde Albiac, C. (2008), "Las ordinaciones del Hospital de Nuestra Señora de Gracia de Zaragoza establecidas por don Alfonso de Aragón, arzobispo de Zaragoza y lugarteniente general del reino", dins *Aragón en la Edad Media*, 20, pp. 505-528. Vegeu també Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Trellat de Màster), pp. 88-94.

fundació.³²¹ Alhora, va quedar reglamentada la divisió de les funcions del prior i el receptor de les monedes que s'havia començat a aplicar pels volts de 1410. Mentre el primer seria el delegat de les tasques religioses i espirituals de l'hospital, així com de la recepció dels malalts,³²² el segon s'encarregaria de forma exclusiva de la gestió econòmica i comptable.³²³

Altres oficials com l'escrivà de ració o el racional prendrien rols importants en l'activitat diària de la institució. Ambdós haurien d'acomplir les mateixes funcions gestores que havien estat assignades als seus homòlegs de la cort reial, així com disposar d'un aparell burocràtic pràcticament idèntic.³²⁴ L'adopció del model que havia estat definit en les *Ordinacions de la Casa i Cort de Pere el Cerimoniós* sembla que hauria arribat a la Santa Creu de la mà d'Antoni Cases. Així va ser indicat en la nota al marge d'un foli dels *Testaments de consellers* de 1416 que recordava la necessitat de vigilar pel bon regiment de l'hospital. Concretament, la nota deia que «sien vistes les ordinacions que novament, segons se diu, són scrites per n'Anthoni Cases».³²⁵ Però qui era aquesta persona? Tresorer del rei, Antoni va ser l'auditor dels comptes de la Santa Creu els anys 1409, 1413 i 1414,³²⁶ és a dir, abans de la redacció dels primers estatuts de l'hospital l'any 1417. Cases coneixia perfectament l'estat econòmic de la institució i, molt probablement, havia estat informat de la manca d'uns estatuts que regularitzessin el seu funcionament intern. Tot i la seva experiència al servei de la casa del rei, Cases no podia resoldre i ordenar les funcions de tots els oficials que treballaven en l'hospital, però sí aportar solucions concretes pels càrrecs que li eren més propers.

Finalment, en les ordinacions de 1417 també van quedar codificades les tasques que havien d'acomplir la resta de treballadors de la Santa Creu,³²⁷ que eren l'infermer, el guarda-

---

³²¹ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 3r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 121.

³²² AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, ff. 4r-5r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), pp. 122-123.

³²³ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, ff. 12v-14r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), pp. 130-132.

³²⁴ Per una comparativa de les funcions que l'escrivà de ració i el racional havien d'acomplir, vegeu Marcé Sánchez, J. (2018), "Un model ideal d'administració hospitalària. La gestió documental segons el llibre d'ordinacions de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 139-148. Per una edició de les ordinacions de Pere III, vegeu Gimeno Blay, F. M., Gozalbo Gimeno, D., Trenchs Odena, J. (eds.) (2007), *Ordinacions de la Casa i Cort de Pere el Cerimoniós*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.

³²⁵ AHCB, 1C.XVII, Testaments de Consellers, 2, f. 1v (1416).

³²⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 45v; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 56v i 124v.

³²⁷ Per una anàlisi més detallada sobre les seves funcions, vegeu Lindgren, U. (1980). *Bedürftigkeit Armut Not. Studien zur Spätmittelalterlichen Sozialgeschichte Barcelonas*, Münster, Aschendorff, pp. 73-104. Vegeu també Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 309-312.

roba, la dona encarregada de les malaltes, la dona encarregada dels infants, el *panicer*, el boteller, el reboster, el museu, el sobreatzembler, el barber, el cuiner, els metges i els quirúrgics, l'especier,³²⁸ l'obrer, el poder i els escuders.

En els darrers capítols de les ordinacions de 1417 van ser definides tot un seguit de mesures per controlar i sancionar el bon funcionament de la casa. A tal efecte, la màxima autoritat competent era el prior.³²⁹ Entre les moltes obligacions que tenia, el prior també s'encarregava de lliurar els corresponents *memorials* a tots els oficials de l'hospital una vegada eren contractats, uns documents on eren recollides les funcions que els treballadors havien de dur a terme mentre exercissin el seu càrrec. Dissortadament, tan sols s'ha conservat un d'aquests instruments, un *memorial* d'escrivà ració del qual no en sabem el destinatari.³³⁰ No obstant això, encara que no es tracti pròpiament d'un *memorial*, també podem citar les ordinacions que van ser incloses en la concòrdia signada entre el prior Bernat Ribes i el cuiner saragossà Hugo de Solatges, ja que, al cap i a la fi, tenien per objectiu concretar quines eren les tasques que el dit Hugo hauria de complir.³³¹

Al marge de les disposicions preventives que havien de servir per evitar descuits o confusions per part dels treballadors de la institució, el prior de l'hospital també va rebre potestat disciplinària per castigar a tots els domèstics de la casa que blasfemessin o provoquessin alguna baralla dins l'edifici.³³² Si això succeïa, el prior podria posar el culpable «*en lo cep*» i, en cas d'oposar resistència, el podia enviar a la presó comuna de Barcelona.³³³

Les últimes disposicions consignades en les ordinacions manifestaven una jerarquia vertical claríssima que connectava els patrons de l'hospital, els seus administradors i la resta de treballadors. Una relació que es manifestava en l'obligació que tenien els administradors de la Santa Creu de prestar sagrament sobre els quatre evangelis enfront del bisbe i els

---

³²⁸ Sobre els especiers de l'hospital de la Santa Creu, vegeu Vela Aulesa, C. (2014), "Boticarios y asistencia hospitalaria en Barcelona", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 333-325.

³²⁹ A tenor de les ordinacions de 1417, també ho era el president. No obstant això, pel fet de no haver trobat cap menció sobre el dit càrrec més enllà dels estatuts de 1417 i, a més, per l'assumpció de les seves funcions per part del prior de l'hospital, és bastant probable que aquest càrrec no existís mai. Sobre aquesta qüestió, vegeu Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), pp. 75-76.

³³⁰ AHBC, Pergamins, 479, reg. 21124.

³³¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 67v-69r. Vegeu-ne l'edició en el **Document 4** de l'Apèndix 1.

³³² AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 24r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 140. La mesura evocava el privilegi reial concedit per Martí l'Humà el juliol de 1402.

³³³ La potestat disciplinària entra dins del camp de les jurisdiccions especials, les quals han estat poc treballades en el cas dels hospitals medievals catalans en general. Per un primer estudi, vegeu Capdferro i Pla, J. (2020), "En la jaula de los locos: El hospital de la Santa Creu de Barcelona, un ámbito jurisdiccional complejo (siglos XVI-XVII)", dins *Ivs Fvgit*, 23, pp. 41-54. Sobre la pressó comuna, vegeu Vinyoles Vidal, T. (1997), "Queixes dels pobres presos de la presó de Barcelona (1445)", dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 18, pp. 67-88.

consellers de la ciutat, tot promentent «*servar e fer servar les presents ordinacions e estatuts*». Al seu torn, la resta d'oficials havien de prometre als administradors que complirien les ordinacions de l'hospital i que exercirien el seu càrrec «*ab leyaltat, obediència e diligència*», respectant i complint allò que s'indicava en el *memorial* que els hi seria donat.³³⁴

Les ordinacions de 1417 van ser el corpus normatiu més important que va tenir la Santa Creu durant el segle XV. Però això no vol dir que no n'hi haguessin de noves que modifiquessin o n'ampliessin el contingut. No en va en l'últim capítol dels estatuts de 1417 es deixava la porta oberta a futurs administradors per «*tolre, anedir, mudar e variar o de nou ordonar en e sobre les dites coses e cascuna d'aquelles tots temps que-ls serà vist faedor*».³³⁵ I així va ser. L'any 1428 es van elaborar unes noves ordinacions per les quals s'adoptarien algunes mesures exclusivament relacionades amb la vida econòmica de l'hospital. La creació d'una caixa forta, la subdivisió del càrrec de receptor i distribució de les monedes en dos procuradors nous i una renovada implicació del prior en la gestió de l'hospital van ser les modificacions principals.³³⁶ Posteriorment, ja en la dècada dels quaranta, el mes de gener de 1448 els consellers de Barcelona i dotze prohoms més van deliberar sobre l'elecció dels administradors seculars de l'hospital.³³⁷ Finalment, en els anys 1487 i 1505 es van elaborar dos estatuts complets, que serien recollits en el mateix *Llibre d'ordinacions* on havien estat registrades les ordinacions de 1417 i que ampliaven substancialment el contingut de les primeres.³³⁸

Abans d'acabar m'agradaria recuperar el procés que va obrir Pere Agramunt enfront de la cort del bisbe el novembre de 1415 i que he fet servir per començar aquest bloc.³³⁹ Com he indicat a l'inici, les tasques que van mantenir ocupat dia i nit al receptor de l'hospital es devien al procés de protocol·lització i burocratització que va viure la Santa Creu durant aquells anys.

---

³³⁴ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, ff. 25r-v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 141. En els protocols notarials de Joan Torró es conserven les prestacions de jurament que van realitzar els oficials de l'hospital l'any 1414. Vegeu Marcé Sánchez, J., Piñol Alabart, D. (2019), "Activitat notarial i assistència: Els protocols de Joan Torró i l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1444)", dins Colesanti, G. T., Marino, S. (ed.), *Memorie dell'Assistenza. Istituzioni e Fonti Ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, docs. 2 i 3, pp. 298-299. Vegeu també Danon Bretos, J. (1978), *Visió històrica de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, p. 56.

³³⁵ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 26v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 142.

³³⁶ Lindgren, U. (1980), *Bedürftigkeit Armut Not. Studien zur Spätmittelalterlichen Sozialgeschichte Barcelonas*, Münster, Aschendorff, p. 74. Per una síntesi dels nous acords, vegeu Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: La Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 180-181. Vegeu el *Document 5* i el *Document 6* de l'Apèndix 1.

³³⁷ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 244-246.

³³⁸ Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), pp. 143-156.

³³⁹ ADB, Processos, 258.

No es tractava d'un cas únic, però. L'augment del personal i el desenvolupament de la producció escrita en els hospitals va ser un fenomen comú i d'abast europeu.³⁴⁰ En qualsevol cas, però, el cas d'Agramunt no només ens serveix per exemplificar aquesta realitat.

Perquè estava Pere Agramunt presentant una denúncia en la cort del bisbe? *A priori*, per una situació d'abús de poder, però no sabem com es va resoldre el procés. No obstant això, el més rellevant de tot plegat és que el cas d'Agramunt ens permet aprofundir en l'encaix de l'autoritat episcopal dins el funcionament i l'ordenament de l'hospital de la Santa Creu. Efectivament, el bisbe no només va ser un àrbitre del procés fundacional. Encara que els testimonis documentals conservats són ben escassos, el procés de Pere d'Agramunt mostra l'autoritat que tenia el bisbe sobre l'hospital en el moment que sorgia un conflicte que afectava als interessos dels seus oficials.

La capacitat d'intervenció dels mitrats en els afers dels hospitals que havien estat fundats sota el seu patronatge havia estat codificada a inicis del segle XIV, concretament en la famosa decretal *Quia contingit*, promulgada l'any 1317 pel papa Joan XXII i resultant de les reunions conciliars tingudes a Vienne sis anys abans. En paraules de Sethina Watson «*the goal of Quia contingit was not to stake a new jurisdictional claim, but to create a mechanism by which bishops might now act when rectors, heretofore beyond policing, proved abusive*».³⁴¹ La participació del bisbe Joan Armengol en la fundació de l'hospital de la Santa Creu va tenir, doncs, una conseqüència directa en la definició jurídica de l'hospital com a institució eclesiàstica. I com a tal, en aquells conflictes que no podien ser resolts internament, és a dir, mitjançant les competències que havien estat atorgades als administradors i/o al prior de l'hospital, era ell l'encarregat de dirimir una solució. Com veurem al llarg de la tesi, la condició de *locus ecclesiasticus*³⁴² tindria altres manifestacions en la vida de la institució, sobretot a nivell patrimonial, si bé no estaria exempta de conflictes. Però no ens avancem.

Fins ara he assenyalat tots aquells elements que resulten indispensables per entendre el procés de fundació i dotació de l'hospital de la Santa Creu l'any 1401. Ateses aquestes qüestions, el meu objectiu és aprofundir en les primeres actuacions que van dur a terme els màxims dirigents de l'hospital sobre el patrimoni que havien rebut. De la bona gestió que en fessin en depenia la construcció i el sosteniment de la institució. Abans d'entrar en matèria,

---

³⁴⁰ Mandingorra Llavata, M. L. (1994), "Escribir y administrar. La gestión hospitalaria y el recurso de la escritura", dins *SIGNO. Revista de la historia de la cultura escrita*, 1, pp. 91-111; Piccinni, G. (2016), "I modelli ospedalieri e la loro circolazione dall'italia all'euroa alla fine del Medioevo", dins Caverio Domingo, G. (ed.), *Civitas Bendita. Encrucijada de las relaciones sociales y de poder en la ciudad medieval*, León, Universidad de León, pp. 13-14

³⁴¹ Watson, S. (2020), *On Hospitals. Welfare, Law, and Christianity in Western Europe, 400-1320*, Oxford, Oxford University Press, p. 306.

³⁴² A propòsit de l'aplicació del terme *locus ecclesiasticus* a un hospital, vegeu Frank, T. (2010), "Spätmittelalterliche Hospitalreformen und Kanonistik", dins *Reti Medievali Rivista*, XI, pp. 116-118. Una traducció en italià de l'article es pot trobar a Frank, T. (2019), *Religione, diritto, economia in confraternite e ospedali medievali*, Pavia, Pavia University Press, pp. 171-214.

però, voldria prestar atenció a l'únic actor que ens permet conèixer quines van ser les actuacions que els administradors i el prior de la Santa Creu van dur a terme.

2. EL NOTARIAT MEDIEVAL

Francesc Eiximenis indicava en el seu *Regiment de la cosa pública* que de notaris n'hi havia d'haver pocs i bons.³⁴³ Extremadament preocupat pel bon funcionament i ordre de la *res pública*, el menoret gironí no va escatimar en elogis a l'hora de definir una professió que era fonamental per garantir el dinamisme en la societat. Ser notari, deia, era un ofici d'honor i de gran respecte. Per aquesta raó només podia ser exercit per homes «*aguts, e endreçats, e cients e avisats*».³⁴⁴ Els atributs que el franciscà els hi atorgava es devien a la fidelitat i la lleialtat que d'ells s'esperava, motiu pel qual mereixien un salari elevat que els evités caure en la pobresa i la indigència. Encara que el franciscà no elaborés una connexió textual directa en el seu llibre, el notari era un personatge indispensable per la societat modèlica eiximeniana, la qual assumia el comerç com el seu motor econòmic principal. La redacció rutinària d'èpoques, comandes, compra-vendes, debitoris i tota altra mena d'instruments requerien d'algú avesat a l'escriptura i docte en matèria de dret. En aquest sentit, el moderat nombre de professionals que recomanava Eiximenis en el *Regiment* no es devia a una exclusivitat forçosament elitista, sinó a la resignació d'acceptar que «*són fort pocs los hòmens a qui hom puixa dar fe*».³⁴⁵

Les apreciacions que Francesc Eiximenis va fer al llarg de la seva obra eren producte de la societat en què li havia tocat viure. Havia nascut en una família de mercaders adinerada i en el seu entorn la figura del notari no devia ser pas un personatge remot.³⁴⁶

La notaria, espai de treball habitual dels fedataris, no només era el lloc on es registraven totes les operacions comercials que requerien de la *fides pública*, també era un centre d'atracció on convergien molts negocis i interessos.³⁴⁷ A la llarga, aquesta estreta relació amb el món comercial provocaria que molts notaris s'especialitzessin en l'atenció d'una clientela específica. Un cas ben estudiat és el de Vicent Saera, un notari de València que tenia la seva escrivania enfront de la Llotja de mercaders, un espai que excel·lia per ser el centre exportador de draps valencians, de llana del Maestrat o de productes agraris de Dènia i Alacant. Saera s'adaptaria a les necessitats de la seva clientela, convertint-se en un bon coneixedor de les tècniques mercantils i un expert dels instruments indispensables per aquest tipus de negocis.³⁴⁸

---

³⁴³ Francesc Eiximenis, *Regiment de la cosa pública*, P. Daniel de Molins de Rei (ed.), Barcelona, Barcino, 1927, p. 156.

³⁴⁴ Francesc Eiximenis, *Regiment de la cosa pública*, P. Daniel de Molins de Rei (ed.), Barcelona, Barcino, 1927, p. 157.

³⁴⁵ Francesc Eiximenis, *Regiment de la cosa pública*, P. Daniel de Molins de Rei (ed.), Barcelona, Barcino, 1927, p. 156.

³⁴⁶ Webster, J. R. (1987), "Una família de mercaderes: Los Examenis", dins *Archivo Ibero-Americano*, 47, p. 63.

³⁴⁷ Per citar un exemple de la centralitat que tenia una notaria, vegeu Sales i Favà, L. (2019), *Crèdit i morositat a la Catalunya del segle XIV. El cas de la baronia de Llagostera*, Girona, Universitat de Girona (Tesi Doctoral), pp. 115-130.

³⁴⁸ Gómez, J. M. (1998), *Els notaris de la ciutat de València. Activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 138-147.

Altrament, la importància dels notaris no només pivotava sobre el món del comerç. La seva activitat s'estenia a qualsevol afer de la vida quotidiana i així ho manifestaven els seus protocols, que incloïen tota mena de contractes relacionats amb el dia a dia de la societat baixmedieval.

Val a dir, però, que les ocupacions professionals dels notaris podien prendre altres formes ben separades de la seva funció com a fedataris de contractes privats.³⁴⁹ Alguns d'ells acabaven exercint com a procuradors davant la justícia en representació d'una tercera persona. També podien prendre responsabilitats administratives en convents, hospitals i confraries. Així mateix, alguns notaris acabaven treballant d'escrivans en algunes institucions públiques.³⁵⁰

L'àmbit d'actuació dels notaris podia ser ben ampli i en cap cas excloent.³⁵¹ No obstant, és summament important insistir en la diferència que hi havia entre el notari que ocupava el càrrec d'escrivà, redactant instruments que eren propis del funcionament rutinari d'una institució, i els notaris que treballaven autoritzant contractes i solucions jurídiques per les mateixes. Eventualment, ambdós oficis podien ser exercits per una mateixa persona, fet que provocaria una ambivalència entre el concepte d'escrivà i de *notari*, «*notarium sive scribam*».³⁵² En qualsevol cas, però, l'exercici de cadascuna de les funcions que acomplien tenien uns fonaments ben diferents. Un exemple clar d'aquesta distinció el trobem en els escrivans que estaven al servei del govern de les ciutats. Per una banda, aquests professionals de l'escriptura i el dret, per manament dels consellers, s'encarregaven de recollir les actes, els acords del consell o les ordinacions que el municipi elaborava, entre altres tipologies.³⁵³ En aquest cas, les funcions que acomplien els notaris eren purament administratives, si bé també entraven dins de l'àmbit polític.³⁵⁴ Per altra, els mateixos notaris, fent ús, ara sí, de la *fides publica*, podien autoritzar i expedir en pública forma tots aquells contractes i instruments que la institució li requerís, com podien ser juraments, contractes d'arrendament de les imposicions de la ciutat o contractes de compra-venda d'algunes rendes, entre altres.³⁵⁵

---

³⁴⁹ Baiges Jardí, I. (1994), "El notariat català: origen i evolució", dins Sans i Travé, J. M. (ed.), *Actes del I congrés d'història del notariat català. Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 163-164.

³⁵⁰ Cruselles Gómez, J. M. (1998), *Els notaris de la ciutat de València. Activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 149-158.

³⁵¹ Günzberg i Moll, J. (1994), "Antoni Vinyes: notari, ambaixador i polític (Barcelona-Nàpols: 1424-1488)", dins Sans i Travé, J. M. (ed.), *Actes del I congrés d'història del notariat català. Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 373-387.

³⁵² Oleart i Piquet, O. (1988), "Els notaris dels braços de la cort general de Catalunya al segle XVI", dins Sans i Travé, J. M. (ed.), *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 3, p. 196.

³⁵³ Vegeu l'exemple de Pere Sabater, notari públic de Tarragona per autoritat de l'arquebisbe que exercí també el càrrec d'escrivà del Consell. Piñol Alabart, D. (1999), "Pere Sabater, notari de Tarragona i lletrat (s. XV)", dins *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, 17, pp. 132-137.

³⁵⁴ Cruselles Gómez, J. M. (1998), *Els notaris de la ciutat de València. Activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 194-228.

³⁵⁵ A propòsit dels notaris que exerciren el càrrec d'escrivà municipal, vegeu Rubio Vela, A. (1995), *L'escrivania municipal de València als segles XIV i XV: burocràcia, política i cultura*, València, Generalitat

La concentració en mans d'un sol notari de tots els contractes d'una institució va ser un fenomen habitual en altres institucions baixmedievales. Tan sols fent una ullada al *Catàleg dels Protocols Notarials de Barcelona* editat per Lluïsa Cases és possible copsar aquesta realitat. A tal efecte paga la pena destacar la sèrie de protocols que reuneixen els negocis del capítol de la catedral de Barcelona des de 1350, entre els quals podem destacar els set capbreus de notes de Pere Borrell (1350-1378), els quatre de Mateu de Tesarac (1423-1446) o els nou de Joan Ginebret (1446-1468).³⁵⁶ Així mateix, també podem citar la documentació notarial que van autoritzar els notaris que estigueren als servei del monestir de Sant Pere de les Puelles, com ara els sis capbreus de notes de Joan de Fontcuberta (1398-1431) o els vuit de Guillem Jordà, major (1432-1457), entre altres.³⁵⁷

Atesa la completa formació que havien rebut, els fedataris podien respondre perfectament a les demandes d'aquells oficis que necessitaven una mà hàbil per escriure i uns coneixements mínims de dret. Certament, la seva professionalitat s'adequava a moltes institucions de la societat baixmedieval, entre les quals, efectivament, també hi trobem els hospitals.

2.1 L'encaix del notari en l'hospital

L'augment de la documentació en els hospitals medievals va ser anàleg al seu desenvolupament institucional. Tal com assenyala Gabriella Piccinni, a mesura que les activitats assistencials dispensades es van incrementar i van esdevenir més complexes també va créixer el nombre d'instruments de gestió i govern.³⁵⁸ Llibres de l'administració, de comptabilitat, registres de salaris, llibres de malalts o d'expòsits no són més que una petita mostra de l'aparell burocràtic que tindrien aquestes institucions.³⁵⁹ Encara que no és el meu objectiu analitzar l'evolució dels serveis hospitalaris, sí que volia destacar el desplegament de

---

Valenciana; Reixach i Sala, A. (2019), *Institucions locals i elits a la Catalunya baixmedieval (Girona, 1345-1445)*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 422-428.

³⁵⁶ Cases i Loscos, L. (1990), *Catàleg dels protocols notarials de Barcelona. Altres arxius*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 35-38.

³⁵⁷ Cases i Loscos, L. (1990), *Catàleg dels protocols notarials de Barcelona. Altres arxius*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 439-441.

³⁵⁸ Piccinni, G. (2016), "I modelli ospedalieri e la loro circolazione dall'italia all'europpa alla fine del Medioevo", dins Caveró Domingo, G. (ed.), *Civitas Bendita. Encrucijada de las relaciones sociales y de poder en la ciudad medieval*, León, Universidad de León, p. 13.

³⁵⁹ Mandingorra Llavata, M. L. (1994), "Escribir y administrar. La gestión hospitalaria y el recurso de la escritura", dins *SIGNO. Revista de la historia de la cultura escrita*, 1, pp. 91-111; Fontanals Jaumà, R. (2014), "Asistencia y municipio a través de las fuentes medievales y modernas: el caso del Hospital de la Santa Creu", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 49-73. Marino, S. (2015), *L'Archivio dell'Annunziata di Napoli. Inventari e documenti (secoli XII-XIX)*, Battipaglia, Laveglia & Carlone; Conejo da Pena, A. (2021), "«Verba volant, scripta manent». Memoria escrita de la asistencia y la hospitalidad medievales en la Corona de Aragón", dins M. Rapetti, M., Pergola, A. (eds.), *Ospedali e assistenza nei territori della corona d'Aragona: Fonti archivistiche, archeologiche e artistiche*, Perugia, Morlacchi, pp. 39-72.

la seva producció escrita per incidir en el autors materials d'aquests manuscrits. Certament, rere l'elaboració d'aquests volums sovint hi hagué la mà d'un escrivà que moltes vegades era un notari. Podem recuperar les declaracions de Pere Agramunt citades a l'inici del bloc per evidenciar aquesta qüestió: un notari que fou contractat per escriure i tenir cura dels comptes del prior de la Santa Creu.³⁶⁰ També podem citar el nom d'alguns escrivans de ració de la pròpia institució que eren notaris, com Pere Pellisser,³⁶¹ Galceran Sabater,³⁶² Miquel Esblades,³⁶³ Francesc Cases³⁶⁴ o Joan Cerdà.³⁶⁵ Al cap i a la fi, tal com succeïa en altres institucions, la gestió de l'activitat econòmica i assistencial dels hospitals medievals també seria encarregada a professionals del dret i l'escriptura.

Al marge de l'encaix del notari en qualitat d'escrivà de l'hospital, ara m'interessa destacar la seva tasca com a fedatari encarregat de subscriure els contractes que li eren ordenats. I és que molts notaris van fornir de solucions jurídiques les necessitats d'aquests centres. No en va, des del Dos-cents és possible trobar alguns notaris directament vinculats a determinades institucions assistencials.

Possiblement l'exemple més significatiu es trobi en el famosíssim *ospedale di Santa Maria della Scala*, a Siena. En el seu fecund arxiu s'ha conservat un protocol notarial «*pro factis hospitalis Sancte Marie Senarum*» que va ser elaborat entre 1270 i 1276 pel notari Compagno di Guido, també *frater* del mateix hospital.³⁶⁶ No parlem d'una precoç excepció. Els administradors de l'hospital sienès, emulant la praxis del Comú, tingueren ben clar des d'un inici la importància que tenia el suport escrit en la gestió i el bon funcionament de l'hospital. Ben aviat s'establiria una relació de confiança amb determinats notaris, als quals se'ls ordenaria registrar en un únic protocol tots els contractes de la institució.³⁶⁷ En els primers estatuts de l'hospital, que van ser compilats l'any 1305, es va ordenar que

tutte le logasioni le quali faranno li predetti officiali, e li patti li quali avarano com li affittati e lavoratori, facciano scrivere nel libro delle logasioni nella camara del spedale, e di ciascuna logasione se debbia fare carta per mano del notaio del spedale, e sia scritto nel libro de le

---

³⁶⁰ Vegeu el capítol 1 dins del Bloc 2.

³⁶¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 130v-133r.

³⁶² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [9], ff. 204v-206r.

³⁶³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [12], ff. 104r-105v.

³⁶⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 50v.

³⁶⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 32r-v.

³⁶⁶ Moriani, A., Pellegrini, M. (2019), "Il sistema documentario dell'Ospedale senese di S. Maria della Scala", dins Colesanti, G. T., Marino, S. (eds.), *Memorie dell'assistenza. Istituzioni e fonti ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, p. 175.

³⁶⁷ Moriani, A., Pellegrini, M. (2019), "Il sistema documentario dell'Ospedale senese di S. Maria della Scala", dins Colesanti, G. T., Marino, S. (eds.), *Memorie dell'assistenza. Istituzioni e fonti ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, p. 176.

logazioni el nome del notaio el quale farà la carta, a la camara del spedale nella presentia del camarlengo.³⁶⁸

Les disposicions fixades en el reglament evocaven un ferm interès per tenir sota control la documentació produïda en pública forma vinculada als negocis de l'hospital sienès. Ara bé, l'estratègia impulsada pels governants de l'hospital passava per l'acceptació del notari com un membre més de la comunitat hospitalària. Podem pensar, doncs, que aquells administradors tenien molt clar que el notari era la persona idònia per controlar la documentació. Dins l'edifici, el notari menjava i descansava. El fedatari, doncs, passava a ser un membre més de la comunitat hospitalària. Alhora, en l'acceptació del seu compromís amb el centre havia de realitzar un jurament i comprometre's a un seguit de condicions, entre les quals no només figurava l'elaboració d'un protocol on reuniria tots els contractes de la institució, també aprovava que l'hospital seria el propietari del dit manuscrit.³⁶⁹

Tot i no mantenir el mateix lligam de dependència que va establir l'institut sienès amb els seus notaris, podem citar l'exemple que ofereix la *Compagnia di Orsanmichele*, una institució florentina dedicada a l'ajut dels pobres. La seva documentació mostra que l'any 1347 la companyia ja comptava amb un notari que estava al seu servei i que s'identificava com a «*notarium et scribam dicte societatis*».³⁷⁰

Podem concloure el llistat afegint l'exemple de l'*ospedale dell'Annunziata* de Nàpols, excel·lentment estudiat per Salvatore Marino.³⁷¹ Entre els segles XIV i XV els administradors del centre comptarien amb el suport de notaris per gestionar el patrimoni de la institució. Diversos fedataris servien de forma continuada als interessos econòmics de l'hospital encarregant-se de la subscripció de nombrosos contractes de compra-venda, testaments i donacions.³⁷² Amb el temps, el lligam que unia notaris i hospital s'enfortiria i es consolidaria. Tant és així que, entre els segles XV i XVI, el càrrec de notari de l'hospital seria transmès de generació en generació. En el treball de Marino es demostra el monopoli que tingué la família

---

³⁶⁸ Pellegrini, M. (2005), *La comunità ospedaliera di Santa Maria della Scala e il suo più antico statuto* (Siena, 1305), Pisa, Pacini Editore, p. 106. Vegeu també, Epstein, S. R. (1986), *Alle origini della fattoria toscana. L'ospedale della Scala di Siena e le sue terre (metà '200—Metà '400)*, Firenze, Salimbeni, pp. 59-63.

³⁶⁹ Pellegrini, M. (2018), "Accordi segreti e margini di non trasparenza tra Ospedale e Comune (Siena, primo Trecento)", dins Chiffolleau, J., Hubert, E., Mucciarelli, R. (eds.), *La necessità del segreto. Ingadini sullo spazio politico nell'Italia medievale ed oltre*, Roma, Viella, pp. 355-359.

³⁷⁰ Vestri, V. (2018), "Notai al servizio della Compagnia di Orsanmichele di Firenze", dins Pinto, G., Tanzini, L., Tognetti, S. (eds.), *Notariorum Itinera. Notai toscani del basso Medioevo tra routine, mobilità e specializzazione*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, p. 202.

³⁷¹ Per un estudi complet de la documentació conservada en l'arxiu de l'hospital, vegeu Marino, S. (2015), *L'Archivio dell'Annunziata di Napoli. Inventari e documenti (secoli XII-XIX)*, Battipaglia, Laveglia & Carlone.

³⁷² Marino, S. (2014), *Ospedali e città nel Regno di Napoli. Le Annunziate: Istituzioni, archivi e fonti (secc. XIV-XIX)*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, p. 15.

dels Russo durant gairebé un segle: entre 1466 i 1565, fins a set membres del llinatge treballarien com a notaris de la Casa Santa.³⁷³

La realitat de l'hospital de la Santa Creu és ben semblant als exemples adés esmentats. Durant tot el segle XV els seus administradors procurarien encarregar a un sol notari tots els contractes fets en nom de la institució. Cal dir, però, que en els primers anys això no va ser del tot factible. Possiblement pel gran volum documental que la institució generava o, fins i tot, per una indisposició puntual del notari habitual, la Santa Creu va comptar amb els serveis d'altres notaris.³⁷⁴ Parlem, però, de casos excepcionals. Joan Torró, Gabriel Bofill i Pere Pasqual serien els encarregats de subscriure la majoria d'instruments durant el primer segle de vida de l'hospital. D'aquesta manera la institució s'assegurava tenir controlats la majoria dels contractes que els seus administradors i prior havien signat.

A diferència de l'hospital sienès, durant el segle XV la Santa Creu no va ser mai propietària dels dits registres. Els manuals i llibres notariais eren propietat del notari que els havia elaborat i, a la seva mort, ell decidiria a qui transferiria els seus protocols. En un inici, aquest fet no hauria suposat un problema per a la Santa Creu. Encara que no he localitzat el testament de Joan Torró, sabem que aquest va llegar els seus protocols a Gabriel Bofill, qui seria el nou notari encarregat d'autoritzar els contractes de l'hospital de la Santa Creu.³⁷⁵

Els problemes sorgiren després de la defunció d'aquest segon notari, car el seu fill, Joan Bofill, tot i ser notari, no seguiria els camins del pare. De fet, sembla que el relleu immediat de Gabriel Bofill el va prendre un altre fedatari, Pere Pasqual. Davant d'aquesta situació, que suposava perdre el control dels registres dels anteriors notaris, els administradors de la Santa Creu van haver d'intercedir, a fi de recuperar els protocols de Gabriel Bofill i, també, els de Joan Torró, car recordem que aquests havien passat a mans del primer. Així, l'any 1464 els administradors de la Santa Creu van acordar amb Joan Bofill que aquest els faria entrega dels registres del seu pare.³⁷⁶ Encara que la solució sembla que va ser un mer tràmit que no va generar cap problema, clarament evidència la voluntat de l'hospital de tenir controlada tota la seva documentació.

Una cop definides les diferents possibilitats d'encaix que tenien els notaris dins les institucions hospitalàries, voldria aprofundir en l'estudi del primer fedatari que va treballar

---

³⁷³ Marino, S. (2019), "Un patrimonio storico a rischio: l'archivio dell'Annunziata di Napoli", dins Colesanti, G. T., Marino, S. (eds.), *Memorie dell'assistenza. Istituzioni e fonti ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, pp. 216-217.

³⁷⁴ Per indicar alguns exemples podem citar els notaris Gabriel Canyelles (1), Bartomeu Eiximeno (2), Pere de Folgueres menor (3) o Pere de Bruguera (4). ACB, Notaria capitular, Gabriel Canyelles, Vendes, lloguers i establiments, vol. 318; AHPB, Bartomeu Eiximeno, 43/9, ff. 1v-2r; AHPB, Pere de Folgueres, 69/6, s.f., 25/VI/1403 i 03/VIII/1403; AHPB, Pere de Bruguera, 64/4, f. 67r.

³⁷⁵ Així ho veiem en la subscripció del notari: «Sig+num Gabrielis Bofilli, auctoritate regia notarii publici Barchinonensis, tenentis scripturas scribanie discreti Johannis Torroni, quondam, connotarii sui, ex legato per ipsum Johannem Torroni sibi facto». AHBC, Pergamins, 489, reg. 21948.

³⁷⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [9], f. 12r.

per a la Santa Creu, Joan Torró. Ho va fer durant més de quaranta i la documentació que va produir és fonamental per entendre el funcionament de l'hospital. Amb l'objectiu de reivindicar la importància que aquest tingué, en els següents capítols analitzaré alguns dels episodis més significatius de la seva vida així com, també, la seva activitat notarial al servei de l'hospital barceloní.

2.2 Joan Torró. Apunts sobre la vida del primer notari de la Santa Creu

Era el 17 de juliol de l'any 1395 quan Joan Torró va rebre el nomenament reial que el facultava per exercir l'ofici de notari. Oriünd de Torroella de Montgrí, aquest «*notarius noviter creatus*» va obtenir l'instrument que l'acreditava per poder actuar «*per totam terram et dominationem domini regis*» com a notari,³⁷⁷ és a dir, que l'autoritzava a donar fer pública de qualsevol instrument notarial en tots els regnes de la Corona d'Aragó.³⁷⁸ Evidentment, abans del lliurament, Joan Torró havia estat examinat i «*reperitus sufficiens*» per un altre notari.³⁷⁹ Així ho indicava la *iussio* inclosa al final de la *carta* de concessió,³⁸⁰ que corroborava els coneixements que havia adquirit el notari i que havien estat provats en l'examen que el capacitaria per actuar com a fedatari públic.³⁸¹

De la seva vida prèvia al nomenament tenim poques dades. No sabem si la seva etapa formativa inicial va començar en una escola, al costat d'un altre notari o, perquè no, a casa seva.³⁸² Els Torró van ser una família benestant que formava part de l'elit econòmica i dirigent de Torroella de Montgrí durant el Tres-cents. Juntament amb d'altres llinatges com els des Llaner, els Dalmau o els Cailoç, els Torró participaven dels beneficis que generaven

---

³⁷⁷ ACA, Cancelleria Reial, Gratiarum 21, reg. 1910, f. 1v. Dos dies més tard, el nomenament va ser anotat en el corresponent registre de notaris. ACA, Cancelleria Reial, Notariorum 1, reg. 2013, f. 91v, editat per Marcé Sánchez, J., Piñol Alabart, D. (2019), "Activitat notarial i assistència: els protocols de Joan Torró i l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1444)", dins Colesanti, G. T., Marino, S. (eds.), *Memorie dell'Assistenza. Istituzioni e Fonti Ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, doc. 1, p. 298. Aprofito l'avinentesa per corregir l'any regestat, que és 1395 i no 1396.

³⁷⁸ Piñol Alabart, D. (2015), "La autoridad de los notarios: nominación y práctica. La Corona de Aragón", dins Piñol Alabart, D. (ed.), *La auctoritas del notario en la sociedad medieval: nominación y prácticas*, Barcelona, Trialba, p. 89.

³⁷⁹ Concretament va ser en les corts de Montblanc de 1333 on el rei establí que «negú de aquí avant sie creat notari, o a offi de notaria sie admès, sinó serà suficient en sciència e costums». Noguera Guzmán, R., Madurell Marimón, J. M. (eds.) (1965), *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, Barcelona, doc. 18, pp. 147-148.

³⁸⁰ «Iohannes Robiol, mandato regis fecit per regentem cancellariam et examinatus fuit sufficiens reperitus». ACA, Cancelleria Reial, Gratiarum 21, reg. 1910, f. 1v. Per una síntesi sobre l'anàlisi diplomàtica de les *cartae notarie*, vegeu Cárcel Ortí, M. M. (2008), "Nombramientos de notarios públicos aragoneses (1419-1446)", dins *Aragón en la Edad Media*, XX, pp. 164-166.

³⁸¹ Baiges Jardí, I. (1994), "El notariat català: origen i evolució", dins Sans i Travé, J. M. (ed.), *Actes del I congrés d'història del notariat català. Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 149-150.

³⁸² Gimeno Blay, F. M. (1995), "Aprender a escribir en la Península Ibérica: De la Edad Media al Renacimiento", dins Petrucci, A., Gimeno Blay, F. M. (eds.), *Escribir y leer en occidente*, Universidad de Valencia, Departamento de Historia de la Antigüedad y de la Cultura Escrita, pp. 134-140.

l'explotació ramadera, la renda feudal i el crèdit. A més, des de mitjan segle XIV posseïen la batllia reial de la vila.³⁸³ Així les coses, la situació preeminent de la qual gaudia la família ens fa pensar que Joan Torró no seria pas l'hereu, sinó un segon, tercer o quart fill que en un moment determinat acabaria sortint del nucli familiar.

Tot sembla apuntar que Joan Torró hauria marxat de Torroella de Montgrí pels volts dels anys noranta, quan ja el trobem a Barcelona en l'escrivania del notari Pere Descolls treballant com a escriptent. Una àpoca de setembre de 1392 n'és la prova; en ella el torroellenc apareix actuant com a testimoni i identificat com a *scriptor*.³⁸⁴ Torró havia abandonat la seva vila natal per començar la seva carrera com a notari lluny de casa, a Barcelona. No es tracta d'un cas únic. Molts joves que volien formar-se com a fedataris públics marxaven a la ciutat, on podien trobar més opcions de treball i, potser, un major reconeixement social treballant per a importants clients de la burgesia urbana.³⁸⁵

Quan Joan Torró aterrà en l'escrivania de Descolls encara no havia rebut el nomenament com a notari. Aleshores, encara formava part d'una classe professional que, en paraules de Laureà Pagarolas, executava tasques auxiliars en l'escrivania. Tal com el seu nom indica, els escriptents s'ocupaven de l'escriptura d'alguns instruments que es produïen en l'oficina notarial on estaven. Tanmateix, els hi eren delegades altres obligacions com atendre els clients, prendre declaracions, tenir cura dels volums de l'escrivania i servir de testimonis en els instruments quan els hi fos requerit.³⁸⁶ Certament, la formació dels escriptents culminava en les escrivanies d'altres notaris. Era allà on posaven en pràctica els fonaments de gramàtica, de dret i de l'*ars notarie* que havien anat adquirint.³⁸⁷ *Morando in arte* era això, precisament. Significativament, a partir de novembre de 1416, els consellers i prohoms de Barcelona ordenarien que qualsevol persona que volgués ser notari, més enllà dels coneixements que ja s'exigien, havia de demostrar que havia treballat al costat d'un altre notari durant un període no inferior a vuit anys.³⁸⁸

---

³⁸³ Soldevila Temporal, X. (2015), *Qui era qui a la Torroella de Montgrí de fa set-cents anys. Estudi prosopogràfic dels veïns de Torroella de Montgrí, 1298-1350*, Torroella de Montgrí, Museu de la Mediterrània - Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter, p. 78.

³⁸⁴ ANC, Família Desvalls, T-1021.

³⁸⁵ A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu l'exemple del notari pobletà Bernat Dassió: Lliber Escrig, A. (2011), "L'origen d'una nissaga de notaris valencians. Els Dassió al segle XV: de l'escrivania rural al notariat urbà", dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 29, p. 48.

³⁸⁶ Pagarolas i Sabaté, L. (1994), "Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escrivanies de la Barcelona medieval", dins *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*, 8, p. 60.

³⁸⁷ Sobre l'aprenentatge i la formació dels notaris, vegeu Cruselles Gómez, J. M. (1998), *Els notaris de la ciutat de València. Activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 27-48. Vegeu també Saura Nadal, J. (2022), "Morando in arte. Aprender en una notaria rural catalana en el siglo XIV", dins *Sapere pedagogico e Pratiche educative*, 8, pp. 235-247.

³⁸⁸ «Item, com atesa la multitud dels notaris qui vuy és en la dita ciutat se poria seguir algun sinistra a la cosa pública de la dita ciutat, maiorment com vuy molts presumescan e volen en poch temps aconseguir e haver la auctoritat de notaria en la dita ciutat, la qual en temps passat no s'aconsaguia sens larga pràctica e continuació. Per çó ordonaren los dits consellers e porhomens, que d'assí avant algun notari de la dita ciutat, no gos presentar

Una vegada superat l'examen que l'acredità com a notari per autoritat reial, Joan Torró seguiria treballant en l'escrivania de Pere Descolls, bé per la bona sintonia, bé perquè no trobava una opció laboral més satisfactòria, bé perquè allí volia seguir formant-se.³⁸⁹ Si bé el 1396 el tornem a trobar actuant com a testimoni,³⁹⁰ l'any 1397 ja apareix identificat com a escriptur jurat del dit Pere Descolls.³⁹¹

El nou càrrec representava la delegació limitada de la funció notarial, per la qual l'escriptur actuava sota la direcció i responsabilitat del notari al qual servia.³⁹² A vegades els escripturs jurats treballaven fora de l'escrivania, en protestacions, requestes, presentació de lletres i notificacions, entre altres.³⁹³ Així ho exemplifiquen alguns instruments. Juntament amb un altre escriptur jurat de l'escrivania de Descolls, Pere Llorenç,³⁹⁴ Torró s'encarregaria d'entregar la documentació generada per les al·legacions que el bisbe de Barcelona havia presentat contra Dalmau de Castellbisbal, a qui acusava d'haver-se apropiat masos, homes i rendes que estaven sota el seu domini. De fet, va ser el mateix Torró qui s'hagué de desplaçar uns dies de setembre de 1397 fins Martorell³⁹⁵ per lliurar certs instruments relacionats amb la qüestió ara esmentada i, posteriorment, el febrer de 1398, fins Castellbisbal.³⁹⁶

La relació entre Pere Descolls i Joan Torró perdurà i s'acabà estretint amb el temps. Encara que no he pogut documentar en quin moment va morir el mestre de Joan Torró, sabem que aquest va llegar les seves escriptures al deixeble. Així ho demostra la subscripció de Joan Torró en certs contractes que tenien relació amb algun instrument anteriorment redactat per Pere Descolls:

---

als consellers de la dita ciutat, algun jurat seu o altre usant de la dita art per admetre aquell a examen per haver la dita auctoritat, si donchs aquell jurat o persona no havia primer abans practica contínuament dins Barchinona ab notari públich de Barchinona, en la dita ciutat per VIII anys complits o més». ACNB, Liber privilegiorum, II, ff. 8r-12v, I, ff. 9r-13v, editat per Noguera Guzmán, R., Madurell Marimón, J. M. (eds.) (1965), *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, Barcelona, doc. 52, pp. 188-194.

³⁸⁹ Fernández, Günzberg i Hernando documenten diversos notaris que, un cop havien superat l'examen que els acreditava com a notaris, prometien que abans d'exercir l'ofici seguirien treballant en l'escrivania d'algun notari durant un període de temps determinat. Fernández Cuadrench, J., Günzberg i Moll, J., Hernando i Delgado, J. (eds.) (1996), *Liber examinationis notariorum civitatis Barchinone (1348-1386)*, Barcelona, Fundació Noguera, docs. 18 i 24, pp. 110 i 112.

³⁹⁰ ANC, Família Desvalls, T-766, T-1497.

³⁹¹ «Iohannis Torroni, scriptoris substituti jurati sub me, Petro de Collibus». AHBC, Pergamins, 491, reg. 21975.

³⁹² Pagarolas i Sabaté, L. (1994), "Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escrivanes de la Barcelona medieval", dins *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*, 8, p. 58.

³⁹³ Pons i Guri, J. M. (1989), "Algunes orientacions per la utilització dels fons de seccions històriques en districtes notariais", dins Pons i Guri, J. M. (ed.), *Reculls d'història jurídica*, vol. 1, p. 171.

³⁹⁴ AHBC, Pergamins, 491, reg. 21976.

³⁹⁵ AHBC, Pergamins, 491, reg. 21975; AHBC, Pergamins, 489, reg. 21942.

³⁹⁶ AHBC, Pergamins, 490, reg. 21926; AHBC, Pergamins, 490, reg. 21914.

Sig+num mei, Iohannis Torroni, auctoritate regia notarii publici Barchinone, tenentis scripturas notarie discreti Petri de Collibus, quondam, connotarii mei ex legato eiusdem.³⁹⁷

Colze a colze, doncs, Torró i Descolls haurien treballat plegats fins que, pels volts de 1401, a Joan li encarregarien la redacció dels instruments notariais de l'hospital de la Santa Creu.

Joan Torró va ser el primer notari en assumir la majoria dels contractes del flamant hospital durant més de quaranta anys. És probable que la delegació hagués estat influenciada pel primer prior de l'hospital, Guillem Torró, el qual estava directament implicat en les activitats econòmiques del centre i, possiblement, mantenia una relació de parentela amb Joan, atès el seu cognom.

Joan Torró vivia al carrer dels Banys Nous.³⁹⁸ Pocs minuts el separaven del què era el seu espai de treball habitual. L'escrivania del notari es trobava en la plaça Santa Jaume de Barcelona,³⁹⁹ espai compartit per molts altres fedataris que signaven contractes dins de la ciutat.⁴⁰⁰ Altrament, és important remarcar que Joan Torró no va treballar mai dins l'hospital o, si més no, no hi va tenir un espai propi. Si bé és cert que el seu ofici de fedatari responia, sobretot, a les demandes de la Santa Creu, això no implicava estar en l'edifici. De fet, era justament el contrari. Joan Torró havia d'estar a peu de carrer, allà on estava el bullici econòmic i comercial, allà on se signaven la majoria de contractes i negocis.⁴⁰¹ I això, que certament responia a les pròpies dinàmiques de la ciutat medieval, era especialment útil per a l'hospital de la Santa Creu.

Tot i tenir l'escrivania fora de l'edifici hospitalari, amb el temps, Joan Torró acabaria sent conegut com el notari o l'escrivà de la Santa Creu. Una de les mencions més primerenques es troba en els capítols signats a Bernat Bonet i Gaspar i Olzina l'any 1428 per motiu de la seva elecció com a procuradors. En ella, el prior Joan Brunet es refereix a Torró com «*notari de Barcelona e scrivà del dit spital*».⁴⁰² Tanmateix, a partir de 1431 sembla que Torró va introduir

---

³⁹⁷ ANC, Família Desvalls, T-2365; Vegeu també ANC, Família Desvalls, T-2735 i T-3127; ACBL, Planas Cuyàs, T2-3.

³⁹⁸ «Die sabbati, qua computabatur vicesima tertia dies mensis augusti anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo vicesimo primo, in presencia mei Iohannis Torroni, notarii infrascripti ad hec deputatus, [...] domina Antígona, uxor Francisci Vinia, parrochie Sancti Baudilii de luppricato, constituta personaliter in domo habitacionis mei dicti et subscripti notarius, que est in vico vocato dels Banys Nous dicte civitatis Barchinone [...] confessa fuit [...] se pro dicto hospitali Sancte Crucis [...] tres pecias terre». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 165v.

³⁹⁹ «In presencia mei, Iohannis Torroni, notarii publici Barchinone infrascripti ad hec deputati [...] constitutus personaliter in scribania mei dicti et subscripti notari, que est in platea Sancti Iacobi Barchinone». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 111r.

⁴⁰⁰ Pagarolas i Sabaté, L. (1994), «Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escrivanies de la Barcelona medieval», dins *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*, 8, p. 53.

⁴⁰¹ Piñol Alabart, D. (2022), «El notariado en las ciudades catalanas en la Edad Media: Mercado y actividad notarial», dins Aguiar Andrade, A., Melo da Silva, G. (eds.), *A vida quotidiana da cidade na Europa Medieval*, Lisboa, Instituto de Estudos Medievais - Câmara Municipal de Castelo de Vide, pp. 173-190.

⁴⁰² Vegeu el **Document 6** en l'**Apèndix 1**.

en la seva subscripció aquest càrrec just després de confirmar la seva autoritat. Trobem dues fórmules diferents:

Sig+num Iohannis Torroni, auctoritate regia notarii publici Barchinone et dicti hospitalis.⁴⁰³

Sig+num Iohannis Torroni, auctoritate regia notarii publici Barchinone et scribe dicti hospitalis.⁴⁰⁴

Així les coses, em pregunto si el fet de ser el *notari* i l'*escrivà* de la Santa Creu va suposar un canvi o una ampliació dels encàrrecs que rebia. És a dir, va ser Joan Torró un exemple més de l'ambivalència entre fedataris i escrivans enunciada a l'inici del capítol? La documentació conservada no permet atribuir-li més funcions de les que ja realitzava com a garant de la *fides publica*. De fet, no he trobat cap testimoni documental coetani a Torró que demostrï la incorporació d'un notari dins l'organigrama de l'hospital.

No obstant això, l'ús del concepte *escrivà de l'hospital* no sorprèn i sembla estar en relació amb la decidida voluntat dels administradors de la Santa Creu de concentrar la majoria dels contractes de la institució en mans d'un sol notari. La documentació produïda per Torró no només era important pel fet de contenir tots els negocis i contractes de la Santa Creu. Eventualment, aquesta seria utilitzada per produir altres llibres que eren resultants del funcionament i l'activitat de la institució. L'exemple més significatiu segurament sigui el *Memorial dels infants*, un llibre elaborat per l'escrivà de ració a instàncies del prior per controlar «tots los infants, així d'aquells qui s'alleten fora casa, com dels altres que hauran mesos ab senyor dins la ciutat».⁴⁰⁵ En el procés de redacció del manuscrit, l'escrivà es va servir dels protocols de Torró per trobar els contractes d'afermament que havien estat autoritzats pel notari, tal com indica el títol: *Memorial dels infants que són exits del Spital de Santa Creu de Barchelona e mesos ab senyors despulls que lo dit Spital és estat creat, dels quals són estades preses cartes en poder d'en Johan Torró, notari de Barchelona*.⁴⁰⁶ D'aquesta manera l'escrivà podia prendre nota del moment que un infant havia estat afermat, l'edat que tenia, en mans de qui estava i les condicions que aleshores havien estat acordades.

Cal dir, però, que a la pràctica, la manca d'un ordenament clar en la unificació i el control del patrimoni documental de la Santa Creu provocava esquerdes. De fet, ja he citat els

---

⁴⁰³ AHBC, Pergamins, 497, reg. 22434.

⁴⁰⁴ AHBC, Pergamins, 335, reg. 16618; AHBC, Pergamins, 489, reg. 21938; AHBC, Pergamins, 493, reg. 22342; AHBC, Pergamins, 85, reg. 4369; AHBC, Pergamins, 73, reg. 4609; AHBC, Pergamins, 43, reg. 18233; AHBC, Pergamins, 9 GF, reg. 20539.

⁴⁰⁵ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 4v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), pp. 122-123.

⁴⁰⁶ Marino, S. (2019), *El Memorial dels Infants. Edició crítica d'una font per a l'estudi de la infància a la Barcelona del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 31 i 55.

exemples d'alguns notaris barcelonins que, eventualment, van treballar per a la Santa Creu de forma paral·lela al notari habitual del centre.

La solució va arribar l'any 1487. Un nou reglament va ser afegit a les ordinacions de 1417 i, entre altres coses, els administradors que el van promoure tenien per objectiu corregir la dispersió dels contractes de la institució. Aleshores, es va ordenar per primera vegada i de forma específica que qualsevol contracte havia de ser fermat pel notari de l'hospital:

Ítem, com en dies passats per molts inconvenients e dans qui són seguits a l'hospital e fàcilment se porien seguir, tenint les scriptures del dit hospital scampades, stant administrador lo honorable micer Barthomeu Travesser ensemps ab nosaltres dits Johan Navarro, e mossèn Pere Johan de Sanct Climent, e Anthoni Salvador, e ans de la elecció feta de nosaltres dits Johan Font de Borrell, e Bernad Çapila, seguint les petjades del dit honorable capítol e de la ciutat de Barchinona qui no fermaríen alguns contractes sinó lo dit capítol en poder del notari del dit Capítol e lo Clavari de la ciutat sinó en poder del notari major de aquella casa, sia stada feta una ordinació continent. En efecte, que no sia lícit ne permès a los administradors del dit hospital fermar qualsevol contracte sinó en poder del notari del dit hospital.⁴⁰⁷

Retornant a Joan Torró, convé apuntar que la seva relació amb l'hospital de la Santa Creu va ser purament contractual i en cap cas exclusiva. Que els governants de la institució tendissin a encarregar a una sola persona la majoria d'instruments no vol dir que Joan Torró no tingués altra clientela. Per exemple, entre 1408 i 1411 Torró s'encarregaria d'elaborar un capbreu de rendes per a Antic Almugàver.⁴⁰⁸ Entre 1411 i 1415 s'ocuparia de recollir les confessions dels tinentes que tenien possessions a Badalona sota el domini de Pere de Santcliment.⁴⁰⁹ Alhora, aquell 1415 Torró expedia una àpoca de dot atorgada pel donzell Arnau de Vilademany, fill de Ramon de Blanes, a Jaumeta, filla de Galceran de Sentmenat.⁴¹⁰ Finalment, entre 1435 i 1438 Torró es va dedicar a l'elaboració d'un llibre d'èpoques i altres instruments sobre les rendes reials de Menorca i Eivissa.⁴¹¹

---

⁴⁰⁷ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 29v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), pp. 145-146.

⁴⁰⁸ AHPB, 296/45, citat per Cases i Loscos, L. (2001), *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Segles XIII-XV*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 159.

⁴⁰⁹ AHPB, 110/1, citat per Cases i Loscos, L. (2001), *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Segles XIII-XV*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 159.

⁴¹⁰ ANC, Llinatge Sentmenat, Marquesos de Castelludosrius, T-1573. El regist que proporciona l'arxiu indica que el notari que va autoritzar aquest document fou Joan Corró. En aquest cas, però, es tracta d'un error. L'estudi del *signum* del notari és mostra inequívoca que, efectivament, el document va ser autoritzat per Torró.

⁴¹¹ AHPB, 110/2, citat per Cases i Loscos, L. (2001), *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Segles XIII-XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 159-160.

Abans de concloure, podem apuntar que les ocupacions de Joan Torró no només es van concentrar en l'elaboració d'instruments públics i contractes per a la Santa Creu o altres particulars. L'any 1405 Torró participaria activament del govern d'una altra institució assistencial. Aquell any va ocupar el càrrec d'administrador del bací de pobres vergonyants de la parròquia de Santa Maria del Pi, juntament amb Antoni Oliver,⁴¹² qui justament seria escollit receptor i distribuïdor de les monedes de l'hospital de la Santa Creu l'any 1414.⁴¹³ La participació en el govern del bací de la parròquia on ell habitava s'intueix com una mostra del compromís assumit pel notari en el socors i l'ajut als pobres i als més necessitats del seu entorn.⁴¹⁴

2.3 L'activitat notarial de Joan Torró al servei de la Santa Creu

Fins ara, els apunts servits han aportat algunes notícies sobre la vida de Joan Torró. La identificació dels seus orígens, la seva formació com a notari, la seva incorporació al món laboral i el seu servei a la Santa Creu són alguns aspectes del què es coneix com la *pràctica notarial*, l'estudi de la qual, entre altres qüestions, serveix per mostrar el comportament social de les persones que van exercir la dita professió. Així ho va definir a inicis de la dècada dels anys noranta Jean-Luc Laffont, qui considerava que l'estudi de la *pràctica* havia de servir, a més, per il·lustrar l'aplicació i l'evolució del dret per part dels notaris en els diferents contractes i, alhora, per entendre les relacions socials existents entre fedataris i clients.⁴¹⁵

La proposta de Laffont partia de la necessària diferenciació entre l'esmentada *pràctica* i l'*activitat notarial*, un altre element d'anàlisi que tenia per objecte quantificar el volum diari, mensual o anual del treball del notari, la tipologia dels contractes signats i els llocs d'escriptura del mateix.⁴¹⁶ La divisió categòrica buscava conferir més amplitud a la disciplina. De fet, per a

---

⁴¹² APSMP, B 535, Capbreu, 1, f. 51r. Voldria agrair a la Dra. Mireia Comas haver-me facilitat aquesta referència.

⁴¹³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 85r-87r.

⁴¹⁴ El bací dels pobres vergonyants de Santa Maria del Pi era una institució parroquial destinada a oferir socors a ciutadans que havien perdut l'estatus per culpa de la manca de feina, per una malaltia, per captiveri o viudetat. El seu objectiu principal era mantenir la cohesió dels membres que vivien en la parròquia, ajudant-los a conservar el seu estatus social. A Barcelona hi havia sis bacins més: el de Santa Maria del Mar, el de Sant Pere de les Puel·les, el de Sant Jaume, el de Sant Just i Pastor, el de Sant Miquel i el de Sant Cugat del Rec. Claramunt Rodríguez, S. (1997), "L'ajut mutu. L'assistència a la Barcelona del segle XV", dins *Revista d'etnologia de Catalunya*, 11, p. 48. Vegeu també Claramunt Rodríguez, S. (1980), "Los ingresos del «Bací o Plat dels Pobres» de la parroquia de Santa María del Pi de Barcelona, de 1434 a 1456", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, pp. 373-390.

⁴¹⁵ Laffont, J. L. (1991), "Problèmes et enjeux de l'analyse historique de l'activité notariale", dins Laffont, J. L., (ed.), *Problèmes et méthodes d'analyse historique de l'activité notariale (XVe—XIXe siècles). Actes du colloque de Toulouse (15-16 septembre 1990) tenu dans le cadre de la Chambre départementale des Notaires de la Haute-Garonne*, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, pp. 19-20.

⁴¹⁶ Laffont, J. L. (1991), "Problèmes et enjeux de l'analyse historique de l'activité notariale", dins Laffont, J. L., (ed.), *Problèmes et méthodes d'analyse historique de l'activité notariale (XVe—XIXe siècles). Actes du colloque de Toulouse (15-16 septembre 1990) tenu dans le cadre de la Chambre départementale des Notaires de la Haute-*

l'historiador francès, l'estudi de l'activitat constituïa un «*préalable incontournable de toute approche scientifique de la documentation notariale*». ⁴¹⁷

Així les coses, l'estudi de l'activitat notarial esdevé especialment fructífer en el cas que ara m'ocupa. Atenent que la majoria de contractes de l'hospital de la Santa Creu van ser signats per Joan Torró, l'estudi d'aquesta activitat no només reflecteix el producte del seu treball, sinó també de la mateixa institució assistencial. En efecte, com veurem en el curs d'aquesta tesi, els instruments produïts per Joan Torró estant al servei de la Santa Creu són altament representatius del funcionament i dels interessos que va tenir l'hospital durant més de quaranta anys.

2.3.1 Manuals, llibres de notes i capbreus de rendes

Durant el període que va treballar per a l'hospital, que començà el 1401 i suposem que culminà el 1444, Joan Torró va elaborar nou manuals –dels quals se n'han perdut dos–⁴¹⁸ i vint-i-quatre llibres de notes –dels quals en falten nou.⁴¹⁹ En ells Torró hi va registrar poc més de tres mil instruments que a dia d'avui són la font més important per conèixer els fonaments de l'hospital de la Santa Creu a inicis del segle XV. Ara bé, què eren realment aquests volums i quina diferència hi havia entre uns i altres? Respondre a la pregunta implica prestar una breu atenció a la gènesi documental. Em refereixo al procés de creació de l'instrument notarial, que naixia en la *rogatio* –o encàrrec dels atorgants al notari– i culminava en la *traditio chartae* –o

---

Garonne, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, pp. 22-24. Vegeu també Cruselles Gómez, J. M. (2004), "Las fuentes notariales y la investigación histórica. Problemas de explotación de datos y análisis de la actividad notarial", dins *Aragón en la Edad Media. Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la Edad Media*, pp. 13-15. L'aplicació d'aquesta metodologia d'anàlisi ha estat molt ben rebuda per la historiografia dedicada a l'estudi del notariat i, particularment, per la diplomàtica. Vegeu Piñol Alabart, D. (2000), *El notariat públic al Camp de Tarragona. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 142-248; Comas Via, M. (2018), "Widowhood through Petitions. An Example of Notarial Activity in Fourteenth-Century Barcelona", dins *SVMMA*, 12, pp. 113-216; Saura Nadal, J. (2022), "La notaría de Rupit en la Baja Edad Media. Un estudio de la actividad notarial (1371-1372)", dins Cuenca Muñoz, P., Santiago Fernández, J., Menor Natal, E., Peris Vicent, M. (eds.), *Estudios sobre el patrimonio escrito*, Madrid, Guillermo Escolar Editor, pp. 227-240.

⁴¹⁷ Laffont, J. L. (1991), "Problèmes et enjeux de l'analyse historique de l'activité notariale", dins Laffont, J. L., (ed.), *Problèmes et méthodes d'analyse historique de l'activité notariale (XVe—XIXe siècles). Actes du colloque de Toulouse (15-16 septembre 1990) tenu dans le cadre de la Chambre départementale des Notaires de la Haute-Garonne*, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, p. 22.

⁴¹⁸ Concretament, el sisè (1421-1424) i el vuitè (1432-1437). Marino, S. (2019), *El Memorial dels Infants. Edició crítica d'una font per a l'estudi de la infància a la Barcelona del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 26. Danon Bretos, J. (1978), *Visió històrica de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, p. 183.

⁴¹⁹ Concretament, el quart i el cinquè (1403-1404), el setè (1405-1406), l'onzè (1411-1413), el tretzè (1415-1416), el dinovè (1426-1428) i el vint-i-unè, el vint-i-dosè i el vint-i-tresè (1431-1441). Cases i Loscos, L. (1990), *Catàleg dels protocols notarians de Barcelona. Altres arxius*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 205-208.

lliurament de l'exemplar del contracte als interessats.⁴²⁰ Ambdós registres, manual i llibre de notes, eren resultants d'aquest procés, si bé tenien diferències significatives.

El manual era el llibre-registre on el notari o algun dels seus escriptors inserien de forma abreujada el contingut de la cèdula, un paper solt on prèviament s'havien recollit els elements més importants del contracte.⁴²¹ Des de la segona meitat del segle XIII i fins mitjan segle XIV, els notaris catalans tenien per costum concentrar en aquests manuals un breu resum dels contractes que havien autoritzat. Es tractava de minutes molt sintètiques,⁴²² que incloïen el nom dels interessats, feien esment de la naturalesa del contracte, els béns als quals es referia el document, els valors econòmics i el nom dels testimonis. No obstant, com apunta Pons i Guri, tot era extremadament resumit i, eventualment, algunes dades eren insinuades, sinó obviades i resoltes amb l'abreviació d'*et cetera*.⁴²³ Un fet que, a la llarga, podia provocar greus problemes, sobretot si s'havia de fer una nova còpia del contracte, ja que la brevetat de l'instrument podia incórrer en errors o oblits.⁴²⁴

Enfront d'aquesta problemàtica, en les Corts de Perpinyà de 1351 es va promulgar una constitució per la qual es manava als notaris redactar en un llibre els contractes que havien autoritzat. Els documents no podien contenir etceteracions i, a més, havien de ser copiats en un termini màxim de dos mesos, que començava a comptar a partir de la data que el contracte havia estat fermat.⁴²⁵ Així doncs, l'obligatorietat ordenada a Perpinyà va desembocar en l'aparició d'un nou registre on serien copiats íntegrament els contractes autoritzats, el qual seria conegut com a llibre de notes, *liber notularum*, o capbreu, *capibrevium notularum*. Tot i això, el sistema de doble redacció ordenat a Perpinyà, pel qual s'obligava l'extensió de la minuta abreujada del manual, no va ser del tot respectat pels notaris catalans. Com apunta

---

⁴²⁰ Per un estudi complet sobre la gènesi documental, vegeu Ferrer i Mallol, M. T. (1974), "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes", dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4, pp. 29-192. Vegeu també Pratesi, A. (1987), *Genesis e forme del documento medievale*, Roma, Jouvence, pp. 55-61.

⁴²¹ Ferrer i Mallol, M. T. (1974), "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes", dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4, p. 60.

⁴²² Sobre l'ús del terme *minuta* per referir-nos a les anotacions del manual, vegeu Ferrer i Mallol, M. T. (1974), "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes", dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4, pp. 62-63.

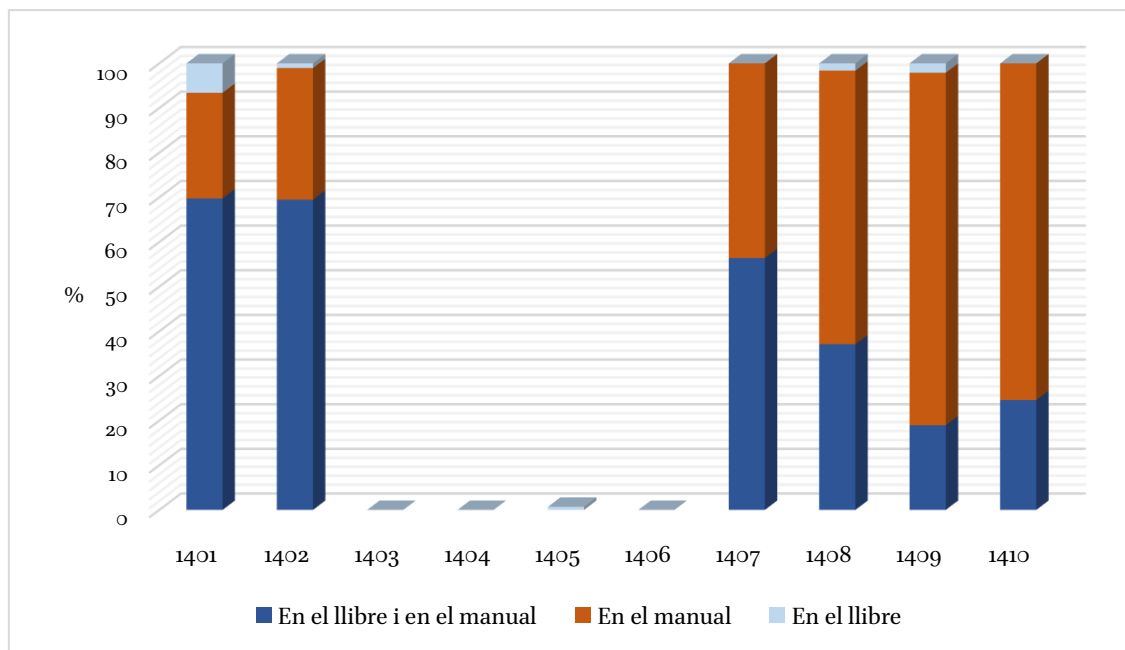
⁴²³ Pons i Guri, J. M. (1990), "Llibres notarians catalans", dins *Rubrica, Palaeographica et Diplomatica Studia*, 4, p. 103.

⁴²⁴ Baiges Jardí, I. (1994), "El notariat català: origen i evolució", dins Sans i Travé, J. M. (ed.), *Actes del I congrés d'història del notariat català. Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 155.

⁴²⁵ Noguera Guzmán, R., Madurell Marimón, J. M. (eds.) (1965), *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, Barcelona, doc. 29, pp. 156-157; Pons i Guri, J. M. (1990), "Llibres notarians catalans", dins *Rubrica, Palaeographica et Diplomatica Studia*, 4, pp. 104-106. Posteriorment, en el concili de Tarragona de 1364, tot reproduint les corts de Perpinyà, s'ordenà que «scribat seu scribi faciat in suis capibrevibus vel libris notularum, notam dicti instrumento largo modo, et per continentiam litterarum dictatam, sic quod in ipsa nota non sit aliqua abbreviatura que per verbum etc. vel simile, prout hactenus consuevit fieri» citat per Pons i Guri, J. M. (1989), "Característiques paleogràfiques dels llibres notarians fins el 1351", dins Pons i Guri, J. M. (ed.), *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, n. 12, p. 199.

Ferrer i Mallol, l'incompliment va ser força generalitzat i així ho demostren les nombroses pàgines en blanc de molts llibres o capbreus.⁴²⁶

Gràfic 2. Comparació dels contractes redactats en el llibre i el manual (1401-1410).

Els manuals i llibres de notes conservats de Joan Torró són una mostra més de les característiques adés esmentades. Per una banda, els manuals inclouen unes minuts més o menys abreujades dels contractes que van ser autoritzats per Torró, i per altra, els llibres o capbreus els recullen *in extenso*. Com era habitual, quan el document era notat en el capbreu, el notari ratllava amb una ratlla obliqua la minuta del manual.⁴²⁷ Així mateix, el lliurament en pública forma dels instruments als interessats s'indicava en el marge esquerre del document mitjançant la fórmula «*clausum traditum*» abreviada (*ct.*).⁴²⁸

Val a dir, però, que els capbreus de Joan Torró també palesen la mala praxis ara esmentada i són ben fornits amb pàgines en blanc que mai van ser completades pel notari ni

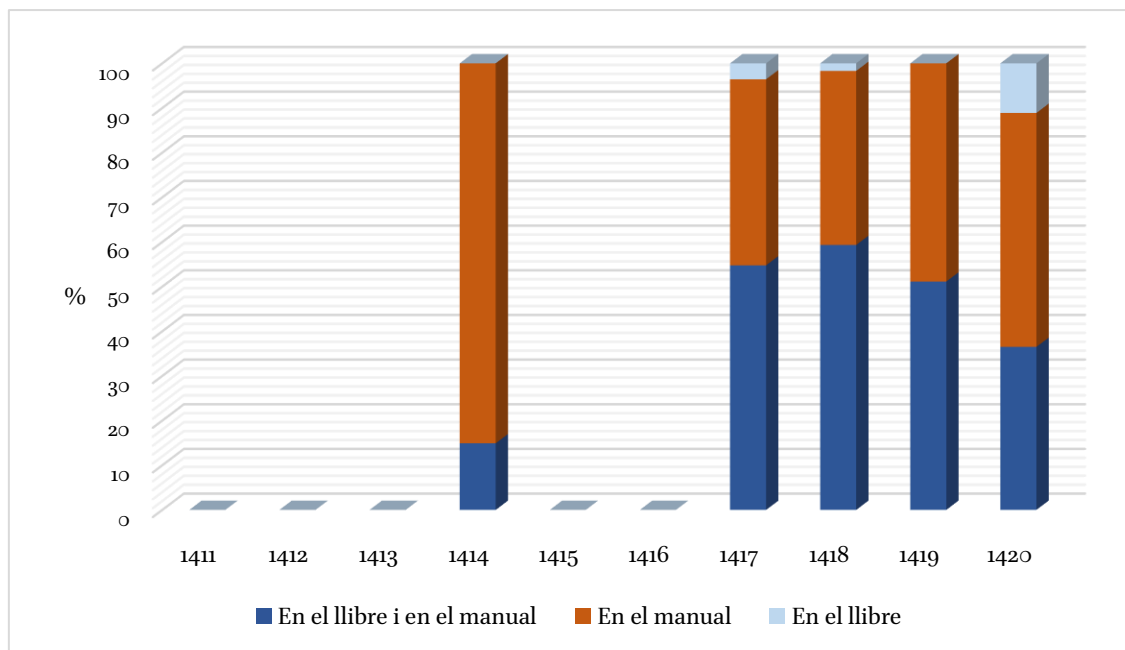
⁴²⁶ Ferrer i Mallol, M. T. (1994), "Irregularitats i falsificacions notariales", dins Sans i Travé, J. M. (ed.), *Actes del I congrés d'història del notariat català. Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 467. Vegeu també Saura Nadal, J. (2022), "La notaria de Rupia en la Baja Edad Media. Un estudio de la actividad notarial (1371-1372)", dins Cuenca Muñoz, P., Santiago Fernández, J., Menor Natal, E., Peris Vicent, M. (eds.), *Estudios sobre el patrimonio escrito*, Madrid, Guillermo Escolar Editor, pp. 230-231.

⁴²⁷ Ferrer i Mallol, M. T. (1974), "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes", dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4, p. 62.

⁴²⁸ Ferrer i Mallol, M. T. (1974), "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes", dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4, p. 94. Vegeu també Pons i Guri, J. M. (1989), "Algunes orientacions per a la utilització dels fons de seccions històriques en districtes notariales", dins Pons i Guri, J. M. (ed.), *Reculls d'història jurídica*, vol. 1, p. 179.

per cap dels seus escrivents. Així ho demostren els Gràfics 2 i 3, on s'observa una acusada descompensació a partir de 1407.⁴²⁹

Gràfic 3. Comparació dels contractes redactats en el llibre i el manual (1411-1420).

Però a què es devia aquest desequilibri? Hi havia alguna explicació rere la suposada mala praxis de Joan Torró? Si prestem atenció a la tipologia documental de les sèries relatives a 1401 i 1402 veiem que la majoria de les notes que van ser copiades en el llibre mantenien una relació directa amb la gestió del domini de la Santa Creu. Com explicaré més endavant, durant els primers anys de la dècada els administradors i el prior de la institució van dur a terme una important tasca de gestió i organització del patrimoni de l'hospital.⁴³⁰ Nombrosos contractes de compra-venta, establiments emfitèutics, precaris, reduccions a cens o àpoques pel pagament d'entrades, entre altres, van ser redactats en l'escrivania de Torró. Es tractava de documentació realment important pel control del domini del nou hospital barceloní i, com a tal, era imperiós que estigués ben registrada, amb totes les clàusules i sense etceteracions. Així s'entén perquè una vegada superades les primeres gestions la còpia de les notes en els capbreus de Torró va decaure. La documentació relacionada amb el patrimoni de la institució ja no era tant quantiosa i, possiblement, el notari va considerar que no era necessari copiar *in*

⁴²⁹ Ambdós gràfics són d'elaboració pròpia a partir de les sèries anuals completes d'alguns llibres i manuals de Joan Torró. Per aquesta raó, he exclòs els valors corresponents als anys 1403, 1404, 1405, 1406, 1411, 1412, 1413, 1415 i 1416 atès que les dades que aporten són parcials i distorsionarien els gràfics. Pel mateix motiu no he inclòs cap relació percentual posterior a 1420.

⁴³⁰ Vegeu el Bloc 3.

extenso els altres contractes. Podem pensar, doncs, que Torró ja en tenia prou amb les cèdules que s'havien redactat⁴³¹ o, també, amb les dades que proporcionaven les minutes del manual.

Si ens referim als llibres que van ser redactats per Joan Torró cal incloure els capbreus de rendes ordenats pels administradors de la Santa Creu amb l'objectiu d'identificar el domini de la institució.⁴³² Tot i que seran tractats més endavant, tan sols voldria apuntar que parlem d'un total de set capbreus elaborats en dos moments diferents.

El primer període inclou l'elaboració de sis capbreus, els quals van ser redactats entre 1402 i 1420. Cadascun contenia les possessions que s'havien rebut dels antics hospitals de forma separada. Posteriorment, van ser relligats en un sol llibre que rep el nom de *Capbreu dels hospitals*.⁴³³ El volum atenia a la necessitat de reunir tot el domini que la Santa Creu havia rebut per la dotació dels hospitals unificats.⁴³⁴

Pel que fa el segon moment, aquest correspon exclusivament al setè capbreu. Compilat entre 1421 i 1430, aquest va respondre a la necessitat d'ordenar un nou instrument on s'agrupés el domini de la Santa Creu un cop resoltes les gestions efectuades sobre el patrimoni en aquells vint anys.⁴³⁵ La distribució del nou llibre és una evidència prou clara d'aquest fet. Les confessions de tots els tinents van ser aplegades en tres blocs diferents: un dedicat a les rendes que la Santa Creu rebia dins de Barcelona i en el seu Territori,⁴³⁶ un altre on s'inclouïen les rendes de Sant Boi⁴³⁷ i un tercer on s'aplegaven les rendes que l'hospital rebia en el Llobregat, el Vallès i el Penedès.⁴³⁸

La redacció de manuals, llibres i capbreus va ser executada pel mateix notari o per alguns dels ajudants que aquest tenia en la seva escrivania a la plaça Sant Jaume. Estem parlant d'un gruix documental que supera els 4.400 instruments, si sumem contractes i confessions de

---

⁴³¹ De fet, molts dels contractes que només van ser inclosos en els manuals i que estan extremadament etcerats inclouen l'avís «est in cedula» al final, fet que ens remet als apunts donats per Ferrer Mallol, qui assenyalà que aquesta advertència podria ser un testimoni clar de l'existència d'unes cèdules completíssimes o, com a mínim, més extenses que la minuta que havia estat copiada en el manual. Per exemple, vegeu AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 25v; Ferrer i Mallol, M. T. (1974), "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes", dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4, p. 36.

⁴³² No s'han de confondre aquests capbreus de rendes amb els llibres de notes, també anomenats capbreus. Piñol Alabart, D. (2022), "El Capbreu dels castells de Vilassar i Burriac. Un estudi des de la diplomàtica", dins Cuadrada, C., Piñol Alabart, D. (eds.), *El Capbreu dels castells de Vilassar i Burriac. Estudi, transcripció i edició digital*, Tarragona, Publicacions URV, p. 52,

⁴³³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17].

⁴³⁴ Sobre el *Capbreu dels hospitals* vegeu el capítol 3 dins del Bloc 3.

⁴³⁵ Sobre el *Capbreu* de 1421 vegeu el capítol 4 dins del Bloc 4.

⁴³⁶ «Títol de les rendes que l'espital reeb en Barcelona e en lo Territori d'aquella». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], ff. 10r-88r.

⁴³⁷ «Títol de les rendes que l'espital reeb en la parròquia de Sent Boy, dellà l'aygua de Lobregat». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], ff. 109r-214r.

⁴³⁸ «Títol de les rendes que l'espital reeb en Lobregat d'açà l'aygua de Lobregat, e en Vallès e en Penadès». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], ff. 229r-283r.

capbreu.⁴³⁹ La pròpia documentació del notari permet identificar el nom d'alguns dels escriptors i estimar durant quant de temps van estar sota les ordres del notari torroellenc.⁴⁴⁰ En un moment o altre, tots ells van acomplir diverses funcions auxiliars en l'escribania de Joan Torró, a Barcelona.⁴⁴¹ Però no sempre els encàrrecs que els hi feia Torró s'executaven en la mateixa oficina. Quan calia, el notari enviava els seus escriptors jurats allà on era necessari per resoldre alguns afers relacionats amb els interessos de la Santa Creu.

El millor rastre que ha quedat d'aquesta mobilitat el trobem en el capbreu de rendes de 1421. La font permet observar que els escriptors jurats del dit notari es van desplaçar fins la casa on vivien alguns tinents, a fi de prendre nota de la confessió de les possessions que tenien sota el domini de la Santa Creu.⁴⁴² També ho va fer el mateix Torró.⁴⁴³ Possiblement l'exemple més significatiu sigui l'estada de vuit dies que va fer a Sant Boi, entre el 23 i el 31 de març de 1422, per tal de registrar les confessions de trenta tinents de la Santa Creu, els quals posseïen el domini útil sobre un total de seixanta-tres béns.⁴⁴⁴

Així mateix, al marge de les confessions ara citades, un darrer exemple el trobem el 6 d'octubre de 1430, quan l'escriptor jurat Joan Sunyer confirmava al prior Joan Baró que havia rebut 44 s.b. per raó dels cinc dies que havia estat treballant en la Quadra dels Llobets, a Banyeres del Penedès.⁴⁴⁵ El maig d'aquell any, Pere de Sarrià havia fet la donació d'un domini important a la Santa Creu i Joan Torró va enviar el dit Sunyer a registrar tots els instruments necessaris per efectuar correctament la transmissió de béns.⁴⁴⁶

---

⁴³⁹ Vegeu la **Taula 20** en l'**Apèndix 3**.

⁴⁴⁰ Huguet Cabot (1401), Francesc Barau (1401), Francesc de Manresa (1401-1402), Joan Bages (1403-1405), Francesc Mercer (1404), Antoni Estapé (1404), Joan Dalmau (1404-1411), Joan Sunyer (1404-1431), Antoni Cosí (1408-1410), Pere Sadurní (1410-1412), Bernat Julià (1414-1419), Gaspar Vinyals (1418-1419), Antoni Vendrell (1420), Felip Lleopard (1420), Joan Puig d'Òdena (1420), Antoni Llorenç (1421), Gabriel Bofill (1421-1444), Simó Miró (1422) i Joan Marc (1425).

⁴⁴¹ Sobre les funcions auxiliars dels escriptors jurats, vegeu el capítol 2.2 dins del Bloc 2. Vegeu també Pagarolas i Sabaté, L. (1994), "Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escribanies de la Barcelona medieval", dins *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*, 8, p. 60.

⁴⁴² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 18v. En els instruments s'evidencia clarament la delegació dels encàrrecs mitjançant l'expressió *sub me*: «in presencia Iohannis Sunyeri, scriptoris substituti jurati sub me Iohannes Torroni [...] personaliter in scribania mei dicti et infrascripti notari, que est in platea Sancti Iacobi dicte civitatis, Berengarius Pleyani [...] confessus fuit [...]». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 32v. Sobre aquesta qüestió, vegeu Pons i Guri, J. M. (1989), "Algunes orientacions per a la utilització dels fons de seccions històriques en districtes notariais", dins Pons i Guri, J. M. (ed.), *Reculls d'història jurídica*, vol. 1, p. 171.

⁴⁴³ Per exemple, vegeu AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], ff. 26v-28r i f. 77r.

⁴⁴⁴ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], ff. 171r-191r.

⁴⁴⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 135r.

⁴⁴⁶ Sobre la donació de Pere de Sarrià, vegeu la donació 73 en la **Taula 34** de l'**Apèndix 3**.

2.3.2 Les tipologies documentals

Parlar dels diferents tipus d'instruments autoritzats per un notari sempre és un tasca difícil, però necessària abans d'afrontar qualsevol treball.⁴⁴⁷ En paraules de Jean-Paul Poisson, la classificació de les actes notarials pren un rol central en l'estudi de l'activitat notarial, però cal tenir ben present que no deixen de ser «*un moyen d'étude et non une fin en soi*».⁴⁴⁸

En el cas que ara m'ocupa, cal dir que la documentació notarial de Joan Torró ja ha estat classificada tipològicament. A finals del segle XVII, pels volts de 1682, l'arxiver Onofre Monfar va relligar els llibres notarials que es conservaven en l'arxiu de l'hospital.⁴⁴⁹ Durant el procés, Monfar va introduir a l'inici de cada manuscrit un índex que ordenava la documentació que es trobava en cadascun dels volums. Partint d'una distinció taxonòmica, la distribució de l'arxiver es dividia en dos blocs: els establiments emfitèutics i els precaris, per una banda, i la resta de contractes, per altra. Mentre la primera classificació ja no donava peu a una ulterior tipificació, la segona la va subdividir en tres categories diferents, cadascuna de les quals es distingia en funció del rol que assumien els administradors de la Santa Creu en els contractes. Prenent com a exemple la rúbrica del cinquè manual de Torró,⁴⁵⁰ podem observar que Monfar va separar els instruments notarials «*fets als administradors*», els que eren «*fets pels administradors*» i els que eren «*fets entre particulars*» però que indirectament implicaven els interessos de la Santa Creu. A partir d'aquí, aplegava tots els contractes en funció de la seva tipologia: donacions, vendes, arrendaments, apel·lacions, procures, àpoques, requestes, possessions, absolucions, consignes, afermaments d'infants, definicions, restitucions, llicències, interrogatoris, llibertats d'esclaus, testimonials, íntimes, eleccions, concòrdies, compromisos, permutes, indemnitats, insolutumdacions, comandes, debitoris, etc.

Les classificació feta per Onofre Monfar és un treball encomiable que mereixeria un estudi que també analitzés la seva tasca com a arxiver de l'hospital. A més, convé destacar que les tipologies establertes per Monfar han perviscut, fins al punt de ser unes eines utilíssimes per qualsevol recerca sobre la Santa Creu. De fet, les mateixes definicions donades per Monfar són les que va recollir Carme Larrucea el 1987, qui va signar l'única síntesi que s'ha fet sobre els protocols notarials dels fedataris que van treballar per a la Santa Creu.⁴⁵¹

---

⁴⁴⁷ Cruselles Gómez, J. M. (2004), "Las fuentes notariales y la investigación histórica. Problemas de explotación de datos y análisis de la actividad notarial", dins *Aragón en la Edad Media. Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la Edad Media*, pp. 25-34. Vegeu també Bidot-Germa, D. (2008), *Un notariat médiéval. Droit, pouvoir et société en Béarn*, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, pp. 199-203.

⁴⁴⁸ Poisson, J. P. (1991), "Essai sur quelques modes de classement des actes notariés. Un exemple en 1899", dins Laffont, J. L. (ed.), *Problèmes et méthodes d'analyse historique de l'activité notariale (XVe—XIXe siècles). Actes du colloque de Toulouse (15-16 septembre 1990) tenu dans le cadre de la Chambre départementale des Notaires de la Haute-Garonne*, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, p. 294.

⁴⁴⁹ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 277.

⁴⁵⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], s.f.

⁴⁵¹ Larrucea Valdemoros, C. (1989), "Los protocolos notariales del Hospital de la Santa Cruz (1401-1846)", dins *Sant Pau*, 4, vol. 8, p. 54.

Així les coses, a l'hora de classificar les tipologies documentals produïdes per Torró, la categorització oferta per Monfar no és del tot útil, car la distinció entre atorgants i receptors no es correspon amb els objectius de la tesi. Per aquesta raó, a l'hora de treballar amb els instruments produïts per Joan Torró he considerat oportú establir tres divisions diferents.

La primera inclou tots els instruments relacionats amb l'economia de l'hospital i, de forma particular, amb el seu patrimoni i finançament. Dins de la categoria s'hi troben, per ordre alfabètic, absolucions de remença (2), absolucions i definicions (17), agnicions de bona fe (10), èpoques (1.588), arrendaments d'almoïna (37), arrendaments de censos (29), assignacions (6), cessions (7), compres (72), comandes (20), confessions de capbreu (750), creacions de censal mort (7), deutoris (67), definicions de comptes (12), donacions (115), establiments emfitèutics (111), estimacions (1), insolutumdacions (7), íntimes (10), lluïcions (5), manumissions (6), permutes (1), promeses de pagament (45), possessions de béns (156), precaris (145), reconeixements de drets (5), reconeixements d'home propi (1), remissions d'home propi (1), reduccions a cens (33), renúncies (13), restitucions (19) i vendes (230).⁴⁵²

La segona categoria aplega tota aquella documentació vinculada amb els afers de govern de la institució, els seus treballadors i l'activitat assistencial dispensada. De nou, per ordre alfabètic, s'inclouen els acords (8), els afermaments d'infants (179), afermaments de treballadors (6), eleccions d'oficials (18), homenatges (1), interrogatoris (3), juraments (2), llicències de sepultura (4), ordinacions (1), procures (467), revocacions de càrrec (16), retorn d'infants (1), subrogacions o lloctinències (13), substitucions de procuradors (6), testimonials mèdics (4) i testimonials o salconduïts (11).⁴⁵³

Finalment, en el tercer grup s'apleguen tots aquells instruments vinculats a qüestions judicials sobrevingudes que confrontaven els interessos de la Santa Creu amb els de tercers. Dins de la categoria hi trobem apel·lacions (9), atestacions (1), compromisos (50), concòrdies (13), indemnitats (17), protestacions (5) i requestes (43).⁴⁵⁴

De les tres categories fixades, n'hi ha una que destaca per damunt la resta. Un 80% de la documentació de Joan Torró responia a qüestions relacionades amb el patrimoni i el finançament de l'hospital de la Santa Creu. Una dada que reforça poderosament la importància que tingué el fedatari per la flamant institució hospitalària barcelonina durant quasi bé mig segle.

Ara sí, doncs, prenent com a punt de partida la preponderància la documentació produïda per Torró, passem a explorar quins van ser els fonaments de l'hospital de la Santa Creu durant el segle XV.

---

⁴⁵² Vegeu la Taula 21 en l'Apèndix 3.

⁴⁵³ Vegeu la Taula 22 en l'Apèndix 3.

⁴⁵⁴ Vegeu la Taula 23 en l'Apèndix 3.

Bloc 3. Els orígens del patrimoni de l'hospital de la Santa Creu

1. DOTAR L'HOSPITAL

El patrimoni de l'hospital de la Santa Creu es va bastir amb les aportacions que van fer els hospitals que van participar de la unificació de 1401. La fusió d'aquell conjunt, format per béns immobles, mobles i semovents, així com drets i rendes, va constituir la dotació del centre, la qual havia de servir per finançar la construcció del nou hospital i, alhora, garantir-ne el funcionament durant els primers anys. La decisió de reunir aquells patrimonis va sorgir de les reunions que es van dur a terme entre la comissió de consellers, el bisbe i el capítol de la catedral a fi de negociar les condicions de la unificació. El 15 de març de 1401 es va acordar, de forma definitiva, la unificació dels hospitals del mercader Pere Desvilar, d'en Bernat Marcús, d'en Colom i del canonge Vilar amb tots i cadascun dels seus béns, la gestió dels quals recauria sobre els administradors del nou hospital. Posteriorment, quan van ser incorporats els hospitals de Santa Margarida i de Santa Eulàlia del Camp a la fusió, els béns i les rendes d'aquests també es van emmotllar a la nova administració hospitalària «*formis et conditionibus quibus de aliis superius expressatis hospitalibus factum fuit*». ⁴⁵⁵

Les especificitats de la fusió patrimonial no les coneixem. Sense cap detall ni matís, tot va quedar diluït en l'escriptura fundacional, en la qual s'afirmava que tots i cadascun dels béns dels antics centres formarien la dotació del flamant hospital. Podem pensar que era la proposta més lògica per resoldre un dels requisits de qualsevol fundació, ⁴⁵⁶ que no només bastiria els fonaments econòmics del projecte, sinó també ajudaria a mantenir un fort vincle material entre els antics hospitals i el nou.

No podem obviar, però, que rere la mobilització de tot aquell patrimoni, que estava format per un important nombre d'immobles, existia una estratègia que poderosament recorda els mecanismes que emprava l'oligarquia. ⁴⁵⁷ La consolidació d'uns drets i unes possessions sobre el territori, lluny de tenir una finalitat exclusivament rendista, eren la base sobre la qual s'assentava la prosperitat de la institució. ⁴⁵⁸ Així doncs, la terra i els drets que l'hospital va rebre eren un valor segur per l'economia del centre.

Bona part de l'acció de govern empresa durant la primera dècada del segle XV es va bolcar en la gestió i organització del béns heretats. I podríem dir que la necessitat de diners per

---

⁴⁵⁵ ACB, *Diversorum B*, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, pp. 143-152.

⁴⁵⁶ Watson, S. (2020), *On Hospitals. Welfare, Law, and Christianity in Western Europe, 400-1320*, Oxford, Oxford University Press, p. 102; Imbert, J. (1947), *Les Hopitaux en droit canonique: Du décret de Gratien à la sécularisation de l'administration de l'Hôtel-Dieu de Paris en 1505*, París, Librairie Philosophique J. Vrin, p. 18

⁴⁵⁷ Sabaté i Curull, F. (1998), "Ejes vertebradores de la oligarquía urbana en Cataluña", dins *Revista d'Història Medieval*, 9, p. 131.

⁴⁵⁸ Sabaté i Curull, F. (2013), "The Defection of the Medieval Catalan Bourgeoisie: A Mutation of Values or a Bibliographic Myth", dins Asenjo González, M. (ed.), *Urban Elites and Aristocratic Behaviour in the Spanish Kingdoms at the End of the Middle Ages*, Turnhout, Brepols, p. 122.

finançar la construcció del nou edifici en va ser la principal causa.⁴⁵⁹ Com veurem, la fusió del patrimoni d'aquells sis hospitals va ser una gran operació que va mobilitzar particulars i institucions que es trobaven tan dins com fora de la ciutat de Barcelona. Certament, tal com recorda Luciano Palermo

La creazione di una struttura ospedaliera in una città, grande o piccola che fosse, era, di conseguenza, una grande operazione di circolazione della ricchezza, nei settori dei beni mobili e immobili, e i consumi dei miserabili erano solo un aspetto, talvolta perfino il meno rilevante, di questo imponente fenomeno.⁴⁶⁰

La responsabilitat d'aquelles gestions va recaure sobre els principals càrrecs de l'hospital, els quatre administradors i el prior, que es van encarregar d'identificar el domini que havia estat transferit, adaptar-lo al funcionament de la nova institució i, finalment, vendre'n una part per poder cobrir els deutes generats per la projecció del nou edifici. Alhora, les actuacions que es van emprendre van tenir un impacte directe sobre les antigues estructures assistencials de la ciutat. Els vells hospitals no van desaparèixer del tot, però alguns dels seus espais van ser venuts a fi de contribuir al finançament de la Santa Creu.

Amb la intenció d'analitzar cadascuna d'aquestes actuacions, el present bloc l'he dividit en cinc capítols. En primer lloc tractaré la importància que tingué l'emfiteusi en la gestió del domini de la institució, tot definint-ne els seus principals atributs i entendre perquè, a inicis del segle XV, els administradors de la Santa Creu van signar un important nombre d'establiments emfitèutics que tenien per objecte diversos immobles rebuts dels antics hospitals. El segon capítol està dedicat a la primera capbreuació que es va dur a terme. En aquest cas el meu interès és doble: individualitzar la contribució que va fer cada hospital i entendre els mecanismes emprats per bastir i reforçar el domini de la Santa Creu. En el tercer capítol estudiaré les rendes que encara es percebien a parts de fruit i els motius pel qual van ser substituïdes per censos en diner. Seguidament, la venda de patrimoni per finançar la construcció de l'edifici és l'objecte d'estudi del quart capítol, en el qual intentaré identificar l'estratègia que es va seguir a l'hora de desprendre's d'una part del domini de la institució. Finalment, en el cinquè i últim capítol analitzaré les reformes que es van dur a terme en els edificis i horts dels hospitals que van participar de la fusió l'any 1401.

---

⁴⁵⁹ El mateix procés es va dur a terme en l'*Ospedale Maggiore* de Milà a mitjan segle XV: «grande attenzione [...] fu dedicata, nei primi anni di vita del nuovo ente, al censimento, alla valutazione e alla gestione dei patrimoni fondiari». Albini, G. (2019), "Le possessioni dell'Ospedale Maggiore di Milano nel Lodigiano nel secondo Quattrocento: Gestione economica e diritti signorili", dins *Studi di storia medioevale e di diplomatica*, II, p. 292.

⁴⁶⁰ Palermo, L. (2020), "Il patrimonio e il mercato. Gli enti assistenziali e ospedalieri alle origini di un welfare medievale", dins Piccini, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, p. 273.

LES VIRTUTS DE L'EMFITEUSI

A inicis del segle XV l'emfiteusi era un sistema d'exacció ben consolidat. De tradició baix imperial i posteriorment recuperada amb la recepció del dret comú, des de mitjan segle XII l'emfiteusi havia estat adaptada a les necessitats del feudalisme⁴⁶¹ fins a convertir-se en la base legal de la sostracció senyorial.⁴⁶²

L'establiment era el principal instrument de l'emfiteusi,⁴⁶³ una figura jurídica que permetia la divisió del domini sobre un bé en dues parts: el domini directe i el domini útil. Mitjançant l'establiment, el senyor directe d'un immoble en cedia el seu ús a una altra persona de forma perpètua. A canvi, l'emfiteuta, és a dir, el receptor del domini útil, hauria de pagar una entrada, satisfer anualment un cens fix –en espècie o en diner– o a parts de fruit i complir, eventualment, tot un seguit d'obligacions i prestacions.

Si parlem dels elements definitoris de l'emfiteusi no hem d'obviar els mecanismes constrenyedors que aquesta amagava. En paraules d'Antoni Furió, l'emfiteusi no pot ser considerada com un acte contractual fonamentat en l'entesa de dues parts, sinó en «una imposició emparada per una força coercitiva esgrimida pel senyor per obligar el camperol a la seua acceptació».⁴⁶⁴ En la mateixa línia, Gerard Carceller apunta que, ja d'entrada, l'establiment esdevenia desigualment profitós per a cadascun dels constituents, car moltes vegades l'establert, si volia accedir a la tinença i garantir la reproducció familiar, no tenia més remei que acceptar les condicions que el seu senyor imposava.⁴⁶⁵ En aquest sentit, doncs, entendrem l'emfiteusi com el principal mètode d'exacció emprat per l'hospital de la Santa Creu a fi d'extreure un benefici –la renda– sobre el seu domini. Així les coses, vull advertir que quan faci ús del terme *emfiteuta* o *senyor útil* no necessàriament m'estaré referint a un pagès o camperol. Els tinentes de la Santa Creu no responien només a aquesta condició i així convé matisar-ho. Certament, tal com apunta Rosa Congost, els dos termes no sempre són assimilables i fer-ho pot provocar problemes d'interpretació.⁴⁶⁶

---

⁴⁶¹ Aventín i Puig, M. (1996), *La societat rural a Catalunya en temps feudals. Vallès oriental, segles XIII-XVI*, Barcelona, Columna, p. 146.

⁴⁶² Furió, A. (1982), *Camperols del País Valencià. Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'Edat Mitjana*, València, Institució Alfons el Magnànim, p. 104; Cuadrada, C. (1997), "Senyors i ciutadans: les senyories catalanes a la baixa edat mitjana", dins *Revista d'Història Medieval*, 8, p. 70.

⁴⁶³ Per una anàlisi completa de l'estructura diplomàtica dels establiments emfitèutics, vegeu Piñol Alabart, D. (2000), *El notariat públic al Camp de Tarragona. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 259-263.

⁴⁶⁴ Furió, A. (1982), *Camperols del País Valencià. Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'Edat Mitjana*, València, Institució Alfons el Magnànim, p. 107

⁴⁶⁵ Carceller i Barrabeig, G. (1998), *La baronia de Queralt al segle XV. Organització del territori i gestió econòmica d'un espai feudal*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, p. 96.

⁴⁶⁶ Així ho recorda Congost Colomer, R. (2008), "Ignorància o mala fe? El problema de les signatures dels senyors directes catalans (segles XVIII-XIX)", dins Congost Colomer, R. (ed.), *Dels capbreus al registre de la propietat: drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, p. 277.

2.1 Els primers establiments emfitèutics de la Santa Creu

Durant els primers anys de la centúria es detecta el major nombre d'establiments emfitèutics que van signar els administradors de l'hospital de la Santa Creu durant els primers cinquanta anys de vida del nou hospital. Només entre 1401 i 1408 es van fer un total de 95 establiments que tenien per objecte diferents possessions que l'hospital havia rebut dels antics hospitals. I tots ells reblaven en el profit que aquests aportaven a la institució. La mateixa fórmula es repetia constantment en cada instrument:

tunc dictam peciam terre non sit multum fertilis sive fructifera, comodiosus est dicto hospitali Sancte Crucis, aut nobis eius nomine, habere dictam intratam et precipere et habere quolibet anno predictum censum [...] quam ipsam peciam terre tenere ad propriam culturam dicti hospitalis et expectare fructus ipsius, qui incerti et varii sunt et subjacent grandini nebule et aliis aeris tempestatibus.⁴⁶⁷

El text és eloqüent. Ateses les dificultats que travessava el camp català, era molt més profitós cedir la terra en emfiteusi per tal que algú altre la treballés i, a canvi, rebre'n una entrada i el corresponent cens anual. Era molt més pràctic per a l'hospital, evidentment. El datiu singular indica que la conveniència de l'operació tan sols corresponia a una de les dues parts, la que imposava les condicions de l'establiment. De forma anàloga, una fórmula semblant va ser adaptada al context urbà:

utilius et comodiosus est dicto hospitali, aut nobis eius nomine, dictam domum stabilire ad censum predictum et recipere et habere intratam prefatam, et eam convertere in operibus dicti hospitalis et in aliis necessitatibus eiusdem, quam ipsam domum ad proprium dicti hospitalis retinere.⁴⁶⁸

Certament, els usos i els efectes de l'emfiteusi diferien en funció de l'objecte establert. Les diferències no només s'aprecien per aquestes justificacions, sinó, sobretot, per les condicions i obligacions que s'imposaven. Així les coses, no hi ha dubte en afirmar que l'emfiteusi era una fórmula excel·lent per a l'explotació de les possessions d'un domini, car fàcilment podia ser emmotllada en funció de l'estat i la ubicació dels predis. Els propis administradors de la Santa Creu afirmaven que

priusquam loguerium sive fructus aliqui consequi et haberi possint ex eadem, utilius et comodiosus est dicto hospitali Sancte Crucis, aut nobis eius nomine, eas stabilire ad censum

---

⁴⁶⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 90v.

⁴⁶⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 138v.

predictum et recipere et habere intratam predictam, et eam convertere in operibus et aliis utilitatibus et necessitatibus eiusdem hospitalis.⁴⁶⁹

Que l'establiment emfitèutic fos el recurs més emprat pels administradors de la Santa Creu no és pas sorprenent, sinó l'enèsima mostra d'un fenomen que es pot detectar arreu del Principat. Sense anar més lluny, era la manera com els administradors dels antics hospitals havien gestionat bona part dels seus dominis.

La prevalença de l'emfiteusi sobre altres formes d'explotació és quelcom que ja es començava a detectar d'ençà la segona meitat del segle XIV. Segons Antoni Riera, com a conseqüència del sotrac viscut al camp català després de la Pesta Negra, algunes senyories van emprar l'establiment emfitèutic amb l'objectiu d'adaptar-se als canvis viscuts.⁴⁷⁰ En la mateixa línia, encara que en una cronologia més moderna, Eva Serra apuntava que l'increment d'aquests instruments seria un indicador de l'inici de fases de represa.⁴⁷¹

La concentració de 95 establiments emfitèutics a inicis del segle XV s'entén, doncs, com el símptoma d'un canvi en la gestió dels béns que havien estat dels antics hospitals. Un canvi, però, que va tenir matisos i representacions diferents, tal com demostren les causes que van justificar cadascun dels establiments autoritzats.

Els establiments que van ser signats pels governants de la Santa Creu els podem dividir en dos grups diferents. Entre la documentació notarial podem comptar, per una banda, els contractes que tenien per objecte l'establiment d'alguna de les dependències o horts adjacents als hospitals que van participar de la unió. Un total de 51 instruments (54% del total) que mostren com les antigues estructures van ser desmantellades tan bon punt es va consumir la fusió hospitalària. Per altra banda, el segon bloc el componen els contractes que atenien a l'establiment d'immobles que no estaven establerts en emfiteusi quan la Santa Creu els va rebre. Es tracta de 44 béns (46% del total), una majoria de terres, però també cases i masos enrunats, que es trobaven escampades pel Territori de Barcelona i, en comptats casos, dins de la mateixa ciutat.⁴⁷²

Si les diferències entre un grup i un altre es manifesten, a primera vista, per l'ús i la ubicació dels béns, el caràcter específic de cada bloc es concreta per les condicions que van ser imposades en els respectius contractes. Un contrast que no es va fonamentar, únicament, en el valor del cens o la quantitat a pagar per l'entrada, sinó també, i sobretot, en les obligacions que la Santa Creu va imposar als nous emfiteutes. En aquest sentit, per tal de

---

⁴⁶⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 131r.

⁴⁷⁰ Riera Melis, A. (2017), *Els cereals i el pa en els països de llengua catalana a la baixa edat mitjana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 220-221.

⁴⁷¹ Serra i Puig, E. (1988), *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*, Barcelona, Editorial Crítica, p. 353.

⁴⁷² Vegeu la **Taula 28** en l'**Apèndix 3**.

comprendre el significat que pren aquesta pràctica en el marc de l'hospital és important definir, en primer lloc, què era i quins atributs definien l'emfiteusi.

Ateses aquestes consideracions prèvies i les diferències existents entre els dos grups que configuren els primers establiments que van signar els administradors de la Santa Creu, passem a veure quines van ser les principals característiques d'aquells instruments.

2.2 Els elements de l'emfiteusi: entrades, censos, fadigues i llüïsmes

Durant els segles baix medievals, l'establiment emfitèutic es va generalitzar arreu dels territoris de la Corona d'Aragó. La seva difusió va ser lenta i anà acompanyada de la introducció i evolució d'alguns dels seus components essencials, com ara l'entrada, el cens o taxes de mutació com la fadiga o el llüisme. Parlem d'una introducció pausada, que ja va ser apuntada en la primeríssima obra de Carreras Candi⁴⁷³ i que en els darrers anys han acabat de perfilar diversos investigadors.⁴⁷⁴

L'evolució de l'emfiteusi es va produir de forma paral·lela al feudalisme i, conseqüentment, als interessos senyorials. Però cal dir que el seu desenvolupament s'entén, també, a través dels elements que la pròpia pràctica notarial anava introduint. Les necessitats que imposava la gestió dels dominis va propiciar el perfeccionament i la creació de noves clàusules que fossin satisfactòries als interessos dels senyors. I aquesta millora va ser gràcies a les noves formulacions que aportava el notariat públic. Certament, no és casual que la consolidació de l'emfiteusi coincidís amb l'època de plenitud del notariat català.⁴⁷⁵

Ara, amb l'objectiu d'entendre millor els beneficis que l'emfiteusi reportava a la gestió del domini de la Santa Creu, passem a veure quins van ser els seus elements constitutius i com aquests es manifestaren en els establiments emfitèutics signats pels administradors del flamant hospital.⁴⁷⁶

Començant pel pagament de l'entrada, convé reivindicar el rol central que aquest va tenir en el finançament de la Santa Creu durant els primers anys. I és que en tots els establiments emfitèutics signats, després de la consignació del preu d'aquesta, els administradors afirmaven que els diners obtinguts

---

⁴⁷³ Carreras Candi, F. (1910), *Notes sobre los orígens de la enfiteusis en lo territori de Barcelona*, Barcelona, Fills de Jaume Jepús Impressors.

⁴⁷⁴ Per una visió general, vegeu Benito Monclús, P. (2003), *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 615-621. Vegeu també Cuadrada, C. (1988), *El Maresme medieval. Les jurisdiccions baronals de Mataró: Sant Vicenç/Vilassar (hàbitat, economia i societat, segles X-XIV)*, Barcelona, Rafael Dalmau, pp. 220-229; Piñol Alabart, D. (2000), *El notariat públic al Camp de Tarragona. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 249-329.

⁴⁷⁵ Baiges Jardí, I. (1994), "El notariat català: origen i evolució, dins Sans i Travé, J. M. (coord.), *Actes del I congrés d'història del notariat català. Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 145-164.

⁴⁷⁶ Carceller i Barrabeig, G. (1998), *La baronia de Queralt al segle XV. Organització del territori i gestió econòmica d'un espai feudal*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, p. 108.

mittemus et convertemus ac mittere et convertere promittimus in operibus ipsius hospitalis Sancte Crucis et in refectione pauperum in eo decumbentium ac etiam in aliis necessitatibus eiusdem hospitalis.⁴⁷⁷

El total de les entrades consignades en els establiments autoritzats per Joan Torró entre 1401 i 1408 ascendeix a 40.018 s., 6 d.b. Encara que no sigui possible afirmar que aquest va ser el global percebut, ja que no disposem de llibres de comptes que ens serveixin de contrast, sí que podem entendre aquest valor com l'ingrés mínim generat pel pagament de les entrades d'aquells establiments. Una quantitat certament excepcional, que ens ajuda a comprendre les necessitats econòmiques de l'hospital i, sobretot, la importància que tingué el pagament de l'entrada en el seu finançament.

Més enllà del seu valor, però, ens hem de preguntar què representava realment aquell ingrés. En paraules de Pere Benito l'entrada era el preu de l'accés a la tinença, a l'adquisició del títol que garantia al nou tinent els seus drets sobre l'immoble establert.⁴⁷⁸ Però és difícil saber com es mesurava la quantia del seu valor. La seva variabilitat sembla estar relacionada amb el preu del cens que l'emfiteuta havia de satisfer anualment: quan l'entrada era baixa, el cens hauria estat més fort; i a la inversa. No obstant, altres factors com l'estat en què es trobava el predi, la seva ubicació i la seva rendibilitat haurien condicionat el preu de la mateixa.⁴⁷⁹

Alguns dels establiments emfiteutics analitzats poden aportar noves dades sobre aquest aspecte. Em refereixo als instruments que tenien per objecte els solars resultants de la parcel·lació dels horts i patis de l'hospital d'en Pere Desvilar. En ells es pot detectar que hi havia una estreta relació entre el preu a pagar per l'accés a la tinença i les condicions que van ser imposades als nous tinents. Sobre aquells espais els administradors de la Santa Creu volien construir-hi cases i obradors.⁴⁸⁰ A tal fi, ambdues parts signants haurien arribat a un acord: els respectius emfiteutes haurien acceptat la condició d'edificar aquells espais a canvi d'una generosa rebaixa del preu de l'entrada. Així doncs, si comparem el preu a pagar per l'entrada d'aquells béns amb la dels establiments que tingueren per objecte algunes de les dependències de l'antic hospital, la diferència és realment notable.⁴⁸¹ Si la mitjana del preu de l'entrada dels solars a edificar va ser de 41 s.b, la que s'havia de satisfer per la resta de cambres va ser notòriament major i va ascendir fins a 692 s.b.

---

⁴⁷⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 18r.

⁴⁷⁸ Benito Monclús, P. (2003), *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, Barcelona, IMF-CSIC, p. 639.

⁴⁷⁹ Aventín i Puig, M. (1996), *La societat rural a Catalunya en temps feudals. Vallès oriental, segles XIII-XVI*, Barcelona, Columna, pp. 178-179.

⁴⁸⁰ «Et sub pacto etiam et condicione quod infra duos annos a presente die in antea numerandos, vos et vestri successores in hiis habeatis in dicto solo sive patuo terre construere sive construi et fieri facere vestres et eorum missionibus et expensis hospicium sive domus». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], f. 87v.

⁴⁸¹ La fragmentació de l'hospital d'en Pere Desvilar, com la de la resta d'hospitals, l'analitzaré més endavant, en el capítol dedicat a les reformes dels antics espais hospitalaris. Vegeu el capítol 6.6 dins del Bloc 3.

Un altre cas a mencionar, per bé que excepcional, és el mètode de pagament que va ser emprat per lliurar l'entrada de l'establiment fet al rajoler Pere Tranxer el 19 de febrer de 1403, el qual tenia per objecte una «*magnam peciam terre heremam, in qua solebat esse constructus mansus Martini*». ⁴⁸² El cens consignat va ser de 4 morabatins i el preu de l'entrada es va fixar en 666 s., 8 d.b. Però l'accés a la tinença no s'acabaria satisfent en diner. Els administradors de la Santa Creu van acordar amb el rajoler que l'entrada seria pagada amb 500 quarteres de calç, a raó de 16 d.b. la quartera, que servirien per a l'edificació del nou hospital. Alhora, el material constructiu s'hauria de portar a l'hospital, sense cap càrrec i en els terminis acordats: 200 quarteres serien entregades al moment, 200 més per la festa de Pasqua i les 100 restants per Pentecosta. ⁴⁸³

Tant el modest preu de les entrades pels establiments fets en l'hort de l'hospital d'en Pere Desvilar com el pagament d'una entrada amb calç mostren que, eventualment, el cost de l'accés a la tinença podia ser negociat entre tinents i senyor. El pagament de l'entrada havia de servir per cobrir les primeres grans despeses que tindria l'hospital. No obstant això, els administradors de la Santa Creu podien considerar oportú que, ateses les necessitats més immediates que tenia l'hospital, algunes de les entrades podien ser satisfetes mitjançant l'entrega de material constructiu. En aquest sentit, podem pensar que tant prioritari era aconseguir liquiditat, com revaloritzar per treure una major rendibilitat d'una part del patrimoni.

En analitzar els elements constitutius de l'emfiteusi cal mencionar el cens, factor indissociable de la mateixa i obligació que tenia l'emfiteuta amb el seu senyor. ⁴⁸⁴ Si ens fixem en els censos dels establiments estudiats, veiem que una àmplia majoria van ser consignats en morabatins d'or alfonsins, un tipus de pagament censual que, des de mitjan segle XIII, anà substituint els censos a parts de fruit i les prestacions personals per pagaments fixos. ⁴⁸⁵ Ja al segle XV, el valor del morabatí era de 9 s.b. ⁴⁸⁶ Al marge d'aquesta modalitat, també es detecten alguns censos consignats en quantitats fixes de diner, però no són una àmplia majoria. Així

---

⁴⁸² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 140r-142r. Sabem que Pere Tranxer va posar en cultiu la terra que li havia estat establerta. Quan el 22 de desembre de 1421 va capbrevar-la va indicar que era una «*magnam peciam terre partem heremam et partem cultam*». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 237v.

⁴⁸³ No va ser fins els 23 de setembre de 1403 que el prior de la Santa Creu, Pere Cardona, va signar l'època a Pere Tranxer conforme aquest havia lliurat la totalitat de les quarteres acordades. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 87r, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 84, pp. 227-228. Cal dir, però, que l'autora va interpretar el document com si fos l'època d'una compra-venda de calç.

⁴⁸⁴ Piñol Alabart, D. (2000), *El notariat públic al Camp de Tarragona. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 281.

⁴⁸⁵ Sobre aquesta qüestió, vegeu Benito Monclús, P. (2003), *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 702-707. Altres exemples sobre el mateix fenomen van ser aportats per Mutgé Vives, J. (2007), "Los censos enfiteúticos en el monasterio de Sant Pau del Camp de Barcelona (siglo XIII)", dins González de la Peña, M. del Val (ed.), *Estudios en memoria del profesor Dr. Carlos Sáez*, Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá, pp. 291-300.

⁴⁸⁶ Benito Monclús, P. (2003), *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, Barcelona, IMF-CSIC, p. 703.

mateix, convé apuntar que cap dels nous censos dels 95 establiments esmentats va ser estipulat mitjançant un pagament en espècie.

La fadiga i el lluïisme van ser els dos drets per excel·lència que el senyor directe podia exigir pel traspàs del domini útil. Començant pel primer, aquest era el dret de prelación que podia exercir el senyor eminent d'un bé en el moment que el seu tinent li havia notificat la venda de la tinença. Si el senyor decidia reclamar el seu dret, l'emfiteuta estava obligat a vendre-li l'immoble en qüestió pel mateix preu i condicions convingudes en la seva subhasta. El tempteig d'aquest dret tan sols es podia sol·licitar en un termini de trenta dies, des del moment que s'havia presentat la proposta de transmissió.⁴⁸⁷ Altrament, en el suposat cas que l'alienació no fos notificada al senyor directe, aquest podria exercir el dret de retracte, anular la venda i adquirir-ne, pel mateix preu, el domini útil.⁴⁸⁸

El lluïisme era el dret que percebia un senyor a canvi d'autoritzar el traspàs d'una tinença a títol oneros. El seu valor es calculava sobre el mateix preu de la venda, de l'empenyorament o de l'entrada del sots-establiment.⁴⁸⁹ A Barcelona i en el seu Hort i Vinyet, la quota del lluïisme va ser establerta per Jaume II l'any 1310 arrel de les constants disputes que es visqueren durant el segle XIII i inicis del XIV. Institucions eclesiàstiques i ciutadans honrats es van enfrontar per la quota⁴⁹⁰ fins que aquesta va quedar definitivament fixada.⁴⁹¹

Els establiments de la Santa Creu recullen una part dels valors inclosos en la pragmàtica, aquells que definien les diferents taxes de mutació a percebre sobre un domini eclesiàstic. Dins de la ciutat de Barcelona i en el seu raval l'hospital percebia el 14,28% del preu de qualsevol alienació de la tinença; en el cas que hi hagués dos senyors mitjans, l'hospital rebria el 4,76%.⁴⁹² Fora de Barcelona, en l'anomenat Hort i Vinyet, l'hospital percebia el 20% sobre les vendes si només hi havia un senyor mitjà; si n'hi havia dos, en canvi, n'ingressaria el

---

⁴⁸⁷ Entre la documentació notarial de Joan Torró trobem dos instruments que demostren l'exercici d'aquest dret, l'un de 1417 i l'altre de 1440. Respectivament, AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 73v; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], f. 22v. Podeu veure l'edició del primer instrument en el **Document 2** de l'**Apèndix 1**.

⁴⁸⁸ Aventin i Puig, M. (1996), *La societat rural a Catalunya en temps feudals. Vallès oriental, segles XIII-XVI*, Barcelona, Columna, pp. 346-347.

⁴⁸⁹ Benito Monclús, P. (2003), *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, Barcelona, IMF-CSIC, p. 669.

⁴⁹⁰ Sobre aquesta qüestió, vegeu Cingolani, S. M. (2016), "Models de memòria i d'ordenament social a la Barcelona del segle XIII", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 23, pp. 25-28.

⁴⁹¹ Bassegoda Musté, P. J. (1971), *Huerto y Viñedo de Barcelona. Contribución al estudio de la Historia del Urbanismo de la Ciudad* Condal, Barcelona, Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Barcelona, pp. 54-60.

⁴⁹² «Et salvo etiam ac ex pacto retento quod de vendicionibus et aliis alienacionibus que fient de cetero de predictis que vobis stabilimus teneamini et habeatis vos et vestri successores in hiis dare et solvere dicto hospitali seu domui Sancte Crucis [...] pro laudimio id quod ecclesie seu ecclesiasticis personis competit seu dari consuevit iuxta pronunciacionem arbitralem domini regis et episcopi Valentini super laudimiis inter clerum et cives Barchinone promulgatam. Quod laudimium est et esse debet iuxta dictam sentenciam arbitralem domini regis et episcopi Valentini super hoc latam, septima pars tocus precii quod re vestra emphiteote immediato dabitur pro vendicione vel alia alienacione, de qua laudimium recipi consuevit, que per eum fiet. Et tertia pars septime partis tocus precii quod re vestre emphiteote mediato dabitur pro vendicione vel alia alienacione de qua consuevit laudimium recipi que per eum fiet, et non ultra». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 150r- v.

6,66%.⁴⁹³ Finalment, tan dins com fora de la ciutat, si el predi era sots-establert, la Santa Creu rebria el 25% sobre el preu de l'entrada.⁴⁹⁴

Les especificitats d'aquest llüisme, consignat en base a les quotes que eren pròpies d'una institució eclesiàstica, van quedar clarament definides en els respectius establiments emfitèutics. Conseqüentment, la definició de la taxa no deixa marge de dubte sobre la natura jurídica del patrimoni de la Santa Creu.

2.3 Els símptomes d'un canvi en la gestió del domini

Assenyalats els atributs i les característiques essencials de l'emfiteusi retornem a l'inici per intentar identificar les causes concretes que hi havia rere la signatura dels 95 establiments esmentats. Val a dir, però, que una part de la resposta ja la sabem. El 54% d'aquells instruments tenien per objecte les antigues dependències dels antics hospitals i, evidentment, aquestes només podien ser establertes un cop s'havia consumat la fusió. Però què n'hi havia del 46% restant? Com havien estat explotats aquells 44 béns abans de 1401? Ni la pregunta és baladí ni el nombre d'immobles insignificant.

Sabem que la majoria d'aquestes possessions eren camps, vinyes i terres ermes escampades pel Territori de Barcelona, així com, també, alguns immobles situats dins de la ciutat. Aquests darrers, però, només eren una minoria. No obstant això, els establiments emfitèutics són bastant vagues a l'hora d'indicar les raons per les quals s'estaven cedint aquells béns. En ells tan sols s'hi afirmava que era més profitós establir els immobles que recollir-ne els fruits. En aquest sentit, la primera hipòtesi que podríem plantejar és que una part d'aquelles possessions havia estat explotada directament pels antics hospitals. M'explico. Abans de la unificació, haurien servit per proveir la taula de l'hospital i, eventualment, vendre'n l'excedent per contribuir al finançament de la institució.

Per contrastar la veracitat d'aquesta idea són útils les dades que ofereixen els llibres de comptes dels hospitals d'en Colom, dels mesells i del canonge Vilar, que abracen les darreres tres dècades del segle XIV. De l'anàlisi dels respectius volums se'n desprèn que totes tres institucions tenien vinyes i camps escampats pel Territori, que servien per alimentar els malalts i vendre'n part de la collita. De fet, alguns dels assentaments registrats en aquells llibres permeten observar les activitats agrícoles que macips i jornalers duïen a terme sobre

---

⁴⁹³ «Quod laudimium est [...] quinta pars tocus precii quod re vestra emphiteote immediato dabitur pro vendicione vel alia alienacione, [...] et tertia pars quinte partis tocus precii quod re vestre emphiteote mediato dabitur pro vendicione vel alia alienacione de qua consuevit laudimium recipi que per eum fiet, et non ultra». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 47r.

⁴⁹⁴ «et quarta pars quarte parte ubi sunt emphiteote medii unus vel plures post immediatum». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 47r.

les terres i, alhora, els ingressos generats per la venda d'una part de l'excedent.⁴⁹⁵ Val a dir, però, que és la identificació del lloc on aquestes terres es trobaven l'element que ara més m'interessa. Així doncs, sabem que l'hospital de mesells tenia una vinya a Collblanc,⁴⁹⁶ que l'hospital d'en Colom en tenia una altra a Magòria⁴⁹⁷ i que l'hospital d'en Vilar en tenia dues,⁴⁹⁸ una a la Granada i una altra, anomenada «*vinea lingua*», en un lloc indeterminat, ja que mai apareix acompanyada d'un topònim.

Corresponien aquestes localitzacions amb la de les terres que van ser establertes pels administradors de la Santa Creu? Si comparem la ubicació dels béns que apareixen en els llibres de comptes amb la dels establiments estudiats veiem que és pràcticament impossible establir cap mena de vincle. Ni trobem cap possessió que estigués situada a la zona de Collblanc, ni les terres que es trobaven a Magòria pertanyien a l'hospital d'en Colom. Tan sols la vinya que l'hospital d'en Vilar tenia a la zona de la Granada⁴⁹⁹ es podria relacionar amb les tres parcel·les que van ser establertes a l'aventurer Antoni Riera el 4 de març de 1404 en aquell mateix lloc.⁵⁰⁰ Més encara, convé afegir que en l'intent per trobar l'ús anterior d'aquells béns hem pogut constatar que, ara per ara, tampoc és possible conèixer quin va ser l'esdevenir de les vinyes que estaven sota l'explotació directa dels antics hospitals.

Malgrat els intents frustrats per identificar l'ús anterior dels béns que van ser establerts, el volum d'establiments signats és indicador d'un canvi en l'ús de les possessions. Com he apuntat a l'inici del capítol, la modificació hauria estat propiciada per la necessitat d'adaptar-se als canvis que s'estaven produint en el camp català des del segle passat com a conseqüència del sotrac demogràfic viscut. Certament, l'estat en què es trobaven alguns dels béns mostren part d'aquests efectes, com ara la situació d'abandó que havien patit alguns masos o la poca productivitat de la terra.⁵⁰¹

Atenent les condicions en què es trobaven moltes de les possessions rurals que la Santa Creu havia rebut, els administradors de l'hospital van cercar la manera per fer-les rendibles a curt termini i, alhora, interessants per a potencials emfiteutes. Així doncs, la seva estratègia

---

⁴⁹⁵ A tall d'exemple, durant l'any 1389-1390 l'hospital de mesells va ingressar fins a 2.031 s.b. per raó de la venda de pa i blat, els quals, a més, van representar un 41% de les entrades que va tenir el centre. Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 195.

⁴⁹⁶ ACB, Hospitals, Hospital dels Mesells, *Llibre de les despeses del spital dels masels* [1393-1394], ff. 75r-79r. Agraïxo al Dr. Lluís Sales i Favà haver-me indicat l'existència d'aquesta propietat.

⁴⁹⁷ ACB, Hospitals, Hospital d'en Colom, *Llibre de comptes* [1380], ff. 47r-v.

⁴⁹⁸ ACB, Hospitals, Hospital d'en Vilar, *Compta del hospital d'en Vilar* [1393], ff. 35r-36v.

⁴⁹⁹ ACB, Hospitals, Hospital d'en Vilar, *Compta del hospital d'en Vilar* [1393], ff. 35r-36v.

⁵⁰⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 112r-v.

⁵⁰¹ El maig de 1404 Miquel de Seva va rebre en emfiteusi una gran peça de terra «in qua antiquitus solebat esse mansus d'en Ventura Joan». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 122r. Les arrels de l'establiment es troben en la renúncia que Bartomeu Isern havia fet tres mesos abans sobre la mateixa terra, la qual retornava a la Santa Creu perquè «considerans etiam dictam peciam terre propter sterilitatem eiusdem et propter oneracionem dictorum censum mihi fore inutilem et dampnosa». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 103r.

va passar per parcel·lar algunes de les peces de terra més grans que s'havien rebut en unitats menors i, posteriorment, establir-les en emfiteusi.⁵⁰²

La fragmentació dels béns s'entreveu per la signatura de diversos establiments que tenien per objecte possessions que entre elles eren adjacents i que, a més, havien format part d'una parcel·la molt més gran. Per exemple, en el lloc de Famada, en la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, els administradors de la Santa Creu van arribar a signar vuit establiments emfitèutics que tenien per objecte el mateix nombre de peces de terra, les quals es tocaven les unes amb les altres, tenien una grandària que oscil·lava entre 1 i 2 mujades i, a més, havien format part «*ex illa scilicet maiori pecia terre partem vineam plantatam et partem ad campum*».⁵⁰³ Així mateix, altres instruments fan menció explícita a la fragmentació que es va realitzar sobre un predi, com per exemple en l'establiment fet a Marc Massaguer, qui va rebre «*quandam modiatam terre vineam plantatam [...] prout iam est signata et fexuriata de illa scilicet maiori tenedone terre partem ad campum et partem vinea plantata*».⁵⁰⁴ Finalment, podem citar els sis establiments signats a Antoni Martorell per raó del mateix nombre de terres que eren contigües les unes amb les altres.⁵⁰⁵

La divisió d'aquestes possessions hauria estat part de l'estratègia seguida pels administradors de la Santa Creu, que no només buscaven agilitzar l'establiment dels béns,⁵⁰⁶ sinó mantenir, alhora, un generós preu a percebre pel pagament de l'entrada.

Si ens fixem en les persones que van adquirir l'usdefruit dels immobles veiem que, en la seva majoria, eren menestrals, artistes i mercaders de Barcelona els nous emfiteutes de la Santa Creu. Atenent la condició professional d'aquests tinents, és molt probable que no fossin ells mateixos els qui treballarien la terra que havien rebut en emfiteusi.⁵⁰⁷ La sots-establirien a un tercer, que potser ja sí s'encarregaria de la seva explotació, i del qual en percebrien un cens molt més elevat que el què ells pagaven a la Santa Creu. Es tracta d'una estratègia ja detectada en altres situacions. Tal com apuntà Mercè Aventín, prendre en establiment, pagant un fort dret d'entrada i un cens mòdic per sots-establir a un cens alt sense entrada, hauria estat

---

⁵⁰² Sobre la fragmentació d'un domini com a recurs per obtenir numerari, vegeu Busqueta i Riu, J. (1991), *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andreu del Palomar als segles XIII-XIV*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, p. 198.

⁵⁰³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], f. 112v. Vegeu la **Taula 28** (82-89) en l'**Apèndix 3**.

⁵⁰⁴ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 61r. Vegeu la **Taula 28** (20) en l'**Apèndix 3**.

⁵⁰⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 104v-105v. Vegeu la **Taula 28** (61-66) en l'**Apèndix 3**.

⁵⁰⁶ Es tracta d'una estratègia patrimonial emprada per altres institucions. En aquesta línia, Etienne Hubert considera que la divisió de béns immobles respondria a la voluntat de fer més rentable i assequible l'oferta. Hubert, E. (1993), "Economie de la propriété immobilière: Les établissements religieux et leurs patrimoines au XIVe siècle", dins *Rome aux XIIIe et XIV siècles. Cinq études réunies par Étienne Hubert*, Roma, École française de Rome & Viella, p. 185.

⁵⁰⁷ Carmel Ferragud ha destacat que uns quants professionals de la medicina es van dedicar a l'acumulació de terres en emfiteusi amb l'objectiu de sots-establir-les durant el segle XIV. Ferragud Domingo, C. (2005), *Medicina i promoció social a la baixa edat mitjana (Corona d'Aragó, 1350-1410)*, Madrid, CSIC, p. 379.

l'expressió d'una mentalitat pròpiament rendista i especuladora.⁵⁰⁸ Les adquisicions fetes per aquests grups s'identifiquen en altres escenaris i responen a una causa comuna: la cobejança dels camps que envoltaven les ciutats per part dels ciutadans que les habitaven. La terra estava en el seu punt de mira i la seva adquisició havia de contribuir a diversificar les seves inversions per augmentar, de retruc, els seus ingressos.⁵⁰⁹

---

⁵⁰⁸ Aventín i Puig, M. (1996), *La societat rural a Catalunya en temps feudals. Vallès oriental, segles XIII-XVI*, Barcelona, Columna, p. 139.

⁵⁰⁹ Garcia-Oliver, F. (2003), "La ciutat contra el camp en la tardor medieval", dins Barceló, B., Feliu i Montfort, G., Furió, A., Miquel, M., Sobrequés i Callicó, J. (eds.), *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, València, Publicacions de la Universitat de València, pp. 541-545.

3. LA PRIMERA CAPBREVACIÓ

A Tortosa estant, el 10 de febrer de 1402, el rei Martí va autoritzar una crida pública per anunciar que tothom que tingués béns o drets sota el domini l'hospital de la Santa Creu els confessés. Ho haurien de fer davant del notari que designessin els administradors del centre i, encara que no s'establí cap termini, qui no complís el manament hauria de pagar una sanció de 100 morabatins (900 s.b), que revertirien sobre l'erari reial.⁵¹⁰ L'ordre de capbrevació atenia a la petició que havien formulat al monarca els administradors de la Santa Creu, mitjançant la qual volien conèixer el domini de la nova institució i quina era la renda que aquesta havia de percebre dels seus tinents.

Poques setmanes més tard d'aquell 10 de febrer va començar el degoteig de confessions. El pagès Pere Ram va ser el primer. El 7 de març va confessar els drets que tenia sobre una vinya plantada en la parròquia de Sant Genís dels Agudells, al peu del camí que anava a Sant Cugat.⁵¹¹ Anualment, el dia de Sant Marc Evangelista, havia de satisfer un cens d'1 morabatí. A més, el pagès va confirmar que aquell bé l'havia tingut sota el domini de l'hospital d'en Marcús i que, d'aleshores en avant, el tindria per la Santa Creu. Finalment, sabem que Pere no va presentar cap escriptura que demostrés els drets que posseïa sobre aquell bé.

Encara que la confessió de Pere Ram no és, ni de bon tros, l'exemple més complet d'un acte com aquest, serveix per encetar l'estudi de la primera capbrevació que van dur a terme els administradors de la Santa Creu. L'operació va ser encarregada al notari Joan Torró, que va reunir totes les confessions en sis capbreus diferents, un per cadascun dels antics hospitals. L'existència de sis volums que en un inici estaven separats es palesa per la feina del propi notari, qui els va fer servir sempre que ho va necessitar. Així s'observa en alguns instruments recollits dins dels seus manuals. A fi d'agilitzar la redacció de l'instrument, Joan Torró va indicar les afrontacions d'alguns immobles fent servir la fórmula «*ut in capibrevio*» seguida del nom de l'hospital que n'havia tingut el domini.⁵¹² Anys més tard, però, en una data que desconeixem, els sis llibres van ser relligats per formar un sol volum, actualment conegut com *Capbreu dels hospitals*.⁵¹³

Reunir en sis capbreus diferents les confessions dels tinents de l'hospital va condicionar la manera com quedarien distribuïdes les diferents declaracions. Si un tinent tenia l'usdefruit sobre diversos béns i aquests no havien estat sota el domini del mateix hospital, el notari no

---

⁵¹⁰ ACA, Cancelleria Reial, reg. 2174, ff. 56v-57r, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 301.

⁵¹¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], ff. 266r-v.

⁵¹² Per exemple, la minuta del manual de Torró del nou establiment a precària feta a Bartomeu Bruneta inclou la referència «*ut in capibrevium d'en Colom*». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [1], f. 49v. També l'any 1404, en el nou establiment a precària que es va signar a Pere Bartomeu, les afrontacions que tenia el bé establert apareixen etceterades amb la frase «*ut in capibrevio dels mesells*». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 142r-v.

⁵¹³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17]. Vegeu **Taula 1**.

els podia registrar de forma consecutiva en el mateix llibre. Cadascun dels béns havia de ser anotat en el capbreu corresponent. Això va provocar que, quan els sis volums van ser relligats, les confessions d'un mateix tinent quedessin separades l'una de l'altra. Ho podem exemplificar amb la confessió de dues peces de terra que va fer Miquel Labersí el 9 de maig de 1402. Mentre una de les possessions va quedar registrada dins del *Capbreu de l'hospital d'en Colom*, l'altra va ser anotada en el *Capbreu del canonge Vilar*. Una vegada aquells sis volums van ser relligats, les confessions de Miquel es mantindrien separades: mentre la primera la trobem en el vers del primer foli del *Capbreu*, la segona apareix en el noranta-unè.⁵¹⁴

Taula 1. Estructura del *Capbreu dels hospitals*.

Secció del manuscrit	Folis
<i>Capbreu de l'hospital d'en Colom</i>	ff. 1r-45v.
Perdut	ff. 46r-80v.
<i>Capbreu de l'hospital del canonge Vilar</i>	ff. 81r-110v.
Perdut	ff. 111r-122v
<i>Capbreu de l'hospital de mesells</i>	ff. 123r-147v.
Perdut	ff. 148r-212v.
Continuació del <i>Capbreu de l'hospital del canonge Vilar</i>	ff. 213r-225v.
Perdut	ff. 226r-243v.
<i>Capbreu de l'hospital de Santa Eulàlia del Camp</i>	ff. 244r-252v.
Perdut	ff. 253r-265v.
<i>Capbreu de l'hospital d'en Marcús</i>	ff. 266r-279v.
Perdut	ff. 280r-288v.
<i>Capbreu de l'hospital de la ciutat</i>	ff. 289r-291v.

El *Capbreu dels hospitals* és el primer manuscrit que ens apropa al domini que adquirí la Santa Creu a través de la seva dotació. Però diversos motius ens obliguen a tractar la font amb molta cura i considerar-la tan sols com una imatge parcial d'aquell domini.

La primera de les raons és una qüestió estrictament de conservació: al manuscrit li manquen 121 folis dels 291 que tenia. Altres motius atenen a problemàtiques generals que ja

⁵¹⁴ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 1v i ff. 91v-92r. Altres exemples es poden trobar en les confessions de Bartomeu Entença (f. 1r i ff. 88v-89v), Jaume Serra (f. 4r i f. 99r), Pere Deulofeu (f. 7v i f. 106v), Valença, muller de Pere Mates (ff. 40r-41r i ff. 246r-v), Arsenda, muller de Domènech Roig (ff. 14v-15r i f. 266r), Miquel Bleda (ff. 130r-v i ff. 270r-271v) i Joan Terrassa (ff. 136v-137r i ff. 272v-273r).

han estat esbossades en nombrosos estudis dedicats a l'estudi d'aquest tipus de font.⁵¹⁵ Segons les línies marcades, convé tenir sempre present que un capbreu no deixava de ser el retrat interessat d'un domini, que responia als desitjos del senyor i dels seus agents encarregats de la capbreuació. En el *Capbreu* només es van incloure les confessions de les tinences i la renda que l'hospital en rebia dels tinents pel seu ús. Totes aquestes possessions estaven sota el domini directe de la Santa Creu o, en alguns casos, se'n compartia el domini amb un altre senyor. Pel que fa altres prestacions ocasionals que pagaven els tinents, com podien ser taxes de mutació o taxes lligades a la servitud, van ser enumerades en les confessions fetes, però en cap cas podem saber el seu significat econòmic. Finalment, paga la pena recordar que, encara que els capbreus havien de ser una imatge fidel del contingut d'un domini, és possible que no s'arribessin a recollir les confessions de tots els homes i dones que en formaven part, o que no s'inclouessin totes les terres del domini. Un fet, aquest darrer, que, tot i ser difícilment comprovable, podria explicar-se per una certa resistència dels tinents a respondre a la capbreuació ordenada pel seu senyor.⁵¹⁶

Les mancances i limitacions del *Capbreu* no són poques i ens obliguen a abandonar, temporalment, qualsevol intent per reconstruir el domini de la Santa Creu en la seva totalitat. No obstant això, el seu ús no queda invalidat del tot. Encara se'n poden extreure diverses conclusions, bé lligades al traspàs del patrimoni dels antics hospitals vers el nou, bé relacionades amb el procés de capbreuació i el reconeixement del domini de la Santa Creu per part dels seus tinents.

3.1 A cadascú el què és seu. La contribució patrimonial dels antics hospitals

La redacció de sis capbreus en el moment que va ser fundat l'hospital de la Santa Creu no només servia per identificar el domini heretat. El seu objectiu també hauria de conèixer i quantificar quina havia estat l'aportació que havien fet cadascun dels antics hospitals a la fusió. Donada la centralitat que tenia el domini en el finançament de l'hospital, no és d'estranyar que es volgués clarificar quina havia estat la contribució real de cadascun dels hospitals i, de retruc, el de les institucions que els tutelaven. Ara bé, quina voluntat hi havia rere aquesta classificació? Es volia mesurar qui havia aportat més recursos a la fundació de la Santa Creu? I si així va ser, va haver-hi cap intent per equilibrar qualsevol possible desajust? Abans de respondre totes aquestes preguntes serà necessari resoldre un primer problema:

---

⁵¹⁵ To Figueras, L. (2008), "Posar al dia un capbreu: el control de les transaccions de terres del capítol de la Seu de Girona", dins Congost Colomer, R. (ed.), *Dels capbreus al registre de la propietat. Drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, pp. 34-35; Orti Gost, P., To Figueras, L. (2017), "Des terriers médiévaux et modernes au registre de la propriété en Catalogne," dins Abbé, J. L. (ed.), *Estimes, compoix et cadastres. Histoire d'un patrimoine commun de l'Europe méridionale*, Toulouse, Le Pas d'Oiseau, pp. 182-199.

⁵¹⁶ Dantí i Riu, J. (1988), *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*, Santa Eulàlia de Ronçana, Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana, p. 157.

mesurar la contribució que van fer cadascuna de les institucions que van participar del procés d'unificació hospitalària.

Com he comentat, al *Capbreu dels hospitals* li manquen 121 folis, un fet que, *a priori*, anul·la qualsevol intent de quantificar l'aportació que havien fet els antics hospitals. No obstant això, el manuscrit conté una rúbrica feta l'any 1511 que, donades les limitacions que presenta el manuscrit, té una rellevància cabdal per aquesta tesi. Gràcies a la rúbrica és possible tenir una imatge molt concreta, per bé que esquematitzada, del contingut original del manuscrit. I és que la seva factura molt possiblement es deu al moment que els sis capbreus van ser relligats per formar el *Capbreu* en la forma que actualment el coneixem.

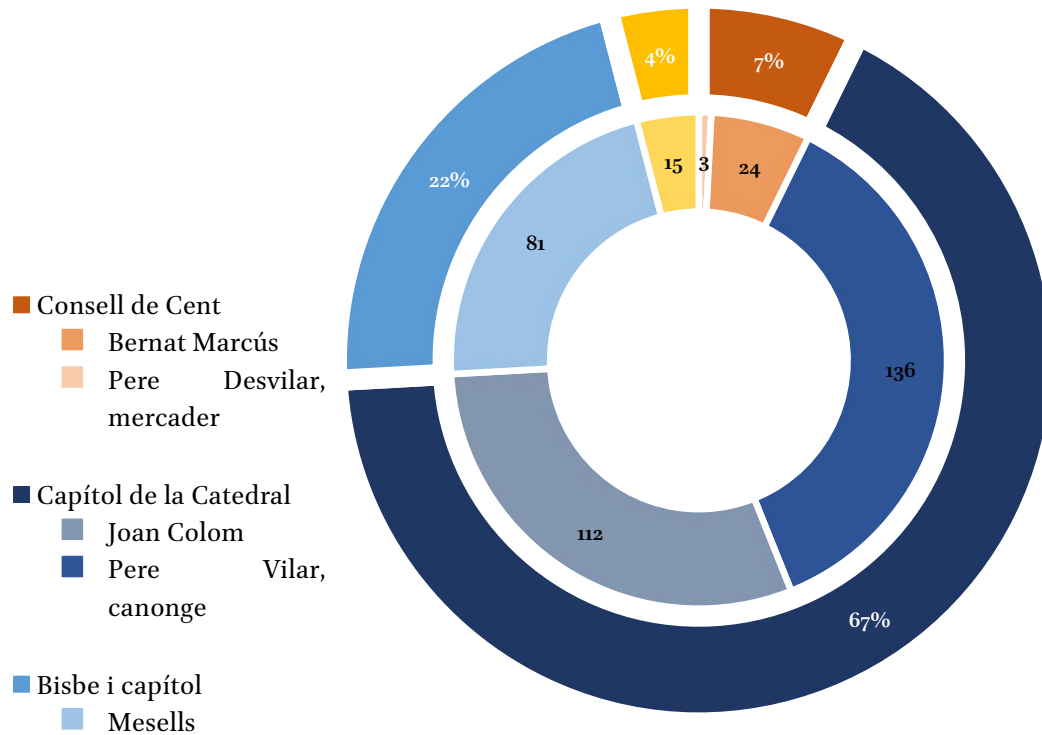
L'any 1511 els administradors de l'hospital van ordenar al prior Joan Menorca que fes un índex del llibre, en el qual hi hauria d'anotar el nom de tots els capbreuants, el full on es trobava cadascuna de les confessions i el nom de l'antic hospital que havia tingut el domini sobre els béns declarats. Així sabem que, en origen, en el *Capbreu* s'hi incloïen les confessions de 355 tinents, nombre que poderosament contrasta amb els 235 que conformen la mostra conservada. Tots ells havien confessat davant de Joan Torró els béns o drets que tenien sota el domini i alou de la Santa Creu, reconeixent, a més, que aquesta n'era la successora d'algun dels antics hospitals.

Ara bé, més enllà de la quantificació total del nombre de capbreuacions, quina altra utilitat té la rúbrica del llibre? Certament, aquesta no ens serveix pas per mesurar el total de béns i drets que pertanyien a cadascun dels antics hospitals. Nombre de capbreuants no equival, ni molt menys, a nombre de possessions capbreuades. I com a prova, la mostra que tenim: les 235 confessions conservades corresponen a un total de 332 unitats patrimonials. És més, si parlem de mesurar la contribució econòmica que van fer cadascun dels antics hospitals necessitaríem, com a mínim, veure el total de rendes que va aportar cadascun d'aquests hospitals al nou. Però tot això no ho tenim.

L'estudi d'aquesta rúbrica permet identificar quants tinents estaven sota el domini d'un o altre hospital. I aquest fet, encara que pugui semblar poc conclouent, aporta dades interessants. Amb el **Gràfic 4** vull mostrar les dades que ofereix la rúbrica mitjançant dos anells. El principal és l'interior, on es recullen en números absoluts el nombre de tinents que tenien béns que estaven sota el domini de cadascun dels antics hospitals. En aquest s'observa que els hospitals amb un nombre més elevat de tinents eren el del canonge Vilar, el de Joan Colom i el de mesells. Per contra, els hospitals de Pere Desvilar, el de Santa Eulàlia i el d'en Marcús van ser els que menys en tenien. En l'anell exterior es representa el valor percentual dels tinents d'aquests hospitals, cadascun d'ells agrupats en funció de la institució que els tutelava. Així per exemple, la suma del valor percentual dels tinents dels hospitals del canonge Vilar i d'en Colom s'aplega sota el paraigües del capítol de la Catedral, la dels tinents dels hospitals de Pere Desvilar i d'en Marcús ho fa dins del Consell de Cent i la suma dels tinents

de Santa Eulàlia del Camp i de l'hospital dels mesells la trobem sota l'homònim monestir i el bisbe de Barcelona, respectivament.

Gràfic 4. Nombre de tinents que tenien béns sota el domini dels antics hospitals i representació percentual de les institucions que els tutelaven.

Com he dit, aquests valors no permeten quantificar el patrimoni dels antics hospitals. Ara bé, les diferències entre els centres que tenien més tinents i els que menys són realment notables. A primera vista, sembla que l'aportació més gran l'haurien fet els hospitals lligats a institucions eclesiàstiques, especialment aquells que estaven sota la tutela del capítol de la catedral. Contràriament, la contribució dels hospitals del Consell de Cent s'intueix molt menor. I de fet, és realment sospitosa l'escassa presència de tinents lligats a l'hospital de Pere Desvilar. Segons la rúbrica de 1511, només tres persones van reconèixer que havien tingut béns sota el domini de l'antic centre. Afortunadament, aquestes confessions s'han conservat i podem saber qui van ser aquells tres capbrevants: Bernat de Conamina,⁵¹⁷ Francesc Clota⁵¹⁸ i Joan Franc.⁵¹⁹ Entre tots aplegaven el domini útil de set possessions que es trobaven dins de Barcelona.

Recordem un moment la dotació fundacional de la Santa Creu. Tots els antics hospitals «*ac omnia et singula eorum bona, mobilia et immobilia ac semovencia, iuraque et actiones,*

⁵¹⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], ff. 289r-v.

⁵¹⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], ff. 289v-290r.

⁵¹⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], ff. 290v-291v.

quecumque sint et ubicumque, unierunt et reduxerunt in unum hospitale». ⁵²⁰ Si això va ser realment així, hauríem d'acceptar que l'hospital de Pere Desvilar tan sols tenia tres emfiteutes i, a més, només posseïa el domini directe sobre set immobles.

Evidentment, el patrimoni del centre no era tan limitat. Gràcies a la recent tesi de Pol Bridgewater sabem que l'any 1388 l'hospital de Pere Desvilar va percebre un total de 5.705 s.b. en concepte dels censos corresponents a 133 immobles que es trobaven tan dins com fora ciutat. ⁵²¹ El mateix Bridgewater, en contrastar la salut econòmica dels antics hospitals amb la d'en Pere Desvilar en les darreries del Tres-cents, afirma que

l'hospital tenia un patrimoni propi considerablement major que qualsevol dels altres hospitals de la ciutat que, segurament, explica per què tots els exercicis durant els anys noranta del segle XIV van resultar en superàvits. ⁵²²

On eren, doncs, aquelles rendes? Van ser realment transferides a la Santa Creu? Vistes les dades que ofereix la rúbrica del *Capbreu* podríem dir que no, que la majoria dels béns de l'hospital de Pere Desvilar no van ser traspassats. ⁵²³ No obstant, i en el cas que tot això sigui cert, em plantejo perquè va ser així i què se'n va fer d'aquell patrimoni. La resposta mereix prudència i les evidències que aporta el *Capbreu* no han d'abocar cap conclusió precipitada. Ans al contrari, ja d'entrada permeten veure la complexitat que va suposar encaixar el patrimoni de l'hospital de Pere Desvilar a la dotació del nou projecte hospitalari barceloní.

Un dels motius que podria explicar la difícil unió el trobem en el testament del fundador de l'hospital. Pere Desvilar havia prohibit de forma explícita que el seu govern recaigués en les mans de qualsevol càrrec o institució eclesiàstica. ⁵²⁴ Per aquesta raó va llegar l'administració del centre al seu germà Jaume i, quan aquest morís, als consellers, jurats i cònsols de la mar de Barcelona. De fet, és destacable que, el 5 de setembre de 1402, en un moment en què ja s'havia iniciat la confecció del *Capbreu*, el veguer de Barcelona ordenés la redacció d'una còpia del

---

⁵²⁰ ACB, *Diversorum B*, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, p. 145.

⁵²¹ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), t. 2, pp. 437-444.

⁵²² L'hospital comptava, a més, amb els ingressos que generaven el lloguer de dos forns, d'un magatzem i l'arrendament de diverses rodes de molins que tenia infeudades pel rei. Era aquesta darrera partida la que donava més vitalitat a les finances de l'hospital. Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 196.

⁵²³ En el capbreu de 1421 tampoc apareixen les rendes referenciades per Bridgewater. AHSCP, *Capbreus*, vol. VI, inv. 4, Llibres [16].

⁵²⁴ AHSCP, *Hospital d'en Pere Desvilar*, vol. III, inv. 5, Llibres de porcions 0.1, f. 1r.

testament de Pere Desvilar. Un element que Bridgewater defensa com una possible «actualització documental, dirigida a garantir l'adequació jurídica del procés d'integració».⁵²⁵

Ara bé, com s'explica que les dependències de l'antic hospital, així com els béns que tenien Bernat de Conamina i Francesc Clota, fossin els únics béns que van passar a la Santa Creu? L'entrellat de tot plegat possiblement es trobi en la reforma que es va dur a terme pels volts de 1370, per la qual el Consell de Cent va decidir ampliar els serveis que oferia el centre. Com apuntaré més endavant, en la documentació posterior a la dita reforma començarem a trobar al·lusions a l'existència d'un «*hospital que hie solia ésser apellat hospital nou dels malalts, construït dins l'altre hospital apellat de Vilar, qui ere prop lo monastir de Santa Clara fundat*».⁵²⁶ La referència sembla evocar l'existència d'un nou hospital promogut a l'ombra del què havia estat fundat pel mercader. En aquest sentit, doncs, podem plantejar com a hipòtesi que tan sols els béns associats a la reforma van ser traspassats a l'hospital de la Santa Creu.⁵²⁷

Després de la fundació de la Santa Creu, l'hospital d'en Pere Desvilar va seguir en funcionament acomplint la seva missió original, que era la de repartir porcions entre pobres seleccionats. I el patrimoni associat a la fundació del mercader s'hauria mantingut estable. De fet, en el capbreu que van ordenar els administradors de l'hospital d'en Desvilar a mitjan segle XV és possible identificar alguns dels béns. Per exemple, el 8 d'abril de 1452 Antoni Rifós va confessar que tenia l'usdefruit d'una peça de terra al Puig d'Esteve, per la qual pagava 2 morabatins i mig de cens.⁵²⁸ Rifós va declarar que aquesta la tenia per herència del seu pare Antoni qui, al seu torn, l'havia rebut del seu pare Jaume Rifós, el mateix que trobem registrat en el llibre de comptes de 1388 pagant el cens de la dita peça de terra.⁵²⁹ Unes setmanes més tard, el 26 de maig del dit 1452, Francesc Rouric confessava tenir sota el domini de l'hospital un hospici amb obrador i hort en el carrer de la Boqueria, pel qual pagava 33 s. i 6 d.b. de cens.⁵³⁰ Era el mateix bé pel qual l'especier Arnau Rouric, pare de Francesc, va pagar el mateix cens l'any 1388.⁵³¹

---

⁵²⁵ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 216.

⁵²⁶ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 26, f. 114v, editat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 2, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), doc. B-6, p. 81.

⁵²⁷ Cal insistir, però, que les conseqüències que tingué aquesta reforma encara mereixen ser tractades amb major detall i profunditat. A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu el capítol 6.6 dins del Bloc 3.

⁵²⁸ AHSCP, Hospital d'en Pere Desvilar, vol. III, inv. 5, Llibres de capbreus de les rendes 8.1, ff. 54v-55v.

⁵²⁹ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), t. 2, p. 438.

⁵³⁰ AHSCP, Hospital d'en Pere Desvilar, vol. III, inv. 5, Llibres de capbreus de les rendes 8.1, ff. 65r-66v.

⁵³¹ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), t. 2, p. 442.

Així les coses, l'anàlisi de la transmissió del patrimoni de l'hospital d'en Pere Desvilar serveix per demostrar les dificultats que va comportar la dotació de la Santa Creu. No es tracta, però, d'un cas únic. Un exemple ben documentat és el de Santa Eulàlia del Camp, que també va ser agregat a la fusió amb tots els seus béns i rendes. Els primers instruments notariais de Joan Torró mostren part del acord que es van resoldre en motiu de la seva integració.

Una de les primeres accions que es va dur a terme va ser l'anàlisi detallada dels béns que pertanyien a l'antic hospital i que havien de passar a la Santa Creu. La tasca va ser encarregada a Francesc de Magarola, canonge del monestir i hospitaler, i al prior del nou hospital, Guillem Torró. Tan bon punt ambdós van definir el seu treball, van presentar la informació recollida als administradors de la Santa Creu i, també, al prior del monestir, Bartomeu Rubí.⁵³² Atenent la pèrdua que suposava el traspàs d'aquelles rendes vers el nou hospital, ambdues institucions van signar tres pactes que són interessants i que estan estretament lligats a la qüestió patrimonial.

Primer es va acordar que de les rendes que la Santa Creu rebria com a hereva de l'hospital de Santa Eulàlia es destinarien 100 s.b. anuals per pagar el vestuari de Francesc de Magarola, antic hospitaler de Santa Eulàlia del Camp.⁵³³

En segon lloc, els administradors de la Santa Creu s'havien de comprometre a costejar les obres que s'havien de dur a terme en la capella de l'antic hospital, sota l'advocació de Sant Salvador, abans del Nadal de 1401.⁵³⁴

Finalment, l'hospital de la Santa Creu va acceptar donar al monestir dos morabatins censals amb tot el seu domini, els quals corresponien a dues rendes que havia heretat de l'hospital de Santa Eulàlia.⁵³⁵ Eren dos censos, cadascun d'un morabatí, que pagaven sobre dues peces de terra el mercader Jaume Despuig i el pagès Guillem Dossa, respectivament. Mentre el primer tenia l'usdefruit d'una vinya plantada a Vilatrau, el segon el tenia sobre una terra campa a tocar del monestir de Valldonzella, en el lloc anomenat l'Olivera Rodona. Però més enllà dels atributs que tenien ambdós béns, ara m'interessa destacar les raons d'aquesta donació. I és que en el moment que s'estava analitzant el traspàs dels béns d'un centre a l'altre, el prior del monestir va eixir un document que es remuntava a la fundació de l'hospital per Berenguer de Canet a inicis del segle XIV. En aquest s'indicava

quod casu quo hospitale tunc construendum in ipso loco sive solo terre caderet aut modo aliquo deperiret taliter quod pauperes in eodem non reciperentur quod eo tunc ipsum locum sive solum terre et omnia melioramenta in eodem facta essent et remanerent penes

---

⁵³² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 3v.

⁵³³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 7v-10r.

⁵³⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 3v.

⁵³⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 10v-12r.

ipsos priorem et conventum in puro et francho alodio, sicuti antea era prout in dicto antiquissimo instrumento largissime continentur.⁵³⁶

Possiblement es tracti de la venda del solar que va fer la comunitat monàstica a Berenguer de Canet, per la qual se l'obligava a construir el futur hospital de Santa Eulàlia l'any 1210.⁵³⁷ L'objectiu de Bartomeu Rubí era recuperar una de les clàusules del contracte. Segons aquesta, si en algun moment l'hospital fundat per Canet deixava d'acomplir la seva tasca assistencial, tant el solar com totes les millores que s'hi haguessin fet revertirien en favor del monestir. Així doncs, atenent que el monestir deixava de tenir el domini sobre el solar on s'havia construït l'hospital, car aquest passava a estar sota el control de la Santa Creu, era necessari resoldre la clàusula en qüestió, la qual hauria estat satisfeta mitjançant la donació del domini directe de les dues parcel·les esmentades.⁵³⁸

Ja per acabar, podem dir que la dotació de l'hospital de la Santa Creu es volia bastir sobre els béns, dret i rendes de tots els antics hospitals. A la pràctica, però, el procediment va ser més complex. Tal com he indicat, la dotació de la institució va estar fortament condicionada per les clàusules que s'havien dictat en la fundació dels hospitals d'en Pere Desvilar i de Santa Eulàlia del Camp. La contribució que aquests centres van fer en el moment que es va acordar la unificació hospitalària va estar limitada per allò que havia quedat establert segles enrere. Les evidències semblen prou clares i ambdós casos mostren com la transmissió patrimonial va ser un procés complex, amb matisos i excepcions.

Així i tot, l'anàlisi de la contribució que van fer alguns dels antics hospitals pot tenir una altra lectura. I és que el desequilibri existent entre l'aportació d'uns centres i altres es pot traslladar a les principals institucions fundadores. A partir dels valors percentuals que he presentat en el **Gràfic 4** també es pot observar la gran divergència que hi hagué, sobretot, entre el capítol i el Consell de Cent.

Les raons rere aquesta diferència són difícils de detectar i exigeixen prudència. Segurament responen al desenvolupament que van tenir els patrimonis de cadascun dels hospitals des dels seus orígens. Molt probablement, alguns dels centres van rebre una dotació molt més acabada que d'altres o potser, fins i tot, van ser beneficiaris de majors donacions i

---

⁵³⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 11r.

⁵³⁷ «Et si hospitale illud non feceritis vel factum cadet, ita quod pauperes ibi non reciperentur, iamdictus honor cum omnibus melioramentis a vobis in eo factis reverteretur in dominium hostre ecclesie». ADB, Fons Santa Anna, CD-0, n. 430, editat per Feliu, L. (1935), "L'hospital de Santa Eulàlia del Camp", dins *Analecta Sacra Tarraconensia. Miscel·lània Finke d'Història i Cultura*, vol. XI, doc. 1, pp. 299-300. A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu el capítol 6.3 dins del Bloc 3.

⁵³⁸ «quod postquam dictum hospitale Sancte Eulalie uniebatur et agregabatur prefato hospitali Sancte Crucis ipsum locum sive solum terre et omnia melioramenta in eodem facta debebant penes ipsos et in dominium ipsorum iuxta dictum instrumentum remanere in puro et francho alodio prout erant ante dicti antiquissimi instrumenti confectionem nos dicti rectores et administratores super hiis diversis rationes incontrarium allegantes». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 11r.

llegats. No obstant, aquesta és una investigació que encara manca per fer. Així i tot, em plantejo si la descompensació que s'observa entre les aportacions fetes pel capítol de la catedral i el Consell de Cent va ser tinguda en compte en algun moment. M'explico. Una vegada es va reunir tot el domini dels antics hospitals, les institucions promotores de l'hospital de la Santa Creu van fer balanç sobre què havia aportat cadascuna de les parts implicades?

Respondre a la pregunta mereix prestar atenció als compromisos que va adoptar el municipi barceloní amb l'hospital en aquells primers anys. Per aquest motiu, doncs, em reservo la resposta per recuperar-la en el capítol 1 del Bloc 4, on seran tractades totes aquestes qüestions.

3.2 El reconeixement d'un domini heretat

Queda per veure com es va desenvolupar la capbreuació que va autoritzar el rei Martí aquell febrer de 1402 i que es va iniciar, a efectes pràctics, un mes després. El procés sembla que va durar tres anys, aproximadament. De les 235 confessions que s'han conservat, gairebé un 95% corresponen a declaracions fetes entre 1402 i 1405. Pel que fa el 5% restant equival a 12 capbreuacions que es van fer entre 1406 i 1420. Val a dir, però, que algunes d'aquestes confessions van ser més tardanes perquè tenien per objecte la declaració d'uns béns que havien estat establerts en una data posterior a la crida de 1402. Per exemple, l'any 1409, Joan Franc va confessar que tenia quatre estatges sobre l'antic hort de l'hospital de Pere Desvilar,⁵³⁹ els quals ell mateix havia edificat arrel del contracte d'establiment signat el 23 de novembre de 1405.⁵⁴⁰ Altrament, l'endarreriment d'algunes confessions com la del mercader Miquel Mitjans, el 18 de desembre de 1420, no ofereixen prou dades per poder-ne justificar els motius.⁵⁴¹

Sembla que els administradors de l'hospital no van tenir gaire dificultat en reunir les confessions de tots els tinentes que havien tingut béns sota el domini dels antics hospitals. L'empresa era urgent i necessària. Calia conèixer de quin domini es disposava, no només a efectes de la renda o altres prestacions a percebre, també perquè una part d'aquest serviria per costejar les despeses de construcció del nou edifici. I és que, com explicaré més endavant, arrel de les necessitats financeres que patí la institució en la primera dècada del segle XV, els administradors de la Santa Creu van vendre moltes de les rendes que s'havien heretat dels antics hospitals.

Seguint amb les confessions del *Capbreu*, els tinentes de l'hospital van declarar tots els béns que tenien sota el domini de la Santa Creu, indicant el lloc on es trobaven, el cens que havien de pagar i, eventualment, les prestacions de servitud a les quals estaven lligats. A l'hora de demostrar els seus drets davant del notari encarregat de la capbreuació, una àmplia majoria

---

⁵³⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], ff. 290v-291r.

⁵⁴⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [2], f. 70v.

⁵⁴¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], ff. 225r-v.

va aportar algun instrument notarial per validar allò que estaven confessant. La declaració oral requeria d'una prova escrita que demostrés que allò que es deia era cert.

Entre els documents que van ser lliurats trobem contractes que mostraven com els administradors d'un dels antics hospitals havien concedit al capbreuant un bé en emfiteusi. És el cas de Bartomeu Entença de la parròquia de Sant Boi, qui, per provar els drets que tenia sobre una peça de terra campa a Matarons, dins la mateixa parròquia, va ensenyar un contracte d'establiment de l'1 de maig de 1383. Segons aquest, Simó Onzès, prevere i administrador de l'hospital del canonge Vilar, va concedir-li-la en emfiteusi a canvi d'un cens anual de mitja quartera d'ordi.⁵⁴² També podem parlar d'aquells documents que demostraven una reducció o mutació de les rendes a pagar per la tinença. N'és una mostra la confessió de Pere Samet, qui va lliurar la reducció a cens de l'agrer que pagava per un camp que tenia a l'Horta del Fonollar, dins la parròquia de Sant Boi.⁵⁴³ Altres documents utilitzats per demostrar els drets sobre un bé servien per provar la successió. Així, per exemple, els germans Joan i Francesc Janer van presentar el testament del seu pare per demostrar que havien rebut en herència un obrador al carrer de Simó Oller.⁵⁴⁴ També podem citar la confessió d'Antoni Quirze, qui va presentar els capítols matrimonials dels seus pares per provar el seu domini útil sobre una mujada de vinya al Coll de Vilapicina, la qual havia rebut en herència.⁵⁴⁵ Finalment, els instruments que demostraven la compra del domini útil sobre un bé també van ser emprats. Quan el 13 de maig de 1402 Guillem Verger va confessar que tenia «*quasdam domos cum curtali, et orto sive quintano terre, et puteo ac arboribus diversorum genere*» prop de l'hospital d'en Colom, també va presentar l'instrument de venda que demostrava que aquestes les hi havia venudes Francesc Vilardell l'any 1361.⁵⁴⁶

---

⁵⁴² «Et exhibit quoddam publicum instrumentum actum Barchinone prima die madii anno a Nativitate Domini MCCCLXXXIII et clausum per Petru Molella, auctoritate regia notarium publicum per totam terram et dominationem domini regis Aragone, in quo instrumento continetur in effectu quod discretus Simon Onzes, presbiter tunc administrator dicti hospitalis Petri de Vilaro, stabilivit et in emphiteosim dedit et concessit dicto Bartholomeo d'Entença et suis predictam peciam terre». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 89r.

⁵⁴³ «Et exhibit quoddam publicum instrumentum continens in effectu quod dictus Salvator Aguilarii, tunc administrator dicti hospitalis *d'en Vilar*, laudavit, aprobavit, ratificavit et confirmavit ac de novo stabilivit sive ad census predictum de agrario reduxit predictam peciam terre». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 90v.

⁵⁴⁴ «Hostenderunt etiam testamentum dicti eorum patris factum in posse Petri Huyastrelli, auctoritate regia notarius publicus Barchinone, XV die septembris anno a Nativitate Domini MCCCLXXXIII, in quo testamento dictus Marchus Janerii instituit sibi heredes universalibus dictos Johannem et Franciscum equis partibus». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 36v.

⁵⁴⁵ «Et hostendit quoddam publicum instrumentum actum septime die decembris anno a Nativitate Domini MCCCLXXVII et clausum per Franciscum de Letone, notarium publicum Barchinone, in quo instrumento inter alia continetur in effectu quod dictus Ferrarius Sala, contemplacione matrimonii quod dicta domina Constanca, filia sua, factura erat cum dicto Petro Quirze, dedit irrevocabiliter inter vivos dicte Marie, filie sue, dicta partem terre, continentem unam modiatam». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], ff. 217v-218r.

⁵⁴⁶ «Et hostendit quoddam publicum instrumentum continens quod Franciscus de Vilardello, clericus tonsuratus filius Francisci de Vilardello, quondam, civis dicte civitate, vendidit dicto Guillelmo Vergerii predictas domos cum juribus et pertinenciis suis. Quod instrumentum fuit actum Barchinone nona die mensis marcii a

Alguns estudis han apuntat que rere el fet de presentar escriptures podia haver-hi quelcom més que la necessitat de demostrar els drets sobre els béns que estava confessant un capbrevant. Entre altres, els treballs de Lluís To i Pere Orti han destacat que una de les funcions dels capbreus era la de controlar la transmissió dels béns d'una senyoria, a fi de poder exigir, si s'esqueia, el pagament de les taxes de mutació que havien escapat del control senyorial.⁵⁴⁷ Les escriptures que presentava el capbrevant permetien detectar si s'havia produït algun canvi en la titularitat del domini útil i, alhora, si aquest s'havia dut a terme –o no– sota la supervisió del senyor.

La mostra d'aquest control senyorial s'intueix en algunes de les confessions del *Capbreu*. Fixem-nos, per exemple, en la capbreuació que va fer Ferrer Llorenç el 7 de març de 1403.⁵⁴⁸ Llorenç va declarar que tenia unes cases amb un hort que estaven prop de l'hospital de mesells, al peu de la via que connectava la Porta Ferrissa i el Portal de Sant Antoni. Per aquestes havia de pagar un cens anual de 3 morabatins al mateix hospital de mesells. A més, Llorenç va presentar l'instrument que havia estat autoritzat pel notari Francesc Batlle i que provava que Raimon Rovira li havia venut aquell immoble el juliol de 1394. En el moment de la confessió, Joan Torró va examinar aquell instrument i va constatar que aquest comptava, també, amb la firma de senyoria dels administradors de l'antic hospital,⁵⁴⁹ demostrant, així, que la venda de les cases havia estat supervisada i autoritzada. Cal dir, però, que si bé és evident aquest control sobre la mobilitat dels béns que formaven part del domini de la Santa Creu, ara per ara desconec quins van ser els mitjans emprats per la Santa Creu a l'hora de percebre possibles taxes impagades.

No tots els tinentes de la Santa Creu van presentar alguna escriptura en el moment de capbrevar. Molts no disposaven de cap document que provés els drets i les obligacions que tenien o, si més no, així ho van jurar davant dels testimonis i el notari. Torró, diligentment, ho va indicar en l'escatocol de l'instrument: «*et nullum hostendit instrumentum*».⁵⁵⁰ Que alguns tinentes arribessin a l'escribania de Torró amb les mans buides a capbrevar els béns que tenien

---

Nativitate Domini MCCCLXVI et clausum per Nicholaum de Frabrica, auctoritate regia, notarius publicus Barchinone». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 6v.

⁵⁴⁷ Orti Gost, P., To Figueras, L. (2017), "Des terriers médiévaux et modernes au registre de la propriété en Catalogne", dins Abbé, J. L. (ed.), *Estimes, compoix et cadastres. Histoire d'un patrimoine commun de l'Europe méridionale*, Toulouse, Le Pas d'Oiseau, pp. 188-190; To Figueras, L. (2008), "Posar al dia un capbreu: el control de les transaccions de terres del capítol de la Seu de Girona", dins Congost Colomer, R. (ed.), *Dels capbreus al registre de la propietat. Drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, pp. 33-80; To Figueras, L. (2003), "La diferenciació pagesa a la diòcesi de Girona (segle XIV): una nota metodològica", dins Barceló, B., Feliu i Montfort, G., Furió, A., Miquel, M., Sobrequés i Callicó, J. (eds.), *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, València, Publicacions de la Universitat de València, pp. 441-463.

⁵⁴⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 123v.

⁵⁴⁹ «Et exhibit quodam publicum instrumentum actum Barchinone XXI die julii anno a nativitate Domini Millesimo CCC^o XC^o Quarto et clausum per Franciscum Baiuli, auctoritate illustrissimi domini regis [...]. Quod instrumentum fuit ratione dominio firmatum per administratores tunc dicti hospitalis». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 123v.

⁵⁵⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 15r.

sota el domini de l'hospital no passaria in advertit pels administradors. Immediatament, aquests ordenarien al dit notari la redacció de cartes precàries per tots aquells que no haguessin lliurat cap títol.

La renovació de l'establiment o carta precària era l'instrument resultant de la confirmació que feia un senyor a un tinent del seu domini sobre un bé del qual n'havia perdut totes les escriptures. Era un document molt semblant a l'establiment emfitèutic i que es reconeix per la concatenació de diversos verbs dispositius: *laudo, aprobo, ratifico et confirmo ac de novo stabilio vobis*.⁵⁵¹ En ell es recordaven els drets que tenia l'emfiteuta i, sobretot, les obligacions que havia de complir amb el seu senyor.

Fins a 59 precàries van ser signades entre 1401 i 1406,⁵⁵² justament en el moment que, paral·lelament, s'estava duent a terme la capbrevació del domini que la Santa Creu havia heretat. El mateix dia de la confessió o pocs més tard, alguns dels capbrevants van signar en l'escribania de Joan Torró la confirmació del nou establiment, tal com es pot veure en la **Taula 2**. Un fet que no és pas casual i que es pot comparar amb la realitat d'altres senyories en el moment que decidien emprendre la capbrevació del seu domini.⁵⁵³

Taula 2. Comparació de les dates de la confessió i l'emissió del nou establiment a precària.⁵⁵⁴

Nom del tinent	Data de confessió	Data del nou establiment
Arsenda, muller de Domènec Roig	(1) 29-04-1402	(13) 15-05-1402
Francesc Torra	(2) 09-03-1403	(14) 28-03-1403
Pere Castell	(3) 12-03-1403	(15) 12-03-1403
Antoni Oliver	(4) 29-05-1403	(16) 08-06-1403
Guillem de Coll de Frares	(5) 02-06-1403	(17) 08-06-1403
Margarida, muller de Bernat Segarra	(6) 07-06-1403	(18) 08-06-1403
Joan Ferrer	(7) 08-06-1403	(19) 08-06-1403

⁵⁵¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], f. 174v.

⁵⁵² Vegeu la **Taula 29** en l'**Apèndix 3**.

⁵⁵³ Així ho va detectar Silvia Gassiot en l'estudi del capbreu dels Cervelló de 1374-1377. Si durant la dècada de 1361-1370 la família només havia emès 2 precàries, en la posterior, que coincideix amb la capbrevació del seu domini, en va signar fins a 44. Gassiot Pintori, S. (1993), "Herència i mercat de la terra: l'accés a la propietat al domini de Cervelló segons el capbreu de 1374-1377", dins Sánchez Martínez, M. (ed.), *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 89-90.

⁵⁵⁴ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 266r (1); ff. 25v-26r (2); f. 124v (3); ff. 134v-135r (4); f. 44r (5); f. 137r (6); f. 137v (7); f. 138v (8); f. 274r (9); ff. 146v-147r (10); ff. 278r-v (11); f. 147v (12); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 188r-189v (13); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 157v-158v (14); ff. 151r-152r (15); ff. 173v-174r (16); ff. 172v-173r (17); ff. 171v-172r (18); ff. 175v-176r (19); ff. 174v-175r (20); ff. 190v-191r (21); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 142r-v (22); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 5r (23); ff. 23v-24r (24)

Nom del tinent	Data de confessió	Data del nou establiment
Pere Fossar	(8) 08-06-1403	(20) 08-06-1403
Bernat Martí	(9) 28-07-1403	(21) 04-08-1403
Pere Bartomeu	(10) 22-08-1404	(22) 22-08-1404
Guillem Ram	(11) 20-09-1404	(23) 20-09-1404
Berenguer Pericó	(12) 09-01-1405	(24) 09-01-1405

Existia una relació estreta entre la capbreuació d'un domini i les precàries que se'n derivaven que cal destacar. En paraules d'Eva Serra, ambdós elements conformaven una unitat orgànica que va permetre lluitar contra l'erosió dels drets feudals i, alhora, reconstruir-los.⁵⁵⁵ En aquest sentit, si entenem la capbreuació com una operació que ajudava al senyor a descobrir les esquerdes de la seva senyoria, el nou establiment a precària era l'instrument legal que ajudava a reconstruir-la.

Cadascun dels nous establiments a precària signats descriuen l'immoble que ja es posseïa en emfiteusi, el cens que anualment havien de pagar i, eventualment, les obligacions personals a les quals estaven sotmesos. Finalment, per la renovació de l'establiment, el tinent acabaria pagant el cost de la confirmació del nou establiment, «*pro vero laudacionem, aprobacionem, ratificacionem et confirmacionem sive de nove stabilicione*».⁵⁵⁶ Una taxa estandarditzada de 9 s.b. per a tots els instruments signats⁵⁵⁷ i que tan sols difereix en dos precaris: un més elevat de 22 s.b. per la precària signada a Pere Revestai per una peça de terra erma que havia estat del mas Ferrer Bort, i un altre més modest de 6 s.b. pel nou establiment fet a Maria, muller de Pasqual Martorell, per un prat al Casal de Joan.⁵⁵⁸

Els instruments signats mostren la situació precària en què es trobaven algunes possessions que l'hospital tenia. En els trams finals del Llobregat, però també en l'Hort i Vinyet de Barcelona, es detecten terres ermes, estèrils i poc productives.⁵⁵⁹ Una penúria que

⁵⁵⁵ Serra i Puig, E. (1989), "Notes sobre els orígens i l'evolució de l'emfiteusi a Catalunya", dins *Estudis d'Història Agrària*, p. 131.

⁵⁵⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], f. 155v. La fórmula manté una semblança inequívoca amb la que es feia servir a l'hora d'indicar el pagament de l'entrada en els establiments emfiteutics: «*pro intrata vero predictorum que vobis stabilimus et in emphiteosim damus*». Respectivament, vegeu; AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], f. 92v.

⁵⁵⁷ Un segle més tard, el jurista Francesc de Solsona recolliria en la seva *Lucerna laudemiorum* que «*pro dicta charta precaria, sive renovatione, sive investitura de consuetudine inconcussa Cataloniae solent dari domino directo sive dominis allodiariis novem solidi monetae Barcinonae*». Francesc Solsona, *Lucerna laudemiorum: omnia emphyteuseos iura complectens*, Barcelona, 1556, p. 70.

⁵⁵⁸ Respectivament, AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 101v-102v; AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 105v-106v.

⁵⁵⁹ Codina Vilà, J. (1966), *Delta del Llobregat. La gent del fang (El Prat, 965—1965)*, Granollers, Editorial Montblanc, p. 47.

s'agreujava per l'estat enrunat d'alguns masos de la zona, com el mas Pasteller⁵⁶⁰ o el mas Magraner,⁵⁶¹ que ja no estaven habitats i pels quals es buscava una solució de mínims, que passava per mantenir l'explotació de la terra on el mas havia estat edificat anys enrere.

Altrament, els tinents dels masos que van sobreviure els embats del Tres-cents, que eren homes propis, solius i afocats de l'hospital, van capbrevar totes les terres del mas de forma detallada, així com les prestacions a les quals estaven sotmesos. I el mateix però a la inversa. Un pagès redimit de qualsevol servitud també ho faria constar. En el precari fet a Mateu Martí els administradors de la Santa Creu van reconèixer que

Est tamen certum et verum quod vos [...] et vestri successores in hiis pro predictis vel aliquo predictorum non estis nec esse debetis homines proprii, solidi vel affocati dicti hospitalis, nec pro inde tenemini dare nec facere questiam, intestiam, exorquiam, firmamentum sponsaliorum nec aliquod aliud ius.⁵⁶²

Al marge de les condicions que es recordaven en l'instrument, el nou establiment incloïa una cautela que és important destacar. Si el tinent retrobava les antigues escriptures i aquestes demostraven un cens major a pagar o altres drets que no estaven inclosos en l'establiment, aquests haurien de ser lliurats a la Santa Creu.⁵⁶³ L'advertiment no és pas anecdòtic. A finals del segle XIV, a Argentona, Montserrat Richou el trobà en altres precàries i interpretà que aquest evidenciava la desconeixença d'alguns senyors vers allò que havien de rebre dels seus tinents. La mateixa autora considerava que aquesta pèrdua de títols no havia de ser necessàriament fortuïta. De forma premeditada alguns emfiteutes podien haver amagat les seves escriptures, tot aprofitant un canvi de senyor directe, a fi de rebaixar la quantitat a prestar al nou establiment.⁵⁶⁴

La immediatesa existent entre la capbreuació i la signatura de nous establiments a precària mostren la urgència per refer i reconèixer el domini de l'hospital de la Santa Creu. I potser hem d'afegir, també, per redefinir-lo. Ja he apuntat que l'element que compartien confessions i precàries és que en totes elles el tinent no només reconeixia el domini de

---

⁵⁶⁰ «ac de novo stabilio vobis Jacobo Pastelleri, de villa Sancti Baudilii de Luppricato, et vestris in hiis successoribus, quandam peciam terre in qua solebat esse constructus manus Pasteller, nunc dirutus». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 88r-89r.

⁵⁶¹ «ac de novo stabilio vobis Bonanato de Belloch, parrochie Sancti Baudili de Luppricato, et vestris in hiis successoribus, quandam magnam peciam terre que solebat esse divisa in duabus peciis terre in qua solebat esse constructus mansus Magraner». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 94r-95r.

⁵⁶² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 143v-145r.

⁵⁶³ «intelligatur tamen quod si decetero ipsum antiquum instrumentum inveniretis et pro eundem appareret vos plus quam censum predictum vel alia jura quantum predicta, pro predictis debere facere et prestare dicto hospitali quod ea faciatis et prestatis vos et vestri successores eidem hospitale Sancte Crucis». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 144v-145r.

⁵⁶⁴ Richou i Llimona, M. (1987), *Aproximació a la història d'Argentona: segles XIII-XV*, Argentona, Ajuntament d'Argentona, p. 131.

l'hospital de la Santa Creu, també confirmava que la institució era successora d'un o més d'un dels antics hospitals de la ciutat.⁵⁶⁵ La inclusió reiterada d'aquesta declaració, que seguirem trobant en capbreus posteriors, s'entén com una mostra de l'estratègia seguida pel govern de la Santa Creu. El seu objectiu és inequívoc: travar el control de la terra i els seus tinents consolidant la successió del domini que havien rebut dels antics hospitals que van participar de la fusió.

---

⁵⁶⁵ Serveixi d'exemple la declaració oral que va fer Guillem Verger el 23 de maig de 1402, qui «juravit ad Sancta Dei quatuor evangelia suis manibus corporaliter tacta se tenere pro dicto hospitale Sancte Crucis et sub dominio et alodio suo, tanquam succedenti dicto hospitali d'en Colom, quasdam domos cum curtali et orto». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 6v. També la carta precària signada a Arsenda, muller de Domènech Roig, el 15 de maig de 1402, per la qual el prior de l'hospital li va tornar a establir una peça de terra campa a Sant Boi que ja tenia «per dictum hospitale Sancte Crucis et sub dominio et alodio suo tanquam in hiis succedentis dicto hospitali d'en Marcús». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 188r-189v.

4. «DE NOVO STABILIO SIVE DE AGRARIO AD CENSUM REDIGO VOBIS». LA REDUCCIÓ DE LA RENDA CONSUEUDINÀRIA

En els capítols precedents hem pogut veure els primers canvis que els administradors de la Santa Creu van aplicar sobre la gestió del domini que havien rebut dels antics hospitals. Unes modificacions o adequacions que atenien, sobretot, a una conjuntura general, sovint compartida i combatuda amb major o menor intensitat per altres senyories. A continuació veurem la darrera actuació empresa pel govern de l'hospital, que presentava la mateixa causalitat que les reformes analitzades anteriorment i que, alhora, va provocar un trencament respecte la gestió que els antics hospitals havien fet sobre algunes de les seves possessions.

Entre 1401 i 1408 l'hospital de la Santa Creu va suprimir bona part de les rendes heretades que encara es percebien a parts de fruits. Durant set anys, el prior de la institució va signar 19 *nous establiments per reducció a cens* que, valgui la redundància, suposaven la reducció de la renda consuetudinària que encara gravava sobre alguns immobles per censos fixes i en moneda. La totalitat d'aquestes conversions corresponien a peces de terra que havien format part del domini de l'hospital del canonge Vilar i que, majoritàriament, es trobaven dins de la parròquia de Sant Boi de Llobregat, si bé una minoria eren dins les parròquies de Sant Genís dels Agudells i de Santa Eulàlia de Provençana.⁵⁶⁶

La modificació de la renda consuetudinària era un fenomen que venia de lluny. Les primeres conversions documentades tenen les seves arrels durant la primera meitat del segle XIII. En paraules de Pere Benito, la caiguda de la producció agrària i les dificultats dels tinents en garantir l'explotació de la terra van ser la causa primera d'aquestes reduccions.⁵⁶⁷ Tanmateix, una conjuntura econòmica i demogràfica negativa durant el segle XIV hauria motivat que institucions com la Pia Almoïna de Barcelona⁵⁶⁸ o el monestir de Sant Pere de les Puelles⁵⁶⁹ decidissin substituir els censos que es percebien a parts de fruit per rendes fixes en espècie o en diner.⁵⁷⁰

L'esterilitat dels camps i, per conseqüent, la seva improductivitat van ser la causa que va motivar les reduccions a cens fetes per la Santa Creu. Així va ser indicat en els nous establiments, en els quals s'emfasitzava que els fruits que la terra donava feia molts anys que eren irregulars per culpa d'unes condicions climatològiques adverses.

A ulls de la documentació notarial de Joan Torró, la inestabilitat meteorològica esmentada sempre apareixia formulada de la mateixa manera: «*a longo tempore [...] fructus*

---

⁵⁶⁶ Vegeu la Taula 30 en l'Apèndix 3.

⁵⁶⁷ Benito Monclús, P. (2003), *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, Barcelona, IMF-CSIC, p. 708.

⁵⁶⁸ López Pizcueta, T. (1998), *La Pia Almoïna de Barcelona (1161-1350). Estudi d'un patrimoni eclesiàstic català baixmedieval*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 300-312.

⁵⁶⁹ Busqueta i Riu, J. (1991), *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andreu del Palomar als segles XIII-XIV*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, p. 174.

⁵⁷⁰ Per altres exemples, vegeu Ferragud Domingo, C. (2005), *Medicina i promoció social a la baixa edat mitjana (Corona d'Aragó, 1350-1410)*, Madrid, CSIC, pp. 380-381.

eiusdem pecie terre sint incerti et varii, et subiaceant grandini nebulæ et alii aeris tempestatibus».⁵⁷¹ Tot i això, era una informació aparentment contrastada, que havia estat deliberada per «*dictis honorabilibus administratoribus dicti hospitalis et cum aliquibus procuratoribus dicte parrochie in talibus expertis*».⁵⁷² De fet, algunes fonts pràcticament coetànies fan al·lusió a la situació viscuda. Per exemple, una ordinació de Barcelona de l'any 1377 relatava el trasbals que s'havia patit en la gestió del gra a la ciutat «*d'alcun puch temps a ençà, ço és vers la fi de l'an MCCCLXXIII e en l'any LXXV, per la gran secada e fretura e carestia de gra que fou el dit temps*».⁵⁷³ També, segons Bruniquer, el 17 de novembre 1374 es va fer una processó per necessitat de pluja, la qual es repetí altre cop l'any 1383.⁵⁷⁴

Així doncs, els administradors i el prior de la Santa Creu van entendre les reduccions a cens fix com una solució racionalitzadora i especialment útil per la institució. Cal assenyalar, però, que no totes les rendes a parts de fruit que s'havien heretat dels antics hospitals van ser reduïdes a cens. Altres prestacions consuetudinàries van perdurar uns anys més fins a ser reduïdes.

Per exemple, el 27 de juliol de 1414 es va acceptar la reducció a cens del quart i el braçatge que pagava anualment Arnau Valls, home propi, soliu i afocat de l'hospital, per raó del mas antigament anomenat Crestià.⁵⁷⁵ El pagament dels esplets li eren una càrrega tediosa, en part agreujada per una inestabilitat meteorològica constant que delmava la producció de la terra. Però els seus arguments es fundaven també en un altre element que alertaria als administradors de la Santa Creu. I és que per les raons suara esmentades, Arnau tenia el mas i les seves terres «*quasi in neglectum*». Així doncs, davant la por que suscitava un eventual abandonament del mas, els administradors de la Santa Creu no van dubtar en acceptar la petició feta. En avant, Arnau hauria de lliurar 20 s.b. anuals pel cens, juntament amb dos parells de capons i altres taxes a les quals ja estava lligat, com l'obligatorietat de fer foc i residir personalment en el mas, prestar sagrament i homenatge segons els *Usatges de Barcelona* i el costum al Llobregat, pagar la firma d'espoli de tots els homes i dones que entressin al mas i pagar el llüisme o terç en cas de venda o alienació del mas i les seves honors.⁵⁷⁶

---

⁵⁷¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], f. 180v.

⁵⁷² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], f. 184v.

⁵⁷³ AHCB, 1B, Ordinacions originals, 1, 27, citat per Cáceres Nevot, J. (2006), *La participació del consell municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona (1301-1430)*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 158.

⁵⁷⁴ «A 17 de Noembre 1374, professó dels Canonges, frares, y Capellans de Barcelona, per necessitat de pluja, y lo endemà altre, y anà a Vallonzella, hont predicaren en dos locs». També, «en l'any 1383, professó per pluja, per morts, y per las Corts generals, orde de la Professó de Corpus segons se costumava en temps antich». Esteve Gilabert Bruniquer, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 1, Francesc Carreras Candi, Bartomeu Gunyalons i Bou (eds.), Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia, pp. 285-286.

⁵⁷⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 130v-133r.

⁵⁷⁶ «Et nihilominus vos et vestri succesoribus in dicto manso sitis et esse habeatis sicuti iam estis pro ipso manso et eius terris et possessionibus homines proprii et solidi ipsius hospitalis et suorum honorabilium administratorum, et faciatis in eodem manso ignem et residenciam personalem. Et etiam faciatis et prestetis vos

També entre 1422 i 1423 veiem que encara es van reduir set rendes parciàries més, coincidint, de fet, amb la segona capbreuació de l'hospital.⁵⁷⁷ Són immobles que es trobaven a Pallarons i al Casal de Joan, dins la parròquia de Sant Boi, però també en la parròquia de Sant Pere de Gavà, a tocar de les parellades de la quadra de la *domus* de la Roca, i a Sant Andreu del Palomar. Tot i la dispersió, els justificants que es donaren van ser els mateixos. La baixa productivitat de la terra era patent i no només s'explicava per la inestabilitat climàtica. Les condicions d'un sòl arenós i aquós provocaven que la terra «*pro maiori parte temporis stabat eremam et infructiferam*».⁵⁷⁸ Altre cop, tasques, braçatges i mitges batadures serien reduïdes a censos fixes en diner i cada vegada serien menys les rendes a percebre a parts de fruit. La darrera reducció que he pogut documentar va ser de 1436.⁵⁷⁹

En tots els instruments estudiats, la reducció a cens de la renda consuetudinària es presenta com una concessió de la Santa Creu als seus tinentes. El canvi de modalitat es feia «*ad bene scilicet colendum, meliorandum, habendum tenendum atque in sana pace perpetuo possidendum*»⁵⁸⁰ i, a la pràctica, suposava una conversió a la baixa de la renda. Contràriament, els emfiteutes no haurien acceptat les noves condicions.⁵⁸¹ No obstant això, la reducció a cens també oferia avantatges per a l'hospital. Per una banda, s'assegurava uns ingressos regulars al marge de qualsevol oscil·lació produïda per l'escassa productivitat de la terra, la manca de força de treball o, fins i tot, possibles intents de frau pels seus tinentes. Per altra, agilitzava la percepció del cens.

Amb tot, no hem d'obviar que el major interès que l'hospital tenia era afavorir l'explotació de la terra. Al cap i a la fi, era el treball pagès el que garantia la continuïtat dels seus ingressos. Ho hem vist de forma explícita amb la reducció feta pel mas d'Arnau Valls anteriorment. Els administradors de la Santa Creu, preocupats pel mas que Arnau habitava i, evidentment, pel conreu de les seves terres acceptaren la modificació del cens a proposta del tinent. És aquesta una evidència del canvi en el sistema de les relacions de producció ja apuntat per Mercè Aventín. A finals del segle XIV, enfront de la minva de la taxa de sostracció i altres eventuals

---

et successores vestri in dicto manso pro eodem manso dicto hospitali seu suis administratoribus sacramentum et homagium secundum usaticos Barchinone et consuetudines seu usancias Cathalonie et prout in similibus usitatis in Luppricato. Et in quantum teneamini dare sine causa dicto hospitali et suis administratoribus firmas sponsalitorum hominum et mulierum venientium in ipso manso, et laudimium sive tercium in causa vendicionis et alienacionis ipsius mansum et honoribus et honorum et possessionum suarum». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 130v-133r.

⁵⁷⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 128r-129r; ff. 129r-130r; ff. 130v-131v; ff. 133r-133v; ff. 156v-157r; AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [12], ff. 13r-v; ff. 114r-115r.

⁵⁷⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 156v-157r.

⁵⁷⁹ Quan Antoni Rourich va confessar que tenia una peça de terra sota el domini de la Santa Creu l'any 1448 va presentar la reducció de la tasca que l'any 1436 li havien signat els administradors de l'hospital. Des d'aleshores Antoni pagaria 3 s.b. anuals pel cens. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [18], ff. 26r-v.

⁵⁸⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], f. 192r.

⁵⁸¹ Benito Monclús, P. (2009), "De la coutume à champart au cens fixe. Géographie, rythme, portée et signification des conversions «à cens» dans la seigneurie foncière barcelonaise (1190-1350)," dins Feller, L. (ed.), *Calculs et rationalités dans la seigneurie médiévale. Les conversions de redevances entre XIe et XVe siècles*, Paris, Éditions de la Sorbonne, p. 224.

problemes en la percepció de les rendes a parts de fruit, els senyors haurien acceptat negociar, en alguns casos, la conversió a cens fix. I en aquest cas, la crisi demogràfica viscuda hauria estat un condicionant a destacar, ja que hauria permès reforçar la posició de l'emfiteuta davant del seu senyor com a conseqüència de l'escassetat de mà d'obra.⁵⁸² Preocupada per la caiguda o la inestabilitat dels seus ingressos, doncs, la Santa Creu s'hauria avingut a fer modestes concessions als seus tinents.

---

⁵⁸² Aventín i Puig, M. (1996), *La societat rural a Catalunya en temps feudals. Vallès oriental, segles XIII-XVI*, Barcelona, Columna, p. 147.

5. «AD FINEM DEBITUM DEDUCENDO» LA VENDA DEL DOMINI DE L'HOSPITAL.

El 13 de març de 1403, el notari Joan Torró autoritzava una àpoca per la qual el corredor d'or Jaume Cardona confirmava al prior de la Santa Creu haver rebut 93 s.b. per raó d'algunes corredures que havia fet en nom de la Santa Creu.⁵⁸³ Per encàrrec del govern del flamant hospital, Jaume havia venut el domini directe sobre set rendes que gravaven diferents immobles que la Santa Creu havia rebut dels antics hospitals. Juntes ascendien a 45 morabatins i van ser venudes per un total de 18.930 s.b. L'adquisició d'aquest domini directe permetria al seu comprador percebre no només el cens anual que els tinents d'aquelles possessions havien de satisfer, sinó també les corresponents taxes anteriorment analitzades.

L'operació que Jaume havia executat s'emmarcava dins l'estratègia que ja he apuntat diverses vegades: el patrimoni que havia dotat la Santa Creu havia de servir per al seu finançament. En l'escriptura fundacional s'indicava que tan els immobles com les rendes percebudes sobre els vells hospitals es podrien «*vendere aut stabilire seu in emphiteosim concedere ad certos annuos, census aut alias alienare illis modis et formis ac personis, et pro illis pretiis seu intratis de quibus sibi visum fuerit*».⁵⁸⁴ I així va ser.⁵⁸⁵

Fins ara he apuntat quines van ser les gestions que es van dur a terme sobre el domini que la Santa Creu havia rebut. Però per completar l'aproximació falta veure les accions empreses per un govern que no tingué més remei que vendre una bona part d'aquest domini. Contràriament, hagués resultat impossible cobrir les despeses que la construcció del nou edifici estava generant.

Altra vegada el període en el qual se circumscriuen les operacions econòmiques se situa en la primera dècada del segle XV. Entre 1402 i 1407 les accions dels administradors de la Santa Creu també havien de servir «*ad finem debitum deducendo opus inceptum et fieri ordinatum in dicto hospitali*». És en aquest moment quan es concentren la major part de contractes de compra-venda que tingueren per objecte algunes de les rendes que havien estat rebudes dels antics hospitals. Parlo d'un total de 55 instruments notariais, que permeten identificar el trasbals 148 rendes i que, si bé no puc confirmar que siguin totes les que van ser venudes durant aquell període, són una mostra prou significativa per entendre les gestions que farien els administradors de l'hospital durant aquells anys.

Del seu estudi se'n desprenen qüestions tan rellevants a destacar com l'estratègia patrimonial seguida, l'efecte que aquestes vendes van tenir sobre el mercat i la identificació dels diferents actors que hi van participar, així com els seus interessos. Seguidament estudiaré cadascun d'aquests elements. Abans, però, voldria advertir que el meu objectiu no és pas

---

⁵⁸³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 69v.

⁵⁸⁴ ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, pp. 143-152.

⁵⁸⁵ Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 36-38.

analitzar el pes que van tenir per a l'economia de l'hospital els 194.755 s.b. generats per la venda de les 148 rendes esmentades, ja que considero que aquest valor pot ser enganyós. M'explico. Tot i ser una quantitat certament excepcional, no podem assegurar que aquesta fos únicament esmerçada en la construcció de l'edifici o si va ser destinada, també, per cobrir altres deutes de la institució. Tampoc és possible garantir que tots aquests diners fossin ingressats en l'hospital, bé perquè potser aquest va tenir uns ingressos majors, bé perquè cadascuna d'aquestes vendes va tenir unes despeses associades que no podem quantificar amb la documentació que disposem. Així doncs, els meus objectius no pretenen pas quantificar cap valor total, sinó analitzar els mecanismes i els actors que van participar del trasbals de rendes que identifiquem a inicis del segle XV a l'ombra de la Santa Creu.

5.1 Un domini a subhasta

L'estratègia seguida pels administradors de la Santa Creu passava per rendibilitzar tant com fos possible els béns que disposaven. Una qüestió que pot semblar una obvietat, però que explica perquè mai es va traspasar el domini directe de cap bé que formés part de l'alou de l'hospital sense que aquest hagués estat establert en emfiteusi prèviament. Les entrades percebudes per raó dels establiments també servien per finançar la construcció de l'edifici. Malgrat tot, aquestes no haurien estat suficients i això va comportar la necessitat de desprendre's també de les rendes que la institució percebia sobre aquells immobles.

Una primera mirada a la dispersió territorial de les vendes realitzades permet constatar que la majoria del domini directe venut es concentrava dins de la ciutat de Barcelona.⁵⁸⁶ Un 72% de les rendes, és a dir, 126 sobre les 148 estudiades, responien a tal efecte. El motiu causant d'aquesta diferència, així com la pròpia selecció del domini es volia vendre i quin no, és difícil d'esclarir. Amb tot, però, s'intueix que l'apressant necessitat de diners o la facilitat per vendre els drets sobre determinats béns haurien estat part de les raons que explicaria aquesta prevalença.

En la tria del domini venut el notari i els corredors delegats haurien tingut un pes tant important com els propis administradors de la Santa Creu. Al cap i a la fi, eren les persones que millor coneixien el funcionament del mercat i els interessos que el movien.⁵⁸⁷ La informació de la qual disposaven els hauria permès respondre a les necessitats d'un hospital freturós de recursos i, al mateix temps, a l'afany que empenyia potencials inversors a les subhastes. Certament, el volum de rendes que la Santa Creu va subhastar hauria estat especialment atractiu per a compradors que disposaven d'importants sumes de diner per

---

⁵⁸⁶ Vegeu el **Mapa 4** en l'**Apèndix 2**. Tan sols apareixen representades 125 de les 148 rendes citades, atès que ha estat impossible localitzar les 23 restants.

⁵⁸⁷ Furió, A., Mira Jódar, A. J. (2005), "Le marché de la terre dans le pays de Valence au bas Moyen Âge", dins Feller, L., Wickham, C. (eds.), *Le marché de la terre au Moyen Âge*, Roma, École Française de Rome, p. 601.

poder-les invertir. I la compra de múltiples rendes per part d'una sola persona o institució sembla ser-ne un exemple clar.

Per tal d'oferir un exemple ens podem fixar en la compra de 5 rendes feta pel canonge Bernat de Tous el 24 d'abril de 1402, les quals ascendien a un total de 54 morabatins (486 s.b.) i per les quals va pagar 22.400 s.b.⁵⁸⁸ Un altre exemple és la venda del domini directe de 16 rendes als majors de la confraria de Santa Maria de la casa del rei el 28 de novembre de 1404, que sumaven 433 s.b. censuals i pels quals pagarien 17.209 s.b.⁵⁸⁹

Tot i els eventuais condicionants que podrien haver motivat la venda d'una part del domini, si ens fixem en les rendes venudes dins de Barcelona és possible detectar una repetició evident.⁵⁹⁰ I és que molts dels drets venuts corresponien a les parcel·lacions resultants del desmantellament dels antics hospitals de la ciutat.

La fusió de 1401 va tenir un impacte directe sobre els espais que ocupaven els antics hospitals de la ciutat. La necessitat de diners obligava a emprendre accions sobre el patrimoni que l'hospital havia rebut i els edificis dels vells centres no van restar pas al marge. Degut a la singularitat del fenomen, però, el desmantellament dels antics hospitals l'estudiaré amb més atenció en un altre capítol.

La venda del domini de l'hospital s'explica per les necessitats econòmiques que tenia el centre. Així ho van justificar els seus administradors en la part expositiva d'alguns contractes, tot afirmant que «*pluribus collacionibus et tractatibus super hiis habitis reperisse quod pro opere iamdicto continuando et prossequendo magna et innumerabilis peccunie summa necessaria est*».⁵⁹¹ Es tractava d'una solució de consens, que havia estat debatuda per «*notabilibus personis, tam ecclesiasticis quam laicis*» i que entenia que la construcció final i perfecta d'aquella fàbrica era una «*evidens utilitas nam multi Christi fideles, qui ampliacionem et decorem dicti hospitalis videre cupiunt seu affectant*».⁵⁹² I és que l'obra de l'hospital era un conjunt de «*mirabilibus structuris quod dominus noster Ihesus Christus in suis pauperibus libentius hospitabitur [...] et a suis Christi fidelibus in devocione maiori sequens visitabitur*».⁵⁹³

Racionalitat econòmica i experiència evangèlica quedaven pràcticament emulsionades. Gràcies a les obres de misericòrdia que s'hi duïen a terme, l'hospital era un lloc que podia propiciar la trobada i comunió amb Déu. En aquest sentit, el finançament de l'obra no responia, únicament, a la construcció d'un centre per la recuperació de la salut física, també la projecció d'un espai que tindria cura de la salut de l'ànima. Els pobres i malalts que hi fossin acollits rebrien aquesta assistència espiritual, però també els devots cristians que s'hi apropessin i hi participessin d'una manera o altra en el finançament i el sosteniment de l'obra.

---

⁵⁸⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 68r-73v.

⁵⁸⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 11v-20r.

⁵⁹⁰ Vegeu el **Mapa 4** en l'**Apèndix 2**.

⁵⁹¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], f. 12r.

⁵⁹² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], f. 12v.

⁵⁹³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], f. 12v.

L'exposició feta pels administradors en alguns d'aquells contractes era un exercici de retòrica que justificava una necessitat bàsica per l'hospital si es volia complet: l'obtenció de finançament. I aquesta necessitat, sovint compartida per altres individus de la societat medieval, era, en paraules d'Antoni Furió, el què animava i donava vitalitat al mercat de la terra.⁵⁹⁴ En efecte, quan els administradors de la Santa Creu van portar a subhasta una part de les rendes que es percebien sobre el seu domini, diversos compradors es van sentir atrets per l'ocasió que se'ls hi presentava.

5.2 Els compradors de rendes

Vistes les raons que hi havia rere la venda d'una part del patrimoni amb què havia estat dotat l'hospital, és moment de prestar atenció als compradors que van participar en aquelles subhastes. Per dur a terme aquesta anàlisi empraré tres taules diferents.

En la primera, la **Taula 3**, s'hi detalla el nombre de rendes venudes a partir d'una distribució dels compradors per segments i per condició socioprofessional. En la segona, la **Taula 4**, es pot contrastar el valor total de les rendes venudes seguint la mateixa classificació. En aquest cas convé apuntar que la presentació dels valors s'ha reduït a sous barcelonesos amb la intenció d'homogeneïtzar tots els censos. Finalment, en la **Taula 5** veiem els diners esmerçats per cada grup en l'adquisició dels censos.

Taula 3. Distribució del nombre de rendes venudes entre 1402 i 1407.⁵⁹⁵

	A títol privat		Institucions			Altres marms.	Total
	Homes	Dones	Ben.	Aniv.	Convents, monestirs i confraries		
Apotecaris	1	0	0	0	0	0	1
Clergat	40	0	15	9	8	7	79
Confreres	0	0	0	0	18	0	18
Desconegut	0	0	0	1	0	1	2
Lliberts	0	0	0	0	0	1	1
Juristes	0	1	0	0	0	0	1
Menestrals	8	1	9	1	0	17	36

⁵⁹⁴ Furió, A. (1995), "El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media", *Hispania*, LV/3, p. 918.

⁵⁹⁵ Ben.= beneficis; Aniv. = aniversaris; Altres marms. = altres despeses de marmessoria. Aquestes abreviatures serveixen també per a les **Taules 4 i 5**.

	A títol privat		Institucions			Altres marms.	Total
	Homes	Dones	Ben.	Aniv.	Convents, monestirs i confraries		
Nobles	2	0	0	0	0	0	2
Notaris	4	0	0	0	0	4	8
Total	56	2	24	11	26	30	148

Taula 4. Distribució del valor de les rendes venudes entre 1402 i 1407 en s.b.

	A títol privat		Institucions			Altres marms.	Total
	Homes	Dones	Ben.	Aniv.	Convents, monestirs i confraries		
Apotecaris	18	0	0	0	0	0	18
Clergat	1.587	0	311	157	270	198	2.524
Confreres	0	0	0	0	460	0	460
Desconegut	0	0	0	27	0	9	36
Lliberts	0	0	0	0	0	18	18
Juristes	0	36	0	0	0	0	36
Menestrals	243	18	227	45	0	582	1.115
Nobles	34	0	0	0	0	0	34
Notaris	117	0	0	0	0	162	279
Total	1.999	54	538	229	730	969	4.521

Taula 5. Distribució del preu pagat per la compra de rendes entre 1402 i 1407 en s.b.

	A títol privat		Institucions			Altres marms	TOTAL
	Homes	Dones	Ben.	Aniv.	Convents, monestirs i confraries		
Apotecaris	600	0	0	0	0	0	600
Clergat	62.840	0	16.020	6.080	11.385	7.230	103.555
Confreres	0	0	0	0	18.709	0	18.709

	A títol privat		Institucions			Altres marms	TOTAL
	Homes	Dones	Ben.	Aniv.	Convents, monestirs i confraries		
Desconegut	0	0	0	1.140	0	1.160	2.300
Lliberts	0	0	0	0	0	860	860
Juristes	0	1.840	0	0	0	0	1.840
Menestrals	9.860	1.040	11.200	2.410	0	29.560	54.070
Nobles	1.700	0	0	0	0	0	1.700
Notaris	4.280	0	0	0	0	6.840	11.120
TOTAL	79.280	2.880	27.220	9.630	30.094	45.650	194.755

Les dades que ofereixen les taules anteriors permeten afirmar que clergat i menestrals van ser els dos grups que van adquirir la major part dels censos que van ser subhastats. Entre els dos, l'estament eclesiàstic va ser qui va tenir un paper preponderant. Certament, aquest va aclaparar més de la meitat de les rendes, 79 de 148. I encara que no necessàriament n'hauria de ser una conseqüència, també va ser qui va invertir-hi més diners, 103.555 s.b. Parlem d'una diferència notable, que contrasta amb les compres fetes pels menestrals, les quals representen poc més de la meitat de les rendes que el clergat havia adquirit: un total de 36 censos, que junts sumaven un valor de 1.115 s.b. i pels quals van pagar 54.070 s.b. Ambdós grups socioprofessionals es distancien del tercer col·lectiu, els confreres, que tan sols van comprar-ne 18. Finalment, a la cua hi trobem les adquisicions fetes per notaris, nobles, un apotecari, els marmessors d'una lliberta i la dona d'un jurista.

Un cop indicades les diferències existents entre els grups consignats, passem a veure les divisions per segments, a fi d'esclarir a les motivacions que haurien propiciat aquest afany de rendes.

Sembla clar que una de les principals raons que aquells compradors tenien era un interès privat. Si ens fixem en el volum de rendes adquirides, veiem que 56 de 148 responen a aquest criteri. I altra vegada és el clergat el grup que més destaca. Una majoria de canonges, però també preveres, van aprofitar l'oportunitat per adquirir censos «*ut laica et privata persona*». Val a dir, però, que no tots poden ser tractats per igual, ja que les seves accions varien tant pel volum de renda adquirida com per la inversió feta. Així observem, per una banda, compres més modestes com la del canonge Pere Sarrià,⁵⁹⁶ qui es va fer amb un cens de 2 morabatins a canvi de 1.000 s.b., i per altra banda, operacions econòmiques certament extraordinàries, com

⁵⁹⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 98-98v.

els 56 morabatins que va adquirir el canonge de la Seu Bernat de Tous⁵⁹⁷ o els 78,5 morabatins, 22 s. i 6 d.b. que va comprar el prevere beneficiat en la mateixa catedral Jaume Aldomar.⁵⁹⁸

El volum d'adquisicions fetes per una sola persona es presenta com un cas certament excepcional que sembla demostrar la urgència econòmica que tenia la Santa Creu en aquell moment. La seva fretura va ser una oportunitat d'or per a inversors que volien i podien ampliar generosament el seu patrimoni. Un fet que poderosament contrasta amb l'afirmació feta per Antoni Furió en el seu estudi sobre el mercat de la terra al País Valencià, on afirmava que no havia trobat «ningún solo caso de compradores que adquiriesen varias parcelas en un mismo día».⁵⁹⁹

Un condicionant important d'assenyalar pel que fa les compres fetes a títol privat és el lligam previ que alguns compradors tenien amb el domini que estaven adquirint. Em refereixo a les persones que van aprofitar les subhastes de la Santa Creu per comprar el domini directe dels immobles que ja tenien en usdefruit. És el cas del notari Pere Bruguera, que va comprar el domini directe sobre un vinya plantada a Vilatrau, per la qual ja pagava un cens de 6 morabatins (54 s.b.) a l'hospital.⁶⁰⁰ També el canonge Pere Regassol⁶⁰¹ o Joan de Mitjavila⁶⁰² van comprar el domini directe sobre uns immobles que tenien en el carrer d'en Cuirasser i a Montjuic, respectivament. Tan Regassol com Mitjavila –i podríem suposar que Bruguera també– eren senyors mitjans, que havien sots-establert l'ús d'uns béns que havien tingut sota

---

⁵⁹⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 68r-73v. Parlem de cinc rendes que gravaven sobre les dependències que havien format part de l'hospital d'en Marcús i per les quals va pagar 22.400 s.b. A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu el capítol 6.2 dins del Bloc 3.

⁵⁹⁸ Eren vint-i-quatre censos que es trobaven tan dins com fora de Barcelona i pels quals va acabar pagant un total de 31.500 s.b. És important destacar que Jaume Aldomar va ser el fundador de l'hospital de canonges de la Seu l'any 1412, una institució destinada a l'atenció de preveres «pobres e malalts, o *mente capti* o posats en decrepitat» de la ciutat o del bisbat de Barcelona. El centre es va fundar en la casa que Aldomar tenia al Carrer de Riuprimer -a l'actual Carrer de la Palla- i va ser dotat amb la roba i els mobles que Jaume posseïa, juntament amb un censal mort de 822 s. 7 d.b. a percebre cada 1 de març sobre diverses universitats del Comtat de Prades i de la Baronia d'Entença. També hauria rebut altres censos pertanyents al patrimoni que Aldomar li hauria llegat. AHCB, *Llibre de visites, butlles, privilegis, indults y altres instruments fahents per est hospital sots la invocació de Sant Sever*, f. 12r. Un estudi detallat sobre la fundació i el funcionament sobre aquest hospital encara manca per fer. La documentació conservada a l'AHCB i a l'ACB, aquesta darrera pertanyent a l'Insigne Col·legi de Beneficiats de Sant Sever fundat l'any 1479, podrien obrir el camí per a una primera recerca. Tanmateix, seria interessant que alguna investigació ulterior identifiqués si alguna de les rendes que Jaume Aldomar va comprar a la Santa Creu va servir per finançar i sostenir l'hospital que va fundar.

⁵⁹⁹ Furió, A. (1995), "El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media", dins *Hispania*, LV/3, pp. 918.

⁶⁰⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 34r-36v. Bruguera també va comprar la renda de dos immobles, concretament aquelles que gravaven sobre les dues meitats de l'hort de l'hospital de Santa Eulàlia. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 80r-83r.

⁶⁰¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 10v-11r.

⁶⁰² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 11r-v.

el domini de l'hospital. D'aleshores en avant, però, ja no haurien de pagar cap cens a la Santa Creu i podrien percebre el lluïisme sobre aquells de forma íntegra.⁶⁰³

Les rendes que l'hospital de la Santa Creu va portar a subhasta van ser especialment atractives per a la dotació de beneficis i aniversaris. D'ençà el segle XIV, l'incipient religiositat popular i la promoció del Purgatori per part de les autoritats eclesiàstiques havien afavorit la difusió d'aquests mecanismes que, amb d'altres, tenien com a objectiu la redempció dels pecats i la salvació de l'ànima.⁶⁰⁴ En avant, es generalitzaria la costum de testar una part dels béns a favor del sosteniment d'un clergue que s'encarregaria de celebrar regularment una o diverses misses per l'ànima del difunt. Els corresponents marmessors haurien de gestionar aquests recursos, els quals s'acabarien invertint en l'adquisició de rendes que garantirien la continuïtat del benefici.⁶⁰⁵ Tanmateix, la creació d'aniversaris per recordar la mort del difunt va ser un altre mètode àmpliament difós. Una celebració que es faria al cap de l'any de la defunció o en altres dates fixes.

Les opcions adés esmentades les trobem representades en les **Taules 3, 4 i 5**.⁶⁰⁶ Efectivament, els censos oferts per la Santa Creu eren una oportunitat per dotar aquelles fundacions. Mitjançant l'adquisició d'aquestes rendes es podrien assegurar uns ingressos regulars que ajudarien a mantenir el seu sosteniment.⁶⁰⁷

Tanmateix, alguns dels compradors van justificar que la seva adquisició tenia per objectiu poder finançar la institució d'algun benefici o aniversari en alguns dels convents i esglésies de la ciutat.⁶⁰⁸ És el cas de la compra que van fer els executors testamentaris del baster Jaume Blanquer, que van adquirir 3 morabatins censals per 2.410 s.b. a fi d'esmerçar-los en els aniversaris que el difunt havia ordenat en el convent de Sant Agustí.⁶⁰⁹ Alhora, alguns preveres beneficiats van comprar censos per al sosteniment de la mateixa prebenda a la qual estaven assignats o per als aniversaris comuns d'alguna església. Serveixen de mostra Pere Oliver o Bernat Pons. El primer, beneficiat en l'altar de Sant Joan i Sant Jaume de l'església de Sant Pere de les Puelles, compraria un cens de 2,5 morabatins per 850 s.b. que revertiria sobre el

---

⁶⁰³ Sobre el repartiment del lluïisme entre el senyor directe i el senyor mitjà, vegeu Bassegoda Musté, P. J. (1971), *Huerto y Viñedo de Barcelona (La guerra de los laudemios). Contribución al estudio de la Historia del Urbanismo de la Ciudad Condal*, Barcelona, Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Barcelona, pp. 74-79.

⁶⁰⁴ Chiffolleau, J. (1980), *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Âge*, Paris, École Française de Rome, pp. 333-368.

⁶⁰⁵ Piñol Alabart, D. (2000), *El notariat públic al Camp de Tarragona. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 265.

⁶⁰⁶ En les taules he diferenciat les rendes comprades per a beneficis i aniversaris, estiguessin lligades -o no a una marmessoria, de la resta de despeses vinculades a les darreres voluntats d'un testador. La diferència es deu al fet que, en alguns casos, aquestes despeses de marmessoria no apareixen desglossades en el contracte de compra-venta.

⁶⁰⁷ Piñol Alabart, D. (2000), *El notariat públic al Camp de Tarragona. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 265.

⁶⁰⁸ Vegeu la **Taula 31** en l'**Apèndix 3**.

⁶⁰⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 39v-42v.

mateix.⁶¹⁰ El segon va comprar pel valor de 3.740 s.b. sis rendes que, en conjunt, ascendien a 11,5 morabatins que serviren pel sosteniment dels aniversaris comuns de la catedral de Barcelona.⁶¹¹

Retornem de nou a les **Taules 3, 4 i 5** per completar l'anàlisi de les adquisicions fetes per esglésies, monestirs i confraries. Val a dir, però, que la participació dels dos primers tipus d'institucions va ser més aviat tímida. Les compres fetes per la priora del monestir de Santa Maria Magdalena de Castellbisbal,⁶¹² per la del monestir de Santa Clara de Barcelona,⁶¹³ pel prior de Sant Genís de Rocafort i Sant Pau del Camp⁶¹⁴ i pel sagristà de l'església d'Elna⁶¹⁵ van ser d'un valor modest. Menció a part mereixen les confraries que van adquirir censos de la Santa Creu, que van ser-ne dues: la de Sant Esteve dels freners i la de Santa Maria, aquesta lligada a la casa del rei.⁶¹⁶ Mentre la primera tan sols va comprar dues rendes que en total sumaven 27 s.b.,⁶¹⁷ la confraria de Santa Maria es va fer amb setze censos, que pujaven a 433 s.b. i pels quals van pagar 17.209 s.b.⁶¹⁸

Entre 1402 i 1407 el govern de la Santa Creu va mobilitzar bona part de les rendes que havia rebut dels antics hospitals. L'ocasió va ser una bona oportunitat per tots aquells que volien invertir part dels seus capitals en rendes fixes. Els censos que es van subhastar es trobaven tan dins com fora de la ciutat, però van ser aquells que es trobaven a l'interior del nucli urbà els més venuts de tots. La necessitat de liquiditat que tenia la Santa Creu va ser la principal causa. No obstant, a mitjà termini va tenir dues conseqüències evidents.

En primer lloc, la desfeta d'aquells immobles urbans que, recordem, en bona part eren les dependències dels antics espais hospitalaris de la ciutat, va provocar una modificació de

---

⁶¹⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 79v-82v.

⁶¹¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 78v.

⁶¹² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 10r-13r.

⁶¹³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 47r-50v i AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 102r- v.

⁶¹⁴ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 28v-29r.

⁶¹⁵ ACB, Notaria capitular, Gabriel Canyelles, Vendes, lloguers i establiments, vol. 318, s/f, [14/VIII/1402].

⁶¹⁶ La confraria de Santa Maria havia estat fundada l'any 1333 per Pere el Cerimoniós i comprenia els membres i servidors de la casa reial. Pel que fa la confraria dels freners, es va fundar l'any 1373 sota l'advocació de Sant Esteve. Sobre l'origen de les confraries barcelonines, vegeu Riera i Sans, J. (2017), "L'evolució de les confraries medievals", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 24, pp. 49-66.

⁶¹⁷ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 95v-96r.

⁶¹⁸ La compra feta pels confreres de la casa reial va estar lligada a la redempció de dos censals morts que aquesta confraria rebia cada any de la ciutat de Barcelona. Els diners que van ingressar van ser immediatament reinvertits en la compra de les rendes de l'hospital de la Santa Creu suara esmentades: «pro precio vero predictorum que vobis vendimus, dedistis et solvistis nobis seu de nostri voluntate daturus et soluturus estis venerabili Petro Cardona, presbitero priori dicti hospitalis, octingentas sexaginta libras, novem solidos et decem denarios monete Barchinone [...] quas octingentas sexaginta libras, novem solidos et decem denarios habuistis ex illo censuali mortuo pensionis annualis quadraginta librarum quod dicta confraria percipiebat quolibet anno vicessima septima die madii et ex altero censuali mortuo pensionis decem librarum, decem solidorum et duorum denariorum quod predicta confraria recipiebat anno quolibet sexta die decembris super universitate civitatis Barchinone. Quequidem censualia fuerunt redempta». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 11v-20r.

l'espai urbà que els centres ocupaven. Algunes de les seves cambres van ser establertes en emfiteusi i posteriorment venudes, així com també ho serien els seus patis i horts.

En segon lloc, la venda d'aquell patrimoni va provocar que el domini de l'hospital de la Santa Creu es concentrés, sobretot, fora de la ciutat de Barcelona. Les possessions pròpiament urbanes serien una minoria respecte la resta. El patrimoni de la institució seria eminentment rural i, de fet, es concentraria en dos espais ben definits: el domini situat en les parròquies del Vallès i del Llobregat «*citra flumen Lupricati*» i el què es trobava en la parròquia de Sant Boi «*et alibi ultra tamen flumen Lupricati*». Però sobre aquesta qüestió en parlaré més endavant. Ara, per tal de cloure aquest bloc, passem a veure el darrer efecte que tingué la unificació hospitalària sobre els béns immobles que va rebre la Santa Creu: les reformes dels antics hospitals de la ciutat i els seus espais.

6. LES REFORMES DELS ANTICS ESPAIS HOSPITALARIS

La fundació de l'hospital de la Santa Creu l'any 1401 va tenir un impacte evident sobre els hospitals de la ciutat.⁶¹⁹ No podem parlar d'un canvi radical i immediat, però sí d'una modificació pausada d'aquelles estructures. La transformació dels antics espais hospitalaris va ser un procés estudiat i mesurat, que si bé havia de procurar obtenir una màxima rendibilitat, també havia de tenir en compte la continuïtat de l'activitat assistencial. L'acollida de pobres, malalts i pelegrins no podia quedar aturada. Per aquesta raó, mentre s'estava construint el primer edifici de la Santa Creu, alguns dels antics hospitals van seguir desenvolupant les funcions hospitalàries que durant segles havien complert. Com veurem, però, durant aquells primers anys moltes de les dependències d'alguns hospitals van ser establertes en emfiteusi i el seus tinents aixecarien les mitgeres corresponents que acabarien provocant el seu escapçament definitiu. Com a conseqüència d'això podem dir que la unificació hospitalària no només va desembocar en una transformació funcional del paisatge hospitalari barceloní, sinó també material.

Les cambres on abans descansaven malalts i pelegrins passarien a ser hospicis i obradors ocupats per menestrals, artistes i artesans de Barcelona. I l'emfiteusi va ser l'instrument jurídic que ho va permetre.⁶²⁰ Fins i tot podríem dir que va forçar-les. Certament, l'establiment emfiteutic va permetre als administradors de la Santa Creu introduir tota una sèrie de clàusules legals per obligar els tinents a reformar o millorar els predis que havien rebut en emfiteusi. Però no voldria avançar-me.

En els capítols següents analitzaré els canvis soferts per cadascun dels hospitals que van participar de la fusió. Cada estudi anirà precedit per una breu introducció per contextualitzar els orígens del centre, la seva ubicació i algunes dades sobre la tasca assistencial que aquests havien desenvolupat en els segles precedents a la unificació. Una vegada introduïdes aquestes notes prèvies, identificaré la gestió que van fer els administradors de la Santa Creu sobre aquells espais, l'ús que li van donar, com els van millorar i quins efectes això va tenir en l'urbanisme de la ciutat.

---

⁶¹⁹ Sobre la capacitat transformadora que podien tenir alguns hospitals, vegeu Gabbrielli, F. (2021), "La "strada interna" e gli spazi confraternali", dins Gabbrielli, F., Pellegrini, M. (eds.), *La via delle confraternite. Ospedale e gruppi confraternali lungo la 'strada interna' di Santa Maria della Scala: documenti, immagini e strutture material*, Arcidosso, Edizioni Effigi, pp. 133-134.

⁶²⁰ A inicis del segle XX Carreras Candi ja va destacar la importància de l'emfiteusi en la transformació dels espais urbans. Carreras Candi, F. (1910), *Notes sobre los orígens de la enfiteusis en lo territori de Barcelona*, Barcelona, Fills de Jaume Jepús Impressors, p. 31. Vegeu també Juliá Viñamata, J. R. (1991), "La Enfiteusis como factor transformador del paisaje en la Barcelona de principios de siglo XV", dins *Universitas Tarraconensis*, 10, p. 134.

6.1 L'hospital de Joan Colom

A les afores de Barcelona, en la zona sud-oest del suburbi, el canonge Joan Colom va fundar a inicis del segle XIII un hospital amb capella destinat a l'acollida de pobres malalts. L'edifici va ser aixecat en el camí que connectava el Portal de la Boqueria amb el Padró, des d'on s'obria pas la via del Llobregat. Era en un punt intermedi entre l'hospital dels mesells, projectat pocs anys abans, i l'accés a la ciutat. I allà hi va romandre fins que va ser absorbit per l'hospital de la Santa Creu l'any 1401.⁶²¹ Això no obstant, la seva capella va perdurar i encara resta dempeus al peu del Carrer Hospital.

Quan l'hospital va ser fundat es trobava pràcticament sol en aquell entorn, envoltat de camps, horts i algunes cases que es trobaven sota el domini dels Hospitalers.⁶²² Mica en mica, però, la ciutat va créixer i els voltants de l'hospital van començar a ser ocupats per edificis. Vers 1270 ja podem parlar de l'existència d'un burg en aquell indret, on ben a prop s'hi trobava l'anomenada *Horta de Queralt* o *Horta d'en Queraltó*,⁶²³ que comptava amb diverses cases ocupades per menestrals,⁶²⁴ horts i la coneguda almoïna jueva o *heqdeix* fundada per Abraham d'Alexandria.⁶²⁵

A mitjan segle XIV, els consellers van emprendre algunes tasques de millora i reforma sobre el viari que passava per davant de l'hospital d'en Colom. Entre 1349 i 1351 van decidir empedrar el carrer de l'hospital⁶²⁶ i dos anys més tard, l'any 1353, el mostassaf de Barcelona ordenava que «*alguna persona de qualque condició sia no gos gitar terra, ne pedres, ne herbes ne neguna altre sutzura en la pahiment qui ara novellament se-s fet en lo carrer del Espital de-n Colom*». Finalment, ja en l'ocàs de la centúria, l'hospital quedaria plenament integrat dins de les noves muralles de la ciutat.⁶²⁸

---

⁶²¹ Vegeu el **Mapa 1** en l'Apèndix 2.

⁶²² Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, p. 123.

⁶²³ En un contracte de compra-venda de 1402 encara es mencionava l'*Horta d'en Queraltó*. És la compra de l'usdefruit d'unes cases amb hort que van ser adquirides pels administradors de la Santa Creu al sastre Guillem Riera, les quals eren del domini de la Comanda de l'orde de l'Hospital: «quasdam domos cum duobus portalibus extra in carraria publica apariantibus et cum orto eis contiguo et arboribus diversorum generum [...] quas ego diversis iustis titulis sive cartas habeo et possideo in burgo civitate Barchinone in vico vocato d'en Monader, in orta que dicitur de Queraltó coram ecclesiam beate Marie de Carmelo». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 34r-35v.

⁶²⁴ Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, p. 148

⁶²⁵ Jáuregui, C. (2017), *Físic e cirurgia juheu: la medicina hebrea a la Barcelona del segle XIV*, Barcelona, Universitat de Barcelona, (Tesi doctoral), p. 140.

⁶²⁶ Cubeles i Bonet, A. (2003), "Poder públic i llançament urbanístic en el segle XIV", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 8, p. 51.

⁶²⁷ AHCB, 1B.V, Ordinacions especials, 1, f. 45v-46r, citat per Cubeles i Bonet, A. (2003), "Poder públic i llançament urbanístic en el segle XIV", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 8, pp. 50-51.

⁶²⁸ Vegeu el **Mapa 1** en l'Apèndix 2.

La fundació del canonge Joan Colom ràpidament va rebre l'aprovació del papa Honori III, qui va posar sota la seva protecció el mateix Joan i els seus béns l'any 1219.⁶²⁹ A la mort de Joan, tal com aquest havia indicat en el seu testament, el govern i la custòdia de l'hospital va passar a mans d'un familiar seu, Berenguer de Planes, també canonge.⁶³⁰ El traspàs d'en Colom es va produir durant la tardor de 1229 i pocs anys més tard, el 1236, aquest va ser fusionat amb l'hospital de la Seu de Barcelona.⁶³¹ L'agregació es va produir gràcies a l'acord entre Berenguer de Planes, encara administrador de l'hospital, el bisbe Berenguer de Palou i el capítol. També el rei Jaume I i diversos prohoms i ciutadans de Barcelona van ser protagonistes destacats d'aquest esdeveniment, per bé que van aconsellar la unió d'ambdues institucions.⁶³² Una acció que, darrerament, ha estat identificada per Pol Bridgewater com un dels primers casos d'actuació del govern municipal en política hospitalària.⁶³³

La unificació no va suposar cap canvi en l'emplaçament de l'hospital. El centre fundat per Colom es va mantenir allà on dècades abans havia estat construït. A més, va mantenir el seu nom i la direcció va romandre a mans de Berenguer de Planes. No obstant això, la Seu de Barcelona va posar el centre dins la seva òrbita de control, erigint-se'n com a protectora. En avant, el bisbe i el capítol serien els encarregats d'escollir els futurs administradors. L'activitat de hospital d'en Colom es concretaria en l'acollida de pobres, malalts i infants. Tanmateix, hi

---

⁶²⁹ AHSCP, Llibre de Privilegis, vol. I, f. 24v, editat per Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, doc. 1, p. 164. Vegeu també Schmidt, T., Sabanés i Fernández, R. (Ed.). (2016), *Butllari de Catalunya: Documents pontificis originals conservats als arxius de Catalunya (1198-1417)*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 79, pp. 142-143.

⁶³⁰ «Et volo et mando quod hec debita solvantur de vino meo et de omni bascula mea, quibus solutis in residuo instituo heredem domum hospitalis quam feci in suburbio civitatis et dimitto ipsam domum cum omnibus rebus et possessionibus suis in custodia et gubernatione dicti Berengarii de Planis sicut ego hodie eam teneo». ACB, Pia Almoïna, Pergamins, serie 4, n° 26, calaix 32-B, editat per Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, doc. 2, pp. 166-167.

⁶³¹ A propòsit de l'hospital de la Seu, vegeu Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 109-115.

⁶³² «Berengarius, Dei gratia Barchinonensis episcopus et Totum capitulum eiusdem [...] cum consilio domini Iacobi, Dei gratia regis Aragone et regni Mayoricarum, comitis Barchinonensis et Urgellensis et domini Montispesulani et proborum hominum atque civium civitatis Barchinone et de speciali assensu atque consilio Berengarii de Planis, gubernatoris hospitalis et omnium bonorum Columbi [...] facimus de presenti unionem de redditibus hospitalis quod ecclesia Barchinone habet et solet habere ante portas eiusdem ecclesie et de hospitali quod Columbus [...] hedificavit et bonis suis dotavit in burgo Barchinone». ACB, Constitucions 27, calaix 43, editat per Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, doc. 3, pp. 168-169.

⁶³³ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), n. 624, p. 146.

convergien altres formes d'assistència més pròpies dels hospitals d'aquesta època, com la protecció i el sosteniment alimentari d'alguns familiars vinculats a Joan Colom.⁶³⁴

Gràcies a un inventari publicat per Josep Maria Roca a inicis del segle XX podem tenir una imatge de com era l'hospital fundat per Colom.⁶³⁵ Es tracta d'un document que data de l'any 1372 i que va ser elaborat per l'aleshores administrador entrant de l'hospital Esteve Marc.⁶³⁶ En aquest instrument es mencionen diverses estances del centre, com la casa dels malalts, la clausura on jeien les dones pobres, la capella, el celler, un pati on hi havia una trona per predicar, el rebost, la cuina, diverses cambres per als macips, el nunci, el prevere, l'escolà i un antic administrador, el guarda-roba, l'estable i una capella amb diferents altars que estaven sota l'advocació dels sants Jaume i Felip,⁶³⁷ Santa Bàrbara⁶³⁸ i dels sants Simó i Judes.

Poc temps després de la unificació hospitalària, l'hospital del canonge Colom va quedar integrat dins de l'hospital de la Santa Creu. Els seus promotors van reaprofitar les estructures de l'antic centre per projectar el nou hospital. En paraules d'Antoni Conejo és possible que l'hospital d'en Colom fos el més gran o, si més no, el més adient de tots els hospitals unificats sobre el qual construir. A més, es trobava en una zona encara poc urbanitzada, fet que oferia la possibilitat de bastir el nou institut sense limitacions espacials.⁶³⁹ Així i tot, els administradors de la Santa Creu van haver d'adquirir un important nombre de possessions en

---

⁶³⁴ ACB, Pia Almoïna, Pergamins, serie 4, n° 26, calaix 32-B, editat per Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, doc. 2, pp. 165-168.

⁶³⁵ Roca, J. M. (1921-1922), "Lo bressol del Hospital de la Santa Creu", dins *Anuario del Hospital de la Santa Cruz*, III-IV, 5-87.

⁶³⁶ La redacció d'un inventari per part dels nous administradors havia estat codificada en la coneguda decretal *Quia contigit* de 1317. Watson, S. (2020), *On Hospitals. Welfare, Law, and Christianity in Western Europe, 400-1320*, Oxford, Oxford University Press, p. 299. Així ho recolliren, per exemple, els estatuts de l'hospital de l'infant Pere l'any 1344, que ordenaven «qui quidem administrator in primo anno videlicet in principio sue administracions cum instrumento publico inventarii sumptibus dicti hospitalis per eundem fiendi sive per notarium publicum fieri faciendi recipiat omnia bona mobilia domus dicti hospitalis». Valls i Taberner, F. (1927), "L'hospital del Coll de Balaguer fundat per l'infant fra Pere d'Aragó", dins *Estudis Franciscans*, 39, p. 269.

⁶³⁷ Segons Antoni Conejo, aquest altar va ser el principal de l'hospital. El trasllat d'una *littera collectivae indulgentiarum* de 1314 es refereix a la institució com a hospital de Sant Jaume i Sant Felip. AHSCP, Llibre de Privilegis, vol. I, f. 4v, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), n. 66, p. 286. Sobre aquest document, vegeu el capítol 3.1 dins del Bloc 4.

⁶³⁸ La presència d'un prevere beneficiat en aquest altar la detectem per primera vegada entre els protocols de Torró l'any 1406, però molt segurament sigui anterior a la fundació de l'hospital de la Santa Creu. En una àpoca de 1408, Pere Romagós, prevere beneficiat de l'altar, confirmava haver rebut del prior Pere Cardona les 535 s.b. que li eren degudes. Des de 1406 Pere no havia cobrat els 30 s.b. que li pertocaven per raó del seu vestuari cada Nadal i Sant Joan. Conseqüentment, se li havien de pagar cinc endarreriments per tal concepte, és a dir, un total de 150 s.b. Tanmateix, els 385 s.b. restants equivalien al salari degut per raó dels sagraments que el dit prevere havia administrat en l'església de Santa Margarida, a l'hospital dels mesells, entre l'1 de novembre de 1406 i el 30 de juliol de 1408. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 13v.

⁶³⁹ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 340.

la confluència dels carrers d'en Cervelló i el carrer del Carme.⁶⁴⁰ Quan es van culminar els primers sectors de l'hospital de la Santa Creu, l'edifici de l'hospital d'en Colom seria transformat i ampliat per convertir-lo en la capella-església de la Santa Creu, on encara hi roman tot i haver patit algunes modificacions durant els segles XVII i XVIII.⁶⁴¹

6.2 L'hospital d'en Bernat Marcús

A mitjan segle XII el ric ciutadà barceloní Bernat Marcús va fundar una institució benèfica al peu del carrer que anava al Pont d'en Campderà. Fora muralles, l'hospital s'emplaçava en una de les vies d'entrada a la ciutat que connectava amb el Vallès. Conegut pel nom del seu fundador, el centre estava format per un hospital i una capella d'estil romànic que ha perdurat fins l'actualitat.⁶⁴²

Bernat era hereu d'una important nissaga de propietaris aloers que disposava d'un gran patrimoni immoble concentrat dins del Pla de Barcelona.⁶⁴³ De fet, l'hospital d'en Marcús probablement es trobava en el límit de la zona urbanitzada,⁶⁴⁴ la qual ben aviat s'expandiria gràcies a l'acció del capítol de la catedral, el propi hospital, alguns particulars⁶⁴⁵ i, també, la mateixa família Marcús, posseïdora d'una *vila* just al davant de l'esmentada capella.⁶⁴⁶

L'any 1147 Bernat Marcús havia rebut del bisbe Guillem de Torroja i de l'arquebisbe de Tarragona el document que confirmava la donació d'un alou del lloc on s'havia d'edificar l'hospital.⁶⁴⁷ Però no va ser fins 1166 que es van iniciar les obres, les quals van ser culminades

---

⁶⁴⁰ A propòsit del procés constructiu de l'hospital de la Santa Creu, vegeu Conejo da Pena, A. (2018), «La present casa, molt illustre y magnífica per la grandesa de son edifici.» L'hospital de la Santa Creu de Barcelona: 1401-1417”, dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 28, pp. 9-56.

⁶⁴¹ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 286-287.

⁶⁴² Sobre la capella d'en Marcús, vegeu Dalmasas, D. (1994), “La capella d'en Marcús, els antecedents del seu fundador i l'advocació a la Mare de Déu de la Guia”, dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 6, pp. 113-158.

⁶⁴³ Banks, P. (1992), “Estancament i nou començ. El Barcelonès al segle XII”, dins *Catalunya Romànica*, vol. XX, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pp. 81-82. També, Bensch, S. P. (2000), *Barcelona i els seus dirigents 1096-1291*, Barcelona, Proa, pp. 147-148.

⁶⁴⁴ Vegeu el **Mapa 2** en l'**Apèndix 2**.

⁶⁴⁵ És el cas, per exemple, de Jaume Gerard, qui concentrava un important nombre de terres que eren del domini de la canònica de Barcelona i que, per via de nous contractes emfitèutics, les va establir a altres persones per tal que hi construïssin. Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), “La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)”, dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobresa y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, p. 138. També, Batlle i Gallart, C. (1987), *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval*, Barcelona, Rafael Dalmau, pp. 54-55.

⁶⁴⁶ Banks, P. (1990), “«Burgus», «suburbium» and «villanova»: the extramural growth of Barcelona before A.D. 1200”, dins *Història urbana del Pla de Barcelona. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*, vol. II, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pp. 123-126.

⁶⁴⁷ ACB, Liber Antiquitatum, f. 313, doc. 868, citat per Puig y Puig, S. (1929), *Episcopologio de la Sede Barcinonense. Apuntes para la historia de la iglesia de Barcelona y de sus prelados*, Barcelona, Editorial Balmes, p. 159.

pels fills de Bernat Marcús.⁶⁴⁸ Hospital i capella no van ser dos edificis adjacents. Entremig hi havia un solar que era del domini de l'hospital on, amb els anys, nous immobles van ser construïts. En aquell espai, l'any 1215 trobem una primera menció d'un obrador amb dos portals i solar que va ser establert en emfiteusi a Pere Mercer per un cens anual de 15 s.b.⁶⁴⁹ Anys més tard, el 1246, el dit bé i un altre obrador que es trobava en el mateix lloc eren tinguts en emfiteusi per Pisana, vídua de Ferrer de Rovires.⁶⁵⁰

Més enllà d'aquests apunts, són migrades les notícies sobre la fesomia de l'hospital de Bernat Marcús.⁶⁵¹ No he trobat cap més document referit a les dependències del centre que els contractes d'establiment resultants de la fragmentació de l'edifici un cop consumada la unificació hospitalària.⁶⁵²

L'agost de 1401 els administradors de la Santa Creu van desarmar completament l'hospital d'en Marcús i, conseqüentment, el centre va deixar d'acomplir amb el seus deures

---

⁶⁴⁸ Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, p. 137.

⁶⁴⁹ «dono tibi, Petro Mercerio, et tuis operatorium habens duos portales cum solerio assignato super ipsum operatorium et super introitu domorum ipsius hospitale sicut distat de dicto hospitali usque in capellam Bernardi Marcucii [...] quod operatorium cum ipso solerio terminatur, ab oriente, in dicto hospitale, et est ibi paries comunis [...], a meridie, in dictas domos hospitali, et est ibi paries comunis [...], ab occiduo, in capella Bernardi Marcucii, salvo introitu dictarum domorum, a circio, in carreria». AHBC, Pergamins, 609, reg. 25837.

⁶⁵⁰ «Dicte domus et operatorium sunt inter domum dicti hospitalis et inter capellam Bernardi Marchucii». AHBC, Pergamins, 78, reg. 4663. L'any 1233 Ferrer de Rovires va rebre en emfiteusi aquest segon obrador i, molt probablement, ja posseïa l'usdefruit que havia tingut Pere Mercer, car en l'establiment s'indicà que el nou bé es trobava «inter capellam Bernardi Marcucii et domos tuas, quas per dictum hospitale tenens». AHBC, Pergamins, 354, reg. 13184.

⁶⁵¹ Diversos estudis ja han apuntat l'escassetat de fonts relatives a l'hospital. Una mancança que s'ha vist agreujada per la pèrdua del *Memoriale Sanctae Mariae capellae Bernardi Mercuci* redactat l'any 1340 pel rector de la capella, Guillem Bartomeu, que tan sols coneixem pels apunts que va prendre de Ramon Ferrer l'any 1820. Seguint les notes de Ramon, en aquell *Memorial* s'hi van descriure els orígens de la capella, així com també alguns fets propis de la vida de Bernat. Certament, Ramón Ferrer és delectà en transcriure alguns dels paràgrafs on emfasitzava l'opulència del benefactor, tot indicant que «en muchísimos de los instrumentos que se continuan en dicho libro de los sujetos que pagaban censos a Marcús, consta que tenia varias piezas en la montaña de Monjuich, *juxta capellam Sancti Ferrioli, et habebat plura hospitia in civitate Barchinone, et multas possessiones in Territorio eiusdem, et erat potens et dives, habens et tenens in domo equos, et mulos, et multos captivos* [...]». Així mateix, Ramón Ferrer també registrà algunes notes extretes d'un *Speculum* conservat al palau episcopal on s'esmentava la visita pastoral de l'any 1306 i la fundació d'un benefici en la capella d'en Marcús sota l'advocació de Sant Llorenç. Ferrer, Ramon (ca. 1801-1820), *Barcelona antigua y moderna o sea Diccionario topográfico-histórico de Barcelona*, Catalunya, ff. 283-289, [Manuscrit conservat a: UB 07 Ms 402]. La notícia d'aquestes notes les va donar a conèixer Pi i Arimon, però sense citar el manuscrit on es trobaven. Pi y Arimon, A. A. (1854), *Barcelona antigua y moderna o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días*, vol. 1, Barcelona, Imprenta y Libreria Politécnica de Tomás Gorchs, p. 551. A propòsit del *Memoriale* vegeu també Sivilla, T. (1880), "Apuntes históricos sobre el Hospital de Barcelona", dins *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 3, pp. 55-56.

⁶⁵² A tal fi tampoc han estat útils les memòries de les intervencions arqueològiques realitzades els anys 1996 i 2002. Martín Menéndez, A., Granados García, J. O. (1995-1996), *Memòria de la intervenció arqueològica a la cripta de la Capella d'en Marcús (Barcelona, Ciutat Vella)*, Barcelona, Servei d'Arqueologia de l'Institut de Cultura de Barcelona; Casas Blasi, J. (2002), *Memòria de la intervenció arqueològica al C/ Carders (Ciutat Vella, Barcelona)*, Barcelona, Servei d'Arqueologia de l'Institut de Cultura de Barcelona.

d'assistència física. Exceptuant la capella, la casa d'en Marcús va ser escapçada en unitats menors que serien establertes en emfiteusi i, posteriorment, se'n vendria el respectiu domini directe.

Entre els dies 11 i 17 d'aquell mes, el notari Pere Bruguera va autoritzar cinc contractes pels quals els administradors de la Santa Creu van cedir l'usdefruit de diverses parts de l'antic hospital.⁶⁵³ Malauradament, no s'hi van indicar ni les mides ni l'ús anterior que els espais havien tingut; tan sols van ser incloses les modificacions que s'haurien de dur a terme en avant.

Taula 6. Establiments fets arrel de la parcel·lació de l'hospital d'en Bernat Marcús⁶⁵⁴

Data	Nom	Ofici	Bé	Cens anual (mor.)	Preu de l'entrada (s.b.)
(1) 11/08/1401	Pere Aulomar	-	<i>partem domorum seu mediatetem frontis domus olim hospitalis Marcusi</i>	12	-
(2) 11/08/1401	Antoni Molins	Peller	<i>partem sive domos</i>	10	700
(3) 12/08/1401	Pasqual Guasch	Assaonador	<i>partem versus orientem [...] cum bassia et iure sive ad emprivio extrahendi</i>	12	740
(4) 12/08/1401	Jaume Rovira	Colteller	<i>partem versus orientem</i>	12	1.205
(5) 17/08/1401	Ramon Garriga	Paraire	<i>partem versus occidente</i>	10	390

Novament, la definició que es donà dels nous immobles en els establiments signats l'agost de 1401 és extremadament vague en quant a la fesomia que aquests tenien. Únicament es va concretar quina era la seva ubicació dins del mateix edifici, indicant, per exemple, que es tractava de «*quandam partem versus orientem*» o de «*quandam partem versus occidentem*». Tan sols un d'aquests contractes ofereix més detall i precisa que el bé establert era la

⁶⁵³ Vegeu Taula 6.

⁶⁵⁴ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 68r-73v (1); AHPB, Pere de Bruguera, 64/4, ff. 65r-66v (2); ff. 67r-v (3); ff. 68r-v (4) i ff. 77r-78r (5).

«*medietatem frontis domus olim hospitali Marcusi [...] in qua domo olim lecti infirmorum solebant tenere*». ⁶⁵⁵

La fragmentació efectiva de l'edifici requeria dur a terme determinades reformes en els immobles, les quals serien costejades pels corresponents establerts. En aquesta línia s'explica l'obligatorietat de construir mitgeres que fessin possible la separació física de cadascun dels béns establerts ⁶⁵⁶ o, també, l'obertura de nous portals que permetessin l'accés al seu interior, bé des del carrer que anava al Pont d'en Campderà, ⁶⁵⁷ bé des del carrer Major de la Blanqueria. ⁶⁵⁸

A inicis del Quatre-cents, les dependències de la casa fundada per Bernat Marcús es van camuflar dins de l'entramat econòmic urbà. L'hospital s'havia transformat en cinc cases noves que van ser ocupades per diversos menestrals. Per elles haurien de pagar un cens anual que oscil·lava entre els 9 i els 12 morabatins, una quantitat elevada, que segurament responia a la ubicació dels edificis i a les seves característiques i que, en cap cas, es va veure recompensada per una modesta entrada. Ans al contrari, pel pagament de quatre entrades l'hospital va ingressar 3.035 s.b. ⁶⁵⁹ De fet, un d'aquells tinents, Pasqual Guasch, no va poder assumir de cop totes les despeses a les que estava obligat per l'establiment, és a dir, l'entrada i els costos derivats de la millora de l'immoble. Això el va obligar a demanar crèdit i vendre un censal mort de 1.120 s.b. de capital i 95 s. i 2 d.b. de pensió. Casualitat o no, el comprador del deute va ser Guillem Colom, qui aquell mateix any era un dels administradors ciutadans de l'hospital de la Santa Creu. ⁶⁶⁰

El 26 de març de 1402 els administradors de l'hospital van vendre tot el domini directe que tenien sobre cadascuna de les possessions anteriors. El canonge de la Seu Bernat de Tous els va comprar a títol privat per 22.400 s.b. ⁶⁶¹ Una quantitat que, juntament amb el producte

---

⁶⁵⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 68r-73v (1). Aquest establiment tan sols el coneixem de forma indirecta, gràcies a l'instrument de venda del cens. Així sabem que va ser signat pel notari Pere de Folgueres, menor, l'11 d'agost de 1401. Tot i això, no he trobat el contracte original entre els seus protocols conservats a l'AHPB.

⁶⁵⁶ «Et sub pacto et condicione quod vestris propriis missionibus et expensis habeatis vos claudere sive miyaner cum vicinis vestris». AHPB, Pere de Bruguera, 64/4, f. 67r (3).

⁶⁵⁷ «Et terminatur [...] a circio, in dicto vico curribili [quo itur ac capellam Beate Marie ad Pontem d'en Campderà] ex qua parte debetis facere unum vel duo portalia per quam habeatis introitum et exitum ad predictam partem». AHPB, Pere de Bruguera, 64/4, f. 68r (4).

⁶⁵⁸ «Et terminatur [...] a meridie in dicto vico vocato Blanquerie, ex qua parte debetis facere portale per quam habeatis introitum et exitum ad predictam que vobis stabilimus». AHPB, Pere de Bruguera, 64/4, f. 67r (3). No s'ha de confondre aquest carrer amb l'actual carrer de la Blanqueria, antigament anomenat Mitjà de la Blanqueria i que creua el carrer dels Carders amb el dels Assaonadors.

⁶⁵⁹ Desconec quant va pagar Pere Aulomar per l'entrada del seu establiment. Tot i buscar-lo a l'AHPB, no he trobat el contracte redactat pel notari Pere de Folgueres l'11 d'agost de 1401 pel qual els administradors de la Santa Creu li van cedir l'usdefruit d'aquell bé. Així, les dades que puc aportar sobre el dit establiment provenen de la venda del cens feta un any després. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 68r-73v (1).

⁶⁶⁰ La compra la va fer a títol privat i no en nom de la Santa Creu. AHPB, Pere de Bruguera, 64/4, ff. 162v-164v.

⁶⁶¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 68r-73v.

de les entrades, ajudaria a cobrir part del deute que estava generant la construcció del nou hospital.

6.3 L'hospital de Santa Eulàlia del Camp

La història de l'hospital de Santa Eulàlia es remunta a l'any 1210. Dos membres de la confraria de Santa Eulàlia,⁶⁶² Berenguer de Canet i un sabater anomenat Egidi, van comprar per 430 s.b. una honor que tenia Guillema, filla de Bonisia, sota el domini del monestir de Santa Eulàlia i que es trobava just davant del mateix. En el moment que es va confirmar la compra, el 12 d'abril d'aquell 1210, el prior del monestir els hi va transferir, també, el dret de senyoria i el delme a percebre sobre aquell immoble, amb la condició que en el solar hi construïssin un hospital per a pobres. Malgrat l'avinentsa inicial, possibles discordances entre Berenguer i Egidi haurien provocat un retard en l'edificació del nou hospital.⁶⁶³

Tot i els contratemps, Berenguer de Canet va aconseguir culminar el projecte, el qual, va comptar, també, amb la participació de la seva muller Pereta. La notícia ens és pervinguda per la donació que ambdós van fer al monestir de Santa Eulàlia l'any 1221. Per la salvació de la seva ànima van donar el dit hospital i, a més, van prometre construir-hi una capella sota l'advocació de Sant Salvador.⁶⁶⁴ El matrimoni va dotar l'hospital amb diverses propietats i rendes que es trobaven tan dins com fora de la ciutat. Aquestes havien de servir pel manteniment del centre, pel sosteniment d'un prevere encarregat d'oficiar en la dita capella i, també, pel d'una làmpada que hauria de cremar totes les nits i durant cada missa. Berenguer i Pereta serien els encarregats de l'administració de l'hospital i, a la seva mort, els seus hereus tindrien dret a revocar la donació si no es mantenia el correcte funcionament del centre.⁶⁶⁵

---

⁶⁶² Sobre els orígens de la confraria i el seu primer reglament, vegeu Rius Serra, J. (1926), "La confraria de Santa Eulàlia del Camp", dins *Estudis Franciscans*, 38, pp. 174-186.

⁶⁶³ Feliu, L. (1935), "L'hospital de Santa Eulàlia del Camp", dins *Analecta Sacra Tarraconensia. Miscel·lània Finke d'Història i Cultura*, vol. XI, pp. 291-292.

⁶⁶⁴ «damus et offerimus de presentino domino Deo et domui sancte Eulalie de Campo constructe in suburbio Barchinone hospitale cum suis pertinentiis, quod hedificatum et constructum habemus prope dictam domum et prope molendina de Solerio, in nostro proprio solo et fundo quod per proprium et franchum alodium comparavimus de Bonissya, femina, et de dicta domo Sancte Eulalie. In quo hospitali faciemus fieri propriis expensis capellam a presenti die in antea cotidie et continue ad servicium Jesuchristi et sancti Salvatoris et dabimus eidem capelle ea que ibi fuerint necessaria, sicut Deus nobis disposuerit faciendum». ADB, Fons Santa Anna, CD-0, n. 430, editat per Feliu, L. (1935), "L'hospital de Santa Eulàlia del Camp", dins *Analecta Sacra Tarraconensia. Miscel·lània Finke d'Història i Cultura*, vol. XI, doc. 2, pp. 301-305. Val a dir que en una deixa testamentària de l'any 1212 el centre ja apareix identificat com a hospital nou. ACB, *Diversorum*, caps 25, 3446, citat per Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, p. 141.

⁶⁶⁵ «Hoc insuper expresse intelligatur, quod si prior dicte domus Sancte Eulalie et conventus sive canonici eiusdem domus non tenerint dictum hospitale et capellam et omnia dicta loca in bono statu, quod vulgariter dicitur *en peds e en color*, et non compleverint vel non facerent fieri et compleri bona fide ea omnia ut superius deputantur et assignantur, nos habeamus, vel nostri successores sive parentes et amici nostri habeant post nos

Sembla que la parella no anava del tot desencaminada. Berenguer va morir l'any 1234 i en els setanta anys que quedaven de centúria les topades entre els hereus del matrimoni i el monestir van ser constants. Finalment, l'any 1295 els drets que encara tenien els successors van acabar sent transferits al monestir.⁶⁶⁶

Durant el segle XIV són diverses les notícies referents a la història de la institució, la qual va patir diversos episodis de mala gestió.⁶⁶⁷ Amb tot, però, més enllà de les dades que aporten els primers documents citats, no n'he trobat d'altres que facin al·lusió a l'edifici del propi hospital fins el moment de la fusió hospitalària.

Tot i ser la darrera en incorporar-se, la casa de Santa Eulàlia del Camp va ser de les primeres en patir unes reformes estructurals, juntament amb la d'en Bernat Marcús. Les gestions corresponents es van desenvolupar de forma paral·lela a la resolució dels acords que haurien propiciat la incorporació del centre a la reunió dels hospitals. En efecte, si el 23 de juliol de 1401 es van signar els respectius pactes amb la comunitat canonical de Santa Eulàlia,⁶⁶⁸ el 17 d'agost es van establir en emfiteusi les primeres particions de l'antic hospital.

Lluny del relat forçadament continuista que presenta el *Llibre de Taula* sobre l'esdevenir de l'hospital de Santa Eulàlia després de la unificació,⁶⁶⁹ si parem atenció a la documentació notarial veiem que el decurs de la institució va ser força més complex i presenta alguns claroscurs. Les gestions que els administradors de la Santa Creu van fer amb l'edifici i el seu hort no demostren una ferma iniciativa en mantenir l'activitat del centre. Ans al contrari, en un primer moment l'aposta que aquests van fer era similar a la què hem vist amb l'hospital d'en Marcús: desfer-se de l'edifici per cobrir el deute de l'hospital i mantenir-ne la capella.

Per posar ordre a tot plegat i reconstruir-ne la història disposem d'una font excel·lent: el *Memorial, dietari y sumari dels actes de l'Hospital*, on es va descriure l'esdevenir de la casa en tres episodis:

---

plenam licentiam et potestatem revocandi totam presentem donationem et omnia supradicta et reducendi in nostrum vel eorum ius, dominium et potestatem, et dandi cuicumque domui religiose vellemus». ADB, Fons Santa Anna, CD-0, n. 430, editat per Feliu, L. (1935), "L'hospital de Santa Eulàlia del Camp", dins *Analecta Sacra Tarraconensia. Miscel·lània Finke d'Història i Cultura*, vol. XI, doc. 2, p. 304.

⁶⁶⁶ Jaspert, N. (1996), *Stift und Stadt. Das Heiliggrabpriorat von Santa Anna und das Regularkanonikerstift Santa Eulàlia del Camp im mittelalterlichen Barcelona (1145-1423)*, Berlin, Duncker & Humblot, p. 103.

⁶⁶⁷ A propòsit d'alguns episodis de frau i corrupció en l'administració de l'hospital, vegeu Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 149-152.

⁶⁶⁸ Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 24-25.

⁶⁶⁹ «Lo Hospital General ha conservat sempre dit hospital al qual sustentaven un pare, lo qual s'enportava las reccions del present hospital per alivio de dits pelegrins. Y assò durà fins la guerra que fou en lo any de 1640. [...] Lo qui escriu la present nota se recorda que des de lo any de 1640 fins lo any de 1660 tants quants pelegrins venien al present hospital estaven tres dias als quals se'ls donave beure, menjar e dormir» AHSCP, Casa de Convalescència, vol. I, inv. 5, *Llibre de Taula de la Casa de Convalescència*, pp. 126-128.

1. Com los administradors del Hospital General de Sancta Creu avian fet establiment de la meitat de la gran casa del hospital de Sancta Eulàlia del Camp i quant après la cobraren, a obs de dit Hospital de Sancta Eulàlia.
2. Com lo hospital recuparà la dita part de casa gran, vull hospital dels peregrins.
3. De la rehedificació del hospital de Sanct Salvador, olim construït fora los murs de la ciutat de Barcelona.⁶⁷⁰

Les dues primeres rúbriques responen als moments més immediats després de la reforma. Com he dit, les primeres operacions van començar el 17 d'agost de 1401. Aleshores, els administradors de la Santa Creu van establir en emfiteusi dos espais que havien format part de l'antic hospital.⁶⁷¹ El primer d'aquests va ser l'hort, que va ser dividit en dues parcel·les diferents que serien establertes a Nicolau Terrades per un cens de 3 morabatins anuals cadascuna (27 s.b.) i una entrada de 520 s.b., la primera, i 510 s.b., la segona. Ambdues eren tocants a la capella de Sant Salvador i estaven situades en la cruïlla dels camins que portaven a Horta i Sant Andreu. Disposaven d'aigua per regar, arbres i s'hi plantaven cols i altres hortalisses que, segurament, anys enrere, havien omplert la taula de l'hospital. Arrel de la fusió, però, els administradors de la Santa Creu van estimar que seria més útil cedir-ne l'usdefruit, a fi de percebre'n un cens i cobrar-ne les entrades pertinents. Més encara, poc després de la signatura de l'establiment emfitèutic, van vendre el domini directe que tenien sobre aquells immobles. Així, l'11 de gener de 1403, el notari Pere de Bruguera el va comprar per un total de 1.800 s.b., a raó de 300 s.b. el morabatí.

Taula 7. Establiments fets arrel de la parcel·lació de l'hospital de Santa Eulàlia del Camp i del seu hort.⁶⁷²

Data	Nom	Ofici	Bé	Cens (mor.)	Entrada (s.b.)
(1) 17/08/1401	Nicolau Terrades	-	<i>partem sive medietatem orti versus orientem cum aqua ad rigandum et arboribus diversorum generum</i>	3	520
(2) 17/08/1401	Nicolau Terrades	-	<i>partem sive medietatem orti versus occidentem contiguam capellem Sancti Salvatoris cum aqua ad rigandum et arboribus diversorum generum</i>	3	510
(3) 17/08/1401	Antoni Moranta	Mercader	<i>partem sive medietatem domus versus regum comitale ex illa stilicet magna domo in qua pauperes olim hospitalis</i>	4	525

⁶⁷⁰ AHSCP, Censos i censals. Vol. II. inv. 1, Capbreus, llibre 1.1, ff. 97r-99r.

⁶⁷¹ Vegeu Taula 7.

⁶⁷² La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 16v-19v (1); ff. 20r-23r (2); ff. 27r-30r (3); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 5v (4 i 5).

Data	Nom	Ofici	Bé	Cens (mor.)	Entrada (s.b.)
			<i>Sancte Eulalie de Campo Barchinone recumbere et jacere solebant</i>		
(4) 17/08/1401	Antoni Moranta	Mercader	<i>parte sive medietate domus infirmorum hospitalis Sancte Eulalie</i>	6	610
(5) 17/08/1401	Antoni Moranta	Mercader	<i>quibusdam domibus versus vicum de Sancto Andrea prout sunt designate</i>	6	1.010

Un cop van ser signats aquests dos primers establiments, els administradors van fragmentar en dues parts la *magna domus* on descansaven els malalts de l'hospital de Santa Eulàlia del Camp, per establir-les en emfiteusi al mercader Antoni Moranta. Per la primera, hauria de pagar un cens de 4 morabatins (36 s.b.) i lliurar una entrada de 520 s.b. Per la segona, la renda seria de 6 morabatins (54 s.b.) i l'entrada de 610 s.b.

Al marge d'aquests dos espais de la casa dels malalts, a n'Antoni li va ser establert un tercer immoble que era adjacent als anteriors i a la capella de Sant Salvador i que, molt probablement, formava part de l'edifici hospitalari. El mercader hauria de pagar un cens anual de 6 morabatins (54 s.b.) i una entrada de 1.010 s.b.⁶⁷³

Però poc temps va durar l'ús d'aquells béns en mans d'Antoni. I aquí comença la segona part de la història: *com lo hospital recuparà la dita part de casa gran, vull hospital dels peregrins.*⁶⁷⁴

No s'havia complert l'any i Antoni ja havia retornat els drets que tenia pel segon i tercer edifici a l'hospital⁶⁷⁵ i, pel que fa el primer, el seu usdefruit havia estat traspasat al peller Antoni Molins per raó de l'agnició de bona fe entre els dos signada.⁶⁷⁶ Una vegada l'hospital va recuperar l'usdefruit sobre el segon i tercer immoble, no els va tornar a establir. Si més no, no he trobat cap document que així ho demostrï. Per contra, sembla que la Santa Creu va fer el possible per recuperar la tercera peça que faltava, la casa que havia passat a mans d'Antoni Molins. Com ho va fer, però?

A finals de juny de 1403, Joan Girona va comprar el domini útil que posseïa Antoni Molins per 540 s.b.⁶⁷⁷ Tot fa pensar que l'adquisició feta per Girona estava motivada pels interessos que tenia la Santa Creu en recuperar aquell espai. Encara que no pugui demostrar documentalment aquest fet, el què va passar l'any següent sembla corroborar-ho. En efecte,

⁶⁷³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 5v.

⁶⁷⁴ AHSCP, Censos i censals. Vol. II. inv. 1, Capbreus, llibre 1.1, f. 98r.

⁶⁷⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 58v-59r i 59r.

⁶⁷⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 17r-v.

⁶⁷⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 180r-182r. Per l'època i la possessió, AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], f. 189v.

el juny de 1404, Joan Girona va signar l'agnició dels dits immobles amb els administradors de l'hospital.⁶⁷⁸

En tan sols dos anys l'hospital de la Santa Creu havia recuperat el domini útil de les particions fetes sobre la *magna domus* on descansaven els malalts de l'hospital. I a partir d'aquest moment sembla que els seus administradors es van replantejar l'ús que les hi donarien. Encara que la seva intenció inicial havia estat establir-les en emfiteusi i després vendre'n el domini directe (com van fer amb l'hort), el fet de tornar a tenir les regnes sobre l'antic edifici hauria donat peu a reconsiderar la gestió que d'aquest se'n faria. Així doncs, la decisió va passar per mantenir l'activitat assistencial del centre. La casa dels malalts de Santa Eulàlia seguiria acollint i oferint socors a pobres, malalts i pelegrins.

No queda clar si va ser la fortuna o una acció premeditada el què va permetre als administradors de la Santa Creu poder retrocedir en les decisions presses. Sigui com vulgui, en la resolució de mantenir el deure hospitalari la ubicació de la casa hi hauria tingut un paper rellevant, car es trobava just a l'extrem oposat del nou hospital de la Santa Creu. De fet, era l'únic hospital situat en l'entrada nord-oriental de la ciutat que estava sota control de la Santa Creu, en la confluència dels camins que anaven a Horta i Sant Andreu.

L'any 1405 tenim constància d'un primer contracte de comanda a una parella per fer-se càrrec de la rebuda de malalts i pelegrins a l'hospital.⁶⁷⁹ El matrimoni hospitaler, format pel corder Pere Joan i la seva muller Clara, hauria de tenir custòdia de la casa, la qual hauria d'estar endreçada i escombrada, amb els llits i la roba neta i a disposició dels què demanessin socors. A canvi, rebrien anualment 400 s.b., distribuïts en dues pagues.

Per raó de la comanda que els administradors havien signat al matrimoni, es va redactar un inventari amb els béns que hi havia en l'hospital i que ens serveix, també, per conèixer alguns dels seus espais.⁶⁸⁰ La font mostra un centre d'unes dimensions certament modestes, format per tan sols dues cases, les quals, possiblement, eren les dues primeres *domus* establertes a Antoni Molins. La primera, tocant al camí de Sant Andreu, i la segona, vers el Rec Comtal. Pel contingut dels espais, sembla que seria una *domus* que no acceptaria estances llargues, sinó més aviat sojorns d'una o dues nits. Entre els objectes inventariats la majoria responien al descans, com ara sis llits per casa amb els corresponents matalassos, flassades i llençols, i diversos bancs per seure. La resta de béns atenien a la refecció, però no són més que una paella, un aster, una rasora, un setrill, un morter, quatre escudelles i quatre talladors.

Altres notícies sobre la continuïtat de l'activitat assistencial en l'hospital les donen les comandes signades pel prevere Ramon Sabater l'any 1407⁶⁸¹ i per Pere Sabater i la seva mare

---

⁶⁷⁸ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 127r.

⁶⁷⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 51v-52r.

⁶⁸⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], document solt, s/f. L'inventari va ser erròniament atribuït als béns de la infermeria de l'hospital de Pere Desvilar per Josep Maria Roca. Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, pp. 77-78.

⁶⁸¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 116r.

Francesca l'any 1410.⁶⁸² També hi podem afegir el jurament i homenatge que Pere Torrent, *presbiter regens hospitale Sancte Eulalie*, va fer el 4 de juliol de 1414, prometent treballar pel bé i la salut de l'hospital i evitar-ne qualsevol perjudici.⁶⁸³

La tercera part de la història de l'hospital ens situa a les acaballes del segle XV. Retornant al *Memorial*, la tercera rúbrica dona compte de les accions que van permetre la reconstrucció del centre al final de la centúria.⁶⁸⁴ I és que amb l'esclat de la Guerra Civil catalana l'hospital de Santa Eulàlia del Camp va quedar ensorrat.⁶⁸⁵ La destrucció del centre sembla que va ser absoluta o, com a mínim, irreversible. Tanmateix, la situació financera que vivia la Santa Creu no permetia costejar cap mena de reforma.⁶⁸⁶ Però l'any 1487 els seus administradors van trobar un promotor que volia apostar per la reedificació del centre. Era Francí Desvalls, un donzell domiciliat a Barcelona.⁶⁸⁷

Mogut per una pietat fervent, Desvalls es va oferir a sufragar totes les obres que fossin necessàries. En la capitulació signada amb els administradors de la Santa Creu s'especificà, per una banda, que Francí reconstruïria la casa de l'hospitaler, «segons que antigament ans de les torbacions subseguides staria, e millor si possible serà».⁶⁸⁸ Per altra, que forniria l'hospital amb dotze llits, en cadascun dels quals hi hauria dos parells de llençols al servei dels pobres i pelegrins que arribessin a l'hospital. Més enllà de l'acte devot, però, l'acord incloïa tota una sèrie de llicències a favor de mossèn Desvalls. Els administradors de la Santa Creu el van facultar per triar les persones que s'encarregarien de la fàbrica del nou edifici. Més encara, ell mateix –o qui ell diputés– podria designar o cessar l'hospitaler custodi de la casa. Qualsevol disputa que sorgís en l'elecció del càrrec o en l'exercici del mateix permetria a Francí Desvalls recuperar el capital invertit, tan per la fàbrica com pels béns mobles disposats, en prejuí de la Santa Creu. Respecte les obligacions que tindrien els administradors de l'hospital podríem dir

---

⁶⁸² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 69v.

⁶⁸³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [4], ff. 127r-v, editat per Marcé Sánchez, J., Piñol Alabart, D. (2019), "Activitat notarial i assistència: els protocols de Joan Torró i l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1444)", dins Colesanti, G. T., Marino, S. (eds.), *Memorie dell'Assistenza. Istituzioni e Fonti Ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, p. 298.

⁶⁸⁴ AHSCP, Censos i censals. Vol. II. inv. 1, Capbreus, llibre 1.1, f. 97r.

⁶⁸⁵ Sense citar cap document, Joan Ainaud, Josep Gudiol i Frederic Verrié consideraren que «su edificio primitivo fue derribado por los barceloneses durante la guerra contra Juan II, para evitar cayera en manos de los enemigos, por hallarse extramuros de la ciudad». Ainaud, J., Gudiol, J., et Verrié, F. P. (1947), *Catálogo monumental de España. La ciudad de Barcelona*, vol. I, Madrid, CSIC-Instituto Diego Velázquez, p. 298. Possiblement seguien el què havia dit Roca anys enrere, sense donar tampoc cap referència. Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, p. 36.

⁶⁸⁶ «[...] dicti administratores, attentorum oneribus quibus dictum hospitale Sancte Crucis supositum est, non poterant nec possunt aliquo pacto ipso hospitale Sancti Salvatoris rehedificare». AHBC, Pergamins, 525, reg. 22775.

⁶⁸⁷ Fill de Francí Desvalls, qui havia estat missatger dels consellers de Barcelona a la cort napolitana del Magnànim i considerat per Antoni Vinyes un "dels bells junyidors del món". Soler Molina, A. (2017), *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de "Curial e Güelfa"*, vol. 1, València – Barcelona, Institució Alfons el Magnànim - Institut d'Estudis Catalans - Universitat de València, p. 611.

⁶⁸⁸ AHBC, Pergamins, 525, reg. 22775.

que es concretaven en allò que ja es feia abans de la destrucció de l'edifici: pagar 100 s.b. anuals a un prevere per celebrar missa els diumenges, donar 10 florins pel salari dels hospitalers, destinar 36 s.b. per a les bugades –com a mínim, dotze anuals– i servir, mensualment, un quartà d'oli per cremar durant la nit en l'hospital.⁶⁸⁹

Encara que les tasques de reconstrucció sembla que es van allargar fins a inicis del segle XVI,⁶⁹⁰ l'hospital de Santa Eulàlia del Camp va reprendre les seves funcions assistencials, les quals van perdurar fins a mitjan segle XVII, quan l'edifici va ser finalment enderrocat.⁶⁹¹

6.4 L'hospital de mesells

Els orígens de l'hospital de mesells retrocedeixen fins el segle XII. Encara que el primer testimoni documental sigui de 1188,⁶⁹² és de comú acord acceptar que la seva fundació va ser fruit d'una iniciativa empresa pel bisbe Guillem de Torroja (1141-1171) i pel capítol de la catedral.⁶⁹³ L'hospital es va construir fora muralles, en una zona poc urbanitzada i separada del bullici *intramuros*, en l'actual plaça del Pedró.⁶⁹⁴ El centre, que també era conegut com a Casa dels Malalts, estava destinat a l'assistència dels malalts de lepra. Aquest es trobava en un punt de pas o parada per tots aquells que es dirigien a Barcelona, en aquest cas, des del Llobregat. Estar a peu de camí de l'entrada a la ciutat li hauria permès captar l'atenció de tots aquells que s'hi dirigien, els quals, potser, acabarien fent almoïna o alguna donació a l'hospital.⁶⁹⁵ No obstant, una vegada es va projectar el tercer recinte emmurallat durant el segle XIV, l'hospital va quedar completament inserit dins la ciutat.

---

⁶⁸⁹ AHBC, Pergamins, 525, reg. 22775.

⁶⁹⁰ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 293.

⁶⁹¹ AHCB, Protocol Notarial, Consell de Cent, XIII–56 (1644–1646), f. 7, editat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 2, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), doc. B-57, p. 168.

⁶⁹² Mas Domènech, J. (1906-1921), *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, vol. IV, Barcelona, Tipografia Catòlica Pontifícia, f. 114v, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 289.

⁶⁹³ «et visitavimus personaliter hospitale infirmorum Barchinone in quo multa invenimus corrigenda et in melius reformanda [...] quod clerici quibus actenus fuit comissa ipsius hospitalis administratio seu regimene successive non attendentes illud quod pro bone memorie Domini Guilelmi, predecessorem nostrum et eius capitulum dicto hospitali in foundationem ipsius». ACB, *Notularum Communium*, 1325-1330, ff. 62v-63v, editat per Pérez Santamaría, A. (1980), "El hospital de San Lázaro o casa dels malalts o masells", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, p. 82.

⁶⁹⁴ Vegeu el **Mapa 1** en l'**Apèndix 2**.

⁶⁹⁵ Jáuregui, C. (2018), "La red de leproserías catalana y la movilidad de sus enfermos. El caso de estudio de Barcelona (s. XV)", dins Barceló Prats, J., Comelles Esteban, J. M., Conejo da Pena, A. (eds.), *Imago Civitatis. Hospitales y Manicomios en Occidente*, Tarragona – Barcelona, Publicacions URV - Universitat de Barcelona, pp. 90-91. És interessant l'anècdota que relata l'autora d'un malalt de l'hospital que va ser encadenat pel seu administrador. La raó va ser haver explicat a unes dones que s'havien apropiat a l'església de Santa Margarida la

Durant els segles XIV i XV van haver dues temptatives per traslladar l'hospital. La primera es va dur a terme pels volts de gener de 1324. La notícia és pervinguda per la procura que els consellers van fer a Pere Desprat per intervenir en qualsevol causa amb l'administrador de la Casa dels Malalts per raó de la

nuntiationis nove operis que facta extitit pro parte dicte civitatis super novo opere incoato pro parte dicti rectoris sive pro parte domini episcopi et capituli ecclesie Barchinone apud Collem de Cruce sive ante ipsum collem, pro transferendo et mutando ibidem dictos infirmos sive leprosos ad habitandum ibi.⁶⁹⁶

Desprat havia estat nomenat per tal d'atendre determinades qüestions relacionades amb l'anunci del trasllat dels llebreros a una casa que es trobava en la zona del Coll de la Creu.⁶⁹⁷ Dissortadament, no van ser apuntades les raons que motivaven la dita acció. No obstant això, la procura signada estaria directament relacionada amb la reunió que es va dur a terme el 21 de febrer d'aquell mateix any en el palau episcopal. En ella van participar els jurisperits Jaume de Sant Climent i Romeu Lull, que havien estat nomenats pels «*consiliarios et probos homines civitatis Barchinone ad visitandum et recognoscendum hospitalia pauperum et infirmorum seu leprosorum*».⁶⁹⁸ Reunits davant del bisbe Ponç, Jaume i Romeu van presentar una requisició que possiblement atenia al trasllat dels malalts i la situació en què es trobava l'hospital. Altra vegada, però, desconeixem el contingut de l'exposició i les raons donades.⁶⁹⁹

Encara que el trasllat dels malalts no hauria prosperat, la nòmina del procurador i la visita que van fer els dos jurisperits a l'hospital semblen respondre a un procés de reforma de la institució, en el qual el municipi barceloní hauria pres partit. A què es devien, però, totes aquestes intervencions? Pot ser que el reconeixement fet per Jaume de Sant Climent i Romeu Lull posés al descobert una mala gestió de l'hospital? Sense tenir cap testimoni que documenti l'acció dels jurisperits, sabem que dos anys més tard, el 1326, el bisbe Ponç va manar unes ordinacions que pretenien corregir els abusos que havien estat comesos pel rector

---

bona salut econòmica que gaudia el centre. Tan copioses eren les seves rendes que els seus malalts no només no havien de demanar almoïna, sinó que es podien permetre el gaudi de passejar entre vinyes i apropar-se al mar.

⁶⁹⁶ AHCB, 1B.XIII, Manual, 1, ff. 11v-12r. Vegeu-ne l'edició en el **Document 1** de l'**Apèndix 1**. Vegeu també Esteve Gilabert Bruniquer, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 5, Francesc Carreras Candi, Bartomeu Gunyalons i Bou (eds.), Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia, p. 37.

⁶⁹⁷ El Coll de la Creu estava per la zona de l'actual Plaça Espanya. Vegeu el **Mapa 4** en l'**Apèndix 2**.

⁶⁹⁸ AHCB, 1B.XIII, Manual, 1, f. 13v.

⁶⁹⁹ «Attendentes personaliter ante presentiam reverendi patris domini Poncii Dei gratia, Barchinone episcopi, constituti personaliter in eius palatio episcopali eiusdem civitatis, presentaverunt et per me dictum scriptorem legi fecerunt eidem domini episcopo quandam requisitionem in scriptis sub forma que sequitur: Cum venerabilis Consiliari [...].» El document segueix en blanc. AHCB, 1B.XIII, Manual, 1, ff. 13v-14r.

de l'hospital, a qui se l'acusava de l'apropiació indeguda dels béns de l'hospital i, conseqüentment, de desatendre els malalts que hi eren acollits.⁷⁰⁰

El segon intent de trasllat data de 1434. Aquell any diversos prohoms van presentar al Consell de Trenta un projecte per moure els mesells en l'hort que Pere Bellit tenia més enllà del Portal Nou. Novament, la proposta va ser rebutjada. I aquesta vegada sí que coneixem la justificació que es va donar. Entre les raons esgrimides trobem motius sanitaris, com la insalubritat del nou espai, i consideracions de caire econòmic que adduïen a l'elevat cost de l'obra, 6.000 florins, que podia posar contra les cordes les finances de la Santa Creu, car era qui hauria de pagar el cost. Al final, doncs, la mesura empresa pels consellers va prioritzar la salut econòmica de l'hospital. No es buscava un nou emplaçament per al centre, però es limitaria l'accés als malalts provinents del bisbat de Barcelona.⁷⁰¹

En un inici, l'hospital de mesells hauria estat format per dos edificis separats. Per una banda, una capella romànica que encara resta en peus.⁷⁰² Per altra, la pròpia casa on s'acollien els malalts. A partir de 1314 ambdós espais van quedar connectats. El mateix bisbe Ponç va autoritzar la construcció d'un pont de fusta i la obertura d'una finestra en la paret de la capella, «*per quam rescluserum quincumque ibi fuerit possit divinum audire officium et videre corpus Christi*».⁷⁰³ La institució comptava amb altres dependències com la clavaria, la casa de l'administrador, la pallissa, el rebost, la casa del verger, la casa de la llenya i el celler. La identificació d'aquestes cambres ens fa pensar en una possible ampliació de les dependències de l'hospital, més enllà dels dos edificis originaris anteriorment consignats.⁷⁰⁴

La unificació de 1401 no va suposar el final de l'activitat hospitalària de la casa dels malalts. Al capdavant del centre hi hagué una servidora o guardiana contractada –ara per la Santa Creu– que s'encarregaria de dur a terme la majoria de les tasques assistencials.⁷⁰⁵ Això

---

⁷⁰⁰ A propòsit del contingut d'aquestes ordinacions, vegeu Pérez Santamaría, A. (1980), "El hospital de San Lázaro o casa dels malalts o masells", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, pp. 78-119.

⁷⁰¹ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 306-307.

⁷⁰² La primera advocació que coneixem és de Santa Maria, anterior a 1218. Aquell any Ramon de Plegamans i la seva muller Arsenda van fundar un nou benefici sota l'advocació de Santa Margarida, nom amb el què, precisament, aleshores es coneixeria l'església. Posteriorment, l'any 1355 s'hi va establir un altar dedicat a Sant Llätzer, patró dels leprosos. Beltran de Heredia Bercero, J., Garcia i Marquès, M. Sureda i Bernà, M. J. (1992), "Sant Llätzer", dins *Catalunya Romànica*, vol. XX, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pp. 229-232.

⁷⁰³ ADB, Registra Communium, 1314-1323, vol. III, f. 14, citat per Castellano i Tresserra, A. (1994), "L'església de Sant Llätzer i l'hospital de leprosos de Barcelona a través de la documentació històrica", dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 6, p. 44. Aquesta finestra va ser documentada arqueològicament per Beltran de Heredia Bercero, J., López Mullor, A. (1994), "Resultats de l'excavació arqueològica a l'església i a l'hospital de Sant Llätzer", dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 6, p. 54.

⁷⁰⁴ Castellano i Tresserra, A. (1994), "L'església de Sant Llätzer i l'hospital de leprosos de Barcelona a través de la documentació històrica", dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 6, p. 45.

⁷⁰⁵ L'any 1413 Dominga Mateua, originària del regne de Castella, confirmava que havia rebut 110 s.b. dels 15 florins, 7 s. i 9 d.b. que se li devien per raó d'haver treballat diversos anys com a servidora dels

no va impedir, però, que alguns dels edificis i horts que formaven part del conjunt hospitalari fossin objecte de nous establiments emfitèutics. En tenim notícia de sis, tots ells inclosos en la **Taula 8**. Ara, però, començaré analitzant les estructures establertes, reservant l'estudi de l'hort per a després.

Taula 8. Establiments fets arrel de la parcel·lació de l'hospital de mesells i del seu hort.⁷⁰⁶

Data	Nom	Ofici	Bé	Cens (mor.)	Entrada (s.b.)
(1) 02/05/1404	Pere Padrissa	Peller	<i>solo sive patuo terre ex illo orto qui antiquitus fuit hospitalis infirmorum prout est designatum</i>	3	66
(2) 02/07/1404	Bernat Ferrús	Peller	<i>solo sive patuo terre ex illo orto qui antiquitus fuit hospitalis Sancte Margarite prout est designatum</i>	3	33
(3) 02/07/1404	Antoni Fàbregues	Fuster	<i>solo sive patuo terre ex illo orto qui antiquitus fuit hospitalis Sancte Margarite prout est designatum</i>	4	33
(4) 03/09/1404	Garcia d'Estela	Tintorer	<i>domo cum orto qui fuit hospitalis dels massells prout est designatam</i>	4	300
(5) 03/09/1404	Joan Girona	Comprador de la casa del rei	<i>domo cum orto qui fuit dicti olim hospitalis dels massells prout est signatam</i>	3	100
(6) 04/02/1408	Joan Girona	Comprador de la casa del rei	<i>ortum nunc parietibus circumclausum pro maiori parte qui fuit pars orti dicti olim hospitalis Sancte Margarite</i>	2	5

mesells. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], ff. 72r-v. Un any més tard, el 4 de juliol de 1414 Joana Llopis, *guardiana hospitalis infirmorum sive dels masells*, jurava servir al bé de l'hospital. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [4], ff. 127r-v, editat per Marcé Sánchez, J., Piñol Alabart, D. (2019), "Activitat notarial i assistència: els protocols de Joan Torró i l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1444)", dins Colesanti, G. T., Marino, S. (eds.), *Memorie dell'Assistenza. Istituzioni e Fonti Ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, p. 298.

⁷⁰⁶ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 122v (1); f. 135r (2); f. 135v (3); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], 144v (4 i 5); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 117v-118v (6).

Possiblement es van signar altres parcel·lacions del conjunt hospitalari. Vull remarcar aquest fet perquè sabem que l'any 1408 es van pagar 440 s. i 6 d.b. al notari Bartomeu Eiximeno per haver signat l'establiment de 21 béns diferents que eren de l'alou de l'hospital dels mesells. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 144v. Afegir, tanmateix, que no he trobat cap rastre d'aquests contractes entre els protocols i manuals del dit notari conservats a l'AHPB (43/8; 43/9; 43/10; 43/22; 43/23 i 43/39).

El 3 de setembre de 1404 els administradors de la Santa Creu van establir en emfiteusi dues cases amb hort a Garcia d'Estela i Joan Girona. Mentre el primer hauria de pagar un cens de 4 morabatins (36 s.b.), el segon n'hauria de pagar un altre de 3 morabatins (27 s.b.). Pel que fa l'entrada de l'immoble, en els respectius contractes s'estipulà que Garcia hauria de lliurar 300 s.b. i Joan 100 s.b. Al final, els administradors de la Santa Creu van vendre el domini directe d'aquells béns. Mentre el de Garcia d'Estela va ser comprat pels marmessors de Joan Ricomà l'any 1406 per 1.320 s.b.,⁷⁰⁷ el de Joan Girona havia estat venut un any abans als marmessors de Pere Quintana per 1.230 s.b.⁷⁰⁸

Pel que fa la resta del conjunt hospitalari, les excavacions dirigides per Julia Beltran i Albert López a mitjans dels anys noranta van demostrar que l'església de Santa Margarida va patir algunes reformes durant el segle XV, entre les quals s'enumeren l'ampliació del presbiteri, la modificació del capcer i l'obertura d'una porta en el mur que es trobava en la cara nord de la capella.⁷⁰⁹ Totes aquestes intervencions van ser costejades per l'hospital de la Santa Creu, car n'era l'administrador d'ençà la fusió hospitalària. De fet, així ho demostren els pagaments efectuats el 19 i el 21 de maig de 1414 al mestre de cases Guillem Abiell i al fuster Pere Dianet per raó dels jornals treballats i els materials emprats en la construcció del portal de l'església de Santa Margarida.⁷¹⁰

6.4.1 L'hort de l'hospital de mesells

Menció a part mereix l'hort dels malalts. Si bé és cert que també va ser parcel·lat per a ser establert en emfiteusi, la documentació trobada és més generosa. Conservem tres establiments del 2 de juliol de 1404. Pere Padrissa, Bernat Ferrús i Antoni Fàbregues van rebre, respectivament, una parcel·la d'un hort que, ara per ara, no sabem quina extensió total tenia. Padrissa i Ferrús haurien de pagar un cens de 3 morabatins (27 s.b.) cadascú, mentre que Fàbregues hauria de lliurar 4 morabatins (36 s.b.). Així mateix, la Santa Creu ingressaria 66 s.b. pel pagament de l'entrada d'en Padrissa, 33 s.b. per la d'en Ferrús i 33 s.b. més per la d'en Fàbregues.⁷¹¹

---

⁷⁰⁷ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 78r.

⁷⁰⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 139v-144r.

⁷⁰⁹ Beltran de Heredia Bercero, J., López Mullor, A. (1994), "Resultats de l'excavació arqueològica a l'església i a l'hospital de Sant Llätzer", dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 6, p. 55.

⁷¹⁰ Respectivament, AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 119v i f. 120r. Tant Guillem Abiell com Pere Dianet van tenir un paper destacat en les obres i reformes que es van dur a terme en l'hospital de la Santa Creu durant els primers anys de construcció de l'edifici. El primer, com a mestre de l'obra entre 1406 i 1414. El segon, com a fuster, intervenint en espais com l'apotecaria, la cambra de les dones o el guarda-roba i participant en la construcció de llits i bancs. Sobre aquestes qüestions, vegeu Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 335-337 i 352-374.

⁷¹¹ Vegeu 1, 2 i 3 en la **Taula 8**.

Als tres establiments hi hem d'afegir la notícia que ofereix un altre contracte de 1408, on s'indicà que Bernat Espreneu havia tingut en emfiteusi un tros de l'hort fins l'any 1405, moment en què va retornar els drets que tenia a la Santa Creu.⁷¹² Per aquesta raó, el 4 de febrer de 1408 els seus administradors el van tornar a establir. Joan Girona va ser el nou establert d'aquella secció de l'hort de la casa dels malalts, per la qual hauria de pagar un cens de 2 morabatins (18 s.b.) i una entrada de 5 s.b.⁷¹³

La història de l'hort dels mesells connecta amb la de la comunitat de recluses que visqueren bona part del segle XV en el conegut reclusatge de Santa Margarida. La historiografia ha apuntat que l'origen d'aquesta comunitat tenia les seves arrels a mitjan segle XIV, quan la filla d'un ciutadà honorat de Barcelona s'hauria retirat en una casa que el seu pare hauria edificat dins de l'hort dels mesells.⁷¹⁴ Tot i això, la notícia és pervinguda a través d'una suplicació feta al Consell de Cent per una de les recluses de la comunitat, Brígida Terrera, l'any 1448. Les primeres evidències documentals que testimonien la presència de recluses a prop de Santa Margarida daten de la darrera dècada del segle XIV. En els llibres de comptes de l'hospital de mesells podem trobar els ingressos pel lloguer de «*la botigue prop de la resclusa*»,⁷¹⁵ la qual suposem que es trobava a tocar del hospital –com la resta de botigues llogades– i per la qual s'ingressaven anualment 20 s.b.⁷¹⁶

Ja durant el segle XV són diverses les mencions a la comunitat de recluses. Encara que no és l'objecte d'estudi d'aquesta tesi, un document fins avui inèdit pot ajudar a conèixer millor la història de la comunitat i, també, la relació que aquesta va tenir amb la Santa Creu des d'inicis del segle XV. Es tracta de la donació que el 13 de maig de 1421 va fer Margarida, vídua

---

⁷¹² «ex redicione stilicet eisdem hospitali aut michi eius nomine facta per Bernardum Spreneu, fusterium civitatem Barchinone». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 117v-118v (6).

⁷¹³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 117v-118v (6). A la mort de Joan, els seus marmessors van vendre l'usdefruit al prevere de la Seu de Barcelona Nicolau Parera per 700 s.b. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], ff. 184v-188v.

⁷¹⁴ Botinas i Montero, E., Cabaleiro i Manzanedo, J., Duran i Vinyeta, M^a dels Àngels (2002), *Les Beguines: la raó il·luminada per amor*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 84.

⁷¹⁵ ACB, Hospitals, Hospital dels Mesells, *Llibre de les despeses del spital dels masels* [1393-1394], f. 34r.

⁷¹⁶ Eren «l'alberch de la rectoria», la «botigua prop de l'hort del verger de l'aministrador» i la «botigua prop la cambra del aministrador». ACB, Hospitals, Hospital dels Mesells, *Llibre de les despeses del spital dels masels* [1393-1394], f. 34r. Alguns d'aquests espais són citats per Castellano i Tresserra, A. (1994), "L'església de Sant Llåtzer i l'hospital de leprosos de Barcelona a través de la documentació històrica", dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 6, p. 45. És probable que algunes de les botigues fossin les que apareixen en el *Llibre de caixa* llogades al llaurador Pere Riera i la mallorquina Joana Tarascona: «Ítem deu la dita caxa que a VIII de novembre de l'any damunt dit MCCCCXXX hi foren mesos per los dits procuradors qui aquells havian reebuts d'en Pere Riera, laurador, qui stà davant los masells per loguer de una botiga que logue qui-s té ab l'ospital dels masells a raó d'un florí mig l'any. Fou per la paga del mig any qui començà a córrer a XIII dies d'octubre del dit any. [...] Ítem deu la dita caxa que a XV dies del dit mes de juny any damunt dit MCCCCXXXI hi foren mesos per los dits procuradors qui aquells havian reebuts de na Johana Tarascona, mallorquina, per una botiga la qual té a loguer dins lo spital dels masells per preu o loguer de XXII sous cascun any. E foren en paga de sis anys qui finiran per tot setembre primer vinent qui a la dita rahó valen CXXXII sous». AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, ff. 31r-v.

de l'apotecari Joan Pere, a l'hospital.⁷¹⁷ Ella era una de les recluses que vivia en la *domus* de Santa Margarida, juntament amb les seves germanes Tomasa, Brígida i Eulàlia.⁷¹⁸ Margarida, per l'amor i la devoció que sentia vers l'hospital i els seus pobres va donar a la Santa Creu un cens de 2 morabatins a percebre sobre una vinya plantada, que es trobava en el lloc anomenat Testament dels Ases. La importància del document no rau, però, en l'objecte de la donació, sinó en les dades que aporta sobre la comunitat i, sobretot, en les condicions que Margarida va aconseguir negociar amb l'hospital de la Santa Creu. Concretament, la reclusa va fer la donació del cens

sub pacto, condicione et retencione quod ego, et soror Thomasia, [et] soror Brigida et soror Eulàlia, rescluse nunc comorantes in domo Sancte Margarite, de vita mea et ipsarum sororum et cuiuslibet mei et earum teneam et possideam ac teneant et possideant ad usufructum tam et non ultra quendam trocium orti ex orto Sancte Margarite, prout est designatum inter vos et me, et quendam domunculam contiguam dicto orto, quam partem orti ego et ipsem sorores claudere et miganare habeamus meis et ipsarum missionibus et expensis. Finito vero dicto usufructu per morte mei et ipsarum sororum, predictus usufructus sit finitus et extinctus et proprietati ipsius hospitalis acreschat et consolidetur.⁷¹⁹

Vistes les condicions, em plantejo una primera qüestió: parlem de donació o de permuta encoberta? Sens dubte, la forma diplomàtica de l'instrument és la d'una donació *inter vivos*.⁷²⁰ Ara bé, per les condicions establertes en el contracte s'intueix que el cens de 2 morabatins (18 s.b.) no va ser pas donat a canvi de res. Ans al contrari, hauria estat moneda de canvi per l'usdefruit d'un tros de l'hort de Santa Margarida i de la *domuncula* que li era contigua. Més encara, en el contracte s'especificà que el *trocium orti* havia estat delimitat per la mateixa Margarida i Joan Baró, prior de la Santa Creu i atorgant en el document. A canvi, la comunitat de recluses es comprometia a cobrir les despeses que fossin necessàries pel tancament de l'espai. Així doncs, podem dir que l'any 1421 les recluses de Santa Margarida, amb Margarida al capdavant, van pactar amb la Santa Creu tenir l'usdefruit d'aquests dos espais durant tota

---

⁷¹⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 6v-7v.

⁷¹⁸ Una d'aquestes dones seria la «reclusa de Santa Margalida» que tingué cura de dues infantes de l'hospital i les «mostrà de letra». Botinas i Montero, E., Cabaleiro i Manzanedo, J., Duran i Vinyeta, M^a dels Àngels (2002), *Les Beguines: la raó il·luminada per amor*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 86. Vegeu també Marino, S. (2019), *El Memorial dels Infants. Edició crítica d'una font per a l'estudi de la infància a la Barcelona del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 78.

⁷¹⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 6v-7v.

⁷²⁰ «In Dei Nomine. Noverint universi quod ego, Margarita, uxor Johannis Petri quondam apothecarii civis Barchinone, quoquem fui filia discreti Jacobi de Fonte, quondam notarii et civis dicte civitatis, gratis et ex certa sciencia, per me et meos [...] dono, et ex causa donaciones irrevocabilis inter vivos, concedo domino Deo, et dicto hospitali, et eius pauperibus et vobis, venerabili Johanni Baro presbitero priori ipsius hospitalis [...]» AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 6v-7v.

la seva vida. Amb la seva mort es definirien els drets que hi tenien i revertirien, de nou, a favor de la Santa Creu.

El desenvolupament que va viure la comunitat durant el segle XV va provocar que això no fos del tot així. Tot i gaudir de certa estabilitat fins a mitjans de la centúria, els canvis de mentalitat respecte les formes de religiositat laica sembla que van tenir cert impacte en el seu dia a dia. Les recluses van plantejar-se la necessitat d'una regularització de la seva forma vida i el 7 de novembre de 1474 van presentar la següent proposició al Consell de Cent de Barcelona:

Com en aquesta ciutat los masells stan en la casa de les rescluses de la mateixa ciutat, les dites dones stan molt stretes, e ab los dits masells, qui han tant avorrida e strana malaltia, han delliberat les dites dones metre-se mateixes, e les llurs successores, ab disposició de nostre Sanct Pare sots la retgle de Sanct Agustí.⁷²¹

La proposta denotava la intenció de les recluses d'adoptar una regla. Alhora, evidenciava una manca d'espai i evocava la necessitat que un dels dos col·lectius –mesells o recluses– fos desplaçat a un altre edifici. Encara que no s'especificava quin dels dos ho havia de fer, es donava a entendre que eren els mesells qui estaven ocupant la casa de les recluses. Era intenció d'aquelles dones fer fora els seus veïns? No ho sabem.⁷²² Així les coses, l'afirmació presentada al Consell de Cent no era del tot certa. La llebroseria era més antiga que el reclusatge de Santa Margarida.

Malgrat l'emergència, cap acció immediata es va dur a terme. Poc temps després, les recluses van acabar adoptant l'orde de Sant Jeroni i l'any 1475 van rebre la confirmació apostòlica que les autoritzava a fundar un monestir en la casa de Santa Margarida.

Van haver de passar dos anys fins que la comunitat de recluses va presentar una nova petició al govern ciutadà. Ara sí, però, demanaven de forma clara i explícita el trasllat de la comunitat. El mes d'abril de 1477 «*moltes persones devotes e de notable vida,*» amb el suport de la reina, van dirigir-se al Consell de Cent per tal que aquest consentís

que la casa del hospital de Sant Macià, en que alguns pobres algunes vesprades jahen e és unit al hospital de Santa Creu, sia atorgat a les dones rescloses, les quals per novella provisió de nostre senyor lo papa novellament son constituïdes sots regla de les Gerònimes, les quals

---

⁷²¹ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 22, f. 116v (3-XI-1474), editat per Botinas i Montero, E., Cabaleiro i Manzanedo, J., Duran i Vinyeta, M^a dels Àngels (2002), *Les Beguines: la raó il·luminada per amor*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 159.

⁷²² Per contra, Gilabert Bruniquer afirmà que en la sessió del 7 de novembre de 1474 celebrada pel Consell de Cent «se tractà de mudar los masells al Hospital de St. Mathía». Esteve Gilabert Bruniquer, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 5, Francesc Carreras Candi, Bartomeu Gunyalons i Bou (eds.), Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia, p. 37.

volen a lur despesa obrar casa per elles en dit spital e encara lexar legítim loch per los dits pobres e tenir-los lits nets.⁷²³

Les monges volien traslladar-se a un altre edifici, l'hospital d'en Pere Vilar o de Sant Macià. A més a més, acceptaven mantenir l'acollida als pobres que des del centre es duia a terme. Però la resposta del Consell no va ser ràpida. El mes d'agost d'aquell mateix any la reina va haver de recordar-li la petició, insistint en el fet que en les dites cases les dones s'hi poguessin construir un monestir.⁷²⁴ Finalment el municipi va donar el seu consentiment, que va ser conclusiu també en apuntar que l'execució de l'acord l'haurien de dur a terme els administradors de la Santa Creu.⁷²⁵ I això va provocar que es retardés uns anys més el traspàs efectiu de l'edifici. La comunitat va haver d'esperar fins 1484. El 14 d'abril d'aquell any, Pere Pasqual va donar fe pública de la permuta signada entre les monges i l'hospital.⁷²⁶ Mentre les primeres van rebre l'anhelat edifici, la Santa Creu va recuperar les cases que durant anys les jerònimes havien tingut a Santa Margarida.

6.5 L'hospital del canonge Vilar

El 24 d'agost de 1256 el canonge Pere Vilar, rector de l'església de Santa Eulàlia de Provençana, manava per via testamentària la fundació d'un hospital sobre un terreny proper a l'hospital de mesells, el qual, anys enrere, havia comprat a Pere Ferrer. Volia que el centre es destinés a l'atenció de pobres o malats, així com també, de mariners vells o malalts.⁷²⁷

El projecte, que havia de comptar amb una capella, no va ser executat pel mateix canonge Vilar, sinó pels seus marmessors. A tal fi, Desvilar va assignar tots els seus béns a la fundació de l'hospital i també va indicar que tots els lluïsmes procedents dels immobles fossin invertits en l'ampliació el patrimoni del centre. El seu govern recauria sobre un dels seus marmessors,

---

⁷²³ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 23, f. 115r, editat per Botinas i Montero, E., Cabaleiro i Manzanedo, J., Duran i Vinyeta, M^a dels Àngels (2002), *Les Beguines: la raó il·luminada per amor*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 160.

⁷²⁴ Botinas i Montero, E., Cabaleiro i Manzanedo, J., Duran i Vinyeta, M^a dels Àngels (2002), *Les Beguines: la raó il·luminada per amor*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 90.

⁷²⁵ «Remetent la exequció als honorables administradors qui són per aquesta ciutat an lo hospital de Santa Creu, al qual spital de Santa Creu dit spital de Sant Macià era unit, de la qual exequció los dits administradors haien plena potestat». AHCB, 1B.II, Deliberacions, 23, ff. 145r-v, editat per Botinas i Montero, E., Cabaleiro i Manzanedo, J., Duran i Vinyeta, M^a dels Àngels (2002), *Les Beguines: la raó il·luminada per amor*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 160.

⁷²⁶ AHSCP, Protocols. Vol. V. Inv. 3. Protocols [10], f. 80v.

⁷²⁷ La tasca assistencial de l'hospital es completava amb l'acollida d'infants abandonats. Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, pp. 31- 35.

Pere de Sales, i a la mort d'aquest, seria el capítol catedralici qui triaria l'administrador de l'hospital, el qual podria ser un clergue o un laic.⁷²⁸

Poc més tard sembla que el projecte del canonge Vilar ja estava materialitzat. Encara que es desconeix la data exacta, sabem que 11 anys després del testament Pere de Sales ja actuava com a administrador de l'hospital establint una peça de terra que es trobava en la parròquia de Sant Boi, en el lloc conegut com a Riereta Vella.⁷²⁹ Amb tot, però, les notícies sobre l'estructura de l'edifici durant els segles XIII i XIV són ben esparses, per no dir inexistents o desconegudes, fet que ens impedeix conèixer la seva fesomia.

Una vegada es va dur a terme la fusió hospitalària, la casa fundada pel canonge Vilar va continuar amb el seu deure assistencial, si bé la seva localització exacta és encara incerta.⁷³⁰ D'aleshores en avant, però, aquest estaria sota el control dels administradors de la Santa Creu. I en les seves mans perduraria fins l'any 1484, quan es va signar la permuta de l'edifici amb la comunitat de jerònimes de Santa Margarida citada anteriorment.

La primera evidència de la continuïtat de les seves funcions és el contracte de comanda signat entre el matrimoni format per Marta i el sabater Pere Martorell i l'hospital, pel qual se'ls hi assignava la custòdia del centre. El 19 de juny de 1405 els administradors de la Santa Creu van acordar amb el matrimoni hospitaler les condicions per tenir els béns de l'hospital i, a més, acollir els pobres que hi arribessin. Els seus serveis es concretaven en la neteja de la casa, la qual haurien de tenir a punt i disposada per tots els pobres i pelegrins que hi arribessin. A canvi rebrien 500 s.b. anuals.⁷³¹ El contracte incloïa, a més, un inventari dels béns que hi havia en l'hospital, així com una descripció mínima d'alguns dels seus espais. Es tracta de l'únic inventari que es coneix de l'hospital del canonge Vilar.⁷³² Gràcies a ell sabem que l'hospital tenia dues cambres separades, una per a homes, amb quatre *andanes* i vint-i-dos llits, i una

---

⁷²⁸ ACB, Pia Almoïna, Pergamins serie 15, 206, calaix 31-A, editat per Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, doc. 4, pp. 171-173.

⁷²⁹ Quan Guillem de Pons va confessar els béns que tenia sota el domini de l'hospital de la Santa Creu l'any 1402 va presentar l'escriptura més antiga i que demostrava els drets que tenia sobre aquella peça de terra: «Et hostendit quoddam publicum instrumentum continens quod Petrus de Salis, tunc administrator dicti hospitalis d'en Vilar, et rector dicti altaris Sancti Johannis stabilierunt et in emphiteosim dedereunt et concesserunt dicto Bernardo Buserit predictam peciam terre cum juribus et pertinenciis suis. Quod instrumentum fuit actum idus januarii a nativitate Domini MCCLXVII et clausum per Jacobum de Portu, notarius publicus Barchinone», AHSCP, *Capbreus*, vol. VI, inv. 4, Llibres [17], f. 107r.

⁷³⁰ Vegeu el **Mapa 1** en l'**Apèndix 2**.

⁷³¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 53r. El 30 de juny de 1406 Pere Martorell confirmà a Pere Cardona que havia rebut en diversos terminis el salari acordat. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 92v.

⁷³² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], quadernet solt, editat per Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, pp. 83-85.

per a dones, amb sis llits.⁷³³ També hi ha havia un refectori, un graner i altres estances secundàries.

Les migrades dades de l'estructura de l'edifici es contraposen amb aquelles relatives a l'explotació que es va fer del seu hort d'ençà la unificació hospitalària.⁷³⁴ Entre 1402 i 1425 els administradors de la Santa Creu van llogar-lo diverses vegades a hortolans del Pla de Barcelona o de fora, tal com es pot observar en la **Taula 9**.

Taula 9. Contractes d'arrendament signats sobre l'hort de l'hospital del canonge Vilar.⁷³⁵

Període	Nom	Ofici	Preu del lloguer (s.b. anuals)
1402-1403	(1) Guillem Ferrer	Hortolà	208
1411-1412	(2) Berenguer Camprodón	Hortolà	280
1417-1420	(3) Ferrer Tutusaus	Hortolà	260
1425-1426	(4) Joan Algerri	Hortolà	220

Les dades que s'inclouen en la **Taula 9** semblen indicar que no hi hagué una durada estandarditzada dels arrendaments, així com tampoc del seu preu. Tot al contrari, podríem dir que cadascun d'ells va ser fruit d'un acord que hauria tingut en compte els interessos de cadascuna de les parts signants.

Però més enllà d'aquestes qüestions, que, al cap i a la fi, són poc contrastables atesa la seva migradesa, paga la pena fixar-se en les condicions establertes en els contractes. I en aquest sentit, l'arrendament signat el 16 d'agost de 1417 per Ferrer Tutusaus és excepcional, car dona tota mena de detalls sobre com era el treball d'un hort dins la Barcelona del Quatre-cents.⁷³⁶

A l'hora de llogar l'espai, el receptor de la Santa Creu va imposar certes condicions sobre el contingut i la manera com aquest hauria de ser explotat. Així sabem que una part dels productes plantats serien hortalisses. En el contracte no queda clar qui va costejar la

⁷³³ Cinc anys més tard el receptor de les monedes de l'hospital va pagar 462 s.b. al vanover Gabriel Barenys per raó de 48 matalassos, comprats per a l'hospital d'en Vilar, i per altres 118 que serien per a la Santa Creu. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 89r.

⁷³⁴ Abans de la reforma de 1401, l'explotació de l'hort es pot conèixer gràcies als llibres de comptes de l'hospital d'en Vilar conservats. A tall d'exemple, vegeu ACB, Hospitals, Hospital d'en Vilar, *Llibre de comptes* [1377], ff. 43r-v; ACB, Hospitals, Hospital d'en Vilar, *Llibre de missions de l'hospital d'en Vilar* [1380], ff. 64r-66v; ACB, Hospitals, Hospital d'en Vilar, *Compta del hospital d'en Vilar* [1393], ff. 22r-v; [1394], f. 21r.

⁷³⁵ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 32v-33r (1); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 31r (2); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 76v-77r (3); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 11v-12r (4).

⁷³⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 76v-77r (3). Vegeu-ne l'edició en el **Document 3** de l'Apèndix 1.

sembradura inicial, però s'hi especificà que, passats els tres anys, en Ferrer hauria de retornar l'hort completament plantat. Més encara, estava obligat a lliurar una part de la collita a la Santa Creu. Concretament, dues vegades a la setmana hauria d'entregar un cove d'hortalisses ja netes i que fos suficient per a l'hospital, amb cols, espinacs, naps o brotons en funció de l'època de l'any. A més, passats quinze dies de Sant Joan, cada diumenge hauria de donar totes les carabasses que fossin necessàries a l'hospital. Finalment, hauria d'entregar dotze enciams a *ops* dels malalts i, en cas que no n'hi hagués, porros o alls.

El mateix Tutusaus s'encarregaria de tenir cura i de collir l'hort. Ho faria amb les eines que li disposaria l'hospital, les quals hauria de retornar en el mateix estat que li havien estat lliurades un cop finit el contracte. També se li va concedir l'empriu de l'estable, en el qual hi podria tenir una bèstia. Pel que fa els fems d'aquesta, així com els de la bassa, serien tots seus i se n'hauria de fer càrrec. Finalment, respecte la sínia de catúfols que hi havia dins de l'hort i que servia per regar-lo s'indicà que es tindria en *condirectum*. Si aquesta es feia malbé, el llogater hauria de costejar-ne les reparacions.

L'hort va ser arrendat fins el mes gener de l'any 1426. Va ser aleshores quan els administradors de la Santa Creu van establir-lo en emfiteusi a un altre hortolà, Joan Algerri, per un cens de 10 morabatins (90 s.b.), qui, a més, hauria de pagar 20 s.b. anuals corresponents al delme i pagar una entrada de 2.220 s.b.⁷³⁷ A tenor del què s'establí en el contracte, en l'hort s'hi hauria de construir un mur de tancament, que seria costejat a mitges entre la Santa Creu i Joan. Altrament, l'hospital de Sant Macià seguiria fent ús de la bassa, que hauria de ser mantinguda pel tinent. Finalment, es prohibia explícitament que Joan pogués prendre qualsevol de les hortalisses de l'hort que eren de l'hospital.

Més enllà de les qüestions pactades en el contracte, és interessant prestar atenció al canvi que es va dur a terme en quant a la gestió d'aquest espai. En primer lloc, convé anotar que en el moment de la signatura de l'establiment emfitèutic, el mateix Algerri era el llogater de l'hort. El 16 d'octubre de 1425 l'havia rebut en lloguer, per una durada de cinc anys a canvi de 220 s.b. anuals.⁷³⁸ Com hem vist, però, pocs mesos després es produí un trencament. El lloguer va ser definit per tal de poder signar el dit establiment. Quines van ser les raons que motivaren aquest canvi? O dit d'una altra manera, quins beneficis reportava a la Santa Creu la nova modalitat contractual?

Com a punt de partida podríem valorar si aquesta modificació va ser fruit d'una emergència econòmica. Ja hem vist en altres casos que el cobrament de l'entrada d'un establiment era una manera d'obtenir ingressos d'una forma relativament ràpida. I 2.220 s.b. no eren pas una quantitat gens menyspreable. De ben segur haurien ajudat a tapar algun forat en les finances del centre. Amb tot, però, hi ha un element que fa trontollar aquesta hipòtesi. I és que aquesta entrada no va ser pas satisfeta a l'instant. Ans al contrari, per tal d'assumir-ne

---

⁷³⁷ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 26v.

⁷³⁸ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 11v-12r.

part del cost, Joan Algerri va vendre un censal mort de 110 s.b. de pensió al propi hospital.⁷³⁹ Així doncs, la percepció total i immediata de l'entrada va quedar diluïda en una renda perpètua, més rentable a llarg termini però que tenia un reduït benefici immediat. I això fa pensar que la urgència per cobrar aquells 2.220 s.b. no era tan imperiosa.

Però aleshores, perquè es va dur a terme aquest canvi en la gestió de l'hort d'en Vilar? Fixem-nos un moment en l'evolució del preu del lloguer de l'hort. Entre 1411 i 1425 aquest havia caigut un 21%, passant de 280 a 200 s.b. Davant d'aquesta situació podríem considerar que els administradors van buscar una solució per intentar frenar aquest retrocés. I la substitució d'un contracte de lloguer per un establiment emfitèutic ho va permetre. D'aquesta manera la Santa Creu va assegurar un topall de 220 s.b. per als seus ingressos, que va quedar dividit entre els 10 morabatins del cens (90 s.b.), els 20 s.b. de la dècima i els 110 s.b. de la pensió anual que reportava el nou censal mort.

Tal com he apuntat abans, la Santa Creu va mantenir el seu control sobre l'antic hospital del canonge Vilar fins l'any 1484, moment en el que es va signar la permuta amb la comunitat de jerònimes de Santa Margarida. Arrel de l'acord, aquelles dones van comprometre's a mantenir l'acollida a pobres i pelegrins que durant tants anys s'havia dut a terme des de la casa de Sant Macià. Així mateix, i com a compensació d'unes botigues que, suposem, es trobaven dins del recinte hospitalari i que estaven llogades per 110 s.b. anuals, la Santa Creu va rebre una compensació de 10 florins per part de la comunitat.⁷⁴⁰

6.6 L'hospital d'en Pere Desvilar

L'any 1308, un navilier d'origen badaloní fundava, juntament amb la seva muller Blanca, una institució assistencial a la Vilanova de Barcelona. Era Pere Desvilar, un ric ciutadà de la Barcelona del Dos-cents plenament inserit en la política ciutadana.⁷⁴¹ Al costat del pont de Sant Daniel i relativament a prop del monestir de clarisses havia construït unes cases, les quals, el 20 d'abril d'aquell mateix any, va oferir al Consell de Cent. Els límits d'aquella infraestructura eren la platja i un alou de l'hospital, a l'est; el Rec Comtal, a l'oest; el carrer que anava del pont de Sant Daniel al monestir, al nord; i altre cop la platja, al sud.⁷⁴²

---

⁷³⁹ Joan Algerri va vendre un censal mort de 1.760 s.b. de capital i 110 s.b. de pensió per satisfer part de la dita entrada. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 38v. Tanmateix, va signar un debitori de 440 s.b. corresponents a la part que restava per completar-ne el pagament. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 38v.

⁷⁴⁰ AHSCP, Protocols. Vol. V. Inv. 3. Protocols [10], f. 80v.

⁷⁴¹ Per una síntesi dels lligams polítics de Pere Desvilar, vegeu Huguet Termes, T. (2013), "Els motius dels «benefactors». L'almoïna de Pere Desvilar, porcions i porcioners a la Barcelona del tres-cents", dins Mutgé Vives, J., Salicrú Lluch, R., Vela Aulesa, C. (eds.), *La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el món mediterrani. Estudis d'història medieval en homenatge a la Doctora Maria Teresa Ferrer i Mallol*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 380-381.

⁷⁴² AHSCP, *Hospital d'en Pere Desvilar*. Vol. III. Inv. 5. Llibres de porcions 0.1, f. 1r.

Tradicionalment, la fundació de Pere Desvilar ha estat identificada com a hospital, encara que autors com Antoni Conejo o Teresa Huguet ja han apuntat que, en inici, el funcionament de la casa va ser més proper al d'una almoïna.⁷⁴³ En efecte, Desvilar volia que la institució que va fundar servís per donar menjar a quatre pobres amb els quals hi estigués emparentat, sense contemplar, però, l'opció d'oferir allotjament de forma contínua. Tres anys més tard, Pere Desvilar va augmentar el nombre de pobres fins a dotze, modificant la disposició que havia incorporat en el seu testament.⁷⁴⁴

Pel que fa el govern de la institució, Pere Desvilar va reservar-se'n l'úsdefruit. A la seva mort, aquest passaria al seu germà Jaume i, posteriorment, quedaria en mans dels consellers, els cònsols de la mar o els prohoms de la ciutat. De fet, convé destacar que Pere Desvilar va prohibir expressament que l'administració del centre estigués tutelada per qualsevol autoritat eclesiàstica.⁷⁴⁵

Quan el Consell en va prendre les regnes, la institució va quedar plenament integrada en la política ciutadana. La primera evidència que tenim de l'exercici de la seva autoritat data de 1325, quan Pere de Vilafranca i Ferrer de Moià van ser escollits administradors de l'hospital. Des d'aleshores en avant, el càrrec d'administrador es va articular a imatge i semblança de la resta d'oficis municipals i la gestió hospitalària es tecnificar en la mateixa mesura que ho feia la pròpia estructura del municipi.⁷⁴⁶

La principal missió assistencial de l'hospital era el repartiment de porcions alimentàries a pobres seleccionats. Encara que l'any 1311 Pere Desvilar n'havia designat dotze, el seu nombre va anar en augment durant la centúria. Bona part d'aquests nous pobres seguien mantenint algun vincle familiar o de parentiu amb el llinatge d'en Desvilar, però d'altres van ser triats a discreció del Consell de Cent, a fi de donar resposta a les eventuais emergències que tenien alguns oficials del municipi que, per raó de malaltia o vellesa, no podien seguir desenvolupant les seves funcions.

El contingut de les racions que es repartien havia quedat definit en el testament de Pere Desvilar. Tal com apunta Pol Bridgewater, aquelles porcions estaven fetes a mida de les classes

---

⁷⁴³ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 290; Huguet Termes, T. (2013), "Els motius dels «benefactors». L'almoïna de Pere Desvilar, porcions i porcioners a la Barcelona del trescents", dins Mutgé Vives, J., Salicrú Lluch, R., Vela Aulesa, C. (eds.), *La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el món mediterrani. Estudis d'història medieval en homenatge a la Doctora Maria Teresa Ferrer i Mallol*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 375-378.

⁷⁴⁴ ACB, Pia Almoïna, Pergamins sèrie 15, 143, calaix 31-A, editat per Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, doc. 7, pp. 178-180.

⁷⁴⁵ AHSCP, *Hospital d'en Pere Desvilar*, vol. III, inv. 5. Llibres de porcions 0.1, f. 11.

⁷⁴⁶ Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 164-169.

mitjanes barcelonines. Si bé incloïen els components bàsics d'una dieta formada per pa, vi i companatge, l'especificitat i la qualitat d'alguns dels seus aliments, com la carn de vedella o el vi que no fos enaiguat, denoten una biaix elitista que buscava, també, mantenir l'estatus i la dignitat dels seus receptors.⁷⁴⁷

A l'hora de definir l'activitat que duia a terme el centre també hem de comptar amb el què s'ha qualificat com un servei d'atenció més regularitzat⁷⁴⁸ o una forma d'assistència menys discriminatòria.⁷⁴⁹ Dos principis que es fonamenten en una clàusula de 1311 per la qual Pere Desvilar va oferir un dormitori en l'hospital on poguessin sojornar diversos pobres miserables. Encara que no n'ha quedat constància, sembla que aquesta pràctica es va consolidar al llarg de la centúria, fins al punt d'arribar a condicionar la necessitat d'ampliar les instal·lacions de la casa.

L'any 1370 el Consell de Cent va resoldre que l'hospital d'en Pere Desvilar s'especialitzaria, també, en l'acollida de pobres malalts. L'ampliació dels seus serveis no tindria cap mena de repercussió sobre les disposicions originals del seu fundador, però sí que requeria disposar més espais pels malalts i els seus cuidadors. Així s'explica, per exemple, el pagament de 365 s.b. que va rebre l'administrador de l'hospital el 8 de maig de 1370 per ordre dels consellers de la ciutat, a fi de «*desperxar e buydar la casa hon se té l'espital de la dita ciutat [...] e per mudar e fer mudar fusta e messares qui n-era en la dita casa e en la botigua qui és prop la mar*». ⁷⁵⁰ Amb tot, però, les notícies sobre aquestes noves habitacions són més aviat vagues i no concreten la fesomia que tenia el centre novament reformat.

Fins ara, les intervencions que es van dur a terme durant els anys setanta s'han interpretat com la conseqüència d'una diversificació dels serveis que l'hospital proveïa, cosa que és ben certa. Com he apuntat, a més de repartir porcions a un nombre de pobres seleccionats, l'hospital també oferiria acollida a pobres malalts, els quals estarien, en inici, supervisats pels administradors de l'hospital de Pere Desvilar.⁷⁵¹

---

⁷⁴⁷ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 170-171.

⁷⁴⁸ Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 290.

⁷⁴⁹ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 173-174.

⁷⁵⁰ AHCB, 1B. XI, Clavaria, 9, f. 118v, citat per Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 174.

⁷⁵¹ «Item sien membrants que façen que la administració dels pobres malalts de l'hospital d'en Pere Desvilar, quòndam, sie comanada als administradors del dit hospital. E que per aquesta novella administració los sie crescut salari aquell que ab promens acordaran, car axí es stat acordat l'any passat, ja los consellers del any passat los taxaren a cascú C sous». AHCB, 1C.XVII, Testaments de Consellers, 1, f. 18r (1373), citat per Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 175.

Tenint tot això present, però, em plantejo si l'ampliació de l'activitat va ser fruit d'una millora del centre o, potser, de la fundació d'un nou institut. Encara que aquesta és una hipòtesi per una ulterior recerca, ja podem comptar amb alguns testimonis interessants. Antoni Conejo va apuntar les al·lusions que s'inclouïen en les *Rúbriques de Bruniquer* i la *Crònica del Racional* a la captació d'almoïna «a obs del Hospital que los Consellers feyen per a pobres malalts en la Casa del Hospital d'en Pere Desvilar».⁷⁵² Pol Bridgewater també ha destacat la menció que es fa al dit hospital en altres fonts. L'any 1371, el testament d'Antònia, vídua de Bartomeu Cutxó, incloïa, entre altres, donacions a favor del «*hospitali novo pauperum civitatis Barchinone*». Nou anys més tard, el testament del mercader Francesc Despuig inclouria «*l'espital dels pobres malalts d'en Pere Desvilar, ara novellament ordenat per los consellers de la ciutat de Barchelona*» en les clàusules de substitució.⁷⁵³

Així i tot, no queda gaire clar com s'ha d'entendre aquest matís. Es tractava d'una simple millora? O era realment l'hospital nou dels malalts una nova institució que mantenia certs lligams amb l'hospital fundat pel mercader? Fixem-nos en una altra menció, també citada per Conejo i Bridgewater, que respon al pagament fet pel clavari de Barcelona d'una pensió de

DCCXI sous de censal mort que aquesta ciutat fa al dit hospital de Santa Creu cascun any, en lo dit terme succehint en aquells a l'hospital que hie solia ésser apellat hospital nou dels malalts, construït dins l'altre hospital apellat de Vilar, qui ere prop lo monastir de Santa Clara fundat.⁷⁵⁴

Les dades que aporta la cita mostren el traspàs dels censals morts que tenien els antics hospitals vers la Santa Creu, però d'això en parlaré més endavant. Ara el què m'interessa destacar és l'al·lusió a un «*hospital que era construït dins d'aquell hospital que havia estat fundat pel mercader Desvilar*».

Encara que no és del tot clar quins efectes va provocar la reforma dels anys setanta a nivell institucional, sembla que aquesta va provocar una diferenciació entre el centre format pel mercader i el nou hospital impulsat pel municipi. Les dades que puc aportar són poques, però concloents a tal efecte. Ja en l'any 1377 podem detectar una administració diferenciada entre

---

⁷⁵² Esteve Gilibert Bruniquer, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 5, Francesc Carreras Candi, Bartomeu Gunyalons i Bou (eds.), Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia, p. 38; AHCB, *Crònica del Racional*, ms. L-5, doc. 100, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), n. 82, p. 291.

⁷⁵³ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 175.

⁷⁵⁴ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 26, f. 114v, editat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 2, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), doc. B-6, p. 81.

un i altre institut. La prova més clara l'ofereix, novament, el *Llibre del clavari*. Concretament, dos assentaments del 5 de maig de 1377. Aquell dia van ser pagats 500 s.b. de pensió de censal mort

als honrats en Bernat Bertran e a-n Pere de Gallineres, mercaders ciutadans de Barcelona administradors de l'hospital de la dita ciutat dels malalts qui són prestats en lo hospital d'en Vilar, prop lo monestir de Sant Daniel de la dita ciutat, qui en lo dit nom lus devien ésser pagades lo XXIII die del mes d'abril prop passat.⁷⁵⁵

Alhora, el mateix clavari va pagar 300 s.b. de pensió

a-n Pere de Puigventós e a-n Bernat Savall, mercaders administradors de l'hospital d'en Pere Desvilar, quòndam, [...] prop lo monestir de Santa Clara de Barcelona, ab albarà dels dits consellers scrit a XXII dies del mes d'abril prop passat.⁷⁵⁶

Bernat Bertran i Pere Gallineres, administradors del nou hospital dels malalts semblen personificar una administració paral·lela a la del centre original, que l'any 1377 estava en mans de Pere de Puigventós i Bernat Savall. I aquests no són els únics exemples. Durant la dècada dels anys noranta del segle XIV, Francesc Cisa i Jaume Martí haurien estat al capdavant del govern del nou hospital, com a mínim, entre 1390 i 1394.⁷⁵⁷ Paral·lelament, en aquells anys l'administració de l'hospital d'en Desvilar va comptar amb Bernat Marquet de Canyelles i Ramon Llull (1390-1391), Bernat Guanter i Arnau Marcells (1391-1392), Francesc Marquet i Ramon Pallarès (1392-1393) i Arnau Busquets i Andreu d'Olivella (1393-1394).⁷⁵⁸

Com va ser articulada aquesta doble administració? Quines competències eren assignades a uns i altres? Qui s'encarregava d'escollir els administradors del nou hospital? Aquestes són preguntes que mereixeran ser tractades en un futur. Ara, per resoldre l'estudi sobre l'esdevenir dels hospitals que van formar part de la fusió, passem a veure què va passar amb l'edifici de l'hospital d'en Pere Desvilar.

---

⁷⁵⁵ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 11, f. 122v.

⁷⁵⁶ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 11, f. 123v.

⁷⁵⁷ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 15, f. 108v; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 16, f. 80r; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 17, f. 131v; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 18, f. 82r; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 19-20, f. 116v.

⁷⁵⁸ Voldria agrair al Dr. Pol Bridgewater que m'hagi facilitat el llistat dels administradors de l'hospital d'en Pere Desvilar.

6.6.1 El desmantellament de l'edifici hospitalari

Un cop es va materialitzar la unificació hospitalària, l'hospital d'en Pere Desvilar va ser desarmat completament. La majoria dels espais van ser fragmentats en unitats menors per ser establertes en emfiteusi i, posteriorment, vendre'n el seu domini directe. Com veurem, el conjunt de dades que aporten els contractes que es van signar ens apropen al coneixement de l'edifici. Abans, però, convé apuntar que aquest procés va suposar, en certa manera, un nou canvi en l'activitat assistencial que es dispensava. Certament, si la creació de l'hospital nou dels malalts havia permès que el centre s'especialitzés, també, en l'acolliment de pobres malalts, les modificacions que es van dur a terme a partir de 1401 van comportar el final d'aquesta missió. A partir d'aleshores, doncs, els espais que havien estat disposats durant els anys setanta del segle XIV serien desmantellats i l'hospital d'en Pere Desvilar es limitaria a complir les disposicions originals donades del seu fundador, és a dir, al repartiment d'almoïna a pobres seleccionats. Tot i els canvis, l'hospital d'en Desvilar seguiria sent plenament funcional i autònom. Restaria al marge del govern de la Santa Creu i es mantindria sota la supervisió i vigilància directa de les autoritats ciutadanes.⁷⁵⁹

L'estructura que tenia l'hospital la coneixem, sobretot, per l'acció que els administradors de la Santa Creu van dur a terme durant aquells anys.⁷⁶⁰ Sabem que comptava amb una cambra per als malalts, una segona per a les dones i una cuina. La primera, que devia ser una llarga sala longitudinal de quatre trams articulats per arcs probablement ogivals i del tipus diafragma, es va poder dividir fàcilment en quatre ambients homogenis. El mateix mètode va ser emprat en la cambra de les dones, que va ser compartimentada en dues estances. Finalment, la cuina també va ser dividida en dues meitats. A banda dels espais esmentats, l'hospital en disposava d'altres. Concretament, un celler, una torre i l'habitació que estava «*supra domum in qua datur elemosina sive caritas Petri de Vilario*».⁷⁶¹

---

⁷⁵⁹ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 219-220.

⁷⁶⁰ Vegeu **Taula 10**.

⁷⁶¹ A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 321-322; Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 29-30; Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 217-218; Conejo da Pena, A. (2018), «*«La present casa, molt illustre y magnífica per la grandezza de son edifici.» L'hospital de la Santa Creu de Barcelona: 1401-1417*», dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 28, pp. 23-24.

Taula 10. Establiments fets arrel de la parcel·lació de l'edifici de l'hospital de Pere Desvilar.⁷⁶²

Data	Nom	Ofici	Bé	Cens (mor.)	Entrada (s.b.)
(1) 10/12/1401	Pere Miró	Corder	<i>hospicium sive domus cum scala lapidea que ibi est, et cum duabus botigues [...] et cum domo sive domibus que sunt supra domum in qua datur elemosina sive caritas Petri de Vilario [...] et etiam cum camera sive domo que est supra dictam voltam</i>	8	3.200
(2) 10/12/1401	Pere Joan	Peller	<i>domum sive primam archadam [...] prout est designata de illa stilicet magna domo quatuor archadarum in qua infirmi jacere solebant</i>	6	1.205
(3) 10/12/1401	Ramon Degà	Barber	<i>domum sive secundam archadam ex abisso usque in celum, cum portali [...] prout est designata de illa stilicet magna domo quatuor archadarum in qua infirmi jacere solebant</i>	5	740
(4) 28/11/1404	Pere Miró	Cultor	<i>domum sive terciam archadam ex abisso usque in celum [...] prout est designata de illa stilicet magna domo quatuor archadarum in qua infirmi jacere solebant</i>	5	400
(5) 10/12/1401	Pere Cuchó	Cultor	<i>domum sive quartam archadam ex abisso usque in celum [...] prout est designata de illa stilicet magna domo quatuor archadarum</i>	5	615
(6) 16/03/1406	Pere Miró	Corder	<i>domum sive archadam domus de les dones [...] cum uno portali</i>	4	22
(7) 10/12/1401	Ramon Degà	Barber	<i>domum sive secundam archadam ex abisso usque in celum [...] prout est designata de illa stilicet domo duarum archadarum in qua domine infirme jacere solebant</i>	4	365
(8) 10/12/1401	Pere Guerau	Fabrer	<i>parte sive medietatem versus circium domus seu coquine</i>	3	380
(9) 10/12/1401	Pere Guerau	Fabrer	<i>parte sive medietatem versus meridie domus seu coquine</i>	3	380
(10) 10/12/1401	Jaume Salvador	Mercader	<i>domum vocatam Lo Seller</i>	3	620

⁷⁶² La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 141r-144v (1); ff. 125r-128v (2); ff. 129r-132v (3); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 5v-8r (4); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 137r-140v (5); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 81v-82r (6); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 149r-152v (7); ff. 153r-156v (8); ff. 157r-160v (9); ff. 161r-164v (10); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 156r-159r (11).

Data	Nom	Ofici	Bé	Cens (mor.)	Entrada (s.b.)
(11)10/05/1402	Esteve Terrer i Clara	Mariner	<i>domum vocatam</i> La Torra	3	600

Totes les estances de l'hospital d'en Pere Desvilar s'agrupaven a l'interior d'un edifici en forma de L. En el seu segment més curt, que s'annexava a la capella de Santa Marta, disposava de dues botigues i de la cambra «*in qua datur elemosina sive caritas Petri de Vilaro*». Per altra banda, la crugia més llarga consistia en una nau disposada longitudinalment en sentit est-oest, on s'aplegaven la cambra dels homes, la de les dones, la cuina, el celler i la torre, ja citades anteriorment. Ambdós espais estaven connectats per la façana nord occidental, la del carrer que anava a Santa Clara, i l'accés a les diferents estances es feia a través d'un pòrtic interior que les vorejava.

Malauradament, de les estructures de l'antic hospital no n'ha quedat res.⁷⁶³ Juntament amb el barri de la Ribera, el centre va ser arrasat per Felip V l'any 1715. La materialització del projecte de la Ciutadella ideat per Verboom passava per enderrocar tota aquella zona de Barcelona.⁷⁶⁴ Així i tot, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona es conserva un plànol anterior a l'enderrocament que ajuda a tenir una idea aproximada de com era l'indret: la *Planta de la ciutat de Barcelona y Moniuic y Moll y Atachos*.⁷⁶⁵ És un document gràfic, que probablement sigui de factura municipal i que es va elaborar en el context del setge dirigit pel duc Vendôme l'any 1697.⁷⁶⁶ En ell s'hi pot observar la zona que hauria ocupat l'hospital i un conjunt de cases que, com explicaré, van ser disposades a banda i banda d'un eix que seria conegut pel nom de la Santa Creu.

Com he dit, els administradors de la Santa Creu van desmantellar l'hospital d'en Pere Desvilar. La compartimentació de l'edifici va requerir una sèrie de reformes per fer efectiva la

⁷⁶³ La manca d'un registre arqueològic sobre l'espai que ocupava l'hospital és notòria i les reproduccions planimètriques que s'han fet han reproduït el parcel·lari que va proposar Sanpere i Miquel. A tall d'exemple, vegeu Gea i Bullich, M. (2006), *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Pujades, 10-20, Passeig Picasso, 7-21, Parc de la Ciutadella, Barcelona, el Barcelonès*, Barcelona, Servei d'Arqueologia de l'Institut de Cultura de Barcelona, plànol 12.

⁷⁶⁴ Torras i Ribé, J. M. (2005), *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1715)*, Barcelona, Rafael Dalmau, pp. 265-283. Anys després, el 1734, l'Ajuntament de Barcelona va adquirir uns nous terrenys en els que reedificaria l'hospital fundat per Desvilar en el carrer de la riera de Sant Joan. Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 292.

⁷⁶⁵ AHCB, núm. reg. 20096, olim 17932. Vegeu la **Figura 1** i la **Figura 2** en l'Apèndix 2.

⁷⁶⁶ Pujades i Bataller, R. J., Soberón Rodríguez, M., Cubeles i Bonet, A. (2020), "Entre el realisme i la idealització: la façana marítima de Barcelona i les vistes urbanes", dins Grau i Fernández, R., Muntaner García, C. (eds.), *Vistes panoràmiques, cartes militars i plànols urbanístics a Barcelona del segle XVI al XIX*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona - Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, pp. 81-83.

divisió de les dependències i, alhora, garantir cobertura jurídica sobre els drets lligats al seu ús.

Els administradors de la Santa Creu van recordar en els establiments que la construcció de les mitgeres havia de ser costejada pels tinents que havien rebut en emfiteusi les estances de l'antic hospital.⁷⁶⁷ Alhora, en els casos que va ser necessari, alguns emfiteutes van ser autoritzats a obrir un o dos portals per entrar i sortir de les cases. És el cas, per exemple, de la primera arcada (tram) de la cambra dels malalts, que havia estat establerta a Pere Joan i no tenia cap sortida, car era una secció de la cambra dels homes a la qual només s'hi accedia per la porta que hi havia en el segon tram. A Pere se li va permetre construir dos accessos: un en el carrer que menava al monestir de Santa Clara i l'altre en el nou *vic*⁷⁶⁸ que dividia els terrenys situats entre l'antic hospital i el Rec Comtal.⁷⁶⁹

La circulació de les aigües pluvials també va ser regulada en els contractes. En diversos establiments els administradors de la Santa Creu van obligar als tinents a reformar les teulades amb l'objectiu de modificar l'orientació dels vessants. En avant, les aigües de les cases haurien de discórrer vers el *vic* creat, alliberant, així, l'androna o carreró del seu darrere. Això va obligar a reformar algunes teulades. Per exemple, en l'establiment de la quarta arcada o tram de la cambra dels homes s'ordenà a Pere Cuchó

quod vestris missionibus et expensis habeatis dare operam cum effectum quod aque pluviales discurrerent per mediam tegulatam dicte domus versus vicum de na Larda discurrant et discurrere habeant versus dictum vicum de Sancta Cruce.⁷⁷⁰

Més evidents són els casos de les dues parts de la cuina i del celler, on s'establí que les aigües pluvials «*discurrant et discurrere habeant ad dictum vicum novum de Sancta Cruce et non versus dictam endronam*».⁷⁷¹

---

⁷⁶⁷ «Et sub pacto etiam et condicione quod vestris missionibus et expensis habeatis vos claudere sive miganare cum vicinis vestros». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 149r-152v.

⁷⁶⁸ Amb el terme *vic* (del llatí, *vicus*) m'estic referint a l'eix que és fruit d'una reforma esdevinguda en una àrea determinada de la ciutat. A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu Sabaté i Curull, F. (1997), *El territori de la Catalunya medieval. Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, pp. 158-159.

⁷⁶⁹ «Et etiam quod possitis facere portale in pariete dicte domus sive prime archade versus dictum vicum per quod itur ad dictum monasterium Sancte Clare, vel etiam in pariete qui est iuxta dictam voltam». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 126r (2). En el mateix establiment signat a Pere Joan la Santa Creu es reservava les reixes de ferro de les dues finestres del carrer que portava a Santa Clara. També es va permetre l'obertura d'un portal a Pere Cuchó en el quart tram de la mateixa cambra. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 137r-140v (5).

⁷⁷⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 137r-140v (5). La mateixa obligació de reforma la trobem també en el segon tram de la cambra de les dones. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 149r-152v (7).

⁷⁷¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 153r-164v (7, 8, 9 i 10).

Finalment, la darrera reforma que es va executar va ser en el terrat de l'hospici d'en Pere Desvilar, el qual havia de ser dividit respecte la capella de Santa Marta. Atenent les ordinacions d'en Santacília, era una intervenció necessària, car eren dos edificis adjacents que ja no formarien part del mateix conjunt.⁷⁷² Per aquesta raó, els administradors de la Santa Creu van imposar a Pere Miró, l'emfiteuta d'aquell espai, que ell mateix «*de propriis missionibus et expensis habeat claudere taliter quod non possit habere aspectum in terramine capelle Sancte Marte que ibi est, nec in tegulata ipsius capelle ad usum et consuetudine Barchinone*».⁷⁷³

A més de les reformes estructurals que s'havien d'executar, en els establiments signats va ser inclosa una clàusula d'immissió que regulava l'exercici del dret de propietat dels nous establerts.⁷⁷⁴ La disposició en qüestió fixava els límits per a la construcció de taules o envans fixes sobre el nou vic, que podrien tenir, a tot estirar, fins a sis pams d'amplada, «*prout alii vicini vestri habentes hospicia sive domos in eodem vico facere possunt*».⁷⁷⁵

La transformació de les dependències del centre requeria totes aquestes regulacions que, en la mesura que va ser necessari, van ser incloses en els establiments emfitèutics respectius. Un cop cadascuna de les dependències havia estat establerta i s'havien cobrat les corresponents entrades (un total de 8.527 s.b.), els administradors de la Santa Creu van continuar amb el procediment habitual. Exceptuant l'hospici adjacent a la capella de Santa Marta, l'hospital va portar a subhasta el domini directe de tots aquells béns. No obstant això, és difícil indicar el valor total del conjunt. Si bé per les arcades que formaven la cambra dels homes i també la de les dones es van arribar a cobrar 12.010 s.b.,⁷⁷⁶ no és possible saber quant es va pagar per la cuina, el celler i la torre. El domini directe sobre els tres espais va ser venut juntament amb d'altres per un total de 14.400 s.b. als marmessors de Joan Aldomar. Malauradament, en el contracte de compra-venda no es va indicar el preu que s'estava pagant per cadascun dels béns de forma individualitzada.⁷⁷⁷

Les accions que es van dur a terme en les dependències de l'antic hospital serien reproduïdes, poc temps després, en els terrenys del voltant. A la llarga, l'acció empresa va

---

⁷⁷² «*De tancar-se en terrat ab son vehí en certa forma: Encara, que com dos vehins serán homés en la ciutat de Barcelona eguals en terrats o en teulades qualque primer pujarà obrant aquell, se haurà a tancar, qui badador o badadós sobre aquell o aquells no haja*». Joan Francesc Boscà, *Memorial històric*, Jaume Sobrequés i Callicó (ed.), Barcelona, Associació de Bibliòfils de Barcelona, 1977, p. 168.

⁷⁷³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 141r-144v (1).

⁷⁷⁴ Sobre aquesta fenomenologia jurídica, vegeu Ribalta i Haro, J. (2005), *Dret urbanístic medieval de la Mediterrània*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra i Institut d'Estudis Catalans, pp. 19-23. Vegeu també, Ribalta i Haro, J. (2001), "Immissions i acció negatòria a Catalunya: una lectura històrica i comparativa d'una modernització legislativa", dins *Revista de Dret Històric Català*, vol. I, pp. 125-154.

⁷⁷⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 156r-159r (11).

⁷⁷⁶ La primera arcada de la cambra dels homes va ser comprada per Bartomeua, muller de Guillem de Vallseca. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 6v-9v. La segona se la van quedar els marmessors de Jaume Blanquer. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 39v-42v. La tercera, la quarta i les dues arcades de la cambra de les dones van ser adquirides pels marmessors de Jaume Nicolau. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 83r-83v.

⁷⁷⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 71v-79r.

resultar en un canvi evident del paisatge urbà d'aquella illa del suburbi de la Vilanova. I no parlem pas d'una qüestió anecdòtica. Els administradors de la Santa Creu havien desmantellat completament el centre. I encara que l'hospital d'en Pere Desvilar seguiria funcionant, la seva presència ja no seria la mateixa. Tímidament, l'hospital de la Santa Creu es presentava, doncs, com un promotor i reformador d'aquell espai de la ciutat. Però abans d'aventurar-nos, per acabar de lligar caps, passem a veure com van ser les intervencions dels administradors en l'espai que hi havia entre l'hospital i el Rec Comtal.

6.6.2 Unes primeres gestions a tocar del Rec Comtal

Situem-nos en el 7 d'octubre de 1401, quan Joan Desvall arribà a Altura per trobar-se amb Martí l'Humà.⁷⁷⁸ El Consell de Cent el va enviar en qualitat de missatger per transmetre diverses demandes a Martí l'Humà, entre les quals es trobava la petició d'edificar en el gran solar que hi havia rere l'hospital de Pere Desvilar i que limitava amb el Rec Comtal.⁷⁷⁹

Unes setmanes més tard, el 25 d'octubre, l'Humà va respondre favorablement a la sol·licitud. El rei va delegar a Bernat Serra, batlle general de Catalunya i conseller seu, les gestions que fossin necessàries. Bernat hauria de supervisar la construcció d'arcs, pilars, porxos i altres edificis en el dit solar, els quals, posteriorment, s'haurien d'establir en emfiteusi i/o vendre. Tanmateix, i atenent el rerefons econòmic de la petició expressada, els ingressos generats per la venda, pel valor de les entrades, per morabatins i per qualsevol altre cens els hauria de concedir i assignar a perpetuïtat a l'hospital de la Santa Creu i als seus administradors.⁷⁸⁰

La sol·licitud que es va fer al monarca no era excepcional. Qualsevol qüestió en matèria urbanística era competència seva i, per delegació, del batlle. Ampliar o fer més estrets els carrers, obrir voltes sobre algunes vies, construir en les antigues muralles de la ciutat o fer caure alguns envans i parets són algunes de les competències que se li atribuïen.⁷⁸¹ En aquest

---

⁷⁷⁸ Així ho relata en el seu diari Ramon Fivaller, aleshores escrivà de ració del rei: «Divendres, a VII dies del dit mes [octubre] lo dit senyor en lo loch d'Altura. Aquest dia vench en Johan dez Vall, fill d'en Pere dez Vall, per missatger de la ciutat de Barchinona al senyor rei». ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volúmenes, Serie General, 927, *Manual-diario del escribano de ración Ramón Fivaller*, f. 109v.

⁷⁷⁹ Ben aviat, l'hospital va adquirir en aquell espai una parcel·la de terra situada al final del carrer, que havia estat donada pel mercader Berenguer Gibert a petició dels administradors de la Santa Creu: «quendam orticellum meum contiguum orto olim hospitalis *de la Ciutat* [...], quiquidem orticellus fuit de pertinenciis eiusdam magne domus sive botigue nunc vulgariter nominate *d'en Gibert*, quam habeo et possideo in dicta civitate Barchinone, iuxta seu retro dictum olim hospitale *de la Ciutat* versus mare, considerans etiam vos honorabiles [...] administratores generales dicti hospitalis Sancte Crucis me pluries rogasse». AHBC, Pergamins, 481, reg. 21632. Encara que la donació es va fer l'any 1401, aquesta no va ser registrada fins el 5 de d'octubre de 1402 per Joan Torró.

⁷⁸⁰ AHSCP, Privilegis reials, carpeta núm. 9, doc. 1, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 9, pp. 166-169.

⁷⁸¹ Carreras Candi, F. (1918), *Geografia General de Catalunya. La ciutat de Barcelona*, Barcelona, Establiment Editorial Albert Martín, p. 532.

cas, podem citar un exemple documentat per Josefina Mutgé que recorda vivament a la petició d'Altura. L'any 1330 Guillem Fermas, comprador de l'infant Pere, comte de Ribagorça i Empúries, va fer una petició a Alfons el Benigne. Fermas, que posseïa uns immobles a tocar de l'abeurador del rei, va demanar permís per construir un pont que li facilités l'accés a les seves cases, el qual entenem que havia de passar per damunt del Rec Comtal. Un cop Alfons va estudiar-ne la sol·licitud, el 18 de juny d'aquell mateix any va ordenar al batlle que n'aprovés la construcció.⁷⁸²

Retornem al cas que ara ens ocupa. Pocs mesos més tard d'aquell 25 d'octubre es va posar fil a l'agulla. El 4 de febrer de 1402 Bernat Serra va establir en emfiteusi a Miquel Roure aquella parcel·la, concedint-li, també, llicència per edificar-hi.⁷⁸³ Gràcies al contracte sabem que es disposava d'un solar que mesurava 63 canes i mitja de llarg⁷⁸⁴ –entre el Pont de Santa Marta i el pont de fusta que estava prop de la muralla nova i que anava al carrer de na Larda– i 6 canes i mitja d'ample –entre les propietats de l'hospital de Pere Desvilar i el Rec Comtal.⁷⁸⁵ Parlem d'una superfície més o menys rectangular, al tombant dels 960 m² i que es trobava a tocar de l'estructura hídrica més important de la Barcelona medieval: el Rec Comtal.

En l'establiment emfitèutic van ser incloses tot un seguit de mesures per protegir el Rec. En primer lloc, s'indicà que qualsevol estructura hauria de ser sobrepassar 3 canes per damunt seu. En segona instància, s'ordenava que els edificis que es construïssin no podrien tenir ni entrada ni sortida per la part de la plaça, és a dir, per on creuava el Rec. La tindrien pel nou *vic*, que va rebre el nom de la Santa Creu i que partia els terrenys que es trobaven rere l'hospital en dos sectors i en sentit paral·lel al Rec Comtal. Per últim, es feia explícit que no es podria torbar ni bloquejar el curs de les seves aigües.⁷⁸⁶ Una vegada es van definir les dites precaucions, s'establí que Miquel hauria de pagar un cens anual d'1 morabatí (9 s.b.) i pagar una entrada de 100 s.b.

---

⁷⁸² ACA, Cancelleria Reial, reg. 437, f. 81v, citat per Mutgé Vives, J. (1987), *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*, Barcelona, IMF-CSIC, p. 200.

⁷⁸³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 174v-176v, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 21, pp. 178-179.

⁷⁸⁴ Les mesures de longitud indicades en el protocol i en el llibre de Joan Torró no són coincidents. Mentre el primer indica que foren 63 canes, en el segon van ser 63 canes i mitja. Prenc com a vàlides les dades indicades en el llibre, ja que corresponen a una redacció pretesament més detallada i extensa.

⁷⁸⁵ «Et terminatur predicta ab oriente, partem in capella predicta Sancte Marte, et partem in proprietatibus seu edificiis dicti hospitalis d'en Vilar, àlies de la Ciutat, et partem in quadam magna domo Berengarii Giberti, mercatoris civis dicte civitatis, que tenetur sub dominio et alodio dicti hospitalis Sancte Crucis [...], a meridie, partem in dicto ponte fusteo et partem in patuo qui ibi est, ab occidente, in quodam magno patuo sive magna platea qui ibidem est, et a circio, in dicto ponte Sancte Marte». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], f. 175v.

⁷⁸⁶ La protecció jurídica del Rec la trobem codificada en l'*usatge* 31: «Cequiam aque molendinorum que fluit ad Barchinonam mandamus esse intactam omni tempore. Et qui eam presumptive fregerit, componat principii centum uncias auri Valencie per unamquamque vicem; et qui in absconso hoc ad rigandum fecerit, componat principii per singulas vices ternas uncias auri predicti». *Usatges de Barcelona*, Ramon Abadal i de Vinyals, Ferran Valls i Taberner, (eds.), Barcelona, Patronat de la Diputació Provincial, 1913, p. 74.

Les següents gestions van procedir tal com s'havia indicat des d'Altura. Primer, Miquel pagà els 100 s.b. de l'entrada al prior de l'hospital.⁷⁸⁷ Posteriorment, Bernat Serra va transferir als administradors del centre els drets que tenia sobre aquell espai.⁷⁸⁸ En avant, Miquel Roure, que tenia l'usdefruit, seria l'encarregat d'emprendre l'activitat constructiva sobre el solar.

Convé recordar, però, que els acords registrats en el privilegi d'Altura encara seguien sent vigents. Això vol dir que la Santa Creu hauria de rebre tots els ingressos que es generessin a raó de la venda o l'establiment de qualsevol bé parcel·lat d'aquell solar. I en aquest punt el contracte signat entre Bernat Serra i Miquel Roure és, com a mínim, desconcertant. En efecte, els beneficis que li hagués reportat l'explotació d'aquell espai eren pràcticament nuls. I costa de creure que Miquel ho desconegués en el moment previ a la signatura de l'instrument, car les dites condicions estaven clarament descrites en l'establiment. Sigui com vulgui, però, un mes després de la rúbrica del contracte, Miquel Roure va definir i remetre al prior de la Santa Creu tots els drets que tenia sobre aquell gran solar. La renúncia la va justificar dient que «*michi fore dampnosum et inutile propter condiciones et retenciones in eodem instrumento stabilimenti apositas et continentas*».⁷⁸⁹ Així, va ser a partir d'aquest moment –i no abans–⁷⁹⁰ que els administradors de l'hospital van poder parcel·lar i establir en emfiteusi aquell espai, supervisant, indirectament, les obres que en ell havien de ser executades.

Abans de tractar com es va dur a terme la seva edificació, queda una pregunta per respondre. Atenent que els beneficis econòmics que Miquel podia extreure de l'operació eren nimis, quina va ser la raó de ser del contracte signat entre Bernat i Miquel? Dels possibles vincles entre un i altre poca cosa puc dir.⁷⁹¹ Ara bé, és ben cert que l'establiment deixava en mans de Miquel emprendre immediatament –o retardar– el procés constructiu sobre el solar. En el contracte no havia estat inclosa cap clàusula relativa a l'obligatorietat de construir-hi ni tampoc de fer-ho en un termini concret. No obstant, es tractava d'una operació que podia reportar importants beneficis a la Santa Creu, els quals es podrien invertir en cobrir part del deute que la construcció de l'hospital estava generant.

Atenent totes aquestes qüestions i amb molta prudència, em plantejo si l'element que va permetre desencallar l'afer va ser l'accés de Miquel Roure a l'administració de l'hospital de la

---

⁷⁸⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 11r-11v.

⁷⁸⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 11v-13v.

⁷⁸⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 26r-27v.

⁷⁹⁰ La interpretació que van fer Josep Maria Roca i Nativitat Castejón sobre aquest episodi és errònia. Bernat Serra no havia establert el dit solar a Miquel Roure com a administrador de l'hospital, sinó a títol personal, «als seus i als qui ell volgués», respectant, evidentment, els drets que el monarca havia concedit a l'hospital. De fet, en el moment de la signatura del contracte Miquel Roure encara no era administrador del centre. Al marge d'aquesta qüestió, sembla que ambdós autors desconeixien la renúncia que Miquel Roure va fer en favor de la Santa Creu citada en el text. Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, pp. 20-21. Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 30.

⁷⁹¹ Ambdós van coincidir treballant al servei de la Cancelleria Reial en les darreres dècades del segle XIV. Miquel Roure ocupava el càrrec d'escrivà del tresorer i Bernat el d'escrivà del racional. Com a mostra, vegeu ACA, Reial Patrimoni, Maestre Racional, Sèrie General, 384, f. 159r i f. 170v.

Santa Creu.⁷⁹² L'ordre dels fets sembla apuntar en aquesta direcció. Si el 4 de març de 1402 Miquel havia renunciat als drets que tenia sobre el solar en favor de l'hospital, el 5 de maig d'aquell mateix any era escollit administrador de la Santa Creu en substitució de Guillem Colom.⁷⁹³ Finalment, cinc dies després de l'elecció, els administradors de l'hospital van feixurar aquell gran solar en diferents patis per ser establerts.

6.6.3 Cases, obradors i el nou vic de la Santa Creu

Dinou establiments van ser signats el 10 de maig de 1402.⁷⁹⁴ S'iniciava, per fi, l'edificació d'aquell gran pati. Els administradors de la Santa Creu volien que les intervencions es realitzessin en un període de temps relativament curt. Per aquesta raó, en tots els contractes signats es va incloure l'obligació de construir-hi cases o hospicis en un lapse de temps inferior a dos anys. Tanmateix, tots els instruments contenien la clàusula d'immissió que limitava la construcció de taules o envans en el nou vic.⁷⁹⁵ Alhora, en els establiments signats sobre les parcel·les tocants al Rec Comtal s'hi van incloure, també, les regulacions abans esmentades que el protegien i prohibien torbar les seves aigües.

Taula 11. Establiments signats arrel de la parcel·lació del solar adjacent a l'hospital d'en Pere Desvilar.⁷⁹⁶

Data	Nom de l'emfiteuta	Ofici	Cens (s.b.)	Entrada (s.b.)
(1) 10/05/1402	Pere Rovira	Matalasser	2	66
(2) 10/05/1402	Pere Rovira	Matalasser	2	15
(3) 10/05/1402	Nicolau Boxet	Seller	2	33

⁷⁹² Juntament amb Ramon Desvalls, Ferrer de Marimon, Antoni Bussot i Lluís de Gualbes, Miquel Roure fou un dels cinc consellers presents en la reunió de l'1 de febrer de 1401, en la qual es van ponderar diverses qüestions relatives a la fusió hospitalària venidora. ACB, *Diversorum B*, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, pp. 143-152

⁷⁹³ Guillem Colom i Miquel Roure van compartir l'administració de la Taula de Canvi entre 1401 i 1402. Joan Francesc Boscà, *Memorial històric*, Jaume Sobrequés i Callicó (ed.), Barcelona, Associació de Bibliòfils de Barcelona, 1977, p. 107.

⁷⁹⁴ Vegeu **Taula 11**.

⁷⁹⁵ «Et sub pacto etiam et condicione quod infra duos annos a presente die in antea numerandos, vos et vestri successores in hiis habeatis in dicto solo sive patuo terre construere sive construi et fieri facere vestres et eorum missionibus et expensis hospicium sive domus». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], f. 87v (1).

⁷⁹⁶ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 87r-90v (1); ff. 91r-94v (2); ff. 95r-98v (3); ff. 99r-102v (4); ff. 103r-106v (5); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 43r (6, 7, 8 i 9); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 123r-126v (10); ff. 127r-130v (11); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], 43v (12); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 138r-141r (13); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], 43v (14); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 141v-144v (15); ff. 145r-148v (16); ff. 149r-152r (17); ff. 152v-155v (18); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 45v (19) AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 8v-11r (20); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [2], ff. 69r-70r (21); ff. 70r (22); ff. 70v (23) i ff. 81r-v (24).

Data	Nom de l'emfiteuta	Ofici	Cens (s.b.)	Entrada (s.b.)
(4) 10/05/1402	Ramon Degà	Barber	2	22
(5) 10/05/1402	Ramon Degà	Barber	2	22
(6) 10/05/1402	Ramon Romeu	Mestre de cases	2	33
(7) 10/05/1402	Pere Serra	Mestre d'aixa	2	5
(8) 10/05/1402	Constança, vídua d'Agustí Codina	-	2	15
(9) 10/05/1402	Constança, vídua d'Agustí Codina	-	2	15
(10) 10/05/1402	Berenguer Bertran	Patró de barca	2	16,5
(11) 10/05/1402	Berenguer Bertran	Patró de barca	2	16,5
(12) 10/05/1402	Guillem Galceran	Mestre de cases	1	22
(13) 10/05/1402	Guillem Galceran	Mestre de cases	1	5
(14) 10/05/1402	Guillem Galceran	Mestre de cases	1	5
(15) 10/05/1402	Antònia, vídua de Pere Monge	-	1	5
(16) 10/05/1402	Berenguer Carreres	Mercader	1	5
(17) 10/05/1402	Pere Guerau, àlies Colomer	Fabrer	1	5
(18) 10/05/1402	Pere Guerau, àlies Colomer	Fabrer	1	5
(19) 10/05/1402	Miquel Quadres	Mestre de cases	2	15
(20) 28/11/1404	Antònia, vídua de Pere Monge	-	0,5	5
(21) 23/11/1405	Joan Franc	Pellisser	4	200
(22) 23/11/1405	Bartomeu Sala	Mercader	2	200
(23) 23/11/1405	Joan Cabirol	-	2,5	22
(24) 16/03/1406	Joan Franc	Pellisser	1	55

Malgrat l'empenta, les coses no van procedir tal com els administradors de la Santa Creu desitjaven. I la nota «*fuit restitutum dicto hospitali ex post stabilitum*» escrita al marge d'alguns establiments així ho sembla demostrar.⁷⁹⁷ Fins a deu emfiteutes van acabar renunciant als establiments. La urgència i les despeses que havien de satisfer els tinentes segurament van ser les raons que van provocar que molts acabessin retornant els drets d'ús adquirits a la institució. Davant d'aquesta situació, entre els mesos de novembre de 1404 i març de 1406 els administradors de la Santa Creu van reparcel·lar els béns que havien estat restituïts i els van establir altra vegada, reconsiderant, però, les quantitats que els nous tinentes haurien de pagar,

⁷⁹⁷ Seguint la numeració de la Taula 11, els establiments que contenen aquesta nota marginal són els següents: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 i 19. En els protocols de Joan Torró es poden trobar també les renunciacions fetes per Constança (8 i 9), per Pere Joan -que tenia els patis de Berenguer Bertran- (10 i 11) i per Miquel Quadres (19). AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 53v-54r.

tant pel cens com per l'entrada. En total parlem de cinc nous establiments,⁷⁹⁸ quatre dels quals van quedar exempts durant dos anys del pagament del cens, a fi de facilitar un poc més l'edificació d'aquells patis.⁷⁹⁹

Per raó de les entrades pagades, la Santa Creu va ingressar un total de 808 s.b, una suma que certament contrasta amb els 8.527 s.b. corresponents a les entrades per l'establiment de les antigues dependències de l'hospital. La diferència entre un valor i l'altre s'explicaria pels atributs o les condicions en què es trobaven els béns establerts i les condicions imposades als tinentes respectius. Tal com he explicat, mentre uns tinentes tan sols havien d'executar unes reformes mínimes, com l'obertura de portals o la construcció de mitgeres, a uns altres se'ls va obligar a construir cases i hospicis des de zero.

Finalment, una vegada els contractes d'establiment van ser autoritzats, els administradors de la Santa Creu van vendre el domini directe d'alguns dels béns. És el cas de les parcel·les establertes a Pere Guerau, a la vídua Antònia i a Berenguer Carreres, la renda de les quals va ser comprada pels marmessors de Jaume Aldomar el 20 de febrer de 1405.⁸⁰⁰ Cal dir, però, que no totes les rendes van acabar anant a subhasta. Exceptuant els béns que havien estat establerts a Nicolau Boxet i Miquel Quadres, dels quals no he trobat cap més referència, la resta va romandre a mans de l'hospital com a mínim vint anys més. Gràcies al capbreu començat l'any 1421⁸⁰¹ podem veure les millores que es van dur a terme sobre els patis que havien estat establerts a Pere Rovira,⁸⁰² Ramon Degà,⁸⁰³ Joan Cabirol,⁸⁰⁴ Bartomeu Sala⁸⁰⁵ i Joan Franc.⁸⁰⁶ A l'hora de confessar els béns que tenien per la Santa Creu, ells mateixos o d'altres que, per una via o altra, n'havien adquirit l'usdefruit, van indicar el contingut d'aquelles propietats. Així, dues dècades més tard ja s'apreciaven canvis importants. En el solar que es trobava entre l'hospital d'en Pere Desvilar i el Rec Comtal hi trobem una illa formada per una

---

⁷⁹⁸ Vegeu els establiments 20, 21, 22, 23 i 24 en la Taula 11.

⁷⁹⁹ Al marge de cadascun dels contractes s'indicà que «fuit conventuum quod iste acaptator non solvat censum II annorum venturum, ratione operis faciendi».

⁸⁰⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 71v-79r.

⁸⁰¹ Sobre el capbreu de 1421, vegeu el capítol 4 dins del Bloc 4.

⁸⁰² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 60r (1 i 2). El 4 de gener de 1407 Pere Rovira va vendre l'usdefruit sobre les dues propietats que tenia al calderer Antoni Marquès. AHPB, Joan Nadal, 54/57, ff. 65r-67r (1) i 67r-69r (2). Antoni deia que tenia «quodam staticum domorum cum duobus portalibus cum envano» i «quodam alium staticum domorum cum envano».

⁸⁰³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 12r (4 i 5). La confessió la va fer Sansa, vídua de Ramon Degà, que va indicar que tenia «quendam solum sive patium terre in quo fuerunt constructe et hedificate domus cum envanis et tabulis» i un altre que li era adjacent.

⁸⁰⁴ La propietat establerta a Joan Cabirol es va dividir l'any 1416, quan Joan en va vendre una part al mestre d'aixa Bartomeu Puig. Així, en el capbreu de 1421 una la va confessar el dit Bartomeu i l'altra Rafaela, muller del dit Joan, ja mort. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 52r i 85v (23). Bartomeu va confessar tenir «quodam patium sive solum terre sive partem patui quod fuit de pertinenciis illius patui quod fuit stabilitum Johanni Cabirol» i Rafaela «quasdam domos per dictum quondam maritum suum ibi noviter constructas».

⁸⁰⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 46v (22). Bartomeu Sala va confessar «duo staria que solebant esse solum sive patuum terre».

⁸⁰⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 48r (21 i 24). Joan Franc va confessar «quatuor staria que solebant esse solum sive patuum terre» i també «quodam staticum domorum cum envano».

sèrie de *domos* i estatges que s'articulaven al llarg d'un nou eix que ja es coneixia com el *vic* de la Santa Creu.⁸⁰⁷

En poc més de deu anys, els administradors de l'hospital de la Santa Creu van donar un canvi d'imatge radical a un espai que, just abans de la unificació, estava exclusivament ocupat per l'hospital d'en Pere Desvilar i la capella de Santa Marta. D'aleshores ençà, la fesomia de l'antic centre seria diferent i al seu voltant s'hi havien construït un nombre divers de cases on vivien i treballaven artistes, menestrals, mercaders i mariners de la Barcelona baix medieval. Aquell solar prenia vida i s'urbanitzava, i l'hospital de la Santa Creu n'era el responsable i promotor. I no només això. El *vic* sobre el qual havia estat articulat aquell conjunt de cases va prendre, no per casualitat, el nom de la Santa Creu. Una decisió gens baladí i que s'entén com una marca de promoció i poder, que si bé recordava una advocació multiseular barcelonina, sobretot evocava la nova institució hospitalària que s'havia aixecat a l'altre extrem de la ciutat.⁸⁰⁸

---

⁸⁰⁷ Vegeu el Mapa 3 en l'Apèndix 2.

⁸⁰⁸ Encara que la interpretació que proposo és diferent, convé assenyalar que sobre la projecció d'aquest *vic* ja en va parlar Tomás Sivilla l'any 1869. De fet, va ser de les primeres persones en apuntar la presència d'aquest nou eix: «Entre los muchos censos de la dotación del hospital de Desvilar, de los cuales no pocos se habían perdido ya á últimos del siglo XVII, conviene hacer especial mención de los que se conservaban aún en aquella fecha, y radicaban en un campo situado en el barrio de la Ribera que había pertenecido a dicho asilo, y en el cual se había edificado la calle que antiguamente se denominaba de Desvilar ó den Vilar, y cuando se hizo la sobre referida fusión de hospitales en el año 1401, tomó el nombre de Santa Cruz; puesto que esto corrobora la certeza de haber fundado y dotado Desvilar el establecimiento benéfico de que acabamos de hablar». Sivilla, T. (1880), «Apuntes históricos sobre el Hospital de Barcelona», dins *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 3, p. 54.

Bloc 4. Els mecanismes de finançament de l'hospital de la Santa Creu

1. L'HOSPITAL I LES FINANCES MUNICIPALS⁸⁰⁹

Des del moment que va ser fundat, l'hospital de la Santa Creu va comptar amb el suport explícit de diferents actors que contribuïrien al finançament de l'hospital durant els seus primers anys de vida. Ja he comentat en el primer bloc de la tesi que una part d'aquest recolzament va ser proveït per la monarquia i pel papat, que van fer concessions al flamant centre per afavorir una execució ràpida del procés constructiu i, alhora, garantir la viabilitat de l'obra.⁸¹⁰ Ben aviat, però, l'hospital podria comptar amb un nou aliat econòmic inestimable i que es convertiria en un dels pilars pel finançament del centre: el Consell de Cent.

L'any 1405 els administradors de la Santa Creu van expressar una de les seves primeres demandes enfront del consistori barceloní. Atenent la manca de recursos que ja patia la institució, els seus dirigents van sol·licitar que el Consell els hi retornés els diners de la imposició de la carn corresponent a la terça d'agost de 1404.⁸¹¹ Cal dir que les impositcions eren impostos indirectes que gravaven el consum de determinats productes, la seva comercialització o la pròpia circulació de persones i mercaderies. En paraules de Pere Orti, aquestes taxes eren una font essencial per a la hisenda barcelonina des del segle XIV.⁸¹²

Tot i la notorietat que aquestes tenien, els consellers van respondre favorablement a la demanda que els administradors de la Santa Creu els hi havien expressat. El retorn dels diners es va efectuar el 6 de maig de 1405, quan el clavari de la ciutat va entregar al prior de la Santa Creu 1.112 s. 4 d.b. per les 1.067 lliures i mitja de carn comprades en el mes d'agost, les 1.084 lliures de setembre i les 1.106 lliures i mitja adquirides a l'octubre.⁸¹³

Val a dir, però, que ni la sol·licitud presentada ni la resposta donada van ser extraordinàries. Sabem que des de mitjan segle XIV, el clergat estava exempt del pagament de la imposició de la carn.⁸¹⁴ A més a més, a partir de 1375, l'hospital fundat pel mercader Pere Desvilar, exclusivament secular i tutelat pel municipi, va aconseguir fer-se amb el mateix privilegi gràcies a la demanda feta pels seus administradors, que reclamaren gaudir de la

---

⁸⁰⁹ Una part dels resultats exposats en aquest capítol és profundament deutor d'un estudi presentat amb la Dra. Laura Miquel Milian en el seminari *Barcelona hospitalària. La ciutat i els seus hospitals, segles XIV-XVIII* l'any 2019, del qual se n'espera un treball que porta per títol *Barcelona i la Santa Creu. El finançament públic de l'hospital al llarg del segle XV* (en premsa).

⁸¹⁰ Sobre aquesta qüestió vegeu els capítols 1.1 i 1.2 dins del Bloc 2.

⁸¹¹ «com lo dit spital hagués gran necessitat, plagués al Consell fer-li gràcia de la imposició per ell pagada en la terça agost, setembre e octubre del any prop passat, la qual imposició de la dita terça lo clero qui aquella en la dita terça devia cobrar ha prestada a la dita ciutat». AHCB, 1B.I, Llibre del Consell, 28, f. 106r.

⁸¹² Orti Gost, P. (1996), «La construcció del sistema fiscal municipal a Barcelona, segles XIII-XIV», dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 2-3, p. 20.

⁸¹³ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 28-29, f. 164r-v.

⁸¹⁴ Concretament des de 1359, quan després de reiterades queixes el consistori barceloní va decidir eximir-lo de l'impost: «En los dits bans [dels carnisers], emperò, no són enteses clergues ne persones eclesiàstiques, ans los carnisers los haien a vendra d'aquelles carns que volran franques de tota imposició». AHCB, 1B.IV, Registre d'ordinacions, 1, f. 17v, citat per Banegas López, R. A. (2016), *Sangre, dinero y poder. El negocio de la carne en la Barcelona bajomedieval*, Lleida, Editorial Milenio, n. 76, p. 201.

mateixa exempció que tenien els hospitals administrats per clergues.⁸¹⁵ Encara que l'estalvi impositiu s'entenia com una llicència puntual, sabem que va perdurar. Quan l'any 1433 es va signar un acord entre el consistori i els carnisers de Barcelona per rebaixar els preus de la carn i la seva imposició, es recordà que l'hospital de la Santa Creu, juntament amb el clergat, eren els dos principals col·lectius que estaven exempts de pagar la dita taxa.⁸¹⁶

No sabem si durant la primera meitat del segle XV els administradors de la Santa Creu van demanar noves exempcions sobre els impostos que gravaven el consum de productes bàsics com la farina, el vi o el peix fresc. En qualsevol cas, la petició que van fer els administradors estava més que justificada. No només pel fet de comptar amb uns precedents clars, sinó per la importància que tenia el consum de carn dins de la pròpia institució. Entre les diferents varietats de productes càrnics, especialment rellevant era el moltó, considerat per alguns autors com Arnau de Vilanova un tipus de carn excel·lent, que per la seva fàcil digestió era molt adequada per a la dieta dels malalts.⁸¹⁷ L'exempció comportaria, doncs, una rebaixa important per a l'hospital, ja que la imposició suposava un augment del preu final sobre els productes càrnics que podia oscil·lar entre el 20% i el 60%.⁸¹⁸

No tornarem a trobar un reclam semblant fins els anys setanta de la centúria. Pol Bridgewater recull la notícia que aporta una època registrada en el segon manual del notari Pere Pasqual, per la qual el mercader Francesc Cardona, arrendatari de la imposició de la llenya que entrava per mar,⁸¹⁹ exigia a l'hospital el pagament de l'impost sobre un carregament del dit producte que havia estat comprat l'any 1473.⁸²⁰ Segons el document, els administradors de la Santa Creu s'haurien negat a satisfer les exigències de l'arrendatari adduint que la institució estava exempta del seu pagament. Malauradament, la font és exigua en detalls i no permet aprofundir en la possible discussió tinguda entre els governants de l'hospital i Francesc. En qualsevol cas, l'instrument indica que, per tal d'evitar qualsevol litigi i les despeses que aquest generaria, es va preguntar a una comissió d'experts quina era la solució més ràpida. Les parts van concordar que els administradors de l'hospital ingressarien 120 s.b.

---

⁸¹⁵ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 271-272.

⁸¹⁶ AHCB, 1C.VI, Imposicions, 12, f. 86r-v, citat per Miquel Milian, L. (2020), *La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*, (Tesi Doctoral), Girona, Universitat de Girona, p. 214.

⁸¹⁷ Gil Sostres, P. (1996), "La higiene medieval", dins García Ballester, L., McVaugh, M. R. (eds.), *Regimen sanitatis ad regem aragonum. Arnaldi de Vilanova Opera Medica Omnia. X.1*, Barcelona, Universitat de Barcelona - Fundació Noguera, pp. 225-230.

⁸¹⁸ Els valors percentuals corresponen a les darreres dècades del segle XIV donats per Orti Gost, P. (2000), *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*, Barcelona, IMF-CSIC, p. 534.

⁸¹⁹ Juntament amb Antoni Cardona i Miquel Ferran, Francesc Cardona va arrendar la imposició el 8 d'abril de 1473 per 8.800 s.b. Miquel Milian, L. (2020), *La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*, (Tesi Doctoral), Girona, Universitat de Girona, t. 120, p. 700.

⁸²⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [10], f. 2r, citat per Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 272.

a Francesc Cardona en la Taula de Canvi. Posteriorment, l'arrendatari definiria el compte a l'hospital i també a en Cruanyes, que era qui havia venut el dit carregament.

No sabem què va passar després de la concòrdia signada. No obstant, a diferència del què apunta Bridgewater, no em sembla del tot clar que les exigències de l'arrendatari fossin degudes a una naturalesa jurídica flexible de l'hospital. Més aviat, crec que hauríem de parlar d'un possible impagament de la imposició per part del dit Cruanyes. I és que convé tenir present que l'impost sobre la llenya, que gravava el producte que li donava el nom i el carbó, s'imposava sobre la seva circulació i no sobre el consum. Dit d'una altra manera, qui estava obligat a pagar la imposició de la llenya no era qui la comprava, sinó qui comercialitzava amb ella.⁸²¹

Com hem vist, doncs, un dels primers contactes que va mantenir l'hospital de la Santa Creu amb la hisenda barcelonina va ser, justament, per defugir els impostos indirectes que gravaven els productes de consum bàsic. No obstant, les dues topades ara esmentades no justifiquen del tot l'encaix que hi hagué entre ambdues parts. Ans al contrari, com veurem, aquest es va fonamentar en la forta dependència que, en un inici, tingué l'hospital respecte les finances municipals.

A continuació analitzaré dos pilars econòmics que van ser fonamentals per a l'hospital de la Santa Creu durant el segle XV: la subvenció municipal i el deute públic barceloní. L'estudi de Manuel Sánchez dedicat a l'únic llibre comptable de l'hospital que s'ha conservat del segle XV demostra clarament la rellevància d'aquests dos elements. En l'annualitat de 1430-1431, el 44% dels ingressos de la Santa Creu provenien directament de la tresoreria de la ciutat comtal. Per una banda, els pagaments corresponents a la dita subvenció representaven el 27% (26.140 s.b.), per altra, les pensions ingressades per títols de deute emesos pel clavari barceloní suposaven un 17% (16.600 s.b.).⁸²² De fet, ambdues partides, que juntes sumaven 42.740 s.b., superaven amb escreix els ingressos que aquell any van generar els censos i drets sobre el patrimoni, que es van quedar en un total de 18.931 s.b. Les xifres, doncs, parlen per si mateixes: la importància que va tenir la capital catalana en les finances de l'hospital de la Santa Creu és incontestable.

Com ja he anunciat, seguidament estudiaré de forma separada l'encaix de la subvenció i del deute públic barceloní en les finances de l'hospital. El primer capítol el dedicaré al primer d'aquests pilars. N'identificaré l'origen i el seu significat, els mecanismes que van ser emprats per efectuar el seu pagament i la seva evolució durant els anys que va estar vigent. En el segon capítol analitzaré la relació que tingué l'hospital de la Santa Creu amb el deute que havia estat

---

⁸²¹ Sobre les imposicions que gravaven la circulació de mercaderies, vegeu Miquel Milian, L. (2020), *La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*, (Tesi Doctoral), Girona, Universitat de Girona, pp. 234-238.

⁸²² Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J. et Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 182-191.

venut pel clavari del municipi. En destacaré les principals formes d'adquisició i la seva evolució per tal de veure, finalment, quins efectes aquest va tenir dins de l'economia hospitalària.

1.1 1407-1482

L'ambiciosa empresa impulsada pel Consell de Cent, el capítol de la catedral i el bisbe de Barcelona havia previst, des d'un inici, que el sosteniment del nou institut assistencial es bastiria sobre el patrimoni dels antics hospitals fusionats. Certament, va ser aquest el motiu pel qual, durant els primers anys de la centúria, els administradors de la Santa Creu van haver de dur a terme tot un seguit de gestions que tenien per objecte els béns i rendes heretats. La signatura de nous establiments i de cartes precàries responia a tal efecte, així com també la venda i alienació d'una part del domini. Però sis anys després de la seva fundació, el pla de finançament que havia estat definit en l'escriptura fundacional de l'hospital de la Santa Creu acabaria resultant insuficient.

L'any 1407 passaria a ser un any vital per a l'hospital. Les rendes i possessions aportades pels antics centres havien servit per cobrir bona part de les despeses generades per la construcció del nou edifici, però una vegada aquest primer estadi estava apunt de ser superat, l'economia de la Santa Creu es trobava en una situació compromesa. Encara que no s'han conservat les actes de les reunions on s'haurien tractat aquestes qüestions, l'abril de 1479, en el curs d'una sessió del Consell de Cent, s'indicà que «*en l'any MCCCCVII [...] lo dit spital fos carregat de molts càrrecs, axí de diverses malalts, com de infants e persones insensades e altres*».⁸²³ Les necessitats econòmiques que tenia la Santa Creu semblen evidents. De fet, troben el seu paral·lel en l'argumentari emprat en alguns contractes de compra-venda a l'hora de justificar l'alienació de patrimoni, la qual quasi bé sempre aparegué motivada «*pro succurrendo necessitatibus dicti hospitalis*».⁸²⁴

Enfront d'una inestabilitat que podia provocar el final funest del nou hospital, el 31 de març de 1407 es va materialitzar el més ferm compromís del Consell de Cent amb la Santa Creu. Aquell dia els consellers van resoldre la concessió d'una subvenció anual de 3.000 florins (33.000 s.b.) que havia d'ajudar a sanejar la seva economia.⁸²⁵ Pocs mesos després, l'11 de juliol va ser ordenada una primera transferència de 22.000 s.b.⁸²⁶ Posteriorment, el 12 de gener⁸²⁷ i el

---

⁸²³ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 24, f. 154r.

⁸²⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 98-98v. Per una síntesi, vegeu Conejo da Pena, A. (2018), «La present casa, molt illustre y magnífica per la grandeza de son edifici». L'hospital de la Santa Creu de Barcelona: 1401-1417", dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 28, pp. 42-45.

⁸²⁵ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 73r.

⁸²⁶ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 73r.

⁸²⁷ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 73r.

16 de juliol⁸²⁸ de l'any següent van ser efectuats dos pagaments més de 5.500 s.b. cadascun, que van completar el total promès per aquella anualitat en la citada reunió del 31 de març.

La concessió que havia aprovat el Consell no va ser concebuda com un ajut perpetu que s'aniria renovant any rere any, sinó com un préstec o un donatiu condicionat.⁸²⁹ A mesura que l'hospital incrementés els seus ingressos, el seu producte seria restat de la quantitat que s'entregava anualment per motiu de la dita subvenció. Amb els anys, doncs, el valor dels 3.000 florins consignats aniria minvant, fins que arribés el moment que l'ajuda seria definitivament cancel·lada:

[...] en l'any MCCCCVII [...] la ciutat o los lavors Consellers ab alguns prohomens, havents de açò poder del Concell de Cent jurats, deliberaren que per la ciutat fos fet quescún any prèstech entre tres terces de quantitat de tres milia florins, ab condició, emperò, que si après lo dit spital adquiria rendes annuals que tanta quantitat, quanta quantitat pujarien dites rendes adquirides fos disminuïda del dit prèstech.⁸³⁰

Durant els anys que va restar vigent, la subvenció aprovada el març de 1407 va ser un recurs fonamental per a l'economia de l'hospital de la Santa Creu. Segons el *Llibre de caixa* de 1430-1431 estudiat per Manuel Sánchez, en aquella anualitat, el 26,87% dels ingressos que va tenir l'hospital provenien del dit ajut. Les dades que aporta la font són un reflex del constant suport econòmic que rebia l'hospital pel municipi barceloní i que, com he apuntat en la introducció del capítol, no només es manifestava a través de la dita subvenció. La consistència financera que el consistori aportava a l'hospital era realment important i, certament, es pot entendre com un producte de la seva munificència. Així i tot, és precís no oblidar dues qüestions.

En primer lloc convé puntualitzar que aquest recolzament econòmic no va néixer en el context fundacional de 1401, sinó quan el primer pla de finançament de l'hospital va començar a trontollar, és a dir, en el moment que s'observà que la dotació i els recursos patrimonials que la conformaven eren insuficients per mantenir la viabilitat de la institució. Tal com es va recordar anys més tard, «*en lo dit hospital fossen fetes grans obres, e per aquelles fossen venuts molts morabatins e censes del dit hospital, en tant que les reebudes eren ten poques que no bastaven a la sustentació del dit hospital*».⁸³¹

I en segon lloc cal recordar que, a tenor de les indicacions que aporta el primer *Capbreu* de la Santa Creu, on teòricament es van recollir les confessions de tots els tinents de l'hospital,

---

⁸²⁸ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 32, f. 153v; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 73r.

⁸²⁹ Lindgren, U. (1980), *Bedürftigkeit Armut Not. Studien zur Spätmittelalterlichen Sozialgeschichte Barcelonas*, Münster, Aschendorff, p. 130.

⁸³⁰ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 24, f. 154r.

⁸³¹ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 9, f. 30r.

les rendes i els immobles que l'hospital va heretar dels centres que estaven sota tutela municipal haurien estat molt menors que la d'aquells que estaven sota control eclesiàstic.

Ateses aquestes dues consideracions voldria recuperar la pregunta que em plantejava al final del capítol 3.1 del Bloc 3: s'ha d'entendre el suport ofert pel Consell, especialment aquell dispensat mitjançant la subvenció, com una acció que pretenia equilibrar la descompensació patrimonial adés esmentada? Amb molta prudència, car no tenim cap document que així ho testifiqui, crec que ho podríem afirmar. Fer-ho no negaria pas la preocupació del municipi per la salut i el bon funcionament dels hospitals, més aviat el contrari. Enteses les necessitats que tenia l'hospital i assumint que els béns que havien aportat les institucions que havien estat sota tutela municipal no eren equiparables a la resta, el Consell de Cent hauria acceptat que era el seu deure salvar la viabilitat de la Santa Creu. Així doncs, l'entrega anual de 3.000 florins, condicionada a l'augment de les rendes de l'hospital, hauria estat la mesura acordada.

El suport renovat que va rebre la Santa Creu va desembocar en un nou equilibri de poders entre les institucions fundadores, que es manifestaria en el sosteniment econòmic del centre. A partir de 1407, l'hospital de la Santa Creu entraria de ple en el paraigües de l'economia municipal. Un cop dins dels engranatges financers de la ciutat, l'hospital no només tindria un rol passiu, és a dir, en qualitat de beneficiari de la subvenció de la ciutat o com a perceptor de pensions censals que li havien estat donades o llegades per algun benefactor. Eventualment, en moments de necessitat i d'urgència, l'hospital de la Santa Creu actuaria com a institució creditícia del mateix consistori. Ara bé, abans d'aprofundir en aquests darrers apunts, cal veure quins van ser els mecanismes de pagament de l'ajut concedit el mes de març de 1407.

1.1.1. Els mecanismes de pagament

Ja he indicat que el primer ingrés de la subvenció es va satisfer en tres pagues: una primera de 22.000 s.b. el juliol de 1407, una segona de 5.500 s.b. el gener de 1408 i una tercera de la mateixa quantitat el juliol de 1408. En avant, però, el sistema de pagament no seria el mateix.

En el llibre del clavari on es va registrar la darrera de les retribucions citades, és a dir, la de juliol de 1408, s'indicà que la subvenció anual es repartiria en «*III terces o pagues, çò és, de III en III meses*», d'un mateix valor.⁸³² Això volia dir que, cada quatre mesos (març-juliol, juliol-novembre i novembre-març), les arque de la Santa Creu ingressarien 11.000 s.b., una quantitat que, amb el temps i a mesura que l'hospital augmentés de rendes, s'aniria reduint progressivament.

Durant els primers cinc anys, la subvenció va ser efectivament percebuda pel prior de l'hospital, càrrec que en aquell període va ser ocupat per Pere Cardona.⁸³³ Però a partir de 1412, la recepció de les terces seria encarregada al *receptor i distribuïdor de les monedes*, un càrrec

---

⁸³² AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 73r.

⁸³³ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, ff. 73r-75v.

aparentment instituint dos anys abans i que quedaria codificat en les primeres ordinacions de l'hospital l'any 1417.⁸³⁴ El dit *receptor* vetllaria per la percepció de la subvenció fins l'any 1428, quan els diners de les terces serien entregats a dos procuradors de la Santa Creu, Gaspar Olzina i Bernat Bonet, fruit de la reforma estatutària impulsada aquell mateix any.⁸³⁵

En un inici, les transferències de numerari van efectuar-se al final de cada període: la terça de març es pagava a juliol, la de juliol es transferia a novembre i la de novembre s'efectuava el març de l'any següent. Ben aviat, però, aquest mecanisme va tenir un encaix difícil en la gestió econòmica de l'hospital. Ja en la dècada de 1410 es detecten diversos fraccionaments en el pagament de les terces, els quals suposaven el seu avançament. El primer de tots es va dur a terme amb la terça de març de 1412. Enlloc d'esperar la rebuda dels diners a juliol, com era habitual, el 20 de maig l'hospital va rebre una bestreta de 4.400 s.b. sobre els 10.536 s., 3 d.b. que havia de percebre a finals del període.⁸³⁶ Els 6.136 s., 3 d.b. restants van ser ingressats el 12 de juliol.⁸³⁷ El mateix avançament es va executar amb la terça següent, la de juliol-novembre de 1412. El 27 de setembre la Santa Creu va rebre un primer ingrés de 9.436 s., 3 d.b., que, val a dir, era pràcticament la totalitat de l'import.⁸³⁸ Finalment, el 24 de novembre el procurador de l'hospital cobraria els 1.100 s.b. que faltaven.⁸³⁹

Les transaccions ara esmentades no van ser les úniques que es van acomplir durant aquell segon decenni. L'any 1414 van ser avançades les terces de març⁸⁴⁰ i juliol,⁸⁴¹ l'any 1415 ho va ser la de juliol⁸⁴² i en els anys 1416 i 1421 va ser anticipada la terça de març.⁸⁴³ En qualsevol cas, totes les operacions semblaven respondre als interessos del mateix centre, tal com va ser indicat en alguns assentaments del *Vuitè llibre de notaments*, on s'assenyalà que l'anticipació de numerari es feia «*al dit spital per soprir a ses necessitats*».⁸⁴⁴

El pagament de la subvenció en el darrer mes de cada terça va perdurar, com a mínim, fins l'últim quadrimestre de 1422 (novembre 1422-febrer 1423).⁸⁴⁵ No sabem en quin moment van ser efectuats els pagaments de 1423 i 1425, però sí que aquest últim any va passar quelcom remarcable: la subvenció no va ser satisfeta en tres terminis com venia sent habitual, sinó

---

⁸³⁴ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, ff. 76r-82v. AHSCP, *Llibre d'ordinacions de l'Hospital*, ff. 12v-14r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505)*, *Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), pp. 130-132. Vegeu el capítol 1.4.2 dins del Bloc 2.

⁸³⁵ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 82v. Sobre la reforma de 1428, vegeu el capítol 1.4.2 dins del Bloc 2.

⁸³⁶ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 75v.

⁸³⁷ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 75v.

⁸³⁸ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 76r.

⁸³⁹ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 76r.

⁸⁴⁰ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, ff. 76v-77r.

⁸⁴¹ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 77r.

⁸⁴² AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 78r.

⁸⁴³ Respectivament, vegeu AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 78v i f. 80 v.

⁸⁴⁴ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, ff. 76v-77r.

⁸⁴⁵ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 81v; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 40, ff. 115r-v.

mitjançant un sol pagament.⁸⁴⁶ I de la mateixa manera va ser pagada l'any 1426.⁸⁴⁷ Entre les possibles raons que justificarien aquesta modificació podríem adduir la mort prematura de Francesc Bussot, qui justament havia estat escollit clavari l'any 1424.⁸⁴⁸

Podia provocar la defunció sobtada d'un oficial com ell un trasbals en les finances del municipi? Malgrat no poder afirmar amb rotunditat la relació entre els dos fets, les dades proporcionades pel *Vuitè llibre de notaments* semblen indicar que el pagament d'una de les terces de 1424 o 1425 no es va completar. Un fet que, possiblement, va acabar condicionant els pagaments posteriors: després de satisfer la terça de març a juliol de 1425, el consistori hauria decidit avançar l'annualitat sencera corresponent als períodes de juliol de 1425 a juliol de 1426 i d'aquest al mateix mes de l'any 1427.

Els pagaments corresponents a les terces de 1427 i 1429 són desconeguts. Val a dir, però, que a partir d'aquest moment, el clavari de la ciutat decidiria efectuar el traspàs quadrimestral en el primer mes de la terça i no en l'últim, capgirant, així, l'ordre que havia estat practicat durant vint anys. És possible que el canvi fos entès com una mesura per anticipar-se a possibles daltabaixos com el que podia haver provocat la mort de Francesc Bussot. No hi ha dubte, però, que la nova disposició també responia a una necessitat del mateix hospital, que diverses vegades havia sol·licitat un avançament per poder cobrir algunes emergències. De fet, així va indicar-ho el clavari de la ciutat en el pagament de la terça de març de 1429:

Item done a-n Gaspar Sulzina e a-n Bernat de Bonet, ciutadans de Barcelona, procuradors e generals reebedor de totes rendes e altres drets pertanyents a l'hospital de la Sancta Creu de Barcelona, la quantitat de fora posada [CCCCXXXV ll., XIII s., XI d.], les quals venein pagadores al dit hospital a XI de juliol primer vinent per la paga dels IIII meses qui començan a córrer a XI del present mes de març e finirà a X del dit mes de juliol d'aquells MCCCVII lliures, I sou, VIII diners, les quals la dita ciutat acostuma prestar cascun any al dit hospital per sustentació de aquell, pagadores per III eguals pagues. [...] E és cert que la dita quantitat de fora posada los honorables consellers han anticipades pagar al dit espital ans de temps per rahó de la gran fretura o necessitat que'l dit hospital havia.⁸⁴⁹

L'any 1429 seria, doncs, el moment en què el consistori va regularitzar, definitivament, les retribucions de la subvenció. I sembla que les mesures que va aplicar van perdurar a mig termini.

---

⁸⁴⁶ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 82r.

⁸⁴⁷ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 82r; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 41-42, f. 90r.

⁸⁴⁸ Joan Francesc Boscà, *Memorial històric*, Jaume Sobrequés i Callicó (ed.), Barcelona, Associació de Bibliòfils de Barcelona, 1977, p. 111.

⁸⁴⁹ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 44, f. 103v.

L'abonament de les terces durant el primer mes del quadrimestre s'hauria mantingut fins a algun moment entre 1454 i 1456. De fet, és en el primer pagament de 1456 on s'observen canvis en la retribució. En el mes de març, l'hospital va ingressar dues ajudes de cop: la que corresponia a la terça de juliol-novembre de 1455 i la de novembre-març de 1455-1456.⁸⁵⁰ Parlem de dos pagaments extraordinaris, que, molt probablement, estigueren relacionats amb el conflicte esdevingut entre la Biga i la Busca els anys 1454 i 1455. Però d'aquests fets en parlaré més endavant. En qualsevol cas, ara podem afirmar que, a partir del pagament efectuat aquell mes de març de 1456, el consistori hauria passat a efectuar les retribucions fent servir el sistema original, pel qual la subvenció seria abonada en el darrer mes de cada terça.

El model recuperat a mitjan segle XV va perdurar fins la dècada dels anys setanta. En un moment en que la hisenda de la capital catalana estava patint els estralls de la Guerra, la gestió i el pagament de la subvenció presentarien nous símptomes que n'albiraven el final. Una coda que es materialitzaria en la cessió a tercers de parts de la subvenció i, sobretot, en els endarreriments de la mateixa.

Sense conèixer la raó de fons que ho va motivar, sabem que cinc cessions van ser efectuades entre agost de 1474 i desembre de 1475. Les primeres es van dur a terme mitjançant la terça de juliol de 1473, que no va ser abonada fins l'any següent. Aleshores, l'agost de 1474, dels 7.333 s., 4 d.b. que s'havien de rebre, els administradors de la Santa Creu en van destinar 2.200 s.b. a la tutoria dels fills del mercader Marturià Salvador i 2.200 s.b. més van ser entregats al carnisser Joan Sitjar.⁸⁵¹ Els 2.933 s., 4 d.b. restants van ser ingressats per l'hospital. Una gestió semblant es va dur a terme amb el pagament de la terça següent, la de novembre de 1473, que no va ser pagada fins desembre de 1474. La quantitat que havia de percebre l'hospital era la mateixa, però 2.200 s.b. van ser lliurats a la vídua del mateix Marturià i 508 s.b. van ser concedits al llibreter Pere Saragossa.⁸⁵² Finalment, la darrera cessió es va executar amb la terça de març de 1475, que va ser retribuïda el desembre d'aquell any i amb la qual, altra vegada, es van lliurar 508 s.b. a Pere Saragossa.⁸⁵³

L'estudi de les cessions ja ha revelat tres endarreriments en el pagament de les terces: el de juliol de 1473 va ser ingressat l'agost de 1474, el de novembre de 1473 ho va ser el desembre de 1474 i el de març de 1475 ho va ser el desembre d'aquell mateix any. Però la llista va ser més llarga. El 15 de novembre de 1476 va ser retribuïda la terça que havia de ser pagada el novembre 1475,⁸⁵⁴ el maig de 1477 es va satisfer el pagament de març de 1476,⁸⁵⁵ el març de 1478 es van

---

⁸⁵⁰ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 72, f. 82v i 83v.

⁸⁵¹ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 89, f. 130r.

⁸⁵² AHCB, 1B.XI, Clavaria, 89, f. 143v.

⁸⁵³ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 90, f. 135v.

⁸⁵⁴ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 93, f. 125v.

⁸⁵⁵ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 94, f. 131r.

ingressar els diners corresponents a l'any anterior⁸⁵⁶ i el pagament que va ser rebut el juny de 1482 pertanyia al de novembre de l'any 1480.⁸⁵⁷

Un cop analitzats els mecanismes emprats en la retribució de la subvenció i les diferents problemàtiques que van sorgir, passem a veure quin va ser el curs d'aquest préstec encetat el 1407 i que servir al finançament de la Santa Creu durant setanta-cinc anys.

1.1.2 L'evolució de la subvenció

Com he indicat a l'inici del capítol, és important recordar que la subvenció no va ser pas un ajut a perpetuïtat, sinó un préstec o donatiu que estava condicionat al volum dels ingressos que rebria l'hospital de la Santa Creu. Teòricament, a mesura que la institució augmentés en ingressos, el préstec de 3.000 florins s'aniria reduint fins que arribés el moment en què seria cancel·lat.

Atès el condicionant establert, no és d'estranyar que ben aviat els 3.000 florins concedits fossin reduïts a una quantitat menor. La consignació de l'herència de Jaume Desnogués l'any 1410, que consistia en 1.391 s., 3 d.b. censals sobre Barcelona,⁸⁵⁸ va suposar l'inici de les retallades. En efecte, la subvenció va passar dels 33.000 s.b. inicials a 31.608 s., 9 d.b.⁸⁵⁹ Així mateix, l'any 1416, la subvenció va reduir-se a 31.208 s., 9 d.b.,⁸⁶⁰ coincidint, justament, amb la percepció d'un censal mort de 400 s.b. de pensió sobre la ciutat de Lleida que havia estat llegat per Pere Boteller.⁸⁶¹ Posteriorment, durant el mes de novembre, es va dur a terme la segona reducció de l'any, per la qual la subvenció va passar a ser de 31.083 s., 9 d.b.⁸⁶² Desconec quin va ser el motiu així com tampoc he pogut identificar què va propiciar la quarta devaluació del préstec l'any 1423, quan aquest va passar a ser de 26.141 s., 9 d.b.⁸⁶³

Retornant a les reduccions motivades pels llegats de Desnogués i Boteller, cal apuntar que aquestes són les úniques que permeten exemplificar de quina manera l'adquisició de renda, independentment del seu origen, podia repercutir sobre el valor de la subvenció. Alhora, però, la seva excepcionalitat deixa en evidència la poca pressió que exerciria el municipi sobre el patrimoni hospitalari.⁸⁶⁴ I és que al llarg de setanta-cinc anys, la subvenció

---

⁸⁵⁶ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 95, f. 125v.

⁸⁵⁷ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 98, f. 108v.

⁸⁵⁸ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 34, f. 40r.

⁸⁵⁹ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 74v; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 34, f. 134r.

⁸⁶⁰ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 78r.

⁸⁶¹ Vegeu Taula 34 en l'Apèndix 3.

⁸⁶² AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 78v.

⁸⁶³ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 81v.

⁸⁶⁴ Durant la sessió celebrada el 13 de novembre de 1482, en la que es va aprovar la cancel·lació definitiva de la subvenció, el Consell va justificar l'absència de reduccions entre 1420 i 1450 assenyalant que «en dits temps e après per molts anys, los comptes del dit spital stiguessen en lo racional de la ciutat, e per consegüent la ciutat sabia quant lo dit spital augmentave, e segons lo dit augment disminuïa dit préstich, emperò com après lo dit hospital creàs racional en dit spital, no metent los comptes en poder dels racionals de la ciutat, per consegüent

tan sols va ser reduïda sis vegades.⁸⁶⁵ Enfront d'aquesta realitat, considero més que encertada l'apreciació feta per Pol Bridgewater, en considerar que «*mentre la ciutat tingués el múscul financer suficient, el compromís amb l'hospital semblava transcendir els límits estrictes de la normativa associada al préstec*».⁸⁶⁶

Després de la rebaixa consignada el 1423, vindrien uns anys en què el valor de la subvenció es mantindria immòbil. Haurien de passar disset anys fins que es produís una nova reducció, però ja hi arribarem. Ara paga la pena prestar atenció al debat sorgit entorn 1430 i que va posar sobre la taula, per primera vegada, la supressió del préstec. Val a dir, però, que la importància de la proposta no troba un eco pertinent en la documentació. Certament, les notícies pervingudes són més aviat vagues i ens exigeixen certa prudència amb el seu tractament.

El 26 d'agost de 1433, un prevere anomenat Joan Brunet va presentar una iniciativa als consellers de la ciutat per administrar l'hospital de la Santa Creu sense la necessitat de recórrer a la subvenció municipal.⁸⁶⁷ És possible que l'ideòleg de la proposta fos el mateix Brunet que havia ocupat el càrrec de receptor de les monedes entre 1418⁸⁶⁸ i 1428⁸⁶⁹ i que, posteriorment, havia estat prior de l'hospital entre 1429 i 1430,⁸⁷⁰ quan va ser rellevat per Pere Sailla.⁸⁷¹ En qualsevol cas, sabem que l'oferta va ser debatuda el mateix dia. Els consellers reunits van encomanar a Ferrer Nicolau de Gualbes i Huguet Fivaller per tal que n'estudiessin la seva viabilitat i després en fessin relació al Consell.

Encara que no he pogut trobar cap testimoni directe de la discussió tinguda aquell 26 d'agost, una missiva enviada als consellers pocs dies més tard podria oferir nous detalls.⁸⁷² Es

---

era ignorat quant dit spital augmentave». AHCB, 1B.II, Deliberacions, 26, f. 98v. Si bé és cert que des de 1417 l'ofici de racional va quedar codificat en les ordinacions de l'hospital, sembla difícil creure que aquest càrrec quedés al marge del control municipal. De fet, sabem que l'audició de comptes del *Llibre de caixa* de 1430-1431 va ser feta per Gabriel Canyelles, qui aleshores era escrivà dels racionals de la ciutat i n'havia rebut «comissió per los honorables consellers». AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, f. 110r. Sobre el càrrec de racional de l'hospital, vegeu AHSCP, *Llibre d'ordinacions de l'Hospital*, ff. 21v-22v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), pp. 138-139.

⁸⁶⁵ Vegeu Gràfic 15 en l'Apèndix 4.

⁸⁶⁶ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 275.

⁸⁶⁷ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 1, f. 25v.

⁸⁶⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [9], ff. 204v-206r.

⁸⁶⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 93v.

⁸⁷⁰ L'elecció de Joan Brunet com a prior de la Santa Creu no l'he trobada entre els protocols de Joan Torró. Tot i això, diversos contractes permeten documentar que va ocupar el dit càrrec entre 1429 i 1430. Per citar dos exemples, vegeu AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 91v-92r; AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], f. 102r.

⁸⁷¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 139r.

⁸⁷² AHCB, 1B.X, Lletres comunes originals, 6, f. 60r. Vegeu-ne l'edició en el Document 7 de l'Apèndix 1. Convé apuntar que la carta ja ha estat transcrita i estudiada, si bé no ha gaudit de gaire atenció. Vegeu Fuster Pomar, J. (1960), "Origen y evolución de la asistencia psiquiátrica en el Instituto Mental de la Santa Cruz", dins *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, 20 (2), pp. 197-201; Perarnau Espelt, J. (1979), "Sobre mestre Antoni Sedacer

tracta d'una carta anònima que va ser rebuda el 3 de setembre d'aquell any i que recollia unes suggeridores reflexions que havien estat plantejades per dos col·lectius diferents. De fet, malgrat no conèixer qui va ser-ne l'emissor, pel contingut específic i el moment en què va ser redactada la missiva, podríem considerar que aquesta era resultant de la consulta que haurien fet Gualbes i Fivaller durant els darrers dies de l'agost i els primers de setembre. És precís assenyalar que la carta no només recollia les versions que ambdós grups van fer al voltant de la subvenció que rebia l'hospital de la Santa Creu, sinó també el seu parer en quant a la centralització de la gestió econòmica de l'hospital des del mateix consistori. Ara, però, em centraré només en la primera qüestió, el debat sobre si convenia o no suprimir la subvenció i perquè.

El primer grup que va expressar la seva opinió van ser els anomenats *administradors de la bossa comuna*, que, si bé no sabem ben bé qui eren, pensem que serien un grup proper a les finances de la ciutat. Ells es van mostrar favorables a la cancel·lació del préstec que rebia la Santa Creu. Consideraven pertinent acceptar la proposta que els hi havia fet un particular, gràcies a la qual s'aconseguiria descarregar una part de les despeses que tenia el municipi barceloní. Els administradors d'aquesta *bossa comuna* apel·laven a la mala situació econòmica que travessava la ciutat i estaven convençuts que l'hospital podia ser «*bestantment proveyda sens la dita subvenció*». De fet, esperaven que els consellers tinguessin a bé el seu parer i, si no ho feien, en tant que coneixedors d'aquesta realitat, ho carregarien amb la seva consciència.

La resposta que van donar els primers no va ser ben rebuda pels dits *advocats dels pobres*, que també van exposar el seu parer a la proposta. Tampoc sabem qui eren els membres que conformaven aquest grup. Segons Josep Perarnau es tractava d'un conjunt d'intel·lectuals que, segons el lèxic emprat en el seu argumentari, hauria estat format per membres propers a l'Escola Lul·liana de Barcelona.⁸⁷³ Amb tot, sense necessàriament excloure la proposta de Perarnau, convé recordar que a mitjan segle XIV arreu de la Corona d'Aragó es va començar a instituir la figura de l'*advocat de pobres*, que s'encarregava de vetllar pels interessos i la defensa dels més desvalguts.⁸⁷⁴ Sigui com vulgui, el dictamen que aquests van manifestar en la missiva va ser un no rotund a la cancel·lació, carregat de duresa i perplexitat davant d'una mesura que consideraven sonada i gens calculada. Totes les raons apuntaven a la vanitat de l'oferent.⁸⁷⁵ Subtilment assenyalaven que una proposta així havia de provenir d'alguna persona que

---

i l'ambient de l'Escola Lul·liana de Barcelona", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 7, pp. 133-153.

⁸⁷³ AHCB, 1B.X, Lletres comunes originals, 6, f. 60 r.

⁸⁷⁴ Planas Rosselló, A. (1994), "La abogacía en Mallorca (Siglos XIII-XVIII)", dins *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: revista d'estudis històrics*, 50, pp. 339-342.

⁸⁷⁵ Per un suggestiu estudi sobre les motivacions més personals que hi havia rere la fundació d'hospitals, vegeu Conejo da Pena, A. (2018), "«El orgullo y la vanidad han construido más hospitales que todas las virtudes juntas». Patronazgo artístico y patrimonio hospitalario en la Corona de Aragón (siglos XIV-XV)", dins *Revista de la CECEL*, 18, pp. 69-112.

fos ten acostumada en obres sanctas e virtuosas que ab veritat se'n pogués presomir, que-l appetit de pendre tal e tan gran càrrech li vengués del Sant Spirit, qui-l mogués a voler treballar en la necessitat dels pobres per complir-hi les obres de misericòrdia e no per delit ni per profit de si matex.⁸⁷⁶

De fet, en cap moment dubtaven del poder econòmic que tenia la persona, però mantenien certes discrepàncies amb les seves intencions. Per aquestes raons i perquè «*sia pública fama que de la dita persona qui fa la dita oferta se sia vista duas vagades manifesta sperència contrària a totes les condicions dessús ditas necessàries a aytal regiment*» van desaconsellar cedir-li la gestió econòmica de la Santa Creu i, per conseqüent, retirar-ne la subvenció.

Ja he apuntat que la subvenció que rebia la Santa Creu va perviure fins els anys vuitanta del segle XV i, per tant, l'opció que van triar els consellers de Barcelona hauria estat fortament condicionada per les valoracions aportades per aquells que s'anomenaven *advocats dels pobres*. Però perquè? Quins motius haurien fet prevaldre la seva opinió enfront de la que van donar els *administradors de la bossa comuna*, que, teòricament, controlaven els moviments financers i les necessitats econòmiques del municipi?

El debat final sembla que va eludir qualsevol qüestió en matèria econòmica i es va centrar en el caràcter públic de la institució, el qual s'havia de preservar. Tal com s'expressava en la missiva estudiada, qualsevol bé públic era major i més profitós que algun de particular. És més, entre els propis béns que sostenien la cosa pública n'hi havia uns que eren més importants que d'altres. Per exemple, es deia que

los murs e les fons són béns públichs de la ciutat, emperò majoritat han los murs sobra les fons, car sens les fons pot ésser proveyda la ciutat d'aygues, e sens los murs no poria ésser proveyda de bona defensió.

Dins d'aquesta gradació, el bé superior era aquell que donava resposta a la necessitat dels pobres, ja que

aytal compliment prenga Jesucrist ésser fet a la sua propria persona, com sia scrit que per ell matex, Jesucrist, serà dit en lo juy final a aquells qui hauran proveït a la dita necessitat *Quod vini eximinimis fecistis mihi fecistis*.

El servei que oferia l'hospital de la Santa Creu a la comunitat, en general, i als pobres, en particular, tan sols es podria preservar en la seva plenitud si conservava la seva naturalesa

---

⁸⁷⁶ AHCB, 1B.X, Lletres comunes originals, 6, f. 60 r.

pública. I atorgar la seva gestió a un particular implicava una renúncia en aquest sentit. Finalment, doncs, la decisió presa potser no va ser la més amable per a les finances del municipi, sinó la més conservadora, és a dir, mantenir la gestió de l'hospital de la Santa Creu tal com estava.⁸⁷⁷ En qualsevol cas, a tenor del que succeiria a València anys després, sembla que la decisió presa hauria estat la més encertada. A finals de segle, els hospitals de la ciutat del Túria encara estaven controlats per membres de l'oligarquia, però la complicada situació que aquesta travessava tenia una impacte directe sobre la gestió i el funcionament de les institucions. Les dificultats del col·lectiu suposava un greu problema polític, ja que la desatenció i l'estat en què es trobaven els seus hospitals acabava suposant un perill pel manteniment de l'ordre social.⁸⁷⁸

Retornem de nou a l'evolució de la subvenció de 1407. Després de l'impàs de 1433, el préstec que rebia la Santa Creu es va mantenir en la cota dels 26.141 s., 9 d.b fins 1450, moment en què el Consell va acordar reduir-lo fins a 22.000 s.b.⁸⁷⁹ Les raons que van justificar aquesta decisió van ser dues. Per una banda, la reforma es devia a una operació de caire més general que tenia per objecte el sanejament de les finances urbanes, ja que «*de bon tros les reebudes no abasten a pagar les despeses e cové que sa a cercar manera que les despeses sien aminvades*».⁸⁸⁰ Altrament, la reducció atenia a una segona qüestió d'allò més rellevant. Des que s'havia fet l'última reducció el 1423, les rendes de l'hospital havien augmentat més que no pas els 4.141 s., 9 d.b. que a partir de llavors deixaria de percebre.⁸⁸¹ Així doncs, tal com s'havia acordat l'any 1407, «*la dita ciutat deliberà que la dita subvenció pusqués disminuir tant com lo dit hospital augmentaria de reebuda*».⁸⁸²

La reforma aprovada el maig de 1450 va ser la que es mantingué en vigor durant més temps, ja que no es va tornar a modificar fins l'any 1479. No obstant això, durant els anys centrals de la centúria, la subvenció va patir nous contratemps. Entre 1454 i 1455 va tenir lloc un confús episodi relacionat amb el préstec a la Santa Creu, que estigué vinculat a l'aferrissat

---

⁸⁷⁷ Comelles Esteban, J. M. (2006), *Stultifera navis. La locura, el poder y la ciudad*, Lleida, Editorial Milenio, p. 37.

⁸⁷⁸ Rubio Vela, A. (2009), "El problema hospitalario en Valencia a finales del siglo XV. Dos cartas al inquisidor Torquemada", dins *Cuadernos de historia de España*, 83, pp. 147-148.

⁸⁷⁹ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 168, f. 96r; AHCB, 1B.XI, Clavaria, 65, ff. 133v-144r.

⁸⁸⁰ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 6, ff. 106v-107r, citat a Lindgren, U. (1980), *Bedürftigkeit Armut Not. Studien zur Spätmittelalterlichen Sozialgeschichte Barcelonas*, Münster, Aschendorff, p. 130. La mesura estalviadora anà acompanyada de la retirada dels guardes de Castellví de Rosanes, que permetria salvar 3.080 s.b. anuals i que es podrien destinar en les obres comunes de la ciutat així com altres pagaments fets des de la Taula de Canvi.

⁸⁸¹ «E primerament fou deliberat que de aquelles MCCCVII lliures de les quals la dita ciutat fa subvenció quescun any al hospital de Santa Creu per sosteniment del dit hospital, ne sien levades quescun any CCVII lliures, així que solament hi faça subvenció per any MC lliures, car attés que deppuis que la ciutat fa la dita subvenció de les dites MCCCVII lliures, lo dit hospital ha augmentat de reebuda quescun any més que no son les dites CCVII lliures». AHCB, 1B.II, Deliberacions, 6, f. 107r.

⁸⁸² AHCB, 1B.II, Deliberacions, 6, f. 107r.

enfrontament entre la Busca i la Biga, un dels punts del qual era, justament, el control de la despesa pública.⁸⁸³

El conflicte ha estat estudiat per Pol Bridgewater, qui en situa l'inici l'any 1453, quan en l'elecció dels administradors seculars de l'hospital no va ser respectat un dels estatuts més importants del seu govern: la durada del càrrec dels administradors.⁸⁸⁴ Jaume Sapila, membre de la Biga, va renovar el seu mandat per quart any consecutiu fent servir com a pretext unes obres que ell havia iniciat. Per contra, Bertran Torrò, que era del partit buscaire, tot i portar només un any en el càrrec, va ser rellevat abans d'hora per Pere Sastrada, un ciutadà barceloní proper als interessos de l'oligarquia. Un any després, però, quan la Busca ja s'havia assentat en el poder municipal, Sapila i Sastrada serien revocats del càrrec i substituïts per Jofre Sirvent i Miquel Desplà. Ben aviat, però, els nous administradors seculars toparien amb els seus homòlegs eclesiàstics, estretament vinculats a l'oligarquia barcelonina i més afins als seus interessos.

L'esclat del conflicte dins del govern de la Santa Creu va arribar el juliol de 1454.⁸⁸⁵ Les raons que el van justificar van ser les discrepàncies que va generar la readmissió de dos antics oficials, un físic i un cirurgià que havien estat expulsats per l'administració anterior. Les discussions entre seculars i eclesiàstics van arribar al consistori barceloní i, fins i tot, el govern buscaire intentaria establir una negociació amb el capítol de la catedral. Però qualsevol intent d'acord resultà inútil. Tant és així que el 22 d'octubre de 1454 el Trentenari va proposar excloure els administradors eclesiàstics de la gestió de la subvenció i d'afegir-hi els consellers. L'endemà, quan es va deliberar l'assumpte pel Consell de Cent, la mesura aprovada va ser encara més sorprenent: «*que lo beneplàcit de fer lo préstech al dit hospital dels dits IIM florins quescun any per subvenció de aquell sia revocat, e de fet lo dit concell lo revocà*».⁸⁸⁶ Tot i la duresa, s'indicà que

attès que lo dit préstech se fehia a a glòria e honor de nostre senyor Déus e agran sustentació del dit hospital, e és de veure que aquesta ciutat ne és molt prosperada, lo dit Concell de Cent jurats deliberà que lo dit préstech de IIM florins sia fet de nou quescun any al dit

---

⁸⁸³ Sobre el programa de la Busca i les seves actuacions un cop va accedir al poder municipal, vegeu Batlle i Gallart, C. (1973), *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 195-321.

⁸⁸⁴ Bridgewater Mateu, P. (2018), "Els administradors de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona en el marc dels conflictes urbans del segle XV" dins Barceló Prats, J., Comelles Esteban, J. M., Conejo da Pena, A. (eds.), *Imago Civitatis. Hospitales y Manicomios en Occidente*, Tarragona – Barcelona, Publicacions URV - Universitat de Barcelona, p. 103.

⁸⁸⁵ Bridgewater Mateu, P. (2018), "Els administradors de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona en el marc dels conflictes urbans del segle XV" dins Barceló Prats, J., Comelles Esteban, J. M., Conejo da Pena, A. (eds.), *Imago Civitatis. Hospitales y Manicomios en Occidente*, Tarragona – Barcelona, Publicacions URV - Universitat de Barcelona, pp. 106-107.

⁸⁸⁶ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 9, ff. 30r-32v.

hospital ab les qualitats que fou fet lo primer préstech, a beneplàcit, emperò, de la dita ciutat, e tant quant al Concell de Cent jurats serà vist fahedor, e no en altra forma.⁸⁸⁷

Sembla que el Consell es reservava l'opció de recuperar la subvenció en el moment que considerés oportú. No obstant, reblava en el fet que el valor i la distribució dels 22.000 s.b. seria decisió exclusiva dels consellers «*qui ara són e per temps seran, ab consell de prohomens de tots estaments per ells elegidors*».

La mesura acabà en una suspensió temporal de l'ajut. Cinc mesos més tard, el 24 de març de 1455, el Consell va decidir pagar a la Santa Creu «*una terça o aquella quantitat del dit préstech que als dits consellers serà vist fahedor ésser necessària*».⁸⁸⁸ L'aturada en la percepció de l'ajut suposava un problema per a l'hospital. En la mateixa reunió s'indicà que, sense aquest, la Santa Creu no podia retribuir al personal que treballava en la institució. En primer lloc, no tindria diners per a les dones que alletaven els infants i que arribaven a l'hospital pels volts de Setmana Santa: «*e si lo dit hospital no havia lo dit préstech no porien ésser pagades, e és de creure que les dites dones leixerien los dits infants, de que-s seguiria gran scàndol e perill*».⁸⁸⁹ Tanmateix, «*molts dels ministres del dit hospital, qui no poden ésser pagats de llurs salaris, leixerien lo dit servey, de que-s seguiria gran inconvenient*».⁸⁹⁰

Malauradament, els dos llibres del clavari que cobriren el període entre octubre de 1454 i març de 1455 no s'han conservat, fet que ens impedeix saber si el consistori va compensar l'hospital pel pagament de novembre de 1454 o, fins i tot, què se li entregà després de la reunió del 24 de març de l'any següent. Amb tot, és possible que no fos fins el març de 1456, quan es van satisfer dues terces alhora –un total de 14.666 s., 8 d.b.–⁸⁹¹ que s'aconseguís recompensar la incertesa viscuda durant els darrers mesos de 1454 i els primers de l'any següent.

Un cop superat el sotrac, la percepció de la subvenció sembla que no va patir cap modificació durant, gairebé, dues dècades. Fins i tot en els primers anys de la guerra civil catalana la tresoreria municipal va complir puntual i rigorosament amb el pagament de l'ajuda de la Santa Creu. I això és quelcom remarcable, ja que el compromís de la ciutat amb l'hospital durant la guerra acabaria sent motiu d'elogi per part dels administradors de l'hospital general de Mallorca anys més tard.

El 10 de setembre de 1478, Galceran Gener i Pere de Vilallonga, aleshores administradors del dit hospital de Mallorca, es van presentar davant dels jurats de la ciutat per manifestar la

---

⁸⁸⁷ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 9, ff. 94r-95v, citat per Bridgewater Mateu, P. (2018), "Els administradors de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona en el marc dels conflictes urbans del segle XV" dins Barceló Prats, J., Comelles Esteban, J. M., Conejo da Pena, A. (eds.), *Imago Civitatis. Hospitales y Manicomios en Occidente*, Tarragona – Barcelona, Publicacions URV - Universitat de Barcelona, p. 109.

⁸⁸⁸ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 9, ff. 94r-95r.

⁸⁸⁹ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 9, f. 94r.

⁸⁹⁰ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 9, f. 94r.

⁸⁹¹ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 72, f. 82v i 83v.

situació delicada en què es trobava el centre, del qual s'albirava un «*gran decayment e total destrucció si no és ajudat e socorregut, car les entrades no basten a la sustentació e vida dels pobres e infants qui cascun die augmenten e són exposats a l'hospital*». ⁸⁹² Una vegada havien relatat l'estat penós de l'hospital, els administradors van evocar de forma genèrica la gestió empresa en altres ciutats, «*en les quals semblants hospitals són molt ajudats e han tot lo que és necessari e abundantment*» i, de forma explícita, recordaren el cas de Barcelona, on

en lo temps de la guerra, oppressa e destruhida de rendes e censals, e lo gran hospital de aquella, preuat e destituhit de totes les sues rendes e emoliments, no obmès la dita ciutat de les sues necessitats socórrer e ajudar. Aquells ans li donà Iimil liures cascun any tant que durà la guerra, de que la dita ciutat ha obtengut, de nostre senyor Deu, beniffici de pau e indulgència de la reyal magestat, e és stada preservade dels grans perills en los quals ere. ⁸⁹³

L'exemple ofert pels administradors mallorquins és altament representatiu del deure moral que sentia la ciutat de Barcelona vers l'hospital de la Santa Creu. No obstant, encara que Déu, potser, la va preservar «*de grans perills*», no la va lliurar del setge que durant mesos van fer les tropes de Joan II. Els efectes de la guerra van ser devastadors per a l'economia municipal i, tard o d'hora, tindrien el seu impacte sobre les finances de la Santa Creu. Certament, la manca d'ingressos provinents dels impostos indirectes va provocar que la ciutat es trobés en una situació de compromís, ja que no tenia diners per pagar els seus creditors. ⁸⁹⁴

Tot i la realitat adversa, els dirigents barcelonins van fer el possible perquè l'hospital no se'n ressentís profundament. A tal fi, van prioritzar el pagament de censals a la Santa Creu enfront altres particulars, però d'aquesta qüestió en parlaré més endavant. Ara bé, aquesta preeminència no s'aplicà a la subvenció. Com he apuntat anteriorment, a partir de 1474 es van produir els primers endarreriments en els seu pagament. Uns indicadors d'alerta que, pocs anys més tard, desembocarien en la cancel·lació definitiva del préstec.

Atesa la situació que vivia Barcelona, l'1 d'abril de 1479 el Consell va sondejar la supressió de la subvenció. ⁸⁹⁵ Els consellers adduïen que l'estat en què es trobaven les finances de la Santa Creu era diametralment oposat a la situació de la tresoreria municipal: «*lo dit hospital ha per gràcia de Déu molt augmentat en renda e la ciutat és freturant e no té modo de fer préstichs*». ⁸⁹⁶

---

⁸⁹² ARM, Actes del Gran i General Consell, 11, f. 39v.

⁸⁹³ ARM, Actes del Gran i General Consell, 11, f. 39v.

⁸⁹⁴ Per una relació completíssima sobre els ingressos i les despeses del municipi barceloní durant la guerra, vegeu Miquel Milian, L. (2020), *La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*, (Tesi Doctoral), Girona, Universitat de Girona, pp. 185-628.

⁸⁹⁵ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 24, ff. 153v-155r, citat per Vicens Vives, J. (1936), *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, vol. 1, Barcelona, Tipografia Emporium, p. 241.

⁸⁹⁶ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 24, f. 154r.

La proposta es justificà per la penosa situació que arrossegava la ciutat, la qual «*stigua axí admesa que no pot pagar sos crehedors*». ⁸⁹⁷

La decisió no era gens baladí. Mereixia ser tractada amb cura i era necessari avaluar quina era la situació real en què es trobava la Santa Creu. A tal fi, doncs, el Consell va nomenar a Joan Roig per estudiar els ingressos que tenia l'hospital. ⁸⁹⁸ Tanmateix, en la mateixa reunió del primer d'abril, es va acordar satisfer la terça de novembre de 1477 que es devia a l'hospital, car d'aquesta en depenia per pagar certs deutes pendents amb carnisers, formenters *e altres*, alhora que havia de cobrir el salari de les dides i d'alguns treballadors. ⁸⁹⁹ Finalment, el 22 de novembre d'aquell mateix 1479, el govern barceloní va prendre una primera decisió. Enlloc de suprimir del tot la subvenció, va decidir rebaixar-la a 1.000 florins (11.000 s.b.). ⁹⁰⁰ I entre tant, Joan Roig procediria amb la seva avaluació:

[...] mossèn Joan Roig, com los altres consellers companyons seus, donaren ordre en veure los llibres e capbreus del dit hospital, a fi fos vist què rebia lavors e què reeb vuy dit spital de renda anual. E més fonch dat ordre en veure en los capbreus de la ciutat què reebia lavors e què reeb vuy sobre la ciutat. E aximateix sobre lo General, e sobre Mallorques, e sobre Aragó, e encara sobre altres universitats e aximateix sobre singulars. ⁹⁰¹

Tres anys més tard de la seva elecció, Roig va recollir i lliurar els resultats obtinguts. I aquests serien determinants. El 13 de novembre de 1482, Joan indicaria al Consell que els ingressos anuals que tenia la Santa Creu «*pujave als dits tres milia florins e més*». Així doncs, enfront d'una situació que contravenia l'acord de 1407, el govern municipal va decidir cancel·lar, definitivament, la subvenció que havia atorgat a l'hospital de la Santa Creu durant tants anys. ⁹⁰²

1.2 El deute públic

L'estudi dels vincles financers entre l'hospital de la Santa Creu i el municipi barceloní no seria complet si no inclogués una anàlisi del què fou una font d'ingressos indispensable per a la

---

⁸⁹⁷ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 24, f. 154v.

⁸⁹⁸ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 24, f. 155r.

⁸⁹⁹ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 24, f. 155r.

⁹⁰⁰ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 24, ff. 213r-215r, citat per Vicens Vives, J. (1936), *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, vol. 1, Barcelona, Tipografia Emporium, p. 241. L'únic pagament corresponent a dita reducció que he pogut identificar pertany a la terça de novembre de 1480, la qual va ser retribuïda el 26 de juny de 1482. AHCB, 1B.XI, Clavaria, 98, f. 108v.

⁹⁰¹ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 26, f. 99r.

⁹⁰² AHCB, 1B.II, Deliberacions, 26, ff. 99v-100r.

institució: el cobrament de pensions de censal mort.⁹⁰³ Retornant altra vegada a l'estudi de Manuel Sánchez, veiem que en l'annualitat de 1430-1431 el deute representava per a l'hospital un 27,8% dels ingressos (27.100 s.b.), del qual, un 61% de les pensions rebudes (16.600 s.b.) provenien de la tresoreria barcelonina.⁹⁰⁴

Tres dècades després de la fundació de l'hospital, la percepció d'interessos de deute era fonamental per a les finances de la institució. De fet, eren la partida dels ingressos que més entrades suposava per a la institució. Tal com el mateix Sánchez esmenta, no només Barcelona pagava censals morts a la Santa Creu. Diversos particulars i altres universitats com les de Tàrraga, Sabadell, Montblanc, Argençola, Cambrils, Berga, Perpinyà, la ciutat i regne de Mallorca i les Diputacions del General de Catalunya i Aragó també figuren en el llistat de censataris de l'hospital a inicis dels anys trenta.⁹⁰⁵

La percepció de pensions censals no era una novetat, sinó un fet compartit per altres institucions hospitalàries arreu de la Corona d'Aragó. Un exemple clar el proporcionen els hospitals valencians, que durant el darrer terç del segle XIV van començar a rebre pensions censals per part del municipi. Segons Agustín Rubio, el primer en participar dels interessos de deute va ser l'hospital d'en Clapers, que l'any 1370 rebria 275 s.b. Ben aviat, però, la llista s'ampliaria. Set anys més tard, l'hospital de la Reina rebria un total de 1.000 s.b. censals del Consell; el 1381, l'hospital de Sant Llàtzer en percebria 590 s.b.; finalment, a partir de 1382, l'hospital de beguins ingressaria un interès de 50 s.b. sobre el deute del municipi.⁹⁰⁶ La participació dels centres esmentats en el deute municipal va incrementar-se paulatinament durant aquells trenta anys. Si bé els ingressos de l'any 1370 representaven la modesta quantitat de 275 s.b. anuals de renda, l'any 1400 aquesta hauria augmentat fins als 5.841 s.b, un valor que com el mateix Rubio indica, suposava un capital dipositat que oscil·lava entre els 70.000 i 76.000 s.b.⁹⁰⁷

Una altra evidència del segle XIV la trobem en l'hospital de Berenguer de Castelltort fundat l'any 1389, el qual va ser dotat, entre altres, amb un censal de 3.000 s.b. de renda,

---

⁹⁰³ Com és ben sabut, els censals morts o rendes perpètuas eren contractes de compra-venda pels quals un comprador, anomenat creditor, adquiria el dret a percebre de forma periòdica una pensió a canvi d'un preu determinat. La renda que rebria el comprador es calculava aplicant una taxa d'interès sobre el capital de la venda.

⁹⁰⁴ Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 182-184.

⁹⁰⁵ Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 184.

⁹⁰⁶ Rubio Vela, A. (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim, p. 53.

⁹⁰⁷ Rubio Vela, A. (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim, p. 63

pagadors cada 11 de desembre pel municipi de Cervera, que van comprar els marmessors del fundador per un preu de 60.000 s.b.⁹⁰⁸

Tant els hospitals valencians com el cerverí són indicadors del moment en el qual aquestes institucions haurien entrat a formar part del món del crèdit censal que, tal com assenyala Jordi Morelló, va ser un pèl més tardà al procés d'endeutament municipal, iniciat entorn 1340.⁹⁰⁹ Així, una vegada entrat el segle XV, podríem dir que la relació d'alguns hospitals amb el deute públic començava a estar consolidada o, si més no, estava en vies de fer-ho. En tant que hereu dels antics hospitals de Barcelona, l'hospital de la Santa Creu, del qual en parlaré posteriorment, n'és una mostra. Però també podem citar l'hospital de Sant Celoni, que exercia una clara política de crèdit favorable a la universitat,⁹¹⁰ o l'hospital de Valls, que seria un dels majors receptors de deute de la mateixa ciutat.⁹¹¹

Feta aquesta breu síntesi sobre la percepció d'interessos de deute públic per part d'alguns hospitals catalans, em centraré, de nou, en l'hospital de la Santa Creu per analitzar quines van ser les seves principals vies d'obtenció de títols de deute del consistori barceloní durant bona part del segle XV. Ja apunto, però, que l'hospital va rebre censals gràcies als llegats dels antics hospitals, deixes testamentàries i donacions i la compra directa.⁹¹²

1.2.1 Dotació i munificència: els primers censals de la Santa Creu

Els primers títols de deute que va rebre l'hospital de la Santa Creu sobre la hisenda barcelonina van ser aquells que va heretar dels antics hospitals. Certament, la dotació del nou hospital no només va estar formada per drets i rendes sobre béns immobles, també incloïa tots aquells censals morts que els hospitals que participaren de la unió posseïen.

---

⁹⁰⁸ Verdés Pijuan, P. (2004), «Administrar les pecúnies e béns de la universitat.» *La política fiscal i les estratègies financeres d'un municipi català a la baixa edat mitjana (Cervera, 1387-1516)*, (Tesi Doctoral), Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 303. Pel testament de Berenguer de Castelltort, vegeu Rivera Sentís, F. R. (1999), "Testament de Berenguer de Castelltort, mercader ciutadà de Barcelona, fundador de l'Hospital que porta el seu nom (1389)", dins *Miscel·lània Cerverina*, 13, pp. 183-213.

⁹⁰⁹ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, n. 4, p. 212.

⁹¹⁰ Aventín i Puig, M. (1996), *La societat rural a Catalunya en temps feudals. Vallès oriental, segles XIII-XVI*, Barcelona, Columna, pp. 408-411.

⁹¹¹ Comelles Esteban, J. M., Daura i Mateu, A., Arnau i Olivé, M., Martín González, E. (1991), *L'hospital de Valls. Assaig sobre l'estructura i les transformacions de les institucions d'assistència*, Valls, Estudis Vallencs, pp. 202-206.

⁹¹² Per la seva migradesa, no he inclòs en el present estudi els censals morts que van ser adquirits en el mercat secundari. Tal com apunta Jordi Morelló, entorn l'any 1500 l'hospital només posseïa dos títols de deute provinents del municipi barceloní que havia adquirit per aquesta via. I fora de Barcelona la quantitat tampoc va ser extraordinària. Un total de set pensions eren les que havia adquirit la Santa Creu per la transferència d'altres censalistes. Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, t. 2, p. 250.

Per aproximar-nos al dit traspàs de renda cal fer una ullada als llibres del clavari corresponents a la darrera dècada del segle XIV i els primers anys del XV.

Taula 12. Pensions de censal rebudes per l'hospital de Pere Desvilar, l'hospital nou dels malalts, l'hospital d'en Colom i l'hospital del canonge Vilar (1390-1410).⁹¹³

Hospitals	Pensió	Data de cobrament	Primera menció	Darrera menció
Hospital de Pere Desvilar	120 s.b.	03-12	(1) 1390-01-05	(8) 1411-02-01
	500 s.b.	15-02	(2) 1390-02-18	(9) 1402-02-16
Nou dels malalts	200 s.b.	22-05	(3) 1390-05-31	(10) 1400-05-25
	638 s., 2 d.b.	29-07	(4) 1391-08-03	(11) 1397-07-31
	800 s.b.	20-10	(5) 1391-10-23	(12) 1401-11-14
Hospital d'en Colom	200 s.b.	09-02	(6) 1400-03-01	(13) 1401-08-25
Hospital del canonge Vilar	200 s.b.	09-02	(7) 1400-03-01	(14) 1402-02-18

Com s'observa en la **Taula 12**, abans de 1401 les pensions de censal rebudes per alguns dels hospitals que hi havia a la ciutat no eren moltes. L'hospital de Pere Desvilar acumulava un total de 620 s.b. d'interessos provinents de la tresoreria barcelonina, l'hospital nou dels malalts (aquell fundat dins del de Pere Desvilar) rebia 1.638 s., 2 d.b. i el d'en Colom i el del canonge Vilar ingressaven 200 s.b. cadascun.

Una vegada es va consumir la fusió hospitalària, tres de les pensions adés citades van passar a mans de la Santa Creu. Entre les pensions que s'inclouen en la **Taula 12**, tan sols n'hi ha dues de les quals no he pogut seguir seu el rastre després de la unificació. Es tracta del censal de 200 s.b. i el de 638 s., 2 d.b. que percebia l'hospital nou dels malalts. Pel que fa la resta, sabem que els interessos que ingressaven els hospitals d'en Colom i el canonge Vilar de 200 s.b. van ser reduïts a una pensió de 177 s., 9 d.b. el juliol de 1401,⁹¹⁴ quan aquests ja estaven a mans dels administradors de la Santa Creu. Un destí semblant va tenir la pensió de 800 s.b.

⁹¹³ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHCB, 1B.XI, Clavaria, 15, f. 85r (1); f. 88v (2); f. 108v (3); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 16, f. 35r (4); f. 80r (5); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 24, f. 95v (6 i 7); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 34, f. 72r (8); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 28-29, f. 75r (9); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 24, f. 133r (10); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 21, f. 94v (11); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 26, f. 114v (12); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 26, f. 94v (13); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 28-29, f. 75r (14).

⁹¹⁴ La taxa d'interès va passar del 6,25% al 5,5%, un fet que es correspon amb la progressiva reducció dels interessos del deute censal observada a partir de 1370. AHCB, 1B.XI, Clavaria, 26, ff. 94r-v. Orti Gost, P. (2007), "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: del censal a la Taula de Canvi", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 13, pp. 270-271.

que percebia l'hospital nou dels malalts, que van ser reduïts a 711 s., 1 d.b. el novembre de 1401,⁹¹⁵ també pels administradors de la Santa Creu.

Els dos censals morts que ingressava l'hospital d'en Pere Desvilar, de 500 s.b. i 120 s.b. no van formar part de la dotació de la Santa Creu. Durant els anys posteriors a la fusió hospitalària, aquests seguirien sent percebuts pels administradors de l'antic hospital, tal com ho demostren els pagaments de les dites pensions fets el 16 de febrer de 1402⁹¹⁶ o el 2 de gener de 1411,⁹¹⁷ respectivament. Un fet que respon a una qüestió ja assenyalada: els béns que pertanyien a l'hospital fundat pel mercader Desvilar no van passar a mans de la Santa Creu. En canvi, els censals morts de l'hospital nou dels malalts, aquell que havia estat promogut pel Consell i fundat dins de l'hospital d'en Pere Desvilar, sí que van ser traspassats a la Santa Creu.

Al llistat de pensions heretades hi hauríem d'afegir una darrera de 1.000 s.b. que pertanyia a l'hospital nou dels malalts i que sabem que va ser heretada per l'hospital de la Santa Creu. Així ho demostra el pagament registrat en el llibre del clavari el 14 de novembre de 1401, quan el prior Guillem Torró va rebre la dita pensió juntament amb els 711 s., 1 d.b. provinents de la reducció del censal de 800 s.b. pertanyent, també, a l'hospital nou dels malalts.⁹¹⁸ Malauradament, l'origen del censal de 1.000 s.b. no l'he trobat, possiblement perquè aquest va passar a mans de l'antic hospital en un moment comprès entre 1398 i 1399, període pel qual no s'han conservat els pagaments de deute fets pel clavari de la ciutat.

Al marge d'aquests primers censals, la Santa Creu va rebre títols de deute poc després de la seva fundació. I ho va fer sense la necessitat de dur a terme cap inversió. Podem dir, parafrasejant Jordi Morelló, que «*ser perceptor de pensiones de censales no necesariamente implicava ser dador de crédito*».⁹¹⁹ Una afirmació que encaixa perfectament amb la realitat de l'hospital. Certament, la fama pràcticament immediata de la Santa Creu va afavorir que molts benefactors decidissin fer llegats i donacions al seu favor, alguns dels quals incloïen, entre altres béns, censals a percebre sobre la ciutat comtal.⁹²⁰

El primer documentat és el censal de 125 s.b., pagadors cada 13 de novembre pel clavari de Barcelona, que la Santa Creu va rebre el 9 de març de 1412 gràcies al llegat fet pel prevere

---

⁹¹⁵ A l'interès del censal li va ser aplicada la mateixa reducció del 0,75% que s'havia dut a terme sobre els títols que posseïen l'hospital nou i el d'en Colom.

⁹¹⁶ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 28-29, f. 75r

⁹¹⁷ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 34, f. 72r.

⁹¹⁸ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 34, f. 72r.

⁹¹⁹ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio p. 212.

⁹²⁰ Si bé els interessos de deute sobre Barcelona que la Santa Creu va rebre per via de llegats o donacions van ser primerencs, no van ser pas els primers. Fora de Barcelona. el primer censal mort rebut -al marge dels de la dotació- va ser el llegat per Francesc Bleda, una pensió de 108 s. 4 d.b. a percebre sobre la universitat de Tàrraga cada 12 de febrer. Vegeu la **Taula 34** en l'**Apèndix 3**. AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, f. 11r, citat per Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, t. 3, p. 251.

Francesc Vila.⁹²¹ Així mateix, és interessant seguir l'evolució que va tenir el títol de deute que Violant, vídua de Berenguer Climent, va manar comprar en una clàusula del seu testament, redactat l'11 de juny de 1409.⁹²² Violant deixaria indicat als seus marmessors que, un cop recaptats els diners que havia generat la venda dels seus béns, adquirissin «*deu lliures de censal perpetual, sens carta de gràcia, sobre alguna universitat bona e segura a coneguda lur, a rahó de trenta milia sous per mil de pensió*».⁹²³ La renda hauria de ser esmerçada en la celebració de tres misses setmanals, que Violant, considerant la possibilitat que el seu nebot Pere Lledó fos ordenat prevere, esperava que fossin oficiades per aquest en l'altar major de l'església de Sant Miquel per pregar per la salvació de la seva ànima, la dels seus i la de tots els difunts. Violant, però, que volia assegurar el seu llegat enfront qualsevol eventualitat, va incloure altres substitucions en el seu testament. De totes elles ens interessa la darrera, per la qual ordenava que el censal passés a l'hospital de la Santa Creu. Allà, el seu prior s'encarregaria de celebrar dos aniversaris per la salvació de Violant i dels seus, un per les vuitenes de Nadal i un altre per les vuitenes de Santa Maria, a l'agost. Finalment, aquesta darrera voluntat va ser la que es va acabar complint, tal com ho demostra la renúncia que Pere Lledó va fer en favor de l'hospital l'11 de març de 1427.⁹²⁴ Val a dir, però, que Pere es va reservar el cobrament d'una darrera pensió, la de l'1 de maig de 1428. En avant, i com a mínim fins l'any 1712, l'hospital de la Santa Creu cobraria el censal constituït originalment el 1409.⁹²⁵

Els dos títols de deute ara esmentats són una petita mostra dels que va rebre l'hospital de la Santa Creu a través de donacions i testaments. Gràcies als censals morts adquirits per aquesta via, que, com he dit, no li suposaven cap càrrega, el centre incrementaria els seus ingressos i, alhora, passaria a ser un actor mínimament conegut en el món del crèdit de la Barcelona del Quatre-cents. Però aquestes qüestions les deixem aquí i més endavant, en el capítol dedicat als llegats testamentaris i les donacions, les recuperaré per aprofundir en la seva anàlisi.

1.2.2 La compra de censals

Una altra manera que va tenir l'hospital de la Santa Creu per obtenir rendes del municipi va ser mitjançant la compra directa. Sembla que aquesta estratègia va començar a despuntar entre 1420 i 1430, si bé així ho sembla indicar l'elecció de Pere Cardona com a prior de l'hospital l'any 1428. En l'instrument on es recollí la seva nominació van ser consignades les noves

---

⁹²¹ AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, s/f, citat per Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, t. 3, p. 251.

⁹²² AHBC, Pergamins, 483, reg. 21681.

⁹²³ AHBC, Pergamins, 483, reg. 21681.

⁹²⁴ AHBC, Pergamins, 73, reg. 4607.

⁹²⁵ AHCB, 1C.XV, Censals, 224, ff. 1r-3r.

funcions que hauria d'assumir, així com d'altres que atenien a la gestió de l'hospital. A propòsit d'aquesta darrera qüestió s'indicà que

los diners qui provendran al dit spital per rahó de remençes de censals morts, o de violaris o per venda de morabatins en feu qui per requesta dels senyors per qui-s tenen se haguessen a vendre o per qualsevol alienació de propietats sien posats en la taula de la dita ciutat, faents ne dita aquells qui-ls pagaran al dit hospital. E d'aquella taula no sien levats sinó per smerçar-los en altre censal o renda perpetua a conaxença del senyor bisbe e capítol de la seu e dels honorables consellers de Barcelona.⁹²⁶

El fragment citat és la primera referència que he trobat on es fa menció explícita a la gestió que s'havia de fer amb una part dels diners que arribaven a les arques de la Santa Creu. Les entrades generades per la lluïció de censals morts o violaris, per la venda de rendes emfitèutiques o per la venda de béns de mà morta havien de ser esmerçades en la compra de censals morts o rendes perpètuas. Però més enllà d'aquesta qüestió, és destacable la pretesa voluntat de no deixar minvar la riquesa de la institució. En aquest sentit, l'adquisició de pensions de censal s'intueix com una estratègia per bastir un patrimoni robust i segur, que oferís uns ingressos regulars, els quals, al seu torn, servrien al sosteniment diari de la institució.

Una de les primeres compres efectuades data del 24 de març de 1430, quan els administradors de la Santa Creu van adquirir una pensió de 165 s.b., pagadors el mateix dia, per 2.640 s.b. i amb un interès del 6,25%.⁹²⁷ La venda feta pel clavari de Barcelona, aleshores Berenguer de Vilatorra, buscava respondre a les necessitats que tenia la Taula de Canvi.⁹²⁸ La compra seria retribuïda mitjançant dos pagaments. Un primer es faria amb els 2.200 s.b. que l'hospital havia rebut per la donació que Romeu Pallarès va fer sobre l'herència d'Antònia, vídua de Berenguer de Cortils.⁹²⁹ Pel que fa el segon pagament, de 440 s.b., es resoldria

---

⁹²⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 8v-10r. Vegeu-ne l'edició en el **Document 5** de l'**Apèndix 1**.

⁹²⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 106r-109v; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 125r. Per l'època del pagament, vegeu AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], f. 110r. Tal com apunta Morelló, l'hospital seguiria ingressant aquesta pensió a inicis del segle XVI. Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio p. 249.

⁹²⁸ «Attendentes etiam dicto nomine Tabulam Cambii dicte civitatis Barchinone pro eius negociis per agendis indigere peccuniis, et ob hoc venerabiles rectores et administratores dicte tabule me requisivisse ut per vendicionis censualium mortuorum ad opus dicte Tabule peccunias procurare, cum alter haberi non possent cum minori dampno ipsius civitatis». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], f. 106v.

⁹²⁹ Aquests ja havien estat ingressats per Romeu Pallarès al compte de l'hospital en la Taula el 21 d'agost de 1429. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 92r-v.

mitjançant la llució d'un censal mort que Guillem Cirerer feia a l'hospital, la qual s'ingressaria directament en la Taula de Canvi.

La pensió de 165 s.b. que havia estat venuda pel clavari seria satisfeta mitjançant els ingressos provinents de les imposicions de la ciutat,⁹³⁰ tal com havia quedat consignat en les ordinacions de la Taula de 1412.⁹³¹ Amb tot, més enllà dels ingressos que la renda comprada reportaria a l'hospital o el mètode pel qual va ser pagada, l'operació mostra tímidament el suport econòmic que, eventualment, duria a terme l'hospital sobre la hisenda municipal.

L'any 1460, poc abans de l'esclat de la contesa amb Joan II, l'hospital de la Santa Creu havia acumulat per diverses vies un important nombre de títols censals del municipi barceloní. Enfront d'aquesta situació, el consistori va acordar amb els administradors del centre una operació de reconversió de deute realment important. L'hospital de la Santa Creu compraria un censal mort de 242.000 s.b. de capital i un interès del 4%, el qual seria cobert amb els diners generats per l'amortització de diversos títols que es cobraven de la mateixa ciutat. La pensió adquirida suposaria un ingrés de 9.680 s.b. anuals, que serien repartits en sis pagues de 1.613 s., 4 d.b. cadascuna.⁹³² Concretament, segons apunta Laura Miquel, aquestes serien retribuïdes el dia 30 dels mesos de gener, març, maig, juliol, setembre i novembre, sent la del 30 de març de 1460 la primera en ser efectuada.⁹³³

La macro-renda adquirida a inicis de la dècada va encetar un període en què la Santa Creu efectuaria diverses compres de deute barceloní. Poc temps després, l'abril de 1463, l'hospital duria a terme una operació semblant a la de 1460 amb la compra d'un nou censal de 8.000 s.b. de capital, una renda de 320 s.b. i un interès novament baix, del 4%.⁹³⁴ L'adquisició del censal sembla ser deguda a una altra reconversió de deute acordada entre municipi i hospital.⁹³⁵ En l'instrument de compra-venda s'especificava que el títol que la Santa Creu

---

⁹³⁰ «vendo et ex causa vendicionis concedo vobis honorabilibus [...] administratoribus generalibus hospitalis Sancte Crucis [...] centum sexaginta quinque solidos monete Barchinone de terno de censuali mortuo [...] habendi et percipiendi eosdem franchos siquidem quitios et liberos ab omnibus questiis, talliis, donis, serviciis, muneribus, exaccionibus, contribucionibus et oneribus realibus, regalibus et vicinalibus ac aliis quibuscumque impedimentis a predictam universitate et eius singularibus, et specialiter super et de omnibus et singulis impositacionibus dicte civitatis». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 106-107r.

⁹³¹ Concretament, s'assignaren les imposicions de la farina, el vi i la peia al pagament de les pensions de censals morts de la ciutat. Orti Gost, P. (2007), "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: del censal a la Taula de Canvi", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 13, pp. 274-275.

⁹³² Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio p. 232.

⁹³³ AHCB, 1C.XV, Censals, 19, f. 20r, citat per Miquel Milian, L. (2021), "Vender censales, asistir a los necesitados: la emisión de deuda municipal en Barcelona en el siglo XV", dins *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 8 (II), p. 191.

⁹³⁴ AHBC, Pergamins, 467, reg. 13095.

⁹³⁵ Les taxes d'interès dels censals que van ser venuts pel municipi durant el període de la guerra civil catalana van ser del 5% o del 6,25%. Sobre aquesta qüestió, vegeu Miquel Milian, L. (2020), *La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*, (Tesi Doctoral), Girona, Universitat de Girona, p. 622.

estava adquirint «*pervenit ex luycione cuiusdam censualis mortum consimilis precii et pensionis quod honorabili Michael de Plano et eius uxor dicto hospitali faciebat*». ⁹³⁶ El document feia al·lusió a un censal que la Santa Creu havia rebut del dit matrimoni, però que no era igual al nou que llavors s'estava comprant: si bé compartien capital, la pensió era més elevada, de 400 s.b., i, conseqüentment, també ho era el tipus d'interès, que ascendia al 5%. Davant d'això, i entenent que la política del municipi tendia a no redimir els censals morts de l'hospital, seria plausible creure que els administradors de la Santa Creu van adquirir aquest nou títol de deute fent servir el capital recuperat per la llució del que havien rebut de Miquel i Margarida, però a un interès més avantatjós per a la tresoreria municipal.

A finals d'aquell any, el 30 de desembre 1463, els administradors de la Santa Creu comprarien una nova pensió de 500 s.b. per un preu de 8.000 s.b. ⁹³⁷ Posteriorment, seguint les indicacions de Miquel sabem que l'any 1468 n'adquiriria un de 4.000 s.b. de capital i 200 s.b. de renda i, quatre anys més tard, un altre de 8.103 s., 3 d.b. de preu i 405 s., 2 d.b. de pensió. ⁹³⁸

Durant els anys de la guerra civil catalana i més tard, les adquisicions més interessants van ser els censals anomenats de la *subvenció*: un total de dotze títols, que conjuntament sumaven 75.900 s.b. de capital i que van ser adquirits a un interès del 5%. Tot i el seu nom, convé apuntar que aquests no mantenien cap relació amb el préstec que Barcelona concedia a l'hospital des de 1407. Al contrari, es tractava d'unes emissions de deute fetes per la ciutat en favor de la Taula de Canvi, que havia fet fallida el 1468. ⁹³⁹ La primera compra va ser efectuada l'any 1470, quan es va adquirir un censal mort de 180 s.b. de pensió per 3.600 s.b. de capital. En avant i fins 1489 es van dur a terme onze adquisicions més, que suposaren uns ingressos anuals al final del període de 3.795 s.b. ⁹⁴⁰

La compra dels censals de la *subvenció* va ser la resposta a la més greu emergència que va patir la hisenda municipal durant el segle XV. Però recordem que no era la primera vegada que la Santa Creu responia a les necessitats del banc. La compra del censal de 1430 havia tingut una motivació semblant. En qualsevol cas, tant aquest primer títol com els anomenats de la *subvenció* no només evidencien una estreta relació entre la Santa Creu i les finances barcelonines, també són una mostra del discret però actiu rol que va tenir l'hospital. A mesura

---

⁹³⁶ AHBC, Pergamins, 467, reg. 13095.

⁹³⁷ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, t. 1.1, p. 249.

⁹³⁸ Miquel Milian, L. (2021), "Vender censales, asistir a los necesitados: la emisión de deuda municipal en Barcelona en el siglo XV", dins *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 8 (II), n. 24, p. 191.

⁹³⁹ Sobre el col·lapse de la Taula de Canvi, vegeu Miquel Milian, L. (2021), "The *Taula de Canvi* of Barcelona: success and troubles of a public bank in the fifteenth century", dins *Journal of Medieval Iberian Studies*, 13(2), pp. 241-245.

⁹⁴⁰ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, t. 1.2, p. 250.

que avançava la centúria, els beneficis que reportaven llegats i donacions, de forma eventual, serien invertits en la compra de deute públic barceloní.

1.2.3 L'evolució del deute

Un cop destacats els principals mètodes d'obtenció de deute barceloní, passem a fer una ullada a la seva evolució. Convé assenyalar, però, que el biaix de les fonts impossibilita realitzar-ne una anàlisi global. La majoria de les sèries documentals són parcials i poques vegades és possible aconseguir la imatge d'una anualitat sencera. Amb tot, ha estat possible reconstruir en la seva totalitat els anys de 1401, 1433-1434, 1437, 1450, 1460, 1470 i 1482-1483. Així mateix, el tram final de la centúria i els primers del segle XVI han pogut ser completats amb les dades proporcionades per Jordi Morelló. Gràcies a aquesta informació és possible obtenir una imatge certament àmplia de l'evolució del deute municipal en el si de l'hospital de la Santa Creu.

Com ja he apuntat, els primers censals que va rebre l'hospital van ser aquells provinents dels centres que van participar de la fusió. És important anotar que l'endarreriment en el pagament d'una d'aquestes pensions, el censal de 200 s.b. que ingressava cada dos de febrer l'hospital del canonge Vilar i que va ser pagada el 30 d'agost de 1401,⁹⁴¹ semblaria indicar que en la reunió de l'1 de febrer de 1401 o potser abans els actors implicats en la negociació haurien decidit reservar el patrimoni dels antics centres per al nou hospital.

Aquests primerencs censals servien per satisfer alguns dels pagaments de la institució. Sense poder concretar quines van ser les raons, el 5 de febrer de 1404, els administradors de la Santa Creu van assignar a Elisenda, vídua de Pere Pellicer, 125 s.b. de pensió per tota la seva vida, els quals serien carregats sobre el censal de 1.000 s.b. que havien rebut per l'hospital nou dels malalts. Elisenda cobraria la renda fins 1419, com a mínim. És possible que més temps, fins i tot. En qualsevol cas, sabem que la Santa Creu va recuperar la totalitat de l'interès pels volts dels anys trenta del segle XV⁹⁴² i en mantindria la percepció fins el 26 de novembre de 1459, quan en va percebre la darrera anualitat.⁹⁴³ De fet, és probable que aquests sigui dels censals que van ser amortitzats en l'operació de 1460 ja esmentada.

El nombre de pensions censals que van formar part de la dotació de la Santa Creu va augmentar en tan sols dues dècades. Tal com es pot observar en el **Gràfic 5**, la Santa Creu passaria de quatre pensions l'any 1401 a disset entre el segon semestre de 1433 i el primer de 1434. Un increment que, evidentment, provocaria un augment de la renda percebuda, la qual va passar de 2.066 s. 7 d.b. a 13.644 s. 4 d.b. La conseqüència d'aquest fet sembla especialment lligada a la fama que hauria adquirit l'hospital durant aquells anys. Destaquen, per exemple, un censal de 1.390 s. 3 d.b. que la Santa Creu va rebre per herència de Jaume Desnoguers l'any

---

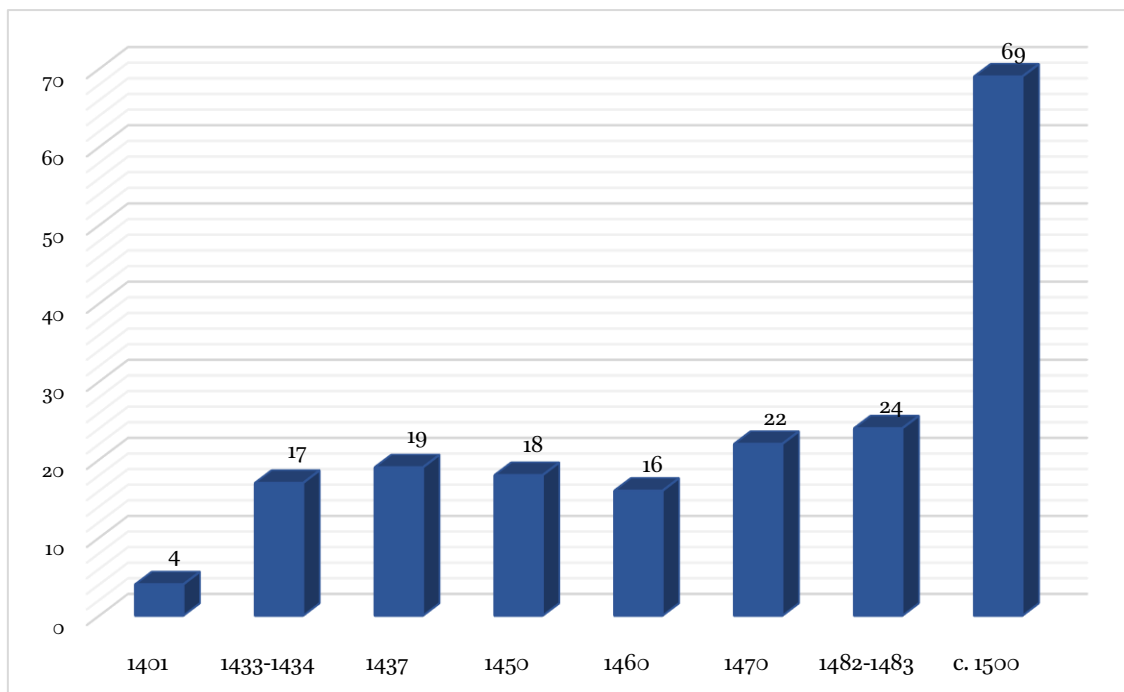
⁹⁴¹ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 26, f. 94r.

⁹⁴² AHCB, 1B.XI, Clavaria, 48, f. 53r.

⁹⁴³ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 72, f. 21v.

1410,⁹⁴⁴ o les sis pensions llegades l'any 1423 per Nicolau Bassa, entre les quals sumaven un total de 8.884 s.b.⁹⁴⁵

Gràfic 5. Nombre de pensions municipals pagades a l'hospital de la Santa Creu.⁹⁴⁶

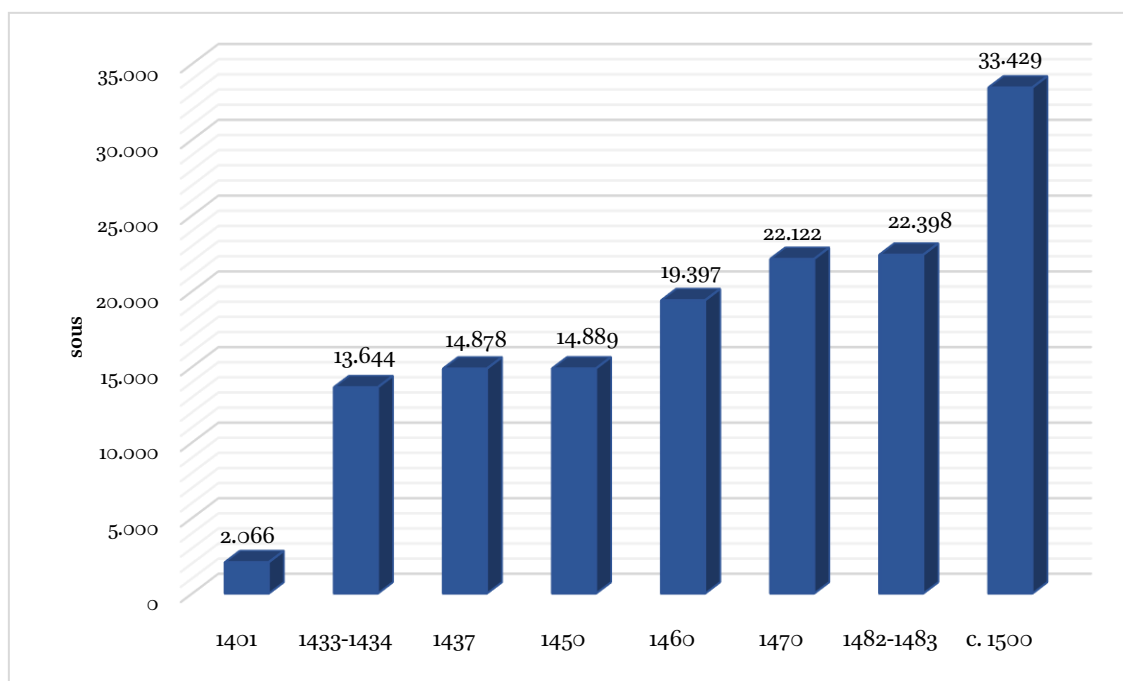
Dels anys trenta en avant, el total ingressat per pensions de censal provinents del municipi es va mantenir estable. Com podem veure en el Gràfic 6, si l'any 1437 aquest valor era de 14.878 s.b. a mitjan segle, encara que l'hospital va deixar de percebre una pensió, els ingressos van augmentar discretament, fins a situar-se en 14.889 s.b.

⁹⁴⁴ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 34, f. 40r. En l'annualitat de 1433-1434 la Santa Creu ja no va percebre la totalitat del censal, sinó 956 s. 3 d.b. Les raons d'aquesta reducció es troben en el 3 de desembre de 1421, quan el procés judicial obert entre Sirvent, els hereus de Desnugués i la Santa Creu es va resoldre amb una important càrrega per a la institució, que hauria de retribuir Sirvent amb 10.003 s. 6 d.b. Els administradors de la Santa Creu, conscients de l'estat de les finances de la Santa Creu van decidir assignar 435 s.b. de la pensió que havien heretat a Berenguer Sirvent: «Attendentes etiam nos dictos administores dicti hospitalis seu ipsum hospitale ad presens non habere nec habere posse dictos decem mille tres solidos et sex denarios, quos ex causa predicta vobis tradere et exsolvere debemus et seu debet. Et propterea fuisse inter nos nomine ipsius hospitalis et vos conventum et in pactum deductum quod in solutum dictorum decem mille trium solidorum et sex denariorum vobis donemus et assignemus censuale mortuum subscriptum». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 64r-67r.

⁹⁴⁵ AHBC, Pergamins, 518, reg. 22653. Vegeu-ne alguns pagaments a AHCB, 1B.XI, Clavaria, 40, f. 74v; 41-42, f. 30r; 41-42, f. 31v.

⁹⁴⁶ Marcé Sánchez, J., Miquel Milian, L. (en premsa), "Barcelona i la Santa Creu. El finançament públic de l'hospital al llarg del segle XV", gr. 1.

Gràfic 6. Valor de les pensions de censal en mans de l'hospital de la Santa Creu.⁹⁴⁷

El canvis importants vindrien a partir de 1460, any que començaria amb una caiguda del nombre de pensions alhora que un augment considerable de la quantitat rebuda. Una de les raons que justificaren aquest fet ja l'he apuntat: la compra d'un censal de 242.000 s.b. l'any 1460, que s'adquirí gràcies a la lluçió de diversos títols que havia anat acumulant la Santa Creu. A partir d'aquest moment i durant deu anys el compromís de l'hospital amb les finances del municipi va prendre força, fins materialitzar-se en la compra quatre noves pensions, totes elles adquirides durant el període bèl·lic. En total sumaven un capital de 29.600 s.b. i una renda de 1.620 s.b.⁹⁴⁸

En els primers anys de la dècada dels setanta, quan la guerra encara no havia acabat, l'hospital de la Santa Creu potenciarà la política de crèdit iniciada. De fet, entre 1470 i 1471 els administradors del centre comprarien els seus primers censals de la *subvenció* de la Taula citats anteriorment, que suposarien un augment de la renda percebuda de 945 s. 1 d.b.⁹⁴⁹ Un

⁹⁴⁷ Marcé Sánchez, J., Miquel Milian, L. (en premsa), "Barcelona i la Santa Creu. El finançament públic de l'hospital al llarg del segle XV", gr. 2.

⁹⁴⁸ Concretament, les pensions adquirides van ser un censal de 8.000 s.b. de capital i 320 s.b. de pensió a un 4% d'interès (1463-04-18); un altre de 8.000 s.b. de capital i 500 s.b. de pensió a un 5% d'interès (1463-12-30); un censal de 9.600 s.b. de capital i 600 s.b. de pensió a un 6,25% d'interès (ca. 1463/1464); i un darrer de 4.000 s.b. de capital i 200 s.b. de pensió a un interès del 5% (1468-05-23). Miquel Milian, L. (2020), *La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*, (Tesi Doctoral), Girona, Universitat de Girona, tt. 127 i 132, pp. 734-740 i 754-758.

⁹⁴⁹ Eren quatre títols de deute. El primer, una pensió de 180 s.b., va ser comprat el 19 de maig de 1470 per 3.600 s.b. Un segon censal de 233 s. 7 d.b. de renda va ser adquirit el 15 de maig de 1471 per 4.672 s. 5 d.b. El tercer títol s'adquiriria l'11 de setembre d'aquell mateix any, una pensió de 110 s.b. per un capital de 2.200 s.b. Finalment,

valor que no s'estancaria, sinó que seria incrementat amb nous títols que també tingueren per objecte subvenir les necessitats del banc barceloní. Entre 1475 i 1489 l'hospital va comprar-ne vuit més, per un capital total de 57.034 s. 7 d.b. i una renda de 2.851 s. 8 d.b.⁹⁵⁰

Paga la pena recordar que l'increment del deute durant la guerra civil catalana i en els anys posteriors no només va ser degut a la compra de censals. El degoteig de llegats i donacions a favor de la Santa Creu va permetre a l'hospital beneficiar-se de noves adquisicions. Un bon exemple el trobem en l'assignació feta pels marmessors de Constança, vídua d'Arnau Bertran, a l'hospital d'un censal mort de 675 s.b. el 14 de maig l'any 1464.⁹⁵¹ Tan sols dos mesos més tard, el 16 de juny l'hospital va rebre del clavari barceloní la primera retribució del censal.⁹⁵² Així mateix, ens serveix també de mostra l'assignació d'un censal de 52 s.b. de pensió que van fer els marmessors de Margarida, vídua d'Antoni Riera, l'any 1471.⁹⁵³ En aquest cas, però, el primer pagament registrat en els llibres del clavari data del 3 de setembre de 1474.⁹⁵⁴

Malauradament no puc oferir un final rodó pels pagaments fets a la Santa, ja que no comptem amb les dades suficients per analitzar la dècada de 1490. No obstant això, gràcies als apunts oferts per Jordi Morelló podem conèixer quin era l'estat de les pensions al voltant de l'any 1500. I les notícies són realment sorprenents. Seixanta nou van ser els censals pagats a l'hospital des del consistori barceloní aquell any, és a dir, quaranta cinc pensions més de les que havien estat retribuïdes durant l'annualitat de 1482-1483.⁹⁵⁵ L'increment dels ingressos també va ser significatiu: la Santa Creu va percebre 33.429 s.b., és a dir, un 49,25% més del que havia ingressat pel mateix concepte divuit anys enrere.

---

el 8 d'octubre els administradors comprarien un darrer censal de 421 s. 6 d.b. de pensió per 8.430 s.b. Miquel Milian, L. (2020), *La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*, (Tesi Doctoral), Girona, Universitat de Girona, tt. 134 i 135, p. 760. Els censals són citats per Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, t. 1.2, p. 250.

⁹⁵⁰Per ordre, van ser un primer censal mort de 550 s. 2 d.b. de pensió comprat el 17 de març de 1475 per 11.003 s., 4 d.b.; un segon censal de 591 s., 5 d.b. de pensió comprat el 15 de juliol de 1478 per 11.828 s., 4 d.b.; un tercer censal de 280 s.b. de pensió comprat el 12 de maig de 1479 per 5.600 s.b.; un quart censal de 360 s.b. comprat el 19 de setembre de 1481 per 7.200 s.b.; un cinquè censal de 405 s., 2 d.b. de pensió comprat el 12 d'abril de 1483 per 8.100 s., 2 d.b.; un sisè censal de 145 s.b. de pensió comprat el 8 d'abril de 1485 per 2.900 s.b.; un setè censal de 212 s. 2 d.b. de pensió comprat el 21 de març de 1486 per 4.243 s., 4 d.b.; i un darrer censal de 307 s., 9 d.b. de pensió comprat el 8 d'abril de 1489 per 6.156 s., 3 d.b. AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2. Els censals són citats per Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, t. 1.2, p. 250.

⁹⁵¹ AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, s.f.

⁹⁵² AHCB, 1B.XI, Clavaria, 89, f. 33v.

⁹⁵³ AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, s.f.

⁹⁵⁴ AHCB, 1B.XI, Clavaria, 89, f. 71v.

⁹⁵⁵ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 238.

A què es devia l'augment sobtat del nombre de censals municipals? Possiblement l'explicació d'aquest fet es trobi en el pla de redreç de les finances municipals iniciat l'any 1491 i que comptà amb el suport de Ferran II. Segons Jaume Vicens Vives, l'acció reformista promoguda pel conseller Jaume Destorrent tenia com a objectiu reduir part del deute que el consistori havia acumulat. Les mesures adoptades van ser diverses, però la que més ens interessa ara és aquella que atenia a la rebaixa dels interessos dels censals al 4%,⁹⁵⁶ la qual, en el cas de la Santa Creu, sembla que no es va dur a terme fins l'any 1505.⁹⁵⁷ Aplicades les reformes, l'any 1498 la hisenda barcelonina disposava ja d'un nou pressupost amb superàvit.⁹⁵⁸ Però el seu èxit seria més aviat efímer, ja que l'any 1510 tornava a recórrer a l'emissió de deute i a endarrerir el pagament de les pensions.⁹⁵⁹

A falta d'un estudi complet sobre les finances barcelonines durant aquest període, creiem que l'augment de les pensions cobrades per l'hospital l'any 1500 estaria relacionat amb les estratègies que va seguir el municipi per reduir l'endeutament, com ara la venda de deute a baix interès per tal de redimir aquells títols que li eren més costosos. En qualsevol cas, tot i l'increment de renda assenyalat, l'operació no va ser del tot beneficiosa per a l'hospital de la Santa Creu. Més aviat al contrari, ja que hauria agreujat la penosa situació que vivia la institució i de la qual n'era coneixedor el Consell, a qui se li va notificar el 7 de novembre de 1504 que

los malalts, insensats, infants e altres qui en lo dit hospital eren exceptats no havien aquell recapte que-ls era necessari de los metges e cirurgians del dit hospital [...] de manera que molts dels dits malalts, per no haver lo que-ls cumple per la sustentació de llur vida, perillaven d'aquella. E molts d'aquells se morien per lo dit mal recapte.⁹⁶⁰

La resposta trigaria gairebé un any en arribar. En la reunió del consell ordinari celebrada el 15 de setembre de 1505 es va tornar a recordar la difícil situació que travessava l'hospital, el qual

---

⁹⁵⁶ La reducció de la taxa d'interès va ser una de les mesures que contenien les anomenades *Ordinacions per al redreç*, que van ser aprovades el 16 d'agost de 1391 i que havien d'ajudar superar la situació en què es trobava la hisenda barcelonina, la qual no podia pagar ni les despeses ordinàries ni les extraordinàries. Per a un resum de les divuit disposicions proposades, vegeu Vicens Vives, J. (1936), *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, vol. 2, Barcelona, Tipografia Emporium, pp. 119-122.

⁹⁵⁷ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 238.

⁹⁵⁸ Dantí i Riu, J. (1993), "La hisenda municipal de la ciutat de Barcelona al segle XVI: el miratge del redreç", dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 13, pp. 506-508.

⁹⁵⁹ Dantí i Riu, J. (1998), "L'endeutament municipal a Catalunya i Nàpols als segles XVI i XVII", dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 18, p. 29.

⁹⁶⁰ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 37, ff. 35r-v.

stave constituït en gran necessitat y endeutat de passades tres milia lliures a causa de moltes despeses que havia sostengudes y sostenia quiscún dia, axí per los molts malalts e infants qui en lo dit hospital eren portats com altrament, en tant que no eren per sostenir lo dit hospital perquè les rebudes no bastaven de gran part en pagar los càrrechs y despeses de aquell, ni meyns eren per pagar los dits deutes⁹⁶¹

En la mateixa sessió es va concloure que si l'hospital no era subvingut amb algun préstec, no es podrien pagar els deutes que aquest tenia.⁹⁶² Enfront d'aquesta situació, sis dies després el Consell va reconèixer que la necessitat que patia la Santa Creu era

per causa de la reducció dels censals que rebia sobre la dita ciutat e de la multitud dels infants e malalts qui són portats en lo dit hospital, lo que succeheix en gran servey del nostre senyor Déu e utilitat de la dita ciutat e per altres justs respectes⁹⁶³

Així doncs, com ja havia esmentat, les necessitats econòmiques que novament patiria la Santa Creu estaven condicionades per la rebaixa dels interessos de deute iniciada en la darrera dècada del segle XV. Per aquest motiu, aquell 21 de setembre el consistori deliberà que examinaria, juntament amb els administradors de l'hospital, l'estat dels comptes, les seves necessitats i la situació en què es trobaven els seus treballadors.⁹⁶⁴ Tanmateix, en la sessió d'aquell dia s'hauria acordat, també, concedir a l'hospital un préstec de 30.000 s.b. que serien distribuïts en tres pagues i durant un període de tres anys.⁹⁶⁵

Sembla que un terratrèmol va despertar l'hospital de la Santa Creu amb el canvi de centúria. Com havia passat l'any 1407, el consistori barceloní intentaria posar-hi solució, però aquesta vegada s'intueix que l'ajuda no va tenir la mateixa durada. Però ni ho podem confirmar ni sabem els efectes que va tenir la mesura. A l'espera d'un estudi que analitzi el sosteniment econòmic de la Santa Creu durant el Renaixement, passem a veure, finalment, quins van ser els efectes del crèdit sobre l'economia de l'hospital durant el seu primer segle de vida.

---

⁹⁶¹ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 37, ff. 95r-v.

⁹⁶² AHCB, 1B.II, Deliberacions, 37, f. 95v.

⁹⁶³ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 37, f. 99r.

⁹⁶⁴ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 37, f. 99r.

⁹⁶⁵ Esteve Gilabert Bruniquer, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 5, Francesc Carreras Candi, Bartomeu Gunyalons i Bou (eds.), Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia, p. 43.

1.2.4 Els efectes del deute públic en l'economia hospitalària

La relació de l'hospital de la Santa Creu amb les finances municipals, en general, i amb el deute públic, en particular, es va modelar al llarg del segle XV. Quan l'hospital va ser fundat, l'any 1401, podríem dir que els vincles econòmics que l'unien al consistori eren semblants als de qualsevol altra institució eclesiàstica. De fet, com hem vist, una de les primeres manifestacions dels seus lligams va ser el debat tingut per motiu de l'exempció en el pagament de la imposició de la carn, del qual el clergat n'estava alliberat. Amb això no vull dir que l'hospital no era res més pel consistori que una altra institució dins de la ciutat. Des d'un inici, la Santa Creu va estar tutelada pel Consell, en la mesura que aquest era l'encarregat de nomenar els administradors laics del centre. Però ja hem vist que les aportacions econòmiques que faria Barcelona no van ser immediates. No només perquè l'hospital va rebre molt pocs títols de deute públic en la seva dotació, sinó perquè el primer suport més evident trigaria sis anys en arribar. En efecte, la ja estudiada subvenció de 3.000 florins va ser concedida l'any 1407, quan les necessitats financeres de l'hospital feien perillar la seva continuïtat.

A partir d'aquella primera dècada, l'hospital de la Santa Creu va anar adquirint múltiples pensions censals que havien estat venudes en un moment o altre pel municipi. La política de promoció duta a terme pel consistori, pel capítol catedralici i pel bisbe va afavorir que l'hospital fos receptor d'un gran nombre de deixes testamentàries i donacions, les quals a vegades incloïen un o més títols de deute. I podríem dir que aquest va ser un dels èxits de la fusió hospitalària: aconseguir reunir en un sol hospital bona part de l'acció benèfica que, anteriorment, es feia a favor dels sis antics centres unificats l'any 1401.

Hi ha un element important a ressaltar d'aquesta concentració de deixes en una sola institució. Com he apuntat, moltes incloïen títols de deute que passarien a mans de la Santa Creu, alguns dels quals, a vegades, eren pensions que el clavari de Barcelona havia venut en un moment determinat. Gràcies a aquest traspàs de renda entre benefactors i hospital, la hisenda municipal acabava finançant per via indirecta el mateix centre, car aquest passava a ser el nou beneficiari de les pensions. D'aquesta manera, els censals morts que temps enrere havien estat venuts per un capital i una taxa d'interès determinada passaven a mans de la principal institució assistencial de la ciutat, de la qual, recordem, el consistori barceloní n'era copatró amb el capítol de la catedral.

Així les coses, si bé aquesta primera explicació sobre la circulació dels censals resulta interessant, no és suficient per explicar els lligams entre la hisenda municipal i l'hospital.

És important assenyalar que una vegada els títols de deute van passar a ser un element més del finançament de la Santa Creu, el municipi no se'n va desdir. I què vull dir amb això? El consistori barceloní va dur a terme una política de crèdit conscient i respectuosa amb els interessos econòmics de la Santa Creu, prioritzant la lluïció de censals morts contractats per altres particulars i/o institucions que els de l'hospital. I aquest és un fet que, si bé és difícil resseguir durant la primera meitat de la centúria, amb l'esclat de la guerra civil i en els anys

posteriors és més que evident. Durant el període que va durar el conflicte bèl·lic, l'hospital va seguir ingressant, encara que amb certs endarreriments, els diners corresponents a la subvenció aprovada l'any 1407. Així mateix, una vegada finida la contesa que havia designat les arques municipals, el Consell de Cent va aprovar establir un criteri de prioritat a l'hora de satisfer el pagament de rendes censals. I la decisió que es va prendre en la reunió celebrada el 24 d'agost de 1472 no dona lloc a dubte del compromís que lligava el municipi amb l'hospital:

En quant toque lo fet del spital de la Santa Creu, lo Concell fa conclusió e deliberació que lo dit spital, en tant com toque les pensions sie prerrogativat per un any ad primer vinent, ço és que sia pagat la jornada que serà a temps.⁹⁶⁶

Del contrari, si l'hospital de la Santa Creu no era prioritzat en el pagament dels censals, aquest no tindria més remei que «*tencar les portes [...] als pobres [...] e per a ells que portaria gran contrari, com lo dit spital sia la conservació d'aquesta ciutat per la gran almoyna que aquí's fa*».⁹⁶⁷

La mesura va ser respectada,⁹⁶⁸ però la fràgil situació en la qual es trobava la hisenda barcelonina va trencar, fins i tot, aquella ferma voluntat. Seguint els apunts de Laura Miquel, en el segon semestre de 1476 el clavari no va pagar cap de les pensions censals a l'hospital.⁹⁶⁹ Com apunta la mateixa autora, és possible que es cobressin l'any següent, però no s'han conservat els llibres que ens permetrien comprovar-ho. En qualsevol cas, el què val la pena ara destacar és l'existència d'una relació de benefici mutu que s'articulava a través de tres eixos concrets. Primer, la consistència financera que el municipi atorgava a l'hospital de la Santa Creu, bé a través de la subvenció, bé a través del pagament de pensions censals. En segon lloc, la tasca social i assistencial (física i espiritual) que la Santa Creu desenvolupava per a la ciutat, en particular, però també fora d'aquesta. En aquesta línia és interessant afegir el recordatori que any rere any feien els consellers sortints del consistori als nous entrants: «*de conservar lurs preheminències que la dita ciutat ha en lo dit hospital e que haien aquell per recomanat, car les VII obres de misericòrdia hi són complides*».⁹⁷⁰ I tercer i últim, l'assegurança econòmica que l'hospital representaria per a la hisenda municipal en moments d'urgència. Un fet que ja he

---

⁹⁶⁶ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 21, f. 78v.

⁹⁶⁷ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 21, f. 78r.

⁹⁶⁸ El cas compta amb un paral·lel interessant a Tarragona. Durant el mateix període de la guerra civil, el municipi va maldar per mantenir la presència d'un metge en la ciutat. Seguint els apunts de Josep Barceló, l'any 1472 els governants de la ciutat asseguraren al metge Joan Pernaí que, si aconseguien 1.000 s.b. dels creditors de la ciutat per cobrir algunes despeses ordinàries, destinarien 200 s.b. al seu salari. Tal com el mateix autor indica, la presència d'un metge s'entenia com una qüestió irrenunciable pel govern tarragoní i per la població. Barceló Prats, J. (2017), *Poder local, govern i assistència pública: l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona*, Tarragona, Arola Editors, pp. 54-55.

⁹⁶⁹ Miquel Milian, L. (2021), "Vender censales, asistir a los necesitados: la emisión de deuda municipal en Barcelona en el siglo XV", *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 8(II), p. 193,

⁹⁷⁰ AHCB, 1C.XVII, Testaments de Consellers, 2, f. 1v (1413).

comentat amb tres episodis concrets. Un de més puntual, l'any 1430, quan l'hospital de la Santa Creu va fer servir els diners provinents de dos llegats per comprar un censal mort que havia de servir a les necessitats de la Taula de Canvi. Un altre l'any 1460, quan l'hospital va adquirir un censal de 242.000 s.b. de capital. I un(s) darrer(s) amb la compra dels censals anomenats de la *subvenció*, els quals, altra vegada, tenien per objectiu socórrer el banc de la ciutat. Però per fer més entenedor aquest tercer element, convé aprofundir en la seva anàlisi.

De la lectura dels tres exemples que he assenyalat s'intueix una idea clara: quan la tresoreria barcelonina patia una emergència podia recórrer al patrimoni de l'hospital de la Santa Creu, el qual aquest havia anat acumulant al llarg dels anys. I aquesta és una actuació que manté moltes similituds amb el cas dels hospitals valencians estudiat per Agustí Rubio ja fa uns anys. Des de 1382, els hospitals d'en Clapers, dels Beguins, de Sant Llàtzer i de la Reina farien diversos préstecs al què es coneixia com el *censal de la ciutat*, del qual, a canvi, en rebrien un cens anual que era proporcional a la quantitat entregada.⁹⁷¹ A inicis del segle XV, les contribucions fetes per cadascun dels centres havien augmentat considerablement, sent les més notòries les de l'hospital d'en Clapers, que es van multiplicar per tres o les de l'hospital dels Beguins, que es van multiplicar per set.⁹⁷² També destaca el cas de l'hospital de la Reina, que va passar d'una contribució inicial de 1.000 s.b. l'any 1382 a una de 3.524 s.b. l'any 1400. Parafraçant el citat Rubio Vela, sembla que el consistori de la ciutat del Túria hauria tingut una ferma «*voluntad de utilizar en provecho propio los ahorros acumulados por los administradores de los hospitales en años de superávit*».⁹⁷³

A València, els diners que aportaven els hospitals eren, doncs, reinvertits en un censal amb una taxa d'interès més baixa, que, al seu torn, servia a la hisenda municipal per a redimir els censals que li eren més onerosos. Una estratègia que, com hem vist, també va ser duta a terme sobre l'hospital de la Santa Creu. Així mateix, la trobaríem representada fora de la Corona d'Aragó en els hospitals del ducat de Brabant, per exemple. David Kusman destaca com diverses institucions assistencials van adquirir rendes perpètuas a un interès baix, les quals tenien per objecte amortitzar bona part de les pensions vitalícies que havien estat venudes per algunes viles brabançonnes.⁹⁷⁴

Queda clar, doncs, que els ingressos generats pels béns que l'hospital de la Santa Creu havia rebut dels antics hospitals així com, també, aquells novament adquirits pel degoteig

---

⁹⁷¹ Rubio Vela, A. (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim, p. 62.

⁹⁷² Rubio Vela, A. (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim, t.1, p. 53.

⁹⁷³ Rubio Vela, A. (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim, p. 63.

⁹⁷⁴ Kusman, D. (2008), "Les hôpitaux et le crédit dans le duché de Brabant XIIIe-XVe siècles", dins Pauly, M. (ed.), *Institutions de l'assistance sociale en Lotharingie médiévale. Einrichtungen der sozialen Sicherung im mittelalterlichen Lotharingien. Actes des 13es Journées Lotharingiennes, Luxembourg, 12-15 octobre 2004*, Luxembourg, CLUDEM, p. 368.

constant de llegats i donacions tindrien una utilitat més enllà de les despeses pròpiament derivades de l'activitat assistencial del centre. Encara que ho faria d'una forma diferent, podríem dir que l'hospital també oferia assistència al municipi. Sempre que fos imperiós i necessari, el patrimoni de la Santa Creu podria ser una assegurança més per subvenir o alleugerir les despeses de la hisenda barcelonina.

2. ELS LLEGATS TESTAMENTARIS I LES DONACIONS

El 13 de febrer de 1393, el mercader tarragoní Pere Company va posar fi al contracte de societat que havia signat deu anys enrere amb Arnau de la Pena, també mercader, però especialment conegut per ser un dels il·luminadors més prestigiosos de la centúria.⁹⁷⁵ A la Plaça dels Canvis i en l'escrivania del notari Bernat Nadal van procedir a la definició de comptes del negoci que temps enrere havien compartit. Així, Pere va confirmar a Arnau que li devia 6.884 s. 4 d.b., que prometia tornar en diversos terminis durant els propers anys. Concretament, el tarragoní va indicar que cada mes de febrer donaria a Arnau 1.000 s.b. fins a resoldre el deute pendent.

Els anys van anar passant i amb ells el compromís de Pere Company cada cop semblava més esvaït. Al tomb de la centúria, quan Arnau ja superava la setantena i possiblement estava esgotat de reclamar els diners al seu antic company de societat, l'il·luminador va trobar un nova utilitat al deute. El 17 de març de 1408, Arnau, acompanyat per la seva muller Maria i el seu fill Joan, es va personar davant l'oficina de Joan Torró, a la plaça Sant Jaume, per donar tot allò que li era degut des de feia quinze anys per Pere Company.⁹⁷⁶ La donació la va fer a Déu, a l'hospital de la Santa Creu i als pobres que hi eren acollits. Ho feia per la remissió dels seus pecats, els dels seus familiars i per l'afecció que sentia per la institució, on regularment s'acomplien les set obres de misericòrdia. Per la seva banda, Maria i Joan van ratificar la donació i es van comprometre a no reclamar-la sota cap pretext, ni pel dot de la muller ni per l'heretament que Arnau havia fet a favor del seu fill. En avant, els administradors de la Santa Creu s'haurien d'encarregar de cobrar el deute i les penes a ell imposades. I al seu torn, Pere Company hauria de trobar la manera de resoldre una obligació que passava a ser un deure moral amb Déu, amb l'hospital i amb els seus pobres i malalts.

Arnau de la Pena va morir dos anys després. El 19 de febrer de 1410 va ser enterrat en el fossar de la Seu, allà on la confraria dels freners, de la qual n'era membre, havia fet una sepultura per tots els seus confreres. En el seu testament, expedit en forma pública un any abans del seu traspàs, Arnau va destinar 600 s.b. per ser distribuïts *pro anima* a diferents institucions eclesiàstiques barcelonines, entre les quals hi havia l'hospital de la Santa Creu, que va rebre 10 s.b.⁹⁷⁷

El famós il·luminador de llibres havia dut a terme tot allò que s'esperava d'un bon cristià: destinar una part dels seus béns al socors dels més afligits de la societat, evidenciant, alhora,

---

⁹⁷⁵ AHPB, Bernat Nadal, 58/11, ff. 12r-v. Per un estudi sobre l'entorn familiar d'Arnau de la Pena, vegeu Vinyoles Vidal, T. (1979), "La família de l'il·luminador de llibres Arnau de la Pena", dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 7, doc. 9, pp. 85-108. A propòsit de la seva activitat professional, vegeu Coll i Rossell, G. (1996), "La relació preu/valor artístic i social del llibre manuscrit català al segle XIV. Aproximació a un estudi documental", dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 16-17, pp. 224-231; Alturo Perucho, J. (1998), "Un altre manuscrit del Libre dels Fets del rei en Jaume", dins *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 17, p. 491.

⁹⁷⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 135v-137v.

⁹⁷⁷ AHPB, Bernat Nadal, 58/174, ff. 153v-154v, editat per Vinyoles Vidal, T. (1979), "La família de l'il·luminador de llibres Arnau de la Pena", dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 7, doc. 9, pp. 106-108.

certa responsabilitat i preocupació social.⁹⁷⁸ Era un acte de devoció vers pobres i malalts, que s'expressava a través d'una transmissió de béns a l'hospital i del qual s'esperava que Déu, per la seva gràcia, l'afavorís amb la redempció i la salvació espiritual. Així les coses, tal com apunta Sethina Watson,

charities were not merely vehicles of redistribution; they were trustees of the piety that had brought the gifts into being. Such faith was the very basis of the redemptive economy in a Christian society. [...] The gift was material, but it mattered because it was imbued with the Christian kindness, devotion, and connection of the giver to the needy person; it was the vehicle for, as well as the manifestation of, the faith and caritas in Christian social and salvific order.⁹⁷⁹

Deixes testamentàries i donacions van ser quelcom més complex que una simple operació que cercava en la transmissió d'uns béns materials una recompensa espiritual. Parafraçant a Anita Guerreau-Jalabert, dins de la societat medieval occidental qualsevol forma de donació trobava el seu encaix en el marc teològic de la *caritas* cristiana i, conseqüentment, comptava amb tres propietats fonamentals: era un acte gratuït, era el resultat d'una voluntat lliure i tenia un caràcter essencialment espiritual.⁹⁸⁰ La mateixa autora apuntava que els actes de donació responien a la voluntat dels benefactors d'apropar-se a Déu i de manifestar-li el seu amor i la seva devoció. Potser així aquests podrien rebre, com a fruit de la gràcia, la seva redempció. De fet, les donacions sempre es dirigien a Déu, a una institució, als membres d'aquesta i als pobres.⁹⁸¹ Ho hem vist en la donació que va fer Arnau de la Pena a l'hospital de la Santa Creu i ho trobaríem reproduït en altres documents semblants. Era mitjançant aquesta devoció que un benefactor aconseguia afirmar i fermar un vincle espiritual amb Déu a través de l'hospital. I mitjançant aquesta unió, que citant Guerreau-Jalabert és concebuda com una amistat, el donant aconseguiria una atenció particular per part dels membres de la institució. Una atenció que, com explicaré més endavant, podia ser espiritual, a través de la pregària, la celebració de misses o la inhumació, però també material, a través de la cura i l'assistència física del benefactor o d'algun familiar seu.

L'acte de donar era la manifestació d'una devoció que es dirigia a Déu i s'expressava a través del pobre i les institucions que en tenien cura. Monestirs, esglésies, hospitals i

---

⁹⁷⁸ Tierney, B. (1959), *Medieval Poor Law. A Sketch of Canonical Theory and its Applications in England*, Berkeley – Los Angeles, University of California Press. pp. 45-47; Jones, C. (1989), *The Charitable Imperative. Hospitals and Nursing in Ancien Régime and Revolutionary France*, London, Routledge, pp. 1-4.

⁹⁷⁹ Watson, S. (2020), *On Hospitals. Welfare, Law, and Christianity in Western Europe, 400–1320*, Oxford, Oxford University Press, p. 139.

⁹⁸⁰ Guerreau-Jalabert, A. (2000), "Caritas y don en la sociedad medieval occidental", dins *Hispania*, LX/I (204), p. 48.

⁹⁸¹ Guerreau-Jalabert, A. (2000), "Caritas y don en la sociedad medieval occidental", dins *Hispania*, LX/I (204), p. 55.

confraries, entre altres, ocupaven un lloc destacat en l'operar de la *caritas*. I en aquest sentit, si la *caritas* era un valor social fonamental per a qualsevol cristià atesa la seva funció aglutinadora,⁹⁸² aquestes institucions, com a receptores de nombroses donacions (que eren un efecte de la mateixa caritat), tenien un paper fonamental en la cohesió i la concòrdia social.⁹⁸³ Oferir quelcom a l'hospital, mitjançant l'almoïna, donacions o llegats testamentaris era, doncs, vetllar per una estabilitat necessària pel bon funcionament de la *res publica*. I així seria recordat en les primeres ordinacions de l'hospital de la Santa Creu l'any 1417, en les quals s'indicà que

aquí [...] totes les VII obres de misericòrdia e altres pies coses, servituts i treballs meritoris, e obres caritatives a Déu plasents e acceptables loablement se complexen. E mijançant les quals la dita ciutat sens dubte és preservada de infortunis e mals, e los pobres d'aquella, per les almoynes dels quals les dites coses se compleixen, viuen en pau e concòrdia.⁹⁸⁴

L'hospital era un actor intermedi dins del propi acte de donar. En tant que receptor d'un important nombre de donacions, a través de les quals es canalitzava l'afecció que podia sentir qualsevol benefactor, l'hospital esdevenia l'artífex d'una connexió entre el món terrenal i l'espiritual. Així ho apuntava també Guerreau-Jalabert qui, referint-se als monjos d'una comunitat monàstica, defensava que aquests no eren cap altra cosa més que els representants de Déu a la Terra.⁹⁸⁵

Atendre a les característiques que fonamentaven el discurs teològic de la *caritas*, en general, i de l'acte de donar, en particular, és essencial a l'hora d'abordar l'estudi de les deixes, donacions i almoïnes que es van fer a favor de l'hospital de la Santa Creu durant la primera meitat del segle XV. Del contrari podríem caure en l'error d'induir que totes les transmissions de béns fetes van ser mers intercanvis entre benefactors i hospital. La realitat, però, era més complexa. I només amb l'exemple de la donació que va fer Arnau de la Pena el març de 1408 hem pogut identificar alguns dels atributs suara esmentats.

---

⁹⁸² Guerreau-Jalabert, A. (2000), "Caritas y don en la sociedad medieval occidental", dins *Hispania*, LX/I (204), p. 35.

⁹⁸³ Tal com indica Hélène Pétré, pau, concòrdia i caritat són mots sinònims dins del cristianisme: «Cette religion crée entre ses membres des liens qui les unissent en une société où l'entente est réalisée [...] par une mutuelle affection. Ainsi, par une transposition assez naturelle, le mot *concordia* exprime-t-il l'une des formes de charité». Així mateix, «le mot *pax* s'appliqua tout spécialement à l'unité dans l'Église, notion toujours considérée comme liée étroitement à celle de charité». Pétré, H. (1948), *Caritas: Étude sur le vocabulaire latin de la charité chrétienne*, Louvain, Spicilegium sacrum lovaniense, pp. 318-319.

⁹⁸⁴ AHSCP, *Llibre d'ordinacions de l'Hospital*, f. 1r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Trellat de Màster), p. 119.

⁹⁸⁵ Guerreau-Jalabert, A. (2000), "Caritas y don en la sociedad medieval occidental", dins *Hispania*, LX/I (204), p. 54.

En els capítols següents oferiré una visió general sobre les donacions i els llegats testamentaris que es van fer a la Santa Creu durant el Quatre-cents.⁹⁸⁶ En els dos primers capítols tractaré de forma individualitzada el control, la identificació i la gestió que es va fer sobre les deixes testamentàries que van ser favorables a l'hospital. Posteriorment, el tercer i quart capítols els dedicaré a l'estudi de les donacions fetes a la mateixa institució. Finalment, a partir d'una divisió tipològica, en un cinquè capítol analitzaré de forma conjunta el contingut de les donacions i deixes testamentàries que va rebre l'hospital de la Santa Creu.

2.1 El control i la identificació de les deixes testamentàries

Seguint les indicacions donades en les ordinacions de 1417, el receptor de les monedes de l'hospital seria l'encarregat de controlar les lleixes testamentàries que es feien a favor de la Santa Creu. Un cop al mes havia de visitar els notaris de Barcelona per preguntar si algú tenia en poder testaments que incloguessin algun llegat per a l'hospital. N'hauria de demanar els corresponents trasllats i, posteriorment, copiar-los en un llibre anomenat *Manual* que seria conservat en l'arxiu de l'hospital.⁹⁸⁷ Encara que no ha pervingut cap exemplar del dit instrument,⁹⁸⁸ sí que s'han conservat alguns dels trasllats. Aquests van ser redactats pel mateix Joan Torró o per altres notaris de la ciutat i en ells només s'hi van copiar les clàusules que atendien a les deixes fetes a favor de la Santa Creu.⁹⁸⁹ Abans de procedir amb l'elaboració de la còpia, el testament original havia estat autènticat pel veguer de la ciutat, car n'havia de confirmar la seva validesa i originalitat. Posteriorment, una vegada el notari delegat havia autoritzat el nou instrument i l'havia signat, el receptor de les monedes procediria a copiar-ne el contingut en el dit *Manual* i, a més, reclamar allò que pertanyia a l'hospital.

Quan l'any 1505 es van redactar els tercers estatuts de l'hospital de la Santa Creu, s'hi van incloure les indicacions donades en les ordinacions de 1417 amb molt poques modificacions.

---

⁹⁸⁶ Al marge d'aquest estudi quedaran les almoines que van contribuir al finançament de l'hospital de la Santa Creu, les quals seran tractades en un altre capítol ateses les seves particularitats específiques en matèria de gestió, control i explotació.

⁹⁸⁷ «Ítem altre libre, qui s'appell *Manual*, en lo qual lo dit reebedor faça mencion largament tots los vincles posats en los testaments al dit hospital, insertant en aquell los inventaris dels béns de les heretats al dit hospital vinculades a memòria, perçò que-n l'esdevenidor, quant loch haurà per part del dit hospital, ne sia hauda rahó. Lo dit reebedor, emperò, sia tengut de discórrer e encercar cascun mes una vegada tots los ntoaris de la ciutat, perçò que ab cascun d'aquells se puxa certifficar si en poder d'aquells se hauran ordonats testaments ab vincles o lexes fetes al dit hospital e que-n haia translat autèntichs». AHSCP, *Llibre d'ordinacions de l'Hospital*, ff. 13r-v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 131.

⁹⁸⁸ No sembla que hi hagi cap relació entre aquesta pràctica i la que va ser iniciada a mitjan segle XVI, quan alguns arxivers de l'hospital van començar a compilar en grans volums alguns testaments i trasllats que es conservaven en l'arxiu de la institució. La primera evidència és un llibre de testaments que inclou la còpia d'una selecció d'instruments dels segles XV i XVI. El volum sembla tenir un cert caràcter memorialista, ja que en ell s'hi van recollir algunes de les herències més importants que havia rebut l'hospital durant tots aquells anys. AHSCP, *Testaments i llegats*, vol. V, inv. 11, Llibre 1.

⁹⁸⁹ Com a mostra, vegeu AHBC, Pergamins, 217, reg. 12840; 218, reg. 12945; 445, reg. 11163; 461, reg. 12619.

De fet, la diferència més notable seria el nom del volum on es copiarien les clàusules dels testaments, que passaria a anomenar-se *Libre de notaments de testaments*.⁹⁹⁰ Més enllà d'aquest petit detall, el procurador de l'hospital seguiria visitant una vegada al mes els notaris de la ciutat per saber si havien fet algun testament que interessava a la Santa Creu.⁹⁹¹

La redacció d'un volum on recollir les deixes que s'havien fet a favor de l'hospital va ser una pràctica compartida per altres institucions assistencials barcelonines. En efecte, els llegats que aquestes rebien eren summament importants pel seu sosteniment.⁹⁹² Un bon exemple ens l'ofereix el bací dels pobres vergonyants de la parròquia de Santa Maria del Pi. En les ordinacions registrades al començament del primer *Capbreu* de la institució, datat a inicis de 1370, va quedar indicat que els administradors havien de

tenir memòria [...] que tots morabatins censals o altres rendes o esdeveniments perpetuats qui per leixas de testaments o en altra manera pervendran en lurs temps al dit bací que de continent continuen o façen continuar en lo present libre, segons que ja són comensades e ordonades per los altres administradors qui són stats del dit bací.⁹⁹³

També podem citar l'exemple de l'hospital fundat pel mercader Pere Desvilar i que estava controlat pel Consell de Cent. Des de 1371, com a mínim,⁹⁹⁴ els consellers sortints recordaven any rere any en els *Testaments de Consellers* que

---

⁹⁹⁰ «Més tindrà aquí present lo *Libre de notament de testaments*, en que són notades les leixes e altres coses qui provenen al dit hospital». AHSCP, *Llibre d'ordinacions de l'Hospital*, f. 32r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Trellat de Màster), p. 149.

⁹⁹¹ «Més avant lo dit procurador donarà rahó si haurà caygude alguna leixa feta per algun defunt a dita casa que sie vengut a notícia sua. E, perquè ell ne sia informat, deu fer sa diligència a la fi del mes per los notaris de Barchinona, qui prenen dits testaments per saber si en aquella mesade hauran pres e publicat algun testament en que hage clàusula alguna tocant a interès de dit hospital. De la qual clàusula, dit procurador hage a pendre còpia en lo libre per açò dedicat, per forma que per lo sdevenidor se'n pugue haver rahó tant de deixes fetes de present com encare de vincles al dit hospital fets». AHSCP, *Llibre d'ordinacions de l'Hospital*, f. 34r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Trellat de Màster), p. 151.

⁹⁹² Albini, G. (2018), "Gli ospedali: Modalità e strumenti di finanziamento (Italia centro-settentrionale, XII-XV secolo)", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 64-65.

⁹⁹³ APSMP, B 535, Capbreu, 1, ff. 10r-13r. Posteriorment, en el mateix volum els administradors del bací van fer memòria de tots aquells llegats que havien beneficiat la institució, copiant-hi les clàusules favorables al bací que havien estat incloses en diferents testaments (ff. 26r-73v). Finalment, el llibre recull les rebudes de les rendes que el bací va percebre durant els anys 1398 (ff. 88r-93r), 1401 (ff. 96r-106v) i 1408 (ff. 108r-120r).

⁹⁹⁴ El primer volum de la sèrie documental és de 1371.

los administradores del hospital [d'en Pere Desvilar] facen metre en un libre totes clàusules de testaments e d'altres cartes qui fassen per lo dit hospital en tal manera que per oblit lo dit hospital no perda res.⁹⁹⁵

Possiblement podríem trobar altres casos semblants als adés esmentats, però les raons que es donarien molt probablement serien les mateixes. Al cap i a la fi, recollir en un únic llibre totes les disposicions era la manera de combatre una dispersió de clàusules testamentàries inevitable.

Novament, posem el focus sobre l'hospital de la Santa Creu per veure amb quins altres mètodes va comptar la institució, car les mesures que havien estat ordenades per controlar de forma rutinària les deixes testamentàries no només van quedar codificades a nivell intern. Entre els actors implicats també trobem el mateix col·legi de notaris de Barcelona, que el 23 de febrer de 1439, juntament amb alguns consellers de la ciutat, van ordenar que

quescun notari qui publicará o farà publicar per jurat seu algun testament o darrera voluntat, qui dins deu dies après que serà feta la dita publicació, haie a denunciar al scrivà de la casa del racional de la ciutat, si algunes lexes, institucions, substitucions, *fidei commissos*, seran en los dits testaments o darreres voluntats qui sian fetes de dit hospital, per ço que lo dit scrivà ne puxe fer memorial en un libre del dit hospital qui serà en la dita casa. E assó haien a fer los dits notaris sots pena de L sous adquisidor en la forma demunt dita.⁹⁹⁶

Alhora, en la mateixa disposició s'indicava que

cascuna vegada que lo procurador de dit hospital o altre per ell, seran per aquesta rahó ab ells, los vullen denunciar totes herències e lexes, lexades e fetes al dit hospital per qualsevol defuncts, e tots vincles en favor del dit hospital contengut en qualsevol testaments o altres darreres voluntats en poder dels dits notaris fermades.⁹⁹⁷

El compromís adoptat pels notaris de la ciutat era una extensió de la voluntat del poder polític municipal. El control dels llegats testamentaris era matèria de preocupació ciutadana i mereixia ser regulat. La salut econòmica de l'hospital, que depenia d'aquests llegats, era una qüestió a tenir present ateses les funcions que acomplia el centre.

---

⁹⁹⁵ AHCB, 1C.XVII, Testaments de Consellers, 1, f. 3v (1371).

⁹⁹⁶ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 2, f. 78r, editat per Noguera Guzmán, R., Madurell Marimón, J. M. (eds.) (1965), *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, Barcelona, doc. 59, pp. 202-205.

⁹⁹⁷ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 2, f. 78r, editat per Noguera Guzmán, R., Madurell Marimón, J. M. (eds.) (1965), *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, Barcelona, doc. 59, pp. 202-205.

L'exemple de l'hospital de la Santa Creu no és un cas únic. A Tarragona, en l'escriptura fundacional de l'hospital de Sant Pau i Santa Tecla de 1464 s'indicà que totes les persones que fessin testament haurien de fer alguna deixa al nou hospital. I de fet, el notari encarregat de redactar el dit instrument estava obligat a recordar aquesta ordinació a qualsevol testador, sots pena d'excomunió.⁹⁹⁸ Tanmateix, encara que sigui una menció més tardana i allunyada del Principat, una intervenció semblant apareix documentada a Torí durant el segle XVI, on els notaris de la ciutat estigueren obligats a preguntar a totes les persones que volguessin fer un testament si desitjaven fer alguna deixa a l'hospital de *San Maurizio*.⁹⁹⁹

Barcelona, Tarragona i Torí exemplifiquen el rol assumit pels notaris o, més aviat, el deure que se'ls hi va imposar, a fi de potenciar les deixes fetes a favor d'un hospital durant els segles XV i XVI; una tasca que clarament sobrepassava la seva funció pública més habitual. En el moment d'elaborar qualsevol testament, els fedataris haurien de recomanar al testador quina seria la millor manera de distribuir els seus béns, animant-los a fer deixes de rendes, propietats, esclaus i altres béns als hospitals. Mitjançant el seu llegat, podria contribuir al manteniment d'una institució que vetllava per la salut de la cosa pública i, alhora, aconseguir la redempció de la seva ànima.¹⁰⁰⁰

Retornem, de nou, a Barcelona. Durant tot el segle XV, el model definit en les ordinacions de 1417, que possiblement ja s'havia practicat amb anterioritat, es va mantenir sense variacions. Podem pensar que era un sistema útil per a l'hospital, l'èxit del qual depenia, en part, de la col·laboració dels notaris de la ciutat. Ara bé, què passava més enllà dels límits de la urbs, allà on l'hospital i les institucions de poder barcelonines no hi tenien cap mena de poder ni representació?

Mitjançant una extensa xarxa de procuradors l'hospital intentaria arribar allà on els seus principals oficials no podien. Eren aquests tercers, que també podien encarregar-se d'acaptar les almoines que es feien a l'hospital, els que recollirien les deixes que es feien fora de Barcelona. Fins i tot, eventualment alguns arrendataris de l'almoïna de l'hospital van ser autoritzats per rebre i quedar-se les deixes fetes a favor de la Santa Creu dins del territori que estaven acaptant.¹⁰⁰¹ En aquests casos, els contractes signats podien incloure alguna restricció en quant al valor de les deixes que es podien percebre. És el cas, per exemple, de Ramon Menescal, qui el maig de 1420 va arrendar l'almoïna del bisbat d'Urgell. En la procura que li va ser signada, es va indicar que aquest estava autoritzat «*ad petendum et recipiendum elemosinas et caritates ac legata et donaciones eidem hospitali factas et faciendas, dum tamen non excedant*

---

⁹⁹⁸ Barceló Prats, J. (2017), *Poder local, govern i assistència pública: l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona*, Tarragona, Arola Editors, p. 76.

⁹⁹⁹ Cavallo, S. (1995), *Charity and Power in Early Modern Italy. Benefactors and their motives in Turin, 1541-1789*, New York, Cambridge University Press, pp. 108-109.

¹⁰⁰⁰ Comelles Esteban, J. M. (2006), *Stultifera navis. La locura, el poder y la ciudad*, Lleida, Editorial Milenio, p. 47.

¹⁰⁰¹ Sobre els arrendaments d'almoïna, vegeu el capítol 3.6 dins del Bloc 4.

quantitatem quinquem solidorum».¹⁰⁰² Sense moure'ns del bisbat d'Urgell, una altra mostra la trobem en els anys quaranta, quan Pere Sobirats i Guillem Focences van arrendar les mateixes almoines durant tres anys. Però aquesta vegada els límits fixats serien majors: Pere i Guillem podrien rebre aquells «*legata quantitatem viginti solidorum non excedant*».¹⁰⁰³

2.1.1 La gestió de les heretats

Una vegada els governants de l'hospital havien identificat els llegats que s'havien fet a favor de la Santa Creu, s'iniciaven les gestions sobre les herències. Abans d'acceptar-ne la transmissió, era important conèixer les possessions que aquesta contenia i, molt especialment, quins deutes hi estaven lligats, car la seva acceptació implicaria haver d'afrontar totes les despeses que li eren associades.¹⁰⁰⁴ Aquesta incertesa ja era assenyalada en el *Corpus Iuris Civilis* de Justinià, que, alhora, en proposava una solució legal. Si el beneficiari no estava del tot segur del contingut d'un llegat, s'oferia la possibilitat d'acceptar-lo a benefici d'inventari, és a dir, afrontant els deutes només amb els béns que s'acabessin heretant.¹⁰⁰⁵

Diverses van ser les vegades que els administradors de la Santa Creu van acabar renunciant als drets que tenien sobre un llegat. A voltes, la documentació notarial conservada és exigua i només indica que el repudi d'una herència es devia a que aquesta era «*inutilem et dampnosam ipsi hospitalis*».¹⁰⁰⁶ Altres vegades, però, ofereix més detalls i permet observar les problemàtiques associades a la renúncia d'una heretat, un procés complex en el qual s'entremesclaven els interessos de l'hospital i els d'altres particulars.

Ens podem fixar, per exemple, en l'herència de l'hortolà Joan Despuig, de la qual l'hospital en va ser l'hereu universal.¹⁰⁰⁷ Atenent que aquesta era carregada de molts deutes, els administradors del centre van decidir contactar amb un dels principals creditors del testador, Galceran Roca, per intentar trobar una solució que fos mínimament favorable. Una vegada hagueren estudiat el contingut de l'herència, ambdues parts van acordar que els administradors traspassarien la seva totalitat a Galceran. A canvi, aquest es comprometia a suportar totes les despeses del llegat i els deutes que tenia el testador, mantenint l'hospital indemne enfront de qualsevol eventualitat que pogués sorgir.

El pacte i la negociació formaven part de les gestions que s'havien de dur a terme sobre els llegats testamentaris que afavorien la Santa Creu. L'hospital, com a institució que vetllava

---

¹⁰⁰² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], ff. 153v-154r.

¹⁰⁰³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 116r-117r.

¹⁰⁰⁴ Sneider, M. (2001), "Il patrimonio dell'Ospedale di Santa Maria della Morte in Bologna", dins Garbellotti, M., Pastore, A., *L'uso del denaro: Patrimonio e amministrazione nei luoghi pii e nelle enti ecclesiastici in Italia: (Secoli XV-XVIII). Atti del seminario tenuto a Trento il 19-20 novembre 1998*, Bologna, Il Mulino, p. 136.

¹⁰⁰⁵ Almenar Fernández, L. (2017), "Los inventarios post mortem de la Valencia medieval. Una fuente para el estudio del consumo doméstico y los niveles de vida", dins *Anuario de estudios medievales*, 47 (2), p. 538.

¹⁰⁰⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 38v.

¹⁰⁰⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 58v-60r.

per la salut d'un cos social, havia de procurar evitar qualsevol greuge que pogués condicionar la seva economia i, de retruc, generar un impacte negatiu sobre el conjunt de la societat.

Les necessitats financeres d'una institució freturosa de diners podien ser condicionants alhora de prendre una decisió vers alguna herència que trigaria a ser efectiva. Sovint, els administradors de la Santa Creu es van desprendre dels llegats on l'hospital tan sols figurava en les clàusules de substitució establertes pel testador.

Per posar un exemple, podem citar l'heretat de Pere Domènech, qui havia deixat tots els seus béns a Pericó Rosell. Si aquest moria sense fills legítims, l'herència revertiria a favor de la Santa Creu.¹⁰⁰⁸ Però Pericó va anticipar-se als fets. Per alliberar els drets que tenien els administradors de l'hospital sobre l'herència, els hi va demanar que hi renunciessin a canvi d'una quantitat determinada de diners. Els administradors van respondre favorablement a la proposta, justificant que ho feien «*pro succurrendo necessitatibus dicti hospitalis et pauperum in eo decumbentium, qui propter indigentiam peccuniarum alimentari nequent*».¹⁰⁰⁹ Així doncs, van acceptar transferir-li els drets que tenien a canvi de 350 florins d'or, que, a onze sous el florí, equivalien a 3.850 s.b.¹⁰¹⁰

Un altre cas semblant ens l'ofereixen les gestions fetes sobre l'heretat del notari barceloní Bartomeu Eiximeno, qui en el seu testament de 1413 va deixar l'usdefruit de tots els seus béns i drets a la seva mare, a la seva muller i a d'altres.¹⁰¹¹ Quan aquestes morissin, l'hospital de la Santa Creu i els seus pobres passarien a ser els hereus universals. Cinc anys més tard, però, Ramon Papiol, nebot de la muller de Bartomeu, va demanar als administradors de la Santa Creu que els hi vengués els drets que tenien sobre l'herència de Ramon. Altra vegada, la resposta va ser acceptada, ja que es va considerar que

melius et utilius est dicto hospitali nunc de presenti vendere, concedere et transferre vobis totam predictam hereditatem et bona ipsius, cum commodis et incomodis ac oneribus eiusdem et inde habere et recipere quantitatem subscriptam, quoddam post mortem dicte domine Blanche expectare vendicionem et exequcionem totalem de ipsam hereditate.¹⁰¹²

Una vegada fet el reconeixement dels béns llegats, els administradors van vendre al dit Ramon els drets que tenien sobre l'herència de Bartomeu per 11.000 s.b., que serien ingressats en la Taula de Canvi un mes després.¹⁰¹³ Altres exemples notoris sobre la mateixa qüestió es poden

---

¹⁰⁰⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 158r-160v.

¹⁰⁰⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 158r-160v.

¹⁰¹⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 160v-161r.

¹⁰¹¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], ff. 7v-17v.

¹⁰¹² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], f. 8v.

¹⁰¹³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], f. 19v.

trobar entre la documentació notarial conservada, com poden ser la renúncia a l'herència de Jaume Riera a favor d'Antoni Folquet a canvi de 3.500 s.b.,¹⁰¹⁴ o la definició de l'herència d'Antònia, muller de Berenguer de Cortils, a favor de Romeu de Pallarés per 2.200 s.b.¹⁰¹⁵

La resposta dels administradors vers la transmissió d'una heretat no va ser sempre negativa, evidentment. La Santa Creu va ser beneficiada per un gran nombre d'herències, moltes de les quals van suposar una injecció de capital i de béns realment important per a la institució. Una vegada acceptada l'herència, els marmessors que havia designat el testador per executar les seves voluntats començarien a resoldre tots els pagaments i deutes del difunt.¹⁰¹⁶

Eventualment, algun dels testadors que van instituir l'hospital com a hereu universal van designar un treballador de la Santa Creu entre els seus marmessors. Ho veiem en el testament de l'especier Blai Tomàs,¹⁰¹⁷ qui va escollir com a executors testamentaris el taverner Joan Miró, el mercader Bartomeu Llobet i el prior de l'hospital.¹⁰¹⁸ Així mateix ho va fer el baster Joan de Lenzina, qui va triar com a marmessors el prior de la Santa Creu, el prohoms major de la confraria de freners i els administradors del bací dels pobres vergonyants de Santa Maria del Pi.¹⁰¹⁹

No sempre, però, el marmessors triats podrien acomplir amb les tasques assignades. La durada de la marmessoria i la impossibilitat de dur a terme els seus deures podien provocar la renúncia al càrrec que els hi havia estat assignat pel difunt. És el cas de l'heretat de Joan Girona, qui va voler que un administrador laic i un eclesiàstic de la Santa Creu fossin els seus executors testamentaris. La marmessoria va recaure sobre Nicolau Parets i Joan de Sant Hilari, però el 9 de juliol de 1410 ambdós van presentar la seva renúncia, atenent que estaven ocupats en altres negocis.¹⁰²⁰ Així, pocs dies més tard serien rellevats per un altre administrador, Berenguer Sestrada, i l'hostaler Bernat Duran.¹⁰²¹

---

¹⁰¹⁴ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [12], ff. 86r-89r.

¹⁰¹⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 75v-79v.

¹⁰¹⁶ L'exemple més ben evident sobre aquest procés el tenim amb l'herència de Joan Girona, de qui no només es conserven un important nombre d'èpoques registrades en els protocols de Joan Torró, sinó, també, el llibre de comptes de la seva marmessoria. AHBC, Pergamins, 335, reg. 1163.

¹⁰¹⁷ Sobre l'herència de Blai Tomàs, vegeu Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 188 i 199-200.

¹⁰¹⁸ Vela Aulesa, C. (2007), *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, vol. II, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 76a, pp. 560-561.

¹⁰¹⁹ AHBC, Pergamins, 6 GF, ref. 20192.

¹⁰²⁰ «Nos, Johannes de Sancto Ilario et Nicholaus Paretis, [...] attendentes Johannem de Gerona, de officio emptoris domus domini Regis civemque dicte civitate, in suo ultimo testamento elegisse manumissores suos duos ex administratoribus dicti hospitalis, alterum scilicet laicum et alterum ecclesiasticum, considerantes etiam nos non posse circa ipsam manumissoriam intendere seu vaccare aliis negociis occupatis. Idcirco cum presenti renunciamus eidem manumissorie et omni oneri eiusdem». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 67v.

¹⁰²¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], ff. 155r-v.

Tan bon punt s'havien resolt les despeses d'una herència, els diners restants es conservarien en la institució o bé es dipositarien en la Taula de Canvi de la ciutat o en la d'algun canviador.¹⁰²²

De manera puntual, alguns testadors volien que la quantitat restant de la seva herència fos esmerçada en la construcció o millora de l'hospital de la Santa Creu. Un dels casos ja coneguts és el de l'especier Tomàs Girgós, qui ordenaria en el seu testament del 14 de gener de 1427 la construcció d'una cambra damunt del claustre del centre.¹⁰²³ És igualment interessant l'exemple del lleidatà Joan de Lluçà, que estant ingressat en l'hospital dels mesells va ordenar el seu testament. L'instrument va ser redactat per Joan Torró i en ell s'hi va anotar que l'hereu universal seria l'hospital de la Santa Creu. A la seva mort, Joan va manar que

omnia bona et debita mea ac peccuniam meam et ea que in peccunia non fuerint, vendant et alienent plus offerentibus et ea tradant emptoribus eorundem. Et precia habenda ex eisdem, simul cum peccunia que inventa fuerit in hereditate mea ipsi manumissores mei convertant in operibus ipsius domus infirmorum sive dels masells ad eorum bonum arbitrium¹⁰²⁴

No obstant, el capital restant d'una l'herència també podria ser invertit en la compra de rendes i censals. És el cas d'Esteve Mir¹⁰²⁵ o també de Nicolau Bassa, qui en el seu testament del 16 d'agost de 1420 va deixar tota la seva herència a la Santa Creu i precisà que

de la moneda que d'aque-n pervendrà ensemps ab altra moneda de ma heretat, pegades e complicas les coses demunt dites, compren tants censals morts, morabatins en alou o altres rendes perpetuals quant se'n podrà haver sobre lochs bens segurs a lur conaguda. E los dits censals morts, morabatins en alou o altres rendes perpetuals pus sien comprades, ensemps ab altres censals morts de la mia heretat, ab tot dret e senyoria d'aquelles donen e assignen al dit hospital de Santa Creu, e als administradors e regidos de aquell per tot temps, per servir e recrear los pobres del dit hospital.¹⁰²⁶

---

¹⁰²² Per exemple, els 6.000 s.b. restants de l'herència de Francesc Pinosà es van repartir de la següent manera: 800 s.b., van ser dipositats en la taula del canviador Jaume Despuig, 2.445 s., 5 d.b. es van deixar en la taula del canviador Jaume Casasaja i 2.754 s., 7 d.b. es van dipositar en la Taula de Canvi de la ciutat. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 209r-211r.

¹⁰²³ AHBC, Pergamins, 406, reg. 21738. Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 372.

¹⁰²⁴ AHBC, Pergamins, 216, reg. 12871.

¹⁰²⁵ AHBC, Pergamins, 216, reg. 12879.

¹⁰²⁶ AHBC, Pergamins, 75, reg. 5394.

L'exemple de Bassa evoca una idea ja apuntada per Josep Barceló: la capitalització dels béns percebuts per via testamentària, així com aquells rebuts per almoines i donacions, era un dels pilars en el finançament d'hospitals.¹⁰²⁷ Per l'herència del dit mercader, l'hospital de la Santa Creu acabaria adquirint un total de 9.884 s.b. en pensions censals, que entre totes sumaven un capital 235.100 s.b.¹⁰²⁸

Fins ara només he citat alguns exemples on els testadors s'anticipaven a les accions del govern de la institució, ordenant la inversió dels béns llegats en la compra de rendes perpètuas. No cal dir, però, que la Santa Creu també va rebre llegats que contenien nombrosos censos i censals, però d'aquests en parlaré més endavant quan analitzi de forma conjunta el contingut de donacions i testaments.

Ateses les principals característiques de la gestió de les heretats, tan sols queda un darrer punt per tractar. I és que si les problemàtiques que els llegats podien generar no eren poques, a inicis de la dècada de 1440 en sorgí una de nova i completament inesperada.

Enmig d'un conflicte obert amb les autoritats municipals, el bisbe de Barcelona, Simó Salvador, va expressar dues demandes que afectaven directament els interessos de l'hospital de la Santa Creu. Com a pare i protector de les causes pies del bisbat exigia, per una banda, que tots els marmessors haguessin de retre comptes davant d'ell i la seva cort de les herències que feien una deixa vers alguna institució pietosa del bisbat. Per altra, volia imposar un càrrec de quatre diners per lliura heretada sobre totes les deixes fetes a favor de l'almoïna de la catedral i de l'hospital de la Santa Creu.¹⁰²⁹

El terrabastall que van provocar les demandes del mitrat ha estat estudiat per Pol Bridgewater.¹⁰³⁰ Com es pot suposar, el reclam expressat per Simó Salvador no va agradar gens als consellers de la ciutat, que s'afanyaren a rebatre'l assenyalant-li que els càrrecs que volia imposar eren «*extraordinaris e excessius*» i els seus efectes serien funestos per a l'hospital: no només provocarien una disminució dels ingressos per via testamentaria, mes moltes persones es retraurien de fer-ne qualsevol deixa.

El conflicte va durar anys. El Consell va intentar enfrontar les exigències del bisbe per la via legal, demanant ajuda a Alfons el Magnànim i, fins i tot, sol·licitant la deposició del mitrat en el Concili de Basilea. Però res va tenir efecte. Simó Salvador es mostraria impertèrrit enfront qualsevol acció fins que la mort el va vèncer l'any 1445. A partir d'aleshores, tal com assenyalava

---

¹⁰²⁷ Barceló Prats, J. (2017), *Poder local, govern i assistència pública: l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona*, Tarragona, Arola Editors, p. 122.

¹⁰²⁸ AHBC, Pergamins, 518, reg. 22653. Entre tots, destaca un censal de 4.000 s.b. de pensió i 100.000 de capital que havia estat comprat per Nicolau al clavari de Barcelona el 14 d'agost de 1420. AHBC, Pergamins, 518, reg. 22651.

¹⁰²⁹ AHCB, 1B.II, Deliberacions, 2, ff. 113r-v.

¹⁰³⁰ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 293-298. Vegeu també Danon Bretos, J. (1978), *Visió històrica de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, p. 70.

Bridgewater, és poc probable que la taxa perdurés.¹⁰³¹ No obstant, l'impost dels quatre diners per lliura apareix mencionat en la documentació municipal fins l'any 1457, possiblement, com apunta el mateix autor, es tractava d'un recordatori dels greuges que havia provocat la decisió sonada del mitrat.

2.2 Les donacions: les motivacions dels benefactors.

La municència dels barcelonins, en particular, i dels habitants del Principat, en general, va ser favorable a l'hospital de la Santa Creu des del moment que va ser fundat. L'anàlisi de les donacions conservades en els protocols de Joan Torró i en alguns pergamins de l'AHBC evidència un degoteig constant de béns a favor del centre durant el seu primer segle de vida. La mostra estudiada comprèn un total de 114 donacions.¹⁰³² Entre totes, les que van ser fetes *inter vivos* representen el gruix principal del conjunt (97%). Més rares i excepcionals són les que es van fer *mortis causa* (3%), que, com el seu nom indica, eren aquelles per les quals els béns concedits per l'atorgant serien rebuts pel beneficiari un cop el primer hagués traspasat.¹⁰³³

La majoria de les donacions analitzades són aquelles que, *a priori*, creiem que van ser acceptades per l'hospital de la Santa Creu i els seus administradors i/o prior. Cal dir, però, que de la mateixa manera que succeí amb algunes deixes testamentàries, els administradors de la Santa Creu van renunciar a determinades donacions pel fet de ser contraproductes pels interessos i la salut de la institució. Així van procedir amb la que va fer Pere Planella el 26 de novembre de 1403, per la qual donava a la Santa Creu tots els drets que tenia sobre l'herència de Jordi Planella.¹⁰³⁴ Un mes després, un cop s'havia analitzat el contingut d'aquella donació, el prior Pere Cardona va renunciar-hi atenent que era «*inutilem et damnosam*».¹⁰³⁵ Els mateixos motius van ser esgrimits l'agost de 1414, quan es va renunciar a la donació que havien fet Domènec Company i la seva muller Antònia el 25 de setembre de l'any anterior.¹⁰³⁶

Les principals aspiracions dels benefactors de la Santa Creu atenien a les pretensions generals esbossades a l'inici del capítol. Les donacions es feien a Déu, a l'hospital i als seus pobres a fi d'aconseguir una remissió dels pecats i la salvació de l'ànima. En el preàmbul dels instruments estudiats es pot observar un manifest clar de l'afecció que sentien els donadors

---

¹⁰³¹ Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 298.

¹⁰³² Vegeu la Taula 32 i la Taula 34 en l'Apèndix 3.

¹⁰³³ Obarrio Moreno, J. A. (2001), «La doctrina medieval de la donatio mortis causa y su recepción en la Corona de Aragón», dins *Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña*, 5, pp. 521-534.

¹⁰³⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 93r.

¹⁰³⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 97v.

¹⁰³⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 131v.

vers la Santa Creu i els pobres que hi eren alimentats,¹⁰³⁷ al mateix temps que es recordava que en l'hospital diàriament s'acomplien les set obres de misericòrdia.¹⁰³⁸ Esclaus, rendes, censals, violaris o el domini directe sobre diverses possessions, entre altres, van proporcionar un nombre important de donacions que no tenien més pretext que la salvació de l'ànima, la remissió dels pecats i el sosteniment material del flamant hospital barceloní. Val a dir, però, que aquestes no van ser una majoria.

Un 47% de les donacions fetes a la Santa Creu incloïen alguna condició o retenció que el benefactor havia demanat a l'hora de signar el contracte. Les disposicions pactades podien ser múltiples i diverses, però en qualsevol cas sempre eren el resultat d'una negociació entre atorgant i beneficiari que, com a tal, satisfia els interessos d'ambdues parts.

Les peticions que es feien a l'hospital de la Santa Creu a través de les donacions poden semblar discordants amb el marc teològic definit a l'inici del capítol. Com he dit, seguint els estudis d'Anita Guerreau-Jalabert, l'acte de donar, que sempre anava dirigit a Déu en primer terme, era gratuït, lliure i amb un caràcter essencialment espiritual. Certament, l'establiment de qualsevol vincle amb la divinitat forçosament havia de ser gratuït, car a Déu no se li podia exigir res a canvi. No obstant això, com veurem a continuació, les donacions analitzades indueixen a una separació entre la devoció gratuïta i lliure que els benefactors expressaven a Déu i la pietat que sentien pel propi hospital i els seus pobres. M'explico. Per una banda, les donacions estudiades permeten copsar una interiorització per part dels propis benefactors dels aspectes espirituals propis de l'acte de donar.¹⁰³⁹ Per altra, s'observa un clar interès en establir unes condicions i, en certa manera, mesurar i definir l'ús que es faria dels béns donats. Un darrer aspecte que mostraria com les donacions, cada vegada més, adoptarien les formes pròpies d'una transacció, que segons Richard Keyser s'evidencia per

la définition précise et l'application des conditions et des modalités du transfert, et il devient plus transactionnel en raison d'une demande de plus en plus systématique de récompense.¹⁰⁴⁰

Una de les condicions més generalitzades va ser l'obligatorietat de destinar una part dels diners donats en el socors dels pobres malalts de l'hospital. El 9 de març de 1408, Agnès, vídua

---

¹⁰³⁷ «in aliqualem remissionem peccaminum meorum et dicti domini patris mei et ob singularem devocionem quam gero hospitali Sancte Crucis Barchinone et pauperibus qui in eodem alimentatur». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [7], f. 91v.

¹⁰³⁸ «ac propter fervidam et singularem affectionem et devocionem quam non immerito gerimus hospitali Sancte Crucis et pauperibus in eo decumbentibus, in quo hospitali septem misericordie opera die laudabiliter adimplentur». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], f. 41v.

¹⁰³⁹ Guerreau-Jalabert, A. (2000), "Caritas y don en la sociedad medieval occidental", dins *Hispania*, LX/I (204), p. 60.

¹⁰⁴⁰ Keyser, R. (2003), "La transformation de l'échange des dons pieux: Montier-Lacelle, Champagne, 1100-1350", *Revue historique*, 628, p. 801.

de Joan Gomis, va fer una donació amb la condició que cada any, per Quaresma, el prior de l'hospital hauria d'esmerçar 110 s.b. en la compra de sucre i pollastres per a la salut dels malalts.¹⁰⁴¹ Semblant va ser la clàusula imposada per Ramon Mercader en la donació que va fer el març de 1444, per la qual demanava que es repartissin certes quantitats de diners en la vigília de Nadal: a cada pobre malalt que estigués aquell dia en l'hospital se li donarien 3 diners i als malalts de lepra que estaven en l'hospital de Santa Margarida se'ls hi havien de lliurar 12 diners.¹⁰⁴² La donació feta el 19 de maig de 1408 per Clara, vídua del jurisperit Ramon Llobet, incloïa una condició també rellevant. Dels 4.000 s.b. que el seu difunt germà Pere de Grasa, donzell del senyor del castell de Montfalcó, li havia promès, volia que 1.000 s.b. fossin lliurats a Estàcia Espatafora, a fi que els destinés a les necessitats dels infants de la Santa Creu.¹⁰⁴³

Les donacions destinades al socors dels malalts no només cercaven contribuir al restabliment físic i material, sinó també espiritual. El mes de novembre de 1442, el mestre en medicina Pere de Coll va fer una donació de 3.000 s.b. que haurien de ser invertits en l'elaboració d'un retaule sota la invocació de la Santa Creu per a l'altar major de la capella de l'hospital.¹⁰⁴⁴ L'obra va ser encarregada l'any següent als pintors Pere Terrés i Francesc Vergós, els quals, segons van indicar els administradors de la Santa Creu en el contracte, haurien de representar

---

¹⁰⁴¹ «sub et condicione quod vos [...] habeatis et teneamini quolibet anno in quadragesima pro anima mea esmerciare in zucharo et pullis ac aliis necessariis ad sustentacionem pauperum in eodem hospitali decumbentium centum et decem solidos». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 128r-129v.

¹⁰⁴² «sub pacto, forma et condicione videlicet quod vos, dicti administratores, [...] habeatis et teneamini ac habeant et teneantur donare seu donari facere quolibet anno manualiter in vigilia nativitatís domini, vel una die aut duabus ante ipsam vigiliam, cuilibet pauperi infirmo jacenti in eodem hospitali [...] tres denarios minutos, et cuilibet infirmo leproso reperto in hospitali leprosorum dicte civitatis dicta die duodecim denarios». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 164v-167v.

¹⁰⁴³ «voletis et mandatis quod mille solidos ex dictis quatuor mille solidos sint et convertantur in necessitatibus et utilitatibus puerorum qui in dicto hospitali nunc sunt et pro tempore fuerint, quos mille solidos recipiat et recipere teneatur domina Astacia de Spata Fora si tunc vixerit». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], ff. 4r-v. Al marge del contingut de la donació, la menció a Estàcia és rellevant. També coneguda per l'apel·latiu de *Madona Estàcia*, era una comtessa d'origen sicilià que va estar al servei de les nenes i els nens de la Santa Creu durant la primera meitat del segle XV. Fins ara, els estudis dedicats a Estàcia apuntaven que la seva activitat hauria començat durant la segona dècada de la centúria, quan es troben nombroses referències al seu compromís i dedicació vers els infants abandonats de la Santa Creu. Estàcia rebia els infants que eren deixats en l'hospital, els identificava i s'encarregava d'acordar els contractes d'afermament pels quals serien posats a cura d'altres particulars. En el cas de les criatures que encara eren lactants, les posava a càrrec d'una dida que en tingué cura i les alimentés. La comtessa gestionava tots els pagaments relacionats amb l'atenció dels infants o el salari de les dides. Per a més dades sobre l'activitat d'Espatafora, vegeu Illanes Zubieta, X. (2011), *Niñas y niños olvidados según los documentos del Hospital de la Santa Creu de Barcelona en el siglo XV*, Barcelona, Universitat de Barcelona, (Tesi Doctoral), pp. 58-60; Marino, S. (2019), *El Memorial dels Infants. Edició crítica d'una font per a l'estudi de la infància a la Barcelona del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 24; Illanes Zubieta, X. (2013), "Aprendiendo a vivir. Trabajo y servicio de niñas y niños acogidos en el Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1510)", dins *Revista de Historia Iberoamericana*, 6, (2), pp. 72-73.

¹⁰⁴⁴ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 85r-86v. Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 317.

la istoria de la dita Sancta Creu de les millors e pus evidents e appaerents colors que poran. En lo mig de lo qual reetaula pintaran la ymage de Santa Elena, e sobre la dita imatge pintaran l'emperador Constantí, fill de la dita Santa Elena, ab la creu en la mà. E en la una part del dit reetaula serà pintada la invenció que la dita Santa Elena feu de la santa Vera Creu, en que lo preciós mestre e redemptor nostre Jesuchrist fo crucificat per los malvats juheus. E en l'altre part del dit reetaule serà pintada la exultació que fo feta de la dita Santa Creu.¹⁰⁴⁵

El reetaule va ser acabat pels volts de juny de 1445,¹⁰⁴⁶ però malauradament no s'ha conservat. Amb tot, la donació feta pel mestre de medicina serveix per apuntar que les imatges i representacions que es podien trobar dins dels hospitals medievals eren importants per a la cura dels malalts. Aquestes tenien un valor terapèutic¹⁰⁴⁷ que, alhora, podia servir per despertar i conduir la devoció de les persones que es trobaven dins de l'hospital. Un exemple d'aquest fet el trobem en el *Políptic del Judici Final* de Rogier van der Weyden de l'*hôtel-Dieu* de Beaune. Quan aquest s'obria mostrava tota l'esplendor del Judici i recordava als malalts la necessitat de practicar la pregària i la contemplació per restablir la salut espiritual així com, també, la importància de dur a terme obres de caritat durant la vida, car afavoririen, després de la mort, la salvació de l'ànima.¹⁰⁴⁸

Retornant a les condicions imposades en les donacions, podem dir que, de manera puntual, alguns benefactors van voler reservar-se l'usdefruit dels mateixos béns que estaven concedint. Els atorgants volien conservar el seu ús mentre visquessin i, a la seva mort, aquest passaria a mans de l'hospital. A tenor de la limitació que imposaven, és possible que aquests donadors fossin persones que no eren gaire acabalades, car segurament el què s'estaven reservant era l'espai on vivien o els béns que garantien la seva subsistència. De fet, aquesta és una condició sovint compartida per alguns matrimonis com Bernat de Castellví i Gueraldona¹⁰⁴⁹ o Pere Rei i Eulàlia,¹⁰⁵⁰ així com, també, per dones vídues, com Caterina, vídua de Jaume Gassull¹⁰⁵¹ o Ròmia, vídua de Bernat Puig.¹⁰⁵²

---

¹⁰⁴⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], quadern solt, editat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 2, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), doc. B-36, pp. 108-110. El contracte va ser donat a conèixer per primera vegada per Carreras Candi, F. (1913), "Lo reetaule barceloní de la Santa Creu, obra d'en P. Terrers y d'en F. Vergós", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 7 (52), pp. 217-220.

¹⁰⁴⁶ Carreras Candi, F. (1913), "Lo reetaule barceloní de la Santa Creu, obra d'en P. Terrers y d'en F. Vergós", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 7 (52), p. 217.

¹⁰⁴⁷ Davis, A. J. (2019), *The Medieval Economy of Salvation: Charity, Commerce, and the Rise of the Hospital*, New York, Cornell University Press, p. 261.

¹⁰⁴⁸ Conejo da Pena, A. (2017), "«En la present ciutat hun devot e solempne spital.» Un estudi a quatre bandes sobre l'esplendor artística i arquitectònica dels hospitals baixmedievals", dins Sabaté i Curull, F. (ed.), *L'assistència a l'Edat Mitjana*, Lleida, Pagès Editors, pp. 118-120.

¹⁰⁴⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], ff. 48r-v.

¹⁰⁵⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 100r-101v.

¹⁰⁵¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 99r.

¹⁰⁵² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 144r-v.

En els contractes estudiats també apareix l'obligació de resoldre els deutes pendents del benefactor i que, en un principi, es podrien cobrir amb els mateixos béns que havien estat donats. La donació de Pere Rodiella de 1415 exemplifica clarament aquest fet.¹⁰⁵³ Estant malalt en l'hospital va oferir els 100 fl. que Pere Bertran, de qui havia estat escuder, li havia assignat en el seu testament per raó de llegat i també pel salari que li devia. A canvi, Pere va demanar que l'hospital s'encarregués de resoldre els deutes que tenia amb diverses persones.¹⁰⁵⁴

A banda dels exemples adés identificats, dins del mostrari de condicions pactades entre hospital i atorgants n'hi ha una que apareix summament representada: ser alimentat i proveït per l'hospital durant tota la vida. Va ser la voluntat del 26% dels donadors estudiats, els quals eren malalts que es trobaven dins de l'hospital o persones completament alienes a la institució.

2.2.1 «Quod predictum hospitale teneatur providere et alimentare me» L'assegurança d'un sosteniment vitalici

L'acte de donar va ser una pràctica habitual entre els pobres malalts de l'hospital que tenien alguna cosa per deixar a la institució. Més de la meitat de les donacions condicionades que aquests van fer incloïen la petició de ser sostinguts per la Santa Creu. Descobrir quines malalties patien aquestes persones és una tasca difícil. Entre els malalts identificats trobem un invàlid, dos llebreros i un cec.¹⁰⁵⁵ Possiblement podem afegir-hi un orat, Berenguer Orelles.¹⁰⁵⁶ L'endemà de la donació que aquest va fer, els administradors de la Santa Creu van interrogar a Berenguer Padrosell i Galceran Orelles en la capella de l'hospital per saber si «haviem en Berenguer Orelles, qui jau en lo dit spital, per hom qui haia bon seny o si l'haviem per hom incensat». I la seva resposta va ser que «ells lo havien per hom incensat e qui no havia bon seny».¹⁰⁵⁷ També és interessant la donació que va fer Dolça, que estant malalta en l'hospital va donar el dot que tenia sobre els béns del seu marit, qui «*ingratus et me contradicente in dicto hospitali ora captata me posuit*».¹⁰⁵⁸

Les donacions fetes per malalts s'intueixen com una contraprestació o ofrena a l'hospital, la qual es fa explícita amb la fórmula inclosa en el preàmbul dels instruments: «*in aliqualem*

---

¹⁰⁵³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 25r-v.

¹⁰⁵⁴ «sub pacto et condicione quod, cum habueritis id quod mihi debetur per heredem dicti Petri Bertrandi, habeatis et tenamini dare Garcie de Viella, mensuratori vini, tres florenos quos mihi mutuavit, et domini abbati Montiserrati, X florenos quos mihi similiter mutuavit, et Martino Ximeno, qui moratur *al Regomir*, tres solidos, et Petri Salt, barberio, qui moratur in vico *Ample*, IIII florenos, et Marie, que fuit sclava dicti Petri Bertrandi, VII solidos, et Guillelmo Plegamans, quinque solidos et sex denarios, et domine que vendit candelas cepi que moratur propter furnum de Viladecolls, IIII solidos, VI denarios, et alteri domine que moratur coram hospicio venerabili Bernardi Raimundi de Vilamarino, duos solidos et sex denarios». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 25r-v.

¹⁰⁵⁵ Vegeu **Taula 32** en l'Apèndix 3.

¹⁰⁵⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 99r-v.

¹⁰⁵⁷ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 99v.

¹⁰⁵⁸ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 140v.

satisfaccionem missionum et expensarum quas ipsum hospitale facere habere et aportet quotidie in alimentando me de ipsa mea infirmitate».¹⁰⁵⁹ No parlem d'un pagament per estada pròpiament estandarditzat,¹⁰⁶⁰ sinó de l'entrega d'uns béns a canvi del socors ofert per la institució. Una sèrie de concessions puntuals que no eren lliurades per tots els malalts i que, si bé podem pensar que cercaven una atenció més personalista,¹⁰⁶¹ sempre es presenten com una mostra de gratitud i de la devoció que l'atorgant sentia per l'hospital. Així ho va expressar Francesc Eimeric, qui va donar el domini útil sobre una peça de terra «*propter devocione quam gero hospitali Sancte Crucis Barchinone et in aliqualem satisfaccionem expensarum per me factarum in dicto hospitali*».¹⁰⁶² També ho va fer Pelegrí Gual, qui va lliurar 100 s.b. «*propter aliqua beneficia seu servici michi impensa in hospitali Sancte Crucis Barchinone, circa curando aliquam partem corporis mei*».¹⁰⁶³ Tanmateix, l'any 1437, Francesc de Plegamans faria una donació de diversos béns: quatre censals morts que entre tots sumaven una pensió de 507 s., 1 d.b.; un deute de 1.840 s.b. que li devia Bernat de Fortià i 1.000 s.b. que prometia deixar en el seu testament com a mostra d'agraïment per «*continua cibaria et alia servicia per me in senili etate ascitarum ab hospitali Sancte Crucis*».¹⁰⁶⁴

El sosteniment exigít en les donacions no es concretava, únicament, en una ajuda material, sinó també espiritual. Certament, en l'hospital medieval tan la cura de l'ànima com la del cos quedaven emulsionades. L'exposició a l'hòstia consagrada, la confessió, la pregària,

¹⁰⁵⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], f. 155r.

¹⁰⁶⁰ Sobre el pagament per estada en els hospitals catalans, vegeu Barceló Prats, J. (2017), *Poder local, govern i assistència pública: L'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona*, Tarragona, Arola Editors, pp. 141-151; Comelles Esteban, J. M. (2006), *Stultifera navis. La locura, el poder y la ciudad*, Lleida, Editorial Milenio, p. 45. El mateix Comelles apunta que es van efectuar pagaments per l'estada de persones boges en l'hospital de forma ocasional. Algunes èpoques conservades entre els protocols de Joan Torró corroboren aquesta afirmació. El 14 d'agost de 1410 Joan del Turós va pagar 40 florins (440 s.b.) al procurador Garcia d'Estela per raó de la provisió servida a la seva muller Antònia, la qual estava en l'hospital des de feia quatre anys «vessana et mente capta». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], f. 161r.

¹⁰⁶¹ L'agost de 1425, el lleidatà Pere de la Porta, malalt de lepra en l'hospital de Santa Margarida, va indicar en la seva donació que volia que «*ipsum hospitale teneatur et habeat providere et alimentare me in eodem hospitali toto tempore vite mie in omnibus michi necessariis [...]* et habeat dare michi quolibet anno dum vixero ex predictis viginti libras quas super eidem hospitali cum presenti dono, centum solidos pro convertendo eos in meis necessariis». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 155r-157r.

¹⁰⁶² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], ff. 94r-v.

¹⁰⁶³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [12], ff. 143v-144r.

¹⁰⁶⁴ AHBC, Pergamins, 9 GF, reg. 20541. Pocs mesos després, Plegamans va manar el seu testament i va escollir com a marmessor un antic especier de l'hospital, Francesc Salelles, juntament amb altres dues persones. AHPB, Joan Ferrer, 104/16, ff. 44v-45v, citat per Vela Aulesa, C. (2007), *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, vol. II, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 83a, p. 565.

la proximitat a alguna relíquia¹⁰⁶⁵ o la contemplació d'imatges devotes eren elements també importants per a la cura dels seus pacients.¹⁰⁶⁶

Les gestions que havien de fer els administradors i el prior de la Santa Creu una vegada aquestes persones havien mort demostren que les raons que hi havia rere la donació de béns anaven més enllà del sosteniment alimentari. En aquest sentit, la donació que va fer Joan Moragues és paradigmàtica.¹⁰⁶⁷ L'11 de març de 1407, Joan, que era pagès remença, estant malalt en l'hospital va donar tots els seus béns, inclòs el mas Moragues, a la Santa Creu, el qual tenia sota el domini del primer beneficiat de la capella de Santa Maria de Sant Joan Despi.¹⁰⁶⁸ Joan va morir poc abans del 23 de maig d'aquell any, moment en el qual es documenta un primer pagament de 27 s., 8 d.b. fet a Antoni Moja per diversos aliments que van ser repartits en el seu funeral.¹⁰⁶⁹ Així mateix, el 20 de juliol de 1407 trobem un altre pagament fet a un prevere de la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana de 45 s., 6 d.b. pel dret de sepultura, per l'extrema unció i per pagar els escolans i preveres que van intervenir en la celebració.¹⁰⁷⁰

El sentit de contraprestació en les donacions troba la seva màxima expressió en aquelles que van ser ofertes per persones que no apareixen identificades com a malaltes, però que en el contracte signat expressaren una voluntat clara de ser sostingudes per la Santa Creu i, eventualment, ser mantingudes dins del propi hospital.

Mitjançant una donació, determinades persones van arribar a contractar, de forma indirecta, una pensió vitalícia. I de fet, per a molts, aquest contracte no va suposar la renúncia a una vida acomodada. El 30 de maig de 1403, Ramon Gras, rector de l'església de Sant Andreu de Llavaneres, demanaria que tan ell com la seva esclava fossin proveïts i alimentats per l'hospital en totes les seves necessitats.¹⁰⁷¹ Anys més tard, Clara, vídua de Ramon Llobet, indicaria que volia fer de l'hospital el seu domicili i que allí seria sostinguda segons el seu

---

¹⁰⁶⁵ L'any 1450 els ambaixadors de Barcelona a Nàpols van rebre de l'arquebisbe Gaspar de Diano una relíquia, que era el dit de santa Càndida. Nou anys més tard, els consellers de la ciutat l'entregarien a l'hospital de la Santa Creu en una cerimònia dotada amb totes les solemnitats pertinents. Sobre aquest esdeveniment, vegeu Bridgewater Mateu, P. (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), pp. 311-314. Al marge del poder curatiu que s'atorgava a les relíquies, aquestes també eren importants a l'hora de captar pelegrins i atreure nous benefactors. Davis, A. J. (2019), *The Medieval Economy of Salvation: Charity, Commerce, and the Rise of the Hospital*, New York, Cornell University Press, p. 260.

¹⁰⁶⁶ Horden, P. (2001), "Religion as Medicine: Music in Medieval Hospitals", dins Biller, P., Ziegler, J. (ed.), *Religion and Medicine in the Middle Ages*, Woodbridge, York Medieval Press, pp. 138-139.

¹⁰⁶⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 17v-18v.

¹⁰⁶⁸ Part de les possessions que tenia Joan van acabar sent venudes a Bernat Duran per 800 s.b. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 78v-85r.

¹⁰⁶⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 113v. Sobre els àpats funeraris, vegeu Piñol Alabart, D. (1998), *A les portes de la mort. Religiositat i ritual funerari al Reus del segle XIV*, Reus, Centre de Lectura de Reus, pp. 108-115.

¹⁰⁷⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 119v.

¹⁰⁷¹ «sub pacto et condicione [...] quod dictum hospitale teneatur mihi et cuidam slave mea providere et alimentare in sanitate et infirmitate mihis et ipsius slave». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 74v.

estatus i condició.¹⁰⁷² En la mateixa línia, Ramon Roïll¹⁰⁷³ demanaria una cambra separada de la resta de malalts i, fins i tot, Llorenç Fruyà¹⁰⁷⁴ va requerir una habitació on ell i la seva dona poguessin descansar.¹⁰⁷⁵

En alguns casos, les donacions també van servir per contractar el sosteniment vital d'un familiar proper a l'atorgant, tal com va fer Pere de Sarrià el 31 de maig de 1430, qui va donar tot el domini i alou de la Quadra dels Llobets, situada dins del terme de Castellvell de la Marca, per tal que l'hospital tingués cura de la seva mare Anna durant la resta de la seva vida.¹⁰⁷⁶

La donació de béns era la manera d'establir un vincle espiritual amb Déu i, alhora, un lligam material amb la institució, d'aconseguir estar sota la seva empara i d'assegurar-se que l'hospital vetllaria per les necessitats del benefactor. De fet, les motivacions que hi havia rere aquests actes recorden vivament a les donacions fetes entre els segles X i XIII estudiades per Pere Benito.¹⁰⁷⁷ Segons l'autor, durant aquest període, pagesos aloers i grans propietaris alienaren bona part del seu patrimoni a institucions eclesiàstiques a canvi d'assegurar-se durant un temps o de forma vitalícia el *victim* i *vestitum*. En alguns casos, els laics acabarien oferint-se per treballar i servir a la institució a canvi de ser alimentats i vestits durant tota la seva vida.

Però no és fàcil distingir o anomenar les persones que feien aquest tipus de donacions amb un apel·latiu concret. De fet, ha estat pràcticament impossible localitzar cap dels termes

---

¹⁰⁷² «intendo in dicto hospitali meum domicilium facere, quod dictum hospitale seu administratores eiusdem qui per tunc fuerint teneantur michi providere in comestione, et potu, vestitu, et calciactu, et in aliis necessitatibus mihi tam in sanitate quam in infirmitate secundum meum statum et condicionem». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], ff. 4r-v.

¹⁰⁷³ «sub pacto et condicione [...] quod dictum hospitale teneatur et habeat providere et alimentare me in eodem hospitali dum vita fuerit michi condecenter iuxta meam condicionem in cibo, et potu, vestitu, et calciatu et aliis michi necessariis, tam in sanitate quam in infirmitate mihi, et dare seu acomodare michi unam cameram in eadem hospitali cum lecto et raupis eidem lecto necessariis, in qua camera stare et jacere possum seorsum a pauperibus eiusdem». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 188r-190r.

¹⁰⁷⁴ «sub pacto et condicione quod predictum hospitale teneatur providere et alimentare me toto tempore vite mea et dominam Maria, uxor meam, in dicto hospitali de vita sua in omnibus necessariis, tam tempore sanitate quam infirmitatis, tam me et ipsam uxor meam facientibus et laborantibus pro dicto hospitali prout poterimus iuxta nostram condicionem. Et quod dictum hospitale habeat assignare mihi et ipsi uxor mea de vita mea et ipsius quandam cameram in dicto hospitali in qua seorsum ab infirmis dicti hospitalis stare possimus». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 64r.

¹⁰⁷⁵ Adam J. Davis documenta el cas d'Isabelle, una donada de l'hospital de Saint-Nicolas, a Troyes, que, entre altres peticions, va demanar poder menjar i beure en la seva cambra privada dins de l'hospital, en la qual podria conservar les seves decoracions. Davis, A. J. (2019), *The Medieval Economy of Salvation: Charity, Commerce, and the Rise of the Hospital*, New York, Cornell University Press, p. 228.

¹⁰⁷⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 123v-126v.

¹⁰⁷⁷ Benito Monclús, P. (2003), ««Et hoc facimus propter necessitatem famis...» Possibilitats de les fonts documentals catalanes per a l'estudi de les crisis alimentàries dels segles X-XIII», dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 25, pp. 39-62; Benito Monclús, P. (2004), «Entre la beneficiencia y la *familiaritas*: la contratación del *victim et vestitum* en los monasterios catalanes durante los siglos XI-XIII. Una respuesta institucional alternativa ante el hambre como problema social», dins *Anuario de estudios medievales*, 34 (1), pp. 3-29.

apuntats per la historiografia alhora de denominar aquests col·lectius.¹⁰⁷⁸ Tant és així que el famós concepte de *donatus* només l'he pogut identificar una sola vegada: en l'auto-donació que Pere Torrent va fer el març de 1405 i en la qual el prior de l'hospital, Pere Cardona, l'acceptà com a «*servitorem et donatum dicti hospitali*».¹⁰⁷⁹

Tot i la manca de concreció esmentada, l'auto-donació personal dels benefactors s'intueix explícita quan aquests s'inclouïen en el llistat de béns que atorgaven a l'hospital, tal com van fer els barcelonins Martí de Terol i Teresa,¹⁰⁸⁰ Guillem Salelles i Blanca,¹⁰⁸¹ el targari Domènec Aparici¹⁰⁸² o el santcugatenc Esteve Estany.¹⁰⁸³ Entre totes, és la primera donació ara esmentada, la de Martí i Teresa, la que millor evidencia la unió material i espiritual entre benefactors i hospital.

Pocs mesos després de la fundació de la Santa Creu, en el mes de juliol de 1401, el matrimoni va donar tots els seus béns¹⁰⁸⁴ a canvi de ser sostinguts per l'hospital i, a més, resoldre un deute de 30 florins que tenien amb Pere d'Alsamora.¹⁰⁸⁵ Ara bé, com es va garantir aquest sosteniment material si l'hospital encara no estava construït? Possiblement, el matrimoni va ser destinat a un dels antics hospitals fusionats que encara funcionaven mentre el nou edifici s'estava projectant. Paral·lelament a l'acord pel sosteniment de Martí i Teresa, un pacte verbal entre les parts hauria garantit assistència espiritual en el moment que es produís la mort d'un dels membres del matrimoni. Així es va posar de manifest l'agost de 1401, quan el prior Guillem Torró va atorgar una llicència de sepultura a Martí, per tal que pogués

---

¹⁰⁷⁸ Orlandis Rovira, J. (1954), "*Traditio corporis et animae. La familiaritas en las iglesias y monasterios españoles durante la Alta Edad Media*", dins *Anuario de historia del derecho español*, XXIV, pp. 127-128; Benito Monclús, P. (2004), "Entre la beneficiencia y la *familiaritas*: la contratación del *victum et vestitum* en los monasterios catalanes durante los siglos XI-XIII. Una respuesta institucional alternativa ante el hambre como problema social", dins *Anuario de estudios medievales*, 34 (1), p. 5.

¹⁰⁷⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 34r.

¹⁰⁸⁰ «damus et oferimus domino Deo et dicto hospitali, ac vobis discreto Guillelmo Torroni priori dicti hospitalis presenti et acceptanti, nos et omnia bona nostra». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 3r.

¹⁰⁸¹ «damus et etiam oferimus domino Deo et hospitali Sancte Crucis, ac honorabilis rectoribus et administraoribus licet ab hoc actu absentibus [...] et vobis discreto Petro Cardona, presbitero priori dicti hospitalis nomine ipsius hospitalis presenti et acceptanti, nos et omnia bona nostra». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 90r-v.

¹⁰⁸² «dono et ofero domino Deo, et dicto hospitali et eius servicio, ac vobis venerabili Petro Cardona presbitero priori eiusdem, me et omnia bona mea mobilia et immobilia». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], ff. 37r-v.

¹⁰⁸³ «dono domino Deo et hospitali Sancte Crucis predicto, ac vobis discreto Michaeli Canals presbitero procuratori et generali rectori ipsius hospitalis nomine ipsius hospitalis, me personaliter et omnia bona mea, mobilia et immobilia ac semoventia». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 9v.

¹⁰⁸⁴ Podem confirmar que entre els béns donats hi havia el domini útil d'un hospici i un obrador a Barcelona, prop de la Figuera Cucurella, que es tenien per un presbiterat instituït en l'altar de Sant Joan de l'església de Sant Feliu de Canovelles. L'hospital el va vendre el 6 de novembre de 1401 per 1.660 s.b. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 110r-113r. Segons l'època de la venda, una vegada resolts el lluïisme, els censos pendents i les despeses dels corredors, la Santa Creu va acabar ingressant 1.468 s.b. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 40r-40v.

¹⁰⁸⁵ Segons l'època, el deute va ser pagat el 19 de desembre de 1402. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 62r.

enterrar la seva muller en el cementiri de la Seu de Barcelona, «*ante ingressum dicti hospitalis fuerat per eiusdem priorem sibi promissum et sub tali pacto dictum hospitale intraverat*».¹⁰⁸⁶

L'auto-donació personal també s'entreu per l'oferiment explícit a prestar qualsevol servei a la institució i a treballar pels seus pobres i malalts. A tal efecte podem citar les donacions fetes per Guillem Miquel¹⁰⁸⁷ i Jaume de Clauso,¹⁰⁸⁸ que es van oferir com a cuiner i prevere, respectivament. També trobem altres exemples en les donacions que van ser ofertes per Llorenç Fruyà¹⁰⁸⁹ o Antònia, vídua de Pere Savall.¹⁰⁹⁰

Ja per acabar, cal plantejar-se quines haurien estat les raons que van motivar en aquests actes de donació tant condicionats. Parafraçant Pere Benito, les dificultats econòmiques, la impossibilitat de treballar la terra o la manca de descendència podien ser alguns dels motius.¹⁰⁹¹ De fet, l'exemple del remença Joan Moragues citat a l'inici seria indicador d'aquesta incapacitat laboral. Impedit i sense opció de treballar les possessions del mas, hauria decidit donar tot el què tenia per assegurar-se un sosteniment dins de l'hospital.¹⁰⁹² La malaltia, la vellesa o la pèrdua i/o trencament respecte algunes xarxes d'ajuda no institucionalitzada, com la família o el mateix suport veïnal, eren també potencials causants d'aquests actes d'auto-donació.

Però si parlem dels factors que haurien propiciat aquestes donacions s'ha d'assenyalar, també, el desig que alguns benefactors podrien tenir d'estar a prop dels pobres i malalts, de conuiu amb ells en un mateix edifici i, eventualment, restar al seu servei. Res més que la materialització de l'*ethos* d'una espiritualitat laica, que volia identificar-se amb el malalt, que buscava la trobada amb Déu a través del pobre i del malalt.¹⁰⁹³ Pels carrers de París Guillaume de Chartres predicaria que socórrer i ajudar els pobres era, a l'hora, acollir a Crist en els propis braços:

---

¹⁰⁸⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 4r.

¹⁰⁸⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 183r-185r.

¹⁰⁸⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 64r-66v.

¹⁰⁸⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 64r.

¹⁰⁹⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 80v-81r.

¹⁰⁹¹ Benito Monclús, P. (2004), "Entre la beneficiencia y la *familiaritas*: la contratación del *victim et vestitum* en los monasterios catalanes durante los siglos XI-XIII. Una respuesta institucional alternativa ante el hambre como problema social", dins *Anuario de estudios medievales*, 34 (1), p. 15.

¹⁰⁹² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 17v-18v.

¹⁰⁹³ Sobre l'associació de Crist amb la malaltia, vegeu Farmer, S. (2005), "The Leper in the Master Bedroom: Thinking Through a Thirteenth-Century Exemplum", dins Wolfthal, D., Voaden, R. (eds.), *Framing the Family: Narrative and Representation in the Medieval and Early Modern Periods*, Tempe, Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, pp. 79-100.

Christum debemus in brachiis nostris recipere per bona opera, precipue in operibus misericordie, ducendo eos ad domum nostram et serviendo et calefaciendo eos. Tunc Christum ipsum accolamus, quando pauperem brachiis adiuuamus.¹⁰⁹⁴

Una mostra d'aquesta pietat es troba també en la terciària Angela da Foligno, qui va descriure al seu confessor la visita que ella i una companya van fer a un hospital, on hi anaren convençudes que «*forsi li atroveremo Cristo infra quelli puoveri penati et afliti*». ¹⁰⁹⁵ Una vegada hagueren menjat, ambdues van rentar «*li piedi de le femene e le mane de li puoveri, masimamente uno lebroxo che aveva le mane molto fragile e marze e pùtride, e poi bevèmo de quella lavatura*». Un darrer acte que els hi va generar tanta dolçor que la mateixa Àngela confessava que «*per tuta la via avèmo in granda suavitate, com e che nui avèsemo comunicato*». ¹⁰⁹⁶

La voluntat de restar en els hospitals per conviure amb pobres i malalts va ser motiu de controvèrsia ja en el segle XIII. En els concilis regionals de París i Rouen de 1213 i 1214, encapçalats pel cardenal Robert Courson i previs al IV Concili Laterà, es va criticar que en alguns hospitals el nombre de sans i residents fos més elevat que el de malalts i pelegrins. Els reunits consideraven indigne que molts homes i dones, alguns consagrats en matrimoni, decidissin donar-se a un hospital o llebroseria amb l'objectiu d'escapar dels poders seculars, sense abandonar una vida ostentosa i continuant les seves relacions carnals. ¹⁰⁹⁷ Però malgrat les denúncies, que van ser reproduïdes al llarg de la centúria, no es va evitar la presència d'aquestes persones en els hospitals. És més, amb el temps alguns hospitals haurien dut a terme una política favorable a l'acceptació, ja que era una manera d'incrementar els ingressos de la institució. ¹⁰⁹⁸ Així doncs, sense pretendre ara una anàlisi exhaustiva, car les fonts no m'ho permeten, passem a veure el contingut dels llegats i les donacions que es van fer a l'hospital de la Santa Creu durant la primera meitat del segle XV.

2.3 El contingut de llegats i donacions

La recepció constant de béns provinents de deixes testamentàries i donacions fetes a favor de l'hospital de la Santa Creu va servir a les finances de la institució. La gestió que d'aquests se'n

---

¹⁰⁹⁴ Bériou, N. (1998), *L'avènement des maîtres de la Parole. La prédication à Paris au XIIIe siècle*, vol. 1, París, Institut d'Études Augustiniennes, n. 176, p. 339.

¹⁰⁹⁵ Angela da Foligno, *Il Libro della Beata Angela da Foligno*, Ludger Thier, Abele Calufetti, (eds.), Grottaferrata, Editiones Collegii S. Bonaventurae ad Claras Aquas, 1985, pp. 241-243.

¹⁰⁹⁶ Angela da Foligno, *Il Libro della Beata Angela da Foligno*, Ludger Thier, Abele Calufetti, (eds.), Grottaferrata, Editiones Collegii S. Bonaventurae ad Claras Aquas, 1985, p. 243.

¹⁰⁹⁷ Per una visió més àmplia sobre aquesta crítica, vegeu De Miramon, C. (1999), *Les «donnés» au Moyen Âge. Une forme de vie religieuse laïque v. 1180—V. 1500*, París, Les éditions du Cerf, pp. 184-212.

¹⁰⁹⁸ Davis, A. J. (2019), *The Medieval Economy of Salvation: Charity, Commerce, and the Rise of the Hospital*, New York, Cornell University Press, p. 227.

faria era la mateixa que trobem reproduïda en altres hospitals de la mateixa època.¹⁰⁹⁹ Censals morts, violaris, rendes, drets, esclaus, diners i tota una llarga llista de béns mobles van ser atorgats per diversos benefactors per ajudar al sosteniment de l'hospital.

En funció de les necessitats més immediates que tingués la Santa Creu, la gestió que els administradors farien seria una o altra.¹¹⁰⁰ Molt sovint els béns rebuts per llegats i donacions acabarien sent venuts per cobrir el pagament d'algun deute pendent. Així es va fer, per exemple, el 12 de desembre de 1428, quan es van vendre 18 morabatins (162 s.b.) provinents de l'herència de Francesc Bleda¹¹⁰¹ a Ferrer Nicolau de Gualbes per 4.620 s.b., en prorrata dels 4.900 s.b. que se li devien per raó de les compres de vi efectuades aquell mateix any, concretament, l'1 de gener (2.160 s.b), el 30 d'abril (1.740 s.b) i el 31 de maig (1.000 s.b.).¹¹⁰²

La venda de béns que havien estat llegats o donats també podia servir per a l'adquisició de censals morts. Certament, la reinversió d'aquests recursos en la compra de deute hauria estat un dels objectius principals.¹¹⁰³ Per exemple, l'agost de 1407 s'acordà que els 4.012 s., 6 d.b. generats per l'herència del mercader Pere Brossa, s'invertirien en la compra d'un censal mort. En un inici, la muller de Pere en rebria la pensió i quan aquesta morís la percepció seria compartida entre l'hospital i el bací, hereus a parts iguals d'en Brossa.¹¹⁰⁴

També el maig de 1442 els administradors de la Santa Creu, un prevere beneficiat del monestir de Santa Maria de Pedralbes i el vicari de l'església de Sant Vicenç de Sarrià, en qualitat de marmessors de Francesc Pinosa, que havia instituït hereves les dites institucions, van comprar a la Diputació del General per valor de 12.000 s.b. una pensió de censal mort de 521 s., 8 d.b. i òbol. Del total, 86 s., 11 d.b. serien ingressats per la Santa Creu.¹¹⁰⁵

Finalment, encara ja l'hagi esmentat en un capítol anterior, voldria citar la compra del censal mort de 165 s.b. de pensió que va ser venut pel clavari de Barcelona i que havia de servir

---

¹⁰⁹⁹ Barceló Prats, J. (2017), *Poder local, govern i assistència pública: l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona*, Tarragona, Arola Editors, p. 120.

¹¹⁰⁰ Per un estudi sobre les inversions que feia l'hospital de Santa Maria della Scalla amb els diners que rebia, vegeu Piccinni, G. (2012), "Conti correnti di donne presso l'ospedale senese di Santa Maria della Scala. Interessi, patti, movimenti di denaro (1347-1377)", dins Petti Balbi, G. Guglielmotti, P. (eds.), *Dare credito alle donne. Presenze femminili nell'economia tra medioevo ed età moderna. Convegno internazionale di studi. Asti, 8-9 ottobre 2010*, Asti, Centro studi Renato Bordone sui Lombardi, sul credito e sulla banca, pp. 121-149.

¹¹⁰¹ El testament va ser fet pel notari Guillem Andreu el 24 de desembre de 1401, però tot fa pensar que no s'ha conservat. Si més no, jo no l'he trobat en els llibres de Guillem a l'AHPB.

¹¹⁰² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 36r-39r. En el contracte de compra/venda no s'indicà la quantitat de vi que l'hospital havia comprat.

¹¹⁰³ Durant les darreres dècades del segle XIV, en la llebroseria de Sant Llätzer de València, es prioritzà la compra de censals morts enfront de l'adquisició de rendes patrimonials. Rubio Vela, A. (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim, p. 64.

¹¹⁰⁴ Malauradament, no sabem a qui va ser comprat el censal. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 58r-60r.

¹¹⁰⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 38r-43r. El primer registre conservat on s'indica el pagament de la pensió és el *Manual d'èpoques* del tresorer Bernat Noves, el qual va ser efectuat el 10 de juny de 1445, ACA, Generalitat, Serie N, 399, ff. 161r-v.

per cobrir una emergència eventual que tenia la Taula de Canvi de la ciutat.¹¹⁰⁶ El preu del censal va ser de 2.640 s.b. i es va costejar, per una banda, amb els 2.200 s.b. que la Santa Creu havia ingressat per l'herència de d'Antònia, vídua de Berenguer de Cortils,¹¹⁰⁷ i per altra, amb els 440 s.b. generats per la lluçió d'un altre censal mort. En efecte, com he apuntat en el capítol dedicat a la subvenció, la compra d'aquest censal era una mostra clara de l'estreta relació que hi havia entre les finances del municipi i el propi hospital. En moments de necessitat, els béns que l'hospital rebia a través de donacions i testaments podrien contribuir a la salut financera de la pròpia ciutat de Barcelona.

Cal dir que no tots els béns mobles que arribaven a mans de la Santa Creu per via de llegats o donacions van ser venuts. Alguns podrien ser aprofitats per la mateixa institució. Em refereixo, per exemple, a la promesa que el novembre de 1410 van fer els administradors de la Santa Creu a Agnès, vídua de Joan Gomis, a qui van dir que farien servir els dotze llits i les robes que havia donat per garantir el descans de les dones boges que hi havia en l'hospital.¹¹⁰⁸ També és una mostra d'això la donació feta per la palentina Maria Gonsalbes, qui, entre altres coses, va donar el seu llit, una màrfega, el matalàs, nou llençols i dues flassades per a la salut dels pobres i malalts de l'hospital.¹¹⁰⁹

La donació de béns mobles destinats al descans dels malalts era una obligació que tenien els canonges de la catedral de Barcelona que arrelava en el segle XII, quan el bisbe Oleguer va imposar l'entrega dels llits i els paraments dels canonges difunts, exceptuant les robes de seda, a l'hospital d'en Colom.¹¹¹⁰ Segles més tard, l'any 1423 el bisbe Francesc Climent Saperà va registrar la mateixa obligació en les constitucions capitulars. Aquesta vegada, però, el beneficiari seria l'hospital de la Santa Creu, en tant que era el successor de l'antic centre barceloní. La disposició, a més, contenia una substitució: l'entrega del llit podia ser compensada amb la donació de 200 s.b.¹¹¹¹ I a tenor dels documents conservats entre els protocols de Joan Torró, sembla que aquesta segona pràctica hauria estat la més habitual. Set

---

¹¹⁰⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 106r-109v.

¹¹⁰⁷ El juliol de 1429 els administradors de la Santa Creu van traspasar els drets que tenien sobre l'herència de la dita Antònia a Romeu Pallarés a canvi de 2.200 s.b. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 75v-79v.

¹¹⁰⁸ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 97r.

¹¹⁰⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 18r.

¹¹¹⁰ ACB, *Libri Antiquitatum*, I, 764, f. 285v editat per Puig y Puig, S. (1929), *Episcopologio de la Sede Barcinonense. Apuntes para la historia de la iglesia de Barcelona y de sus preladados*, Barcelona, Editorial Balmes, doc. LXV, p. 414. Un dels primers exemples d'aquesta pràctica el trobem el 17 de juliol de 1176, quan el canonge Berenguer d'Arcs va donar a l'hospital el seu llit, juntament amb els seus llençols, el cobrellit i altres elements. ACB, Pergamins, Diversorum A, 2532, citat per Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, pp. 121-122.

¹¹¹¹ Torres i Ferrer, M. J. (1995), *La catedral de Barcelona al segle XV a través de les visites pastorals*, Barcelona, Universitat de Barcelona, (Tesi de Llicenciatura), p. 165, citat per Bridgewater Mateu, P. (2020), «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 112.

èpoques compilades en les primeres dècades de la centúria així ho demostren.¹¹¹² La inexistència de cap document que acrediti la donació efectiva de llits i matalassos fa pensar que la disposició més senzilla era aquella que no requeria cap mudança dels béns dels eclesiàstics.

Paga la pena matissar que alguns canonges van decidir fer l'entrega dels dits 200 s.b. estant en vida. Entenent que era una donació obligada, haurien resolt fer-la abans de temps. Encara que no queda clar per quina raó es van avançar, podem pensar que volien subvenir alguna emergència de l'hospital. En aquest sentit, el pagament dels 200 s.b. podria ser substituïble per un pagament en espècie, tal com va fer Guillem Carbonell el març de 1427, quan va entregar «*certam quantitatem vini*» enlloc de la quantitat pecuniària habitual.¹¹¹³

Servits alguns apunts sobre la gestió que els administradors van fer sobre alguns béns percebuts per via testamentària o a través de donacions, passem a veure'n les diferents tipologies. A continuació segueix una anàlisi que no pretén ser un estudi concret de cada testament o donació, sinó una visió general sobre els principals béns documentats, detallant, això sí, aquells que s'intueixen més reeixits i significants pel finançament de la institució.¹¹¹⁴

2.3.1 Censals morts i violaris

Ja he esmentat com els administradors de la Santa Creu reinvertien els diners generats per la venda de deixes i donacions en l'adquisició de deute. Al marge d'aquest fet, però, durant els primers cinquanta anys de la centúria, l'hospital també va ser beneficiat amb un nombre important de censals morts i violaris. L'estudi de donacions, testaments, èpoques, contractes de venda i de l'anomenat *Capbreu de 1492* ja treballat per Jordi Morelló¹¹¹⁵ permet aconseguir una radiografia bastant completa d'aquesta realitat. Així he pogut localitzar un total de 82 censals morts adquirits per aquesta via,¹¹¹⁶ dels quals el 40% dels censataris eren particulars i el 60% corresponia a diverses institucions públiques del Principat.¹¹¹⁷ Tanmateix, la

---

¹¹¹² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 85v; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 98r i 123v-124r; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 64v i 89v; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 107v; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 63v-64r.

¹¹¹³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 63v-64r.

¹¹¹⁴ Vull remarcar que, en la majoria dels casos, el volum d'exemples estudiats serà major que el nombre de donacions i testaments analitzats anteriorment. Això es deu al fet que, si bé en els capítols passats m'interessava destacar les motivacions que van propiciar la munificència dels benefactors, ara el focus se centra en els propis béns atorgats i la gestió que se'n va fer des de la Santa Creu. És per aquest motiu que he considerat oportú afegir altres tipologies documentals que em permetessin oferir un estudi més ampli i complet sobre aquesta qüestió.

¹¹¹⁵ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 211-262.

¹¹¹⁶ Vegeu Taula 34 en l'Apèndix 3.

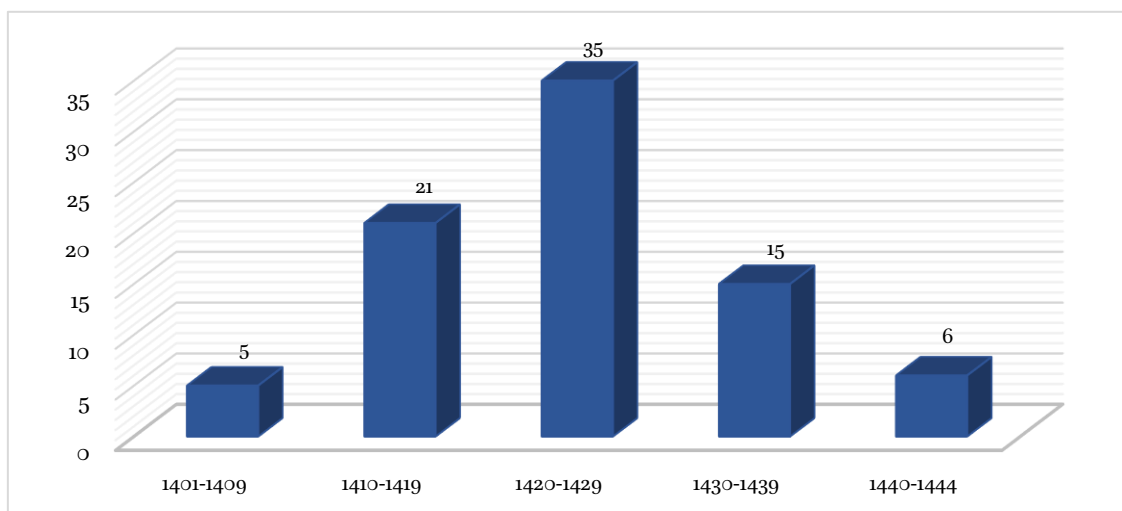
¹¹¹⁷ No he pogut identificar el censatari de la pensió censal número 26 de la Taula 34 en l'Apèndix 3.

documentació notarial de Joan Torró m'ha permès identificar la donació de 7 violaris,¹¹¹⁸ però atès el seu escàs nombre, només he centrat aquest estudi en els censals morts rebuts.

Tal com va apuntar Morelló en estudiar les percepcions de censals de l'hospital a inicis del segle XVI, les fonts estudiades indiquen que les adquisicions de deute es devien més a la munificència que no a la compra directa. En efecte, parafrasejant el mateix autor, «*ser perceptor de pensiones de censales no necessariamente implicaba ser dador de crédito*».¹¹¹⁹

Al llarg de la primera meitat del Quatre-cents, l'hospital de la Santa Creu aniria ocupant un lloc cada vegada més important dins del món creditici. El Gràfic 7 mostra aquesta tendència ascendent en el nombre de pensions rebudes per herències i donacions durant les tres primeres dècades. La centralitat que ja ocupava Barcelona dins del mercat del deute hauria influït en l'increment dels censataris que tindria l'hospital. Tanmateix, la fama que la Santa Creu estava guanyant arreu del Principat hauria estat un dels causants d'aquest fenomen.¹¹²⁰ De fet, això hauria afavorit la recepció d'alguns llegats ben acabats. Per donar un exemple només cal recordar els set censals morts obtinguts per l'herència de Nicolau Bassa, que ascendien a un total de 9.884 s.b. de pensió.¹¹²¹

Gràfic 7. Nombre de censals morts rebuts per donacions o testaments (1401-1444).¹¹²²

¹¹¹⁸ Vegeu Taula 35 en l'Apèndix 3.

¹¹¹⁹ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Hugué Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 212

¹¹²⁰ Parafrasejant Gabriella Piccinni, «L'azione dei governi e quella dei singoli —supportate dalla fiducia che ispiravano la solidità dell'istituzione ospedaliera e le capacità dei suoi amministratori— lubrificavano la donazione di ricchezza». Piccinni, G. (2012), *Il banco dell'ospedale di Santa Maria della Scala*, Pisa, Pacini Editore, p. 31.

¹¹²¹ AHBC, Pergamins, 518, reg. 22653.

¹¹²² El gràfic és d'elaboració pròpia a partir de les dades de la Taula 34 en l'Apèndix 3.

Els censals morts rebuts a través de testaments i donacions presenten orígens ben dispersos. Entre les institucions censatàries destaquen el mateix municipi de Barcelona, amb dotze pensions (12.992 s., 1 d.b.), la Diputació del General, amb nou pensions (3.355 s., 6 d.b.), i la Universitat de Mallorca amb set pensions (2.049 s., 8 d.b.). Aquestes són seguides per la Universitat de Perpinyà, amb tres pensions (1.398 s.b.), i les de Vilafranca, Tàrraga i Camprodon, amb dues pensions cadascuna (565 s.b.; 268 s., 4 d.b. i 188 s., 3 d.b., respectivament). Finalment, amb una única pensió, trobem localitats com la Seu d'Urgell, Constantí, la Vall d'Hostoles, Tortosa, Lleida, Montblanc i l'Arbós, així com les institucions del bací dels pobres de la presó de la Cort del veguer de Barcelona, la confraria dels freners de la mateixa ciutat i la Cambra Apostòlica. Pel que fa els censataris privats, moltes vegades no he trobat cap referència en quant a la seva procedència. No obstant, les poques mencions localitzades presenten una àmplia disseminació pel Principat: Barcelona, Valldoreix, Badalona, Mollet, Sant Julià de Palau, Santa Maria i Sant Andreu de Sobre-roca, Granollers, Amer, Vic i Tortosa.

Però què en van fer els administradors de la Santa Creu d'aquestes pensions? Comparem, ara, els censals que s'havien rebut abans de 1450 i aquells que, segons Morelló, encara es cobraven a inicis del segle XVI.¹¹²³ Dels 82 títols registrats en la **Taula 34** de l'**Apèndix 3**, tan sols 39 van continuar vigents. Les pensions restants molt possiblement van ser lluides o venudes per la necessitat de satisfer alguna emergència de la institució. Amb tot, no sembla pas casualitat que gairebé el 90% dels censataris dels 43 títols que no van traspasar la centúria eren particulars. Dit d'una altra manera: les pensions que més temps van perdurar a mans de la Santa Creu van ser aquelles que tenien com a censataris institucions públiques, com la Diputació del General i diversos municipis de la Corona. Acceptant, d'entrada, les possibles lluïcions que s'haurien produït al llarg de la centúria, aquest fet sembla indicar que els administradors de la Santa Creu haurien prioritzat la venda de deute privat enfront del públic. Unes pensions de més valor, possiblement més fàcils de recaptar i, al cap i a la fi, més segures, haurien afavorit la venda d'aquelles pensions que eren satisfetes per particulars. Al seu torn, des del punt de vista de les institucions que pagaven les pensions, aquestes haguessin preferit lluir els censals a particulars i mantenir el pagament d'aquells que estaven en mans de l'hospital.¹¹²⁴

2.3.2 Drets i rendes

L'hospital de la Santa Creu va ser beneficiat amb nombrosos llegats i donacions que incloïen el domini útil de moltes propietats i, eventualment, també, el seu domini directe. Però moltes

---

¹¹²³ Morelló Baget, J. (2014), "Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 251-257.

¹¹²⁴ Miquel Milian, L. (2021), "Vender censales, asistir a los necesitados: la emisión de deuda municipal en Barcelona en el siglo XV", dins *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 8 (II), pp. 183-184.

vegades els béns que s'atorgaven a la Santa Creu passaven a ser de mà morta. Enfront d'aquesta situació, els administradors havien de procedir tal com s'havia regulat en les Corts de Cervera de 1359: havien de traspassar els drets adquirits a alguna altra *mà hàbil* en un termini inferior a un any.¹¹²⁵ La recepció d'aquests béns s'intueix habitual per a l'hospital. No obstant això, és també cert que, en altres ocasions, l'hospital va rebre llegats i donacions que contribuirien a augmentar el domini de la institució. N'és un exemple clar la ja citada donació que va fer Pere de Sarrià sobre el domini de la Quadra dels Llobets de Castellvell de la Marca el 31 de maig de 1430, la qual havia de servir per costejar les despeses generades per la seva mare en l'hospital.¹¹²⁶ Els béns lliurats van ser ràpidament incorporats al domini de la Santa Creu. Tres mesos més tard, l'agost d'aquell 1430, els administradors de la Santa Creu van encarregar a Joan Torró la capbreuació de totes les possessions, qui, al seu torn, va enviar un escriptor jurat, Joan Sunyer, fins al lloc a realitzar tal funció. La Quadra dels Llobets va formar part del domini de l'hospital fins l'any 1454, quan va ser venuda a Pere Senyecs per 2.200 s.b.¹¹²⁷

Així les coses, dues donacions interessants que, alhora, han deixat més evidències en quant a la seva gestió són les que va fer un prevere i pobre ermità provinent de la diòcesi de Girona a inicis de segle XV, poc després que l'hospital de la Santa Creu hagués estat fundat.

El 31 d'agost de 1401, Arnau de Torrevella, mogut per una «*singularem et fervidam devocionem*» per la Santa Creu, va donar l'honor de Sant Corneli de Montells amb totes les seves terres i possessions.¹¹²⁸ La donació de l'ermità incloïa la capella que estava sota la mateixa invocació i que contenia tres altars, un dedicat a Sant Corneli, un altre a la Verge i un darrer a Sant Pere, juntament amb la lluminària i les oblacions rebudes. Finalment, Arnau també va atorgar el puig de Sant Corneli, les terres que tenia al puig de *Monte Laborato* i el delme que percebia sobre les dites possessions.¹¹²⁹ Catorze dies més tard, dins de la mateixa *domus* de Sant Corneli, Arnau va lliurar possessió al prior de la Santa Creu, Guillem Torró, de tots els béns que havia donat a l'hospital.¹¹³⁰ I és important indicar que ho va fer davant d'Arnau de Perdigó, Castelló Bru i Simó Alier, *fratres* i socis seus, entre altres testimonis, car algun d'ells el retrobarem més endavant.

Atesa la situació econòmica que vivia l'hospital de la Santa Creu en aquells primers anys, els seus administradors ben aviat van optar per vendre les possessions de Sant Corneli. Dues

---

¹¹²⁵ Sobre les regulacions dels béns que passaven a persones "no hàbils" o de mà morta, vegeu Mirambell i Abanco, A. (1997), *Els censos en el dret civil de Catalunya: La qüestió de l'emfiteusi (a propòsit de la Llei especial 6/1996)*, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, pp. 100-103.

¹¹²⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 123v-126v.

¹¹²⁷ AHPB, Pere Soler, 120/21, ff. 29v-33r. Per a l'època de la venda, vegeu AHPB, Pere Soler, 120/21, ff. 37v-38r.

¹¹²⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 56v-58v.

¹¹²⁹ Les possessions que va donar Arnau havien format part del domini de Santa Maria de la Roca-Rossa fins l'any 1391, moment en què el seu prior les va vendre per tal de crear un censal mort als síndics d'Hostalric. Pladevall i Font, A. (1992), "Esglésies de la Selva anteriors al 1300. Sant Corneli de Montells", dins *Catalunya Romànica*, vol. V, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, p. 235; Marquès, J. M. (2000), *Ermites i santuaris de la diòcesi de Girona*, Girona, Diputació de Girona, p. 78.

¹¹³⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 98r-99r.

compra-vendes ens indiquen que el 24 de gener de 1402 van ser venuts els béns que havien estat donats per aquell pobre ermità a Francesc Martí. Per una banda, li van ser venudes dues peces de terra «*heremas sive bosquinas*» que es trobaven en el puig de *Monte Laborato* per 110 s.b.¹¹³¹ Per altra, la *domus* de Sant Corneli amb totes les seves terres, honors i drets per 5.720 s.b.¹¹³² En total, doncs, Francesc Martí hauria de pagar un total de 5.830 s.b. per les adquisicions fetes, però l'operació no acabaria resultant gaire profitosa per cap de les dues parts. Certament, si bé els primers 4.000 s.b. sembla que van ser satisfets amb certa celeritat, els 1.830 s.b. van restar encallats durant uns mesos. Tant és així que el 3 de juny de 1402 Francesc va haver de signar un debitori amb l'hospital de la Santa Creu pel qual es comprometia a satisfer el dit import en dos terminis: 1.200 s.b. els pagaria el mateix mes de juny i els 630 s.b. restants abans del dia de Tots Sants d'aquell any.¹¹³³

La demora en el cobrament de la totalitat de l'import albirava un final poc esperançador. El 15 de maig de 1404 Francesc encara no havia satisfet ni els primers 1.200 s.b. promesos en el debitori. Així doncs, enfront d'una situació insostenible per a l'hospital, Francesc Martí va restituir a l'hospital tots els béns que havia intentat comprar i, al seu torn, els administradors de la Santa Creu li van retornar els 4.000 s.b. que ja havia abonat i cancel·larien el debitori signat.¹¹³⁴

A partir d'aleshores, la gestió que durien a terme els administradors sobre la *domus* i les possessions de Sant Corneli faria un canvi de rumb. L'11 de setembre d'aquell 1404 l'establirien en emfiteusi a Bernat Riera per un cens de 33 s.b. i una entrada de 10 s.b.¹¹³⁵ L'establiment es va signar amb el compromís que, en menys d'un any, un dels fills de Bernat heretaria la *domus* i, alhora, esdevindria home propi, soliu i afocat de la Santa Creu, hauria de fer-hi foc i residència personal i hauria de satisfer totes les firmes d'espoli, intesties, eixorquies, cugucies i redempcions.¹¹³⁶ I aquest cop sembla que la Santa Creu tindria un poc més de sort. Finalment, el 10 de novembre de 1405 Galceran Riera, fill de Bernat, es faria i constituiria com a home

---

¹¹³¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 172r-173v.

¹¹³² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 22r.

¹¹³³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 50v-51r.

¹¹³⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 124v-125r.

¹¹³⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 2v-3r.

¹¹³⁶ «sub pacto et condicione quod hinc ad festum nativitate domini proxime habeatis hereditari unum ex filiis vestris de dicta domo, qui incontinenti se habeat facere hominem proprium, solidum et affocatum dicti hospitalis et suorum successorum cum iuramento et homagio. Et quod habeat facere in dicta domo ignem et residenciam personalem. Et ipse et sui successores teneantur dare dicto hospitali firmis sponsaliorum, et laudimium sive tercium in casu vendicionis et alienacionis, et ipsum [...] hospitale habeat in eum et suos intestias, exorquias, cugucias, et redimencias et alia iura realia et personalia qui dominus vicecomes de Capraria habet et habere consuevit in hominibus et feminis suis». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 3r. Sobre els reconeixements d'home propi, l'adscripció a la terra i el pagament dels mals usos, vegeu Lluç Bramon, R. (2005), *Els remences. La Senyoria de l'Almoina de Girona als segles XIV i XV*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines.

propi, soliu i afocat de l'hospital per raó de la dita *domus* així com, també, els seus successors.¹¹³⁷

El domini directe de les possessions que havia donat Arnau de Torrevella aquell agost de 1401 va romandre a mans de la Santa Creu fins el 22 de gener de 1422, quan va ser definitivament venut a Berenguer Vidal per 880 s.b. Els administradors van prometre que invertirien aquests diners «*in empcionem aliorum redditum in civitate vel Territorio Barchinone*».¹¹³⁸

Els béns donats per l'ermità no només no van ser del tot productius per a la Santa Creu, sinó que van reportar més mals de cap que beneficis. La venda feta a Berenguer també incloïa tot allò que era degut a l'hospital de la Santa Creu per raó del cens. I no era poc. Feia 13 anys que la Santa Creu no havia tingut cap ingrés de les possessions de Sant Corneli!¹¹³⁹ Així doncs, enfront d'aquesta situació, segurament agreujada per la llunyania dels béns respecte Barcelona, sembla lògic que la Santa Creu decidís desprendre's definitivament de la dita *domus*.

Un cop he explicat què va passar amb els béns que Arnau Torrevella va atorgar a la Santa Creu en la primera donació, queda per veure què va passar amb la segona. I és que tot sembla indicar que, després d'aquell primer contacte establert l'agost de 1401, les relacions entre l'ermità i el flamant hospital van continuar. El 8 de febrer de 1409, Arnau donaria a l'hospital de la Santa Creu la *domus* de Montalegre amb totes les seves terres, honors, vinyes, pastures i possessions, situada en la parròquia de Sant Faust, dins la diòcesi de Barcelona.¹¹⁴⁰ Arnau tenia la casa de Montalegre pel monestir de Santa Eulàlia del Camp, a qui pagava anualment 12 d.b. pel cens. De fet, l'ermità n'havia rebut l'usdefruit per la cessió que li havia fet Blanca, muller de Pere Desplà, l'any 1399.

Arrel de la donació, la Santa Creu va acceptar certes condicions proposades per l'ermità. Primer, l'hospital no podria vendre ni alinear la casa, la qual restaria sempre al servei dels seus pobres. En segon lloc, mentre Arnau visqués, no podrien ser retirats cap dels béns mobles que hi havia dins, els quals van ser estimats en un valor de 3.829 s., 6 d.b. i del qual se'n va fer debitori.¹¹⁴¹ Finalment, Arnau podria continuar fent ús de l'habitació que tenia dins la casa durant tota la seva vida. Evidentment, l'hospital de la Santa Creu es comprometia, també, a satisfer el cens anual de 12 d.b.¹¹⁴²

---

¹¹³⁷ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 24v-25r.

¹¹³⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 78r-80v.

¹¹³⁹ «Item vendimus vobis et vestris et in ipsa vendicione intelli et comprehendi volumus totum id quod eidem hospitali debetur de censu predictorum solvi cessato eidem hospitali de tresdecim annis preteritis qui finiverunt in festo Sancti Michaelis mensis septembris proxime lapsi». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], f. 78v.

¹¹⁴⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], ff. 24r-26v.

¹¹⁴¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 27v.

¹¹⁴² Àlvarez Masalias, R. (2020), *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre (916-1450)*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 57-58.

Convé apuntar que els acord entre ermità i hospital no van acabar aquí. El mateix 8 de febrer de 1409, Arnau va transferir el debitori signat pels béns mobles de la casa a un altre ermità que vivia amb ell en la casa, Arnau Perdigó, en efecte, un dels *fratres* que havien fet de testimoni en la donació de Sant Corneli.¹¹⁴³ A Montalegre, doncs, viurien els dos ermitans uns anys més.

El lloc era agradable i l'amistat que lligava els dos ermitans des de Sant Corneli era ben intensa. És més, podríem dir que l'estada de Perdigó a Montalegre tenia sentit perquè hi era en Torrevella. Així ho va fer saber als administradors de la Santa Creu, als quals va demanar que, en el moment que Torrevella morís, li fos assignada una cambra dins de l'hospital, on seria alimentat i vestit i on pogués restar al servei dels seus pobres i malalts.¹¹⁴⁴

Durant aquells anys, els administradors de la Santa Creu van dur a terme diverses reformes sobre les possessions de Montalegre. El 20 de maig de 1410 es van comprometre a esmerçar 1.100 s.b. en algunes reparacions que eren necessàries en la capella.¹¹⁴⁵ Quatre mesos més tard, Arnau Perdigó confirmava que se li havien pagat 160 s., 5 d.b. per les despeses tingudes durant els mesos d'agost i setembre en la provisió dels mestres que es van encarregar de les obres de la casa.¹¹⁴⁶ I el 6 de setembre de 1411 el mestre de cases de Guerau Vanover va rebre del prior Pere Cardona 777 s., 6 d.b. que a ell i als seus socis els hi eren deguts per les obres que van dur a terme en el celler de la casa.¹¹⁴⁷

Durant el temps que Montalegre estigué a mans de l'hospital de la Santa Creu, els seus administradors van voler treure profit de les terres que hi havia al voltant de la casa, les quals servien durant una temporada la taula i la cuina de la institució. Sabem que entre desembre de 1410 i abril de 1411 en van tenir cura Joan de Salvans i Pasqual de Nájera a canvi de 231 s.b. de salari.¹¹⁴⁸ Amb tot, l'any 1412 els administradors de la Santa Creu i la parella d'ermitans signarien un nou compromís que afectava directament al treball de les terres i les vinyes de la casa de Montalegre. En avant, Torrevella i Perdigó en tindrien cura i, a canvi, els administradors es comprometien a donar-los 75 florins anuals (825 s.b.), a més de 4 florins que serien lliurats a Arnau Perdigó per raó del seu vestit.¹¹⁴⁹

La casa de Montalegre va ser de la Santa Creu 3 anys més. Finalment, però, el seu destí seria el mateix que el de la *domus* de Sant Corneli. El 16 de febrer de 1415, els administradors de la Santa Creu la van vendre amb totes les seves possessions a Domènec de Bona Fe, prior de la cartoixa de Vallparadís, a canvi de 7.000 s.b.¹¹⁵⁰ Segons apunta Robert Àlvarez, la compra feta pel cartoixà va ser una operació complexa, que va comptar amb la intervenció de molts

---

¹¹⁴³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], ff. 27v-28r.

¹¹⁴⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 60v.

¹¹⁴⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 60v.

¹¹⁴⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 86v.

¹¹⁴⁷ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 12v.

¹¹⁴⁸ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 136v.

¹¹⁴⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 22v.

¹¹⁵⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 175r-177v.

actors i que responia a una voluntat compartida per les comunitats de Sant Jaume de Vallparadís i de Sant Pau del Maresme: ambdues cartoixes volien unir-se i per fundar un únic convent.¹¹⁵¹

Altre cop, de la venda feta se'n desprèn el poc rèdit que l'hospital de la Santa Creu rebia de la dita casa, per la qual, a més, havia de satisfer un cens i pagar 75 florins als ermitans que tenien cura de les terres.¹¹⁵² Novament, en el contracte de venda els administradors van indicar que els diners obtinguts s'esmerçarien «*in perficiendo dictam magnam domum dicti hospitalis et in aliis necessitatis eiusdem*». I així va ser.

En avant, el convent de la casa de Vallparadís hauria de suportar totes les càrregues imposades per Arnau Torrevella.¹¹⁵³ Alhora, segons l'època signada el 30 de juliol de 1415, dels diners obtinguts, 2.200 s.b. es van destinar a la llució del censal mort de 210 s.b. de pensió que l'any 1411 els administradors havien venut a Bernat Turell,¹¹⁵⁴ 440 s.b. van servir per definir el cens de 12 d.b. que pagaven al monestir de Santa Eulàlia del Camp¹¹⁵⁵ i els 4.360 s.b. restants van ser ingressats directament en la Taula de Canvi.¹¹⁵⁶

2.3.3 Esclaus

Menys abundants que els anteriors béns consignats, però no per això menys importants, van ser els esclaus que la Santa Creu va rebre de donacions i llegats testamentaris. La seva presència en els hospitals de la baixa edat mitjana és prou coneguda.¹¹⁵⁷ Esclaus i esclaves

---

¹¹⁵¹ L'autor ofereix una completa síntesi sobre la fundació del convent i les gestions que es van fer per obtenir els suficients recursos econòmics per sostenir-lo. Álvarez Masalias, R. (2020), *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre (916-1450)*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 52-70.

¹¹⁵² «Attendentes nos, nomine dicti hospitalis, habere et possidere domum subscriptam de Muntalegre [...] ob quod dictum hospitale ex dicta domo nullum ad presens habet seu reportat comodum [...] pensatis et consideratis missionibus et expensis que in pensando et culturando terras et honores ipsius domus haberent fieri [...]. Attendentes etiam nos, nomine dicti hospitalis, circa comodum et utilitatem ipsius hospitalis, pro liberando ipsum hospitale a prestacione annua dictorum septuaginta quinque florenos et pro habendo precium subscriptum quod necessarium habemus tam pro perficiendo magnam domum dicti hospitalis quam pro succurrendo necessitatibus eiusdem hospitalis, deliberasse utilius esse eidem hospitali ipsam domum vendere et alienare». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 175r-177v.

¹¹⁵³ Álvarez Masalias, R. (2020), *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre (916-1450)*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, p. 59.

¹¹⁵⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 8v.

¹¹⁵⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 171r-174r. Per una edició del pergami original, vegeu Álvarez Masalias, R. (2020), *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre (916-1450)*, vol. 2, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 260, pp. 814-823.

¹¹⁵⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 22r-v.

¹¹⁵⁷ Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), "La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, p. 134; Brodman, J. W. (1998), *Charity and Welfare. Hospitals and the Poor in Late Medieval Catalonia*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, pp. 56, 67 i 79; Jáuregui, C. (2018), "La red de leproserías catalana y la movilidad de sus enfermos. El caso de estudio de Barcelona (s. XV)", dins Barceló Prats, J., Comelles Esteban, J. M., Conejo da Pena, A., (eds.), *Imago Civitatis. Hospitales y Manicomios*

assistirien els treballadors assalariats de la institució i ajudarien en l'atenció dels malalts.¹¹⁵⁸ Així mateix, alguns hospitals llogarien els serveis d'esclaves i esclaus als seus amos per accomplir diverses tasques, com l'al·letament dels infants que eren acollits¹¹⁵⁹ o ajudar en treballs puntuals.¹¹⁶⁰ Una de les primeres donacions documentades és la que va fer Enric Lacrixa el març de 1402, qui va donar a l'hospital la seva esclava Marta, la qual estava malalta.¹¹⁶¹ La donació la va fer amb la condició que, si aquesta es curava, podria restar al servei de la Santa Creu durant un any. Encara que no sabem quin va ser el futur de Marta, la seva donació i, sobretot, les condicions pactades entre Enric i els administradors de l'hospital són realment interessants. I és que si l'esclava s'acaba curant, aquesta restaria al servei de l'hospital durant un any, però passat el termini, Marta seria alliberada

La donació feta per Enric es va dur a terme pocs mesos abans que el rei Martí atorgués un nou privilegi per a la Santa Creu. En la concessió emesa el 20 de setembre de 1402 per l'Humà s'indicava que si algú portava a l'hospital un esclau o esclava malalts, un cop curats, aquests serien adquirits automàticament per la pròpia institució.¹¹⁶²

Era, doncs, el privilegi del monarca una resposta a la donació feta per Enric i d'altres semblants? La resposta no admet una posició binària. Podríem dir que no, ja que Enric s'emparava en el fet que feia un any que havia rebut l'esclava per herència de la seva muller, qui se l'havia deixat amb la condició que l'esclava fos alforra passats cinc anys, és a dir, pels volts de 1406. Al mateix temps, però, dret a llei podríem dir que sí, ja que la decisió d'avançar la manumissió de l'esclava va ser decidida pel mateix Enric. En efecte, per la donació que Enric

---

en Occidente, Tarragona – Barcelona, Publicacions URV - Universitat de Barcelona, p. 98; Davis, A. J. (2019), *The Medieval Economy of Salvation: Charity, Commerce, and the Rise of the Hospital*, New York, Cornell University Press, p. 233.

¹¹⁵⁸ Ferragud Domingo, C. (2014), "La introducción de los practicantes de la medicina en los hospitales del Reino de Valencia durante la baja edad media", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 315.

¹¹⁵⁹ Rubio Vela, A. (1982), "La asistencia hospitalaria infantil en la Valencia del siglo XIV: pobres, huérfanos y expósitos", dins *Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, 2, p. 161; Brodman, J. W. (1998), *Charity and Welfare. Hospitals and the Poor in Late Medieval Catalonia*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, p. 68. En el cas de l'hospital de la Santa Creu, Ximena Illanes documenta tota una sèrie de dones que es dedicaren a l'al·letament sense rebre cap mena de salari a canvi. Illanes Zubieta, X. (2011), *Niñas y niños olvidados según los documentos del Hospital de la Santa Creu de Barcelona en el siglo XV*, Barcelona, Universitat de Barcelona, (Tesi Doctoral), pp. 187-194. Al marge del seu servei en hospitals, sobre dones esclaves lactants, vegeu Hernando i Delgado, J. (1996), "L'alimentació làctia dels nadons durant el segle XIV. Les nodrisses o dides a Barcelona, 1295-1400, segons els documents dels protocols notariais", dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XIV, pp. 55-60.

¹¹⁶⁰ El novembre de 1403 es van pagar 247 s., 8 d.b. a Ramon de Blanes pels serveis d'un esclau que havia picat 4.130 pedres, a raó de 6 s.b. el centenar. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 91v, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 347.

¹¹⁶¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 32r.

¹¹⁶² AHSCP, Privilegis Reials, carpeta 9, doc. 2, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 302.

va fer a la Santa Creu, si Marta s'acabava curant seria lliure entorn 1404, després d'haver servit un any a l'hospital.

L'objectiu principal del privilegi del rei Martí era evitar que molts propietaris d'esclaus malalts s'aprofitessin de l'activitat assistencial dispensada de forma gratuïta. En avant, si algú volia portar el seu esclau a l'hospital perquè fos curat, hauria de costejar-ne les despeses. És el cas, per exemple, del tresorer reial Bernat de Fàbrica, qui l'any 1405 va prometre que pagaria les despeses generades pels metges de la Santa Creu en la cura dels seus esclaus sarraïns, Agnès i el seu fill Gualvai.¹¹⁶³ El mateix faria l'any 1442 Serena, vídua de Pere Roure, qui va prometre pagar el què calgués per tal que el metge de la Santa Creu curés la seva esclava Joana.¹¹⁶⁴

Gràcies a l'estudi dels protocols notariais de Joan Torró he pogut localitzar 18 esclaus que l'hospital va rebre a través de donacions i deixes testamentàries.¹¹⁶⁵ La majoria d'aquests esclaus i esclaves eren d'origen tàrtar. Dins del llistat també s'inclou un sarraí, un búlgar, un sard i un canari. Les edats de tots ells oscil·laven entre els catorze i els cinquanta-cinc anys, definint una mitjana d'edat de trenta-cinc anys.

Com he apuntat a l'inici, els esclaus contribuïen d'una manera o altra en les tasques rutinàries de l'hospital. Però més enllà de la seva explotació laboral, un esclau també era un objecte d'intercanvi, un bé econòmic amb un valor mesurable i, com apunta Ivan Armenteros, susceptible de produir una plusvàlua.¹¹⁶⁶ Així doncs, bé per una necessitat econòmica, bé per les dificultats que podien generar en el dia a dia de l'hospital, eventualment, les autoritats de la Santa Creu van acabar venent alguns dels esclaus que, bé havien comprat, bé havien rebut d'algun benefactor. Així ho van fer, per exemple, amb Margarida, una esclava d'origen tàrtar que el 30 d'octubre de 1405 va ser venuda a Domènec Falcena a canvi de 220 s.b.¹¹⁶⁷ Feia només

---

¹¹⁶³ «Ego, Bernardus de Fabrica, de thesauraria domini regis [...] quia vobis venerabili Petrus Cardona, presbiter prior hospitalis seu Domus Sancte Crucis Barchinone, ob dei reverenciam sustinere, colereque proposuistis Agnetam, de genere serracenoru, et eius filium Gualvay, servos meos, pro nunc infirmante [...] et promito domino Deo vobisque dicto venerabili priori iamdicti hospitalis et notario infrascripto ut infra stipulanti quod adveniente sanitate vel morte ipsorum vel alterius eorum ego satisfaciam solvam et emendabo dicto hospitali vel vobis eius nomine totum id quicquid et quantum pro ipsis et eorum altero expenderitis et hoc sine dilacione, excusacione et excepcionem, et absque omni damno, gravamine et interesse dicti hospitalis et vestri eius nomine ad noticiam et cognicionem medicorum subpensionatorum dicti hospitalis». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 38v.

¹¹⁶⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], f. 13r. Vegeu-ne l'edició en el **Document 9** de l'**Apèndix 1**.

¹¹⁶⁵ Vegeu la **Taula 36** en l'**Apèndix 3**.

¹¹⁶⁶ Armenteros Martínez, I. (2015), *L'esclavitud a la Barcelona del Renaixement (1479-1516). Un port Mediterrani sota la influència del primer tràfic negrer*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 206-214. La compra de dones esclaves lactants sembla trobar encaix en aquest plantejament. El 14 de febrer de 1410 el prior de la Santa Creu va comprar al mercader Antoni Roca una esclava tàrtara de 33 anys i de nom Caterina amb la seva filla de nou mesos, anomenada Antònia, per 1.210 s.b. Dos anys més tard, Caterina i Antònia, que ja tenien 35 i 2 anys respectivament, van ser revenudes pel mateix prior a Simó Carner per 1.060 s.b. Pel primer contracte, vegeu AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 107r. Pel segon, vegeu AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 29v.

¹¹⁶⁷ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 66v.

tres mesos que la Santa Creu havia rebut aquesta esclava, fruit de la donació que havia fet el notari Joan Nadal el 28 de juliol d'aquell any.¹¹⁶⁸

La venda dels esclaus que l'hospital de la Santa Creu havia rebut per llegats o donacions hauria estat coneguda per la societat i, a vegades, no massa ben vista. Així ho semblen indicar les donacions en les quals els respectius benefactors van prohibir la venda o alienació de l'esclau o esclava que estaven atorgant. Una clàusula que trobem, per exemple, en les donacions fetes per Isabel, muller de Pere de Sitges¹¹⁶⁹ o pel mercader Antoni Pujades.¹¹⁷⁰ En la mateixa línia, són destacables els termes emprats en les condicions que el notari Guillem Roure va acordar amb la Santa Creu en la donació d'una esclava d'origen tàrtar anomenada Caterina:

Predicta vero donacionem et offercionem facio ego dictus Johannes Aguilar [...] sub pactis, condicionibus et rentencionibus infrascriptis, videlicet quod eadem Caterina, tanquam Deo data et ipsi hospitali, perpetuo quamdiu vixerit in humanis servat in eodem hospitali et ibi provideat bene et decenter in potu, victu, calciatu, et vestitu et in omnibus aliis sibi necessariis, tam in sanitate quam etiam in infirmitate suis, attamen non tanquam serva, sive captiva inolestetur sed tanquam libertina tractetur ibidem. Item quod eadem Caterina nunquam possit per aliquem vendi, dari vel alienari.¹¹⁷¹

La restricció imposada en algunes donacions no només buscava prohibir la venda o alienació de l'esclau. La donació feta per Guillem Roure i les condicions que va acordar són, alhora, un reflex de les inquietuds més personals del benefactor, que evidencien una perfecta assumpció del model teològic de la *caritas* definit a l'inici del capítol. A través de la donació d'un esclau es materialitzava el lligam entre el donant, l'hospital, els pobres i, evidentment, Déu. Guillem volia que Caterina fos tractada com una lliberta dins de l'hospital, però, al mateix temps, en prohibia de forma explícita la seva venda i/o alienació. Com a esclava del seu amo, Caterina va ser utilitzada per satisfer els interessos d'un notari que volia contribuir al socors dels pobres i malalts de l'hospital barceloní. La impossibilitat de vendre un esclau donat a la Santa Creu hauria servit per fermar, encara més, el vincle indissociable que es materialitzava a través d'un acte de donació i que, com hem vist, afavoria el lligam entre atorgant, hospital i Déu.

---

¹¹⁶⁸ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 59v.

¹¹⁶⁹ «sub pacto et condicione et retencione quod non possitis dictam sclavam nec opera seu servitutes eiusdem vendere, locare, vel acomodare nec aliter alienare, seu a posse seu servicio eiusdem hospitalis licere». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 66r.

¹¹⁷⁰ «sub pacto et condicione quod predictus servus nunquam vendatur per vos seu alios inde venturos, immo sit et remanere ac semper ad servicium dicti hospitalis et eius pauperum». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 35v-36r.

¹¹⁷¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], ff. 5v-7v.

Val a dir, però, que no tots els esclaus llegats o donats van haver de restar per sempre més al servei de la Santa Creu. Algunes donacions, com la ja citada d'Enric Lacrixa,¹¹⁷² o llegats, com el de Francesca, muller de Pere Ferrera,¹¹⁷³ ja preveïen la data de manumissió o un període màxim durant el qual aquest hauria de servir a l'hospital. En qualsevol cas, l'accés a la llibertat era, com apunta Ivan Armenteros, un fet excepcional al qual no tots els esclaus hi podien accedir: els captius van ser un recurs econòmic durant tota la seva etapa servil i, fins i tot, alguns amos van entendre la seva llibertat com una oportunitat més per treure'n rèdit.¹¹⁷⁴

A tal efecte, encara que no es tracti d'una esclava donada o llegada, el cas de Llúcia és exemplar i mostra com l'hospital no va ser, sota cap condició, un oasi de llibertat en el mercat esclau. El 26 de maig de 1417, els administradors de la Santa Creu van signar un compromís de manumissió amb la dita Llúcia, el qual incloïa tot un seguit d'imposicions. L'esclava, d'origen sarraí, s'hauria de casar amb Bartomeu de Gualbes, aleshores cuiner de l'hospital i, segurament, llibert.¹¹⁷⁵ Ambdós haurien de servir a l'hospital durant deu anys, sense rebre res més a canvi que el sosteniment essencial: menjar, roba i llit. Bartomeu seguiria treballant a la cuina i Llúcia s'hauria d'encarregar de regir i administrar les dones i els infants de la Santa Creu. Un cop haguessin passat els deu anys, se'ls hi donarien 20 florins. Mitjançant aquest compromís, els administradors de la Santa Creu no només van assegurar-se el treball esclau de Llúcia uns anys més, sinó també el del seu futur marit.

2.3.4 Altres béns

Ja per acabar tan sols voldria apuntar dues donacions fetes a l'hospital de la Santa Creu que, per la seva excepcionalitat eren difícils de categoritzar i d'incloure en les anàlisis anteriors.

Es tracta, en primer lloc, de la donació dels drets per exercir com a corredor públic en la vila i terme del Castell de Cervelló i de tenir, en el mateix lloc, una tafureria, els quals van ser donats per Galceran Dodeu el 8 de maig de 1421. Ambdós drets es tenien sota el domini del senyor del Castell de Cervelló, al qual pagaven de cens 6 d.b. per l'ofici de corredor i 1 florí d'or per la tafureria.¹¹⁷⁶ Tres anys més tard, ambdós drets van ser venuts al teixidor de draps de lli Joan Carbonell a canvi de 805 s.b.¹¹⁷⁷

---

¹¹⁷² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 32r.

¹¹⁷³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 141v.

¹¹⁷⁴ Armenteros Martínez, I. (2015), *L'esclavitud a la Barcelona del Renaixement (1479-1516). Un port Mediterrani sota la influència del primer tràfic negrer*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 247-260.

¹¹⁷⁵ Atès el seu cognom és possible que Bartomeu hagués mantingut alguna relació de dependència amb el conegut llinatge dels Gualbes. Aquest matís és deutor d'algunes converses amb el Dr. Ivan Armenteros, a qui agraeixo els seus consells.

¹¹⁷⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 2r-3r.

¹¹⁷⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 16r-17r.

La segona donació va ser la que va ser feta pel mariner Marc Desforn, qui, estant malalt en l'hospital va donar tots els drets que tenia sobre una taula de carnisseria en la carnisseria de l'ovella, la qual tenia sota el domini de Pere de Font, a qui pagava de cens 2 s. i 6 d.b.¹¹⁷⁸

Les donacions adés esmentades no són més que un exemple de la varietat tipològica que s'observa entre els béns i drets que l'hospital de la Santa Creu va rebre gràcies a la munificència de molts benefactors. Unes concessions que servien, directa o indirectament, a les finances de la institució. Un acte de caritat que va ajudar al sosteniment de l'hospital i augmentar el seu patrimoni. Un acte de caritat, altre cop, que anava acompanyat i que s'explicava, també, per l'almoïna que va ser dispensada a l'hospital en aquells mateixos anys.

---

¹¹⁷⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 3v-4v.

3. UNA GRÀCIA DE CARITAT PER A L'HOSPITAL. ELS ACAPTES D'ALMOINA

A les portes de l'hivern de l'any 1969, un grup de persones prou conegudes per la societat catalana i vinculades a l'activitat cultural, política i econòmica van subscriure una iniciativa per ajudar econòmicament a l'hospital de la Santa Creu i Sant Pau, un centre que a inicis del segle XX havia rellevat les funcions de l'antic hospital medieval. Núria Feliu, Francesc Pi de la Serra, Josep Pla, Antoni Tàpies i dotze famosos més van signar una carta que seria enviada al domicili de molts particulars i en la qual s'identificaven com a baciners de l'hospital, emulant «aquells ciutadans de l'antigor que anaven de porta en porta allargant la bacina i demanant una gràcia de caritat per a l'Hospital». L'objectiu d'aquells baciners moderns era exhortar la solidaritat dels catalans vers un hospital que era considerat «*casa de tothom*» i que mai tenia les necessitats cobertes.¹¹⁷⁹

Més enllà de l'anècdota, la carta signada a finals dels anys seixanta em serveix per introduir un altre dels mecanismes que, efectivament, va contribuir al finançament de l'hospital de la Santa Creu pocs anys després de ser fundat la primavera de 1401.

Durant la baixa edat mitjana els acaptes d'almoina van ser una pràctica recurrent en la construcció d'edificis i infraestructures, així com una eina més contribuir al sosteniment de comunitats religioses. Gràcies als diners que es recollien de les col·lectes, era possible costejar una part de les despeses que generava la fàbrica o la reparació d'una capella, d'una església, d'un hospital o d'un pont, entre altres.

Al marge del seu impacte econòmic, l'almoina era una pràctica amb un fort component espiritual. Amb ella, el ric podia redimir els seus pecats i aconseguir salvar la seva ànima. Així ho recordaria Francesc Eiximenis en el *Dotzè*, on remarcaria que «*les riqueses són dades perquè'n salven lurs ànimes*».¹¹⁸⁰ Les paraules d'Eiximenis eren un ferm al·legat a la redistribució de la riquesa,¹¹⁸¹ on l'enriquiment particular, sobretot el dels mercaders, quedava justificat si era útil a la comunitat i s'evidenciava en la pràctica de l'almoina als pobres i l'ajut a qualsevol tipus d'institució assistencial.¹¹⁸² D'aquesta manera, tal com Eiximenis apuntava, «*torna tot en profit d'aquell qui ho dona*».¹¹⁸³

La proposta eiximeniana trobava les seves arrels en els postulats escolàstics dels segles XII i XIII, especialment en aquells que van ser defensats pel conegut cercle de Pere Cantor i

---

¹¹⁷⁹ En l'AHSCP encara no es conserva cap còpia de la carta. No obstant, l'anterior arxivera de l'AHSCP, Pilar Salmerón, va redactar una entrada en el *bloc de la història de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau* dedicada als baciners de l'hospital on hi va adjuntar una imatge de la mateixa. [URL: <https://bit.ly/3VTAc8Z>]

¹¹⁸⁰ Francesc Eiximenis, *Dotzè llibre del Crestià*, 2.2, Curt Wittlin (ed.), Girona, Col·legi Universitari de Girona - Diputació de Girona, 1987, p. 457.

¹¹⁸¹ Olives Puig, J. (1997), "La participació social a la ciutat d'Eiximenis", dins *Revista catalana de sociologia*, 96 (3), p. 23.

¹¹⁸² Barceló Prats, J. (2017), *Poder local, govern i assistència pública: l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona*, Tarragona, Arola Editors, p. 42.

¹¹⁸³ Francesc Eiximenis, *Dotzè llibre del Crestià*, 2.2, Curt Wittlin (ed.), Girona, Col·legi Universitari de Girona - Diputació de Girona, 1987, p. 404.

els seus deixebles, que van contribuir en la definició del perfil d'un mercader modèlic, un personatge que fins aleshores havia estat mal vist i sovint associat a pràctiques usureres. Els mestres de París van acceptar que els beneficis obtinguts per les puixants elits comercials fossin esmerçats en les seves necessitats més immediates, entre les quals també s'inclouïa el repartiment d'almoina als més necessitats. D'aquesta manera, aquells rics mercaders podrien obtenir la salvació.¹¹⁸⁴

Acceptar i destacar la importància dels *bons* mercaders dins de la societat cristiana va ser part d'un fenomen ampli i complex. Em refereixo al sorgiment de l'espiritualitat laica i la difusió de la idea del Purgatori.¹¹⁸⁵ L'existència d'un lloc on es redimirien les ànimes després de la mort i que oferiria l'accés al cel i a la salvació dels membres que formaven part de la societat laica. El Purgatori era el lloc de les ànimes corrompudes, que no eren prou pures per ascendir al cel però que tampoc havien comès cap pecat mortal. Mitjançant les seves flames, les impureses de l'ànima acabarien desapareixent i aleshores seria possible gaudir de la vida eterna. L'estada en aquest espai liminar seria més llarga o més curta en funció de les bones obres que s'haguessin dut a terme durant la vida terrenal.

Dins del mateix nucli de teòlegs parisencs van sorgir intensos debats que tenien per objectiu imposar certa rectitud moral en la percepció de les indulgències, aquells privilegis pontificis o episcopals que oferien una remissió dels pecats als seus beneficiaris, els quals havien d'acomplir una sèrie d'actes devots i de caritat, així com oferir almoïna.¹¹⁸⁶ Aquells primers moralistes afirmarien que la validesa de les indulgències dependria de l'acció del penitent, qui abans de rebre la dita remissió hauria d'haver dut a terme un acte de confessió i constricció. Segons Pere Cantor, «*relaxatio fit [...] quomodo caritas, constriccio, devocio augmentatur, et nisi aliquis istorum modorum intervenerit, non fit relaxatio*».¹¹⁸⁷ En la mateixa línia, Jacques de Vitry afirmava que l'individu que oferiria almoïna no havia de tenir com a objectiu assegurar-se un lloc al cel, sinó afirmar els pecats que havia comès, confessar-se i dur a terme les accions que fossin necessàries per tal de redimir-se.¹¹⁸⁸

La intenció del penitent era, doncs, l'element central en l'argumentari dels teòlegs. El seu discurs es fonamentava, en bona mesura, en l'idea esbossada segles enrere per Sant Agustí, qui afirmava que

---

¹¹⁸⁴ Little, L. K. (1980) [1978], *Pobreza voluntaria y economía de beneficio en la Europa medieval*, Madrid, Taurus Ediciones, pp. 221-222; Bird, J. (2001), "Medicine for Body and Soul: Jacques de Vitry's Sermons to Hospitallers and their Changes", dins Biller, P., Ziegler, J. (eds.), *Religion and Medicine in the Middle Ages*, Woodbridge, York Medieval Press, p. 93.

¹¹⁸⁵ Le Goff, J. (1985) [1981], *El nacimiento del Purgatorio*, Madrid, Taurus Ediciones.

¹¹⁸⁶ Albin, G. (2016), *Poveri e povertà nel Medioevo*, Roma, Carocci editore, p. 236.

¹¹⁸⁷ Shaffern, R. W. (2006), "The Medieval Theology of Indulgences", dins Swanson, R. N. (ed.), *Promissory Notes on the Treasury of Merits. Indulgences in Late Medieval Europe*, Leiden-Boston, Brill, p. 15.

¹¹⁸⁸ Davis, A. J. (2016), "Hospitals, Charity and the Culture of Compassion in the Twelfth and Thirteenth Centuries", dins Farmer, S. (ed.), *Approaches to Poverty in Medieval Europe. Complexities, Contradictions, Transformations, c. 1100-1500*, Turnhout, Brepols, p. 40.

Si enim Christiano esurienti panem tanquam Christiano darent, profecto sibi panem iustitiae, quod ipse Christus est, non negarent: quoniam Deus, non cui detur, sed quo animo detur, attendit. Qui ergo Christum diligit in Christiano, hoc animo ei porrigit eleemosynam quo accedit ad Christum, non quo vult recedere impunitus a Christo.¹¹⁸⁹

Els esforços dels mestres de París no van evitar que la remissió dels pecats s'adaptés al compàs de la societat urbana, que era un reflex del temps i de les activitats del mercader. Potser un pèl exagerada era la visió del dominic Giordano da Pisa, qui afirmava que el mercader no feia res més que comptar durant el dia i la nit.¹¹⁹⁰ Així i tot, aquesta idea serveix per il·lustrar l'efecte que van tenir les transformacions econòmiques del període sobre la penitència. I és que cada vegada més, la remissió dels pecats seria mesurada amb precisió aritmètica. Aquest descompte s'obtenia mitjançant l'almoïna, que es materialitzava en una donació econòmica en forma de béns o de diners. No obstant això, la reducció també es podia aconseguir a través de la realització d'un acte devot concret, com podia ser una pregària, la visita d'una capella o d'un monestir o la peregrinació a un dels llocs sagrats de la cristiandat.

En els darrers segles de la baixa edat mitjana les indulgències es van convertir en un bé espiritual que tenia una aplicació pràcticament mecànica. Tothom que acomplia amb els requisits que aquestes ordenaven obtenia una reducció dels seus pecats, que era acumulable i que seria commutada una vegada la seva ànima arribés al Purgatori. Encara que el temps que duraria la seva estada era incert, s'entenia que, com més dies d'indulgència s'haguessin acumulat en el món terrenal, més curt seria el pas pel Purgatori i abans es podria arribar al cel.

Una part de la historiografia ha definit la distribució d'indulgències com un tipus d'empresa proto-capitalista, entenen que de l'explotació d'una necessitat que la societat tenia (la salvació de l'ànima) es podia extreure un benefici.¹¹⁹¹ En qualsevol cas, és important remarcar que l'oferiment d'indulgències, és a dir, de la remissió d'un nombre determinat de dies que serien descomptats en el Purgatori, era el pal de paller d'una almoïna ja institucionalitzada. Parlem d'unes concessions que es van transformar en recompenses per als bons cristians que realitzaven algun acte de caritat. Fins i tot, tal com indica Kathryn Rudy, les indulgències haurien estat «*coupons against punishments in the post-mortem time and space that preceded the Last Judgement*».¹¹⁹² De fet, el concepte de "bitlet" o "butleta" que fa servir no necessàriament s'ha d'entendre en un sentit figurat. En els treballs de Daniel Le

---

¹¹⁸⁹ Agustí d'Hipona, *De civitate Dei*, Jose Moran (ed.), Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1965, p. 678.

¹¹⁹⁰ Shaffern, R. W. (2006), "The Medieval Theology of Indulgences", dins Swanson, R. N. (ed.), *Promissory Notes on the Treasury of Merits. Indulgences in Late Medieval Europe*, Leiden-Boston, Brill, p. 22.

¹¹⁹¹ Swanson, R. N. (2007), *Indulgences in Late Medieval England. Passports to Paradise?*, New York, Cambridge University Press, pp. 219-220.

¹¹⁹² Rudy, K. M. (2017), *Rubrics, images and indulgences in late medieval Netherlandish manuscripts*, Leiden, Brill, p. 32.

Blévec sobre l'assistència al voltant del riu Roine s'inclou un exemple clar sobre aquest fet.¹¹⁹³ Entorn l'any 1430, els rectors de l'hospital del pont de Saint-Bénézet van recuperar algunes de les indulgències que els papes havien atorgat a l'hospital en temps passats. Així van decidir que entregarien un *billet d'absolution* a totes les persones que expressessin la seva devoció vers l'hospital mitjançant una donació. La decisió que havien pres va ser tot un èxit. Els administradors del centre van demanar al papa Eugeni IV una indulgència plenària per a tots els fidels que visitessin la capella de l'hospital en el dia de Corpus i fessin alguna almoïna. Amb el temps, l'expedició dels bitllets de remissió va continuar i es va tecnificar, fins al punt que les butlletes serien elaborades en un petit pergamí, on s'inclouria el text de la butlla i la confirmació que s'havia fet una donació a l'hospital.

Estudiar l'almoïna en l'hospital implicava fer una breu introducció a la seva institucionalització i als elements que van motivar i facilitar la seva col·lecta. En els propers capítols analitzaré de quina manera i amb quins instruments es van sistematitzar els acaptes de l'hospital de la Santa Creu durant el seu primer segle de vida. Per tal d'acomplir aquest objectiu, començaré analitzant les indulgències i les llicències episcopals sobre les quals es van fonamentar els acaptes. A continuació aprofundiré en el paper que va tenir la monarquia en la protecció dels acaptes i dels acaptadors de la Santa Creu. És també el meu objectiu conèixer millor l'acció dels baciners, el funcionament de les questes i els problemes que, eventualment podien sorgir durant les col·lectories. Seguidament, intentaré reconstruir la gestió que l'hospital va fer dels acaptes a fi d'obtenir uns ingressos regulars. Finalment, estudiaré la importància que va tenir l'almoïna en quant a la seva dimensió espiritual i també publicitària.

3.1 Indulgències pontificies i llicències episcopals

El 30 de maig de 1403, el papa Benet XIII va concedir diverses indulgències a l'hospital de la Santa Creu des de Carpentras. En un trasllat de 1423 es recullen les concessions fetes pel pontífex. Un any i quaranta dies d'indulgència serien atorgats a les persones que visitessin l'hospital o prediquessin en la seva capella els diumenges o en les quatre festivitats de la Verge.¹¹⁹⁴ Tanmateix, aquell dia el papa Luna va concedir altres indulgències a favor d'aquells que oferissin ajuda a la Santa Creu. Una remissió de tres anys i tres quarantenes s'atorgaria a tots els que ho fessin en algunes dates assenyalades del calendari cristià. Es referia a les

---

¹¹⁹³ Le Blévec, D. (2000), *La part du pauvre. L'assistance dans les pays du Bas-Rhône du XIIe siècle au milieu du XVe siècle*, Roma, Collection de l'École Française de Rome, pp. 419-424; (2017), "Indulgences et quêtes, à propos des oeuvres de pont de la vallée du Rhône", dins Rehberg, A. (ed.), *Ablaskampagnen des Spätmittelalters. Luthers Thesen von 1517 im Kontext*, Berlin, De Gruyter, pp. 279-280.

¹¹⁹⁴ AHSCP, Documents papals, carpeta 6, doc. 10, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 74, pp. 215-216. Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 302.

festivitats de Nadal, de la Circumcisió, de l'Epifania, de Pasqua i de Pentecosta. També a les festes de la nativitat de la Verge, de la seva Anunciació, Purificació i Assumpció, del naixement de Joan Baptista, i de la festa dels apòstols Pere i Pau. El mateix perdó rebria qui visités el centre o li'n fes alguna donació el dia de la Santa Creu o per Tots Sants. Finalment, en les vuitenes i sisenes de les festivitats anteriors també es van concedir cinquanta dies d'indulgència.¹¹⁹⁵

Taula 13. Indulgències concedides a l'hospital de la Santa Creu per Benet XIII.

Data	Indulgència	Accions	Festivitats
15/03/1403	1 any i 40 dies	visitar l'hospital o predicar en la seva capella	Diumenge; quatre festivitats de la Verge
	3 anys i 3 quarantenes	fer almoina a l'hospital	Nadal; Circumcisió; Epifania; Pasqua; Pentecosta; quatre festivitats de la Verge; nativitat de Joan Baptista; festa de Sant Pere i Sant Pau
	50 dies	visitar l'hospital o fer alguna almoina	en les vuitenes o les sisenes de les festivitats anteriors
	1 any i 50 dies	pagament del salari de dos obrers	-
	100 dies	fer una almoina de 12 d.b.	-

Segons Ovidio Cuella, al marge de les indulgències adés esmentades, el mateix 30 de maig Benet XIII n'hauria emès dues més. Per una banda, va atorgar un any i cinquanta dies d'indulgència a totes les persones que paguessin el salari de dos obrers de l'hospital. Per altra, va concedir cent dies a tots els que contribuïssin amb una almoina de 12 d.b.¹¹⁹⁶

¹¹⁹⁵ «dono celestis gracia conspexerint se reffectos de omnipotentis Dei misericordia et bratorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi omnibus vere penitentibus et confessi qui in nativitatibus, circumcissionibus, epiphaniis, resurrectionibus, ascensionibus corporis domini nostri Ihesuchristi ac pentecostibus, necnon nativitatibus, annunciationibus, purificationibus et assumptionibus Beate Marie Virginis, necnon nativitatibus Beati Johannis Baptistae et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac inventionibus et exaltationibus Sancte Crucis et ipsius capelle dedicationibus festivitatum, et in celebrationibus Omnium Sanctorum et per [...] predictorum festivitatum octabas, et per sex dies dictam festivitatem pentecostes immediate sequentes dictam capellam devote visitaverint annuatim ut ad sustentationem huiusmodi manus porrexerint adiutrices singulis videlicet Beate Marie tres annos et tres quadragenas, aliarum vero festivitatum ac celebritatis predictorum unum annum et quadraginta dies ac octavarum et sex dierum predictorum diebus quibus prefatam capellam visitaverint et manus adiutrices porrexerint, ut prefertur, quinquaginta dies de iniunctis eis penitentiis misericorditer relaxamus». AHSCP, Llibre de Privilegis, vol. I, ff. 22v-23r.

¹¹⁹⁶ L'autor no proporciona cap transcripció del document. Eventualment, convindria editar i contrastar el registre en qüestió, que es troba en l'Arxiu Vaticà, amb la documentació conservada a Barcelona. Cuella Esteban, O. (2009), *Bulario Aragonés de Benedicto XIII, IV. El papa Luna (1394-1423), promotor de la religiosidad hispana*,

Si bé és cert que les indulgències atorgades presentaven moltes similituds amb les que la mateixa cancelleria pontifícia va expedir durant el període avinyonès,¹¹⁹⁷ les concessions de Benet XIII poden ser enteses com una extensió de les gràcies que ja havia fet a l'hospital. Recordem que l'any 1401 havia sancionat la fundació de la Santa Creu, n'havia autoritzat l'administració de sacraments als seus malalts i havia atorgat el dret d'enterrar les persones que hi morissin. Així mateix, aquell 30 de maig de 1403 havia concedit fins a 10.000 florins d'or d'Aragó a la Santa Creu a percebre sobre «*usurariam pravitatem extorta seu per furtum vel rapinam ablata aut ales ilerte acquisita*».¹¹⁹⁸

Una valoració general de les indulgències atorgades per Benet XIII permet detectar que l'objectiu d'aquestes no només buscava contribuir al sosteniment econòmic de l'obra. Visitar l'hospital sense fer cap mena de donació pecuniària era una manera més d'obtenir una remissió. I aquesta opció era una concessió menys discriminatòria que qualsevol de les altres. Què vull dir amb això? Entenent que la remissió dels pecats s'havia convertit en una necessitat (o en una preocupació) per a la majoria dels cristians, una part de les indulgències que s'oferien havien de ser accessibles a tothom, des del més ric fins al més pobre.¹¹⁹⁹ Certament, es tractava de facilitar la remissió dels pecats a tota la població cristiana. Un principi que encaixava perfectament amb els objectius i la missió que l'hospital volia acomplir. La Santa Creu, que segons les ordinacions de 1417 havia de vetllar pel restabliment físic «*d'homens e dones pobres, afollats, contrets, orats, nafrats e havents altres diverses misèries humanes*»,¹²⁰⁰ també havia d'oferir atenció espiritual a tothom que la necessités i la demanés. L'hospital, doncs, havia de garantir uns serveis espirituals mínims a tots aquells que, mancats de recursos, no poguessin cap tipus de concessió. No deixa de ser cert però, ni tampoc contradictori, que

---

Zaragoza, Institución Fernando el Católico, doc. 124, p. 93. Vegeu també Schmidt, T., Sabanés i Fernández, R. (Ed.). (2016), *Butllari de Catalunya: Documents pontificis originals conservats als arxius de Catalunya (1198-1417)*, vol. 3, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1263, pp. 1879-1880.

¹¹⁹⁷ Cuella Esteban, O. (2006), *Bulario Aragonés de Benedicto XIII, III. La cúria de Peníscola (1412-1423)*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico.

¹¹⁹⁸ AHSCP, Llibre de privilegis, vol. I, f. 57r, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 75, pp. 217-218. Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 302.

¹¹⁹⁹ Salvant les distàncies temporals, la idea d'unes indulgències menys discriminatòries estaria estretament lligada a les decisions que Innocenci III va prendre en motiu de la Cinquena Croada. Tal com apunta Jessalynn Bird, amb l'objectiu de reconciliar els interessos espirituals de l'expedició, el pontífex va autoritzar estendre les redempcions ofertes per la croada a qualsevol persona, independentment del sexe, la categoria social o les seves capacitats físiques. Diverses indulgències parcials van ser concedides a tothom que escoltés els sermons de la croada o mantingués alguna relació de parentela amb algun croat difunt. Bird, J. (2003), "Innocent III, Peter the Chanters Circle, and the Crusade Indulgence: Theory, Implementation, and Aftermath", dins Sommerlechner, A. (ed.), *Innocenzo III. Urbs et orbis. Atti del congresso internazionale, Roma, 9—15 settembre 1998*, 1, Roma, Istituto Storico Italiano per il Medioevo - Miscellanea della Società Romana di Storia Patria, pp. 503-524.

¹²⁰⁰ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 1r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 119.

qualsevol altra persona que oferís almoina a la Santa Creu podria aconseguir una remissió major.

Les dades que s'inclouen en la **Taula 13** mostren l'existència d'una jerarquia entre els dies que es podien obtenir majors descomptes. En les principals festivitats del calendari cristià, com eren Nadal, l'Epifania o Pasqua, entre altres, es podien aconseguir indulgències més elevades. La concessió d'unes remissions més generoses (i més atractives) en els moments més especials i assenyalats del calendari hauria estat una manera de mantenir la religiositat dels fidels i, alhora, una estratègia per introduir l'hospital de la Santa Creu en el llistat dels compromisos que aquests havien d'assumir durant l'any si volien actuar com a bons cristians.

Tan bon punt les indulgències suara esmentades van ser rebudes, els administradors de la Santa Creu van iniciar la col·lecta d'almoina a favor del centre. Tres mesos més tard de les concessions fetes pel pontífex, els administradors Francesc Martí, Berenguer Oller, Ramon Desvall i Miquel Roure nomenarien a Pere Rovirola procurador de la Santa Creu a fi de recaptar almoina en nom seu «*per illas villas, loca, castra et parrochias dominationis domini Regis Aragonie extra tamen civitate Barchinone*». ¹²⁰¹ En avant, una xarxa de qüestors anunciaria les indulgències que rebrien tots aquells que fessin alguna donació al flamant hospital barceloní.

No hi ha dubte que, allí on fossin enviats, els qüestors difondrien les indulgències que Benet XIII havia concedit a la Santa Creu. Ara bé, què va passar amb aquelles que, anteriorment, havien estat atorgades als antics hospitals de Barcelona? Van ser recuperades i predicades? Gràcies al *Llibre de privilegis* de l'hospital de la Santa Creu és possible constatar que dues indulgències van ser recuperades pels administradors de la Santa Creu. De fet, es podria dir que aquestes pertanyien *de iure* a l'hospital, atenent que aquest era el receptor directe de tots els drets i privilegis que havien rebut els antics instituts. ¹²⁰² La seva còpia en el dit *Llibre* manifesta la importància que aquestes tingueren, quelcom que, en altres contextos, ja ha estat reivindicat per Anna Esposito, qui considera que la conservació i el registre de les indulgències d'una institució al llarg del temps «*venivano a costituire un vero e proprio patrimonio, quasi alla stregua di quello immobiliari*». ¹²⁰³

La primera indulgència data de juliol de 1314 i va ser favorable a l'hospital de Joan Colom. ¹²⁰⁴ Des de Carpentràs, just en el moment que s'estava celebrant el conclave que

---

¹²⁰¹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 179r-v.

¹²⁰² ACB, Butlla, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 8, pp. 157-166.

¹²⁰³ Esposito, A. (2017), "Il ruolo delle confraternite in Italia nella pratica delle indulgenze (secc. XV-XVI)", dins Rehberg, A. (ed.), *Ablaskampagnen des Spätmittelalters. Luthers Thesen von 1517 im Kontext*, Berlin, De Gruyter, p. 390.

¹²⁰⁴ AHSCP, Llibre de Privilegis, vol. I, f. 4v. L'hospital apareix identificat com a hospital de Sant Felip i Sant Jaume. Tal com apuntà Antoni Conejo, és molt probable que la denominació sigui deguda a l'advocació que tenia l'altar principal de la capella de l'hospital. Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana*.

escolliria el futur papa Joan XXII, un total de deu bisbes precedits per l'arquebisbe d'Adrianòpolis van concedir, cadascun, una remissió de quaranta dies a les persones que hi fessin penitència i s'hi confessessin, així com a les que en fessin alguna donació durant diverses festivitats de l'any.

La segona indulgència es remunta al març de 1335 i va ser concedida a l'hospital d'en Marcús.¹²⁰⁵ Des d'Avinyó i altra vegada en el marc d'un conclave, precisament el que va escollir a Jacques Fournier (Benet XII) com a successor de Joan XXII, setze autoritats encapçalades per l'arquebisbe Guillem de Bar van atorgar, cadascuna, la relaxació de quaranta dies d'indulgència a tots aquells que

prefato hospitali et pauperibus aurum, argentum, vestimenta, vitualia, frumentum, vinum, blada, oleum, redditus agros, terras, possessiones, domos, prata, nemora, lectos, linthiamina aut quevis alia dicto hospitali et pauperibus ibidem existentibus necessaria donaverint, legaverint aut donari vel legari procuraverint, auxilium, consilium vel favorem quoquomodo prebuerint, vel qui collectores sive nuncios hospitalis pie susceperint et eorum sive hospitalis negocia exposuerint exponi fecerint aut procuraverint, vel dictos nuncios hospitaverint et qui pro omnibus hospitalis et pauperum benefactoribus vivis et mortuis dimiserint.¹²⁰⁶

Aquesta darrera concessió va rebre el vistiplau del bisbe de Barcelona, Ferrer d'Abella, l'any 1339, i posteriorment el del bisbe de Vic, Galceran Sacosta, l'any 1343, els quals van imposar els seus segells en el document. Posteriorment, el juliol de 1404 es van elaborar dos trasllats de l'instrument: l'un pel notari Joan Guardiola per manament del batlle de Barcelona i un segon per Joan Torró.¹²⁰⁷

Des del punt de vista de la diplomàtica, convé matissar que les indulgències concedides als antics hospitals van ser dues *litterae collectivae indulgentiarum*.¹²⁰⁸ Contràriament al què

L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), n. 66, p. 286.

¹²⁰⁵ En aquest cas conservem el document original, un manuscrit que certament destaca per la seva composició i el seu programa iconogràfic. AHSCP, Privilegis reials, doc. papals, doc. Particulars, vol. VIII, inv. 8. Carpeta 9/2/2.

¹²⁰⁶ AHSCP, Privilegis reials, doc. papals, doc. particulars, vol. VIII, inv. 8. Carpeta 9/2/2.

¹²⁰⁷ El trasllat fet per Joan Guardiola el coneixem gràcies al que va fer Joan Torró posteriorment. AHSCP, Privilegis reials, doc. papals, doc. Particulars, vol. VIII, inv. 8, Carpeta 6/2/1.

¹²⁰⁸ El treball més important que s'ha fet sobre les cartes d'indulgències col·lectives és el de Delehaye, H. (1926), "Les Lettres d'indulgence col·lectives", dins *Analecta Bollandiana*, 44, pp. 342-379. També, del mateix autor, vegeu (1927), "Les Lettres d'indulgence col·lectives", dins *Analecta Bollandiana*, 45, pp. 97-123; (1928), "Les Lettres d'indulgence col·lectives", dins *Analecta Bollandiana*, 46, pp. 146-157 i 287-443. Una contribució al seu estudi des de la diplomàtica es deu a García Larragueta, S. (1989), "Cartas de indulgencias", dins *Historia. Instituciones. Documentos*, XVI, pp. 319-355.

Josep Maria Roca va dir,¹²⁰⁹ les cartes no van ser expedides pel papa, sinó per diversos prelats d'arreu la cristiandat.

Ambdós documents eren excepcionals. Haurien estat molt ben rebuts pels hospitals receptors i volgudament recuperats per l'hospital de la Santa Creu. Primer, perquè aconseguir una indulgència col·lectiva no era fàcil. Era necessari que diverses autoritats eclesiàstiques es reunissin en un moment determinat, com podia ser la celebració d'un conclave, i decidissin atorgar la remissió.¹²¹⁰ I segon, perquè la manera com estava formulada induïa a creure en la multiplicació de la remissió per cadascuna de les persones atorgants. A tenor de la clàusula «*singuli nostrum quadraginta dies indulgentiarum de iniunctis eis penitentiis misericorditer in domino relaxamus*»¹²¹¹ s'entenia que cadascuna de les autoritats signants relaxava quaranta dies a tots els que complissin amb les peticions indicades.

Tot i que les disposicions conciliars de Laterà IV prohibien l'acumulació d'indulgències,¹²¹² sembla que aquesta va ser una pràctica recurrent, tal com ho demostra l'associació de diversos prelats per atorgar concessions més àmplies. La completíssima obra d'Hippolyte Delahaye n'és curulla d'exemples. Com a mostra, podem citar la indulgència col·lectiva que l'any 1239 va ser atorgada a la construcció de l'església del Sant Sepulcre a Calatayud. Als trenta dies d'indulgència concedits per l'arquebisbe de Tarazona, s'hi van afegir vint més pel bisbe de Saragossa, deu més pel bisbe de Barcelona i vint més pel bisbe de Lleida.¹²¹³ Un altre exemple arriba de l'Ille de París, on a mitjan segle XIII sis arquebisbes i onze bisbes van relaxar, individualment (*singuli nostrum*), un any d'indulgència a tothom que visités la Sainte-Chapelle durant l'octava de la festivitat.¹²¹⁴

Fet aquest parèntesi, retornem a la Santa Creu per veure quin va ser l'encaix del bisbe en el marc dels acaptes que es van fer en nom de l'hospital. I és que els mitrats també van tenir un paper important en la col·lecta d'almoina. En primer lloc, perquè podien concedir noves indulgències que contribuïssin a incentivar la devoció dels fidels.¹²¹⁵ I en segon lloc, perquè

---

¹²⁰⁹ Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, pp. 13-14.

¹²¹⁰ Vegeu les indulgències atorgades durant els concilis de Vienne i d'Avinyó al monestir de lleonès de San Isidoro, editades per Domínguez Sánchez, S. (1993), "Dos *litterae* de concesión de indulgencias del siglo XIV inéditas otorgadas al monasterio de San Isidoro", dins *Estudios Humanísticos. Geografía, Historia, Arte*, 15, pp. 93-102.

¹²¹¹ AHSCP, Privilegis reials, doc. papals, doc. Particulars, vol. VIII, inv. 8, Carpeta 6/2/1.

¹²¹² «decernimus ut cum dedicatur basilica, non extendatur indulgentia ultra annum, sive ab uno solo sive a pluribus episcopis dedicetur, ac deinde in anniversario dedicationis tempore quadraginta dies de iniunctis poenitentis indulta remissio non excedat; hunc quoque dierum numerum, indulgentiarum literas praecipimus moderari, quae pro quibuslibet causis aliquoties conceduntur, cum Romanus pontifex, qui plenitudinem obtinet potestatis, hoc in talibus moderam en consueverit observare». editat per Tanner, N. P. (ed.) (1990), *Decrees of the Ecumenical Councils. Volume I (Nicaea I - Lateran V)*, London – Washington, Sheed & Ward Limited - Georgetown University Press, p. 264.

¹²¹³ Delehaye, H. (1927), "Les Lettres d'indulgence collectives", dins *Analecta Bollandiana*, 45, p. 104.

¹²¹⁴ Delehaye, H. (1927), "Les Lettres d'indulgence collectives", dins *Analecta Bollandiana*, 45, p. 100.

¹²¹⁵ Swanson, R. N. (2007), *Indulgences in Late Medieval England. Passports to Paradise?*, New York, Cambridge University Press, pp. 28-29.

eren els encarregats d'expedir els permisos respectius per tal que els baciners d'una institució poguessin acaptar en el territori que estava sota la seva jurisdicció. Des de l'escrivania de la cúria episcopal es podien expedir dos tipus d'instruments que responien a tals funcions: les *litterae indulgentie* i les *litterae queste* o *quesitoria*.¹²¹⁶

L'element diferencial entre un document i altre és la inclusió –o no– d'una remissió de la penitència atorgada pel bisbe o algun representant seu. Tanmateix, tal com apunta Gerard Marí, també és important distingir la direcció de cadascun.¹²¹⁷ Mentre la *littera indulgentiae* anava dirigida a tots els fidels de Crist i era diplomàticament més solemne, la *quesitoria* s'adreçava als rectors de les parròquies del bisbat i tan sols contenia una salutació breu. Tot i les diferències, tant un instrument com l'altre contenien l'indispensable manament que s'adreçava als rectors de les parròquies de la diòcesi perquè acollissin favorablement les persones o institucions per a les quals captaven donatius.¹²¹⁸

Al marge de les seves característiques diplomàtiques, és important anotar que, d'ençà el IV Concili Laterà, aquests documents van ser un requisit inexcusable per a qualsevol col·lector d'almoina.¹²¹⁹ De fet, qualsevol dubte o sospita d'haver falsificat el document podia acabar amb la detenció del qüestor.¹²²⁰ Les llicències episcopals eren l'instrument que els autoritzava a acaptar dins dels límits de la diòcesi. En ell s'hi definien les accions que podrien dur a terme durant les acaptes i es donaven algunes indicacions als rectors de les parròquies sobre com havien de rebre els baciners autoritzats.

Al llarg del segle XV, l'escrivania de la cúria episcopal barcelonina va emetre diverses llicències destinades a l'acapte dels baciners de la Santa Creu en la diòcesi. Entre tots els

---

¹²¹⁶ Marí i Brull, G. (2010), "Els frares de l'orde de Sant Jaume d'Altopascio al bisbat de Girona a través de les *quesitoria* del segle XIV", dins Figueras, N., Vila, P. (eds.), *Miscel·lània en honor de Josep Maria Marquès*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 167.

¹²¹⁷ Marí i Brull, G. (2010), "Els frares de l'orde de Sant Jaume d'Altopascio al bisbat de Girona a través de les *quesitoria* del segle XIV", dins Figueras, N., Vila, P. (eds.), *Miscel·lània en honor de Josep Maria Marquès*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 167. Altres diplomates han preferit agrupar ambdues tipologies dins d'un sol grup i definir-les com a *quesitorie*. Tot i això, segueixen apuntant com a elements diferenciadors la direcció del document i la inclusió -o no- de la concessió d'indulgències. Sobre aquesta qüestió, vegeu Pueyo Colomina, P. (2000), "Licencias para pedir limosnas, con y sin indulgencias, otorgadas por los arzobispos de la diócesis de Zaragoza en la segunda mitad del siglo XIV", dins *Aragón en la Edad Media*, XVI, p. 692. Vegeu també el repertori de llicències inclòs en el formulari del bisbe Jaume d'Aragó a Cárcel Ortí, M. M. (ed.), (2005), *Un formulari i un registre del bisbe de València En Jaume d'Aragó (segle XIV)*, València, Universitat de València, pp. 41-42.

¹²¹⁸ Marí i Brull, G. (2010), "Els frares de l'orde de Sant Jaume d'Altopascio al bisbat de Girona a través de les *quesitoria* del segle XIV", dins Figueras, N., Vila, P. (eds.), *Miscel·lània en honor de Josep Maria Marquès*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 166

¹²¹⁹ Swanson, R. N. (2007), *Indulgences in Late Medieval England. Passports to Paradise?*, New York, Cambridge University Press, p. 182.

¹²²⁰ És interessant l'incident ocorregut a Belchite, en la diòcesi d'Osca, on un baciner de l'església de Santa Lucía de Berbegal va ser acusat de falsari per haver raspat i modificat la llicència que amb ell portava. Pueyo Colomina, P. (2000), "Licencias para pedir limosnas, con y sin indulgencias, otorgadas por los arzobispos de la diócesis de Zaragoza en la segunda mitad del siglo XIV", dins *Aragón en la Edad Media*, XVI, p. 690.

registres *Gratiarum* conservats es poden comptabilitzar fins a tretze documents.¹²²¹ Per tal d'exemplificar el seu contingut em fixaré en un dels instruments, la *littera indulgentiae* emesa el 7 de febrer de 1438 pel vicari general del bisbe Simó Salvador, que aleshores era el conegut jurista Narcís de Sant Dionís.¹²²²

Des del punt de vista de la diplomàtica, sembla que la redacció de l'instrument va prendre com a model el que ofería el *Formularium instromentorum ad usum romane curie* de Joan de Bolonya. Un formulari elaborat pels volts de 1289 i pensat per facilitar les tasques de tots aquells notaris que treballessin en l'escripció d'una cúria episcopal.¹²²³ La forma que presentava l'obra de Joan de Bolonya prenia com a referència les indicacions que s'havien donat en el IV Concili Laterà. Com he dit abans, va ser en aquest moment quan es va obligar a tots els qüestors presentar les llicències apostòliques o diocesanes en el moment de l'acapte. Així doncs, a fi d'homogeneïtzar la redacció d'aquests instruments, en el dit concili es va presentar el model que s'hauria de seguir en la seva confecció.¹²²⁴

La llicència atorgada el febrer de 1438 anava dirigida a la comunitat de fidels cristians de la ciutat i diòcesi de Barcelona, als quals se'ls recordava en el preàmbul la importància de sembrar amb bones obres la terra a fi de poder recollir-ne els fruits en el cel. Una exhortació clara a la pràctica de la caritat com a mètode redemptor de l'ànima. Després d'exposar les necessitats que tenia l'hospital de la Santa Creu, una institució de Barcelona –es recordava– on s'hi acomplien les set obres de misericòrdia, s'ordenava a tots els rectors d'esglésies, vicaris i capellans de la diòcesi que acollissin benigne i caritativament els qüestors de l'hospital. I en aquest punt van ser resseguides minuciosament les accions que els eclesiàstics havien de dur a terme amb els baciners de la Santa Creu, les quals explicaré més endavant quan tracti el funcionament dels acaptes.

---

¹²²¹ ADB, Registra Gratiarum 1408-1409, vol. 18, ff. 120r-v; 1410-1411, vol. 19, ff. 152v-153r; 1412-1414, vol. 21, ff. 166r-167r; 1414-1416, vol. 22, ff. 183v-184r; 1416-1418, vol. 23, ff. 171r-v; 1419-1420, vol. 24, ff. 177v-178r; 1421-1422, vol. 25, ff. 55r-v i ff. 143r-v; 1423-1424, vol. 26, f. 98v; 1431-1432, vol. 30, ff. 3r-4r v; 1433-1435, vol. 31, ff. 11r-v i ff. 114v-115r; 1436-1441, vol. 32, ff. 66v-67r.

¹²²² ADB, Registra Gratiarum 1436-1440, vol. 32, ff. 66v-67r. Vegeu-ne l'edició en el **Document 8** en l'Apèndix 1.

¹²²³ Rockinger, L. (1863), "Briefsteller und Formelbücher des elften bis vierzehnten Jahrhunderts", dins *Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte*, IX, Munich, Georg Frank, pp. 704-705.

¹²²⁴ «formam vero, quam communitate talibus apostolica sedes indulget, duximus exprimendam, ut secundum eam dioecesani episcopi suas literas moderentur. Ea siquidem talis est "Quoniam, ut ait Apostolus, omnes stabimus ante tribunal Christi, recepturi prout in corpore gessimus, sive bonum, sive malum, fuerit, oportet nos diem messianis extremas misericordias operibus praevenire ac aeternorum intuitu seminare in terris, quod reddente Domino cum multiplicato fructu colligere debeamus in coelis, firmam spem fiduciamque tenentes, quoniam qui parce seminat, parce et metet, et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet in vitam aeternam. Cum igitur ad sustentationem fratrum et egenorum ad tale confluentium hospitale, propriae non suppetant facultates, universitatem vestram monemus et exhortamur in Domino atque in remissionem vobis iniungimus peccatorum, quatenus de bonis a Deo vobis collatis, pias eleemosynas et grata eis caritatis subsidia erogetis, ut per subventionem vestram ipsorum inopiae consulatur, et vos per haec et per alia bona, quae Domino inspitante feceritis, ad aeterna possitis gaudia pervenire» editat per Tanner, N. P. (ed.) (1990), *Decrees of the Ecumenical Councils. Volume I (Nicaea I-Lateran V)*, London – Washington, Sheed & Ward Limited - Georgetown University Press, p. 263.

En la llicència episcopal també va ser inclosa una indulgència de quaranta dies a tots els que es mostressin peneditos pels pecats que havien comès i es confessessin. Seguidament va ser indicada la clàusula temporal «*unum annum minime valituris*», que limitava la validesa de la *littera* a un any. Per acabar, el document es va cloure amb l'escatocol, que incloïa la data tònica, primer, i la crònica, després.

Indulgències i llicències episcopals eren part dels fonaments de l'acapte d'almoïna per a l'hospital. Per una banda, incloïen els elements que ajudarien a despertar la devoció dels fidels, els quals s'animarien a fer major contribucions a la Santa Creu gràcies a les remissions que s'oferien. Per altra banda, definien la manera com havien d'actuar els baciners, el lloc i el moment en què podien demanar almoïna i la manera com aquests havien de ser rebuts per les autoritats eclesiàstiques locals. Tot i els límits i les obligacions imposades, ulteriors proteccions van ser necessàries a fi de protegir els acaptes de la Santa Creu. Especialment si es volia garantir la mobilitat i seguretat dels baciners de l'hospital.

3.2 La protecció dels acaptadors de la Santa Creu

Dos anys més tard de les indulgències concedides pel papa Luna, Martí l'Humà va atorgar dos privilegis que tindrien notòria rellevància per a la Santa Creu i la seva xarxa de baciners.

El primer data del 24 de setembre de 1405. A Valldaura estant, Martí va posar sota la seva custodia, guiatge i comanda l'hospital de la Santa Creu, els seus béns i els seus oficials i servidors.¹²²⁵ La concessió s'estenia als administradors, priors, procuradors, regidors, donats, servidors, acaptadors, missatgers i acompanyants que es trobessin dins dels territoris de la Corona. No podrien ser detinguts, injuriats, amonestats o penyorats «*si no eren principalment ho en nom de fermança obligats*». I pel que fa a les donacions i almoïnes fetes a favor de l'hospital, aquestes podrien ser sol·licitades i transportades pels seus acaptadors i baciners sense cap mena d'impediment. Martí l'Humà va fer arribar la protecció al seu fill i primogènit, així com a les autoritats laiques i eclesiàstiques del seu domini, amb la intenció que col·laboressin en fer efectiu el seu guiatge. Qualsevol persona que contravingués el privilegi reial podria ser penat amb una sanció de fins a 2.000 florins d'or d'Aragó.¹²²⁶

---

¹²²⁵ AHSCP, Privilegis reials, carpeta 6, doc. 26, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 137, pp. 281-282. Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 303.

¹²²⁶ El privilegi concedit per Martí va ser actualitzat per Ferran I l'any 1413. ACA, Cancelleria Reial, reg. 2394, f. 1r, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), p. 304. En avant, la concessió seria confirmada per altres monarques de la Corona durant tot el segle XV. AHSCP, Privilegis Reials, carpeta 9, docs. 4, 5 i 6. Vilaseca, M. (1929), "Los colectores de limosnas para Santa Cruz (Els baciners de Santa Creu)", dins *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, XIII, pp. 79-80.

El segon privilegi va ser concedit el 13 de novembre del mateix 1405. Martí l'Humà va aprovar el nomenament d'un procurador en qualsevol ciutat, vila o lloc del domini reial per demanar almoïna en sustentació de l'hospital.¹²²⁷ Les persones que ocupessin el càrrec havien de ser honestes i només podrien acaptar el diumenge i altres dies festius.

La protecció dels acaptadors d'almoïna durant la baixa edat mitjana va ser un fet comú i ben difós. Arreu del continent les missives intercanviades entre la cúria pontifícia i les diferents cases reials van travar acords per atorgar salvaguardes a diferents qüestors. Gualiana Albini indica que l'any 1233 el papa Gregori IX demanava a Eduard I Plantagenet expedir durant tota la centúria guiatges a favor dels qüestors de Sant Jaume d'Altopascio.¹²²⁸ També Andreas Rehberg documenta alguns dels salconduïts que el mateix monarca anglès i els seus successors, Eduard II i Eduard III, van emetre a favor dels procuradors que l'hospital del *Santo Spirito* de Roma havia enviat a Anglaterra,¹²²⁹ així com pels de l'hospital de Sant Antoni de Vienne i el de Bath.¹²³⁰

Si ens fixem en la Corona d'Aragó veiem exemples semblants. Entre la documentació conservada a l'ACA podem trobar guiatges emesos pel mateix Martí l'Humà que afavoriren la circulació de baciners provinents d'alguns hospitals del regne de França. Per exemple, els procuradors i nuncis del monestir i hospital de Sant Marçal de Llemotges van rebre la protecció del monarca el 15 de març de 1400.¹²³¹ Quatre anys més tard, el 22 de novembre de 1404, la rebrien els de la *domus* i hospital de Santa Maria del Puig de França.¹²³² Per acabar, podem citar un exemple que mostra la implicació de la reina Maria. A petició de Martí de Fontarnau, enviat per la ciutat de Vic, el 21 d'agost de 1421 va posar sota comanda i custodia reial els qüestors de l'hospital de la Santa Creu de Vic.¹²³³

L'extensió d'aquests privilegis per part de la monarquia donaven protecció jurídica als qüestors. Però degut a la seva mobilitat constant, eventualment va ser necessari un instrument legal que validés tant l'acapte com el guiatge ofert pel monarca. És per aquest motiu que en els registres notariais de Joan Torró trobem onze testimonials que responien a tal funció.¹²³⁴

---

¹²²⁷ «ducimus harum serie graciose concedendum vobisque, submissis nostris et singulis vobis, mandandum de certa scientia et expresse quod in civitatibus, villis et locis domini nostri et quibuslibet parrochii earundem assignentur per vos unus ex vobis idoneus probus homo immo quolibet qui singulis diebus dominicis et festivis questes propterea facia» ACA, Cancelleria Reial, reg. 2202, ff. 130r-v.

¹²²⁸ Albini, G. (2016), "L'economia della carità e del perdono. Questue e indulgenze nella Lombardia bassomedievale", dins *Reti Medievali Rivista*, 17 (1), p. 162.

¹²²⁹ Rehberg, A. (2003), "Nuntii, questuarii, falsarii: L'ospedale di S. Spirito in Sassia e la raccolta delle elemosine nel periodo avignonese", dins *Mélanges de l'École française de Rome. Moyen-Age*, 115 (1), n. 97, p. 65.

¹²³⁰ Rehberg, A. (2003), "Nuntii, questuarii, falsarii: L'ospedale di S. Spirito in Sassia e la raccolta delle elemosine nel periodo avignonese", dins *Mélanges de l'École française de Rome. Moyen-Age*, 115 (1), n. 101, p. 66.

¹²³¹ ACA, Cancelleria Reial, reg. 2194, ff. 117v-118r.

¹²³² ACA, Cancelleria Reial, reg. 2201, ff. 106r-107r.

¹²³³ ACA, Cancelleria Reial, reg. 3117, ff. 136v-137r.

¹²³⁴ Vegeu **Taula 14**.

Taula 14. Testimonials autoritzats pel notari Joan Torró (1408-1418).¹²³⁵

Data	Questor/s	Lloc de l'acapte
(1) 1408-06-12	Pons i Joan Remonell, germans	Parròquia de Sant Vicenç de Valveralla, Girona.
(2) 1408-11-22	Ramon Savila	Parròquia de Vilademuls, diòcesi de Girona.
(3) 1408-11-22	Joan Vilardell	Parròquia de Vilademuls, diòcesi de Girona.
(4) 1409-09-10	Bernat Julià	Parròquia de Sant Sadurní de Garrigoles, diòcesi de Girona.
(5) 1415-01-14	Pere Burgués	Parròquia de Sant Tomàs, comtat d'Empúries, diòcesi de Girona.
(6) 1415-01-14	Joan Saconomina	Parròquia de Santa Maria dels Arcs, terme del Castell de Santa Pau, diòcesi de Girona.
(7) 1415-01-15	Pere de Mas Gallard	Parròquia de Sant Martí, terme del Castell de Santa Pau, diòcesi de Girona.
(8) 1417-01-29	Pere Esquert	Església de Vall-llobrega, dins de la parròquia de Palamós, diòcesi de Girona.
(9) 1418-03-16	Andreu Corts	Església de Sant Bartomeu de Pinquero i Sant Feliu de Carbó, diòcesi de Girona.
(10) 1418-07-18	Jaume Descoll	Parròquia de Sant Miquel de Font Freda, diòcesi de Girona.
(11) 1418-09-09	Bernat Pasqual	Parròquia de Santa Maria d'Armades, comtat d'Empúries, batllia de Siurana, diòcesi de Girona.

El testimonial era l'instrument mitjançant el qual el notari de l'hospital donava fe pública conforme una persona havia estat nomenada i autoritzada per acaptar almoïna en nom de la Santa Creu.¹²³⁶ Per manament del prior o, a partir de 1415, dels administradors de la Santa Creu o del receptor i distribuïdor de les monedes, Joan Torró els va expedir a favor de diferents questors. En l'instrument s'indicava el nom o noms dels acaptadors, s'hi recordava que aquests estaven sota la custòdia del monarca i que, conseqüentment, gaudien de tots els privilegis i immunitats que el rei els hi havia atorgat. Certament, es tracta d'un document diferent de les procures *ad acaptandum* per les quals es nomenaven els baciners i que analitzaré més endavant. La principal diferència entre l'un i altre era la menció explícita a la protecció reial que tenien els dits baciners. Així, tots els testimonials redactats abans de 1410 van incloure

¹²³⁵ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], f. 165v (1); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], f. 3r (2); f. 3v (3); f. 75v (4); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], f. 166v (5); f. 167r (6); f. 167v (7); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [9], f. 30r (8); f. 162r (9); f. 180v (10); ff. 193r-v (11).

¹²³⁶ Els podríem anomenar *salconduits*, però prefereixo emprar el concepte de *testimonial*, ja que és el que feia servir el notari a l'hora de redactar els documents: «facio testimoniale instrumentum». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], f. 3r.

una clàusula que feia menció explícita al privilegi de Valldaura del 24 de setembre de 1405.¹²³⁷ En la resta de testimonials, s'hi cità la protecció de Ferran I del 12 de juliol de 1413.¹²³⁸

Tal com va apuntar Josep Maria Roca a inicis del segle XX, els privilegis reials que oferien salvaguarda i custòdia als acaptadors no eren lletra morta. En el seu estudi va documentar el cas de dos baciners de la Santa Creu que havien estat detinguts tot i estar en posició del dit guiatge reial. El primer era Bernat Illa, qüestor que va ser requerit pels jutges de la batllia de Banyoles,¹²³⁹ i el segon era Feliu Hospital, de Santa Llogaia d'Àlguema, que havia estat detingut pel batlle de Siurana.¹²⁴⁰ En ambdós casos la reina Maria va intervenir sancionant a les respectives autoritats i ordenant-les-hi restituir allò que havien retirat als baciners.

Més enllà de les evidències que proven l'exercici de la protecció dels baciners, ara m'interessa destacar una darrera qüestió. Certament, és interessant apuntar que l'espai on acaptaven els qüestors que van rebre un testimonial del guiatge reial i l'espai d'aquells que van ser detinguts se circumscriu en un territori concret: la diòcesi de Girona i les seves parròquies. Casualitat o causalitat? Les poques dades que he pogut reunir impedeixen oferir una reflexió concloent i qualsevol hipòtesi mereix ser tractada amb prudència.

És possible que la mostra no sigui res més que l'enèsima evidència dels conflictes que es generaven al voltant de la figura de l'acaptador d'almoïna. La mala praxis d'alguns qüestors, que difonien missatges enganyosos o s'interposaven als interessos d'altres institucions, sovint acabava provocant tensions. Però sobre aquesta qüestió en parlaré més endavant.¹²⁴¹

La coincidència d'aquests documents dins de l'espai gironí podria tenir també una resposta a escala local. Tal com ha demostrat Elvis Mallorquí, des de 1330 els mitrats gironins van dur a terme una política de control sobre l'activitat dels qüestors estrangers que actuaven dins les parròquies del bisbat. Per exemple, l'any 1335 només es permetia que durant els acaptes es fes al·lusió a les necessitats que patien els hospitals, les esglésies i les capelles que eren de la pròpia parròquia, limitant, així, l'acció de d'acaptadors vinculats a institucions

---

¹²³⁷ «et gaudent et gaudere debent et possunt privilegiis, gracias, immunitatibus et libertatibus per ipsum dominum regem acaptatoribus, bacineriis et aliis diversis personis pro ipso hospitali elemosinas petituris et deservientibus indultis et concessis prout in concessione regia data in domo de Valldaura vicesima quarta die septembris anno a nativitate Domini Millesimo Quadragesimo Quinto» AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], f. 165v.

¹²³⁸ «et gaudent et gaudere debent et possunt privilegiis, gracias, immunitatibus et libertatibus per ipsum dominum regem acaptatoribus, bacineriis et aliis diversis personis et ministris eiusdem hospitalis indultis et concessis ut hoc omnia in quadam carta pergamenea serenissimi domini Ferdinandi, memorie recolende, regis Aragonum, data Barchinone XII die julii anno a nativitate Domini Millesimo CCC^o XIII°» AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [9], f. 162r.

¹²³⁹ ACA, Cancelleria Reial, reg. 3156, ff. 9v-11v, citat per Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, p. 58.

¹²⁴⁰ ACA, Cancelleria Reial, reg. 3245, f. 117v, citat per Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, p. 58.

¹²⁴¹ Vegeu el capítol 3.5 dins del Bloc 4.

estrangeres.¹²⁴² En aquest sentit, ateses les dificultats amb les que es podien trobar els baciners de la Santa Creu a l'hora d'acaptar dins les parròquies adés esmentades, no és d'estranyar que els pocs testimonials que s'han conservat es concentrin tots dins de la diòcesi gironina.

Amb l'estudi de les concessions reials tanquem l'anàlisi dels instruments que constituïen els fonaments dels acaptes d'almoïna de la Santa Creu, juntament amb les indulgències i les llicències episcopals anteriorment esmentades. Com hem vist, cadascun dels instruments incloïa els elements bàsics que validaven l'acció de quèstors i baciners i alhora regulaven els límits de les seves actuacions i les remissions que podien oferir. No obstant, encara em falta analitzar l'encaix de l'hospital de la Santa Creu dins d'un sistema que ja apareix fortament estructurat i delimitat. Al cap i a la fi, la institució hospitalària era, entre les parts, la més interessada en el bon funcionament dels acaptes. Per tal d'aprofundir més en aquesta qüestió, enriqueïrem la nostra anàlisi amb les procures emeses per les autoritats de la Santa Creu, on es concretaren les obligacions que tingueren els acaptadors d'almoïna de l'hospital barceloní.

3.3 Els baciners i el funcionament dels acaptes

Fins a 90 nomenaments de procurador redactats per Joan Torró entre 1403 i 1444 constitueixen el gruix documental que, juntament amb les indulgències, llicències i privilegis anteriorment tractats, permeten conèixer millor el funcionament de l'acapte d'almoïna de l'hospital de la Santa Creu. Eren aquestes procures l'instrument notarial pel qual els administradors, el prior o el receptor de les monedes de l'hospital¹²⁴³ van cedir temporalment la seva autoritat a una tercera persona, la qual podria actuar en nom seu per raó dels afers que eren consignats en el document.

El volum d'instruments estudiats ens obliga a establir una primera divisió entre els diferents procuradors en funció de les competències que els hi van ser assignades. Certament, al marge de les persones que es dedicaven pròpiament a l'acapte d'almoïna, que són el grup més nombrós, convé mencionar els procuradors destinats *ad manutenendum et defendendum bacinos et bacinerios*. Tal com el nom del càrrec indica, aquestes persones s'encarregaven de garantir la defensa i protecció dels acaptadors de la Santa Creu, és a dir, fer vàlides les concessions atorgades pels diferents monarques. Val a dir, però, que només he trobat sis

---

¹²⁴² Mallorquí García, E. (2007), *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII i XIV*, Girona, Universitat de Girona, (Tesi Doctoral), p. 508.

¹²⁴³ Durant els primers quinze anys del Quatre-cents, el prior i els administradors van ser els atorgants de les procures de manera indistinta. Com a conseqüència de les normatives que imposaren les ordinacions de l'hospital l'any 1417, el receptor de les monedes va prendre el relleu als anteriors actors. Marcé Sánchez, J. (2018), "Un model ideal d'administració hospitalària. La gestió documental segons el *Llibre d'Ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*", dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 144-146.

instruments que en facin al·lusió.¹²⁴⁴ Un fet que ens fa suposar que la seva elecció no era gaire habitual i que, segurament, responia a la necessitat de resoldre un conflicte puntual que involucrava algun dels acaptadors de la Santa Creu. I és que, tal com he esmentat en el capítol anterior, tot i les proteccions i els guiatges que el rei va concedir, eventualment va ser necessària una intervenció directa per garantir els drets dels baciners.

El grup més nombrós de procuradors el conformaven els acaptadors d'almoines. En la documentació els trobem identificats com a *procuratores ad faciendum acapita*.¹²⁴⁵ També coneguts com a baciners o qüestors, ells van ser els encarregats d'anunciar les necessitats que tenien la Santa Creu i els pobres i malalts que hi eren acollits. Tanmateix, aquests procuradors van ser autoritzats per nomenar altres acaptadors que actuessin en nom seu.

Des del bisbat d'Elna fins al de Tortosa i des de l'arquebisbat de Saragossa fins a Sardenya, una extensa xarxa d'acaptadors van pregonar les indulgències i remissions que serien atorgades a tothom que fes almoina a favor de l'hospital. El missatge difós pels baciners, que es transmetia per via oral, estava reforçat pel suport de la paraula escrita: cartells i còpies de les indulgències atorgades a la Santa Creu eren penjades en les parets de les esglésies dels llocs on pregonaven.¹²⁴⁶ El mètode emprat posa de manifest allò que Antonio Castillo va anomenar com la «*cohabitación de múltiples formas de difusión*», és a dir, la convivència comunicativa de l'escriptura i l'oralitat,¹²⁴⁷ la qual dotava de permanència el missatge pregonat per aquells procuradors. Mitjançant el suport escrit, l'hospital de la Santa Creu no només comunicava i difonia les seves necessitats i interessos, sinó també es feia present en molts territoris allunyats de la capital catalana.

Eventualment, l'exhortació de l'almoina podia comptar amb altres suports visuals o sonors. Els baciners estigueren autoritzats a presentar *sanctuaría* o el mateix símbol de la Santa Creu per despertar la devoció dels fidels. Alhora, el rei Martí havia autoritzat als qüestors de l'hospital a fer servir sonalls per advertir de la seva presència, tal com feien els frares de l'orde de Sant Antoni de Vienne o els del Sant Esperit.¹²⁴⁸ No obstant això, l'autorització explícita per poder usar aquests instruments tan sols l'he pogut identificar en tres procures de

---

¹²⁴⁴ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [12], ff. 46v-47r; f. 55v; AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 24v-25r; ff. 80r-v; ff. 92v-93r; AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 167v-168r.

¹²⁴⁵ Entre les formulacions emprades també apareixen els termes *procuratorem ad acaptandum*, *procuratorem ad petendum et recipiendum elemosinas et caritates*, *procuratorem ad acaptandum seu acapita faciendum* i *procuratorem ad petendum, habendum, levandum, colligendum et recipiendum elemosinas*.

¹²⁴⁶ «indulgentias a summis pontificibus benefactoribus dicti hospitali [...] indultas et concessas ac etiam necessitates dicti hospitalis ac pauperum eiusdem nunciandum et publicandum» AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [7], ff. 13r-14r.

¹²⁴⁷ Castillo Gómez, A. (2006), *Entre la pluma y la pared. Una historia social de la escritura en los siglos de oro*, Madrid, Ediciones Akal, p. 204

¹²⁴⁸ «necnon procuratores et questores dicti hospitalis deferant ac deferre publice valeant per totum nostrum dominium prefatum squillas sonantes sicut et quem ad modum questores ordinis Sancti Spiritus ac beati Anthonii deferunt seu deferre consueverunt».ACA, Cancelleria Reial, reg. 2202, f. 130r.

l'any 1407, signades a Bartomeu Poses, Guerau Brossard i Bernat Capdevila.¹²⁴⁹ Al primer se li consignaren, per tres anys, els acptes en les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa i Sardenya, al segon en el bisbat d'Elna (sense fixar cap termini) i al tercer en l'arquebisbat de Saragossa i en el bisbat de Sogorb durant quatre anys.¹²⁵⁰

L'acció d'aquests baciners estava limitada en espai i temps. Els diumenges i altres dies festius, podrien pregonar les necessitats que la Santa Creu tenia i les indulgències que serien concedides a tothom que n'oferís almoïna. Seguint les indicacions de les llicències episcopals barcelonines, els baciners ho podien fer abans o després de l'evangeli «*sine contradiccione et impedimento*». En el moment i hora que els qüestors indiquessin, els rectors haurien de repicar les campanes de l'església per anunciar la seva arribada i congregar la comunitat de fidels «*in ecclesiis vestris vel extra*». Allà s'explicarien les mancances que la Santa Creu tenia, les funcions que el centre acomplia amb pobres i malalts i les remissions que es concedirien a tots aquells que oferissin la seva ajuda.¹²⁵¹ L'objectiu dels baciners de la Santa Creu era estimular les contribucions de les persones que els estaven escoltant. A tal fi, podrien deixar un bací en cadascuna de les esglésies, on dies després podrien passar a recollir les almoïnes dels fidels.

3.4 Noves indicacions sobre la confraria de la Santa Creu

Les funcions dels baciners de la Santa Creu no es van limitar únicament a l'acapte d'almoïna. Eventualment, aquests procuradors es van encarregar de recollir les donacions i deixes testamentàries que s'havien fet a favor de la Santa Creu en el territori on estaven acaptant. Encara més, entre 1407 i 1423 molts dels baciners nomenats haurien de rebre i admetre totes les persones que volguessin formar part de la confraria de la Santa Creu, fundada l'any 1405 pel rei Martí l'Humà amb l'objectiu de servir a la «*sustentació e augmentació del centre*». S'entén, doncs, que la confraria havia de contribuir en el finançament del centre i, alhora, facilitar la participació dels fidels en les obres de misericòrdia que es duïen a terme des de l'hospital.¹²⁵²

---

¹²⁴⁹ La seva desaparició podria estar relacionada amb el fet que l'any 1409 Martí l'Humà prohibís als membres de l'orde del Sant Esperit l'ús de sonalls per predicar. ACA, Cancelleria Reial, reg. 2160, ff. 181v–182r, citat per Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, vol. 1, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral), n. 178, p. 318.

¹²⁵⁰ Respectivament, AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 39r-40r; ff. 48r-v; ff. 60v-61v. La cèdula de la procura a Bernat Capdevila va ser editada per Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, doc. 16, pp. 122-123.

¹²⁵¹ ADB, Registra Gratiarum 1436-1440, vol. 32, ff. 66v-67r. Vegeu **Document 8** en l'**Apèndix 1**.

¹²⁵² A propòsit de les confraries baixmedievales, vegeu Gazzini, M. (ed.) (2009), *Studi confraternali: Orientamenti, problemi, testimonianze*, Firenze, Firenze University Press; Eisenbichler, K. (ed.) (2019), *A Companion to Medieval and Early Modern Confraternities*, Leiden, Brill. Recentment ha estat publicada una monografia referent a les confraries de l'Itàlia del sud: D'Andrea, D., Marino, S. (eds.) (2022), *Confraternities in Southern Italy: Art, Politics, and Religion (1100-1800)*, Toronto, CRRS.

El funcionament de la confraria de la Santa Creu és una de les grans incògnites de la història del centre, ja que no s'ha conservat res més que les seves ordinacions. Sabem que existia i que durant aquells primers vint anys, com a mínim, va estar activa.

Segons s'indicava en els seus estatuts, la confraria era una extensió del propi hospital. Si aquest era «*general a totes gents*», la confraria es definia com «*general a tothom*».¹²⁵³ En efecte, el concepte de *confraria general* seguia l'estela de l'*hospitalis generalis* definit en l'escriptura fundacional de 1401.¹²⁵⁴ En aquest cas, però, el terme *general* no es dirigia de forma específica als receptors de l'acollida i assistència material oferta per l'hospital, sinó als que sent membres de la confraria volien obtenir la remissió dels seus pecats i la salvació de l'ànima, és a dir, als que rebien assistència espiritual. I és que la confraria s'emmirallava en la imatge del Crist crucificat i, conseqüentment, la seva acció redemptora havia de ser

general e a tothom indiferentment, car lo Fill de Déu en l'arbre de la Sancta Creu, en sa humanitat transcendent, volch morir per reempçó de tota humana natura generalment, en tant que axí com tothom per lo peccat dels primers pares era desviat de la fi per què era creat, per la mort de Ihesús gloriós, a la dita fe és stat reduhit e tornat e la porta de paradís. Abans tancada per lo dit peccat, per lo misteri de la Sancta Creu gloriosament a tothom qui preparar-ne dispondre, si vulla, és stada oberta.¹²⁵⁵

L'ús de la figura de Jesucrist crucificat, pròpia del discurs franciscà, tenia un significat purament politicopedagògic.¹²⁵⁶ Tal com assenyala Paolo Evangelisti, Crist «*inchiodato su quella Croce è l'emblema della carità e della largitio retentiva, simbolo supremo della paupertas voluntaria*».¹²⁵⁷ La imitació de la caritat i la pobresa del Crist, doncs, es trobava en la base d'un

---

¹²⁵³ AHSCP, Llibre de privilegis, vol. I, f. 28r, editat per Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, doc. 14, p. 112.

¹²⁵⁴ ACB, Diversorum B, 1-2-1775, editat per Castejón Domènech, N. (2007), *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 1, pp. 143-152. Cal apuntar que el concepte d'*hospital general* mereixeria un estudi específic que el comparés amb altres realitats del continent. Amb tot, a propòsit d'aquesta qüestió podem citar els apunts oferts per Sivilla, que diria que el terme *general* es deu «por haberse refundido en él los antiguos hospitales de ésta ciudad, y por la generalidad con que liberalmente dispensaba sus socorros á los pobres, sin escepción de país ni de dolencia». Sivilla, T. (1880), «Apuntes históricos sobre el Hospital de Barcelona», dins *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 3, p. 69.

¹²⁵⁵ AHSCP, Llibre de privilegis, vol. I, f. 28r, editat per Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, doc. XIV, pp. 112-113.

¹²⁵⁶ Sabaté i Curull, F. (2015), «Els temps de Francesc Eiximenis. Les estructures econòmiques, socials i polítiques de la Corona d'Aragó a la segona meitat del segle XIV», dins Riera Melis, A. (ed.), *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): El context i l'obra d'un gran pensador català medieval. Actes de les jornades celebrades a Barcelona els dies 16 i 17 de desembre de 2009*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 135.

¹²⁵⁷ Evangelisti, P. (2010), «Per un'etica degli scambi economici. La funzione civile del mercato in Eiximenis e nella pedagogia politica franciscana (1273-1493)», dins *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 48, p. 224.

model social i econòmic que tenia com a objectiu últim la redempció. I no precisament la de l'individu, en particular, sinó la de la cosa pública, en general.

En aquest marc, doncs, la confraria de la Santa Creu s'entenia com una associació oberta.¹²⁵⁸ Qualsevol home o dona podria ser-ne confrare o confrayessa, independentment de la seva *condició e edat*.¹²⁵⁹ El seu accés estava mínimament regulat. Si bé els estatuts no fixaven les quantitats a pagar pels seus membres, sí que indicaven que, com a mínim, haurien de pagar una entrada en el moment de l'admissió. Alhora, haurien de fer una donació o deixa a l'hospital en la seva mort. De fet, la contribució voluntària dels membres quedava protegida pels propis estatuts, que prohibien de forma explícita qualsevol mena de coacció per forçar unes donacions més generoses. En aquest sentit, el significat *general* de la confraria quedava reforçat, en la mesura que els membres d'aquesta tant podien ser «*religiosos eclesiàstichs, com seglars pobres, com rics e infants, com hòmens e dones grans*».¹²⁶⁰ Tots ells quedarien registrats en el *Llibre de la Confraria de la Sancta Creu*, un manuscrit que estaria en mans del prior i on s'anotarien també les donacions fetes per cadascun dels confreres. Dissortadament, no se n'ha conservat cap còpia.

En els estatuts de la confraria van quedar consignades altres qüestions com l'elecció dels confreres administradors, les pregàries que haurien de fer els nous confreres o les misses que s'havien de celebrar de manera regular. Ara, però, m'interessa remarcar l'impacte que hauria tingut la confraria per a les acaptes que es feien en nom de l'hospital de la Santa Creu durant aquells primers anys.

És certament interessant el fet que els mateixos baciners de l'hospital fossin els encarregats de difondre els seus estatuts i de captar nous confreres i confrayesses, el nom dels quals haurien d'anotar i que, posteriorment, haurien de lliurar al prior de l'hospital.¹²⁶¹ Els baciners que demanaven almoïna en territoris que no eren propers a Barcelona –com la Vall d'Aran,¹²⁶² Saragossa,¹²⁶³ Elna¹²⁶⁴ o València,¹²⁶⁵ entre altres– podien oferir als fidels la

---

¹²⁵⁸ Diversos exemples sobre aquest tipus d'associació es poden trobar en Benítez Bolorinos, M. (1998), *Las cofradías medievales en el Reino de Valencia (1329-1458)*, Alacant, Publicaciones de la Universidad de Alicante, pp. 54-56

¹²⁵⁹ Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, doc. XIV, p. 113.

¹²⁶⁰ Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, doc. XIV, p. 113.

¹²⁶¹ No he trobat cap manuscrit que respongui a tal funció. Tot i això, és possible que els instruments usats fossin semblants als llibres de viatge que un qüestor de la confraria de Santa Bàrbara de Pruneres va presentar en motiu d'un procés contra el rector de l'església de Santa Bàrbara a finals del s. XIV. Gràcies a una nòtula de 1396 del notari perpinyanès Joan d'Ornós sabem que el qüestor posseïa fins a tretze llibres on hi anotava les localitats on havia acaptat, els diners que havia rebut i els noms dels confreres i confrayesses de la confraria de Santa Bàrbara que vivien en cadascun dels llocs que visitava. Alart, M. B. (1876), *Documents sur la Géographie Historique du Roussillon*, Perpignan, Typographie de Charles Latrobe, pp. 22-31.

¹²⁶² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], ff. 74r-v.

¹²⁶³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], ff. 75r-v.

¹²⁶⁴ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], ff. 121r-122r.

¹²⁶⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 162v-163v.

possibilitat de formar part de la confraria. Com hem vist, els requisits per ingressar-hi eren mínims, només es demanava la voluntat. A canvi, tal com s'indicava en les ordinacions, en l'església de l'hospital de la Santa Creu se celebrarien misses on es pregaria per l'ànima dels confreres vius i dels difunts.

Així doncs, podem plantejar com a hipòtesi que la confraria va ser creada per incentivar o, fins i tot, accelerar la devoció vers l'hospital de la Santa Creu arreu dels territoris de la Corona d'Aragó i, especialment, en aquells més allunyats de la ciutat de Barcelona. La confraria, doncs, hauria estat un suport més per agilitzar la coneixença del flamant hospital.¹²⁶⁶ Que l'única documentació localitzada es centri en les dues primeres dècades del Quatre-cents podria reforçar aquesta idea, però també ens obliga a ser prudents i a considerar que bona part de la documentació, per no dir tota, s'hauria perdut o no l'hem trobat encara.¹²⁶⁷

3.5 La persecució dels falsos acaptadors

L'acapte d'almoïna va ser motiu de controvèrsia al llarg dels darrers segles medievals. El relaxament de la moral, la proliferació de falsos qüestors i la concessió indiscreta d'indulgències va provocar recel entre moralistes i teòlegs. El famós mestre parisenc Jacques de Vitry criticaria l'acció d'aquells falsaris, els quals considerava que tan sols estaven interessats en el seu profit personal i no pas en la salut espiritual de la seva audiència.¹²⁶⁸ Per la seva perícia en falsificar relíquies i vestir-se de forma humil per captar la devoció dels fidels

---

¹²⁶⁶ Com apunta Thomas Frank, una de les funcions de les confraries vinculades a un hospital «era di contribuire a saldare la rete di persone amiche indispensabile per la sopravvivenza di ogni ospedale medievale. Da questa cerchia di persone provenivano, ad esempio, buona parte dei lasciti testamentari a favore dell'ospedale». Frank, T. (2009), «Confraternite e assistenza», dins Gazzini, M. (ed.), *Studi confraternali: Orientamenti, problemi, testimonianze*, Firenze, Firenze University Press, p. 219,

¹²⁶⁷ De la confraria de la Santa Creu no en tornarem a tenir notícies fins l'any 1504, en un moment en què l'hospital tornava a patir problemes amb el seu finançament. En una deliberació dels consellers del 7 de novembre d'aquell any s'indicava que «los malalts, insensats, infants e altres qui en lo dit hospital eren exceptats no havien aquell recapte que·ls era necessari de los metges e cirurgians del dit hospital [...] de manera que molts dels dits malalts, per no haver lo que·ls cumple per la sustentació de llur vida, perillaven d'aquella. E molts d'aquells se morien per lo dit mal recapte». AHCB, 1B.II, Deliberacions, 37, ff. 25r-v. Va ser aleshores quan el Consell de Cent va demanar al rei Ferran II que confirmés la confraria fundada cent anys enrere, que en fos cap i confrare i que demanés al papa la concessió de butlles i indulgències a favor dels seus confreres. Així, deien, «les caritats y almoynes del dit hospital augmentaran [e] es porà satisfer més complidament als càrrecs i necessitats del dit hospital» AHCB, 1C.XVII, Testaments de Consellers, 6, f. 13r (1504). Un any més tard, la confraria va ser confirmada pel monarca. AHCB, 1C.XVII, Testaments de Consellers, 6, f. 10r (1505).

¹²⁶⁸ Bird, J. (2001), «Medicine for Body and Soul: Jacque's de Vitry's Sermons to Hospitallers and their Changes», dins Biller, P., Ziegler, J. (eds.), *Religion and Medicine in the Middle Ages*, Woodbridge, York Medieval Press, p. 107.

els va arribar a titllar de «*mercennarios et mendaces capellanos*,»¹²⁶⁹ que prometien la salvació a tothom que els hi fes alguna donació i acabaven acceptant els diners d'usurers i criminals.¹²⁷⁰

Després de les condemnes expressades pels teòlegs parisencs, un dels primers en alçar la veu contra la mala pràctica dels quèstors i les seves perverses actuacions va ser Arnau de Vilanova, qui apuntaria que

aquells que són pus parlars e pus desvergonyats e pus desvergonyoses, fan questors; e no han cura de squivar scàndel e mal exemple.

Item, en lurs adversitats ni serven ni mostren paciència, ni suavesa, ni caritat, ni humilitat, ni temperament, mas ira e furor e reebetat; e axí com deuriem pregar per cells qui·ls dirien o·ls farien greuge, ells los accusen e se'n clamen, e·ls persegueixen e·ls alleven crims.

Item, alcú los reprèn o·ls note de falsa prehicació e de falsa doctrina, sopte li allevaran qualque crim, o l'enculparan dient que és ypòcrita e hom de mal sperit e de mala vida; e per tal que·l pusquen acusar o calumniar, no retrauran les paraules d'aquell adretament ne sancera: trenchar·les han, o pervertran o mudaran, e de si matex trauran o al·legaran testimonis per confermar lurs dits.¹²⁷¹

Anys més tard, si ens traslладem a la Florència del Tres-Cents, Giovanni Boccaccio introduiria en el seu *Decameron* una crítica voraç contra les pràctiques fraudulentés que alguns col·lectors d'almoína duïen a terme:

E dove gli antichi la salute disideravan degli uomini, quegli d'oggi disiderano le femine e le ricchezze; e tutto il loro studio hanno posto e pongono in ispaventare con romori e con dipinture le menti degli sciocchi e in mostrare che con limosine i peccati si purghino e con le messe, acciò che a loro che per viltà, non per divozione, son rifuggiti a farsi frati e per non durar fatica, porti questi il pane, colui mandi il vino, quell'altro faccia la pietanza per l'anima de' lor passati. E certo egli è il vero che le elemosine e le orazioni purgano i peccati; ma se

---

¹²⁶⁹ Albini, G. (2016), "L'economia della carità e del perdono. Questue e indulgenze nella Lombardia bassomedievale", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, 17 (1), pp. 159-160.

¹²⁷⁰ La seva idea connecta amb els postulats que, a inicis del Tres-cents, defensà Robert de Courçon i que tindrien un impacte directe sobre la mentalitat imposada en el IV Concili Laterà. Sobre aquest aspecte, Robert considerava que «si heresim interserant propter questum ut diximus fures sunt et latrones, et non sunt audiendi sed recidendi abecclesia quia sunt caupones miscentes aquam uino et ueniunt ad nos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces». Kennedy, V. L. (1945), "Robert Courson on Penance", *Mediaeval Studies*, VII, p. 330.

¹²⁷¹ Arnau de Vilanova, *Obres catalanes*, Miquel Batllori (ed.), Barcelona, Barcino, 1947, p. 132.

coloro che le fanno vedessero a cui le fanno o il conoscessero, più tosto o a sé il guarderieno
o dinanzi a altrettanti porci il gitterieno.¹²⁷²

També, en la segona meitat del segle XIV, el poeta anglès Geoffrey Chaucer, contemporani de
Boccaccio, en el seu *Pardoner's Tale*¹²⁷³ versaria les enganyifes servides per un venedor
d'indulgències i els beneficis econòmics que això li reportava:

First I pronounce whennes that I come,
And thanne my bulles shewe I, alle and
some;
Oure lige lordes seel on my patente,
That shewe I first, my body to warente,
That no man be so boold, ne preest ne
clerk,
Me to destourbe of Cristes hooly werk.
And after that thanne telle I forth my
tales,
Bulles of popes and of cardynales,
Of patriarkes and bishopes I shewe,
And in Latyn I speke a wordes fewe,
To saffron with my predicacioun,
And for to stire hem to devocioun.
Thanne shewe I forth my longe cristal
stones,
Y crammed ful of cloutes and of bones;
Relikes been they, as wenen they
echoon.
[...]
Goode men and wommen, o thyng
warne I yow,
If any wight be in this chirche now

That hath doon synne horrible, that he
Dar nat for shame of it yshryven be,
Or any womman, be she yong or old,
That hath ymaad hir housbonde
cokewold,
Swich folk shal have no power ne no
grace
To offren to my relikes in this place.
[...]
By this gaude have I wonne, yeer by
yeer,
An hundred mark, sith I was pardoner.
I stonde lyk a clerk in my pulpet,
And whan the lewed peple is doun yset,
I preche so, as ye han heerd bifoore,
And telle an hundred false japes moore.
Thanne peyne I me to strecche forth the
nekke,
And est and west upon the peple I
bekke,
As dooth a dowve sittynge on a berne.
Myne handes and my tonge goon so
yerne
That it is joye to se my bisynesse.

---

¹²⁷² Giovanni Boccaccio, *Decameron*, Amedeo Quondam, Maurizio Fiorilla, Giancarlo Alfano (eds.), Milano, BUR rizzoli, 2013, pp. 724-725.

¹²⁷³ Geoffrey Chaucer, *The Canterbury Tales*, Peter G. Beidler (ed.), New York, Bantam Classics, 2006, pp. 506-543.

Of avarice and of swich cursednesse
Is al my prechyng, for to make hem free

To yeven hir pens; and namely, unto
me!

La proliferació de falsos acaptadors va generar molts mals de cap a les institucions eclesiàstiques. La historiografia recent els ha arribat a considerar com una *plaga social*¹²⁷⁴ i el cert és que, davant l'intrusisme evident, va ser necessari emprendre mesures per controlar la manipulació de butlles i privilegis per part d'aquests falsaris. Ja en el IV Concili Laterà, on s'alertà d'aquesta situació, es van prohibir les col·lectes d'almoines a tots aquells baciners que no presentessin llicències apostòliques o episcopals.¹²⁷⁵

Durant la baixa edat mitjana, autoritats laiques i eclesiàstiques van provar de punir i controlar l'acció d'aquestes persones.¹²⁷⁶ Al marge de les evidències que ofereixen les procures analitzades, podem citar altre cop l'estudi d'Andreas Rehberg, que aporta més dades sobre els nuncis i qüestors de l'orde del Sant Esperit. En ell, l'autor observa l'acció de nombrosos cardenals i papes que van provar d'incentivar el clergat, la noblesa i els habitants de viles i ciutats a detectar falsos qüestors acaptant en nom de l'orde.¹²⁷⁷

Dins dels territoris de la Corona d'Aragó també trobem l'acció d'algun bisbe o del mateix rei perseguint els mateixos objectius. A tal fi es van redactar llistes que contenien el nom de les institucions de les quals n'havien autoritzat la col·lectoria d'almoines. Així, l'any 1362 Pere III declarava un total d'onze institucions que ell mateix havia validat, entre elles alguns hospitals com el de les Onze Mil Verges de Cervera, el de Sant Blai de Girona o el de la Font del Perelló, entre altres.¹²⁷⁸ Vuit anys més tard, el bisbe de Mallorca responia a la queixa presentada pel prior de l'església de Pollença, on feia més d'un any diversos baciners hi arribaven per demanar almoina tots els diumenges i festius sense presentar cap llicència que els autoritzés. Davant d'aquesta situació, el

---

¹²⁷⁴ Riera i Sans, J. (2014), "Santa Bàrbara de Pruneres i la seva col·lectoria d'almoines", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LV, p. 114.

¹²⁷⁵ «Praelati vero de caetero non permittant illos, qui ad eorum ecclesias causa venerationis accedunt, vanis figmentis aut falsis decipi documentis, sicut et in plerisque locis occasione quaestus fieri consuevit. Eleemosynarum quoque quaestores, quorum quidam se alios mentiendo abusiones nonnullas in sua praedicatione proponunt, admitti, nisi apostolicas vel dioecesanis episcopi literas veras exhibeant, prohibemus», editat per Tanner, N. P. (ed.) (1990), *Decrees of the Ecumenical Councils. Volume I (Nicaea I- Lateran V)*, London – Washington, Sheed & Ward Limited - Georgetown University Press, p. 263.

¹²⁷⁶ Guillem Roca aporta la notícia de dos germans de Balaguer, Bernat i Pere de Vilanova, que eren qüestors del monestir de Santa Maria del Puig de França. Ambdós eren acaptadors, feina que els generava certs ingressos i que complementaven amb una altra, l'alcauoteria. L'any 1377 van ser acusats d'assassinar un altre qüestor prop de la vila d'Osca. Com apunta el mateix Roca, en el procés on els germans van ser acusats es va explicar que aquests havien segrestat dones honrades i les havien obligat a prostituir-se a Balaguer, Lleida i Tortosa. Roca, G. (2017), *Salubritat i salut pública a la Lleida baixmedieval: La gestió dels espais públics, la pobresa i els hospitals*, Lleida, Universitat de Lleida (Tesi Doctoral), p. 211.

¹²⁷⁷ Rehberg, A. (2003), "Nuntii, questuarii, falsarii: L'ospedale di S. Spirito in Sassia e la raccolta delle elemosine nel periodo avignonese", dins *Mélanges de l'École française de Rome. Moyen-Age*, 115 (1), p. 118.

¹²⁷⁸ ACA, Cancelleria Reial, reg. 907, ff. 17v-18r, citat per Riera i Sans, J. (2014), "Santa Bàrbara de Pruneres i la seva col·lectoria d'almoines", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LV, p. 114.

bisbe ordenaria que, en avant, en l'església de Pollença només podrien collir almoina els propis baciners d'aquesta, els de Santa Maria de Montserrat, els de Sant Antoni de Viana i els de Santa Maria de la Mercè.¹²⁷⁹

Les mesures adoptades per l'hospital de la Santa Creu també tenien per objecte combatre les activitats fraudulentas que duïen a terme alguns qüestors. Tal com s'havia ordenat en el IV Concili Laterà, tots els baciners que acaptessin en nom de l'hospital estaven obligats a portar les llicències i els identificadors propis que els autoritzava a acaptar. És interessant destacar que els propis acaptadors del centre realitzaven una acció de vigilància i control sobre aquest afer. Era, doncs, un sistema que procurava autoregular-se o, si més no, els governants de la Santa Creu intentaven que fos així. Sovint, l'elecció d'un acaptador responia a la substitució d'un altre que, prèviament, havia ocupat el càrrec. El relleu es produïa de manera natural i era el nou acaptador qui notificava la substitució al seu predecessor. No obstant això, els baciners de la Santa Creu es podien topar amb la presència de falsos qüestors actuant de forma il·lícita. És per aquest motiu que la majoria dels baciners de la Santa Creu estigueren autoritzats a identificar qualsevol falsari demanant almoina en nom de l'hospital.¹²⁸⁰ De fet, l'any 1414 Ferran I va emetre un manament pel qual ordenava a perseguir els falsos qüestors de l'hospital, castigar-los físicament i imposar-los una pena de 500 s.b.¹²⁸¹

Una vegada hem analitzat el funcionament de les questes i els acaptes, queda per veure l'impacte que aquestes tingueren en el finançament de l'hospital de la Santa Creu i la gestió que els seus governants en van fer durant bona part de la centúria.

3.6 La gestió de la col·lectoria d'almoines

Les dades aportades per Manuel Sánchez en el seu estudi sobre el *Llibre de caixa* de l'hospital de 1430-1431 mostren la rellevància que tingué l'almoina pel finançament del centre. En aquella anualitat, el seu valor ascendí a 19.288 s.b., els quals representaven el 20% dels ingressos totals de l'hospital.¹²⁸² Cal dir, però, que el valor equival al total de les col·lectes que es feien tant dins com fora Barcelona. I aquest és un apunt important, car la diferència entre els ingressos obtinguts en un

---

¹²⁷⁹ «nonnulli questores in ecclesia sive parrochia vestris, ratione acapitandi, tam pro confratriis elevandis, quam pro elemosinis a Christi fidelibus habendis et querendis et congregandis[...] in vestre ecclesia predicta ratione acapitandi bacinos ponere velint, et per totum annum in diebus dominicis et festivis facere fieri absque licencia acapitare». Hillgarth, J. N., Rosselló Lliteras, J. (eds.) (1989), *The Liber Communis Curiae of the Diocese of Majorca (1364-1374)*, Québec, Université de Montréal. Publications de l'Institut d'Études Médiévales, doc. 65, pp. 118-119.

¹²⁸⁰ «Et si falsos inveneritis ipsos questores seu procuratores, eos capiendum seu capi faciendum». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 162r-v,

¹²⁸¹ ACA, Cancelleria Reial, reg. 2397, f. 161v, citat per Roca, J. M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró, p. 60.

¹²⁸² En el seu estudi, Manuel Sánchez quantificà el valor de l'almoina juntament amb el dels llegats testamentaris, motiu pel qual el valor percentual que ofería en el seu estudi ascendia al 28,57% dels ingressos. Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 182.

espai i altre fou certament notable. Mentre «*los diners dels acaptés qui-s fan cotidianament en les esglésies de Barcelona e per les cases de la dita ciutat*» van ascendir a 15.822 s.b.,¹²⁸³ els ingressos «*dels acaptés qui-s són fets en alguns bisbats de Cathalunya*», és a dir, fora de Barcelona, ascendiren a 2.531 s.b.¹²⁸⁴

L'aclaparadora diferència s'explica per la preeminència que tenia l'hospital de la Santa Creu dins de la ciutat. En l'esfera local més propera, la institució era majorment beneficiada. En les esglésies, capelles i cases religioses que hi havia a Barcelona, els baciners de l'hospital acaptaven almoïna tot recordant les necessitats dels pobres-malalts que arribaven a les portes de la institució. Ho feien seguint les ordres que els hi havia donat l'infermer l'hospital, qui, segons s'indicava en les ordinacions de 1417, s'encarregava

de administrar e ordonar les persones també aquelles les quals seran diputades a fer la quèsta que-s fa cotidianament e ordinària ab los asens per la ciutat, com les altres qui són ordonades a l'acapte qui-s fa ab los bacins per les esgleyes, axí per la obra com per cobrir los cossos, com encara per sustentació del dit hospital.¹²⁸⁵

Diàriament, els diners rebuts pels baciners havien de ser entregats a l'infermer en presència de l'escrivà de ració. Aquest els anotaria en un quadern, el qual serviria al receptor de les monedes per exigir les monedes rebudes a l'infermer i anotar-les en el corresponent llibre de comptes. Seguint els apunts de Manuel Sánchez, el *Llibre de caixa* mostra perfectament aquesta pràctica: «*entre marzo y agosto de 1430, las sumes se anotaron por semanas*». Posteriorment, del mes de setembre en avant, aquestes serien registrades en el llibre de forma mensual.¹²⁸⁶

Els diners que la Santa Creu va obtenir dels acaptés en aquella anualitat van ser una quantitat certament considerable, però no sabem si es va mantenir estable o, al contrari, va patir les oscil·lacions a les que ja estaven acostumats altres hospitals. Per exemplificar aquesta realitat ens podem fixar en les anualitats de l'hospital d'en Clapers de València estudiades per Agustín Rubio Vela. En el seu treball, Rubio demostra que l'almoïna i les donacions que va rebre el centre oscil·laren entre el 0,01% i 2% dels ingressos anuals, exceptuant l'anualitat de 1388-1389, que

---

¹²⁸³ Dins d'aquest valor s'inclouen 130 s.b. corresponents als diners «reebuts entre algunes vegades d'en Martí de Bonell, panisser del dit spital de pa, que havia venut d'aquell que aporten de la quèsta». AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, ff. 39r-42r.

¹²⁸⁴ AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, ff. 28r-29r.

¹²⁸⁵ AHSCP, *Llibre d'ordinacions de l'Hospital*, f. 7v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 126.

¹²⁸⁶ Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Hugué Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 187.

arribaren al 16%.¹²⁸⁷ Sense canviar de ciutat, però sí d'hospital i de centúria, veiem que l'almoïna que rebia l'Hospital General patia una variabilitat semblant. Seguint els estudis de López Terrada, l'almoïna tenia un pes important per a les finances de la institució, però podia oscil·lar entre el 20% i el 50% dels ingressos totals.¹²⁸⁸

Més enllà del valor total que tingué l'almoïna per a les finances de la Santa Creu, paga la pena fixar-se en la gestió que d'aquesta se'n va fer. Durant el segle XV, els governants de la institució van adoptar diverses estratègies en quant a la recaptació dels acaptes. La seva acció no canviaria la manera d'actuar de baciners i quèstors en els acaptes, però sí els ingressos que l'hospital tindria i la manera com els percebria. En aquest sentit, la gestió de l'almoïna dins de la ciutat contrasta amb la que es feia fora d'aquesta. Si a Barcelona els acaptes eren gestionats directament per l'hospital, més enllà dels murs de la urbs els governants de la institució van arrendar a tercers la percepció dels acaptes.

Malauradament, no puc aportar més dades referents als acaptes d'almoïna dins de la ciutat de Barcelona, car ni les fonts notariales consultades en parlen ni dispo de d'altres que m'ho permetin. Per aquesta raó, doncs, l'estudi dels acaptes que segueix se centrarà en aquells que van ser fets fora de la ciutat de Barcelona i, conseqüentment, en la seva gestió indirecta.

3.6.1 La caritat a subhasta: els arrendaments d'almoïna

Com hem vist, la gestió directa de l'almoïna va ser un dels mètodes emprats pels administradors de la Santa Creu dins de Barcelona, però fora d'aquesta el sistema va ser un altre. Eventualment, la caritat va ser subhastada a particulars que, per un preu determinat, van arrendar el dret de col·lectar l'almoïna de la Santa Creu en diversos bisbats. La primera mostra d'aquest fenomen la trobem en els 37 contractes d'arrendament que Joan Torró va signar entre 1407 i 1444. Una pràctica que va continuar, com a mínim, fins a finals de la centúria i que podem resseguir a través dels protocols dels notaris que van prendre el relleu de Torró. Mentre l'únic registre de Gabriel Bofill només inclou 4 arrendaments, en els protocols de Pere Pasqual anteriors a l'any 1500 en trobem 65.¹²⁸⁹

L'arrendament d'almoïna era l'instrument pel qual es cedia, de forma temporal, el dret d'acaptar en nom de l'hospital. Les clàusules més importants del contracte atendien a la durada de

---

¹²⁸⁷ Els anys estudiats són 1374-1375, 1382-1383, 1383-1384, 1384-1385, 1388-1389, 1394-1395 i 1396-1397. Rubio Vela, A. (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 92-93.

¹²⁸⁸ El pes que tenia l'almoïna en les finances de l'hospital generava inseguretats als seus administradors, que l'any 1590 afirmaven que «per ser la entrada ordinària del dit hospital de tres milia y hucentes lliures, poch més o menys, y les demás fins al que cascan any se despesa [...] proceheixen de almoynes, que és entrada molt incerta». ARV, *Papeles de Real Chancillería. Apéndice núm. 41555*, Testifical cuestión novena, f. 6v, citat per López Terrada, M. L. (2014), "Las finanzas de una institución asistencial: la gestión económica del hospital general de Valencia durante el siglo XVI", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 273.

¹²⁸⁹ Vegeu Taula 37 en l'Apèndix 3.

l'arrendament, que oscil·lava entre 1 i 5 anys,¹²⁹⁰ i a la definició de l'espai en què podrien acaptar els arrendataris. Pel que fa aquest segon aspecte, en els contractes estudiats s'inclouen tots els bisbats del Principat, els arquebisbats de Tarragona i Saragossa i altres demarcacions territorials com la Vall d'Aran i la Vall de Capcir,¹²⁹¹ els comtats de Rosselló i la Cerdanya,¹²⁹² i les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa i Sardenya.¹²⁹³

En els contractes es registraren algunes disposicions pròpies de les procuras *ad faciendum acapita* que limitaven l'exercici de l'acapte, com ara l'opció de nomenar i remoure baciners, recollir els diners dels bacins de les esglésies o entregar els llibres on es registraven els membres de la confraria de la Santa Creu.¹²⁹⁴ Val a dir, però, que aquestes indicacions no eren res més que un recordatori, ja que l'arrendament en cap cas substituïa la procura. En efecte, el mateix dia que s'acordava la cessió de l'acapte a un tercer, els administradors de la Santa Creu signaven el respectiu instrument de procura, on es precisaven els drets i deures dels arrendataris que hem vist en el capítol anterior.

Els primers arrendaments d'almoïna apareixen tímidament a finals de la primera dècada del Quatre-cents. Dos anys després de les concessions reials i pontificies trobem els tres primers contractes autoritzats per Joan Torró. El 27 de juny de 1407, el prior Guillem Torró va arrendar a Bartomeu Poses el dret a percebre les questes i almoïnes fetes a favor de l'hospital en les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa i Sardenya durant tres anys.¹²⁹⁵ El preu fixat va ser de 20 florins anuals (220 s.b.) i el seu pagament es faria de forma semestral, és a dir, cada sis mesos hauria de lliurar 10 florins (110 s.b.). Dos anys més tard, serien arrendats els drets d'acaptar en l'arquebisbat de Saragossa, el bisbat de Sogorb i el de Lleida a Pere Albert, un servidor de l'hospital, per tres anys i a canvi de 120 florins (1.320 s.b.). Finalment, l'any 1410 s'arrendarien a Antoni Gaites els acaptes del bisbat d'Urgell durant tres anys. Però aquesta vegada el preu de l'arrendament no va tenir un preu fix, sinó que equivaldria a una tercera part de l'almoïna recollida un cop l'acaptador hagués deduït les despeses sobrevingudes.¹²⁹⁶

---

¹²⁹⁰ L'arrendament signat el 29 de desembre de 1498 a Antoni Palomeres és l'únic cas que he trobat en què la durada de la cessió va ser inferior a un any. A Antoni li van ser arrendades les questes del bisbat de Lleida per 30 s.b. entre els mesos de desembre de 1498 i abril de 1499. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [12], f. 70r.

¹²⁹¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 60v-61r.

¹²⁹² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 60v.

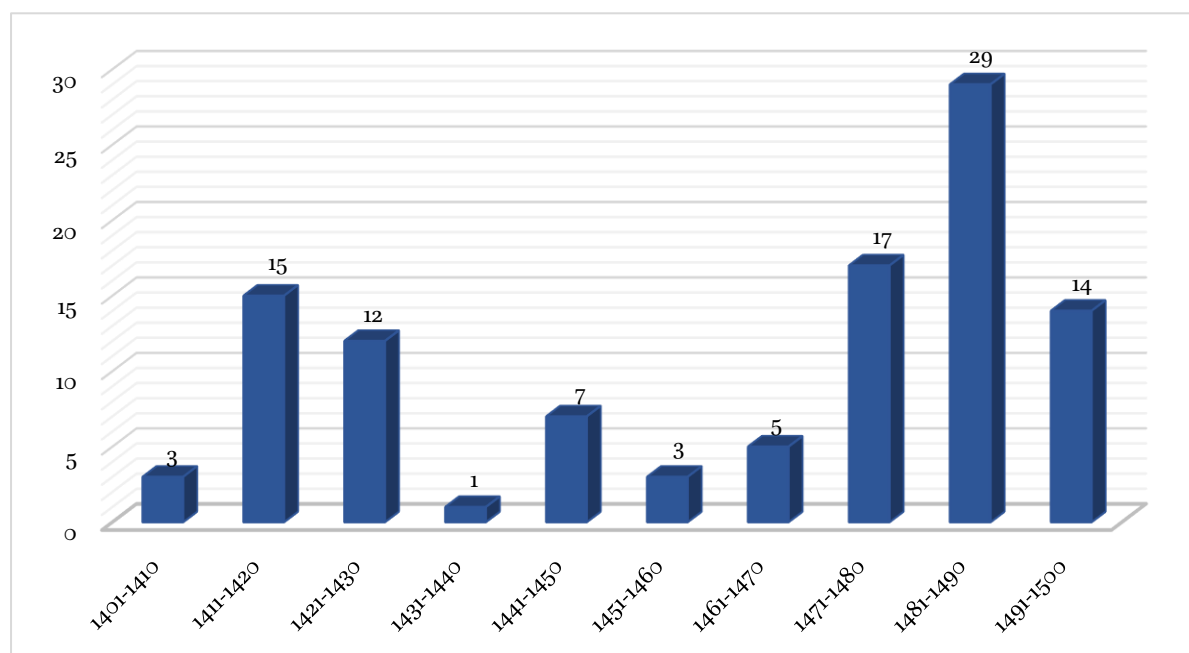
¹²⁹³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 118r-v.

¹²⁹⁴ «predictum vero arrendamentum vobis facio sub pacto quod in fine dicti temporis teneamini mihi reddere et restituere libros quos feceritis ratione dicte confrarie». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], ff. 28v-29r.

¹²⁹⁵ «arrendo vobis, Bartholomeo Poses, scriptori civi Barchinone, omnes et singulas questas et demandas et elemosinas quas infra dictum tempus a christi fidelibus habere et atquirere poteritis in insulis Maioricarum, Minoricarum, Ivisse et Sardinie». AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 118r-v.

¹²⁹⁶ «predictum vero arrendamentum vobis facio sub pacto et condicione quod deductis primitus missionibus et expensis in occassione huiusmodi necessarie habet fieri de eo quod superabit fiant tres partes quarum unam partem mihi seu dicto hospitali tradere habeatis absque aliqua missione» AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 63r. Un sistema d'arrendament semblant es duia a terme en l'hospital de Sant Antoni Abat, a Vicenza. Sobre aquesta qüestió, vegeu Bianchi, F. (2014), *Ospedali e politiche assistenziali a Vicenza nel Quattrocento*, Firenze, Firenze University Press, p. 82.

Gràfic 8. Contractes d'arrendament signats entre 1401 i 1500.¹²⁹⁷

L'arrendament d'almoïna s'intueix com una pràctica recurrent per a l'hospital. En el Gràfic 8 podem veure que la majoria dels contractes signats es van concentrar durant les dues primeres dècades del Quatre-cents i en les tres darreres. L'augment d'aquests instruments en moments puntuals es podria entendre com una resposta a períodes de necessitat econòmica, com serien la fi de la primera etapa constructiva (1411-1430) o els anys posteriors a la Guerra Civil (1472-1500). De fet, no sembla pas coincidència que en la dècada dels vuitanta, just quan es va produir la cancel·lació de la subvenció municipal que rebia l'hospital,¹²⁹⁸ es trobi el major nombre d'arrendaments signats. En qualsevol cas, però, no hem d'obviar el fet que el buit documental existent en els anys centrals de la centúria podria condicionar aquesta hipòtesi. Així doncs, les dades mereixen ser tractades amb prudència i ens obliguen a considerar altres causes que podrien haver motivat l'arrendament de la col·lectoria d'almoïnes.

La gestió indirecta dels acptes atorgava un major control sobre uns ingressos sovint irregulars i difícilment previsibles. Una problemàtica compartida per altres institucions i provocat, en bona part, pel fet que l'almoïna depenia de la voluntat dels fidels, és a dir, eren ells els que acabaven decidint quina quantitat de diners donarien en funció de les seves capacitats econòmiques i interessos. Val a dir, però, que si el volum dels acptes depenia únicament de la voluntat final del donador, els baciners de l'hospital eren els responsables d'exhortar la devoció popular durant els acptes. En aquest sentit, l'arrendament dels acptes també permetia a l'hospital despreocupar-se de les aptituds comunicatives que podien tenir o no els seus baciners. Tenint assegurat l'ingrés de

¹²⁹⁷ El gràfic és d'elaboració pròpia a partir de les dades recollides en la Taula 37 de l'Apèndix 3.

¹²⁹⁸ Sobre aquesta qüestió vegeu el capítol 1.1 dins del Bloc 4.

l'arrendament, l'únic compromís que havia de tenir era controlar que els quèstors no s'excedissin en els seus drets i poguessin perjudicar la imatge de l'hospital.¹²⁹⁹

Els ingressos que generaven les questes escapava del control de la Santa Creu. I això era un fet inevitable. Les eventualitats que podien sorgir en el curs d'un acapte podien acabar condicionant els diners que l'hospital rebria. Per molt estructurada i regularitzada que estigués la col·lecta d'almoïna, el volum dels ingressos era imprevisible. Així doncs, enfront d'aquesta incertesa, l'arrendament d'almoïna hauria estat una opció prou factible i interessant per a la institució, ja que ajudà a assegurar una entrada de diners regular i segura.

3.6.2 Els arrendataris dels acaptes

Com he apuntat abans, el dret de demanar almoïna en nom de la Santa Creu va ser arrendat en diversos territoris de la Corona d'Aragó. Durant el període que fixava el contracte d'arrendament, l'arrendatari podria col·lectar totes les questes que es fessin en nom de l'hospital a canvi d'un preu determinat. Algunes vegades, però, les autoritats de l'hospital van arrendar les col·lectes de diversos territoris a una mateixa persona. És el cas del contracte signat el 30 de maig de 1427 al mercader barceloní Guillem Ramon de Fontelles, pel qual se li van cedir les col·lectes en l'arquebisbat de Tarragona i els bisbats de Lleida i Osca durant dos anys a canvi de 110 florins (1.120 s.b.).¹³⁰⁰ També ens serveix d'exemple l'arrendament de les questes dins dels bisbats de Barcelona, Girona, Vic i Urgell durant tres anys que va ser signat el 22 de maig de 1492 al monistolenc Pere Coll, per les quals en va pagar 4.200 s.b.¹³⁰¹

L'acumulació del dret d'acaptar en diversos territoris en un mateix moment ens porta a pensar en l'existència d'un grup de la societat que estigué fortament interessat en l'arrendament dels acaptes com a forma de negoci.

Entre tots els arrendaments estudiats, l'evidència més clara d'aquest fenomen la trobem en el contracte signat el 12 de gener de 1417.¹³⁰² El prior Jaume Saseu va arrendar per tres anys tots els acaptes dins del Principat de Catalunya i del comtat de Rosselló a Pere Castelló i Guillem Mir a canvi de 450 florins (4.950 s.b.). Dos mesos més tard, el 5 de març, Guillem i Pere sots-arrendarien una part de les col·lectes de l'hospital de la Santa Creu.¹³⁰³ Així van traspassar a Joan Busquet el dret

---

¹²⁹⁹ Tal com apunta Adam J. Davis, una manera de difondre o donar visibilitat a les obres que acomplien els hospitals era a través de la seva xarxa de quèstors. Davis, A. J. (2016), "Hospitals, Charity and the Culture of Compassion in the Twelfth and Thirteenth Centuries", dins Farmer, S. (ed.), *Approaches to Poverty in Medieval Europe. Complexities, Contradictions, Transformations, c. 1100-1500*, Turnhout, Brepols, p. 29.

¹³⁰⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 69v.

¹³⁰¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [11], f. 85v.

¹³⁰² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 60v.

¹³⁰³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 63v.

d'acaptar dins del bisbat de Barcelona i del *quartono* del bisbat de Vic a Urgell durant tres anys a canvi de 102 florins (1.122 s.b.).¹³⁰⁴

Així i tot, sembla que l'empresa de Guillem i Pere no va ser tant profitosa com s'esperava. Els beneficis que els arrendataris desitjaven no es van correspondre amb els reals i a inicis de juny de 1419, quan encara quedava més d'un any per finalitzar l'acord signat, Guillem Mir va renunciar a l'arrendament.¹³⁰⁵ No sabem quines van ser les clàusules de la renúncia, però podem afirmar que Guillem no va quedar alliberat del deute que tenia amb l'hospital. Així ho confirma el debitori signat el 4 de setembre de 1420 pel mateix Guillem, qui confessava que encara devia 1.700 s.b. per raó de l'arrendament de les questes del Principat.¹³⁰⁶

Guillem va prometre que ho tornaria en dos terminis. Per una banda, pagaria 1.000 s.b. en el mes de novembre. Pel que fa els 700 s.b. restants, els lliuraria en el curs dels dos anys següents. Com a garantia del debitori, Guillem va obligar els béns de les seves filles, Clara i Eufrasina, els quals havien rebut per herència de la seva mare i dels quals Guillem n'era l'administrador.¹³⁰⁷

Desconec què va passar amb Pere Castelló. Ara per ara tan sols puc apuntar que l'abril de 1421 el receptor de les monedes va nomenar Joan Daudé, de Montblanc, i Guillem Soldevila, de la vila de Sarra, procuradors de la Santa Creu per rebre, entre altres coses, els deutes que Pere Castelló arrossegava per motiu del famós arrendament.¹³⁰⁸

Arrel de la renúncia de Guillem Mir, els administradors de la Santa Creu van recuperar el control sobre la gestió de les questes del Principat. El mateix 1419 Ramon Menescal i Francesc Bonet van signar un arrendament per poder collir les almoines del bisbat d'Urgell i de la Vall d'Aran durant un any i a canvi de 30 florins (330 s.b.).¹³⁰⁹ També Bernat de Sant Blancat i Bernat de Forcada arrendarien els drets de les questes en l'arquebisbat de Saragossa i l'abadiat de Montaragó per 10 florins (110 s.b.) durant un any.¹³¹⁰ Joan Busquet, qui havia signat el sots-arrendament de les questes en el bisbat de Barcelona i el *quartono* del bisbat de Vic a Urgell, va revalidar el contracte un any més i per 34 florins (374 s.b.).¹³¹¹ Finalment, Huguet Portal arrendaria el dret sobre les questes de l'arquebisbat de Tarragona per 10 florins (110 s.b.)¹³¹² i Antoni Reboll les del bisbat d'Elna per 9 florins (99 s.b.).¹³¹³

---

¹³⁰⁴ Els límits del quartó corresponien amb els del deganat d'Urgell, que es trobava dins del mateix bisbat de Vic. Sobre aquesta qüestió, vegeu Sabaté i Curull, F. (1997), *El territori de la Catalunya medieval. Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, pp. 212 i 216.

¹³⁰⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 114v.

¹³⁰⁶ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], ff. 169r-170r.

¹³⁰⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], ff. 169r-170r.

¹³⁰⁸ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], f. 195v.

¹³⁰⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 114v-115r.

¹³¹⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 115r.

¹³¹¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 117r.

¹³¹² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 117r.

¹³¹³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 115v.

El cas de Guillem Mir i Pere Castelló suara esmentat no va ser un cas excepcional. Semblant “èxit” va tenir l’arrendament de les almoines dels bisbats de Barcelona, Girona, Vic, Urgell, Elna i de l’arquebisbat de Tarragona signat a Joan Sala l’any 1437 per un període de cinc anys i a canvi de 900 florins (9.900 s.b.). De fet, el contracte només el coneixem per l’acord signat l’any 1444 entre ambdues parts,¹³¹⁴ atès el fracàs estrepitos de l’empresa. Per raó de l’arrendament signat, Joan encara devia a l’hospital 5.135 s.b., motiu pel qual va ser empresonat durant uns dies la presó comuna de Barcelona. Un cop va ser alliberat, va aconseguir acordar nous terminis per restituir el deute que tenia amb la Santa Creu.

La concentració del dret d’acaptar sobre tants territoris en mans d’una parella de col·lectors o d’un sol arrendatari no va ser una pràctica recurrent durant la primera meitat de la centúria. De fet, no la tornarem a trobar fins les darreres dècades del Quatre-cents, quan Pere Coll va renovar fins a cinc vegades un contracte de tres anys pel qual podia acaptar les questes dels bisbats de Barcelona, Girona i Vic,¹³¹⁵ tres de les quals va incloure, a més, el bisbat d’Urgell.¹³¹⁶ Així doncs, podem pensar que a finals de segle, l’arrendament d’acptes s’havia convertit en un negoci purament lucratiu.¹³¹⁷

Que determinades persones s’aventuressin a l’arrendament de les questes en un nombre divers de bisbats ens aboca una altra qüestió que cal desenvolupar. És molt probable que aquests arrendataris de l’almoina de la Santa Creu no s’encarreguessin dels acptes, sinó que sots-arrendessin a diversos particular el dret de col·lectar en nom de l’hospital. Ja he esmentat el cas de Guillem Mir i Pere Castelló, que van sots-arrendar els acptes del bisbat del Barcelona i del quartó del bisbat de Vic a Urgell a Joan Busquet.¹³¹⁸

La pràctica del sots-arrendament dels acptes d’almoina emulava la gestió indirecta que es feia de les rendes senyoriales en molts dominis del Principat.¹³¹⁹ Mitjançant aquest sistema, un arrendatari acabava sots-arrendant a un tercer el dret de col·lectar en un territori determinat. El sots-arrendatari, doncs, es quedava amb l’almoina que els fidels decidien fer a l’hospital de la Santa Creu i, a canvi, en pagava un preu al seu arrendador. Aquest darrer, al seu torn, rebria els diners, juntament amb els provinents d’altres sots-arrendaments, en retindria un benefici i, finalment, pagaria a l’hospital de la Santa Creu el preu convingut.

---

¹³¹⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], plec solt. No s’ha conservat el protocol de Joan Torró on, teòricament, hauria estat registrat el dit contracte d’arrendament.

¹³¹⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [10], f. 97r; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [11], ff. 42r-v;

¹³¹⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [11], f. 85v; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [12], f. 18r; AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [12], ff. 51v-52r.

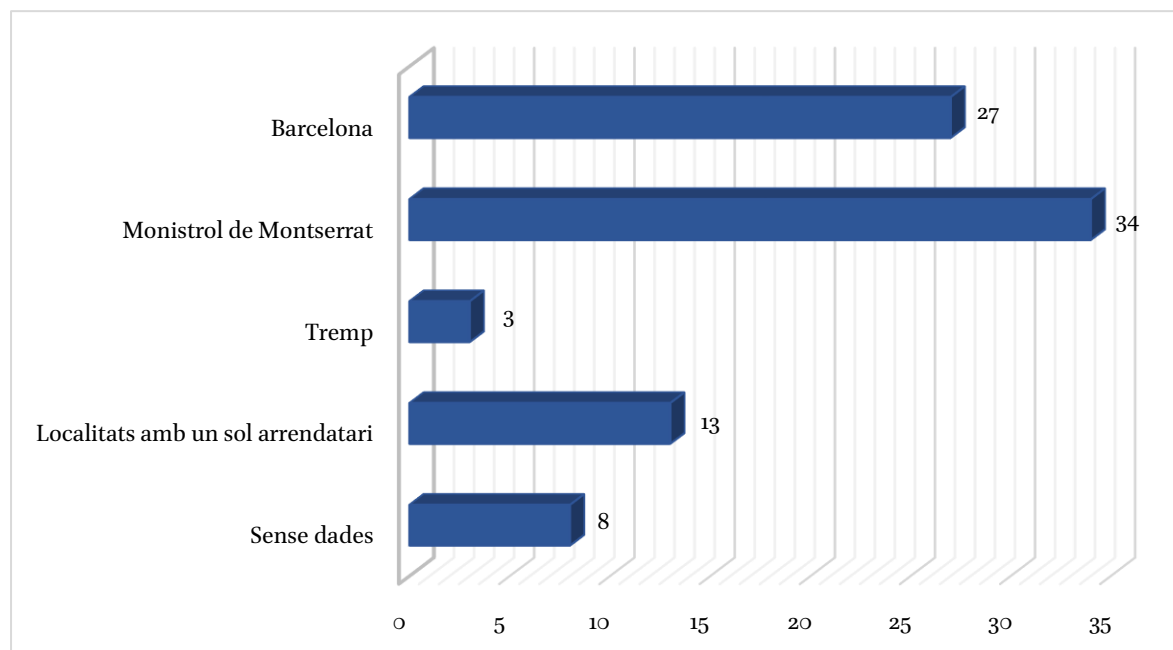
¹³¹⁷ Així ho considera Swanson a propòsit de l’hospital de *St. Anthony* de Londres, per a qui «the farming of the questorships [...] was certainly big business». Swanson, R. N. (1989), *Church and Society in Late Medieval England*, Oxford, Basil Blackwell, p. 243.

¹³¹⁸ Els límits del quartó corresponien amb els del deganat d’Urgell, que es trobava dins del mateix bisbat de Vic. Sobre aquesta qüestió, vegeu Sabaté i Curull, F. (1997), *El territori de la Catalunya medieval. Percepció de l’espai i divisió territorial al llarg de l’Edat Mitjana*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, pp. 212 i 216.

¹³¹⁹ A propòsit d’aquesta qüestió, vegeu Marcó i Masferrer, X. (2011), *La senyoria feudal en un vessant de les Gavarres. Els dominis territorials de la Vall d’Aro al segle XV, XIXè Premi Joan Xirgo*, p. 223.

Finalment, una darrera qüestió sobre els arrendataris de l'almoïna de la Santa Creu até a la seva ocupació i al seu origen. Cal dir, però, que entreveure un patró socioprofessional entre els arrendataris dels drets d'acaptar almoïna és una tasca difícil. Les dades que aporten els contractes estudiats són poc conclouents, ja que en la majoria dels arrendaments no va ser inclosa cap mena de referència a l'ofici dels arrendataris.¹³²⁰ Afortunadament, l'anàlisi del lloc de procedència dels acaptadors resulta molt més fructífer.

Gràfic 9. Procedència dels arrendataris de l'almoïna de la Santa Creu (1401-1499).¹³²¹

Com es pot observar en el **Gràfic 9**, els llocs de procedència dels acaptadors van ser diversos.¹³²² No obstant, entre tots els topònims n'hi ha dos que destaquen per damunt la resta: Barcelona i Monistrol de Montserrat.¹³²³

Començant per la representativitat del cap i casal de Catalunya, cal dir que aquesta no sorprèn donada l'estreta relació entre l'hospital i Barcelona. No obstant, l'elevat nombre de barcelonins que van arrendar els drets de col·lectoria en territoris que no es trobaven dins del bisbat de Barcelona fa

¹³²⁰ Un estudi més ampli sobre l'arrendament d'almoïna, que comparés les dades de la **Taula 37** de l'**Apèndix 3** amb les d'altres institucions, podria oferir unes conclusions més sòlides al respecte.

¹³²¹ El gràfic és d'elaboració pròpia a partir de les dades recollides en la **Taula 37** de l'**Apèndix 3**.

¹³²² El gràfic és d'elaboració pròpia a partir dels topònims recollits en la **Taula 37** de l'**Apèndix 3**. Les localitats amb un sol arrendatari són Castellfollit de Riubregós, Cervera, Conesa, Esparraguera, Girona, Montblanc, Palamós, Perpinyà, Piera, Sant Mateu, Santa Coloma de Queralt i Tortosa. Al llistat hi hem d'afegir el comtat de Foix, d'on era originari un dels arrendataris sense especificar-ne l'origen concret.

¹³²³ Tot i que Tremp és la tercera localitat més representada, el seu escàs valor impedeix dur a terme qualsevol anàlisi profunda.

pensar en l'existència d'un grup professional dedicat al negoci dels arrendaments i de les procuradories. El cas de Guillem Mir que he citat anteriorment ens pot servir d'exemple.

El conegut arrendatari ja havia signat diversos contractes amb l'hospital abans d'acordar l'arrendament de tots els acptes del Principat amb Pere Castelló. En el mes de febrer de 1416, Guillem havia arrendat les questes dels bisbats d'Elna i Tortosa per 30 florins (330 s.b.), durant un any.¹³²⁴ Dos mesos més tard, Guillem Mir seria nomenat procurador de l'hospital per rebre totes les herències fetes a favor de la Santa Creu fora de la ciutat de Barcelona.¹³²⁵ Els administradors van acceptar concedir-li una tercera part de tot allò que recaptés.¹³²⁶ També a finals de 1416, els administradors de la Santa Creu, juntament amb els del bací de pobres vergonyants de Santa Maria del Mar i el de l'hospital de Caldes de Montbui, el nomenarien procurador per resoldre qualsevol litigi i actuar en nom d'aquests per raó de l'herència que els havia deixat Pere Soler.¹³²⁷ Podríem citar altres exemples, però la mostra ens sembla suficient. Les ocupacions de Guillem Mir eren diverses i totes elles implicaven una mobilitat constant, fet que ens fa pensar que Guillem ja disposava d'una xarxa de procuradors pròpia, que l'ajudava a complir amb tots els seus compromisos.

Retornant al lloc de procedència dels arrendataris dels acptes d'almoïna, Monistrol de Montserrat apareix com el lloc més representat. El nombre elevat d'arrendataris sembla estar relacionat amb el fet que els habitants d'aquesta vila, que estava sota la jurisdicció del monestir de Santa Maria de Montserrat, portaven anys dedicant-se a l'acapte en nom del cenobi.¹³²⁸ Certament, la notable difusió que va tenir l'advocació mariana durant els segles XIII i XIV va provocar la mobilització d'un nombre considerable de baciners, que recorrien les viles i ciutats del Principat demanant almoïna en nom del monestir. L'activitat d'aquests qüestors va prendre volada en els darrers segles medievals i es va mantenir en època moderna.¹³²⁹ Tant és així, que el pare Zoile Gibert indicaria en la seva crònica sobre Monistrol de 1824 que

de haver Montserrat introduhit las Aplegas en esta vila, se seguí que després molts particulars procuraren tambe captar per diferents Sants, y Santas, y Hospitals; Uns per lo Sant Christo de Balaguer, altres per Santa Barbara de Pruneras, per Nostra Senyora de la Cinta de Tortosa, y Santa Quiteria de pedret, y de Targa ocupantse en eixas aplegas, y del Hospital mes de la meitat dels homens de esta Vila, resultant que fent eix ofici de Aplegador may mes volen treballar.¹³³⁰

---

¹³²⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 34r.

¹³²⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 45r.

¹³²⁶ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 45v.

¹³²⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [9], ff. 15v-16v.

¹³²⁸ En un treball inèdit, Josep Batlle apunta que en un manual notarial de 1337-1340 de Sant Pere de Monistrol són nombrosíssims els arrendaments d'acptes. Batlle, J. (2017). *Textos montserratins inèdits dels segles XIII i XIV. Llibres del sotsveguer de Manresa*, [URL: <https://bit.ly/3Uzie2L>].

¹³²⁹ Per a una primera aproximació als baciners de Montserrat, vegeu Carreras Candi, F. (1900), *Los almoyners o baciners de Montserrat*, Barcelona, Estampa «La Catalana» d'en Jaume Puigventós.

¹³³⁰ Pizarro Carrasco, C. (2019), *A l'ombra de l'abadia. El domini senyorial i eclesiàstic de Montserrat a l'Antic Règim. La crònica de Zoile Gibert sobre Monistrol (1824)*, Avià, Centre d'Estudis d'Avià, pp. 168-169.

Així mateix, tal com apunta un estudi recent de Carlos Pizarro, l'any 1723 un 20% dels habitants de Monistrol es dedicava a l'acapte d'almoïna.¹³³¹

Les fonts consultades no em permeten afirmar que els arrendataris monistolencs que van acaptar en nom de la Santa Creu també es dediquessin a demanar almoïna pel cenobi benedictí. Tot i això, sembla que la decisió d'arrendar les questes de l'hospital hauria estat influenciada pel fet que el negoci de les col·lectes d'almoïna feia temps que donava feina a diversos habitants de la vila. Alguns dels contractes estudiats mostren l'associació de dos o més monistolencs a fi de poder costejar el preu de l'arrendament dels acaptes i extreure'n benefici conjuntament. Per exemple, el 7 de maig de 1456, Antoni Sala, Pere Coll i Guillem Foguet van arrendar les questes del bisbat de Barcelona durant tres anys a canvi de 870 s.b.¹³³²

Altres instruments permeten afirmar que arrendar les col·lectes de la Santa Creu hauria contribuït a l'economia d'algunes famílies, bé com a complement,¹³³³ bé com a empresa única. És el cas dels Llorenç, també de Monistrol. El 7 de febrer de 1427 va arrendar l'acapte d'almoïna de la Santa Creu en els bisbats de Girona i Vic durant 4 anys i a canvi 280 florins (3.080 s.b.).¹³³⁴ En el contracte signat pel receptor de les monedes de la Santa Creu apareixen com a destinataris Joan Llorenç, major, i els seus dos fills Bernat i Pere, juntament amb Bernat Celfós i Gabriel Comes, també monistolencs. Un any més tard, el 3 de març de 1428, els dos fills de Joan van signar un nou contracte juntament amb Pere Sanç, l'objecte del qual era l'arrendament de la col·lecta de les questes del bisbat de Barcelona durant tres anys i per 60 florins (660 s.b.).¹³³⁵

3.7 Més enllà del pes econòmic de l'almoïna

Al llarg del capítol he analitzat la manera com es van sistematitzar les questes de la Santa Creu, el control dels seus quèstors i la gestió que l'hospital va fer sobre les col·lectes. L'estudi de les indulgències, les llicències episcopals, l'acció dels baciners i la seva protecció i, finalment, la gestió dels propis acaptes han tingut, però, un únic enfocament, el dels beneficis econòmics que podien reportar les col·lectes a la institució. Val a dir, però, que la rellevància que tenia l'almoïna transcendia els murs de l'hospital. Per una banda, més enllà de ser un mecanisme de finançament, l'almoïna era un element espiritual que afavoria la salvació de l'ànima d'aquell que l'oferia. Per altra, els acaptes d'almoïna ajudaven a difondre arreu la imatge de l'hospital i l'obra assistencial que aquest acomplia.

---

¹³³¹ Pizarro Carrasco, C. (2017), "Questors, baciners, aplegadors. Els acaptadors d'almoïnes al servei de les institucions eclesiàstiques i benèfiques catalanes durant l'antic règim. Una aproximació", dins *Analecta Sacra Tarraconensia*, XC, p. 67.

¹³³² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [8], ff. 79v-80r.

¹³³³ El principi d'arrendar les col·lectes per complementar o diversificar els negocis ja ha estat assenyalat en el cas dels arrendaments de rendes senyorials. A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu Lluç Bramon, R. (2020), "Leasing the Seigneurial Rents: Remences as Lessees in Girona (14th-15th Centuries)", dins *Imago Temporis Medium Aevum*, 14, p. 328.

¹³³⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 58v-59r.

¹³³⁵ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 82v.

Els baciners que visitaven les diferents capelles i esglésies dels bisbats i arquebisbats de la Corona ajudaven a difondre l'acció de la Santa Creu. Un fet que li permetia presentar-se com una institució capaç d'estendre ajut i suport espiritual més enllà de les seves parets. En aquest sentit és especialment interessant la mirada antropològica que ofereix Josep Barceló sobre aquest fenomen. I és que gràcies a l'almoïna, l'hospital aconseguia alguns diners extra però, sobretot, es projectava a la ciutat i es feia present. És més, la concessió d'indulgències a totes les persones que visitessin l'hospital determinats dies de l'any sense demanar res a canvi hauria ajudat a popularitzar la institució, un fet que, com ja he esmentat,¹³³⁶ seria recordat en alguns contractes de compra-venda béns, on quedaria indicat que l'obra de la Santa Creu era un conjunt de «*mirabilibus structuris quod dominus noster Ihesus Christus in suis pauperibus libentius hospitabitur [...] et a suis Christi fidelibus in devocione maiori sequens visitabitur*».¹³³⁷

---

¹³³⁶ Vegeu el capítol 5.1 dins del Bloc 3.

¹³³⁷ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], f. 12v.

4. L'EXPLOTACIÓ DEL DOMINI

Era la primavera de 1421 quan els administradors de la Santa Creu van ordenar la redacció d'un nou capbreu. Havien passat poc més de vint anys des de la primera capbreuació i era important actualitzar la informació que es tenia del domini de la institució. Durant aquell període, els diferents administradors i priors que havia tingut la Santa Creu havien signat nous contractes d'establiment, havien reduït a censos fixes moltes rendes i, a més, havien venut una bona part del domini amb el qual la Santa Creu havia estat dotat. A més a més, l'hospital havia estat afavorit per diversos llegats i donacions fruit de la fama i la notorietat que havia assolit.¹³³⁸

Des de Tortosa, el 9 d'abril d'aquell any la reina Maria va emetre el manament pel qual s'ordenava la capbreuació dels censos, els drets i les rendes que l'hospital de la Santa Creu rebia de les seves possessions. Les declaracions s'havien de fer mitjançant jurament i davant de Joan Torrò. Novament, tots els tinentes de la Santa Creu estigueren obligats a confessar i a presentar les escriptures que tinguessin al notari. Els que s'hi neguessin, serien sancionats amb una pena de 100 morabatins (900 s.b.) que revertirien sobre l'erari reial.¹³³⁹

El manament de la reina seria pregonat per diversos indrets i marcaria el tret de sortida del segon procés de capbreuació de la Santa Creu. El 9 de maig seria el primer dia. Acompanyat pel so d'una tuba, el corredor Bernat Cadireta faria l'anunci «*in civitate Barchinone per locha assueta*». Dos dies més tard la carta arribaria a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià i el dia 12 d'aquell mes seria llegida en les parròquies de Sants, Santa Eulàlia de Provençana i Sant Boi de Llobregat.¹³⁴⁰ Els llocs triats no eren casuals. Eren les parròquies on es concentraven la major part del domini de l'hospital.

Les previsions marcaven un termini màxim de tres mesos per completar la capbreuació.¹³⁴¹ Però sabem que no va ser així. La primera confessió registrada en el capbreu data del 15 de maig de 1421. Berenguer de Molins, rector de l'església de Sant Climent d'Eramprunyà, va declarar que tenia i posseïa sota el domini de la Santa Creu unes cases amb hort rere l'antic hospital d'en Colom, per les quals pagava un cens de 3 morabatins (27 s.b.) per Santa Maria, a l'agost.¹³⁴² Sis anys més tard es va completar la capbreuació. El setembre de 1427 Arnau Valls, home propi de la Santa Creu, va declarar

---

¹³³⁸ Les donacions podien tenir una importància notòria en el desenvolupament dels dominis d'alguns hospitals. En el cas de l'hospital de Sant Joan de Bruges, Lies Vervaet apunta que aquestes van ser l'element que van permetre a l'hospital esdevenir un dels senyors més importants. Vervaet, L. (2014), "Lease Holding in Late Medieval Flanders: Towards Concentration and Engrossment? The Estates of the St. John's Hospital of Bruges", dins Aparisi, F., Royo, V., *Beyond Lords and Peasants. Rural Elites and Economic Differentiation in Pre-Modern Europe*, València, Universitat de València, p. 116.

¹³³⁹ El manament original no s'ha conservat. Per fortuna tenim una còpia autenticada per l'arxiver reial Rafael Domènec de 1635. AHSCP, Documents de l'Hospital, vol. VI, inv. 11, Carpeta 14/3/1.

¹³⁴⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 7r.

¹³⁴¹ «Que dins tres meses primers vinents haïen aquells e aquelles a capbrevar, denunciar e mostrar les cartes faents per les dites coses migençant sagrament en poder del discret en Johan Torrò, notari públic de Barcelona tinent scrivania en la plaça de Sant Jacme, en açò per los dits rectors e administradors del dit spital elet e diputat a fer lo dit capbreu per acapbrevar e regonèxer les dites cartes». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 9r.

¹³⁴² AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 10r.

tenir una peça de terra sota el domini de l'hospital i que pertanyia al mas antigament anomenat Crespià.¹³⁴³

Cal matissar que en el capbreu van ser afegides deu confessions més després de la que va fer el dit Arnau. Nou daten de 1430 i es corresponen amb les possessions que la Santa Creu va rebre per la donació feta per Pere de Sarrià aquell mateix any, les quals es trobaven a Banyeres del Penedès.¹³⁴⁴ La desena és una confessió de 1439 feta per Francesc Llobet sobre unes terres que tenia en la parròquia de Sant Andreu del Palomar, les quals li havien estat establertes en emfiteusi pels administradors de la Santa Creu el setembre de 1437.¹³⁴⁵

El capbreu de 1421 pretenia ser una radiografia completa del domini de l'hospital de la Santa Creu. Una imatge acotada de les possessions, rendes i drets que la institució tenia un cop superats aquells primers vint anys que, tal com he indicat en el Bloc 3, van estar profundament marcats per un intens trasbals patrimonial. El capbreu elaborat per Torró va ser distribuït en tres capítols diferents, on s'anotaren les confessions dels tinents de la institució en funció de la localització dels béns.

En el primer capítol es van registrar les confessions que ateniën a les rendes que l'hospital rebia dins de Barcelona i en el seu territori.¹³⁴⁶ Hi apareixen referenciats bona part dels carrers i places de la ciutat, especialment aquells que eren més propers als antics hospitals. Així mateix, també trobem tot un seguit de topònims que s'apleguen al voltant de la ciutat com Casoles, Montjuïc, Lligallbe, l'Olivera Rodona, Granada, Sanaüja, el Torrent Pregon, Jafora, ses Figueres i d'altres que no ho són tant, com Magòria, dins la parròquia de Santa Maria de Sants; la Torre de Bellví i les Planes, a Santa Eulàlia de Provençana; o Altafulla, dins de la parròquia de Sant Andreu del Palomar.

En el segon capítol es van anotar els censos que pagaven aquells tinents que es trobaven a l'oest del Llobregat.¹³⁴⁷ En ell s'hi van incloure tots els censos que es rebien de les parròquies de Sant Boi, Sant Climent i Sant Pere de Gavà.

Finalment, en el tercer es van aplegar totes les confessions dels tinents que posseïen béns al Llobregat, al Vallès i al Penedès.¹³⁴⁸ Entre les parròquies registrades trobem Santa Eulàlia de Provençana, Sant Julià d'Argentona, Sant Pere de Reixac, Sant Just Desvern, Sant Joan Despí, Santa

---

¹³⁴³ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 277v.

¹³⁴⁴ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], ff. 279r-283r. Sobre la donació de Pere de Sarrià, vegeu la donació 73 en la Taula 33 de l'Apèndix 3.

¹³⁴⁵ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 87v.

¹³⁴⁶ «Títol de les rendes que l'espital reeb en Barcelona e en lo territori d'aquella». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], ff. 10r-88r.

¹³⁴⁷ «Títol de les rendes que l'espital reeb en la parròquia de Sent Boy, dellà l'aygua de Lobregat». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], ff. 109r-214r.

¹³⁴⁸ «Títol de les rendes que l'espital reeb en Lobregat d'aça l'aygua de Lobregat, e en Vallès e en Penadès». AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], ff. 229r-283r.

Maria de Cornellà, Palau Solità, Sant Andreu del Palomar, Santa Maria de Sants, Sant Vicenç de Sarrià, Sant Martí de Provençals, Santa Maria Magdalena d'Esplugues i Sant Jaume dels Domenys.¹³⁴⁹

4.1 Un apunt sobre el contingut del domini

Encara que no sigui l'objectiu de la present tesi reconstruir l'evolució del domini de l'hospital, és pertinent oferir una síntesi sobre els seus atributs més significatius.

Una part dels immobles que posseïa la Santa Creu es trobaven dins de la ciutat. Gràcies al capbreu de 1421 és possible identificar un total de 103 de béns que, en la seva majoria, eren cases (79%), si bé també trobem obradors (7%), horts (9%), patis (4%) i un escorxador (1%). La majoria dels immobles havien estat rebuts dels antics hospitals de la ciutat, bé per la dotació inicial, bé pels establiments que es van fer arrel de la fragmentació d'alguns dels edificis (83%). Pel que fa el 17% restant, és difícil concretar de quina manera van passar a la Santa Creu, ja que poques vegades va ser indicat. Tot i això, és probable que aquests haguessin estat adquirits gràcies a llegats i donacions o, fins i tot, per la compra del domini directe d'alguns béns. Per exemple, sabem que l'octubre de 1415 els administradors van esmerçar 10.000 s.b. que Joan Sabastida havia llegat a la Santa Creu¹³⁵⁰ en la compra de 8,5 morabatins censals que gravaven sobre un obrador i un hospici que estaven en la plaça del rei.¹³⁵¹

Fora de la ciutat de Barcelona, el domini de la Santa Creu estava majoritàriament constituït per camps (416). Malauradament, no podem conèixer les característiques que molts d'ells tenien (204), car en la confessió que van fer els respectius tinents no es va donar cap mena de detall. Amb tot, en els camps restants podem copsar un ventall prou divers d'atributs. Des del Vallès fins al sud del Llobregat trobem vinyes (108), terres campà (42), horts (8), prats (5) i farraginals (2). Així mateix, en el capbreu hi trobem confessades algunes terres ermes que eren incultes (34) i dues alberedes (2). D'altres confessions presenten camps que, sense indicar quina era la proporció, combinaven atributs diferents, com ara peces de terra que per una part eren ermes i per altra prats (4), terres que eren meitat ermes meitat camps (3), terres que per una banda eren plantades i per altra camps (3) i una terra que per una part era erma i per altra plantada (1).

Al marge dels camps ara esmentats, en el capbreu de 1421 també van ser incloses les confessions de 4 cases i 3 pallisses que es trobaven fora de la ciutat. No obstant, les possessions realment interessants de destacar són els masos que formaven part del domini de l'hospital.

La Santa Creu posseïa el domini directe de 16 masos, la majoria dels quals es concentraven en la parròquia de Sant Boi (10). Eren el mas Corsà, el mas de la Ribera, el mas de la Torra de Corbs, el

---

¹³⁴⁹ Convé anotar que moltes de les parròquies que apareixen en aquest darrer bloc del capbreu de 1421 també les trobem en el primer, com és el cas de Santa Eulàlia de Provençana, Sant Vicenç de Sarrià o Sant Andreu del Palomar. Tot i l'apunt, desconec el motiu pel qual les rendes que es percebien en una mateixa parròquia van ser distingides en dos blocs diferents.

¹³⁵⁰ Vegeu la donació 38 en la Taula 33 de l'Apèndix 3.

¹³⁵¹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 27v-28r.

mas Vallirana, el mas Vidal, el mas Bonet (antigament Revestai), el mas Bonet (antigament Gibert), el mas Bort, el mas Domènec i el mas Burguet.¹³⁵² La resta de masos (6) estaven dispersos en diverses parròquies: a Sant Genís dels Agudells estava el mas Fargalell, a Santa Eulàlia de Provençana estava el mas Crestià, a Sant Joan Despí estava el mas Gomar, a Palau Solità estava el mas Guerau, a Sant Vicenç de Sarrià estava el mas Vilar i a Banyeres del Penedès estava el mas dels Llobets.¹³⁵³

Els masos eren per l'hospital de la Santa Creu unitats de percepció de rendes i d'enquadrament dels seus pagesos. Cada mas agrupava un nombre determinat de parcel·les de terra, les quals eren treballades per la família que l'habitava i que en posseïa el domini útil i, a canvi, pagava una sèrie de censos a l'hospital, així com la fadiga i el lluíisme. Els tinents dels masos esmentats eren remences, és a dir, estaven subjectes a la servitud envers l'hospital de la Santa Creu, que n'era el seu senyor. Això implicava dues obligacions: havien de residir contínuament en el mas, el qual no podien abandonar sense el consentiment de l'hospital, i estaven sotmesos als mals usos.¹³⁵⁴ Val a dir, però, que entre la documentació estudiada pràcticament no he trobat cap document relacionat amb la servitud, fet que m'impedeix aprofundir en un tema a bastament treballat per la historiografia.

4.2 La gestió de les rendes

L'explotació del domini de l'hospital va ser un mecanisme més per finançar les seves necessitats. Malauradament, la manca de llibres de comptes ens impedeix concretar el pes que tingué l'explotació del domini en l'economia de la Santa Creu. Tan sols ens podem acostar amb les dades que aporta el *Llibre de caixa* de 1430-1431. Durant l'annualitat, l'hospital de la Santa Creu va ingressar un total de 8.300 s.b. per raó dels censos que rebia sobre el seu domini i 740 s., 6 d.b. pels lluíismes d'algunes vendes. A més, potser hi hauríem d'afegir els 591 s., 3 d.b. que van ser rebuts per raó del lloguer de diverses cases, botigues i dues vinyes que eren de l'hospital.¹³⁵⁵

La font mostra com les entrades que generava el patrimoni immoble de la institució tenien una importància més aviat modesta si se les compara amb altres vies de finançament.¹³⁵⁶ En efecte, els

---

¹³⁵² Per ordre, vegeu AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 137r; f. 143r; f. 147v; ff. 159v-161r; f. 163r; f. 165r; f. 201v; f. 205v; f. 207v i f. 211r.

¹³⁵³ Per ordre, vegeu AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [16], f. 50r; f. 243v; f. 249r; f. 251r; f. 275v; f. 279r.

¹³⁵⁴ Marcó i Masferrer, X. (2011), *La senyoria feudal en un vessant de les Gavarres. Els dominis territorials de la Vall d'Aro al segle XV*, XIXè Premi Joan Xirgo, pp. 34-35. Vegeu també Bolòs, J. (1995), *El mas, el pagès i el senyor*, Barcelona, Curial, p. 116.

¹³⁵⁵ Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 182.

¹³⁵⁶ En aquest sentit, l'hospital de la Santa Creu contrasta amb altres hospitals pels quals l'explotació del patrimoni immoble representava la principal font de finançament. Per citar alguns exemples a propòsit d'aquesta comparació, vegeu Sabbatini, M. (1993), "L'ospedale di San Silvestro di Prato: Il patrimonio immobiliare nei secoli XIV-XV", dins *Rivista di storia dell'agricoltura*, 33, p. 91; Słoń, M. (2010), "Entrate stabili in un'economia instabile. Le strategie economiche degli ospedali dell'Europa centrale nel Medioevo: L'esempio di Breslavia", dins Cavaciocchi, S., *Le interazioni fra economia e ambiente biologico nell'Europa preindustriale secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantunesima Settimana di Studi» 26-30 aprile 2010*, Firenze, Firenze University Press, p. 433; Jéhanno, C. (2013), "Un grand hôpital en

9.631 s., 9 d.b. obtinguts contrasten amb els 27.100 s.b. rebuts per censals morts o els 19.288 s.b. provinents dels acaptes.¹³⁵⁷ Així les coses, tot i no ser un dels mecanismes de finançament més reeixits, ni tampoc dels més ben documentats, la gestió de les rendes de l'hospital mereix ser analitzada.

La distribució establerta pels administradors en el capbreu de 1421 va ser emprada a l'hora de registrar en el *Llibre de caixa* els censos que van ser ingressats en aquella anualitat. Començant pels «*morabatins e censos que lo dit spital reeb dins la ciutat e Territori de Barcelona*», la institució va percebre 3.511 s., 7 d.b.¹³⁵⁸ Les rendes van ser rebudes per Bernat Bonet, qui era un dels procuradors de la Santa Creu juntament amb Gaspar Olzina.¹³⁵⁹

Els censos «*cullits en Lobregat dellà l'aygua*» van ascendir a 1.597 s., 5 d.b., els quals van ser recaptats per Joan Puig, un veí de la vila de Sant Boi de Llobregat que havia estat nomenat procurador. Al total hi hem d'afegir les rendes en espècie que l'hospital va rebre sobre el mateix lloc. Parlem de deu quarteres d'ordi, que van ser venudes a Lluís Ros, aleshores administrador de la Santa Creu, de trenta-tres quarteres i un quartà d'ordi que van ser lliurats a Joan Guerau, museu de l'hospital, «*a ops e pro provisió dels asens del dit spital*» i tres parells de capons que també van ser donats al mateix museu per ser «*despesos en lo dit spital en les festes de Nadal*».¹³⁶⁰

Finalment, les rendes provinents «*d'açà lo flum de Lobregat e en Vallès e en diversos lochs*»¹³⁶¹ i les de «*Gimanelles, prop Vilafranca del Penedès*»¹³⁶² van generar un total de 844 s., 10 d.b. En aquest cas, els censos van ser novament percebuts per Bernat Bonet. Alhora, altres rendes es van rebre en espècie: un total de vint-i-tres quarteres d'ordi, de les quals deu sabem que van ser lliurades al museu Joan Guerau per provisió dels ases, dos capons que serviren per les festes de Nadal, dos polls i dues gallines.¹³⁶³

Els pagaments ara consignats mostren una gestió directa del domini de la Santa Creu, és a dir, un sistema mitjançant el qual les rendes eren percebudes pels procuradors de la institució. No

---

quête de nouvelles ressources: L'hôtel-Dieu de Paris à la fin du Moyen Âge”, dins Ammannati, F., *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantaquattresima Settimana di Studi» 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, p. 231; Sonderegger, S. (2013), “The Financial Strategy of a Major Urban Hospital in the Late Middle-Ages (St. Gallen 15th Century)”, dins Ammannati, F., *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantaquattresima Settimana di Studi» 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, pp. 209-210; Bianchi, F. (2014), *Ospedali e politiche assistenziali a Vicenza nel Quattrocento*, Firenze, Firenze University Press, p.131; Albinì, G. (2019), “Le possessioni dell'Ospedale Maggiore di Milano nel Lodigiano nel secondo Quattrocento: Gestione economica e diritti signorili”, dins *Studi di storia medioevale e di diplomatica*, II, p. 293.

¹³⁵⁷ Sánchez Martínez, M. (2014), “Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)”, dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 182 i 184-185.

¹³⁵⁸ AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, ff. 11r-19v.

¹³⁵⁹ Ambdós van ser nomenats el 14 d'octubre de 1428. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 100r.

¹³⁶⁰ AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, ff. 20v-22r.

¹³⁶¹ AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, ff. 22v-25r.

¹³⁶² AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, f. 26v. Sobre la donació de Pere de Sarrià, vegeu la donació 73 en la **Taula 33** de l'**Apèndix 3**.

¹³⁶³ AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, ff. 25v-26r.

obstant això, és important indicar que, exceptuant els béns que es trobaven dins de la ciutat, el domini que l'hospital tenia a banda i banda del Llobregat i al Vallès no sempre va ser gestionat d'aquesta manera. Per exemple, tal com apunta Manuel Sánchez, entre maig de 1428 i abril de 1430 les rendes van ser arrendades a Salvador Rossell per 5.280 s.b.¹³⁶⁴

La notícia de l'arrendament dels censos no és sorprenent. La gestió indirecta del patrimoni va ser una pràctica habitual des dels primers anys de vida de l'hospital. Mitjançant l'arrendament, el prior o els administradors venien de forma anticipada i per un temps determinat la percepció d'una part de les rendes del domini a un arrendatari a canvi d'un preu. Alhora, l'arrendatari extreia un benefici que era resultant de la diferència entre el preu de l'arrendament i el valor real de les rendes.¹³⁶⁵

Parlem d'un sistema que va ser àmpliament estès en la gestió de molts dominis¹³⁶⁶ i que, en part, ja he tractat en el capítol dedicat a la gestió de la col·lectoria d'almoines.¹³⁶⁷ Primer, mitjançant l'arrendament s'asseguraven uns ingressos regulars, ja que l'arrendatari s'havia compromès a pagar en diferents terminis el preu que havia estat acordat. I segon, els senyors, que es reservaven la percepció de la meitat dels ingressos extraordinaris, és a dir, el lluïme i els mals usos, podien seguir rebent informació sobre possibles canvis de titularitat que s'havien dut a terme dins del seu domini.¹³⁶⁸ Entre els contractes autoritzats per Joan Torró podem trobar un exemple d'aquest fet. El 22 de novembre de 1412, Arnau Berenguer va confirmar al prior de l'hospital i a Berenguer Palau, aleshores arrendatari de les rendes de Sant Boi, que els hi devia 30 s.b. per raó del lluïme i l'esponsalici del mas Burguet.¹³⁶⁹

El primer contracte d'arrendament trobat data del 6 de juny de 1403, quan el prior Pere Cardona va arrendar tots els censos, els agrers i la meitat dels lluïmes que es percebien en la parròquia de Sant Boi «*et etiam alibi ultra flumen Lupricati*» durant dos anys per 2.800 s.b. Tal com s'indica en la **Taula 15**, la meitat del preu hauria de ser pagat el mes d'octubre del primer any i la quantitat restant seria entregada al llarg de quatre terces que començarien a comptar a partir del segon any.¹³⁷⁰

---

¹³⁶⁴ Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, p. 185. Concretament, Salvador Rossell havia signat dos arrendaments: AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 32r-33r i 33v-34v.

¹³⁶⁵ Marcó i Masferrer, X. (2011), *La senyoria feudal en un vessant de les Gavarres. Els dominis territorials de la Vall d'Aro al segle XV, XIXè* Premi Joan Xirgo, p. 219.

¹³⁶⁶ A propòsit d'aquesta qüestió, vegeu Lluch Bramon, R. (2020), "Leasing the Seigneurial Rents: Remences as Lessees in Girona (14th-15th Centuries)", dins *Imago Temporis Medium Aevum*, 14, pp. 323-335.

¹³⁶⁷ Vegeu el capítol 3.6 dins del Bloc 4.

¹³⁶⁸ Marcó i Masferrer, X. (2011), *La senyoria feudal en un vessant de les Gavarres. Els dominis territorials de la Vall d'Aro al segle XV, XIXè* Premi Joan Xirgo, p. 220; Lluch Bramon, R. (2020), "Leasing the Seigneurial Rents: Remences as Lessees in Girona (14th-15th Centuries)", dins *Imago Temporis Medium Aevum*, 14, p. 326.

¹³⁶⁹ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 51v.

¹³⁷⁰ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 75v.

Taula 15. Distribució per mesos de les pagues de l'arrendament de censos.¹³⁷¹

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
									1.400		
							35º			35º	
	35º			35º							

El 1403 no van ser arrendats els censos que es rebien per la part més propera del Llobregat (*d'açà l'aygua*) i el Vallès. En aquest cas, el primer contracte d'arrendament localitzat data del 23 de maig de 1404, quan Pere Cardona va arrendar a Miquel Canals, prevere beneficiat en l'església de Sant Joan Despí, tots els censos, els agrers i la meitat dels lluísmes que es percebien fora de Barcelona i fins el riu Llobregat durant dos anys per 2.000 s.b. A diferència del primer arrendament esmentat, aquesta vegada els terminis de pagament tan sols van ser dos: al final de cada any es pagaria la meitat del preu acordat.¹³⁷² En avant, aquest seria el sistema pel qual serien retribuïts els futurs arrendaments.

Quan l'any 1406 va acabar el contracte signat a Miquel Canals, les rendes que es rebien fora de Barcelona, «*d'açà l'aygua e en Vallès*» no van ser arrendades immediatament. Es va esperar fins 1407 per tornar-les a cedir, molt possiblement per corregir el desajust temporal que existia entre l'arrendament dels censos a banda i banda del Llobregat i en el Vallès. Així, si el 27 de maig de 1407 les rendes que es percebien de Sant Boi i «*d'ellà l'aygua*» van ser arrendades a Berenguer Palau durant dos anys per 3.120 s.b.,¹³⁷³ el 4 de juny del mateix any els censos que es cobraven «*d'açà l'aygua e en Vallès*» van ser arrendats a Miquel Canals durant dos anys per 2.080 s.b.¹³⁷⁴ A partir d'aquest moment podem dir que els censos que es percebien d'ambdues zones van ser arrendats de forma regular fins l'any 1419, tal com s'observa en la **Taula 16** i la **Taula 17**.

Taula 16. Arrendaments dels censos de Sant i «*d'ellà l'aygua*» (1403-1442).¹³⁷⁵

Data	Arrendatari	Ocupació	Origen	Durada	Preu
(1) 1403/06/06	Francesc Valls	-	Sant Boi	2 anys	2.800 s.b.
(2) 1405/06/10	Miquel de Seva	-	Barcelona	2 anys	3.222 s., 6 d.b.
(3) 1407/05/27	Berenguer Palau	-	Sant Boi	2 anys	3.210 s.b.

¹³⁷¹ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 75v.

¹³⁷² AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 125v.

¹³⁷³ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 113v-114r.

¹³⁷⁴ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 115v-116r.

¹³⁷⁵ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 75v (1); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 50v-51r (2); ff. 113v-114r (3); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 37r (4); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], ff. 3v-4r (5); ff. 79r-v (6); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 18r (7); ff. 72r-v (8); ff. 113r-v (9); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 44v-45r (10); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 32r-33r (11); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], ff. 30v-31r (12); f. 56v (13).

Data	Arrendatari	Ocupació	Origen	Durada	Preu
(4) 1409/07/25	Berenguer Palau	-	Sant Boi	2 anys	3.120 s.b.
(5) 1411/06/12	Berenguer Palau	-	Sant Boi	2 anys	3.120 s.b.
(6) 1413/05/16	Jaume Riera, Joan Proant, Antoni Guerau	Taverner, hostaler i mercader	-	2 anys	3.640 s.b.
(7) 1415/07/02	Berenguer Palau	-	Sant Boi	2 anys	3.040 s.b.
(8) 1417/06/02	Antoni Guerau i Guillem Mir	Mercaders	Barcelona	2 anys	2.800 s.b.
(9) 1419/05/19	Gabriel Sacot	-	Barcelona	2 anys	2.800 s.b.
(10) 1426/06/26	Salvador Rossell	Baster	Barcelona	2 anys	3.000 s.b.
(11) 1428/12/03	Salvador Rossell	Baster	Barcelona	2 anys	3.000 s.b.
(12) 1441/01/03	Joan Puig	-	Sant Boi	2 anys	3.000 s.b.
(13) 1442/07/18	Joan Puig	-	Sant Boi	2 anys	3.000 s.b.

Taula 17. Arrendaments dels censos de fora de Barcelona i «d'açà l'aygua» (1404-1443).¹³⁷⁶

Data	Arrendatari	Ocupació	Origen	Durada	Preu
(1) 1404/05/23	Miquel Canals	Prevere beneficiat	Sant Joan Despí	2 anys	2.000 s.b.
(2) 1407/06/04	Miquel Canals	Prevere beneficiat	Sant Joan Despí	2 anys	2.080 s.b.
(3) 1409/07/09	Miquel Canals	Prevere beneficiat	Sant Joan Despí	2 anys	2.000 s.b.
(4) 1411/06/12	Miquel Canals	Prevere beneficiat	Sant Joan Despí	2 anys	2.000 s.b.
(5) 1413/05/23	Miquel Canals	Prevere beneficiat	Sant Joan Despí	2 anys	2.200 s.b.
(6) 1415/08/07	Miquel Canals	Prevere beneficiat	Sant Joan Despí	2 anys	2.200 s.b.
(7) 1417/06/12	Miquel Canals	Prevere beneficiat	Sant Joan Despí	2 anys	2.200 s.b.
(8) 1419/05/19	Miquel Canals	Prevere beneficiat	Sant Joan Despí	2 anys	2.272 s.b.

¹³⁷⁶ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 125v (1); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 113v-114r (2); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], ff. 39r-v (3); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], ff. 4r-v (4); ff. 79v-80r (5); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 23v (6); f. 73r (7); f. 114r (8); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 45r (9); f. 96v (10); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 185v-187r (11); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], f. 13v (12); ff. 68r-v (13).

Data	Arrendatari	Ocupació	Origen	Durada	Preu
(9) 1426/06/26	Salvador Rossell	Baster	Barcelona	2 anys	2.280 s.b.
(10) 1428/12/03	Salvador Rossell	Baster	Barcelona	2 anys	2.280 s.b.
(11) 1431/07/16	Joan Jordà	-	Barcelona	2 anys	2.200 s.b.
(12) 1440/05/02	Bartomeu Ros	-	Barcelona	3 anys	3.300 s.b.
(13) 1443/03/14	Pere Plomàs	-	Barcelona	3 anys	3.300 s.b.

No sabem què va passar després de 1421, quan els contractes que havien estat signats dos anys abans van acabar. La pèrdua del sisè manual de Joan Torró (1421-1424) ens impedeix saber què se'n va fer. En qualsevol cas, els dos arrendaments signats el 26 de juny de 1426 a Salvador Rossell semblen indicar un trencament en el ritme de la contractació.¹³⁷⁷ Certament, si aquest s'hagués mantingut estable, hi hauria hagut dos nous contractes en els mesos d'estiu de 1421, 1423, 1425 i 1427.

Tot sembla indicar, doncs, que a partir de la dècada de 1420 es va començar a dur a terme, encara que de forma eventual, una gestió directa sobre les rendes que es percebien fora de la Barcelona. Així ho corrobora el *Llibre de caixa* estudiat per Sánchez. Si l'any 1428 Salvador Rossell va arrendar de nou els censos d'ambdues bandes del Llobregat i del Vallès per un període de dos anys, a partir de 1430 l'hospital de la Santa Creu els tornaria a percebre de forma directa.

Les raons rere l'alternança detectada entre els modes de gestió no han deixat cap rastre documental que en faciliti la interpretació. Tot i això, és molt probable que en els moments que els administradors i el prior de la Santa Creu van optar per la gestió directa no va ser per voluntat pròpia, sinó perquè no tenien cap altra opció. El rerefons de la qüestió amagaria un context de males collites o d'instabilitat, fet que hauria suposat un fre per a potencials inversors.¹³⁷⁸ Certament, aquesta realitat sembla intuir-se en la comparació del preu anual dels arrendaments signats l'any 1428 a Salvador Rossell i els ingressos que va tenir la Santa Creu per la seva gestió directa entre 1430 i 1431.

El desembre d'aquell 1428 Rossell va signar dos arrendaments, cadascun corresponent a les zones ja esmentades a banda i banda del Llobregat. El preu acordat va ser el mateix que havia pactat amb els administradors dos anys enrere. Aleshores, Salvador també havia arrendat els censos «*d'ellà l'aygua*» i «*d'açà l'aygua*» per 3.000 s.b. i 2.280 s.b. respectivament, és a dir, per 1.500 s.b. i 1.140 s.b. anuals.¹³⁷⁹ Altrament, si ens fixem en els ingressos que va tenir la Santa Creu per la gestió directa de les rendes en l'annualitat de 1430-1431 veiem que, per una banda, dels censos de Sant Boi va percebre 1.597 s., 5 d.b. i, per altra, dels que es rebien «*d'açà l'aygua*» va ingressar 787 s., 10 d.b.¹³⁸⁰

¹³⁷⁷ AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 44v-45r.

¹³⁷⁸ Marcó i Masferrer, X. (2011), *La senyoria feudal en un vessant de les Gavarres. Els dominis territorials de la Vall d'Aro al segle XV, XIX* Premi Joan Xirgo, p. 215.

¹³⁷⁹ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 32r-33r i 33v-34v.

¹³⁸⁰ AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa, 1, ff. 22v-25r. En aquest cas he restat els 57 s.b. corresponents als censos del Penedès, car l'any 1428 encara no havien estat integrats al domini de la Santa Creu.

Basta un sol cop d'ull per copsar que les entrades en diner de les rendes que s'arrendaven a banda i banda del Llobregat eren insuficients per obtenir un marge mínim de benefici. Els guanys que podia obtenir qualsevol arrendatari depenien completament dels censos que es pagaven en espècie i, de retruc, de les collites anuals. Així doncs, no és pas agosarat considerar que l'hospital de la Santa Creu hagués tingut dificultats per arrendar els censos del seu domini en aquells períodes on la collita estava compresa per motius climàtics.¹³⁸¹

Tot i els eventuais entrebancs, el preu dels arrendaments durant la primera meitat del segle XV va experimentar un subtil creixement. Entre el primer i el darrer contracte, el valor anual de les rendes de Sant Boi i «d'ellà l'aygua» va augmentar 100 s.b. Alhora, el preu dels censos de fora Barcelona i «d'açà l'aygua» va créixer 500 s.b. Molt probablement això no va ser degut a una millora de l'explotació de les possessions i un increment de la productivitat, sinó al creixement del patrimoni de l'hospital de la Santa Creu, nodrit, sobretot, a base de donacions i llegats testamentaris. En qualsevol cas, les dades que tenim són molt fragmentàries i ens impedeixen aportar una anàlisi conclouent. Degut al buit documental existent, fins el 1466 no és possible trobar un nou arrendament. I de fet, cal dir que aquest no és més que un cas excepcional, car la sèrie no es reprèn fins 1488, tal com es pot observar en la **Taula 18** i la **Taula 19**.

Taula 18. Arrendaments dels censos de Sant Boi i «d'ellà l'aygua» (1488-1499).¹³⁸²

Data	Arrendatari	Ocupació	Origen	Durada	Preu
(1) 1488/06/16	Joan Asbert	Sastre	Barcelona	1 any	1.030 s.b.
(2) 1489/08/07	Martí Framon	Seller	-	1 any	1.280 s.b.
(3) 1490/06/15	Berenguer Barutell	Donzell	Sant Boi	1 any	1.220 s.b.
(4) 1492/06/13	Miquel Cisa	Sastre	Barcelona	1 any	1.265 s.b.
(5) 1493/05/22	Miquel Cisa	Sastre	Barcelona	1 any	1.265 s.b.
(6) 1494/08/02	Miquel Joan	Notari	Barcelona	1 any	1.200 s.b.
(7) 1495/07/14	Narcís Sabater	Prevere beneficiat	Barcelona	1 any	1.200 s.b.
(8) 1496/07/12	Baudili Vendrell	Pagès	Barcelona	1 any	1.270 s.b.
(9) 1497/06/22	Baudili Vendrell	Pagès	Barcelona	1 any	1.220 s.b.

¹³⁸¹ A propòsit de l'espai en el tram final del Llobregat i els efectes nefastos que podien tenir les riuades sobre les collites, vegeu Ramos Ruiz, J. (2013), "Estudi evolutiu de la xarxa viària al Prat", dins *Beca Jaume Codina de Recerca Històrica Local*, El Prat de Llobregat, Ajuntament del Prat de Llobregat, p. 93. Vegeu també Codina Vilà, J. (1966), *Delta del Llobregat. La gent del fang (El Prat, 965—1965)*, Granollers Editorial Montblanc, pp. 47, 68 i 83-84.

¹³⁸² La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCSP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 75v (1); AHSCSP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 50v-51r (2); ff. 113v-114r (3); AHSCSP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 37r (4); AHSCSP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], ff. 3v-4r (5); ff. 79r-v (6); AHSCSP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 18r (7); ff. 72r-v (8); ff. 113r-v (9); AHSCSP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 44v-45r (10); AHSCSP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 32r-33r (11); AHSCSP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], ff. 30v-31r (12); f. 56v (13).

Data	Arrendatari	Ocupació	Origen	Durada	Preu
(10) 1498/05/04	Baudili Vendrell	Pagès	Barcelona	1 any	1.220 s.b.
(11) 1499/05/15	Baudili Vendrell	Pagès	Barcelona	1 any	1.220 s.b.

Taula 19. Arrendaments dels censos de fora de Barcelona i «d'açà l'aygua» (1466-1496).¹³⁸³

Data	Arrendatari	Ocupació	Origen	Durada	Preu
(1) 1466/06/21	Pere Rossell	Mercader	Barcelona	3 anys	1.060 s.b.
(2) 1488/07/14	Miquel Joan	Notari	Barcelona	1 any	1.000 s.b.
(3) 1490/04/14	Miquel Joan	Notari	Barcelona	1 any	1.000 s.b.
(4) 1491/03/24	Miquel Joan	Notari	Barcelona	1 any	1.000 s.b.
(5) 1492/04/12	Miquel Joan	Notari	Barcelona	3 anys	1.000 s.b.
(6) 1494/07/14	Miquel Joan	Notari	Barcelona	1 any	1.000 s.b.
(7) 1496/06/14	Miquel Joan	Notari	Barcelona	3 anys	1.000 s.b.

A partir de 1488, sembla que la tendència modestament positiva que s'intuïa durant la primera meitat de la centúria no va tenir continuïtat. Per exemple, si ens fixem en els arrendaments signats l'any 1496 veiem que, per una banda, les rendes de Sant Boi i «d'ellà l'aygua» van ser arrendades al pagès Baudili Vendrell durant un any per 1.270 s.b., i per altra, les de fora Barcelona i «d'açà l'aygua» van ser arrendades al notari Miquel Joan durant tres anys per 3.000 s.b., és a dir, 1.000 s.b. anuals. Ara per ara, però, l'estudi d'aquests arrendaments, que és possible resseguir durant el segle XVI a través dels protocols notariais de Pere Pasqual, Jeroni Pasqual i Miquel Cellers sobrepassa els límits d'aquesta recerca.

¹³⁸³ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [9], ff. 21v-22r (1); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [11], ff. 31v-32r (2); f. 64r (3); f. 71v (4); f. 84r (5); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [12], f. 28r (6); ff. 40r-v (7).

5. LA VENDA DE BÉNS EN EL MERCAT DE SEGONA MÀ¹³⁸⁴

La tardor de 1405, Guillem Alemany, Pere Guillem Jaufred, Arnau Destorrent i Antoni Bussot, administradors de la Santa Creu, es van adreçar al rei Martí per presentar-li una sol·licitud molt concreta. Havien passat més de quatre anys d'ençà que s'havien posat les quatre primeres pedres de la institució i encara que la construcció de l'edifici ja estava prou avançada, aquesta havia requerit d'una elevada inversió. Davant d'aquesta situació, els administradors van demanar al monarca que l'hospital pogués rebre tots i cadascun dels béns i drets que posseïen les persones que hi morissin.¹³⁸⁵

Des del palau reial de Valldaura Martí va respondre positivament a la demanda, però recordà un matís important que els administradors no havien verbalitzat o, si més no, no n'ha quedat constància: s'havia de respectar el dret que tenien els fills legítims en cas de successió intestada.¹³⁸⁶

El dret que salvà el monarca va ser esgrimit, com a mínim, una vegada. És el cas de Joanet Bassa, qui el va reclamar l'agost de 1440. Margarida, la seva mare, havia mort un mes abans dins de l'hospital i Joan Despuig, escrivent jurat de Joan Torró, havia redactat l'inventari *post-mortem* de tots els béns que aquesta tenia.¹³⁸⁷ Un fet certament gens estrany, car Despuig aleshores desconeixia l'existència de Joanet i el procurador de l'hospital li havia indicat que «*ipsa bona ad ipsum hospitale pertinere et spectare debere*». Ara bé, quan el fill de Margarida es va presentar a l'hospital reclamant allò que li pertocava, els administradors del centre no van poder fer més que donar-li la raó, atenent les condicions que s'havien fixat en el dit privilegi.¹³⁸⁸

La concessió que la Santa Creu havia obtingut no només serviria per augmentar els ingressos de l'hospital –cosa evident– sinó també diversificar-ne la tipologia. Al marge de donacions i llegats, la institució comptava amb una nova via per percebre béns mobles, immobles, drets o diners. Tots ells beneficiarien a la institució i, a excepció dels darrers, podrien acabar sent venuts en una subhasta. Però d'aquestes qüestions en parlaré més endavant. Abans voldria tractar un primer dubte que sobrevola aquest fet: s'amagava rere la petició dels administradors l'interès per aconseguir algun tipus de contraprestació pels serveis que s'oferien des de la institució? Pretesament capciosa, la pregunta no té pas una resposta exclusivament binària, però busca posar sobre la taula un fet que entenem complex.

La concessió de Martí no corresponia a un pagament tipificat i que afectava a tots els acollits per igual. De fet, no afectava a tots els malalts de l'hospital, sinó als que morien sense descendència i sense haver fet testament. Encara que no es pugui descartar l'interès que podia tenir l'hospital en

---

¹³⁸⁴ Una versió reduïda d'aquest capítol ha estat publicada a Marcé Sánchez, J. (2021), "The Participation of the Hospital of the Holy Cross in the Second-Hand Market through the Notarial Documentation (Barcelona, 1422-1458)", dins *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 9, pp. 207-247.

¹³⁸⁵ ACA, Cancelleria Reial, reg. 2203, ff. 20v-21r.

¹³⁸⁶ El 22 de març de 1418 el privilegi del rei Martí seria ratificat per Alfons el Magnànim. D'aleshores ençà se'l pot trobar entre la documentació de la Santa Creu fins a mitjans del segle XVIII.

¹³⁸⁷ AHBC, Man. Fol 663, reg. 8350, 2, ff. 27r-29r.

¹³⁸⁸ AHBC, Man. Fol 663, reg. 8350, 3.

rebre alguna contraprestació per la seva activitat assistencial, convé reblar en una qüestió que ja he apuntat: no parlem d'un pagament per estada. En aquest cas, perquè no apareix tipificat com a tal. Però no només. L'hospital només podria rebre els béns dels difunts si s'acomplien les condicions apuntades a l'inici: que no hagués fet testament ni tingués cap successor legítim. Així doncs, enlloc de ser d'una taxa estandarditzada, el privilegi de Martí s'entén millor com la recuperació d'un dret de llarga tradició per part de l'hospital, estretament vinculat a les institucions eclesiàstiques i que, en el cas barceloní, com veurem, comptava amb un precedent sorprenentment immediat.

En els capítols següents analitzaré els orígens, la gestió i els beneficis que va reportar la recuperació d'aquest dret i que és, per aquesta tesi, el darrer mecanisme de finançament a estudiar. Per tal d'acomplir aquest objectiu, començaré identificant les raons que haurien fet servir els administradors per justificar les seves demandes davant del rei a l'hora de reclamar el dit privilegi. És també el meu objectiu conèixer com l'hospital de la Santa Creu va tenir sota control els objectes que havien de ser portats a vendre en les subhastes. Així mateix, aprofundiré en el paper de l'hospital com un proveïdor més dins del mercat de segona mà, com van funcionar el encants celebrats, quins oficials hi van participar i quines persones s'hi apropiaren per adquirir determinats productes. Finalment, apuntaré els ingressos que la institució va obtenir arrel de les subhastes que havia organitzat.

5.1 Els béns dels intestats: ús antic i consuetud practicada

Cinc anys abans del privilegi atorgat a l'hospital de la Santa Creu, Martí l'Humà havia concedit el mateix a l'hospital d'en Marcús.¹³⁸⁹ Per l'estil i els conceptes que van ser emprats, sembla que aquesta prèvia concessió hauria estat el model que es va fer servir en la redacció del privilegi de 1405. Sigui com vulgui, però, els administradors d'ambdues institucions van referir-se a un element comú a l'hora de justificar la seva petició. Percebre els béns dels difunts en l'hospital era un «*usum antiquum* i d'una *consuetudine practicatum a tantis citra temporibus quod hominum memoria in contrarium non existit*».¹³⁹⁰

El justificant pretèrit mostra que cap de les dues peticions era una novetat. Ni l'hospital d'en Marcús ni la Santa Creu eren casos aïllats. Altres hospitals de la Corona d'Aragó havien gaudit d'un privilegi o, si més no, d'una concessió semblant. Així s'intueix, per exemple, en els llibres de comptes de l'hospital d'en Colom¹³⁹¹ o en els llibres de comptes de l'hospital d'en Clapers de València, on

---

¹³⁸⁹ ACA, Cancelleria Reial, reg. 2129, ff. 162r-v.

¹³⁹⁰ ACA, Cancelleria Reial, reg. 2203, ff. 20v-21r.

¹³⁹¹ ACB, Hospitals, Hospital d'en Colom, *Llibre hon son contengudes les dates reebudes e despeses fetes per en Barthomeu Canamaçes*, 1397, ff. 78v-79r, 155r.

durant diverses anualitats del segle XIV van ser registrats certs ingressos per la venda dels béns dels difunts.¹³⁹² També Vicent Olaso apunta el mateix per a l'hospital de Sant Marc de Gandia.¹³⁹³

Tot i l'existència prèvia d'un privilegi semblant en d'altres hospitals, la Santa Creu hauria assentat un precedent pel futur. Així ho indicaria Alfons el Magnànim el 22 de novembre de 1450, quan –referint-se a l'hospital de la Santa Creu de Vic– ordenà que

lo Hospital general de dita Ciutat, vulgarment nomenat d'en Terrades, en lo qual esdevé que moren algunes persones intestades y sens fills, succehesca, reste y sia hereu universal dels qui en ell mouran intestats y sense fills llegítims y naturals. Plau a sa Majestat a exemple del Hospital de Barcelona.¹³⁹⁴

Tal com hem vist al llarg de la tesi, l'hospital de la Santa Creu va ser una institució de referència per altres hospitals.¹³⁹⁵ En la qüestió que ens ocupa, l'hospital de la Santa Creu de Vic és una bona prova. Però podríem afegir-ne d'altres, com l'hospital de Santa Maria de Lleida, que l'any 1453 va rebre de la reina Maria els mateixos privilegis que tenia la Santa Creu,¹³⁹⁶ l'hospital de Mallorca,¹³⁹⁷ l'hospital de *Nuestra Señora de Gracia* de Saragossa¹³⁹⁸ o, fins i tot, ja en el segle XVI, l'hospital de Mataró.¹³⁹⁹ Tot apunta que aquest mecanisme de finançament hauria estat prou difós entre diversos centres assistencials. I segur que en trobaríem d'altres exemples. Però cal avançar per resoldre a quin «*usu antiquo et consuetudine*» es referien els administradors de la Santa Creu quan es van adreçar a Martí l'Humà l'any 1405.

---

¹³⁹² Rubio Vela, A. (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 92-93.

¹³⁹³ Olaso Cendra, V. (1988), *L'Hospital de Sant Marc de Gandia, una institució per a pobres malalts: segles XII-XX*, Gandia, Centre d'Estudis i Investigacions Comarcals Alfons el Vell, p. 23.

¹³⁹⁴ Serra i Campdelacreu, J. (1879), *El Archivo Municipal de Vich. Su historia, su contenido y su restauración*, Vic, Establecimiento tipográfico de Ramon Anglada y Pujals, p. 167.

¹³⁹⁵ Sobre el rol de “referencialitat” que tingué l'hospital de la Santa Creu i altres hospitals urbans, vegeu Bridgewater Mateu, P. (2020), “*Carvosaltres havets a veure sobre hospitals*”: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, pp. 94-101.

¹³⁹⁶ Conejo da Pena, A. (2010), “La financiación de los hospitales de la Corona de Aragón durante la baja edad media: condiciones sociales, económicas y espirituales”, dins Cavaciocchi, S. (ed.), *Le interazioni fra economia e ambiente biologico nell'Europa preindustriale secc. XIII-XVIII. Atti della «Quarantunesima Settimana di Studi» 26-30 aprile 2010*, Firenze, Firenze University Press, p. 443.

¹³⁹⁷ Bordoy Bordoy, M. J., Cruz Pérez, E. (2002), “Notes per a l'estudi de l'hospital general de Mallorca (segles XIV-XVI)”, dins *Gimbernat*, 37, pp. 117-118.

¹³⁹⁸ Desconec el moment en el qual l'hospital de *Nuestra Señora de Gracia* va rebre aquest privilegi. Les fonts sempre remetent a les Corts d'Aragó de 1626, on es recordà «que el Hospital de Nuestra Señora de Gracia de la Ciudad de Zaragoza tenía el derecho de suceder abintestato a los enfermos y dementes, hombres y mujeres que murieran en él sin dejar parientes dentro del cuarto grado, tanto en los bienes muebles como en los sitios que no fueren vinculados». Muñoz Salillas, J. (1944), “Privilegios a favor del Hospital Provincial de Nuestra Señora de Gracia de Zaragoza”, dins *Anuario de Derecho Aragonés*, I, p. 159.

¹³⁹⁹ El desembre de 1585, Felip II concediria un privilegi a la universitat de Mataró per tal que «los administradors de la dita vila pugan succeir a tots los béns dels qui moriran sens fills o altres legítims successors en lo dit hospital com lo té lo hospital general de Barcelona». Rodríguez Blanco, J., Serrano Méndez, A. (eds.). (2020), *El llibre de privilegis i canalars de Mataró (1294-1819)*, Barcelona, Fundació Noguera, doc. 13d, pp. 250-251.

La percepció dels béns dels difunts sense testament i sense fills legítims està directament relacionada amb la regulació de la successió intestada.¹⁴⁰⁰ I per trobar-ne les arrels hem de retrocedir gairebé un mil·lenni.

La concessió tractada recorda al precepte inclòs en el *Codex* sobre causes pies, titulat amb l'epígraf *De Episcopis, et Clericis, et Orphanotrophis, et Brephotrophis, et Xenodochis* (I, 3,20). En ell s'hi indicava que totes les propietats de qualsevol persona religiosa que s'hagués donat a la vida monàstica, si moria sense testament i no conservava cap parent amb qui mantingués una relació d'agnació o consanguinitat, serien transferides a l'església o al monestir al qual estava lligat.¹⁴⁰¹ La mateixa disposició es va incloure en el *Liber Iudiciorum* en la revisió d'Ervigi (2,12)¹⁴⁰² i, segles més tard, acabaria codificat en els *Usatges de Barcelona* (166).¹⁴⁰³

Arribats en aquest punt podem veure com algunes institucions eclesiàstiques podien acabar sent beneficiàries dels béns d'algun difunt de la comunitat, sempre que aquest no hagués fet testament ni tingué descendència. I a ulls dels administradors de la Santa Creu, aquesta pràctica podia ser aplicada en l'hospital.

La codificació de la successió intestada conté un altre element que ara m'interessa destacar. Encara que de forma eventual, en algunes compilacions es van proposar solucions jurídiques que incloïen un compromís amb la salvació de l'ànima del propi difunt. I en aquest cas, persones pobres i hospitals hi podien tenir una relació directa. Fent una ullada a certes disposicions pròpies del dret local podem observar aquesta eventualitat. És el cas, per exemple, de la carta de poblament d'Agramunt del 1163, per la qual el comte Ermengol VII d'Urgell va concedir els béns dels difunts intestats a pobres, ponts i hospitals, tot precisant que aquesta donació seria feta en sufragi de l'ànima del mort.¹⁴⁰⁴ Un altre exemple el trobem en el fur de Jaca, confirmat per Alfons el Cast l'any

---

¹⁴⁰⁰ No parlo ara de la intestia i la eixorquia, els mals usos que gravaven els homes i les dones de condició servil que morien intestats o sense descendència. Sobre aquesta qüestió, vegeu Lluch Bramon, R. (2005), *Els remences. La Senyoria de l'Almoïna de Girona als segles XIV i XV*. Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, pp. 285-349.

¹⁴⁰¹ «Si quis presbyter aut diaconus aut diaconissa aut subdiaconus vel cuiuslibet alterius loci clericus aut monachus aut mulier, quae solitarie vitae dedita est, nullo condito testamento decesserit nec ei parentes utriusque sexus vel liberi vel si qui agnationis cognationis vel iure iunguntur vel uxor extiterit, bona, quae ad eum vel ad eam pertinuerint, sacrosanctae ecclesiae vel monasterio, cui fuerat destinatus aut destinata, omnifaria socientur», *Códex de Justinian*, Bruce W. Frier (ed.), Cambridge, Cambridge University Press, 2016, pp. 80-81.

¹⁴⁰² «Quan els clergues, els monjos i les monges no deixen hereus fins al setè grau i moren sense haver disposat res sobre llurs béns, l'església a la qual prestaren els seus serveis podrà reclamar la seva herència». *Llibre dels judicis. Traducció catalana moderna del Liber Iudiciorum*, Joan Bellés i Sallent, (ed.) Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 2008, p. 130.

¹⁴⁰³ «Clerici et monachi sive sanctimonialis qui usque ad septimum gradum non reliquerit heredes, et sic moriuntur ut nichil de suis facultatibus ordinent, ecclesia ubi ipsi servirinteorum substantiam vendicabit». *Usatges de Barcelona*, Ramon Abadal i de Vinyals, Ferran Valls i Taberner, (eds.), Barcelona, Patronat de la Diputació Provincial, 1913, p. 78.

¹⁴⁰⁴ «Et si mortuus parentes non habuerit, sit licitum probis hominibus ut emere suum de mortuo avere et honore possint dare et dividere pro anima de mortuo, amore Dei pauperibus Ecclesiis, et pontibus, et hospitalibus, vel ubi voluerint pro anima de mortuo». Font i Rius, J. M. (1969-1983), *Cartas de población y franquicia de Catalunya*, vol. I, Barcelona, CSIC, doc. 122, pp. 176-179, citat per Tomás y Valiente, F. (1966), «La sucesión de quien muere sin parientes y sin disponer de sus bienes», dins *Anuario de historia del derecho español*, 36, p. 210.

1187, segons el qual els béns dels morts sense testament ni tampoc parents serien donats als pobres i en favor de la salut de l'ànima del difunt.¹⁴⁰⁵ Les cartes de poblament de Salses¹⁴⁰⁶ o de Sant Llorenç de la Salanca¹⁴⁰⁷ ens ajuden a completar la mostra.

En tots els exemples citats, bé els prohoms, bé els habitants d'alguna de les viles serien els encarregats de gestionar els béns dels difunts intestats. També en els llocs d'Agramunt i Jaca, hospitals i pobres podien ser una de les parts beneficiades. I en tots els casos, la distribució dels béns es feia *pro anima* del difunt. Un fet interessant si tenim en compte que, encara que aquest no hagués manifestat prèviament la seva voluntat –via testament, via donació–, per descuit o per falta de diners, la seva ànima podria acabar sent salvada. No podem descartar la opció, doncs, que alguns pobres-malalts, mancats de tota mena de recursos, que eren acollits per l'hospital no buscaven únicament el restabliment físic. Possiblement no tenien més possessions que allò que vestien, però bé alguns podien considerar que allò que quedés a l'hospital podria ajudar-los salvar la pròpia ànima.

Al marge de les qüestions ara apuntades, la concessió del rei Martí obria de bat a bat les portes del mercat de segona mà a la Santa Creu. Certament, entre les possessions que es rebien de forma diària, una gran majoria eren béns mobles que podrien ser subhastats en els encants de la ciutat. I així va ser. Com a mostra de la seva activitat s'han conservat tres llibres fins ara inèdits: els llibres d'encants corresponents als períodes de 1422-1431, 1431-1452 i 1453-1458. Una sèrie ininterrompuda, que inclou les subhastes que es van fer durant trenta-sis anys i que ha estat la font principal d'aquest capítol. El còmput total dels encants amb els què he treballat ascendeix a 346, un nombre prou representatiu per oferir un estudi amb garanties sobre l'encaix de la Santa Creu dins del mercat de segona mà.¹⁴⁰⁸

---

¹⁴⁰⁵ «In primis igitur laudo, et confirmo, quod homines de Jacca de bonis, quae Dominus eis dedit, sive habeant infantem, sive non, posint ordinare de bonis suis, et hereditatibus, sicut eis placuerit, nullo homine contradicente. Si autem non destinaverint, remaneant res eorum magis propinquis, qui de pro eis debeant succedere, et si non habeant propinquos, res eorum dentur pauperibus». Muñoz y Romero, T. (1847), *Colección de fueros municipales y cartas pueblas de los reinos de Castilla, León, corona de Aragón y Navarra*, Madrid, Impr. Don J. M. Alonso. p. 243, citat per Tomás y Valiente, F. (1966), "La sucesión de quien muere sin parientes y sin disponer de sus bienes", dins *Anuario de historia del derecho español*, 36, p. 210.

¹⁴⁰⁶ «Item si quis vel si qui de habitatoribus predicti castri vel ville de Salsis ab intestato decesserit, omnia bona eius et res revertantur propinquis suis libere et quiete; sed si propinqui eius ibi non fuerint, probi homines eiusdem ville de Salsis dividant et distribuant omnes res ipsius pro anima sua sicut melius cognoverint expedire». Font i Rius, J. M. (1969-1983), *Cartas de población y franquicia de Catalunya*, vol. I, Barcelona, CSIC, doc. 237, pp. 330-333.

¹⁴⁰⁷ «Si, vero, tales propinqui non superstiterint illi intestato, fiant tres partes de bonis ipsius intestati, prius deducto et levato atque soluto inde ere alieno, quarum unam baiulus noster cum consilio trium proborum hominum predictae ville donet et tribuat pro anima ipsius defuncti, altera quidem pars detur semper et tradatur nobis vel nostris, tertia quoque pars revertatur proximis defuncti, si qui ei superstiterint usque ad septimum gradum; quarta nobis vel nostris libere revertatur, si forte huiusmodi superstites non fuerint ei». Font i Rius, J. M. (1969-1983), *Cartas de población y franquicia de Catalunya*, vol. I, Barcelona, CSIC, doc. 238, pp. 333-336.

¹⁴⁰⁸ No he fet servir tots els encants. Concretament, tots aquells que s'inclouen en el llibre de 1453-1458 els he descartat en el capítol dedicat als ingressos i les despeses. És una font incompleta, que escasseja pel que fa dades importants com el sumatori final i les despeses que generaven les pròpies vendes. Emperò, sí que n'he aprofitat algunes dades relacionades amb el desenvolupament dels encants, els productes i els actors registrats.

5.2 No només difunts

El privilegi donat per Martí l'Humà el 1405 no és l'única raó que explica l'origen dels béns que la Santa Creu portava a l'encant. Si bé queda clar que la gran majoria dels béns registrats en els llibres d'encants era de persones que havien mort en l'hospital, una petita mostra no es correspon amb aquesta realitat.

De la mostra de 346 encants,¹⁴⁰⁹ 270 pertanyien a persones que havien mort a l'hospital, 56 són d'origen desconegut, 12 eren per raó de donacions i herències i 7 pertanyien a malalts que encara estaven vius. Tot i representar una minoria respecte el total de mostres, les dues darreres categories no es poden incloure en l'enquadrament dels difunts intestats en l'hospital. I per aquesta raó mereixen una menció a banda.

Donacions i herències van ser dues vies més en l'adquisició de béns susceptibles de ser venuts a l'encant. No cal tornar a incidir en els motius o les raons que hi havia rere els actes de donar o deixar alguna cosa a l'hospital.¹⁴¹⁰ Tot i això, voldria destacar un cas particular que trobem entre els encants registrats. Es tracta de la venda d'uns béns que estaven destinats a pagar les despeses ocasionades per un expòsit. L'excepcionalitat rau en l'acte de donar béns mobles enlloc de diners, és a dir, en l'interès d'algú perquè l'hospital monetitzi uns productes a fi de garantir el manteniment del seu fill o filla.¹⁴¹¹ Així, el 14 de maig de 1432 van ser venudes a l'encant unes «*cuirasses ab faldó e tot son guarniment*», dues ballestes, alguns pedaços de drap de llana i lli amb un barret vermell i una «*caxassa gran d'alber ab son e sobrepany e ab sa clau*». Tot això va permetre a l'hospital ingressar 145 s., 7 d. b –descomptades les despeses de l'encant.¹⁴¹²

Els béns dels què encara estaven vius també eren portats a subhasta. Els documents donen prova d'aquest fet amb fórmules com «*iacente esgarrat in dicto hospitali*»,¹⁴¹³ «*qui nunc est in hospitali infirmis*»,¹⁴¹⁴ «*qui iacet infirma in dicto hospitali*»,¹⁴¹⁵ o «*qui modo est in hospitali detentus de infirmitate perelentis*».¹⁴¹⁶ Possiblement la més clara formulació sigui la que s'inclou en l'inventari dels béns d'Antoni Gilabert el 9 de desembre de 1441. Referint-se al malalt, va quedar indicat que «*fuit positus in dicto hospitali, et nunc est, et vivit*».¹⁴¹⁷ Set dies més tard de la redacció de l'instrument, alguns béns d'en Gilabert van ser venuts a l'encant, però aquest encara es trobava dins de l'hospital «*detinetur per infirmitate*».¹⁴¹⁸

---

¹⁴⁰⁹ En la llista no s'inclou l'encant fet el 22 d'abril de 1429, car correspon a la subhasta de diversos llibres que estaven en l'hospital des de feia molt de temps.

¹⁴¹⁰ Sobre aquesta qüestió, vegeu el capítol 2 dins del Bloc 4.

¹⁴¹¹ Ago, R. (2008), "Using Things as Money: An Example from Late Renaissance Rome", dins Fontaine, L. (ed.), *Alternative Exchanges. Second-Hand Circulations from the Sixteenth Century to the Present*, United States, Berghan Books, pp. 46-49.

¹⁴¹² AHBC, 180, reg. 11008, s/f (14-V-1432).

¹⁴¹³ AHBC, 180, reg. 11008, s/f (30-IV-1441).

¹⁴¹⁴ AHBC, 180, reg. 11008, s/f (05-I-1442).

¹⁴¹⁵ AHBC, 180, reg. 11008, s/f (27-V-1448). Vegeu també AHBC, 1011, reg. 25698, ff. 24r-v i 25r-26v.

¹⁴¹⁶ AHBC, 180, reg. 11008, s/f (01-VII-1451).

¹⁴¹⁷ AHBC, Man. Fol 663, reg. 8350, 2, ff. 32r-34r.

¹⁴¹⁸ AHBC, 180, reg. 11008, s/f (16-XII-1441).

Enfront d'aquesta realitat, la pregunta és gairebé obligada. Hi havia cap raó que pogués justificar aquestes accions? Portar els béns d'aquestes persones a l'encant era anticipar-se a la fatalitat. Com explicaré més endavant, l'infermer de l'hospital era l'autoritat encarregada del control dels béns dels malalts i coneixia si aquests havien fet testament o tenien algun descendent legítim. És possible, doncs, que l'infermer hagués considerat que alguns d'aquests malalts no sortirien vius de l'hospital i hagués aprofitat per vendre els objectes abans d'hora? Tan sols dues vendes es lliuren de qualsevol conjectura, els encants dels béns de Paula i Elena, en els quals s'indicà que els seus objectes «*fuert vendita de voluntate sua*».¹⁴¹⁹

Parlem de pocs casos, però dels suficients per poder dir que, eventualment, la Santa Creu duia a terme una mala praxis amb els béns d'alguns malalts. I una mostra clara d'aquest fet és l'encant que es va fer amb els béns de Joana Torrentina.

Subhastat el 18 de juliol de 1454, el lot dels béns de Joana incloïa tota mena d'objectes de la llar, com un parell de fogons, cànirs, olles, cassoles, escudelles, ampolles, una taula, un armari, un llit de sis *posts* amb màrrega de palla, un banc i diversos llençols, entre altres. Tots ells van ser venuts en el carrer d'en Montjuïc, vora l'hospici on na Torrentina vivia, per un total 23 s., 7 d. b. Restades les despeses generades per corredor i bastaixos, quedava un ingrés net 22 s., 6 d. b.

Al final, Joana es va acabar curant de la malaltia que patia. Gairebé un mes després de la venda, el procurador de l'hospital va donar-li els diners que s'havien ingressat per la venda dels seus béns, restant-li, però, les despeses ocasionades pel propi encant.¹⁴²⁰ Joana, doncs, que havia acudit a l'hospital per necessitat de salut, si bé es va acabar curant, en va sortir sense les poques possessions que tenia. I podríem dir que més pobra encara, ja que ella mateixa va haver d'assumir els pagaments al corredor i als bastaixos que s'havien contractat.

5.3 Abans de l'encant. La gestió i el control dels béns.

Les ordinacions de 1417, 1482 i 1505 donen compte de com havien de ser tractats i custodiats els béns dels malalts que arribaven a l'hospital. Les primeres van ser les que van assentar les bases de tot el procés. El control sobre els objectes es feia efectiu des del moment que els pobres-malalts creuaven les portes de la institució. Tan bon punt se'ls hi havien rentat els peus, se'ls hi havia designat un llit on descansar i s'havien confessat, eren interrogats pel rector, l'escrivà de ració i l'infermer. Ells prendrien nota del seu nom, del lloc on vivien i del seu ofici. Havien de registrar també totes les monedes, drets, béns mobles i immobles que aquests tenien i indicar els deutes que li eren deguts o que devien. Acabat l'interrogatori, les seves possessions serien guardades de forma ordenada, a fi de ser retornades «*ab íntegre, planament e simpla*» en el cas que aquests s'acabessin curant. Però si morien, passarien a ser de l'hospital. Serien guardades en el guarda-roba, «*ligades e albaranades*»,

---

¹⁴¹⁹ AHBC, 1011, reg. 25698, ff. 41v i 42r, respectivament.

¹⁴²⁰ AHBC, 1011, reg. 25698, ff. 24r-v.

per tal d'evitar que no es barreassin les d'un difunt amb les d'un altre.¹⁴²¹ Pel que fa les monedes que fossin trobades, en el cas que no fossin retornades, aquestes passarien directament a les arques de l'hospital.¹⁴²²

Les ordinacions de 1482 i, sobretot, les de 1505 van sumar més tecnificació i burocratització als mecanismes de control. Pel que fa les primeres, únicament afegiren l'obligació de posar al dia el nou *Llibre dels òbits*, un instrument que s'hauria de guardar en l'arxiu de l'hospital i on l'infermer hauria d'annotar

totes les robes, béns e propietats de tots aquells que morran en dit hospital, a fi que los dits procuradors o procurador, pus fàcilment, puixen veure si res dels dits béns faran enlestir e los dits administradors puixen veure per lo semblant totes les dites coses. E si açò recusaran fer, sien suspesos del dit ofici e que sien privats de lur salari ipso facto.¹⁴²³

Amb el canvi de centúria van ser incorporades regulacions noves. En primer lloc, s'ordenà al procurador que cada dimarts i divendres esbrinés si hi havia cap malalt o difunt que tingués béns fora de l'hospital, «*a fi que de recent se puguen cobrar, com tota dilació sie damnosa al dit hospital*».¹⁴²⁴ En segon lloc, la roba dels malalts de l'hospital es guardaria en una cambra tancada amb pany i dues claus, custodiades cadascuna per l'infermer i pel prior. Tercerament, al final de cada mes, davant d'un dels administradors, del prior, de l'infermer, del guarda-roba, de l'escrivà i dels procuradors es comprovaria amb el *Llibre dels òbits* si hi mancava res. I si així era, el culpable n'hauria de pagar el seu cost. Finalment, la roba seria repartida entre el procurador encarregat dels encants i la mare dels infants; mentre el primer la portaria a vendre, la segona la reutilitzaria per confeccionar vestits pels nens i les nenes de l'hospital.¹⁴²⁵

La mostra que ofereixen els llibres d'encants de l'hospital és indicadora del control que l'hospital exercia sobre aquells objectes. Un 43% de les vendes registrades inclouen el nom de la

---

¹⁴²¹ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, ff. 5v-6v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), pp. 123-125.

¹⁴²² Sobre aquesta qüestió no he trobat més dades que les aportades per Manuel Sánchez en el seu estudi sobre el llibre de caixa de 1430-1431, qui detectà que en aquella anualitat es van ingressar 1.385 s.b. per raó de les anomenades *bosses de morts*. Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo. 1300-1700*, Lleida, Milenio, p. 192.

¹⁴²³ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 29v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 145.

¹⁴²⁴ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 34v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 152.

¹⁴²⁵ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 38r, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 156.

persona a la que pertanyien els béns, així com el seu origen i la seva professió. Un 46% del total no contenen el nom del titular, però apareixen consignades amb una rúbrica que precisa el moment en el qual l'hospital havia adquirit els objectes. Finalment, tan sols un 11% dels encants registrats no proporcionen cap indicatiu sobre qui era el seu antic propietari ni tampoc del moment en el qual els béns venuts havien estat adquirits.

La normativa interna de l'hospital indicava clarament que infermer i prior eren els responsables últims en el control d'aquests béns. Més encara, establia que el primer hauria de ser l'encarregat de vendre'ls mitjançant corredor públic. Però la pràctica no va ser del tot així. Els càrrecs que intervenien en l'ordenament i la gestió de les subhastes eren diversos. Si bé es poden trobar alguns encants ordenats pel prior o l'infermer, la majoria de les vegades el receptor de les monedes¹⁴²⁶ va ser-ne el supervisor i l'encarregat del seu cobrament. Parlem, doncs, d'una estructura no excessivament rígida, condicionada a la disponibilitat dels treballadors i fàcilment modelable a les necessitats del centre. Al final, el què realment importava era evitar el frau i controlar els ingressos generats per les vendes. Accions que en bona mesura depenien de l'aparell burocràtic del què es disposava i del bon ús que se'n feia. Els llibres d'encants, producte resultant de les subhastes realitzades, haurien servit per contrastar la informació de les vendes amb els inventaris realitzats prèviament. Posteriorment, els beneficis generats serien anotats en els llibres de comptes de l'hospital.¹⁴²⁷

5.4 Els actors i els espais de les subhastes

L'hospital de la Santa Creu va ser un actor habitual en el mercat de segona mà. Constantment va subhastar els objectes que per una via o altra havia rebut. Tot i això, la documentació conservada no permet saber amb certesa en quin moment es decidia portar un lot de béns a l'encant.¹⁴²⁸ Existeix certa disparitat entre els lots consignats en els llibres. Mentre alguns encants donen compte que els béns que s'havien subhastat eren aquells recollits en el mes justament anterior a la venda,¹⁴²⁹ altres

---

¹⁴²⁶ A partir de 1428 un dels dos procuradors que van prendre les funcions del rebedor en seria l'encarregat. Sobre aquesta qüestió, vegeu el capítol 1.4.2 dins del Bloc 2.

¹⁴²⁷ Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo. 1300-1700*, Lleida, Milenio, pp. 191-192.

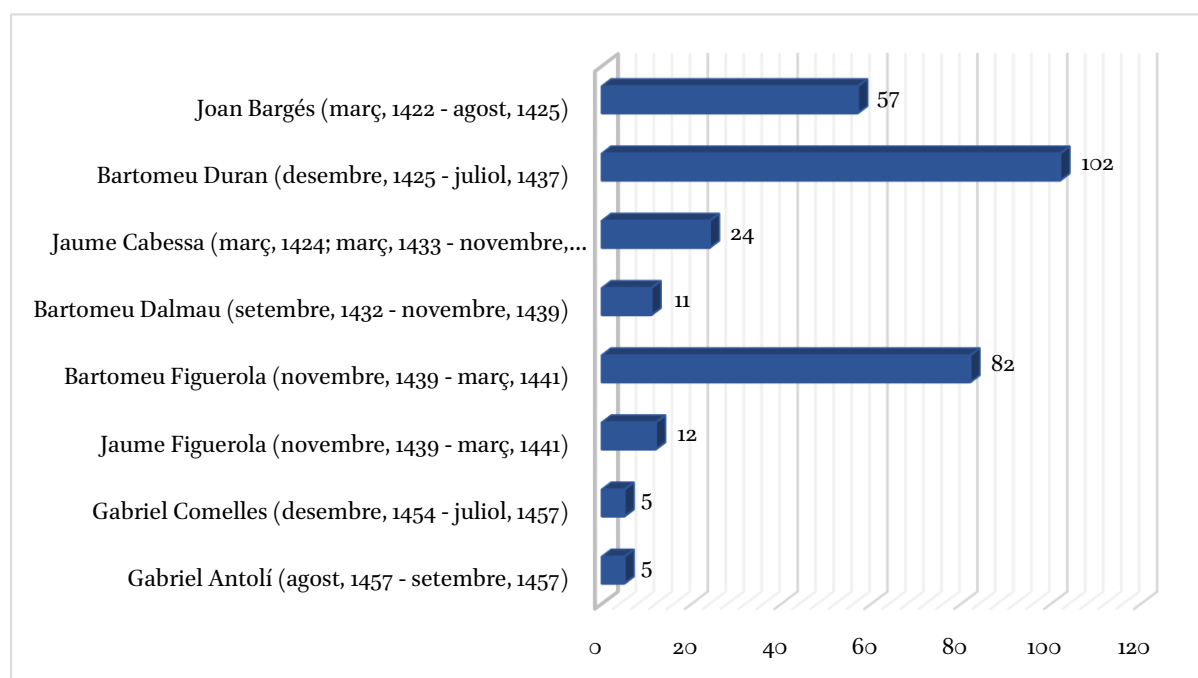
¹⁴²⁸ Queden excloses les subhastes fetes amb els béns d'algun difunt que apareix identificat en l'encant. Probablement els beneficis que se'n traurien de la venda servirien per resoldre algun deute que la persona tindria pendent. És el cas, per exemple, de la subhasta feta el 3 de març de 1425, on es van vendre els béns mobles de Pere Torres, mort en l'hospital. Els ingressos bruts de l'encant van ser de 130 s., 6 d. b. En efecte, aquests van servir per pagar els 67 s. b. que devia al sagristà de Santa Maria de la Mercè i, també, per pagar 30 s., 6 d. b. que devia a Angelina, *fembra pública* que estava en la Volta d'en Torra. Descomptades les despeses de l'encant, els ingressos nets van acabar sent 22 s., 6 d. b. AHBC, 179, reg. 11007, s/f (03-IV-1425).

¹⁴²⁹ «die martis XIII novembres anno predicto [...] vendidit in encantum publico in platea Sancti Jacobi dicte civitatis plus offerentibus de mandato Bernardi de Boneto, procuratoris dicti hospitalis, bona subscripta que fuerunt mortuorum qui in dicto hospitali dies suos finierunt extremos a quinta die mensis octobris proxime lapsi usque per XIII diem presentis mensis novembris». AHBC, 179, reg. 11007, s/f (14-XI-1430)

indiquen que els objectes venuts eren aquells que s'havien acumulat durant diversos mesos abans de la celebració de la subhasta.¹⁴³⁰

La necessitat més o menys immediata de liquiditat per part de l'hospital podria haver estat una de les raons per les quals alguns lots van ser venuts amb més celeritat que d'altres. Tanmateix, la decisió podria haver estat condicionada per la voluntat d'acumular un cert nombre d'objectes abans de portar-los al mercat. En cap cas, però, el retard d'algunes subhastes i la conseqüent acumulació de béns va ser una voluntat d'estalvi sobre les despeses associades a la subhasta. Els emoluments d'aquells que intervenien en l'encant no eren pas fixes, si bé eren una part percentual dels ingressos que les pròpies vendes havien generat.

Gràfic 10. Mencions de corredors públics al servei de la Santa Creu (1422-1457).¹⁴³¹

L'èxit –o el fracàs– dels encants de l'hospital depenia d'un ofici que era central en el mercat, el corredor de coll, un professional especialitzat en les subhastes d'objectes de segona mà, l'arrendament d'impostos i, també, de drets senyorials. Les aptituds que tenia com a venedor i la clientela que podia reunir eren factors a tenir en compte en el moment de contractar un corredor o un altre. És per aquest motiu que des de la Santa Creu es va dipositar certa confiança en alguns

¹⁴³⁰ «die sabbati que fuit undecima dies mensis septembris [...] vendiderunt in encantum publico in platea Sancti Jacobi dicte civitatis instanciam Bernardi de Boneto, procuratoris hospitalis Sancte Crucis Barchinone, bona infrascripta que fuerunt mortuorum qui in dicto hospitali dies suos finiverunt extremos a secunda die mensis marcii proxime preterit usque in presentem diem». AHBC, 180, reg. 11008, s/f (11-IX-1434).

¹⁴³¹ El gràfic és d'elaboració pròpia a partir de les dades de AHBC, 179, reg. 11007; AHBC, 180, reg. 11008 i AHBC, 1011, reg. 25698.

d'aquests professionals i, sempre que va ser possible, s'intentà comptar amb els mateixos corredors per pregonar les subhastes. Si observem el **Gràfic 10** podrem entendre millor aquest fet.

Les dades que s'inclouen en el **Gràfic 10** representen el 86% dels encants analitzats i inclouen el nom dels corredors que van ser requerits per la institució un mínim de cinc vegades entre 1422 i 1457. De tots ells, només tres són els que destaquen sobre la resta del grup. Joan Bargés, Bartomeu Duran i Bartomeu Figuerola van realitzar, respectivament, cinquanta-set, cent-dos i vuitanta-dos encants per a la Santa Creu. En total van pregonar el 80,87 % de les subhastes representades.

No només ens interessa veure el volum de feina que els corredors van assumir. També el fet que tots tres van treballar de forma pràcticament consecutiva per a l'hospital. El primer, entre 1422 i 1425; el segon, entre 1425 i 1437; i el tercer, entre 1439 i 1457. Tot sembla apuntar, doncs, que tots tres van ser els corredors preferits a l'hora d'anunciar i vendre els béns mobles de l'hospital en aquells 35 anys. Quan aquests no estaven disponibles, la Santa Creu va dipositar la seva confiança en altres corredors com Jaume Cabessa, Bartomeu Dalmau, Jaume Figuerola, Gabriel Comelles i Gabriel Antolí, els quals sembla que van ser bons suplents. Encara que no van ser els encarregats d'anunciar tants encants com ho havien fet els tres primers, van acabar sent contractats diverses vegades per l'hospital de la Santa Creu. I de fet, els dos darrers, Comelles i Antolí, apareixen en la documentació notarial identificats cadascun com a «*curritor ac ordinarium dicte domus*».¹⁴³²

Els encants de la Santa Creu ocupaven una part de l'espai físic i sonor de la Barcelona medieval. I el corredor n'era el responsable. Pels carrers de la ciutat es pregonava la celebració d'un encant, a fi de donar a conèixer el moment i el carrer on aquest es realitzaria i també atraure possibles compradors. En el cas de Barcelona, la plaça Sant Jaume i la Llotja eren els espais predilectes per realitzar una subhasta, però qualsevol carrer podia acabar sent vàlid.¹⁴³³

Bastaixos i traginers s'encarregaven de transportar els béns fins el lloc de la subhasta. La majoria dels encants de la Santa Creu es van celebrar a la plaça Sant Jaume, l'espai on es concentraven les escrivanes de la ciutat i, particularment, la dels notaris que signaren la majoria dels contractes de l'hospital de la Santa Creu durant el segle XV. També altres punts coneguts de la ciutat van acollir les subhastes del centre, com la Llotja –a dins o fora– o el mateix hospital.

A vegades, el carrer on estava la casa del difunt podia ser un lloc propici per celebrar l'encant. És el cas dels béns de Margarida, muller de Bernat Saclaposa, que, estant ella en l'hospital «*detinetur per infirmitate*», van ser venuts davant del seu portal, en el carrer dels Pellers.¹⁴³⁴ Encara que en l'encant registrat no apareix el nom de cap comprador, podem pensar que la decisió de celebrar la subhasta en un lloc tant concret responia a la voluntat de captar l'atenció dels veïns en la venda dels seus béns personals. En efecte, la tria del lloc podia estar lligada al seu antic propietari o al tipus d'objectes que s'estaven venent. Un altre exemple el trobem el 22 de març de 1429, quan el claustre de la Seu va acollir una subhasta. A l'hospital hi havia tot un seguit de llibres litúrgics, que «*erant*

---

¹⁴³² AHBC, 1011, reg. 25698, ff. 54v-55v i 55v-57r.

¹⁴³³ Vegeu el **Mapa 5** en l'**Apèndix 2**.

¹⁴³⁴ AHBC, 179, reg. 11007, s/f (23-I-1428).

antiqui temporis et modici valoris, sic quod in nichilo serviebant». Segurament, el corredor de l'encant va pensar que els canonges de la Seu s'interessarien per aquestes obres, però tan sols mossèn Cases va comprar un psaltiri. La resta se les va quedar un llibreter, a excepció d'un missal que va ser comprat pel barquer Jaume Canyadell.¹⁴³⁵

Quin era el millor moment per dur a terme una subhasta per a l'hospital? *A priori*, no sembla existir cap preferència, si bé s'havien de respectar un seguit d'ordinacions municipals. Tot i ser una referència indirecta inclosa en una rúbrica d'ordinacions de mitjan segle XV, sembla que la primera normativa dataria de 1296, quan es va establir que

que algun corredor no gos fer ne parlar mercat en dicmenge, Nadal, Ninou, Aparici, Pascha, Assenció, Sinquagésima, festes de nostra Dona, de Santa Creu, Santa Eulàlia, *Omni Sanctorum*, de algunes honor o mercaderies, sots ban de XL sous e privació de son ofici. E lo mercat no haie valor, ne algú en les dites festes no gos tenir obrador ubert ne taula parada de revenderia, sots dit ban.¹⁴³⁶

Amb el temps, però, la restricció va ser aplicada a noves jornades per raons diverses: era la celebració d'una festivitat concreta, en aquell dia no hi havia mercat o, fins i tot, els forns de la ciutat estaven tancats.¹⁴³⁷

Si el lot d'un encant era massa gran i/o contenia objectes que eren realment pesants, les vendes podien durar més d'un dia. L'exemple més clar el tenim amb la subhasta dels béns de Ramonet *lo ferroveller*, que va durar sis jornades, totes elles prop de la Volta dels candelers de seu, on es van subhastar tota mena d'estris i materials de ferreria.¹⁴³⁸

Falta per veure quines persones van acabar comprant els béns que eren subhastats. Encara que no totes van quedar identificades, a moltes els hi podem posar nom i cognom i, a vegades, en podem conèixer, fins i tot, la professió.¹⁴³⁹

A primera vista, els encants estudiats mostren una representació àmplia de la societat baix medieval barcelonina. Tothom hi podia trobar quelcom per satisfer algunes necessitats bàsiques, interessos professionals o gustos particulars. Així, per exemple, en un únic encant podem arribar a trobar un mariner comprant una cota folrada amb drap negre, algú altre adquirint una viola i un

---

¹⁴³⁵ AHBC, 179, reg. 11007, s/f (22-IV-1429).

¹⁴³⁶ AHCB, 01/1G-38, Rúbrica d'Ordinacions, f. 74r.

¹⁴³⁷ «Ítem, que negún corredor ne cridador públich no gos fer encant en la plaça de Sent Jacme lo dia de la festa de Sent Miquel, ne lo dia de la festa de Sent Jacme e Sent Cugat. E qui contra farà pagarà per ban, cada vegada, X sous». També, «encara que negún corredor ne cridador públich qui us del dit ofici no gos portar roba ne encantar públicament per la ciutat a dia de festa que los forns no colguen ne plaça no-s tenga. E qui contra farà pagarà per ban X sous». AHCB, 1B.I, Llibre del Consell, 14, f. 29v, citat per García Marsilla, J. V., Navarro Espinach, G., Vela Aulesa, C. (2015), "Pledges and Auctions: The Second-Hand Market in the Medieval Crown of Aragon" dins *Il commercio al minuto. Domanda e offerta tra economia formale e informale. Sec. XIII-XVIII Atti delle "Settimane di Studi" e altri Convegni*, 46, Firenze, University Press, p. 301.

¹⁴³⁸ AHBC, 179, reg. 11007, s/f (11-IX-1431; 12-IX-1431; 13-IX-1431; 18-IX-1431; 03-X-1431; 10-X-1431).

¹⁴³⁹ En total comptem amb una mostra de 470 compradors. Vegeu la **Taula 24** i la **Taula 26** en l'**Apèndix 3**.

mestre d'esgrima comprant «unes spasses, e tres broques, e dos barrets e un parell de guants de jugar de sgrima», les quals, segurament, servien per la formació dels seus aprenents.¹⁴⁴⁰

Els compradors que apareixen en les subhastes de l'hospital es poden classificar en dos grups diferents. Un primer estaria format per aquelles persones vinculades a un ofici en concret. El segon correspondria als propis treballadors de l'hospital.¹⁴⁴¹ Partint d'aquesta primera divisió, en un segon estadi és possible veure, per una banda, quins van ser els sectors professionals més presents en el mercat d'ocasió i, per altra, quins els treballadors de la Santa Creu que s'hi apropaven.

Pel que fa la primera divisió, he pogut detectar fins a 392 persones amb una ocupació laboral definida que, alhora, es concreten en 84 oficis diferents.¹⁴⁴² En la seva majoria són homes, a l'excepció de tres casos: dues hostaleres i una pescatera.¹⁴⁴³ Es tracta d'una representació bastant àmplia del teixit laboral de la ciutat. Amb tot, però, hi ha certs sectors professionals que destaquen en aquest mercat de segona mà.

Les subhastes eren especialment atractives per aquells que cercaven eines de treball a un preu més assequible, primeres matèries o peces que es poguessin fàcilment reconvertir. Per aquesta raó, quan el corredor anunciava la subhasta dels béns d'un difunt dedicat a un ofici concret despertava l'atenció d'altres professionals del mateix sector. Serveix d'exemple l'encant ja citat dels objectes de Ramonet lo ferroveller, que va comptar amb la presència de diversos ferrovellers de la ciutat, com Pons Agustí, Joan Calders, Bonanat Esquert, Pere de Lentó, Rafael Pla, Antoni Pellicer, i Pere Serra.¹⁴⁴⁴ També la subhasta dels béns del notari Bernat Vendrell, on llibreters, notaris i, fins i tot, un aprenent van trobar diverses obres que eren del seu interès.¹⁴⁴⁵

Entre totes les professions consignades, però, els més interessats pels objectes que es portaven a vendre van ser els professionals del món del tèxtil. Concretament, els pellers formen el grup que més compres va fer. L'interès d'aquests professionals pels encants de la Santa Creu és realment aclaparador, car representa el 35,45% dels oficis registrats. En números absoluts parlem de 139 pellers, que són seguits de lluny per altres professionals com ferrovellers (5,1%), notaris (4,59%), revenedors (3,31%), sastres o matalassers, els quals també trobaren objectes del seu interès entre els

---

¹⁴⁴⁰ AHBC, 1011, reg. 25698, ff. 15r-17r.

¹⁴⁴¹ Entre els encants de la Santa Creu és realment difícil trobar familiars propers al mort entre els compradors. Recordem que molts d'aquests béns pertanyien a difunts intestats i sense successors legítims. Per aquest motiu no he inclòs una categoria diferenciada dins de la classificació. García Marsilla, J. V. (2008), "La vida de las cosas. El mercado de objetos de segunda mano en la Valencia medieval", ponència presentada en el congrés *Pautes de consum i nivells de vida al món rural medieval*, València, 2008, p. 29.

¹⁴⁴² Vegeu la **Taula 25** en l'**Apèndix 3**.

¹⁴⁴³ AHBC, 179, reg. 11007, s/f (14-III-1424) i (11-VIII-1427).

¹⁴⁴⁴ AHBC, 179, reg. 11007, s/f (11-IX-1431).

¹⁴⁴⁵ Entre els llibres venuts trobem un *libre de còmput*, un *libre apelat "Ovidi"*, una *Retòrica* de Ciceró, un *libre apelat "Pere Blasenç"*, un *libre apelat "Puetria nova"*, un *libre apelat "P. de les Vinyes"*, un *libre apelat "Johannis Boquaci"*, un *libre apelat "Alberta"*, unes *Històries Troianes*, el *Desè* i un *libre apelat "Patriarca"*, entre altres. També s'inclouen obres relacionades a l'aprenentatge del notari i a l'exercici de la seva activitat, com un formulari d'actes eclesiàstics, un llibre anomenat *Ultimes Voluntatibus*, un altre formulari, unes regles de dret o, fins i tot, un *Rolandí del art de notaria*, que va ser adquirit per un escriptor que sembla que s'estava formant amb el notari Joan Carreres. AHBC, 180, reg. 11008, Plec solt (10- III- 1443).

encants de la Santa Creu. La distància que separa el primer col·lectiu dels altres s'explica, sobretot, pel fet que un important nombre dels objectes que es portaven a mercat era la roba dels propis difunts en l'hospital. Una roba que a vegades apareix definida com a sotil, esquinçada, trencada, dolenta, oldana o apedaçada, que es venia per un preu baix i que aquells pellers, professionals de la venda de roba de vestir i de la llar, comprarien, la farien servir per confeccionar-ne de nova i, finalment, la revendrien. Juan Vicente García Marsilla, que ha estudiat a bastament els pellers a València, defineix aquest col·lectiu com els veritables experts del mercat d'ocasió. Eren capaços d'identificar ràpidament les peces de major qualitat i, alhora, eren hàbils en transformar peces de roba ja usades i vendre-les com si fossin noves.¹⁴⁴⁶ En suma, podem dir que els pellers van ser el grup més representat entre els oficis experts en el reciclatge i el reaprofitament que apareixen en els encants de l'hospital. Però com he indicat, aquests professionals no van ser els únics.¹⁴⁴⁷

Voldria cloure l'anàlisi d'aquesta primera divisió amb un darrer col·lectiu, que no s'agrupa en una categoria professional única però sí que es pot estudiar de forma conjunta. Em refereixo als professionals que participaven d'una manera o altra en les tasques directament relacionades amb l'encant, és a dir, el notari redactor i els corresponents testimonis, el corredor i els bastaixos. Tots ells, en major o menor mesura, van participar de les subhastes. Coneixien quins objectes s'estaven venent i podien aprofitar l'ocasió per adquirir allò que era del seu interès. No obstant, la presència del corredor entre els compradors és, però, rellevant. Tal com altres estudis han apuntat, els corredors de la ciutat tenien explícitament prohibit adquirir qualsevol bé que ells mateixos haguessin pregonat i, segons les ordinacions de 1338, qui contravingués aquesta normativa no només hauria de pagar una multa de 60 s.b., sinó també perdria l'ofici.¹⁴⁴⁸ Desconec l'aplicació real d'aquesta regulació, però no sembla que fos del tot respectada vista la constant presència del corredor entre els compradors dels encants que ell mateix havia pregonat.

---

¹⁴⁴⁶ Així van ser representats en unes ordinacions de la ciutat del Túria a mitjans del segle XV que intentaven regular el frau que alguns pellers practicaven. «Ítem, fon proposat en lo Consell per alguns prohoms del offici o mester de pelleria e consellers de la ciutat en l'ayn present que, com alcunes persones usants del dit offici cometen e facen aclunes fraus en aquell offici e mester, trametén roba vella a molí draper e rentan aquella per maneres no legudes en dampnatge de la cosa pública, car tal persona cuyda comprar bona vestidura e complida, la qual per lo dit amoliment e tirament encontinent en temps pluvials e en altra manera, jassia que sien prou complides en larguea, torne en l'estament o condició que eren ans del amoliment». Furió, A., García-Oliver, F. (eds.) (2007), *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València I (1296-1345)*, València, Publicacions de la Universitat de València, pp. 482-483. Citat per García Marsilla, J. V. (2016), "Expertos de lo usado. Pellers, ferrovellers y corredors de coll en la Valencia medieval", dins Feller, L., Rodríguez, A. (eds.), *Expertise et valeur des choses au Moyen Âge II. Savoirs, écritures, pratiques*, Madrid, Casa de Velázquez, p. 357.

¹⁴⁴⁷ Vegeu la Taula 25 en l'Apèndix 3.

¹⁴⁴⁸ «Ordonaren los Consellers, els prohoms de la ciutat, per esquivar tota frau, que negún corredor de qualibus condició sia ne gós comprar, ne ésser comprador per revendre en son ofici, ne sa muller, ne sa companya, sots color de lur necessari, negunes robes, sien de peya, o draps o qualibus altres robes. E qui contra ferà, que pach per ban LX sous e que perda l'ofici». AHCB, 1B.I, Llibre del Consell, 14, ff. 28 v-30r, citat per García Marsilla, J. V., Navarro Espinach, G., Vela Aulesa, C. (2015), "Pledges and Auctions: The Second-Hand Market in the Medieval Crown of Aragon" dins *Il commercio al minuto. Domanda e offerta tra economia formale e informale. Secc. XIII-XVIII Atti delle "Settimane di Studi" e altri Convegni*, 46, Firenze, University Press, p. 313.

Pel que fa la segona divisió s'han pogut identificar 78 persones¹⁴⁴⁹ i 26 càrrecs diferents.¹⁴⁵⁰ La majoria d'aquests eren servidors de l'hospital, tot i que també trobem infermers, barbers o procuradors, entre altres. Tots ells haurien estat compradors avantatjats respecte els altres, ja que coneixien abans que ningú els béns que es portaven a vendre. Per aconseguir alguns dels objectes, però, s'haurien de desplaçar fins el lloc de l'encant, car les ordinacions de l'hospital prohibien explícitament que es pogués repartir entre algun

servidor o domèstich del dit hospital, alguna de les damunt dites robes ni qualsevulla altra cosa gran o pocha si donchs no u feya per ordinació e exprés manament dels honorables administradors.¹⁴⁵¹

5.5 Després de l'encant. Els ingressos i les despeses

Els beneficis obtinguts en les subhastes analitzades són la darrera qüestió a tractar. Gràcies als sumatoris que s'inclouen al final dels encants és possible saber quin era el resultat final de cada subhasta, ja que en els dits instruments no només es van registrar els ingressos, sinó les despeses que l'encant havia generat. Més encara, és possible reconstruir amb forces garanties la percepció mensual i/o anual que la Santa Creu tingué sobre els béns mobles encantats.

Podem fer servir els valors que proporciona el *Llibre de caixa* de 1430-1431 per contrastar-ne la fiabilitat. En l'instrument la quantitat total registrada per raó de la subhasta de béns mobles ascendeix a 3.816 s., 6 d.b. i correspon al període d'un any a comptar des del mes d'abril de 1430¹⁴⁵² Al dit valor, però, s'han de restar els 486 s.b. corresponents a la venda i definició feta a l'almoïna de Vic de 3 morabatins (27 s.b.) que l'hospital rebia sobre un obrador a Barcelona.¹⁴⁵³ Així doncs, el total registrat en el dit *Llibre de caixa* per la venda de béns mobles va ser de 3.330 s., 6 d.b., que és exactament la mateixa quantitat a la qual ascendeixen el total dels encants registrats en el llibre d'encants per les mateixes dates.

---

¹⁴⁴⁹ No s'inclouen en aquest còmput aquells compradors que apareixen identificats únicament pel càrrec que ocupen en l'hospital. Vegeu la **Taula 26** en l'**Apèndix 3**.

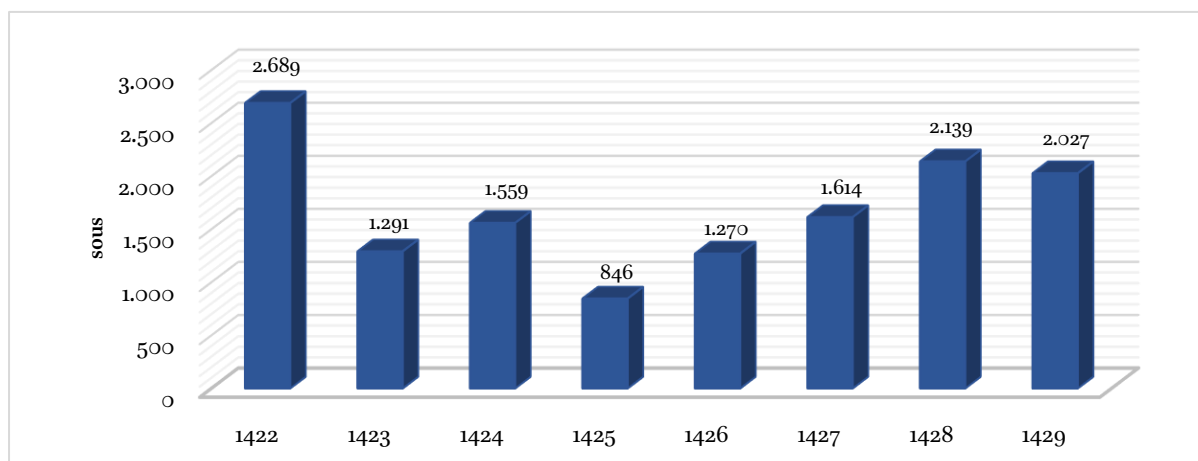
¹⁴⁵⁰ Vegeu la **Taula 27** en l'**Apèndix 3**.

¹⁴⁵¹ AHSCP, Llibre d'ordinacions de l'Hospital, f. 6v, editat per Marcé Sánchez, J. (2017), *El llibre d'ordinacions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505), Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster), p. 125.

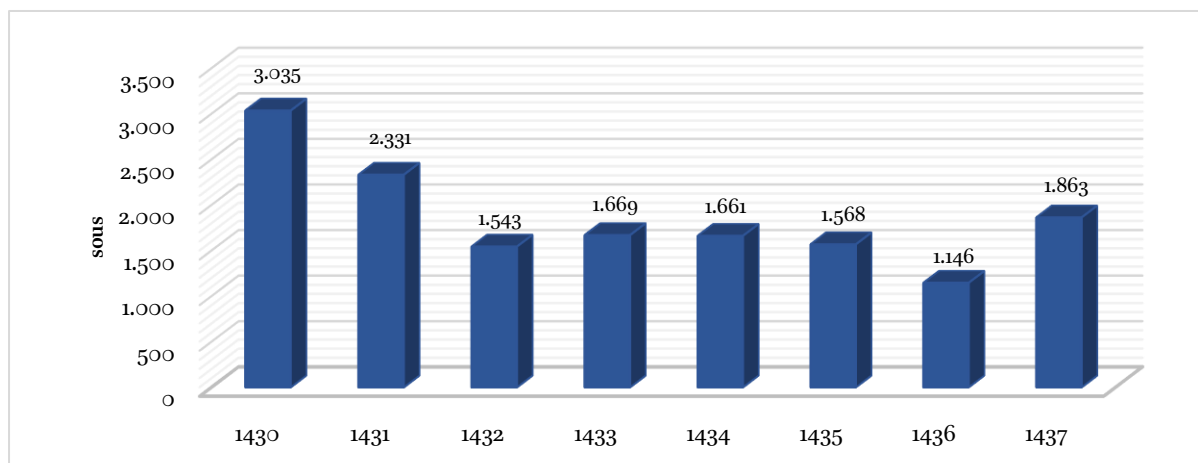
¹⁴⁵² AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa 1, ff. 33r-34v. Sense tenir en compte els diners, és la mateixa quantitat que s'indica en Sánchez Martínez, M. (2014), "Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arribas Balaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo. 1300-1700*, Lleida, Milenio, p. 182.

¹⁴⁵³ AHSCP, Llibres de comptabilitat, vol. IV, inv. 1, Llibres de caixa 1, f. 33v.

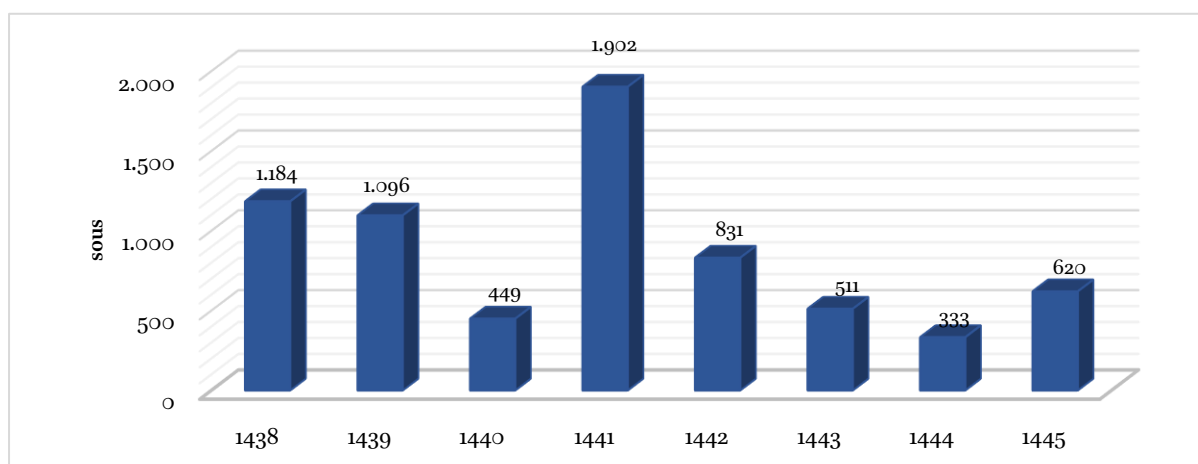
Gràfic 11. Ingressos per la venda d'encants (1422-1429).¹⁴⁵⁴

Gràfic 12. Ingressos per la venda d'encants (1430-1437).¹⁴⁵⁵

Gràfic 13. Ingressos per la venda d'encants (1438-1445).¹⁴⁵⁶

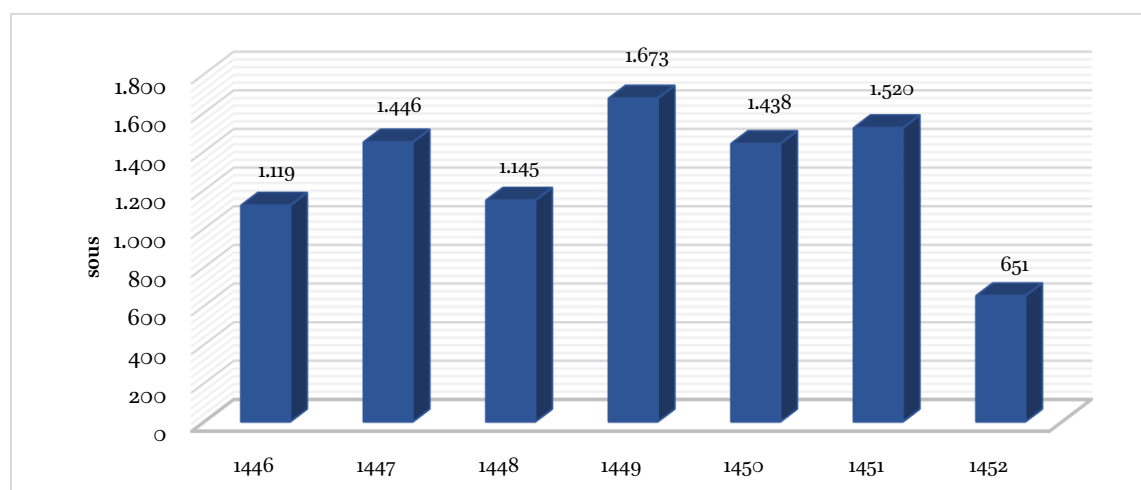

¹⁴⁵⁴ El gràfic és d'elaboració pròpia a partir de les dades de AHBC, 179, reg. 11007.

¹⁴⁵⁵ El gràfic és d'elaboració pròpia a partir de les dades de AHBC, 179, reg. 11007 i AHBC, 180, reg. 11008.

¹⁴⁵⁶ El gràfic és d'elaboració pròpia a partir de les dades de AHBC, 180, reg. 11008.

Gràfic 14. Ingressos per la venda d'encants (1446-1452).¹⁴⁵⁷

Acceptada la validesa dels llibres d'encants a l'hora de reconstruir els ingressos de la Santa Creu per raó de la subhasta d'objectes, podem estudiar-ne l'evolució amb els Gràfics 11, 12, 13 i 14. Cadascun d'aquests comprèn períodes de vuit anys –exceptuant el darrer, que és de set– amb els totals nets percebuts de les respectives anualitats.

Un dels primers elements a destacar d'aquests ingressos és la seva irregularitat. Exceptuant els anys entre 1432 i 1435, tots els períodes mostren importants oscil·lacions. En comparació amb altres ingressos ja analitzats, com la subvenció municipal o els arrendaments de rendes, per posar dos exemples, els beneficis que generava el mercat d'objectes de segona mà eren imprevisibles. Però no hi ha dubte que ajudaven a fer front als pagaments diaris del centre. Tot i la seva variabilitat i el seu modest valor, els ingressos que eren fruit dels encants no requerien cap inversió prèvia. Eren el resultat final de l'activitat assistencial que es dispensava i, també, de la gestió ordenada i controlada d'aquells objectes.

Abans de concloure, un cop vistes les entrades percebudes, cal esmentar les despeses que els encants generaven. Totes les subhastes tenien uns càrrecs associats regulars, que eren els salaris del corredor, dels bastaixos i del notari que redactava l'encant. A més, eventualment, calia resoldre altres despeses, com els deutes que algun dels difunts tenia pendents. I això podia provocar que els ingressos nets fossin certament pobres o, fins i tot, negatius. Per exemple, així ho veiem en l'encant celebrat el 14 de març de 1424 amb els béns del sabater Bernat Roig. Encara que els ingressos bruts ascendien a 81 s., 2 d.b, aquests no van ser suficients per cobrir tots els pagaments que s'havien de fer. El problema no van ser ni les despeses del corredor (1 s., 6 d.b.), ni del bastaix (1 s., 6 d.b.) ni del notari encarregat de redactar l'inventari i l'encant dels béns (9 s.b.). Tampoc del lloguer pendent de la casa on Bernat vivia (3 s.b.). Altres deutes que el difunt sabater tenia i que el veguer havia ordenat pagar van ser el veritable dilema (73 s., 10 d.b.). Per aquesta raó el procurador de l'hospital va haver

¹⁴⁵⁷ El gràfic és d'elaboració pròpia a partir de les dades de AHBC, 180, reg. 11008.

de pagar 7 s., 8 d.b. a diferents creditors d'en Bernat; uns diners que li van ser retornats amb els beneficis generats en la següent subhasta que va ser celebrada.¹⁴⁵⁸

D'ençà 1405, doncs, l'hospital de la Santa Creu va comptar amb una font més que contribuiria al seu sosteniment. Encara que els ingressos que generaven els encants no eren comparables a altres fonts, aquests no deixaven de ser importants. De fet, les ordinacions incloses en el reglament de l'hospital així ho demostren. Alhora, és important insistir en una altre element, i és que el mercat de l'encant era un dels espais més importants de moviment de moneda dins de la ciutat. Com d'altres actors, la Santa Creu hi trobaria la possibilitat d'adquirir liquiditat de forma ràpida i així poder atendre a les constants despeses que delmaven les arques de la institució.¹⁴⁵⁹

---

¹⁴⁵⁸ El retorn dels diners quedà registrat en l'encant del 12 de març d'aquell mateix mes, on s'indicà que de l'encant van fer «abatre VII sous, VIII diners, los quals lo dit Bernat Dossa havia mes pagat l'encant passat». AHBC, 179, reg. 11007, s/f (14-III-1424).

¹⁴⁵⁹ García Marsilla, J. V., Navarro Espinach, G., Vela Aulesa, C. (2015), "Pledges and Auctions: The Second-Hand Market in the Medieval Crown of Aragon" dins *Il commercio al minuto. Domanda e offerta tra economia formale e informale. Secc. XIII-XVIII Atti delle "Settimane di Studi" e altri Convegni*, 46, Firenze, University Press, p. 304.

Conclusions i bibliografia

CONCLUSIONS

The time has come to conclude this doctoral thesis and to connect its two main subjects: the roots of the patrimony of the Hospital of the Holy Cross and its financing mechanisms. All along this study, both topics have been independently analysed to uncover the economic hurdles of the hospital. Now is the moment to summarize the four parts in order to underline and link our main contributions.

At the dawn of the 15th century, Barcelona faced the challenges of hospital unification. By the time the councillors were expecting the entrance of Queen Mary, the winds were blowing in favour of the hospital reform. Although the honours given to her majesty were not strictly related with the phenomenon, they were a singular and clear evidence of the tight relation that tied Barcelona and the monarchy together. Indeed, thanks to the royal couple, the bishop of Barcelona, and Pope Benedict XIII, the unification of six small hospitals promoted by the cathedral chapter and the Council was a success. The harmonious relation between these institutions favoured the creation of a large hospital, with which they sought to overcome the scarcity and difficulties that the ancient centres suffered from.

The endowment of the Hospital of the Holy Cross was stated in 1401. Its promoters decided to transfer the patrimony of the old hospitals to the new institution. This turned the Hospital of the Holy Cross into an important landlord that perceived large sums of urban and rural rents. The transmission and reception of the endowment was executed during the first decade of the century, while the first chambers of the new Hospital were being built. In fact, the control and management of these new properties was of the foremost importance for the Hospital's administration, since the income from this newly received patrimony had to cover part of the expenses of the construction of said chambers.

Utility and convenience were the main axes of the first patrimonial strategy. The administrators of the Hospital used emphyteutic leases to mobilize some of the goods of the endowment to perceive initial incomes. Indeed, few months after the birth of the Hospital, its administrators parcelled the chambers and the orchards of some of the ancient hospitals. As we have seen, not all of them were modified, since some of the centres continued to operate, now under the supervision of the Holy Cross. After the process of parcellation, the administrators signed the firsts contracts with which they perpetually leased the right of use of those goods to different tenants. The same strategy was applied on part of the fields the hospital had outside Barcelona. Large vineyards, like the one from la Granada and the Safamada, were divided into smaller parcels of land and perpetually rented.

Making the lots smaller was a method to make them more affordable and agreeable to investors, but this idea should be explained within the spatial context to which those lots belonged. Outside the city, vineyards and fields were split into smaller units to perpetually lease their use to

tenants that were looking to enlarge their farms. They could work the land themselves, but they most probably subleased their use to others.

Inside the city, the parcellation of some of the ancient hospitals had the same objective. Certain buildings were divided into different plots to rent their use afterwards. But the yards were subjected to a different strategy. The emphyteutic contracts of those urban plots included special conditions that forced the tenants to improve them. The administrators of the Hospital of the Holy Cross wanted to increase the value of those properties. The parcellation of the yard that surrounded the Hospital of Pere Desvilar is a clear example of these obligations. As it has been shown, the tenants that signed the leasing contracts for the use of the plots had to build houses and workshops in the following years. They also had to pay the costs of the reform, which explains why some of them declined the contracts.

Once the emphyteutic contracts were signed, the Holy Cross received its first incomes. The new tenants had to pay the so-called cost of entrada, the tax that granted them the rights over the property. This money helped the Hospital to cover part of the expenses of the construction of the new building.

After the right of using those goods was perpetually leased, the Hospital would start perceiving the rents. The new ones were paid aside the older ones the Holy Cross received with the endowment. But that was not enough. The institution was struggling to cover the debt of the construction of the building, so its governors found another solution. «*Ad finem debitum deducendo*», at least 148 rents were sold in just five years at the beginning of the century. The burning needs of the Hospital justified the alienation, which provided a minimum of 194,755 solidos. The huge number of rents that were on sale sparked the interest of many investors. It looked like a good opportunity to acquire a lot of property titles in a very short time. But this hypothesis must be deepened by further studies on Barcelona's land market in the 14th and 15th centuries.

At the same moment these managements were carried out, there were other issues to be addressed. Some rents were still being paid as a share of the harvest, but the fertility of the land was not as rich as it was decades before. The administrators of the Holy Cross decided to modify the modality of payment of the rents. They agreed with the tenants to replace the share of the harvest by a fixed rental. Revising the rents was part of a process of conversion already started in other regions during the 14th century. But why was it not done before? We do not know why the administrators of the ancient hospitals decided to keep receiving the payment of some rents as a share of the harvest, but for us, it is a clear sign of the actualization of the management done by the new administration.

The study of the notarial documentation has contributed to identify the aforementioned patterns of management. Setting aside the strategies of the administrators of the Hospital, we have provided new data about the contribution of the six hospitals to the endowment. It has been possible to uncover that the immovable goods that belonged to the hospital founded by the merchant Pere Desvilar were not given to the Holy Cross. As we have seen, there is no single trace

of its patrimony in the *Capbreu* of the Hospital of the Holy Cross, excepting the chambers of the Hospital that were probably built during the 1370's reform. The absence of contribution would have been linked to the testamentary restriction of the founder of the hospital, who did not allow its resources to be managed by an ecclesiastical institution. However, further research will be necessary to fully understand the repercussions of the reformation of this institution in the 1370s.

The study of the patrimony that belonged to the ancient hospitals has some limitations. As it has been stated, it has not been possible to provide an exact number of the goods that were transmitted to the Holy Cross. Nonetheless, an index of the tenants of the Hospital made during the 16th century has given us interesting results. Its study offers some proof of the contributions made by each hospital. While 7% of the tenants were linked to the hospitals that were under the scope of the city council, the rest (which is the 93%) belonged to the centres that were supervised by different ecclesiastical institutions. Even if this data cannot fully quantify the exact number of properties, it clearly indicates that the contribution made by the *hospital d'en Colom*, *hospital del canonge Vilar*, *hospital dels mesells* and the *hospital de Santa Eulàlia* was greater than the contribution made by the other two.

After detecting this high difference, we wondered if it was addressed by the promoters of the Hospital. Did they contemplate any kind of compensation? We do not have any documentary source that mentions something of the like. However, we noticed that in 1407, when the first *Capbreu* was almost finished and the Hospital started to have some financial problems, the city council lent an annual subsidy of 3,000 florins to help the Hospital, since its rents were not enough to cover its expenses. Therefore, we could consider that the response offered by the Council was conditioned by the meagre contribution of the hospitals that were under its tutelage.

Although the value of the subsidy granted in 1407 dwindled until it was finally abolished in 1482, it was one of the institution's most important incomes during almost a century. But as we have seen, it was not the only one. Through the fourth part of the thesis we have analysed the other financing methods.

The Hospital of the Holy Cross was the recipient of several legacies and donations. To make a donation was an act of charity and love towards God, the poor, and the sick. The Hospital was at the centre of the relation established between the donor and the receivers. But behind this mediation, there was the hope of receiving a spiritual reward and, sometimes, the expectation of a material reward. Thanks to the indulgences granted to the Hospital, everyone who made a donation or expressed their devotion to the institution would be rewarded with the relaxation of their penance. Some people also used donations as a method to establish a lifelong bond with the Hospital to ensure their protection and, sometimes, their nourishment and sustainment.

Collecting alms was another important financing mechanism. The representativeness gained by the Hospital of the Holy Cross during the 15th century contributed to the collection of alms. Indeed, the network of questors of the Hospital ended up being one of the best known around Catalonia. But their fame was not without controversy. In fact, questors did not enjoy a good

reputation. They were accused of possessing counterfeit indulgences and bishop licenses that allowed the collection of alms in a certain bishopric. This is the main reason behind the complex bureaucracy that regulated their activity.

The study of the collection of alms has given interesting outputs about its management. As we have seen, the administrators of the Hospital of the Holy Cross used two different systems. From the walls of the city inwards, a web of questors nominated by the institution took charge of the collection. Every week they went from one church to another, announcing the necessities of the Hospital, and begging for alms. The money they perceived was delivered to the *infermer* who, afterwards, would give it to the procurator who, when needed, would use it to pay daily expenses.

Outside Barcelona, the collection of alms was not managed directly. The governors of the Holy Cross leased the questorship of the Hospital by using short-term leasing contracts. The lessees would pay the price of the lease and would keep for themselves the profits of alms collecting in different churches and religious houses of one or more bishoprics. The study of these leases has shown the existence of certain people specialized in collecting alms, either individually or in association with other relatives or colleagues. Many of them leased the questorship of the Holy Cross in different bishoprics of Catalonia. Since in these dioceses there were many churches and religious houses where to ask for alms, the lessees necessarily had to have a network of collectors or procurators that would receive the alms for them. However, it is very likely that those lessees ended up subleasing the questorship of the Holy Cross to others. Thus, we could say, without fear of contradiction, that collecting alms during the 15th century ended up being a private business for many.

Selling second-hand goods was another source of income for the Hospital, although this method was less productive than the others. Thanks to the royal privilege granted by King Martin I in 1405, the Holy Cross had the right to benefit from the belongings of the people who died in the hospital without a will or without legitimate heirs.

The management of legacies, donations, alms, and the belongings of the dead inside the Hospital shows how relevant they were for the institution. In the statutes of 1417, as well as in the following ones, the administrators defined how each of these goods should be controlled. They did not only articulate a network of workers who oversaw them, but they also codified their organisation and functioning. In this thesis we have talked about the close collaboration between the procurator of the Hospital (*receptor de les monedes*) and the notaries of the city to control all the wills that could benefit the Holy Cross. We have also talked about the important amount of documentation generated by the collection of alms to avoid any kind of fraud or forgery; as well as the detailed control of the belongings of those who died in the Hospital. Each single act of management can be understood individually and separately from one another. In fact, this is the methodology we have used to study them. However, they were part of one singular administration, which had a specific way of controlling the funding of the Hospital.

The Hospital administration delegated the perception of these incomes to different employees. For it to be efficient, the administrators designed a highly protocolized organizational chart. Each member of the hospital staff had to deal with specific matters and, at the same time, had to record each of their tasks. This was the main objective of the statutes of 1417, which somehow were inspired by the statutes of the court of King Peter the Ceremonious.

Having a rigorous control of the belongings of the deceased, the legacies, the donations, and the alms was crucial. Good management of its resources would increase its fame and reputation, which would favour more legacies and donations. On the contrary, bad management would translate into the loss of resources, but not only that. Without an effective organization of employees and their tasks, one of the most important achievements of the hospital unification would have been wasted. As it has been stated, the hospital reform of Barcelona allowed to concentrate in a single hospital all the charitable endeavours that were dispersed among the ancient centres.

There were two more funding mechanisms that were essential for the sustainment of the Hospital: emphyteutic rents and perpetual rents (*censals morts*).

We have already mentioned the relevance of the endowment of the Hospital and the management done by its administrators during the first decade of the 15th century. Even if some of the emphyteutic rents that were collected by the ancient centres were sold, many remained in the hands of the Holy Cross. Most of these emphyteutic rents were located outside the city, but some were inside. To manage the collection of these rents, the administrators of the Hospital took the same method they used with the collection of alms. Inside Barcelona, the rents were managed directly by the procurators of the Hospital, but from the city walls outwards, the administrators leased the emphyteutic rents.

Last but not least, perpetual rents took a significant role in the financing of the Hospital, but their importance grew more after its foundation. As we have seen, the acquisition of *censals* increased all along the 15th century, especially thanks to the donations and legacies. Around 1420, we detected a growth in the interest of the Hospital for perpetual rents, which were understood to be a secure mechanism of financing. In fact, the statutory revision of 1428 stipulated that the money obtained from the redemption of annuities, as well as from the sale of different types of rents, had to be spent on the purchase of other perpetual annuities.¹⁴⁶⁰ However, we would like to stress that the approach we have taken has only focused on the study of the acquisition of public debt, which means that, ultimately, the role of the Hospital in the private debt market is left to be analysed. Even so, the results have been interesting. The study of the perpetual rents paid by the *clavari* of Barcelona has shown that the financial relationship between the municipal treasury and the Hospital was not only based on the subsidy of 1407. Barcelona's willingness to not redeem the perpetual annuities of the Holy Cross has been understood as a way of indirect funding. Indeed, the financial aid that Barcelona granted to the Holy Cross during the 15th century is unquestionable.

---

¹⁴⁶⁰ AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 8v-10r. See Document 5 in Apèndix 1.

Furthermore, we have pointed out the role the Hospital might have had regarding the municipal treasury. Several times, its administrators decided to buy perpetual rents issued by Barcelona's treasury to face burning needs. Thus, as Oliver Landolt has pointed out for some German hospitals, the wealth of the Holy Cross would have served as a financial reserve for the city.¹⁴⁶¹ Actually, part of the incomes of the Hospital were deposited in the *Taula de canvi*, the public bank of Barcelona.

Facing its many necessities, the Hospital of the Holy Cross needed diverse financing mechanisms, but also efficient administrators. At the beginning, the patrimony of the ancient hospitals of the unification was fundamental to cover the first expenses of the institution, but soon many other resources contributed to its sustainment. The notarial documentation has been our main path to explore them, which has also given us new insights about the role of the notary inside the Hospital. With this thesis, we hoped to fill some historical gaps. We have therefore achieved our objectives, which were to uncover the roots of the sustainment of a long-lasting hospital, that nowadays still is one of the largest landowners of Barcelona, and that during the Middle Ages enjoyed a considerable reputation among various Mediterranean cities.

---

¹⁴⁶¹ «Nicht wenige Stadträte nutzten die kommunalisierten Spitäler als wichtige Finanzierungsreserve und ließen sich in finanziellen Engpässen vom Spital auch, häufig zu günstigen Bedingungen, Geld leihen». Landolt, O. (2007), "Finanzielle und wirtschaftliche Aspekte der Sozialpolitik spätmittelalterlicher Spitäler", dins Bulst, N., Spieß, K. H. (eds.), *Sozialgeschichte mittelalterlicher Hospitäler*, Ostfildern, Jan Thorbecke, p. 281.

LLISTAT BIBLIOGRÀFIC

Fonts manuscrites, literàries i impresos anteriors a 1600.

- Agustí d'Hipona, *De civitate Dei*, Jose Moran (ed.), Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1965.
- Angela da Foligno, *Il Libro della Beata Angela da Foligno*, Ludger Thier, Abele Calufetti, (eds.), Grottaferrata, Editiones Collegii S. Bonaventurae ad Claras Aquas, 1985.
- Arnau de Vilanova, *Obres catalanes*, Miquel Batllori (ed.), Barcelona, Barcino, 1947.
- Bernat Metge, *Lo Somni*, Stefano Maria Cingolani (ed.), Barcelona, Barcino, 2006.
- Códex de Justinià*, Bruce W. Frier (ed.), Cambridge, Cambridge University Press, 2016.
- Esteve Gilabert Bruniquer, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, 5 vols., Francesc Carreras Candi, Bartomeu Gunyalons i Bou (eds.), Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia, 1912-1916.
- Francesc Eiximenis, *Regiment de la cosa pública*, P. Daniel de Molins de Rei (ed.), Barcelona, Barcino, 1927.
- Francesc Eiximenis, *Dotzè llibre del Crestià*, 1.1, Xavier Renedo i Puig (ed.), Girona, Col·legi Universitari de Girona - Diputació de Girona, 2005.
- Francesc Eiximenis, *Dotzè llibre del Crestià*, 2.2, Curt Wittlin (ed.), Girona, Col·legi Universitari de Girona - Diputació de Girona, 1987.
- Francesc Solsona, *Lucerna laudemiorum: omnia emphyteuseos iura complectens*, Barcelona, 1556.
- Geoffrey Chaucer, *The Canterbury Tales*, Peter G. Beidler (ed.), New York, Bantam Classics, 2006.
- Giovanni Boccaccio, *Decameron*, Amedeo Quondam, Maurizio Fiorilla, Giancarlo Alfano (eds.), Milano, BUR rizzoli, 2013.
- Joan Francesc Boscà, *Memorial històric*, Jaume Sobrequès i Callicó (ed.), Barcelona, Associació de Bibliòfils de Barcelona, 1977.
- Llibre dels judicis. Traducció catalana moderna del Liber Iudiciorum*, Joan Bellés i Sallent, (ed.) Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 2008.
- Manual de novells ardots, vulgarment apellat dietari del Antich Consell Barceloní*, 3 vols., Frederic Schwartz i Luna, Francesc Carreras Candi (eds), Barcelona, Impremta de Henrich y Companyia, 1892.
- Usatges de Barcelona*, Ramon Abadal i de Vinyals, Ferran Valls i Taberner, (eds.), Barcelona, Patronat de la Diputació Provincial, 1913.

Bibliografia

- (1973), *Actas das primeiras jornadas luso-espanholas de historia medieval: A pobreza e a assistència aos pobres na península Ibérica durante a Idade Média (Lisboa, 25–30 de setembre de 1972)*, 2 vols., Lisboa, Instituto de Alta Cultura.
- Ago, R. (2008), “Using Things as Money: An Example from Late Renaissance Rome”, dins Fontaine, L. (ed.), *Alternative Exchanges. Second-Hand Circulations from the Sixteenth Century to the Present*, United States, Berghan Books, pp. 43–60.
- Ainaud, J., Gudiol, J., Verrié, F. P. (1947), *Catálogo monumental de España. La ciudad de Barcelona*, vol. I, Madrid, CSIC-Instituto Diego Velázquez.
- Alart, M. B. (1876), *Documents sur la Géographie Historique du Roussillon*, Perpignan, Typographie de Charles Latrobe.
- Albini, G. (1997), “La gestione dell’Ospedale Maggiore di Milano nel Quattrocento: un esempio de concentrazione ospedaliera”, dins Grieco, A. J., Sandri, L. (eds.), *Ospedali e Città. L’Italia del Centro-Nord, XIII-XVI secolo*, Firenze, Le Lettere, pp. 157-178.
- (2016), “L’economia della carità e del perdono. Questue e indulgenze nella Lombardia bassomedievale”, dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L’ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell’assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 155-188.
- (2016), *Poveri e povertà nel Medioevo*, Roma, Carocci editore.
- (2018), “Gli ospedali: Modalità e strumenti di finanziamento (Italia centro-settentrionale, XII-XV secolo)”, dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 61-71.
- (2018), “L’ospedale del Brolo di Milano e i diritti sulle acque della Muzza (sec. XIII)”, dins *Studi di storia medioevale e di diplomatica*, I, pp. 3-33.
- (2019), “Le possessioni dell’Ospedale Maggiore di Milano nel Lodigiano nel secondo Quattrocento: Gestione economica e diritti signorili”, dins *Studi di storia medioevale e di diplomatica*, II, pp. 287–318.
- Almenar Fernández, L. (2017), “Los inventarios post mortem de la Valencia medieval. Una fuente para el estudio del consumo doméstico y los niveles de vida”, dins *Anuario de estudios medievales*, 47(2), pp. 533–566.
- Alturo Perucho, J. (1998), “Un altre manuscrit del Libre dels Fets del rei en Jaume”, dins *Arxiu de Textos Catalans Antics*, (17), pp. 490–506.
- Àlvarez Masalias, R. (2020), *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre (916-1450)*, 2 vols., Barcelona, Fundació Noguera.

- Armenteros Martínez, I. (2015), *L'esclavitud a la Barcelona del Renaixement (1479-1516). Un port Mediterrani sota la influència del primer tràfic negrer*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Arnoux, M. (2020), "Conclusioni", dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, pp. 625–629.
- Arrizabalaga, J. (2004), "Hospitals, història i medicina: L'Hospital de la Santa Creu de Barcelona", dins Piqueras Carrasco, M., Ferran Boleda, J., Balló Ortiz, J. (eds.), *Actes de la VIII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*, Barcelona, Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, pp. 203-209.
- (2014), "Asistencia, caridad y nueva ética de la responsabilidad colectiva ante la salud y la pobreza en el espacio urbano occidental del Antiguo Régimen", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J. Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 33-42.
- Arrizabalaga, J., García Ballester, L. (1998), "Estudi introductori", dins Veny, J. (ed.), Jaume de Agramont, *Regiment de preservació de pestilència*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Aurell i Cardona, J. (1996), "L'esperit capitalista a la Catalunya premoderna", dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, (16), pp. 165–185.
- Aventín i Puig, M. (1996), *La societat rural a Catalunya en temps feudals. Vallès oriental, segles XIII-XVI*, Barcelona, Columna.
- Baiges Jardí, I. (1994), "El notariat català: origen i evolució", dins Sans i Travé, J. M. (ed.) *Actes del I congrés d'història del notariat català. Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 131–166.
- (ed.) (2021), *Manual de Siurana (1229-1239)*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Banegas López, R. A. (2016), *Sangre, dinero y poder. El negocio de la carne en la Barcelona bajomedieval*, Lleida, Editorial Milenio.
- Banks, P. (1990), "«Burgus», «suburbium» and «villanova»: the extramural growth of Barcelona before A.D. 1200", dins *Història urbana del Pla de Barcelona. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*, vol. II, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 107–134.
- (1992), "Estancament i nou començ. El Barcelonès al segle XII", dins *Catalunya Romànica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pp. 76–83.
- (2003), "El creixement físic de Barcelona, segles X-XIII", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, pp. 11–33.
- Barceló, J. (2017), *Poder local, govern i assistència pública: l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona*. Tarragona, Arola Editors.

- Barrabés Batalla, S. (2014), “La festa del Corpus Christi de Barcelona als segles XVI i XVII”, dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, (34), pp. 363–368.
- Bassegoda Musté, P.J. (1971), *Huerto y Viñedo de Barcelona (La guerra de los laudemios) Contribución al estudio de la Historia del Urbanismo de la Ciudad Condal*, Barcelona, Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Barcelona.
- Batlle i Gallart, C. (1973), *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, Barcelona, IMF-CSIC.
- (1987), *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval*, Barcelona, Rafael Dalmau.
- (1992), “Vida i institucions polítiques (segles XIV i XV)”, dins Sobrequés i Callicó, J. (ed.), *Història de Barcelona. La ciutat consolidada (segles XIV i XV)*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana - Ajuntament de Barcelona, pp. 273–312.
- Batlle i Gallart, C., Casas i Nadal, M. (1980), “La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)”, dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, pp. 117–190.
- Batlle i Gallart, C., Ordeig i Mata, R. (1988), “La ciutat de Barcelona i el Cisma”, dins *Jornades sobre el Cisma d'occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 315–336.
- Batlle, J. (2017), *Textos montserratins inèdits dels segles XIII i XIV. Llibres del sotsveguer de Manresa*, Monistrol de Montserrat, [URL: <https://bit.ly/3Uzie2L>].
- Beltran de Heredia Bercero, J., Garcia i Marquès, M., Sureda i Bernà, M. J. (1992), “Sant Llàtzer”, dins *Catalunya Romànica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pp. 229–232.
- Beltran de Heredia Bercero, J., López Mullor, A. (1994), “Resultats de l'excavació arqueològica a l'església i a l'hospital de Sant Llàtzer”, dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 6, pp. 51–71.
- Benítez Bolorinos, M. (1998), *Las cofradías medievales en el Reino de Valencia (1329-1458)*, Alacant, Publicaciones de la Universidad de Alicante.
- Benito Monclús, P. (2003), “«Et hoc facimus propter necessitatem famis...» Possibilitats de les fonts documentals catalanes per a l'estudi de les crisis alimentàries dels segles X-XIII”, dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 25, pp. 39-62.
- (2003), *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*, Barcelona, IMF-CSIC.
- (2004), “Entre la beneficiencia y la *familiaritas*: la contratación del *victum et vestitum* en los monasterios catalanes durante los siglos XI-XIII. Una respuesta institucional alternativa ante el hambre como problema social”, dins *Anuario de estudios medievales*, 34 (1), pp. 3-29.

- (2009), “De la coutume à champart au cens fixe. Géographie, rythme, portée et signification des conversions «à cens» dans la seigneurie foncière barcelonaise (1190-1350),” dins Feller, L. (ed.), *Calculs et rationalités dans la seigneurie médiévale. Les conversions de redevances entre XIe et XVe siècles*, Paris, Éditions de la Sorbonne, pp. 269-296.
- Bensch, S.P. (2000), *Barcelona i els seus dirigents 1096-1291*, Barcelona, Proa.
- Bériou, N. (1998), *L'avènement des maîtres de la Parole. La prédication à Paris au XIIIe siècle*, Paris, Institut d'Études Augustiniennes.
- Bertran Roigé, P. (2015), “El Cisma d'occident en la política del rei Martí”, dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 385-413.
- Beseran i Ramon, P. (2003), *Jordi de Déu i l'italianisme en l'escultura catalana del s. XIV*, Tarragona, Publicacions de la Diputació de Tarragona.
- Bianchi, F. (2014), *Ospedali e politiche assistenziali a Vicenza nel Quattrocento*. Firenze, Firenze University Press.
- (2018), “«Nullo die' dubitar gubernandose cum raxone...». Governo del disagio e razionalità amministrativa nelle istituzioni assistenziali venete del tardo medioevo”, dins Delcorno, P. (ed.), *Politiche di misericordia tra teoria e prassi. Confraternite, ospedali e Monti di Pietà (XIII-XVI secolo)*, Bologna, Il Mulino, pp. 153-172.
- Bidot-Germa, D. (2008), *Un notariat médiéval. Droit, pouvoir et société en Béarn*, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail.
- Bird, J. (2001), “Medicine for Body and Soul: Jacques de Vitry's Sermons to Hospitallers and their Changes”, dins Biller, P., Ziegler, J. (eds), *Religion and Medicine in the Middle Ages*, Woodbridge, York Medieval Press, pp. 91-108.
- (2003), “Innocent III, Peter the Chanters Circle, and the Crusade Indulgence: Theory, Implementation, and Aftermath”, dins Sommerlechner, A. (ed.), *Innocenzo III. Urbs et orbis. Atti del congresso internazionale, Roma, 9 - 15 settembre 1998*, Roma, Istituto Storico Italiano per il Medioevo - Miscellanea della Società Romana di Storia Patria, pp. 503-524.
- Bolòs, J. (1995), *El mas, el pagès i el señor*, Barcelona, Curial.
- Bordoy Bordoy, M. J., Cruz Pérez, E. (2002), “Notes per a l'estudi de l'hospital general de Mallorca (segles XIV-XVI)”, dins *Gimbernat*, (37), pp. 113-130.
- Botinas i Montero, E., Cabaleiro i Manzanedo, J., Duran i Vinyeta, M^a dels Àngels (2002), *Les Beguines: la raó il·luminada per amor*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Bridgewater Mateu, P. (2018), “Els administradors de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona en el marc dels conflictes urbans del segle XV” dins Barceló Prats, J., Comelles Esteban, J. M.

- Conejo da Pena, A. (eds.), *Imago Civitatis. Hospitales y Manicomios en Occidente*, Tarragona – Barcelona, Publicacions URV - Universitat de Barcelona, pp.101–117.
- (2018), “Los administradores seculares del Hospital de la Santa Cruz de Barcelona en el siglo XV: un perfil social y político”, dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 117-126.
- (2020), «*Car vosaltres havets a veure sobre hospitals*»: *el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).
- Brodman, J.W. (1998), *Charity and Welfare. Hospitals and the Poor in Late Medieval Catalonia*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Busqueta i Riu, J. (1991), *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andreu del Palomar als segles XIII-XIV*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana.
- Cabré Pairet, M. (1990), “Les monges de Sant Pere de les Puel·les, propietàries al Pla de Barcelona (segles X i XI)”, dins *Història urbana del Pla de Barcelona. Actes del II Congrés d’Història del Pla de Barcelona celebrat a l’Institut Municipal d’Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pp. 37–44.
- Cáceres Nevot, J. (2006), *La participació del consell municipal en l’aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona (1301-1430)*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).
- Capdferro i Pla, J. (2020), “En la jaula de los locos: el hospital de la Santa Creu de Barcelona, un ámbito jurisdiccional complejo (siglos XVI-XVII)”, dins *Ivs Fvgit*, (23), pp. 41–54.
- Cárcel Ortí, M.M. (ed.) (2005), *Un formulari i un registre del bisbe de València En Jaume d’Aragó*, València, Universitat de València.
- Cárcel Ortí, M.M. (2008) ‘Nombramientos de notarios públicos aragoneses (1419-1446)’, *Aragón en la Edad Media*, 20, pp. 163–186.
- (1992), ‘Vida y urbanismo en la Valencia del siglo XV. Regesta documental’, dins *Miscel·lània de Textos Medievals*, 6, pp. 255–619.
- Carceller i Barrabeig, G. (1998), *La baronia de Queralt al segle XV. Organització del territori i gestió econòmica d’un espai feudal*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà.
- Carreras Candi, F. (1900), *Los almoyners o baciners de Montserrat*, Barcelona, Estampa ‘La Catalana’ d’en Jaume Puigventós.
- (1910), *Notes sobre los orígens de la enfiteusis en lo territori de Barcelona*, Barcelona, Fills de Jaume Jepús Impressors.
- (1913), “Lo retaule barceloní de la Santa Creu, obra d’en P. Terrers y d’en F. Vergós”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 7(52), pp. 217–220.

- (1918), *Geografia General de Catalunya. La ciutat de Barcelona*. Barcelona, Establiment Editorial Albert Martín.
- Casas Blasi, J. (2002), *Memòria de la intervenció arqueològica al C/ Carders (Ciutat Vella, Barcelona)*, Barcelona, Servei d'Arqueologia de l'Institut de Cultura de Barcelona.
- Cases i Loscos, L. (1990), *Catàleg dels protocols notarials de Barcelona. Altres arxius*. Barcelona: Fundació Noguera.
- (2001), *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Segles XIII-XV*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Castejón Domènech, N. (2001), *Aproximació a l'estudi de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona: Repertori documental del segle XV*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi de Llicenciatura).
- (2007) *Aproximació a l'estudi de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: repertori documental del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Castellano i Tresserra, A. (1994), "L'església de Sant Llàtzer i l'hospital de leprosos de Barcelona a través de la documentació històrica", dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 6, pp. 41–50.
- Castillo Gómez, A. (2006), *Entre la pluma y la pared. Una historia social de la escritura en los siglos de oro*, Madrid, Ediciones Akal.
- Cavallo, S. (1995), *Charity and Power in Early Modern Italy. Benefactors and their motives in Turin, 1541-1789*, New York, Cambridge University Press.
- Cecchini, G. (1959), "Le grance dell'Ospedale di Santa Maria della Scala di Siena", dins *Economia e Storia*, 6, pp. 405–422.
- Chiffolleau, J. (1980), *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Âge*, Paris, École Française de Rome.
- Chittolini, G. (1978), "Alle origini delle "grandi aziende" della bassa Lombarda", dins *Quaderni Storici*, 13(39), pp. 828–844.
- Cingolani, S.M. (2016), "Models de memòria i d'ordenament social a la Barcelona del segle XIII", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, (23), pp. 19–50.
- Claramunt Rodríguez, S. (1980), "Los ingresos del «Bací o Plat dels Pobres» de la parroquia de Santa María del Pi de Barcelona, de 1434 a 1456", dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, pp. 373–390.
- (1997), "L'ajut mutu. L'assistència a la Barcelona del segle XV", dins *Revista d'etnologia de Catalunya*, (11), pp. 44–51.

- Codina Vilà, J. (1966), *Delta del Llobregat. La gent del fang (El Prat, 965 - 1965)*, Granollers, Editorial Montblanc.
- Colesanti, G. T., Marino, S. (2016), “L’economia dell’assistenza a Napoli nel tardo medioevo”, dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L’ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell’assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 309–344.
- Colesanti, G.T., Marino, S. (2019), *Memorie dell’assistenza. Istituzioni e fonti ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore.
- Coll i Rossell, G. (1996), “La relació preu/valor artístic i social del llibre manuscrit català al segle XIV. Aproximació a un estudi documental”, dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, (16–17), pp. 215–232.
- Comas Via, M. (2018), “La asistencia a las viudas en el hospital de la Santa Cruz de Barcelona y el hospital de los pobres de San Juan de Perpiñán en el siglo XV”, dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 107–115.
- (2018), “Widowhood through Petitions. An Example of Notarial Activity in Fourteenth-Century Barcelona”, dins *SVMMA*, (12), pp. 113–216.
- Comelles Esteban, J. M., Daura i Mateu, A., Arnau i Olivé, M., Martín González, E. (1991), *L’hospital de Valls. Assaig sobre l’estructura i les transformacions de les institucions d’assistència*, Valls, Estudis Vallencs
- Comelles Esteban, J.M. (2006), *Stultifera navis. La locura, el poder y la ciudad*, Lleida, Editorial Milenio.
- (2016), “[Ressenya de: Ciudad y hospital en el Occidente Europeo. 1300-1700, per Huguet-Termes, T., Verdés Pijoan, P., Arrizabalaga, J. et Sánchez Martínez, M.]”, dins *Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia*, 68(1), p. 141.
- Comelles Esteban, J. M., Barceló Prats, J. (2016), “La economía política de los hospitales locales en la Cataluña moderna” dins *ASCLEPIO. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia*, 68, pp. 1-16.
- Conejo da Pena, A. (2002), *Assistència i hospitalitat a l’edat mitjana. L’arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, 2 vols., Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).
- (2010), “La financiación de los hospitales de la Corona de Aragón durante la baja edad media: condiciones sociales, económicas y espirituales”, dins Cavaciocchi, S. (ed.), *Le interazioni fra economia e ambiente biologico nell’Europa preindustriale secc. XIII-XVIII. Atti della ‘Quarantunesima Settimana di Studi’ 26-30 aprile 2010*, Firenze, Firenze University Press, pp. 437–444.

- (2014), “«Lum, noblesa, ornament, laor, gloria e amplitud»: Los hospitales y la renovada imagen de la ciudad bajomedieval”, dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 415–446.
- (2017), “«En la present ciutat hun devot e solempne spital.» Un estudi a quatre bandes sobre l’espendor artística i arquitectònica dels hospitals baixmedievals”, dins Sabaté i Curull, F. (ed.), *L’assistència a l’Edat Mitjana*, Lleida, Pagès Editors, pp. 99–137.
- (2018), “«El orgullo y la vanidad han construido más hospitales que todas las virtudes juntas». Patronazgo artístico y patrimonio hospitalario en la Corona de Aragón (siglos XIV-XV)”, dins *Revista de la CECEL*, 18, pp. 69–112.
- (2018), “«La present casa, molt illustre y magnífica per la grandeza de son edifici.» L’hospital de la Santa Creu de Barcelona: 1401-1417”, dins *Lambard. Estudis d’Art Medieval*, 28, pp. 9–56.
- (2021), “«Verba volant, scripta manent». Memoria escrita de la asistencia y la hospitalidad medievales en la Corona de Aragón”, dins M. Rapetti, M., Pergola, A. (eds.), *Ospedali e assistenza nei territori della corona d’Aragona: Fonti archivistiche, archeologiche e artistiche*, Perugia, Morlacchi, pp. 39–72.
- Conejo da Pena, A., Vela Aulesa, C. (2021), “Un informe barcelonés del «venerabile hospitale Sancte Marie della Scala de Sene»: ca. 1401”, Mucciarelli, R., Pellegrini, M. (eds.), *Il tarlo dello storico. Studi di allievi e amici per Gabriella Piccinni*, vol.2, Arcidosso, Effigi Edizioni, pp. 567–592.
- Congost Colomer, R. (2008), “Ignorància o mala fe? El problema de les signatures dels senyors directes catalans (segles XVIII–XIX)”, dins Congost Colomer, R. (ed.), *Dels capbreus al registre de la propietat: drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV–XX)*, Girona, Associació d’Història Rural de les Comarques Gironines, pp. 275–306.
- Cruselles Gómez, J.M. (1998), *Els notaris de la ciutat de València. Activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Cruselles Gómez, J.M. (2004), “Las fuentes notariales y la investigación histórica. Problemas de explotación de datos y análisis de la actividad notarial”, dins *Aragón en la Edad Media. Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la Edad Media*, pp. 7–34.
- Cuadrada, C. (1988), *El Maresme medieval. Les jurisdiccions baronals de Mataró: Sant Vicenç/Vilassar (hàbitat, economia i societat, segles X–XIV)*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- (1997), “Senyors i ciutadans: les senyories catalanes a la baixa edat mitjana” dins *Revista d’Història Medieval*, (8), pp. 57–77.
- (1990), “Societat i urbanisme a Barcelona segons les possessions de Guillem de Lacera”, dins *Història urbana del Pla de Barcelona. Actes del II Congrés d’Història del Pla de Barcelona*

- celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pp. 81–93.
- Cubeles i Bonet, A. (2003), “Poder públic i llançament urbanístic en el segle XIV”, dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 8, pp. 35–64.
- Cuella Esteban, O. (2006), *Bulario Aragonés de Benedicto XIII, III. La cúria de Peníscola (1412-1423)*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico.
- (2009), *Bulario Aragonés de Benedicto XIII, IV. El papa Luna (1394-1423), promotor de la religiosidad hispana*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico.
- Dalmases, D. (1994), “La capella d'en Marcús, els antecedents del seu fundador i l'advocació a la Mare de Déu de la Guia”, dins *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, 6, pp. 113–158.
- D'Andrea, D. (2007), *Civic Christianity in Renaissance Italy. The Hospital of Treviso, 1400–1530*, New York, University of Rochester Press.
- D'Andrea, D, Marino, S. (eds.) (2022), *Confraternities in Southern Italy: Art, Politics, and Religion (1100-1800)*, Toronto, CRRS.
- Danon Bretos, J. (1967), *El hospital general de la Santa Cruz de Barcelona, año 1401*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).
- (1978), *Visió històrica de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau.
- Dantí i Riu, J. (1988), *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*, Santa Eulàlia de Ronçana, Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana.
- (1993), “La hisenda municipal de la ciutat de Barcelona al segle XVI: el miratge del redreç”, dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, (13), pp. 505–512.
- (1998), “L'endeutament municipal a Catalunya i Nàpols als segles XVI i XVII”, dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, (18), pp. 25–37.
- Davis, A. J. (2013), “The Economic Power of a Hospital in Thirteenth-Century Provins”, dins Jansen, K. L., Geltner, G., Lester, A. E. (eds.), *Center and Periphery: Studies on Power in the Medieval World in Honor of William Chester Jordan*, Leiden, Brill, pp. 121–134.
- (2016), “Hospitals, Charity and the Culture of Compassion in the Twelfth and Thirteenth Centuries”, dins Farmer, S. (ed.), *Approaches to Poverty in Medieval Europe. Complexities, Contradictions, Transformations, c. 1100-1500*, Turnhout, Brepols, pp. 23–45.
- (2019), *The Medieval Economy of Salvation: Charity, Commerce, and the Rise of the Hospital*, New York, Cornell University Press.
- De Miramon, C. (1999), *Les «donnés» au Moyen Âge. Une forme de vie religieuse laïque v. 1180 - v. 1500*, París, Les éditions du Cerf.

- Delehayé, H. (1926), "Les Lettres d'indulgence collectives", dins *Analecta Bollandiana*, (44), pp. 342–379.
- (1927), "Les Lettres d'indulgence collectives", dins *Analecta Bollandiana*, (45), pp. 97–123.
- (1928), "Les Lettres d'indulgence collectives", dins *Analecta Bollandiana*, (46), pp. 149–157 i 287–443.
- Derville, A. (1988), "L'hôpital Saint-Julien de Cambrai au XIVE siècle. Etude économique", dins *Revue du Nord*, 70(277), pp. 285–318.
- Diana, E. (1999), *San Matteo e San Giovanni di Dio: due ospedali nella storia Fiorentina*, Firenze, Le Lettere.
- (2003), "Dinamiche fondiarié e caratteri insediativi degli ospedali tra XIV e XVI secolo: il caso fiorentino", dins *Medicina & Storia*, III, pp. 37–71.
- (2003), "Il patrimonio immobiliare cittadino dell'Ospedale di Santa Maria Nuova di Firenze tra XIV e XV secolo", dins *Archivio storico italiano*, 161, pp. 425–454.
- (2011), "Not only charity and epidemic crisis. The hospital of Santa Maria Nuova in Florence: a successful business venture in times of plagues before, during and after the Black Death (1285-1247)", dins *Atti della 'Fondazione Giorgio Ronchi'*, LXVI(2), pp. 263–295.
- Domínguez Rodés, C., Cañellas Martínez, S. (2001), "La Casa Llotja de Mar de Barcelona: Revisió del seu procés constructiu a través de la documentació (segles XIV-XVI)", dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 19, pp. 67–84.
- Domínguez Sánchez, S. (1993), "Dos litterae de concesión de indulgencias del siglo XIV inéditas otorgadas al monasterio de San Isidoro", dins *Estudios Humanísticos. Geografía, Historia, Arte*, 15, pp. 93–102.
- Eisenbichler, K. (ed.) (2019), *A Companion to Medieval and Early Modern Confraternities*, Leiden, Brill.
- Epstein, S.R. (1986), *Alle origini della fattoria toscana. L'ospedale della Scala di Siena e le sue terre (metà '200 - metà '400)*, Firenze, Salimbeni.
- (1988), "Inventari di beni di grance dell'ospedale di Santa Maria della Scala di Siena (1356, 1385)", dins *Archeologia medievale*, 15, pp. 535–549.
- Esposito, A. (1976), "Un inventario di beni in Roma dell'Ospedale di S. Spirito in Sassia (1322)", dins *Archivio della società romana di storia patria*, pp. 71–115.
- (2017), "Il ruolo delle confraternite in Italia nella pratica delle indulgenze (secc. XV-XVI)", dins Rehberg, A. (ed.), *Ablasskampagnen des Spätmittelalters. Luthers Thesen von 1517 im Kontext*, Berlin, De Gruyter, pp. 389–408.

- Evangelisti, P. (2010), “Per un’etica degli scambi economici. La funzione civile del mercato in Eiximenis e nella pedagogia politica franciscana (1273-1493)”, dins *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 48, pp. 211–236.
- (2017), *Il pensiero economico nel Medioevo. Ricchezza, povertà, mercato e moneta*, Roma, Carocci editore.
- Farmer, S. (2005), “The Leper in the Master Bedroom: Thinking Through a Thirteenth-Century Exemplum”, dins Wolfthal, D., Voaden, R. (eds), *Framing the Family: Narrative and Representation in the Medieval and Early Modern Periods*, Tempe, Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, pp. 79–100.
- Feliu i Montfort, G. (1971), *El dominio territorial de la Sede de Barcelona (800-1010)*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).
- (2004), “La crisis catalana de la baja edad media: estado de la cuestión”, dins *Hispania*, 64(217), pp. 435–466.
- (2016), *Els primers llibres de la Taula de Canvi de Barcelona*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Feliu, L. (1935), “L’hospital de Santa Eulàlia del Camp”, dins *Analecta Sacra Tarraconensia. Miscel·lània Finke d’Història i Cultura*, XI, pp. 291–306.
- Fernández Cuadrench, J., Günzberg i Moll, J. Hernando i Delgado, J. (eds) (1996), *Liber examinationis notariorum civitatis Barchinone (1348-1386)*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Ferragud Domingo, C. (2005), *Medicina i promoció social a la baixa edat mitjana (Corona d’Aragó, 1350-1410)*, Madrid, CSIC.
- (2014), “La introducción de los practicantes de la medicina en los hospitales del Reino de Valencia durante la baja edad media”, dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 305–324.
- Ferrer i Mallol, M.T. (1974), “La redacció de l’instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes”, dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4, pp. 29–192.
- (1994), “Irregularitats i falsificacions notarials”, dins *Actes del I congrés d’història del notariat català. Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 463–478.
- (2001), “Una època tranquil·la en el govern de Barcelona. El regnat de Martí l’Humà (1396-1410)”, dins *Barcelona Quaderns d’Història*, 4, pp. 165–182.
- (2015), “Les Corts i la Generalitat de Catalunya durant el regnat de Martí l’Humà”, dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l’Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L’interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, pp. 121–197.

- Ferrer Navarro, R. (2010), "Documents", dins Ferrer Navarro, R. (ed.), *Eiximenis i la seva obra*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- Font i Rius, J.M. (1969), *Cartas de población y franquicia de Catalunya*, 2 vols., Barcelona, CSIC.
- Fontanals Jaumà, R. (1993), "El Archivo del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona", dins *Tabula: revista de archivos de Castilla y León*, 2, pp. 123–140.
- (2013), "Els llibres d'entrades de malalts de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (s. XV-XVIII)", dins *SVMMA*, 2, pp. 56–76.
- (2014) "Asistencia y municipio a través de las fuentes medievales y modernas: el caso del Hospital de la Santa Creu", dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 49-73.
- Frank, T. (2009), "Confraternite e assistenza", dins Gazzini, M. (ed.), *Studi confraternali: orientamenti, problemi, testimonianze*, Firenze, Firenze University Press, pp. 217–238.
- (2010), "Spätmittelalterliche Hospitalreformen und Kanonistik", dins *Reti Medievali Rivista*, XI, pp. 79–118.
- (2016), "The Lands of Saint Mary. The Economic Bases of the Hospital of Santa Maria dei Battuti. Treviso, 15th-16th Century", dins Gazzini, M., Olivieri, A., (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 249–279.
- (2019), *Religione, diritto, economia in confraternite e ospedali medievali*, Pavia, Pavia University Press.
- (2021), "The Tenants of the Hospital Santa Maria dei Battuti, Treviso, in the 15th and Early 16th Century", dins Ertl, T., Frank, T., Nussbaum, S. (eds.), *Busy Tenants. Peasant Land Markets in Central Europe (15th to 16th Century)*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, pp. 127–150.
- Furió, A. (1982), *Camperols del País Valencià. Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'Edat Mitjana*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- (1995), "El mercado de la tierra en el País Valenciano a finales de la Edad Media", dins *Hispania*, LV/3, pp. 887–919.
- (2017), "La gran depressió baixmedieval. Una mirada des dels Països Catalans", dins *Recerques: història, economia, cultura*, 72–73, pp. 45–103.
- Furió, A., Garcia-Oliver, F. (eds.) (2007), *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València I (1296-1345)*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- Furió, A., Mira Jódar, A.J. (2005), 'Le marché de la terre dans le pays de Valence au bas Moyen Âge', dins Feller, L., Wickham, C. (eds), *Le marché de la terre au Moyen Âge*, Rome, École Française de Rome, pp. 573–623.

- Fuster Pomar, J. (1960), “Origen y evolución de la asistencia psiquiátrica en el Instituto Mental de la Santa Cruz”, dins *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, 20(2), pp. 173–331.
- Gabbrielli, F. (2021), “La “strada interna” e gli spazi confraternali”, dins Gabbrielli, F., Pellegrini, M. (eds.), *La via delle confraternite. Ospedale e gruppi confraternali lungo la ‘strada interna’ di Santa Maria della Scala: documenti, immagini e strutture material*, Arcidosso, Edizioni Effigi, pp. 133-142.
- Gallent Marco, M. (2014), “Los hospitales de la Santa Creu de Barcelona y Nuestra Señora de Gracia de Zaragoza, dos modelos asistenciales para el Hospital General de Valencia”, dins *Aragón en la Edad Media*, 25, pp. 41–60.
- (2016), *Orígenes del sistema sanitario valenciano. Documentos fundacionales del Hospital General de Valencia*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- Garbellotti, M., Pastore, A. (2001), *L'uso del denaro: patrimoni e amministrazione nei luoghi pii e negle enti ecclesiastici in Italia: (secoli XV-XVIII). Atti del seminario tenuto a Trento il 19-20 novembre 1998*, Bologna, Il Mulino.
- Garcia Larragueta, S. (1989), “Cartas de indulgencias”, dins *Historia. Instituciones. Documentos*, XVI, pp. 319–355.
- García Marsilla, J. V. (2008), “La vida de las cosas. El mercado de objetos de segunda mano en la Valencia medieval”, ponència presentada en el congrés *Pautes de consum i nivells de vida al món rural medieval*, València, 2008, [URL: <https://www.uv.es/consum/marsilla.pdf>].
- (2016), “Expertos de lo usado. Pellers, ferrovellers y corredors de coll en la Valencia medieval”, dins Feller, L., Rodríguez, A. (eds.), *Expertise et valeur des choses au Moyen Âge II. Savoirs, écritures, pratiques*, Madrid, Casa de Velázquez, pp. 343-358.
- García Marsilla, J. V., Navarro Espinach, G., Vela Aulesa, C. (2015), “Pledges and Auctions: The Second-Hand Market in the Medieval Crown of Aragon” dins *Il commercio al minuto. Domanda e offerta tra economia formale e informale. Secc. XIII-XVIII Atti delle “Settimane di Studi” e altri Convegni*, 46, Firenze, University Press, pp. 295–317.
- Garcia-Oliver, F. (2003), “La ciutat contra el camp en la tardor medieval”, dins Barceló, B., Feliu i Montfort, G., Furió, A., Miquel, M., Sobrequés i Callicó, J. (eds.), *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, València, Publicacions de la Universitat de València, pp. 539–558.
- Gassiot Pintori, S. (1993), “Herència i mercat de la terra: l'accés a la propietat al domini de Cervelló segons el capbreu de 1374-1377”, dins Sánchez Martínez, S. (ed.), *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 71–103.
- Gazzini, M. (2003), “Memoria «religiosa» e memoria «laica». Sulle origini di ospedali di area Padana (secoli XII-XIV)”, dins *Mélanges de l'École française de Rome-Moyen Age*, 115(1), pp. pp. 361–384.

- (ed.) (2009), *Studi confraternali: orientamenti, problemi, testimonianze*, Firenze, Firenze University Press.
- (2013), “La fraternita come luogo di economia. Osservazioni sulla gestione delle attività e dei beni di ospedali e confraternite nell’Italia tardo-medievale”, dins Ammannati, F.(ed.), *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della ‘Quarantaquattresima Settimana di Studi’ 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, pp. 261–276.
- (2016), “Contare e proteggere le risorse dei poveri. Numeri e parole nei libri mastri dell’Ospedale Maggiore di Milano”, dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds), *L’ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell’assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 219–247.
- Gazzini, M., Olivieri, A. (eds), *L’ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell’assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press.
- Gea i Bullich, M. (2006), *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Pujades, 10-20, Passeig Picasso, 7-21, Parc de la Ciutadella, Barcelona, el Barcelonès*, Barcelona, Servei d’Arqueologia de l’Institut de Cultura de Barcelona.
- Gelli, S., Pinto, G. (1996), “La presenza dell’ospedale nel contado (sec. XV)”, dins Sandri, L., *Gli Innocenti e Firenze nei secoli. Un ospedale, un archivio, una città*, Firenze, Studio per Edizione Scelte, pp. 95–108.
- Gil Sostres, P. (1996), “La higiene medieval”, dins García Ballester, L., McVaugh, M. R. (eds), *Regimen sanitatis ad regem aragonum. Arnaldi de Vilanova Opera Medica Omnia. X.1.*, Barcelona, Universitat de Barcelona - Fundació Noguera, pp. 111–394.
- Gimeno Blay, F.M. (1995), “Aprender a escribir en la Península Ibérica: de la Edad Media al Renacimiento”, dins Petrucci, A., Gimeno Blay, F. M. (eds.), *Escribir y leer en occidente*, València, Universidad de Valencia, Departamento de Historia de la Antigüedad y de la Cultura Escrita, pp. 125–144.
- Gimeno Blay, F.M., Gozalbo Gimeno, D., Trenchs Odena, J. (eds) (2007). *Ordinacions de la Casa i Cort de Pere el Cerimoniós*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- Girona Llagostera, D. (1913), “Itinerari del rei en Martí (1396-1402)”, dins *Institut d’Estudis Catalans. Anuari MCMXI-XII*, pp. 81–194.
- (1915), ‘Itinerari del rei en Martí (1403-1410)’, *Institut d’Estudis Catalans. Anuari MCMXIII-XIV*, pp. 515–654.
- Gouffran, L-H. (2016), “Les acteurs de l’assistance: hôpitaux et élites urbaines à Marseille à la fin du Moyen Âge (fin XIVE-début XVE siècle)”, dins *Mediterranea ricerche storiche*, 36, pp. 75–92.
- Granshaw, L., Porter, R. (eds) (1989), *The Hospital in History*, London, Routledge.

- Guerreau-Jalabert, A. (2000), “Caritas y don en la sociedad medieval occidental”, dins *Hispania*, LX/I(204), pp. 27–62.
- Günzberg i Moll, J. (1994), “Antoni Vinyes: notari, ambaixador i polític (Barcelona-Nàpols: 1424-1488)”, dins Sans i Travé, J.M. (ed.), *Actes del I congrés d’història del notariat català. Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 373–387.
- Henderson, J. (1997), “«Splendide case di cura» Spedali, medicina ed assistenza a Firenze nel Trecento” dins Grieco, A. J., Sandri, L. (eds.), *Ospedali e Città. L’Italia del Centro-Nord, XIII-XVI secolo*, Firenze, Le Lettere, pp. 15–50.
- (1998), *Pietà e carità nella Firenze del Basso Medioevo*, Firenze, Le Lettere.
- Henderson, J., Horden, P., Pastore, A. (2007), *The impact of hospitals 300–2000*, Oxford, Peter Lang.
- Herlihy, D., Klapisch-Zuber, C., (1985), *Tuscans and their Families. A Study of the Florentine Catasto of 1427*, New Haven, Yale University Press.
- Hermano de la caridad (1935), *Los hermanos del hospital de la Santa Cruz*, Barcelona, Gráficas Casugom.
- Hernando i Delgado, J. (1996), “L’alimentació làctia dels nadons durant el segle XIV. Les nodrisses o dides a Barcelona, 1295-1400, segons els documents dels protocols notariais”, dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XIV, pp. 39–158.
- (2007), “Obres de Francesc Eiximenis en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV”, dins *Arxiu de Textos Catalans Antics*, (26), pp. 386–568.
- Hillgarth, J. N., Rosselló Lliteras, J. (eds.) (1989), *The Liber Communis Curiae of the Diocese of Majorca (1364-1374)*, Québec, Université de Montréal. Publications de l’Institut d’Études Médiévale.
- Horden, P. (1988), “A discipline of relevance: the historiography of the later medieval hospital”, dins *Social History of Medicine*, 1–3, pp. 359–374.
- (2001), “Religion as Medicine: Music in Medieval Hospitals”, dins Biller, P., Ziegler, J. (ed.), *Religion and Medicine in the Middle Ages*, Woodbridge, York Medieval Press, pp. 135–153.
- Hubert, E. (1993), “Economie de la propriété immobilière: Les établissements religieux et leurs patrimoines au XIVE siècle”, dins *Rome aux XIIIe et XIV siècles. Cinq études réunies par Étienne Hubert*, Roma, École française de Rome & Viella, pp. 233-247.
- Huguet Termes, T. (2010), “Un petit univers de miralls. Barcelona, l’Hospital de la Santa Creu i el rei Martí”, dins *Llambard. Estudis d’art medieval*, 21, pp. 99–114.
- (2013), “Els motius dels «benfeytors». L’almoïna de Pere Desvilar, porcions i porcioners a la Barcelona del tres-cents”, dins Mutgé Vives, J., Salicrú Lluch, R., Vela Aulesa, C. (eds.), *La Corona catalanoaragonesa, l’Islam i el món mediterrani. Estudis d’història medieval en homenatge a la Doctora Maria Teresa Ferrer i Mallol*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 375–386.

- Igual Luís, D. (2007). “¿Crisis? ¿Qué crisis? El comercio internacional en los reinos hispánicos de la Baja Edad Media”, dins *Edad Media: Revista de Historia*, 8, pp. 203–223.
- Illanes Zubieta, X. (2011), *Niñas y niños olvidados según los documentos del Hospital de la Santa Creu de Barcelona en el siglo XV*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).
- (2013), “Aprendiendo a vivir. Trabajo y servicio de niñas y niños acogidos en el Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1510)”, dins *Revista de Historia Iberoamericana*, 6(2), pp. 63–104.
- Imbert, J. (1947), *Les Hopitaux en droit canonique: du décret de Gratien à la sécularisation de l'administration de l'Hôtel-Dieu de Paris en 1505*, París, Librairie Philosophique J. Vrin.
- Ivars Cardona, A. (1933), “Franciscanismo de la reina de Aragón doña María de Luna (1396-1406)”, dins *Archivo Ibero-Americano*, pp. 255–281 i 416–432.
- Jaspert, N. (1993), “El patrimoni dels canonges regulars a la Barcelona medieval”, dins *III Congrés d'història de Barcelona: la ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història: Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 1993: ponències i comunicacions*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pp. 195–208.
- (1996), *Stift und Stadt. Das Heiliggrabpriorat von Santa Anna und das Regularkanonikerstift Santa Eulàlia del Camp im mittelalterlichen Barcelona (1145-1423)*, Berlin, Duncker & Humblot.
- (2001), “El Consell de Cent i les institucions eclesiàstiques: cap a una visió comprensiva”, dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, pp. 108–127.
- Jáuregui, C. (2017), *Físic e cirurgia jueu: La medicina hebrea a la Barcelona del segle XIV*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).
- (2018), “La red de leproserías catalana y la movilidad de sus enfermos. El caso de estudio de Barcelona (s. XV)”, dins Barceló Prats, J., Comelles Esteban, J. M., Conejo da Pena, A., (eds.), *Imago Civitatis. Hospitales y Manicomios en Occidente*, Tarragona – Barcelona, Publicacions URV - Universitat de Barcelona, pp. 89–99.
- Jéhanno, C. (1997), “Les comptes de l'Hôtel-Dieu de Paris au Moyen Âge. Documents pour servir à l'histoire économique et sociale”, dins *Etudes et documents*, 9, pp. 503–528.
- (2013), “Un grand hôpital en quête de nouvelles ressources: l'hôtel-Dieu de Paris à la fin du Moyen Âge”, dins Ammannati, F. (ed.), *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della 'Quarantaquattresima Settimana di Studi' 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, pp. 227–246.
- Jones, C. (1989), *The Charitable Imperative. Hospitals and Nursing in Ancien Régime and Revolutionary France*, London, Routledge.

- Juliá Viñamata, J. R. (1991), “La Enfitensis como factor transformador del paisaje en la Barcelona de principios de siglo XV”, dans *Universitas Tarraconensis*, 10, pp. 129–150.
- Kennedy, V.L. (1945), “Robert Courson on Penance”, dans *Mediaeval Studies*, VII, pp. 291–336.
- Keyser, R. (2003), “La transformation de l'échange des dons pieux: Montier-Lacelle, Champagne, 1100-1350”, dans *Revue historique*, (628), pp. 793–816.
- Keyvanian, C. (2015), *Hospitals and Urbanism in Rome, 1200–1500*, Leiden, Brill.
- Kusman, D. (2008), “Les hôpitaux et le crédit dans le duché de Brabant XIIIe-XVe siècles”, dans Pauly, M. (ed.), *Institutions de l'assistance social en Lotharingie médiévale. Einrichtungen der sozialen Sicherung im mittelalterlichen Lotharingien. Actes des 13es Journées Lotharingiennes, Luxembourg, 12-15 octobre 2004*, Luxembourg, CLUDEM, pp. 355–384.
- Laffont, J. L. (1991), “Problèmes et enjeux de l'analyse historique de l'activité notariale”, dans Laffont, J. L. (ed.), *Problèmes et méthodes d'analyse historique de l'activité notariale (XVe - XIXe siècles). Actes du colloque de Toulouse (15-16 septembre 1990) tenu dans le cadre de la Chambre départementale des Notaires de la Haute-Garonne*, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, pp. 17–28.
- Landolt, O. (2007), “Finanzielle und wirtschaftliche Aspekte der Sozialpolitik spätmittelalterlicher Spitäler”, dans Bulst, N., Spieß, K. H. (eds), *Sozialgeschichte mittelalterlicher Hospitäler*, Ostfildern, Jan Thorbecke, pp. 273–299.
- Larrucea Valdemoros, C. (1989), “Los protocolos notariales del Hospital de la Santa Cruz (1401-1846)”, dans *Sant Pau*, pp. 52–55.
- Larrucea Valdemoros, C., Salmerón Sánchez, P. (1992), “Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau”, dans *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- Le Blévec, D. (1999), “Fondations et oeuvres charitables au Moyen Âge”, dans Dufour, J., Platelle, H. (eds.), *Fondations et oeuvres charitables au Moyen Âge*, Paris, Editions du CTHS, pp. 7–22.
- (2000), *La part du pauvre. L'assistance dans les pays du Bas-Rhône du XIIe siècle au milieu du XVe siècle*, Roma, Collection de l'École Française de Rome.
- (2017), “Indulgences et quêtes, à propos des oeuvres de pont de la vallée du Rhône”, dans Rehberg, A. (ed.), *Ablaskampagnen des Spätmittelalters. Luthers Thesen von 1517 im Kontext*, Berlin, De Gruyter, pp. 271–282.
- Le Goff, J. (1985) [1981], *El nacimiento del Purgatorio*, Madrid: Taurus Ediciones.
- Lecce, M. (1962), “I beni terrieri di un antico istituto ospitaliero veronese, secoli XII-XVIII”, dans *Studi in onore di Amintore Fanfani*, Milano, pp. 51–181.

- Leistikow, D. (1985), “Mittelalterliche Hospitalbauten Norddeutschlands”, dins Meckseper, C. (ed.), *Stadt im Wandel. Kunst und Kultur des Bürgertums in Norddeutschland 1150-1650*, Stuttgart, Cantz, pp. 223–249.
- (1971), *L'hospital de la Santa Creu i Sant Pau: L'hospital de Barcelona*, Barcelona, Gustau Gili.
- Lindgren, U. (1980), *Bedürftigkeit Armut Not. Studien zur Spätmittelalterlichen Sozialgeschichte Barcelonas*, Münster, Aschendorff.
- (1987), “¿De qué vivían los hospitales? Los fundamentos económicos de los hospitales de Barcelona de 1375 a 1500”, dins *Anuario de estudios medievales*, 17, pp. 525–532.
- Little, L.K. (1980) [1978], *Pobreza voluntaria y economía de beneficio en la Europa medieval*, Madrid, Taurus Ediciones.
- Lliber Escrig, A. (2011), “L’origen d’una nissaga de notaris valencians. Els Dassió al segle XV: de l’escrivania rural al notariat urbà”, dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 29, pp. 43–61.
- Lluch Bramon, R. (2005), *Els remences. La Senyoria de l’Almoina de Girona als segles XIV i XV*, Girona, Associació d’Història Rural de les Comarques Gironines.
- (2020), “Leasing the Seigneurial Rents: Remences as Lessees in Girona (14th-15th Centuries)”, dins *Imago Temporis Medium Aevum*, 14, pp. 323–335.
- López Pizcueta, T. (1998), *La Pia Almoina de Barcelona (1161-1350). Estudi d’un patrimoni eclesiàstic català baixmedieval*, Barcelona, Fundació Noguera.
- López Terrada, M. L. (2014), “Las finanzas de una institución asistencial: la gestión económica del hospital general de Valencia durante el siglo XVI”, dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 263–283.
- Mallorquí García, E. (2007), *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII i XIV*, Universitat de Girona.
- Mandingorra Llavata, M. L. (1994), “Escribir y administrar. La gestión hospitalaria y el recurso de la escritura”, dins *SIGNO. Revista de la historia de la cultura escrita*, 1, pp. 91–111.
- Marcé Sánchez, J. (2017), *El ‘Llibre d’Ordinacions de l’Hospital’ de la Santa Creu de Barcelona (1416-1505). Estudi i reedició*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Treball de Màster).
- (2018), “Un model ideal d’administració hospitalària. La gestió documental segons el llibre d’ordinacions de l’hospital de la Santa Creu de Barcelona”, dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 139–48.

- (2021), “The Participation of the Hospital of the Holy Cross in the Second-Hand Market through the Notarial Documentation (Barcelona, 1422-1458)”, dins *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 9, pp. 207–247.
- Marcé Sánchez, J., Piñol Alabart, D. (2019), “Activitat notarial i assistència: Els protocols de Joan Torró i l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (1401-1444)”, dins Colesanti, G. T., Marino, S. (ed.), *Memorie dell'Assistenza. Istituzioni e Fonti Ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, pp. 269–303.
- Marcé Sánchez, J., Miquel Milian, L. (*en premsa*), “Barcelona i la Santa Creu. El finançament públic de l'hospital al llarg del segle XV”.
- Marcó i Masferrer, X. (2011), *La senyoria feudal en un vessant de les Gavarres. Els dominis territorials de la Vall d'Aro al segle XV*, XIX^è Premi Joan Xirgo.
- Marí i Brull, G. (2010), “Els frares de l'orde de Sant Jaume d'Altopascio al bisbat de Girona a través de les *quesitoria* del segle XIV”, dins Figueras, N., Vila, P. (eds.), *Miscel·lània en honor de Josep Maria Marquès*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 162–170.
- Marino, S. (2014), *Ospedali e città nel Regno di Napoli. Le Annunziate: istituzioni, archivi e fonti (secc. XIV-XIX)*, Firenze, Leo S. Olschki Editore.
- (2015) *L'Archivio dell'Annunziata di Napoli. Inventari e documenti (secoli XII-XIX)*. Battipaglia: Laveglia & Carlone.
- (2015) “Pratiche di adozione e affidamento nella Corona d'Aragona. Un'ipotesi di confronto tra Napoli e Barcellona”, dins Rossi, M. C., Garbellotti, M., Pellegrini, M. (eds.), *Figli d'elezione. Adozione e affidamento dall'età antica all'età moderna*, Roma, Carocci editore, pp. 219-242.
- (2018) ‘Economía y hospitales en el siglo XV. Aproximación comparativa entre los gastos de los hospitales de Barcelona, Milán y Nápoles’, in C. Villanueva Morte, A. Conejo da Pena, and R. Villagrasa Elías (eds) *Redes hospitalarias: historia, economía y sociología de la sanidad*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, pp. 71–84.
- (2018) ‘Trabajo y aprendizaje en los hospitales de la Baja Edad Media. Aproximación comparativa entre Barcelona, Milán, Nápoles y Siena’, *Reti Medievali Rivista*, 19(2), pp. 171–205.
- (2019), *El Memorial dels Infants. Edició crítica d'una font per a l'estudi de la infància a la Barcelona del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera.
- (2019), “Un patrimonio storico a rischio: l'archivio dell'Annunziata di Napoli”, dins Colesanti, G. T., Marino, S. (eds.), *Memorie dell'assistenza. Istituzioni e fonti ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, pp. 217–245.

- (2020), “Riforme del welfare e modelli ospedalieri nella Corona d’Aragona”, dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell’assistenza*, Roma, Viella, pp. 183-201.
- Marquès, J.M. (2000), *Ermites i santuaris de la diòcesi de Girona*, Girona, Diputació de Girona.
- Martí Bonet, J. M., Niqui Puigvert, L., Miquel Mascort, F., Codina Vilà, J. (1978), *Las series «VISITAS PASTORALES», Registros «COMMUNIUM» y «GRATIARUM» y los «PROCESOS» del Archivo Diocesano de Barcelona (a. 1400-1430). Aportación archivística de la Historia eclesiástica de la Diócesis de Barcelona*, Barcelona, Archivo Diocesano - Biblioteca Pública Episcopal.
- Martín Menéndez, A., Granados García, J. O. (1995-1996), *Memòria de la intervenció arqueològica a la cripta de la Capella d’en Marcús (Barcelona, Ciutat Vella)*, Barcelona, Servei d’Arqueologia de l’Institut de Cultura de Barcelona; Casas Blasi, J. (2002), *Memòria de la intervenció arqueològica al C/ Carders (Ciutat Vella, Barcelona)*, Barcelona, Servei d’Arqueologia de l’Institut de Cultura de Barcelona.
- Mas Domènech, J. (1906-1921), *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, Barcelona, Tipografia Catòlica Pontifícia.
- (1927), “Fundació de l’hospital de la Santa Creu”, dins *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, 2, pp. 123-125; 3, pp. 185-189; 4, pp. 235-239; 5, p. 289.
- Mayans i Plujà, A. (1987), “Arxiu històric comarcal d’Olot”, dins *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pp. 153–188.
- Melis, F. (1991), “La scrittura contabile alla fonte della storia economica”, dins Spallanzani, M. (ed.), *L’azienda nel Medioevo*, Firenze, Le Monnier (Opere sparse di Federigo Melis), pp. 3–44.
- Miquel Milian, L. (2020), *La guerra civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*, Girona, Universitat de Girona (Tesi Doctoral).
- (2021), “The Taula de Canvi of Barcelona: success and troubles of a public bank in the fifteenth century”, dins *Journal of Medieval Iberian Studies*, 13(2), pp. 236–253.
- (2021), “Vender censales, asistir a los necesitados: la emisión de deuda municipal en Barcelona en el siglo XV”, dins *Rivista dell’Istituto di Storia dell’Europa Mediterranea*, 8(II), pp. 181–199.
- Mira, G. (1957), “Il materiale archivistico dell’ospedale di Como e la sua importanza per gli studi storici-economici”, dins *Atti del primo congresso italiano di storia ospitaliera. Reggio Emilia, 14-17 giugno 1956*, Reggio Emilia, Centro Italiano di Storia Ospitaliera, pp. 478–488.
- Mirambell i Abanco, A. (1997), *Els censos en el dret civil de Catalunya: la qüestió de l’emfiteusi (a propòsit de la Llei especial 6/1996)*, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

- Mitjà Sagué, M. (1957), “Procés contra els consellers domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 27, pp. 375–417.
- Mollat, M. (ed.) (1974), *Études sur l'histoire de la pauvreté (Moyen Âge-XVI siècle)*, París, Publications de la Sorbonne.
- (1978), *Les Pauvres au Moyen Age. Etude Sociale*, París, Hachette.
- Montaubin, P. (ed.) (2004), *Hôpitaux et Maladreries au Moyen Âge: Espace et Environnement. Actes du colloque international d'Amiens-Beauvais 22, 23 et 24 novembre 2002*, Amiens, CAHMER.
- Monterde Albiac, C. (2008), “Las ordinaciones del Hospital de Nuestra Señora de Gracia de Zaragoza establecidas por don Alfonso de Aragón, arzobispo de Zaragoza y lugarteniente general del reino”, dins *Aragón en la Edad Media*, 20, pp. 505–528.
- Morelló Baget, J. (2014), “Finanzas hospitalarias y deuda pública: Los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500”, dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 211–262.
- Moriani, A., Pellegrini, M. (2019), “Il sistema documentario dell'Ospedale senese di S. Maria della Scala”, dins Colesanti, G. T., Marino, S. (eds.), *Memorie dell'assistenza. Istituzioni e fonti ospedaliere in Italia e in Europa (secc. XIII-XVI)*, Pisa, Pacini Editore, pp. 171–205.
- Muñoz Salillas, J. (1944), “Privilegios a favor del Hospital Provincial de Nuestra Señora de Gracia de Zaragoza”, dins *Anuario de Derecho Aragonés*, I, pp. 143–166.
- Muñoz y Romero, T. (1847), *Colección de fueros municipales y cartas pueblas de los reinos de Castilla, León, corona de Aragón y Navarra*, Madrid, Imprenta Don J. M. Alonso.
- Mutgé Vives, J. (1987), *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*, Barcelona, IMF-CSIC.
- (2007), “Los censos enfiteúticos en el monasterio de Sant Pau del Camp de Barcelona (siglo XIII)”, dins González de la Peña, M. V. (ed.), *Estudios en memoria del profesor Dr. Carlos Sáez*, Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá, pp. 291–300.
- Nadal i Oller, J., Giralt i Raventós, E. (2000), *Immigració i redreç demogràfic: els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Vic, Eumo.
- Nirenberg, D. (2006), *Comunidades de violencia. Persecución de las minorías en la Edad Media*, Barcelona, Ediciones Península.
- Noguera Guzmán, R., Madurell Marimón, J. M. (eds.) (1965), *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, Barcelona.
- Obarrio Moreno, J. A. (2001), “La doctrina medieval de la donatio mortis causa y su recepción en la Corona de Aragón”, dins *Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña*, 5, pp. 521-534.

- Olaso Cendra, V. (1988), *L'Hospital de Sant Marc de Gandia, una institució per a pobres malalts: segles XIII-XX*, Gandia, Centre d'Estudis i Investigacions Comarcals Alfons el Vell.
- Oleart i Piquet, O. (1988), "Els notaris dels braços de la cort general de Catalunya al segle XVI", dins Sans i Travé, J. M. (ed.), *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 185–209.
- Olives Puig, J. (1997), "La participació social a la ciutat d'Eiximenis", dins *Revista catalana de sociologia*, 96 (3), pp. 7-30.
- Olivieri, A. (2014), "Iniziativa di reforme, tensioni istituzionali e quadri giuridici nella storia delle fondazioni ospedaliere vercellesi (secoli XIV e XV)", dins Barbero, A. (ed.), *Vercelli fra Tre e Quattrocento, Atti del Sesto Congresso Storico Vercellese (Vercelli, 22-24 novembre 2013)*, Vercelli, Società storica vercellese, pp. 211–230.
- (2016), "Il volto nascosto dell'economia ospedaliera. L'ospedale di Sant'Andrea di Vercelli nei secoli XIV e XV", dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 189-217.
- Orlandis Rovira, J. (1954), "*Traditio corporis et animae*. La familiaritas en las iglesias y monasterios españoles durante la Alta Edad Media", dins *Anuario de historia del derecho español*, XXIV, pp. 95-279.
- Orlando, E. (2002), "Campagne e congiuntura: la proprietà fondiaria dell'ospedale dei Battuti di Treviso nel Trecento", dins *Studi veneziani*, 43(1), pp. 95-137.
- Orti Gost, P. (1996), "La construcció del sistema fiscal municipal a Barcelona, segles XIII-XIV", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 2–3, pp. 17–34.
- (2000), *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*, Barcelona, IMF-CSIC.
- (2001), "El Consell de Cent durant l'Edat Mitjana", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, pp. 21–48.
- (2007), "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: del censal a la Taula de Canvi", dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 13, pp. 257–282.
- (2018), Orti Gost, P. (2018), "Noves dades seriades per a noves hipòtesis sobre la crisi baixmedieval a Catalunya", dins Morelló Baget, J., Orti Gost, P., Verdés Pijuan, P. (eds.), *Renda feudal i fiscalitat a la Catalunya baixmedieval. Estudis dedicats a Manuel Sánchez Martínez*, Barcelona, CSIC, pp. 463-481.
- Orti Gost, P., To Figueras, L. (2017), "Des terriers médiévaux et modernes au registre de la propriété en Catalogne," dins Abbé, J. L. (ed.), *Estimes, compoix et cadastres. Histoire d'un patrimoine commun de l'Europe méridionale*, Toulouse, Le Pas d'Oiseau, pp. 182–199.

- Orti Gost, P., Verdés Pijuan, P. (2016), “The Crisis of Public Finances in the Towns of Late Medieval Catalonia (1350-1500)”, dins Giampiero, N. (ed.), *Le crisi finanziarie: Gestione, implicazioni sociali e conseguenze nell'età preindustriale. Atti della «Quarantasettesima Settimana di Studi» 10-13 maggio 2015*, Firenze, Firenze University Press, pp. 199–221.
- Pagarolas i Sabaté, L. (1994), “Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escriptories de la Barcelona medieval”, dins *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*, (8), pp. 53–72.
- (2007), *Los archivos notariales. Qué son y como se tratan*, Gijón, Ediciones Trea.
- Palermo, L. (2010), “Il patrimonio immobiliare, la rendita e le finanze di S. Maria dell'Anima nel Rinascimento”, dins Matheus, M. (ed.), *S. Maria dell'Anima. Zur Geschichte einer deutschen Stiftung in Rom*, Berlin, De Gruyter, pp. 279–325.
- (2016), “Gestione economica e contabilità negli enti assistenziali medievali”, dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L'ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell'assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 113–131.
- (2020), “Il patrimonio e il mercato. Gli enti assistenziali e ospedalieri alle origini di un welfare medievale”, dins Piccini, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell'assistenza*, Roma, Viella, pp. 252–275.
- Pampaloni, G. (1978), “Vendemmie e produzione di vino nelle proprietà dell'ospedale della Misericordia di Prato nel Quattrocento”, dins *Studi in memoria di Federigo Melis*, Napoli, pp. 349–379.
- Pellegrini, M. (2005), *La comunità ospedaliera di Santa Maria della Scala e il suo più antico statuto (Siena, 1305)*, Pisa, Pacini Editore.
- Pellegrini, M. (2018), “Accordi segreti e margini di non trasparenza tra Ospedale e Comune (Siena, primo Trecento)”, dins Chiffolleau, J., Hubert, E., Mucciarelli, R. (eds.), *La necessità del segreto. Ingadini sullo spazio politico nell'Italia medievale ed oltre*, Roma, Viella, pp. 337–370.
- Perarnau Espelt, J. (1979), “Sobre mestre Antoni Sedacer i l'ambient de l'Escola Lul·liana de Barcelona”, dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 7, pp. 133–153.
- Pérez Santamaría, A. (1980), “El hospital de San Lázaro o casa dels malalts o masells”, dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos*, Barcelona, CSIC, pp. 77–115.
- Pétre, H. (1948), *Caritas: Étude sur le vocabulaire latin de la charité chrétienne*, Louvain, Spicilegium sacrum lovaniense.

- Pi y Arimon, A. A. (1854), *Barcelona antigua y moderna o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días*, 2 vols., Barcelona, Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs.
- Piccinni, G. (2010), “El hospital como empresa de la caridad pública (Italia siglos, XIII-XV)”, dins *Ricos y pobres: opulencia y desarraigo en el occidente medieval. (Actas de la XXXVI Semana de Estudios Medievales de Estella. 20 al 24 de julio de 2009)*, Navarra, Fondo de Publicaciones del Gobierno de Navarra, pp. 87–103.
- (2012), “Conti correnti di donne presso l’ospedale senese di Santa Maria della Scala. Interessi, patti, movimenti di denaro (1347-1377)”, dins Petti Balbi, G. Guglielmotti, P. (eds.), *Dare credito alle donne. Presenze femminili nell’economia tra medioevo ed età moderna. Convegno internazionale di studi. Asti, 8-9 ottobre 2010*, Asti, Centro studi Renato Bordone sui Lombardi, sul credito e sulla banca, pp. 121–149.
- (2012), *Il banco dell’ospedale di Santa Maria della Scala e il mercato del denaro nella Siena del Trecento*, Pisa, Pacini Editore.
- (2013), “Documenti per una storia dell’ospedale di Santa Maria della Scala di Siena”, *SVMMA*, 2, pp. 1–29.
- (2013), “Siena, il grano di Maremma e quello dell’ospedale. I provvedimenti economici del 1382”, dins *Bullettino senese di storia patria*, 120, pp. 174–189.
- (2016), “I modelli ospedalieri e la loro circolazione dall’Italia all’Europa alla fine del Medioevo”, dins Caverio Domingo, G. (ed.), *Civitas Bendita. Encrucijada de las relaciones sociales y de poder en la ciudad medieval*, León, Universidad de León, pp. 8–26.
- (2016), “Ospedali, affari e credito prima del Monte di Pietà”, dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L’ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell’assistenza in Italia nel tardo medioevo*, Firenze, Firenze University Press, pp. 133–154.
- (2017), Piccinni, G. (2017), “I grandi ospedali urbani dell’Italia medievale: all’origine del welfare”, dins Sabaté, F. (ed.), *L’assistència a l’edat mitjana*, Lleida, Pagès Editors, pp. 139–151.
- (ed.) (2020), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell’assistenza*, Roma, Viella.
- Piñol Alabart, D. (1998), *A les portes de la mort. Religiositat i ritual funerari al Reus del segle XIV*, Reus, Centre de Lectura de Reus.
- (1999), “Pere Sabater, notari de Tarragona i lletrat (s. XV)”, dins *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, 17, pp. 125–152.
- (2000), *El notariat públic al Camp de Tarragona. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Barcelona, Fundació Noguera.

- (2015) ‘La autoridad de los notarios: nominación y práctica. La Corona de Aragón’, in D. Piñol Alabart (ed.) *La auctoritas del notario en la sociedad medieval: nominación y prácticas*. Barcelona: Trialba, pp. 75–104.
- (2022), “El Capbreu dels castells de Vilassar i Burriac. Un estudi des de la diplomàtica”, dins Cuadrada, C., Piñol Alabart, D. (eds.), *El Capbreu dels castells de Vilassar i Burriac. Estudi, transcripció i edició digital*, Tarragona, Publicacions URV, pp. 51–69.
- (2022), “El notariado en las ciudades catalanas en la Edad Media: Mercado y actividad notarial”, dins Aguiá Andrade, A., Melo da Silva, G. (eds.), *A vida quotidiana da cidade na Europa Medieval*, Lisboa, Instituto de Estudos Medievais - Câmara Municipal de Castelo de Vide, pp. 173–190.
- Pinto, G. (1980), “Forme di conduzione e rendita fondiaria nel contado fiorentino (secoli XIV e XV): le terre dell’ospedale di S. Gallo”, dins *Studi di Storia medievale e Moderna per Ernesto Sestan*, 1, pp. 259–337.
- Pizarro Carrasco, C. (2017), “Questors, baciners, aplegadors. Els acaptadors d’almoines al servei de les institucions eclesiàstiques i benèfiques catalanes durant l’antic règim. Una aproximació”, dins *Analecta Sacra Tarraconensia*, XC, pp. 41–82.
- (2019), *A l’ombra de l’abadia. El domini senyorial i eclesiàstic de Montserrat a l’Antic Règim. La crònica de Zoile Gibert sobre Monistrol (1824)*, Avià, Centre d’Estudis d’Avià.
- Pladevall i Font, A. (1992), “Esglésies de la Selva anteriors al 1300. Sant Corneli de Montells”, dins *Catalunya Romànica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, p. 235.
- Planas Rosselló, A. (1994), “La abogacía en Mallorca (Siglos XIII-XVIII)”, dins *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: revista d’estudis històrics*, 50, pp. 329–336.
- Pohl-Resl, B. (1996), *Rechnen mit der Ewigkeit. Das Wiener Bürgerspital im Mittelalter*, Wien, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung.
- Poisson, J. P. (1991), “Essai sur quelques modes de classement des actes notariés. Un exemple en 1899”, dins Laffont, J. L. (ed.), *Problèmes et méthodes d’analyse historique de l’activité notariale (XVe - XIXe siècles). Actes du colloque de Toulouse (15-16 septembre 1990) tenu dans le cadre de la Chambre départementale des Notaires de la Haute-Garonne*, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, pp. 293–322.
- Pons i Guri, J.M. (1989), “Algunes orientacions per a la utilització dels fons de seccions històriques en districtes notariais”, dins Pons i Guri, J. M. (ed.), *Reculls d’història jurídica*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 159–190.
- (1989), “Característiques paleogràfiques dels llibres notariais fins el 1351”, dins Pons i Guri, J. M. (ed.), *Reculls d’història jurídica*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 191–218.

- (1990), “Llibres notariais catalans”, dins *Rubrica, Palaeographica et Diplomatica Studia*, 4, pp. 97–109.
- Porta i Balanyà, J.M. (1987), “Arxiu Històric Comarcal de Montblanc”, dins *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pp. 99–152.
- Pratesi, A. (1987), *Genesi e forme del documento medievale*, Roma, Jouvence.
- Pueyo Colomina, P. (2000), “Licencias para pedir limosnas, con y sin indulgencias, otorgadas por los arzobispos de la diócesis de Zaragoza en la segunda mitad del siglo XIV”, dins *Aragón en la Edad Media*, 16, pp. 683–708.
- Puig y Puig, S. (1920), *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último Papa de Aviñón (1387-1430)*, Barcelona, Políglota.
- (1929), *Episcopologio de la Sede Barcinonense. Apuntes para la historia de la iglesia de Barcelona y de sus prelados*, Barcelona, Editorial Balmes.
- Pujades i Bataller, R. J., Soberón Rodríguez, M., Cubeles i Bonet, A. (2020), “Entre el realisme i la idealització: la façana marítima de Barcelona i les vistes urbanes”, dins Grau i Fernández, R., Muntaner García, C. (eds.), *Vistes panoràmiques, cartes militars i plànols urbanístics a Barcelona del segle XVI al XIX*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona - Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, pp. 76-103.
- Ramos Ruiz, J. (2013), “Estudi evolutiu de la xarxa viària al Prat”, dins *Beca Jaume Codina de Recerca Històrica Local*, El Prat de Llobregat, Ajuntament del Prat de Llobregat.
- Raufast Chico, M. (2006), “Itineraris processionals a la Barcelona baixmedieval”, dins *Revista d'etnologia de Catalunya*, (29), pp. 134–146.
- (2013), “Solo para la reina: La exclusiva celebració de la entrada de María de Luna en Barcelona (1400)”, dins Sánchez Martínez, M., Gómez Rabal, A., Salicrú Lluch, R., Verdés Pijuan, P. (eds.), *A l'entorn de la Barcelona medieval. Estudis dedicats a la doctora Josefina Mutgé i Vives*, Barcelona, IMF-CSIC, pp. 353-365.
- (2015), “Los pliegues de la ceremonia: monarquía, reino y ciudad en tiempos de Martín el Humano”, dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 625–636.
- Raventós i Freixa, J. (1993), “La Verge dels Consellers i el retaule dels Blanquers. Art i política a Barcelona en la crisi del segle XV”, dins *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 13, pp. 429–433.

- Rehberg, A. (2003), “Nuntii, questuarii, falsarii: l’ospedale di S. Spirito in Sassia e la raccolta delle elemosine nel periodo avignonese”, dins *Mélanges de l’École française de Rome. Moyen-Age*, 115(1), pp. 41–132.
- (2017), “[Ressenya de: Hospitals and Urbanism in Rome, 1200–1500, per Keyvanian, C.]”, dins *Zeitschrift für Historische Forschung*, 44(3), pp. 538–540.
- Reixach i Sala, A. (2019), *Institucions locals i elits a la Catalunya baixmedieval (Girona, 1345-1445)*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Ribalta i Haro, J. (2001), “Immissions i acció negatòria a Catalunya: una lectura històrica i comparativa d’una modernització legislativa”, dins *Revista de Dret Històric Català*, I, pp. 125–154.
- (2005), *Dret urbanístic medieval de la Mediterrània*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra i Institut d’Estudis Catalans.
- Ricci, A. (2011), *I corpi della pietà. L’assistenza a Cremona intorno al complesso di S. Maria della Pietà (XV secolo)*, Cremona, Biblioteca Statale di Cremona.
- Richou i Llimona, M. (1987), *Aproximació a la història d’Argentona: segles XIII-XV*, Argentona, Ajuntament d’Argentona.
- Riera i Sans, J. (2014), “Santa Bàrbara de Pruneres i la seva col·lectoria d’almoines”, dins *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, (LV), pp. 103–158.
- (2017), “L’evolució de les confraries medievals”, dins *Barcelona Quaderns d’Història*, 24, pp. 49–66.
- Riera Melis, A. (2017), *Els cereals i el pa en els països de llengua catalana a la baixa edat mitjana*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans.
- Rius Serra, J. (1926), “La confraria de Santa Eulàlia del Camp”, dins *Estudis Franciscans*, 38, pp. 174–186.
- (1935), “Galeres catalanes al servei de Benet XIII”, dins *Analecta Sacra Tarraconensia*, 11(1), pp. 334–354.
- Rivera Sentís, F.R. (1999), “Testament de Berenguer de Castelltort, mercader ciutadà de Barcelona, fundador de l’Hospital que porta el seu nom (1389)”, dins *Miscel·lània Cerverina*, (13), pp. 183–213.
- Roca, G. (2017), *Salubritat i salut pública a la Lleida baixmedieval: la gestió dels espais públics, la pobresa i els hospitals*, Lleida, Universitat de Lleida (Tesi Doctoral).
- Roca, J.M. (ed.) (1920), *Ordinacions del Hospital General de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII)*, Barcelona, Fidel Giró.

- (1921), “Lo bressol del Hospital de la Santa Creu”, dins *Anuario del Hospital de la Santa Cruz*, III–IV, pp. 5–87.
- Rocafiguera i Garcia, F. (1990), “Arxiu històric municipal de Vic”, dins *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pp. 191–219.
- Rockinger, L. (1863), “Briefsteller und Formelbücher des elften bis vierzehnten Jahrhunderts”, dins *Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte*, Múnich, Georg Frank.
- Rodríguez Blanco, J., Serrano Méndez, A. (eds.). (2020), *El llibre de privilegis i canalars de Mataró (1294-1819)*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Rubio i Lluch, A. (1908), *Documents per l'història de la cultura catalana mig-eval*, 2 vols., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Rubio Vela, A. (1982), “La asistencia hospitalaria infantil en la Valencia del siglo XIV: pobres, huérfanos y expósitos”, dins *Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, 2, pp. 159–191.
- (1984), *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- (1995), *L'escrivania municipal de València als segles XIV i XV: burocràcia, política i cultura*, València, Generalitat Valenciana.
- (ed.) (2003), *Epistolari de la València Medieval*, València – Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2009), “El problema hospitalario en Valencia a finales del siglo XV. Dos cartas al inquisidor Torquemada”, dins *Cuadernos de historia de España*, 83, pp. 141–156.
- Rudy, K.M. (2017), *Rubrics, images and indulgences in late medieval Netherlandish manuscripts*, Leiden, Brill.
- Sabaté i Curull, F. (1997), *El territori de la Catalunya medieval. Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana.
- (1998), “Ejes vertebradores de la oligarquía urbana en Cataluña”, dins *Revista d'Història Medieval*, 9, pp. 127–149.
- (2009), “Oligarchies and Social Fractures in the Cities of Late Medieval Catalonia”, dins Asenjo González, M. (ed.), *Oligarchy and patronage in late medieval Spanish urban society*, Turnhout, Brepols, pp. 1–27.
- (2013), “The Defection of the Medieval Catalan Bourgeoisie: a Mutation of Values or a Bibliographic Myth”, dins Asenjo González, M. (ed.), *Urban Elites and Aristocratic Behaviour in the Spanish Kingdoms at the End of the Middle Ages*, Turnhout, Brepols, pp. 111–132.

- (2015), “Els temps de Francesc Eiximenis. Les estructures econòmiques, socials i polítiques de la Corona d’Aragó a la segona meitat del segle XIV”, dins Riera Melis, A. (ed.), *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): el context i l’obra d’un gran pensador català medieval. Actes de les jornades celebrades a Barcelona els dies 16 i 17 de desembre de 2009*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, pp. 79–106.
- (2015), “Regnat de Martí I: el govern del territori i dels bàndols”, dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l’Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L’interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, pp. 69–119.
- (ed.) (2017), *L’assistència a l’edat Mitjana*, Lleida, Pagès Editors, pp. 9–53.
- (2019), *La dissort de la documentació medieval catalana*, Barcelona, Rafael Dalmau.
- Sabbatini, M. (1993), “L’ospedale di San Silvestro di Prato: il patrimonio immobiliare nei secoli XIV-XV”, dins *Rivista di storia dell’agricoltura*, 33, pp. 85–108.
- Sales i Favà, L. (2019), *Crèdit i morositat a la Catalunya del segle XIV. El cas de la baronia de Llagostera*, Girona, Universitat de Girona (Tesi Doctoral).
- Sánchez Martínez, M. (2014), “Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)”, dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo. 1300-1700*, Lleida, Milenio, pp. 177–209.
- Santoro, D. (2016), “Abbellire Palermo. La fondazione dell’ospedale grande e nuovo nei capitoli del 1431”, dins Martin, J. M., Alaggio, R. (eds.), *Quei maledetti Normanni. Studi offerti a Errico Cuozzo per i suoi settant’anni da Colleghi, Allievi, Amici*, Ariano Irpino, Centro Europeo di Studi Normanni, pp. 1077–1096.
- (2016), “Investire nella carità. Mercanti e ospedali a Messina nel Trecento”, dins Gazzini, M., Olivieri, A. (eds.), *L’ospedale, il denaro e altre ricchezze. Scritture e pratiche economiche dell’assistenza in Italia nel tardo medioevo*, 17(1), pp. 345–366.
- Saura Nadal, J. (2022), “La notaría de Rupià en la Baja Edad Media. Un estudio de la actividad notarial (1371-1372)”, dins Cuenca Muñoz, P., Santiago Fernández, J., Menor Natal, E., Peris Vicent, M. (eds.), *Estudios sobre el patrimonio escrito*, Madrid, Guillermo Escolar Editor, pp. 227–240.
- (2022), “Morando in arte. Aprender en una notaría rural catalana en el siglo XIV”, dins *Sapere pedagogico e Pratiche educative*, 8, pp. 235–247.
- Schmidt, T., Sabanés i Fernández, R. (Ed.). (2016), *Butllari de Catalunya: Documents pontificis originals conservats als arxius de Catalunya (1198-1417)*, 3 vols., Barcelona, Fundació Noguera.
- Schnurrer, L. (1997), “Schafwirtschaft im ausgehenden Mittelalter. Die Schafherde des Spitals in Rothenburg ob der Tauber”, dins Schnurrer, L. (ed.), *Rothenburg im Mittelalter. Studien zur Geschichte einer fränkischen Reichsstadt*, Rhotenburg, wbg Theiss, pp. 319–351.

- Serra Desfilis, A. (2009), “La capilla de San Martín en la Cartuja de Valldecris: construcción, devoción y magnificencia”, dins *Ars longa: cuadernos de arte*, 18, pp. 65–80.
- Serra i Campdelacreu, J. (1879), *El Archivo Municipal de Vich. Su historia, su contenido y su restauración*, Vic, Establecimiento tipográfico de Ramon Anglada y Pujals.
- Serra i Puig, E. (1988), *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*, Barcelona, Editorial Crítica.
- (1989), “Notes sobre els orígens i l’evolució de l’emfiteusi a Catalunya”, dins *Estudis d’Història Agrària*, 7, pp. 126–138.
- Serrano Coll, M. (2015), “Semblança del rei Martí l’Humà a través de la seva promoció artística”, dins Ferrer i Mallol, M. T. (ed.), *Martí l’Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L’interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, pp. 659–679.
- Shaffern, R.W. (2006), “The Medieval Theology of Indulgences”, dins Swanson, R. N. (ed.), *Promissory Notes on the Treasury of Merits. Indulgences in Late Medieval Europe*, Leiden, Brill, pp. 11–36.
- Silleras Fernández, N. (2008), *Power, Piety, and Patronage in Late Medieval Queenship. Maria de Luna*, New York, Palgrave Macmillan.
- (2015), *Chariots of Ladies. Francesc Eiximenis and the Court Culture of Medieval and Early Modern Iberia*, New York, Cornell University Press.
- Sivilla, T. (1880), “Apuntes históricos sobre el Hospital de Barcelona”, dins *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, pp. 41–70.
- Słoń, M. (2010), “Entrate stabili in un’economia instabile. Le strategie economiche degli ospedali dell’Europa centrale nel Medioevo: l’esempio di Breslavia”, dins Cavaciocchi, S. (ed.), *Le interazioni fra economia e ambiente biologico nell’Europa preindustriale secc. XIII-XVIII. Atti della ‘Quarantunesima Settimana di Studi’ 26-30 aprile 2010*, Firenze, Firenze University Press, pp. 423–436.
- Sneider, M. (2001), “Il patrimonio dell’Ospedale di Santa Maria della Morte in Bologna”, dins Garbellotti, M., Pastore, A., *L’uso del denaro: Patrimoni e amministrazione nei luoghi pii e nelle enti ecclesiastici in Italia: (Secoli XV-XVIII). Atti del seminario tenuto a Trento il 19-20 novembre 1998*, Bologna, Il Mulino, pp. 131–152.
- (2004), *Charity and Property. The Patrimonies of Bolognese Hospitals*, Providence, Brown University (Tesi Doctoral).
- Soldevila Temporal, X. (2015), *Qui era qui a la Torroella de Montgrí de fa set-cents anys. Estudi prosopogràfic dels veïns de Torroella de Montgrí, 1298-1350*, Torroella de Montgrí, Museu de la Mediterrània - Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter.

- Soldi Rondini, G. (1994), "Questua e «questa»: Un'elemosina o un diritto di signoraggio? (A proposito dell'Ospizio del Gran S. Bernardo)", dins *Nuova rivista storica*, 78 (3), pp. 641-654.
- Soler Molina, A. (2017), *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de 'Curial e Güelfa'*, València – Barcelona, Institució Alfons el Magnànim - Institut d'Estudis Catalans - Universitat de València.
- Sonderegger, S. (1994), *Landwirtschaftliche Entwicklung in der spätmittelalterlichen Nordostschweiz. Eine Untersuchung ausgehend von den wirtschaftlichen Aktivitäten des Heiliggeist-Spitals St. Gallen*, St. Gallen, Staatsarchiv und Stiftsarchiv.
- (2013), "The Financial Strategy of a Major Urban Hospital in the Late Middle-Ages (St. Gallen 15th Century)", dins Ammannati, F. (ed.), *Assistenza e solidarietà in Europa, secc. XIII-XVIII. Atti della 'Quarantaquattresima Settimana di Studi' 22-26 aprile 2012*, Firenze, Firenze University Press, pp. 209–226.
- Spicciani, A. (1991), "I prestiti su pegno fondiario durante il secolo XII dell'ospitale lucchese di Altopascio", dins *Banchi pubblici, banchi privati e monti di pietà nell'Europa preindustriale. Amministrazione, tecniche operative e ruoli economici. Atti del Convegno Genova, 1 - 6 ottobre 1990*, Genova, Società Ligure di Storia Patria, pp. 641–671.
- Swanson, R.N. (1989), *Church and Society in Late Medieval England*, Oxford, Basil Blackwell.
- (2007), *Indulgences in Late Medieval England. Passports to Paradise?*, New York, Cambridge University Press.
- Tanner, N. P. (ed.) (1990), *Decrees of the Ecumenical Councils. Volume I (Nicaea I- Lateran V)*, London – Washington, Sheed & Ward Limited - Georgetown University Press.
- Tello, E. (2015), "La actividad crediticia de un hospital turolense a través de la compra de censales (1482-1517)", dins *Aragón en la Edad Media*, 26, pp. 293–320.
- Tierney, B. (1959), *Medieval Poor Law. A Sketch of Canonical Theory and its Applications in England*, Berkeley - Los Angeles, University of California Press.
- To Figueras, L. (2003), "La diferenciació pagesa a la diòcesi de Girona (segle XIV): una nota metodològica", dins Barceló, B., Feliu i Montfort, G., Furió, A., Miquel, M., Sobrequés i Callicó, J. (eds.), *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, València, Publicacions de la Universitat de València, pp. 441–463.
- (2008), "Posar al dia un capbreu: el control de les transaccions de terres del capítol de la Seu de Girona", dins Congost Colomer, R. (ed.), *Dels capbreus al registre de la propietat. Drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, pp. 33–80.
- Todeschini, G. (2017) [2002], *Les Marchands et le Temple. La société chrétienne et le cercle vertueux de la richesse du Moyen Âge à l'Époque moderne*, Paris, Albin Michel.

- Tognetti, S. (2020), «E terassi per bilancio». Pratiche amministrative e gestioni contabili negli ospedali fiorentini del Quattrocento”, dins *Ricerche Storiche*, L-1, pp. 149–176.
- (2020), “Imprese ospedaliere e imprese private. Sistemi contabili e amministrativi a confronto”, dins Piccinni, G. (ed.), *Alle origini del welfare. Radici medievali e moderne della cultura europea dell’assistenza*, Roma, Viella, pp. 278–305.
- Tomás y Valiente, F. (1966), “La sucesión de quien muere sin parientes y sin disponer de sus bienes”, dins *Anuario de historia del derecho español*, (36), pp. 189–254.
- Torras i Ribé, J.M. (2005), *Felip V contra Catalunya. Testimonis d’una repressió sistemàtica (1713-1715)*, Barcelona, Rafael Dalmau.
- Torres i Ferrer, M. J. (1995), *La catedral de Barcelona al segle XV a través de les visites pastorals*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi de Llicenciatura).
- Valls i Taberner, F. (1927), “L’hospital del Coll de Balaguer fundat per l’infant fra Pere d’Aragó”, dins *Estudis Franciscans*, 39, pp. 104–110 i 255–279.
- Van Bavel, B., Schofield, P. (2008), “The emergence of lease and leasehold in a comparative perspective: definitions, causes and consequences”, dins van Bavel, B., Schofield, P. (eds.), *The development of leasehold in Northwestern Europe, 1200-1600*, Turnhout, Brepols, pp. 11-30.
- Varanini, G.M. (1985), “Organizzazione aziendale e società rurale nella pianura veneta: le terre della famiglia Proti a Bolzano Vicentino nella seconda metà del Trecento”, dins Povoletto, C. (ed.), *Bolzano Vicentino. Dimensioni del sociale e vita economica in un villaggio della pianura veneta (secoli XIV-XIX)*, Bolzano Vicentino, Ed. Comune di Bolzano Vicentino.
- Vela Aulesa, C. (2001), “La primera especieria de l’Hospital de la Santa Creu de Barcelona, 1401-1414”, dins *Butlletí de la Societat d’Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica*, (27), pp. 51–60.
- Vela Aulesa, C. (2007) *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana. Testaments, família i sociabilitat*. Barcelona: Fundació Noguera.
- (2014), ““Boticarios y asistencia hospitalaria en Barcelona”, dins Huguet Termes, T., Verdés Pijuan, P., Arrizabalaga, J., Sánchez Martínez, M. (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida, Editorial Milenio, pp. 325–343.
- Verdés Pijuan, P. (2004), *Administrar les pecunies e bens de la universitat. La política fiscal i les estratègies financeres d’un municipi català a la baixa edat mitjana (Cervera, 1387-1516)*, Barcelona, Universitat de Barcelona (Tesi Doctoral).
- (2011), “Las elites urbanas de Cataluña en el umbral del s. XV: entre el discurso político y el mito historiográfico”, dins Sesma Muñoz, Á. (ed.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1410-1412. El Interregno y el Compromiso de Caspe. Actas del congreso celebrado en Zaragoza y Alcañiz 24, 25 y 26 de noviembre de 2010*, Zaragoza, Gobierno de Aragón, Departamento de Educación, Universidad, Cultura y Deporte, pp. 147–164.

- Vervaeet, L. (2014), “Lease Holding in Late Medieval Flanders: Towards Concentration and Engrossment? The Estates of the St. John’s Hospital of Bruges”, dins Aparisi, F., Royo, V., *Beyond Lords and Peasants. Rural Elites and Economic Differentiation in Pre-Modern Europe*, València, Universitat de València, pp. 111–138.
- (2017), “The Employment of Servants in Fifteenth- and Sixteenth-Century Coastal Flanders: a Case Study of Scueringhe Farm near Bruges”, dins Whittle, J. (ed.), *Servants in Rural Europe, 1400-1900*, Woodbridge, The Boydell Press, pp. 19–35.
- Vestri, V. (2018), “Notai al servizio della Compagnia di Orsanmichele di Firenze”, dins Pinto, G., Tanzini, L., Tognetti, S. (eds.), *Notariorum Itinera. Notai toscani del basso Medioevo tra routine, mobilità e specializzazione*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, pp. 207–224.
- Vicens Vives, J. (1936), *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, Barcelona, Tipografia Emporium.
- Vicens Vives, J. (1999) [1954], *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Proa.
- Viera, D. J., Piqué Angordans, J., Camaño Puig, R. (2010), “Malaltia i salut en l’obra de Francesc Eiximenis”, dins *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 48, pp. 179–209.
- Vilarrubias Solanes, F. A. (1969), *Noticia histórico-arquitectónica de los edificios del antiguo hospital de la Santa Cruz y casa de convalecencia de San Pablo de la ciudad de Barcelona (1401–1928)*, Barcelona, Diputación Provincial de Barcelona.
- Vilaseca, M. (1929), “Los colectores de limosnas para Santa Cruz (Els baçiners de Santa Creu)”, dins *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, XIII, pp. 76–80.
- Villagrasa Elías, R., Villanueva Morte, C. (2018), “El hospital *Sancti Spiritus* de Borja y su contabilidad a principios del siglo XVI”, dins Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 149–159.
- Villanueva Morte, C., Conejo da Pena, A., Villagrasa Elías, R. (eds.), *Redes hospitalarias: Historia, economía y sociología de la sanidad*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico.
- Vinyoles Vidal, T. (1979), “La família de l’il·luminador de llibres Arnau de la Pena”, dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, (7), pp. 85–108.
- (1997), “Queixes dels pobres presos de la presó de Barcelona (1445)”, dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 18, pp. 67–88.
- (2013), “El rastre dels més desvalguts entre els papers de l’Hospital de Barcelona”, dins *SVMMA*, 1, pp. 77–101.
- (2013), “L’esperança de vida dels infants de l’Hospital de la Santa Creu de Barcelona”, dins *Anuario de estudios medievales*, (43/1), pp. 291–321.

- Vinyoles Vidal, T., González Betlinski, M. (1981-1982), “Els infants abandonats a les portes de l’Hospital de Barcelona (anys 1426-1439)”, dins Riu i Riu, M. (ed.), *La pobreza y asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, vol. 2, Barcelona, CSIC, pp. 191–285.
- Watson, S. (2020), *On Hospitals. Welfare, Law, and Christianity in Western Europe, 400–1320*, Oxford, Oxford University Press.
- Webster, J.R. (1987), “Una familia de mercaderes: los Examenis”, dins *Archivo Ibero-Americano*, 47, pp. 63–78.

Apèndix 1. Edició de documents

Normes i criteris seguits en l'edició de documents

El principal criteri que s'ha prioritzat en les transcripcions que segueixen ha estat el de respectar al màxim els textos. Tot i això, per tal de facilitar la seva lectura i comprensió, s'han adoptat les normes i els criteris següents.¹⁴⁶²

Normes de transcripció

- S'han seguit les normes actuals en matèria d'accentuació, puntuació, apostrofació i ús de majúscules i minúscules.
- S'ha utilitzat el punt volat per indicar les elisions que actualment no tenen representació gràfica i les aglutinacions de paraules amb pèrdua d'un element de la segona.
- S'han resolt totes les abreviatures sense indicar quines són les lletres restituïdes.
- S'ha usat una escriptura *cursiva* en aquells mots escrits en una llengua diferent a la del text.
- S'ha regularitzat l'ús de la *u* i la *v*. En els textos llatins s'ha transcrit la *j* com a *i*. Es respecta l'ús de la *y*.
- S'han mantingut les irregularitats gramaticals.
- S'han transcrit les xifres numèriques tal com apareixen en el document i, quan s'indica, s'ha mantingut l'ordinal.

Criteris d'edició

- S'ha indicat el canvi de foli en el lloc corresponent fent ús d'una línia vertical acompanyada del número de foli indexat. Per indicar el recto, després del número s'ha afegit una *r*. Per indicar el verso, després del número s'ha afegit una *v*. Quan un document no està foliat, s'indica mitjançant una *s* i una *f* separades per una barra en diagonal (*s/f*). En aquest cas, el canvi de foli tan sols s'indica amb una línia vertical acompanyada d'una *r* o una *v* en funció de la cara del foli.
- S'han indicat a l'aparat crític les paraules que apareixen ratllades, les notes al marge, les fermes dels documents. També s'han assenyalat mitjançant una nota en l'aparat crític aquelles frases o paraules que han estat escrites per una mà diferent a l'original.
- S'ha fet ús de les barres / \ per indicar que una paraula o una frase està interlineada.
- S'ha fet ús del claudàtor amb tres punts suspensius [...] per indicar algunes paraules il·legibles.
- Tots els documents editats són precedits per la data (crònica i tòpica) i el regest.

---

¹⁴⁶² Se segueixen les normes i els criteris proposats per Baiges Jardí, I. (ed.) (2021), *Manual de Siurana (1229-1239)*, Barcelona, Fundació Noguera, pp. 72-74.

Document 1

1324, gener 5. Barcelona.

Ramonet Ricard, Jaume Roure, Francesc Romeu, Berenguer de Montcada i Bernat Dusai, consellers de Barcelona, ordenen a Pere Desprat, ciutadà de Barcelona, procurador seu per a totes les causes que sorgeixin entre la ciutat, d'una banda, i l'administrador de la capella dels malalts de Barcelona, per altra, a raó de la nova obra que ha estat començada pel municipi, pel dit administrador, pel capítol de la catedral de Barcelona i pel bisbe a fi de traslladar els llebreros a la zona del Coll de la Creu.

A. AHCB, 1B.XIII, Manual, 1, ff. 11v-12r.

Die sabati, nonas ianuarii anno a nativitate Domini M^o CCC^o XX° III°

Nos,^a Raimundetus^b Ricardi, Iabocus^c Roure, Franciscus^d Romei, Berengarius^e de Muntcada et Bernardus^f Dusay, consilarii hoc anno civitatis Barchinone, nomine et auctoritate ipsius consiliarie cum auctoritate et decreto venerabilis vicarii Barchinone /et Vallense/, constituimus et ordinamus vos Petrum de Patro, civem Barchinone,^g actorem et procuratorem^h super omnibus et singulis causis seu questionibus que vertantur aut verti sperantur inter nos nomine et auctoritate dicte consiliarie et civitatis predictae, ex una parte, et rectorem seu administratorem capelle et domus infirmorum Barchinone, vel alias quascumque personas sive collegia, ex altera, ratione vel occasione nuntiationis novi operis que facta extitit pro parte dicte civitatis super novo opere incoato pro parte dicti rectoris sive pro parte domini episcopi et capituli ecclesie Barchinone apud Collem de Cruce sive ante ipsum collem, pro transferendo et mutando ibidem dictos infirmos sive leprosos ad habitandum ibi et alia ratione vel occasione ipsius translacionis sive mutacionis,ⁱ et super novo etiam opere sive novis operibusⁱ et stabilimentis que dictus rector sive dictus dominus episcopus et capitulus ecclesie Barchinone facere intendunt ut dicitur^j /in\ vineam /et de vinea\ domus dictorum infirmorum vel etiam in ipsa domo aut de ipsa domo, dantes et concedentes vobis dicto procuratori et actori plenam et liberam potestatem ad eundi nomine nostro et dicte civitatis super predictis seu occasione predictorum iudicem vel iudices competentes et ius firmandi super bonis eiusdem civitatis que pro ipsa firma seu firmis iuris obligare positus, et libellum seu libellos offerendi et recipiendi necnon agendi respondendi defendendi, excipiendi et replicandi, et lites contestandi beneficium restitutionis in integrum postulandi /iudicis officium implorandi\ et testes et instrumenta ec quolibet alia probationum genera producendi, et publicandi, opponendi, disputandi, et allegandi, et renunciandi, et concludendi, et omnia que in litem requirantur faciendi, et sentencias audiendi, tam interlocutorias quam difinitivas, et ab ipsis si vobis visum fuerit appellandi apellos petendi, recipiendi et presentandi, et appellationum causas prosequendi et finiendi necnon emparandi requirendi, et protestandi et substituendi ad predicta et singula alium vel alios procuratores tam ante litem contestatam quam etiam post. Et omnia alia faciendi et libere exercendi nomine nostro, et dicte civitatis et universitatis eiusdem que facere et exercere potest quelibet procurator et actor legitime stipulanti vice et nomine omni eorum quarum interest

intererit, semper fore ratum et firmum quicquid per vos dictum procuratorem et actorem et per substituendum seu substituendos a vobis. Actum, gestum et procuratum fuerit nomine nostro, et dicte civitatis et universitatis eiusdem super predictis omnibus et singulis et nullo tempore revocari sub bonorum dicte civitatis et universitatis eiusdem omnium ypotecha.

Testes Iacobus de Sancto Clemente, Romeus Lulli, Franciscus de Bagiis, iurisperitus et Raimundus Vitalis.

Hanc cartam firmavit decretum in ea impendendo venerabilis Petro de Bello Loco, vicarius Barchinone et Vallensi in manu et posse Bernardus de Podiolo, regia auctoritate notarii publici Barchione regensque scribaniam curie vicarii eiusdem civitatis XII° kalendas februarii anno predicto prout per eius firmam seu subscripcionem apparet.

a. clausum traditum, *escrit al marge esquerre*; b. *fermat*; c. *fermat*; d. *fermat*; e. *fermat*; f. *fermat*; g. *segueix, ratllat* procuratorem; h. *segueix, ratllat* super omnibus et singulis questionibus [...] inde questionem seu controversia que est vel verti speratur inter dominum episcopum et capitulum ecclesie Barchinone [...] ex una parte, et nos nomine dicte civitatis et universitatis eiusdem, ex altera, super nunciacione seu nunciacionibus [...] operis; i. *segueix, ratllat* que; j. *segueix, ratllat* de.

Document 2

1417, juny 30. Barcelona.

Pere Malet, Simó de Prades, Francesc de Coromines i Joan Boscà, administradors de l'hospital de la Santa Creu fan exercici del dret de fadiga en la venda que Jaume Vilar havia acordat amb Bernat Sapllana i Ramon de Navell, tutors dels fills de Galceran de Casanova, per un hospici que estava a prop de l'hospital.

A. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 73v.

Hospital a Jaume Vilar. Usaren de fadiga de una casa prop dit hospital.^a

Die mercurii XXX die iunii, anno a nativitate Domini MCCCCXVII.

Nos, Petrus^b Malet, decanus, Simon^c de Prades, canonici Sedis Barchinone, Franciscus^d de Conomines et Iohannis^e Boschani, cives dicte civitatis, administratores hospitalis Sancte Crucis dicte civitatis. Atendentes venerabilibus Bernardus ça Plana et Raimundus de Navell, tutores filiorum pupillorum venerabili Galcerandi de Casanova, quondam civis dicte civitatis, vendidisse Iacobo Vilar, fabro civis dicte civitatis, quoddam hospicium quod fuit Pauli ça Crosa, fabri civis dicte civitates, quod est propter dictum hospitale et tenetur sub directo et alodiali dominio ipsius hospitalis, et presentasse nobis instrumentum factum de dicta vendicionis ut eundem domini ratione firmaremus. Idcirco nos nomine dicti hospitalis, infra tempus debitum, retinuimus et retinemus vobis ad opus dicti hospitalis dictum hospicium iure fatice, iniungendo dictis venditoribus quod simile nobis nomine dicti hospitalis faciant vendicionem qualem fecerant dicto Iacobo Vilar. Volentes et petentes de hiis eis fieri instrumentum per me notarius, etcetera.

Testes honorabilis Guillelmus Novella, canonicus Urgellensis et archidiaconus de Liminyana et Iacobus ça Seu, civis Barchinone.

a. escrit per una altra mà; b. ffermat; c. ffermat; d. ffermat; e. ffermat.

Document 3

1417, agost 17. Barcelona.

Jaume Saseu, receptor i distribuïdor de les monedes de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona, arrenda a Ferrer Tutusaus, hortolà de la vila de Valls, l'hort de l'hospital de Sant Macià per 39 lliures i durant tres anys.

A. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 76v-77r.

Hospital a Ferrari Totesaus. Arrendament del ort de Sant Matjà a 13 lliures lo any.^a

Die lune XVI die augusti, anno a nativitate Domini MCCCCXVII.

Ego,^b Iacobus^c ça Seu, civis Barchinone receptor et distributor peccuniarum et bonorum hospitalis Sancte Crucis Barchinone,^d nomine dicti hospitalis a die stiliacet presenti ad tres annos ab ipsa die in antea primo venturos, loco vobis, Ferrario Totesaus ville de Valls, archiepiscopatus Terracone,^e ortolani, et vestris ad dictum tempus, ortum^f hospitalis Sancti Maciani quod est in dicta civitate, hanc itaque etcetera. Promittens vobis quod a predictis non expellam vos ratione maioris minoris consilis loguerii proprii versus dicti hospitalis nec alter, immo per dictum tempus faciam hinc etcetera^g obligo bona dicti hospitalis, etcetera.^h Loguerium vero predictorum est per totum dictum tempus triginta novem librarum monete Barchinone de terno, ad rationem XIII librarum dicte monete pro anno, quas XIII librarum cuiuslibet dictorum trium annorum solvatis dicto hospitali, aut mei eius nomine, per hos terminos sive soluciones, scilicet in principio cuiuslibet ipsorumⁱ /trium\ annorum, medietatem dictarum XIII librarum et alteram medietatem in fine ipsius anni. Predictum vero logerium vobis facio sub pacto et condicione quod teneamini dare dicto hospitali duas vices in qualibet septimana dictorum trium annorum unum *cove* ortalisise /qui *bast* dicto hospitali\, puta, caulium, spinangiorum *de naps* /vel\ *de brotons*,^j prout tempus requiret et tempore quo fuerint^k carabasse dare eidem hospitali XV dies post festum Sancti Iohannis iunii qualibet die dominica *tot carabasses* quot fuerint necesse ad comendum illa die dicto hospitali. Item teneamini dare qualibet die eidem hospitali XII letugues ad opus infirmorum eiusdem hospitalis, et si non habuerit dictum hospitale necesse ipsas *letugues*, dabitis eidem hospitali in locum ipsarum totidem *porros o alls*. Item quod in fine dictorum trium annorum teneamini restituere ipsum ortum in illo statu seminatam in quo nunc est, iuxta inventarium inde factum quod est in cedula hic affixa. Et quod teneamini bene pensare et colere per dictum tempus ipsum ortum, etcetera, et teneamini tenere in condirectum *la sinia* dicti orti *de rests e de cadufos*^l prout nunc est. Hoc intellecto quod si dicta *sinia* veniebat *a menys* durantibus dictis tribus annis, quod ipsum hospitale tenatur ipsam tornare suis expensis.^m Hoc etiam intellecto quod fimi sive *los fems* bassie et *de lo stable* dicti hospitalis Sancti |^{77r} Maciani sint vestri. Et possitis tenere in *stable* dicti hospitalis unam bestiam vestram. Et etiam habeatis ad emprivium in quadam domo eiusdem hospitalis. Et etcetera dictum hospitale teneatur acomodare vobis totam ferramentam quam habeat dicti orti, et quod vos teneamini ipsam reddere et restituere in ea forma quam eam recipietis. Et pro hiis obligo bona dicti hospitalis, etcetera. Ad hec nos Ferrarius Totesaus et Bartholomeus Cisteller laudantes predictam

et acceptantes predictum loguerium sub pactis, formis et condicionibus predictis, quibus expresse conservamus. Ex certa sciencia promittimus ea tenere et observare prout super continetur obligamus bona nostra et utriusque nostrum insolum renunciamus beneficiis novarum constitutionum et dividendorum accionum etcetera. Et iuramus, etcetera. Hec igitur etcetera. Fiant duo publicam instrumenta, etcetera.

Testes dicti Ferrarii, Bernardus Iuliani et Iacobus Oliverii, scriptores Barchinone.

a. *escrit per una altra mà*; b. per XVIII denarios dictus Ferrarius *escrit al marge esquerre per una altra mà*; c. *fermat*; d. *segueix, ratllat a die*; e. *segueix, ratllat a Bartholomeo Cisteller, civitate Terracone*; f. *segueix, ratllat vocatum Sancti Maciani*; g. *segueix, ratllat in*; h. *segueix, ratllat predictum*; i. *segueix, ratllat, .N.*; j. *segueix, ratllat iuxta*; k. *segueix, ratllat dare*; l. *segueix, ratllat axí com*; m. *segueix, ratllat intellecto cum*.

Document 4

1424, agost 17. Barcelona.

Bernat de Ribes, prior de l'hospital de la Santa Creu, signa una concòrdia amb Hugo de Solatges, cuiner i veí de Saragossa, a qui se li comana l'ofici de cuiner de l'hospital.

A. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 67v-69r.

Die iovis, XVII die augusti anno a nativitate Domini MCCCCXXIII^o

Hospital a Hugo de Solatges, concòrdia^a

Noverint^b Universi, quod ego Bernardus^c de Rippis, presbiter priorque hospitalis seu domus generalis Sancte Crucis civitatis Barchinonensis, ex una parte, et ego Hugo^d de Solatges, cochus vicinus civitatis Cesarauguste regnii Aragonie, ex parte altera, confitemur et recognoscemur pars parti et nobis ad in vicem dictis nominibus quod de et super infrascriptis fuerunt inter nos quibus supra nominibus in itaque conventa pacta infrascripta, prout in capitulis subscriptis continentur quorum capitulorum tenor talis est.

En nom de Déu, amén. Tractat e concordat és entre lo honrat en Bernat Ribes, prevera prior del spital de la Santa Creu de Barcelona, en nom del dit spital, de una part, e entre Hugo de Solatges, coch vehí de la ciutat de Seragossa del regne d'Aragó, de la part altra, que entre les dites parts en los dits noms sobre lo ofici del coch d'aquell spital sien fets e concordats los capítols següents.

Primerament, és avengut e concordat entre les dites parts en los noms que damunt, que lo ofici de coch del dit spital e lo regiment d'aquell ofici sien comenats al dit Hugo, axí que ell, dit Hugo, sia tengut de regir e de administrar bé e lealment lo dit ofici, axí com se pertany de bon^f coch. Cerquant tant com en ell sia lo profit del dit spital, e squivant tot dampnatge de aquell, e cuinant e apperellant bé e endressadement, segons se pertany, totes aquelles viandes que voltran cuinar e apperellar axí a sans com a malalts en lo dit spital, segons que manades li seran per lo dit prior o altre president d'aquell spital. E açò faça lo dit Hugo mentre viurà e treballar porà. Però que tingue e sia tengut de tenir e servir les ordinacions fetes e ordonades en lo spital sobre lo dit ofici, les quals li són stades legides. Entès, emperò, e declarat, e axí so reté lo dit Hugo, que no sia tengut de fregar ne levar olles, scudelles, talladors ni altres aines de cuina, ans lo dit spital li haia a donar e tenir ajudant de cuina. E açò promet fer e complir lo dit Hugo al dit prior a nom del spital, ab obligació de tots sos béns hauts e havadors e ab sagrament bastantment. Ítem és emprès que lo dit spital, per tot lo dit temps |^{68r} de la vida natural del dit Hugo, proveescha e faça provisió de mengar e de beure al dit Hugo e a la dona na Maria, muller sua, axí en sanitat com malaltia dins lo dit spital, donant-los cascun die, entre ell e sa muller, sinch pans d'aquells que-s mengen e-s mengeran en la taula del prior del dit spital,^s e mig quarter de vin fort cascun dia cascun die d'aquell que-s beurà en aquell spital, e sis dinés de moltó cascun jorn entre marit e muller. E si cas era que lo dit Hugo murís ans de la dita muller sua, axí mateix lo dit spital sia tengut de proveir e alimentar la muller del dit Hugo en tots sos necessaris dins lo dit spital mentre viurà, e vastir-la tots anys una vegada. E ultra les dites coses, lo dit spital haia assignar una cambra dins lo dit spital ab son forniment de lit als dits Hugo e Maria, muller sua, en la qual ell e sa muller stiguen e

habiten, menjant, bevent e dormint en aquella. E d'altre part, lo dit spital sia tengut de fer o fer fer al dit Hugo cascun any dues camises, e IIII bragues, e un jupó, e un sach o cota folrat de drap o de pell, e una roba per la cuina, e de dos en dos anys una clotza e un caperó. E axí mateix cascun any dos parells de calses, e sabates aquelles que haurà mester. Entès, emperò, e declarat que, en cas que lo dit Hugo per vallea o malaltia no pogués usar del dit ofici de coch, que noresmenys lo dit spital sia tengut de proveir ell o sa muller tots temps de lur vida e de cascun d'ells en lo dit spital, segons demunt sa conté. E axí ho promet lo dit prior en nom del dit spital, de atendre e complir al dit Hugo e muller sua ab obligació dels béns d'aquell spital.

Ítem, és avengut que, en cas que lo dit spital no complís e no servàs al dit Hugo les coses que l'espital deu fer e complir a ell, sia legut al dit Hugo lejar sens encurriment de perjur o de alguna pena lo dit ofici e axir del dit spital dadi primerament per ell^h fadigua delsguns dies als honorables administradors d'aquell spital, a fi que dins aquells dies se puxen proveir d'altre coch.

Ítem, lo dit Hugo de Solatges, mogut per devoció que ha al dit hospital e en les obres meritòriesⁱ qui en aquell spital se fan e-s complexen tots dies a laor e glòria de nostre senyor Deus e de la sua mara beneïta, donaria per llavors al dit prior, en nom del dit spital^{68v} tots los béns, axí mobles com immobles, que lo dia de la sua mort haurà e |en\ son poder seran trobats. E la dita donació fa largament e bestant, prometent aquella no revocar per alguna rahó. E axí u jura per Deus e per los sants IIII evangelis bastantment. E volen e consenten les dites parts en los dits noms que dels presents capítols e de les coses en aquells contengudes sien fetes e dictades carta e cartes, aitaltes e aitals com per les dites parts en los dits noms ne seran demanades, ab promissions, stipulacions, pactes, obligació dels béns del dit Hugo e ab sagrament e obligació dels béns del dit spital, renunciacions e altres clàusules e cauteles qui hi sien profitoses e necessàries, en quant per cascuna part facen no mudada la vera substància del fet a conaguda del notari en poder del qual los presents capítols se fermaran.

Et ideo nos dicte partes iamdictis nominibus laudantes, aprobantes, ratificantes et confirmantes predicta capitula et contenta in eis quibus consentimus et confitemur fore vera prout melius et plenius superius continetur. Ex certis nostris scienciis convenimus et promittimus pars parti et nobis ad in vicem prefatis nominibus quod predicta omnia et singula que ab altero nostrum ad in vicem alteri fienda et complenda existunt iuxta tenorem capitulorum preinsertorum faciemus, attendemus et observabimus nobis ad in vicem dictis nominibus prout melius et plenius in ipsis capitulis continetur et quod in aliquo non contrafaciemus vel veniemus aliquo iure tam vel ratione. Et pro hiis complendis, et attendendis tenendis et observandis obligamus pars parti ad in vicem dictis nominibus scilicet ego dictus Bernardus de Ribes, prior dicti hospitalis, omnia /bona\ ipsius hospitalis, et ego, dicto Hugo, omnia bona mea propria mobilia et immobilia habita et habenda. Et ut predictis omnia et singula maiori gaudeant firmitate ego dictus Hugo imo sponte in animam meam per Deum et eius sancta quatuor evangelia manibus meis corporaliter tacta predictam omnia et singulam quatenus me tangunt attendere^{69r} et complere tenere et observare, ac in aliquo non contrafacere vel venire aliquo iure, causa vel ratione. Hec igitur /aut\ et prout dicta sunt supra facimus paciscimur convenimus et promittimus pars parti dictis nominibus ad in vicem, nec non et notario infrascripto tanquam publice persone pro utraque parte nostrum dictis

nominibus et pro aliis etiam personis quarum interest et intererit recipienti et paciscenti ac etiam legitime stipulanti. Et volumus et consentimus prefatis nominibus quod de hiis fiant et fieri valeant duo publica consimilia instrumenta, quorum /unum\ uterque parti nostrum dictis nominibus tradatur per notarium infrascriptum.

Actum est hoc Barchinone decima septima die mensis augusti, anno a nativitate Domini Millesimo Quadringentesimo Vicesimo Quarto. S+num Bernardi Ribes, prioris. S+num Hugonis Solatges, iurantis predictorum. Qui hec dictis nominibus laudamus, concedimus et firmamus.

Testes huius rei sunt Bernardus ça Carrera, Dalmacius ça Carrera, mercatores, Iacobus Sala, cursor auris cives, et Gabriel Sagarra, scriptor habitator Barchinone.

a. escrit per una altra mà; b. unum Hugo escrit al marge esquerre; c. fermat; d. fermat; e. segueix, ratllat he; f. segueix, rallat reg.; g. segueix, ratllat e sis dinés de moltó; h. segueix, ratllat a; i. segueix, ratllat qui.

Document 5

1428, juliol 31. Barcelona.

Elecció de Pere Cardona com a prior de l'hospital de la Santa Creu.

A. AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 8v-10r.

B. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 98r.

Die sabbati, XXXI die iulii anno a nativitate Domini MCCCCXXVIII°.

Nominació de prior de l'hospital a Pere Cardona.^a

Universis^b et singulis pateat evidenter. Quod die sabbati, qua computabatur tricesima prima dies mensis iulii anno a nativitate Domini MCCCCXXVIII°, in presencia Gabrielis Bonfill, notarii et ut in hac parte substituti iurati sub me Iohanne Torroni, notario Barchinone infrascripto, et in presencia etiam venerabili et discreti Bernardi de Speluncis, notario et scribano honorabilis Concilii civitatis Barchinone, Francisci Martini, notarius, et Guillelmi Massot, vicarii honorabilis consiliariorum dicte civitatis Barchinone, testium ad hec vocatorum et specialiter assumptorum honorabiles et magne prudencie viri domini Iohannes Fivallerii, Guillelmus de Torrente, consiliarii anno presenti dicte civitatis Barchinone, una cum honorabilis Ludovico Ros, ab hoc actu absente, et Iohannes /de\ Junyent, maior dierum, Franciscus Pujada, Petrus de Gualbis et Bernardus Vitalis, mercatores cives predicte civitatis, ad hoc per ipsos dominos consiliarios vocati constituti personaliter in logia mercatorum dicte civitatis. Attendentes ut dixerunt inter reverendum domini Franciscum, divina providencia episcopum et administratorem perpetuum ecclesie Barchinone ac Patriarcha Iherosolimitani seu eius honorabile vicarium et honorabile capitulum ipsius ecclesie, ex una parte, et prefatos dominos consiliarios et aliquos probos homines dicte civitatis, parte ex altera, fuisse mediantibus et intervenientibus honorabilibus administratoribus hospitalis Sancte Crucis predicte civitatis deliberatum et concordatum quod venerabile Petrus Cardona, presbiter, qui attentis et consideratis omnibus super hiis, attendendis et considerandis fuit per omnes habitus et reputatus sufficiens et ydoneus eligatur prior dicti hospitalis, et conferatur ac atribuatur sibi potestas subscripta per agendi idcirco prenominati honorabilis consiliarii et quatuor probi homines ad hoc ut predicatur per ipsos dominos consiliarios vocati sequendo in omnibus infrascriptis modum et formam ordinationum de novo per dictos honobilis administratoris dicti hospitalis super bono regimine et adminitracione eiusdem hospitalis et bonorum suorum precedentibus sciencia, consilio et voluntate dicti domini episcopi et ipsius honorabili capituli et predictorum dominorum consiliarorum qui omnes iam antea ipsas ordinationes viderant et approbaverant factas et concordatas elegerunt predictum Petrum Cardona in priorem priorem dicti hospitalis Sancte /Crucis\ et dederunt et contulerunt eidem Petro Cardona illam omnimodam potestatem que qualis et quanta in capitulis infra inseritis predictarum novarum ordinationum tangentibus electionem et potestatem dicti Petri Cardona est data, |^{or} atributa, concessa ac contenta quequidem capitula dictam electionem et potestatem tantentiam sunt hec qui sequitur:

Ordonaren, entre moltes altres ordinacions que faeren los honorables administradors del dit spital, que n lo dit spital haia una caixa on tots los diners comptants qui per qualsevol rahó provendran al dit spital sien mesos.

Ítem, ordonaren que l dit Pere Cardona haia poder e puxa fer àpocas, fins diffinicions, cessions e albarans e totes altres coses qui per ell degen ésser fetes de diners, béns e drets al dit spital pertanyents en qualsevol manera segons la forma en les ordinacions següents contenguda. Tots aquells qui volran donar graciosament al dit spital sens qui non volran àpocha ni albarà, metran en la dita caixa, o manifestament o secreta, tot ço que dar-hi volran per la^c ubertura o forat qui starà tots temps ubert, segons que stà lo forat de la caixa de Muntserrat. E açò ordonaren los dits administradors que fos publicat per les trones, per ço que generalment fos sabut per tot hom.

Ítem, ordonaren que a la |fin de\ cascun mes tots los diners qui-s trobaran en la casa o caxó de la dita caixa qui haurà ubertura o forat qui starà tots temps ubert ne sien trets per lo prior, presents lo procurador e lo scrivà de ració e lo notari del dit spital. E comptats aquells tots entegrament sien mesos en l'altra casa o caxó major de la dita caixa, qui haurà la ubertura tancada ab una launa de ferre. E encontinet lo procurador, presents los altres desusdits, haia a continuar en lo compte de la caixa entrada o rebuda dels dits diners qui-s seran transportats de la una^d casa o caxó de la dita caixa en l'altre.

Ítem, ordonaren que los diners qui provendran al dit spital per rahó de remençes de censals morts, o de violaris o per venda de morabatins en feu qui per requesta dels senyors per qui-s tenen se haguessen a vendre o per qualsevol alienació de propietats sien posats en la taula de la dita ciutat, faents ne dita aquells qui-ls pagaran al dit hospital. E d'aquella taula no sien levats sinó per smerçar-los en altre censal o renda perpetual a conaxença del senyor bisbe e capítol de la seu e dels honorables consellers de Barcelona.

Ítem, los diners comptants qui provendran al dit spital per deutes de pensions de censals, violaris, o per pagues d'arrendaments, o per lexes de testaments, e per pagues de la subvenció de la dita^e ciutat o per qualsevol altres rahons de que lo prior haia a fer àpoques o albarans, tots aytals diners, sens disminució de una malla, sien mesos |^{9v} en la caixa per la ubertura o forat qui serà tancat ab una launa de ferre per aquells qui-ls pagaran presents lo prior, qui obrirà la dita ubertura, e lo procurador, qui-n farà entrada o rebuda en lo compte de la caixa.

Ítem, si serà cas que alguns |dels\ prop dits deutors vulla donar la quantitat per ell deguda en la taula^f d'aquella faça la dita al spital, e lo dit prior li-n faça^g àpoca. E presents lo notari, que-n faça menció en la àpoca. E lo procurador que-n faça rebuda en lo compte de la caixa. Deu lo dit prior la moneda de la taula e encontinent presents los dessusdits meta aquella quantitat en la caixa per la ubertura o forat tancat ab launa de ferre. E en semblant manera se poran rebre e metre en la caixa tots los altres diners deguts per personas qui no puxen o no vullen venir al dit spital.

Ítem, per relevar lo dit prior de debats o qüestions que li porien ésser fetes per rahó de les àpoques que haurà a fer de les quantitats que provendran comptants al dit spital o de les quantitats de que-s faran dites en la taula o d'altres qualsevol,^h volgueren e de certa sciència ordinaren los dits honorables administradors que pus en les dites àpoques per lo dit prior fahedores haia expressa menció que les

quantitats de que seran les dites èpoques sien stades meses en la caixa per lo forat o ubertura qui serà tancada o closa ab una launa de ferre presents lo procurador e lo notari del dit spital. D'aquellas no li puxa ésser feta qüestió alguna, ne ell en alguna manera sia tengut de donar altre compte ne rahó.

Postmodum vero die lune que fuit secunda dies mensis augusti annoque predicto a nativitate Domini M^oCCCC^oXXVIII^o, in presencia mei dicti et infrascripti Iohannes Torroni notarii et in presencia etiam Guiellemi Sirvent, mercatoris civis, et Iohannes Marchi, scriptoris habitatoris Barchinone, testium in hoc actu assumptorum et vocatorum honorabilis et providus vir dominus Ferrarius de Podiolo, canonicus et vicarius in spiritualibus et temporalibus predicti domini episcopi Barchinone, et honorabilis Petrus Maleti, decanus, Guillelmus Alanyani, Guillelmus Bayerii et Petrus Pareti, omnes canonici predictae ecclesie Barchinone ad hec per ipsum dominum vicarium vocati constituti personaliter intus domum capituli predictae ecclesie, facta primitus ibidem aliquali recitatione de concordia que mediantibus predictis honorabilibus administratoribus facta fuerat inter dictum dominum episcopum et quosdam canonicos sui capituli et honorabilis consiliarios et quasdam probos homines dicte civitatis super eligendo in priorem dicti hospitalis predictum Petrum Cardona et dando et conferendo sibi potestatem que qualis et quanta in novis ordinacionibus est contenta et expressa. |^{10f} Ideo prefati domini vicarius et quatuor canonici ad hoc ut pramittitur vocati elegerunt in priorem dicti hospitalis predictum Petrum Cardona et dederunt ac contulerunt sibi illam et eandem ac similem potestatem qualem et quantam prefati domini consilarii et quatuor probi homines per eos ut predicatur vocati supra cum presenti dederunt et contulerunt et in preinsertis ordinacionibus est contentum. Et promiserunt prefati honorabilis domini vicarius et quatuor canonici et consilarii /et\ quatuor probi homines pro eodem hospitali quod sub eorum regimine, gubernacione et administracione totaliter existit dicto Petro Cardona ac michi dicto et infrascripto notario pro eo ac alii quorum interest et intererit recipienti et stipulanti ipsos semper habere ratum et firmum quicquid per eundem Petrum Cardona in modum prenarratum et in preinsertis ordinacionibus contentum, actum fuerit sine gesto et nullo tempore revocare sub bonorum dicti hospitalis omnium ypotheca. Et voluerunt et consenserunt tam dicti domini vicarius et quatuor canonici quam consilarii et probi homines de predictis fieri et tradi dicto Petro Cardona et aliis, quorum interesit, tot publica consumilia instrumenta quot inde petierint et habereⁱ voluerint per me dictum et infrascriptum /notarium\.

Ceterum die mercurii que fuit quarta dies predicti mensis augusti anno iamdicto, prefatus Petrus Cardona, constitutus personaliter in scribania mei dicti et subscripti notarii que est in platea Sancti Iacobi dicte civitatis, in presencia videlicet nostri iamdicti Iohannis Torroni, notarius, et in presencia etiam predictorum Gabrielis Bonfill et Iohannis Marchi, testium ad ea vocatorum et assumptorum virtute scilicet iuramenti per eundem Petrum prestiti ad sancta quatuor Dei evangelia manibus suis corporaliter tacta acceptando, ob reverenciam Dei et pauperum suorum, eleccionem de eofactam dictis honorabilis dominis vicario, canonicis, consilariis, et probis hominibus in posse mei dicti et infrascripti notarii pro eis et aliis quorum intersit et intererit recipientis et stipulantis quod complendo et observando ac sequendo ad unguem ordinaciones preinsertas^j omnes et singulas quantitates peccunie quas huiusmodi vigore recipiet ponet et mittet

iuxta ipsas ordinationes intus dictam caxiam. Et vigore ipsius iuramenti promisit quod in derogacionem seu preiudicium preinsertarum ordinationum a modo non recipiet aliquas peccunias ipsius hospitalis.

Acta fuerunt hec Barchinone diebus, mensibus, anno ac locis predictis presentibus partim me, dicto et infrascripto notario, et in parte dicto Gabriele Bofill, ac testibus superius distincte nominatis vocatis pariter et electis.

a. escrit per una altra mà; b. clausum traditum, unum dicto priori escrit al marge esquerre; c. segueix, ratllat l; d. segueix, ratllat caxa; e. segueix, ratllat ciutat e per pagues de la subvenció de la dita; f. segueix, ratllat en la taula; g. segueix, ratllat r; h. segueix, ratllat volgueren; i. segueix, ratllat et habere; j. segueix, ratllat et.

Document 6

1428, octubre 14. Barcelona.

Capítols signats entre Joan Brunet, prior de l'hospital de la Santa Creu, d'una banda, i Gaspar Olzina i Bernat Bonet, de l'altra, per raó del càrrec de procurador a ells assignats

A. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], quadernet solt s/f.

B. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 100r.

En nom de Déu, amén.

Capítols fets e concordats entre lo honrat en Johan Brunet, prevera prior del spital de Sancta Creu de Barcelona, en nom del dit spital, d'una part, e entre en Gaspar Ultzina e Bernat de Bonet, mercaders ciutadans de la dita ciutat e procuradors del dit spital, de la part altra, en la manera devall contenguda.

Primerament, és avengut e concordat entre les dites parts que jassesia los reverend senyor en Francesch, per la gràcia de Déu bisbe e administrador perpetual de la esgleya de Barcelona, e son vicari, e IIII canonges, e los honorables consellers de Barcelona, e IIII prohòmens de la dita ciutat, segons que és de custuma e per ordinació del dit spital a VIII del mes de octubre del any present M^o CCCC^o XXVIII° ab II cartes fetes en poder d'en Johan Torró, notari de Barcelona e scrivà del dit spital, haien constituïts e ordonats procuradors del dit spital ells dits Gaspar Ultzina e Bernat de Bonet a demanar e reebre tots los béns e drets del dit spital, segons que en les dites procuracions és contengut. E sia stat concordat e emprès ans de la ferma de les dites procuracions e en l'acte d'aquellas jassia en aquellas procuracions per causas non sia feta menció que tots los diners qui a mans lurs pervendran per vigor de les dites procuracions, e en altra manera, en nom del dit spital metran en la manera davall contenguda dins la caxa novellament instituïda e posada dins lo dit spital per conservació de les monedes d'aquell, per ço que sia tolta tota manera que los dits diners no servesquen a altres usos, sinó del dit spital, com per alguns reebadors de les monedes d'aquell spital segons se diu en temps passat ne sia stat abusat e fet lo contrari. Per ço los dits Gaspar Ultzina e Bernat de Bonet, en noms lurs propis, convenen e en bona fe prometen, per virtut de sacrament e homanatge que-n fan e sots la pena devall contenguda al dit Johan Brunet axí com a prior del dit spital e en nom del dit spital reebent e acceptant, que tots los diners que reebren per virtut de les dites procuracions e en altra manera en nom del dit spital portarian dins lo dit spital e meteran dins la dita caxa, ço és aquells que reebren de censals morts, e violaris, e de la subvenció^a que^b la ciutat de Barcelona fa cascun any al dit spital o de dites que seran fetes a ells en nom del dit spital encontinent com los hauran reebuts, o almenys dins aquell dia que-ls reebren, sens alguna disminució |^v presents lo dit prior, que-n farà compte a la dita caxa, e lo scrivà de ració del dit spital. E los diners qui a mans lurs pervendran dels encants qui-s faran de les robes dels morts del dit spital^c o d'altres encants qui-s pertanyen al dit spital dins dos mesos après que los dits encants seran fets hauts o no hauts d'aquells qui-ls deuran. E los diners qui procehiran de morabatins,^d de censos, de lexes o d'altres coses pertanyents a aquell spital encontinent com los hauran reebuts, o almenys

dins spay de dos jorns, après que·ls hauran reebuts. E si passats II mesos après los tèrmens que·s fan los dits morabatins o censos los dits procuradors no·ls hauran tots reebuts, aquells procuradors sien tenguts, e haien hauts o no hauts los dits censos, aquells censos metre dins la dita caxa. E si reebuts no·ls hauran tots, ço que·n restarà puxen pendre e aturar·se en paga prorata de lur salari. Axí empero que a la fi de l'any, hauts^c o no reebuts tots los dits censos e pagats ells en lurs salaris, haien tot ço que serà degut per aquells censos metre dins la dita caxa. Entès emperò e declarat que si alguns d'aquells qui fan los dits censos no pagaven o no podien pagar dins los dits II mesos, pus los dits procuradors hi haguessen feta lur /bona\ diligència axí en traure portes com en altra manera, aytals censos no sien tenguts los dits procuradors metre en la dita caxa tro los haien reebuts ni aytan poch prendre prorrata de lurs salaris ans lo dit spital en aquell cas los haia a pendre en compte als dits procuradors pus aparegua de lur diligència e que no ha stat per ells.

Ítem és emprès e declarat entre les dites parts que, en cars que los dits procuradors no poguessen per qualsús cars complir en la manera que damunt és dit ço que damunt prometen fer e complir, no fossen encorreguts en la pena devall contenguda, ni en lo sacrament e homonatge que han fet, pus emperò abans los fos stat prorrogat de paraula per lo dit mossèn Johan Brunet lo qual haia poder de prorrogar e allongar·ho tantes vegades com se volrà.

|^r Ítem los dits Gaspar e Bernat de Bonet per virtut dels dits sacrament e homonatge que·n fan e sots la pena devall escrita prometen al dit mossèn Johan en nom del dit spital que en les dites coses se hauran bé,^f feelment e leyal^s cerquant tant com poran lo profit del dit spital e squivant lo dampnatge d'aquell. E que no faran ni diran res en frau o dan del dit spital. E que los diners que a mans lurs provendran, no convertiran en altres usos si no que metran aquells en la dita caxa^h en la forma e manera que damunt és dit. E per tot açò attendre e complir obliguen los dits Gaspar e Bernat de Bonet al dit spital e al dit Johan de Brunet en nom d'aquell tots lurs béns hauts e havedors en juren per Déu. E per los sants IIII evangelis en fan homonatge de mans e de bocha en poder del honrat [...] capdeguayta de la dita ciutat en nom del senyor rey, reebent volents que si contrafahien fossen hauts per bares e per traydors, e que no se'n poguessen extendir per algun linatge d'armes ni en altra manera ans la present carta los haia per convençuts. E ultra açò volen ésser cayguts cascun d'ells qui contrafarà en pena de docentes lliures barcelonines al dit spital totalment comeses, la qual pena sua comesa tantes vegades com serà per ells contrafet.

Ítem lo dit mossèn Johan Brunet promet als dits procuradors que·ls donarà per salari de les dites procuracions 100 florins d'or d'Aragó ço és a cascun d'ells sinquant florins, los quals cascun d'ells se puxen a curar segons és damunt dit e no en altra manera, ço és lo dit Gasparⁱ qui haurà càrrech de fer los encants dels dits encants, e lo dit Bernat de Bonet qui haurà càrrech de cullir los morabatins e censos dels dits censos. E per açò ne obligua lo dit mossèn Johan^j als dits procuradors los béns del dit spital.

E volen e consenten les dites parts dels presents capítols sien fetes tantes cartes com ne seran demanades per les dites parts largament ordenades a conaguda del notari, en poder del qual se fermaran los dits capítols, la substància del fet no mudada.

|^v Die iovis, XIII die octobris anno a nativitate Domini MCCCCXXVIII fuerunt firmata predictam capitulam scilicet per dictum Iohannem Brunet,^k nomine dicti hospitalis, et per dictos Gasparem Ultzina^l et Bernardum de Bonet,^m nominibus eorum propriis, cum obligationibus bonorum, iuramento, homagio et pena predictis. Presentibus testibus Iohannem Marchi et Iohanem Sabaterii, scriptoribus Barchinone.

Testes prestacionis homagii dictorum Gaspariis et Bernat qui ipsum prestarunt in posse venerabili Bernardi Mas, capitis excubiarum dicte civitate nomine domini regis recipientem intus scribaniam mihi dicti notari XXVII die octobris annoⁿ predicto. Presentibus testibus discreto Gabriele Bonfill, notarii cive Barchinone, et dominus Iohannem Marchi et Iohannem Sabaterii.

a. segueix, ratllat, de la; b. censals subvenció, escrit al marge esquerre per una altra mà; c. segueix, ratllat, o d'altres; d. segueix, ratllat, de l[...]; e. cobrat o no cobrat, excepto aquells en que-s [...] a fer diligència, escrit al marge esquerre per una altra mà; f. segueix, ratllat, feel; g. segueix, ratllat, ésser; h. segueix, ratllat, se; i. segueix, ratllat, del; j. segueix, ratllat, tots lurs; k. fermat; l. fermat; m. fermat; n. segueix, ratllat, a nativitate.

Document 7

1433, setembre 3. Barcelona.

Missiva anònima rebuda pels consellers on s'exposa, per una banda, l'opinió dels "administradors de la bossa comuna" en quant a la gestió de l'hospital de la Santa Creu i la supressió de la subvenció, i per altra, el parer dels "advocats dels pobres" sobre els mateixos afers.

A. AHCB, 1B.X, Lletres comunes originals, 6, f. 6or.

a. Fuster Pomar, J. (1960), "Origen y evolución de la asistencia psiquiátrica en el Instituto Mental de la Santa Cruz", dins *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, 20 (2), pp. 197-201.

b. Perarnau Espelt, J. (1979), "Sobre mestre Antoni Sedacer i l'ambient de l'Escola Lul·liana de Barcelona", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 7, pp. 133-153.

Jhesús, jutge just. Maria, pública advocada, hajats per recomanats los pobres

Honorables senyors,

Tant com la cosa és major e mellor, tant deu ésser amada. E car *Deus*, qui és subirà bé, és major e millor que tot quant és creat. Perçò *Deus*, sobre totes coses, deu ésser més amat. E car ben públich és major e mellor que qual bé particular qui sia en lo públich, perçò lo bé públich deu ésser més amat que'l bé particular.

De les ditas universals veritats trahen alguns una tal conclusió o demanda: en la ciutat ha I bossa comuna on se ajusten e-s conserven los diners qui pertanyen al públich de la ciutat. Item, en la dita ciutat ha I casa comuna feta e ordonada a fi que en aquella sien proveyts en totes lurs necessitats tres naturas de pobres, als quals és impossible haver vida per lur treball, so és pobres malalts, infants gitats e orats, a la qual casa dona quescun any la ciutat certa quantitat.

És demanat si la dita comuna bossa de la dita ciutat deu portar egual càrrech axí de la dita casa ordonada als dits pobres, com dels altres públichs càrrechs de la dita ciutat.

Dien los administradós de la dita bossa comuna que no, affermants que tots los instadors de la dita egualtat deurién haver gran consciència de torbar lo contrari per dues molt evidents rahons:

La primera. Que com après Déu se dege posar e tractar lo públich perçò no és dar particular algun per gran que sia qui-s puxe ne-s dege egualar ab los càrrechs, vulles ordinaris, vulles extraordinaris, necessaris al públich.

La segona. Que la casa dels pobres se pot vuy mentenir sens la subvenció de la ciutat. E que açò si axí. Affermen que ells han ja persona qui sens la dita subvenció de la ciutat se obligarà de proveir l'espital, qui és la dita casa dels pobres axí e mils que vuy no és proveyda, perquè concloen, que com a ells sia cert que la ciutat és vuy ten carragada que de quests gran temps no-s porà descarragar de çò a que és tenguda. E la dita casa dels pobres puxa ésser bestantment proveyda sens la dita subvenció. Gran consciència deuen haver los regidors de la ciutat com no leven de present la dita subvenció.

A la primera rahó qui diu que *après Déu se deu posar e tractar lo públich*, responets aquells qui guarden l'interès dels pobres. Atorguen e dien que és veritat, preposant, emperò, lo major e mellor públich a tots los altres menors públichs. Car axí com dels particulars hi ha qui són majors e qui són

menors. Axí entre los béns públics ne ha de majors e de menors. Car los murs e les fons són béns públics de la ciutat, emperò mayoritat han los murs sobra les fons, car sens les fons pot ésser proveyda la ciutat d'aygues, e sens los murs no poria ésser proveyda de bona defensió.

Donchs, com donar compliment a la necessitat dels pobres, aquell aytal compliment prenga Jesucrist ésser fet a la sua propia persona, com sia scrit que per ell matex, Jesucrist, serà dit en lo juý final a aquells qui hauran proveït a la dita necessitat: *Quod vini eximimis fecistis mihi fecistis*. Donant-los paradís e condempnat en infern los qui hauran fet lo contrari.

Perçò, axí per esguart de Jesucrist com per esguart dels homens particulars qui faci o hauran fet bé als pobres, la casa comuna on són proveyts los pobres en lurs necessitats e on los homens poden fer obres per conseguir lur final fi gloriosa és lo major e el mellor bé públich, per rahó de la fi qui ha esguart e a Jesucrist e als pobres e comunament a tots los homens vivents en la dita ciutat, *cum a fine denominetur res*, que nengun altre públic qualsevol sia.

A la segona rahó, per la qual finalment és proposat per los administradors de la bossa comuna que ells han persona qui offer que sens la subvenció de la ciutat proveyrà l'espital, etcètera, responen los advocats dels pobres. Que ten gran oferta fa la dita persona que prima fas no solament s'i veu gran dificultat, mas molt evident impossibilitat, com donar fe a tal oferta seria necessari que la persona offirent fos ten acostumada en obres sanctas e virtuosas que ab veritat se'n pogués presomir, que'l appetit de pendre tal e tan gran càrrech li vengués del Sant Spirit, qui'l mogués a voler treballar en la necessitat dels pobres per complir-hi les obres de misericòrdia e no per delit ni per profit de si matex. E encara que se'n pogués presomir que pogués haver béns temporals per supportar sos càrrechs propis, perçò que en ses necessitats o delits no-s hagués a plaur dels béns dels pobres, segons que'n sebmals administracions se veu tots dies per experiència. E més avant que tal persona fos disposta a portar los treballs a tal administració necessaris.

E si la dita persona era axí karitativa e disposta com desús és dit, no tant solament deurien ésser obeyts los seus instadors o pregadors, ans ab gran instància e subirana diligència se deuria levar tota la ciutat per haver la dita persona e fer-hi tota res qui fos possible per haver-la. Mas com sia pública fama que de la dita persona qui fa la dita oferta se sia vista duas vagades manifesta experiència contrària a totes les condicions dessús ditas necessàries a aytal regiment, gran consciència deurien haver los pregadors de fer tal instància e molt major los pregats de obeyr-la. Scrita a III de setembra de MCCCCXXXIII.

Document 8

1438, febrer 7. Barcelona.

Narcís de Sant Dionís, vicari general del bisbe Simó Salvador, ordena als rectors de les parròquies com han de rebre als baciners de l'hospital de la Santa Creu i concedeix quaranta dies d'indulgència a totes les persones que facin penitència i es confessin.

A. ADB, Registra Gratiarum 1436-1440, vol. 32, ff. 66v-67r.

Questus hospitalis Sancte + civitatis Barchinone

Narcissus de Sancto Dionisio et cetera. Dilectis in Christo universis et singulis Christi fidelibus per civitatem et diocesim Barchinonensis, constitutis ad quem seu quos presentes pervenerint, salutem et cetera. Domino et bonis semper operibus habundare si iuxta sapientis sententiam inter tempus seminandi discernimus et metendi seminare debemus in terris quod cum multiplici fructu colligere valeamus in celis. Et licet secundum hoc indigentibus omnibus apparere teneamur viscera caritatis illis tamen specialiter et habundantius quodammodo debemus gratiam exhibere qui cum sint pauperes spiritu subeunt onera paupertatis ut pauperibus possunt copiosius subvenire, et ut in talibus habundent hospitibus sibi egent. Hoc vero quamvis multi laudabiliter, exequantur illi tamen student laudabilius ad implere qui hospitalitati vacantes non solum infirmos et egenos recipiunt sed et trahunt. Cum igitur venerabiles administratores generalis hospitalis Sancte Crucis, vulgariter nuncupati noviter in civitate Barchinone, constructi et edificati ad hoc totis viribus elaborant ut undique confluentium egenorum pariter et egretorum subvenire necessitatibus se opponant, et in eodem hospitali septem opera misericordie laudabiliter impleantur, et ad opera eiusdem hospitalis supportanda proprie ipsius hospitalis non suppetant facultates cum non dum ad hoc habeat redditus et seu facultates sufficientes nisi Christi fidelium adiuvetur elemosinis, et succursu ideo universitatem vestram in domino, requirimus et ortamur vobisque in remissionem peccatorum vestrorum iniungimus quatenus de banis ad eo vobis collatis dicto hospitali per nuncios eiusdem has nostras letras in sui forma defferentes pias elemosinas et alia grata caritatis subsidia misericorditer erogatis ut per subvencionem vestram dicto hospitali et eius pauperibus in suis necessitatibus consulatur vosquem per hec et alia bona que domino inspiratem feceritis ad eterne felicitatis gaudia mereamini securius pervenire vobis antem ecclesiarum rectoribus, ebdomedariis, vicariis perpetuis, cappellanis curatis et non curatis civitate et diocesi Barchinonensis ad quem seu quos presentes pervenerint in virtute sancte obedientie et sub excomunionis pena dicimus et mandamus quatenus cum procuratores seu nuncii dicti hospitalis presentibus nostris letris comunii ad vos vel ecclesias vestras et parrochias vestras ^{67r} declinaverint Christi fidelium elemosinas pro dicto hospitali petitori, ipsos benigne et caritative recipiatis, et admitatis, et eosdem nunciari et predicari in loco vel ecclessis ubi verbum Dei predicatur sine contradiccione et impedimento cuiuscumque libere permitattis ante et post evangelium cessantur solemnitatem quacumque, tam sepulturarum quam nubciarum, et etiam missas privatis, et sermonibus quorumcumque religiosorum aliorum necessitatem quem dicti hospitalis plebibus vobis comissis exponatis seu per

eosdem nuncios si voluerint exponi permittatis ipsasque plebes ad beneficientes eidem hospitali piis monitis et salubribus exortationibus inducatis. Et nihilominus moneatis et inducatis inquantum poteritis omnes parrochianos utriusque sexus etatem habentes ut ad diem locum et horam quos ipsi nunci duxerint eligendos pulsatis campanis ut ipsorum Christi fidelium congregatio magis solemnis existat et honesta compareant coram eis in ecclesiis vestris vel extra cum diligentia audituri indulgentias et necessitates dicti hospitalis. Et in super eorum cartellos, privilegia et indulgentias summorum pontificum de quibus sub sigillis auctenticis vobis facere poterunt promptam fidem recipiatis, et eisdem plebibus exponatis permittatis inquantum nuncios ante dictos honorifice portare et hostendere sanctuarium seu signum Sancte Crucis, necnon bacinum vel mensuram deferre libere permittatis ut pro predictis ipsi populo maior devotio augeatur bacinum quoque in vestris ecclesiis si voluerint ponere possint et valeant et cum eodem diebus dominicis et festivis cum aliis eorundem ecclesiarum bacinis acceptare per aliquem bonum hominem ex vestris parrochianis qui elemosinas congregent fideliter atque bene tradendas cum tempus affuerit dictis nunciis ac cui voluerit loco sui sperantes ab illo inde habere premium qui in centuplum remunerat omnem bonum. Nos cum ex parte dicti domini episcopi omnibus vere penitentibus et confessis qui eidem hospitali sub invocacione Sancte Crucis fundati manus suas perrexerint adiutrices quadraginta dies de iniunctis eis legitime penitencis per gratiam Sancti Spiritus in domino nostro relaxamus presentibus post unum annum minime valituris.

Datum Barchinone, die septima mensis Febroari anno a nativitate Domini M CCCC XXX VIII.

Document 9

1440, febrer 1. Barcelona.

Serena Roure, vídua de Pere Roure, demana als administradors de la Santa Creu que els metges de l'hospital observin si la seva esclava Joana pot ser curada de la malaltia que pateix i, alhora, promet pagar totes les despeses que això suposi.

A. AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], f. 13r.

Serena Roure al hospital promesa de pagar tot lo gasto farà una sclava sua en dit hospital malalta.^a

Die lune prima die mensis februarii anno a nativitate Domini M^o CCCC^o XXXX°

Ego, Serena,^b uxor venerabilis Petri Roure, quondam, civis civitatis Barchinone, attendentes me habere quandam servam et captivam vocatam Iohanna, de natione egeranorum de Munt de Barques, infirmitate detentam a qua dubitatur quod possit aliquo modo sanari propter quod ego dicta Serena rogavi rogari que feci vobis honorabilibus administratoribus hospitalis Sancte Crucis dicte civitate, quatenus^c recolligeretis ipsam servam meam in dicto hospitali et quod medici ipsius hospitalis viderent si dictam servam posset sanari per ipsos Domino mediante, ex quo ego non habebam opportunitatem tenendi ipsam servam in domo mea. Et sive ipsa serva possit sanari ab ipsa sua infirmitate sive non, quod ego^d habeam et tenere solvere de bonis meis eidem hospitali omnes missiones et expensas quas ipsa serva mea faciet in dicto hospitali ad noticiam vestram dictorum honorabilium administratorum. Et quod solutis per me dictis missionibus et expensis, ego possim extrahere ab ipso hospitali si voluero ipsam servam meam et habere ipsam prout nunc habeo tanquam servam et captivam, non obstante quod ipsa fuerit dicta de causa per me posita in dicto hospitali ut sanare possit. Et non alia de causa quod fuit per vos dictos honorabiles administratores michi concessum me tamen facientem vobis de hiis subscriptum instrumentum et securitatem. Idcirco ego dicta Serena per me et meos heredes et successores quoscumque convenio et promitto vobis dictis honorabilibus administratoribus dicti hospitalis et vestris in dicta /administracione\ hospitalis successoribus quod dabo et solvam dicto hospitali ac vobis eius nomine omnes et singulas missiones et expensas quas dicta serva et captiva mea faciet in dicto hospitali ad noticiam et cognitionem dictorum administratorum incontinenti scilicet cum a vobis fuero requisita sine aliqua videlicet dilacione etcetera. Et quod restituam et solvam omnes missiones, etcetera, super quibus, etcetera. Et pro hiis obligo omnia bona mea etcetera. Et iuro, etcetera. Ad hec nos Petrus de Palaciolo, precentor, et Iohannes Ros canonici ecclesie Barchinone, Michael de Monte Iudahico et Petrus Arnaldi Pol administratores pronunc dicti hospitalis acceptamus predictam, etcetera.

Testes^e fuit dicte domine Serenesunt Gabriel Bofill, notarius, et Galcerandus Badia, carraterius, cives Barchinone.

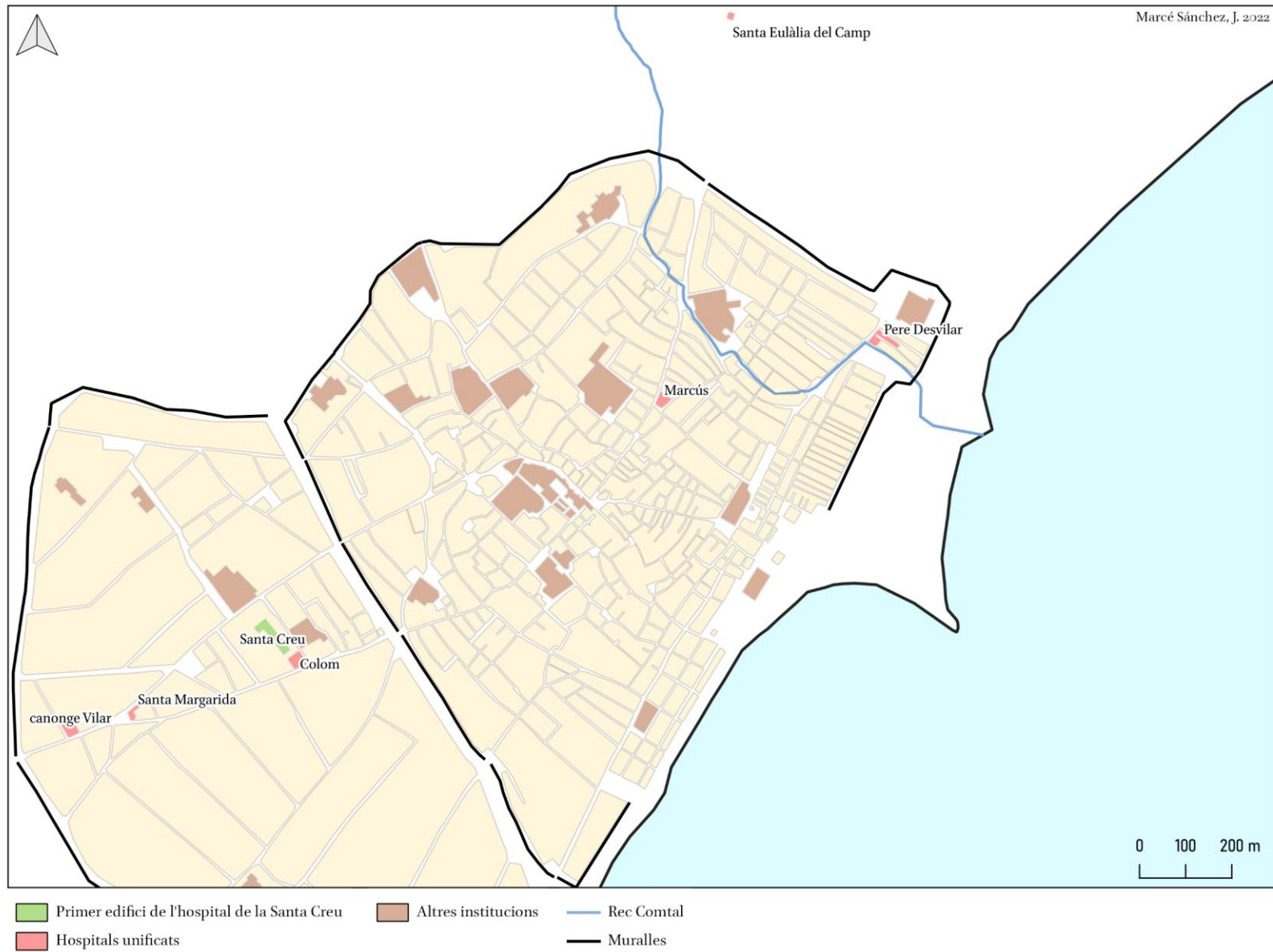
a. *escrit per una altra mà*; b. *fermat*; c. *segueix, ratllat* attenda vos; d. *segueix, ratllat* tene; e. *segueix, ratllat* Gabriel Boff.

Apèndix 2. Mapes i figures

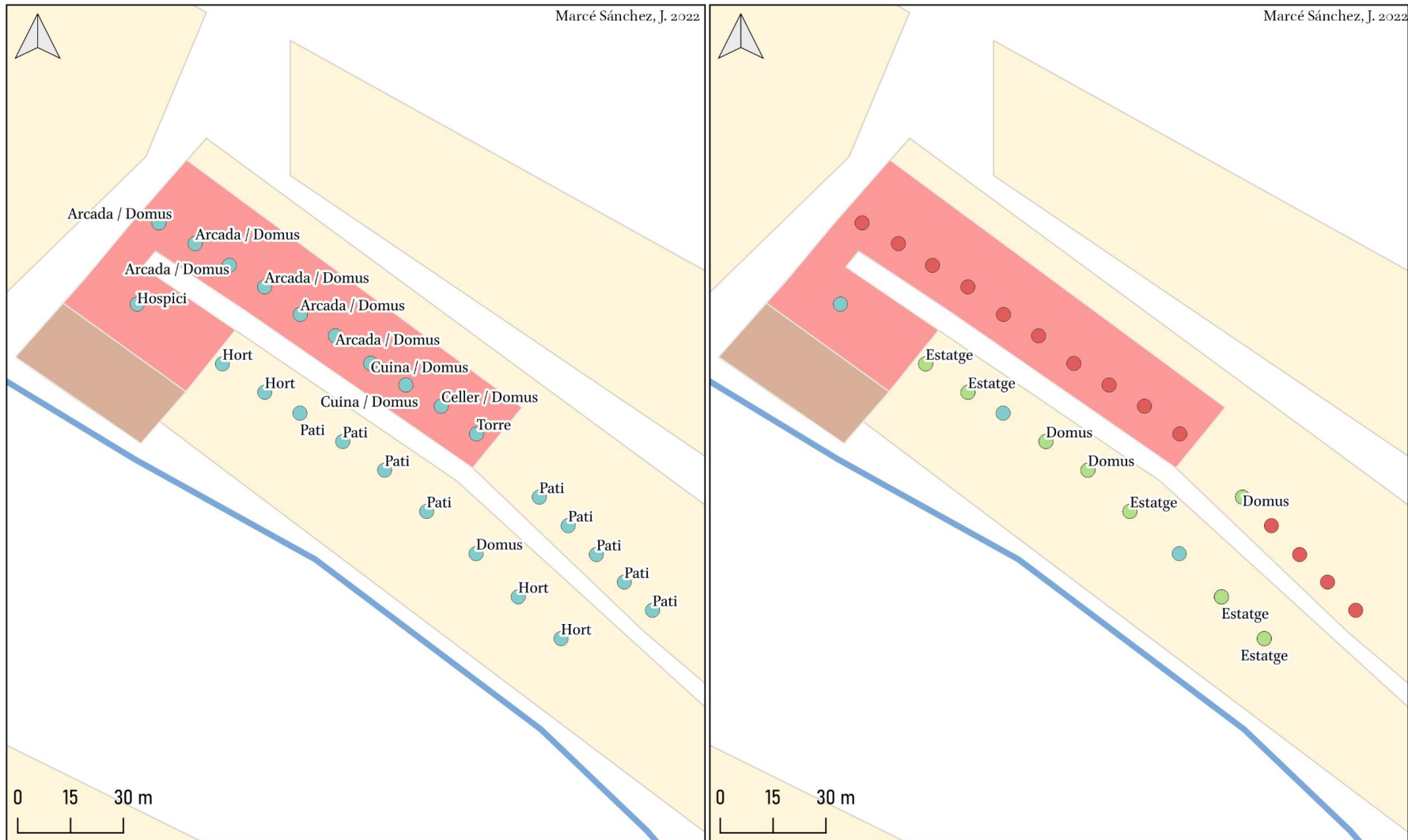
Mapa 1. Els hospitals de la unificació de 1401.

Mapa 2. Evolució de l'àrea urbanitzada al voltant de l'hospital d'en Bernat Marcús (ca. 1200-1300).

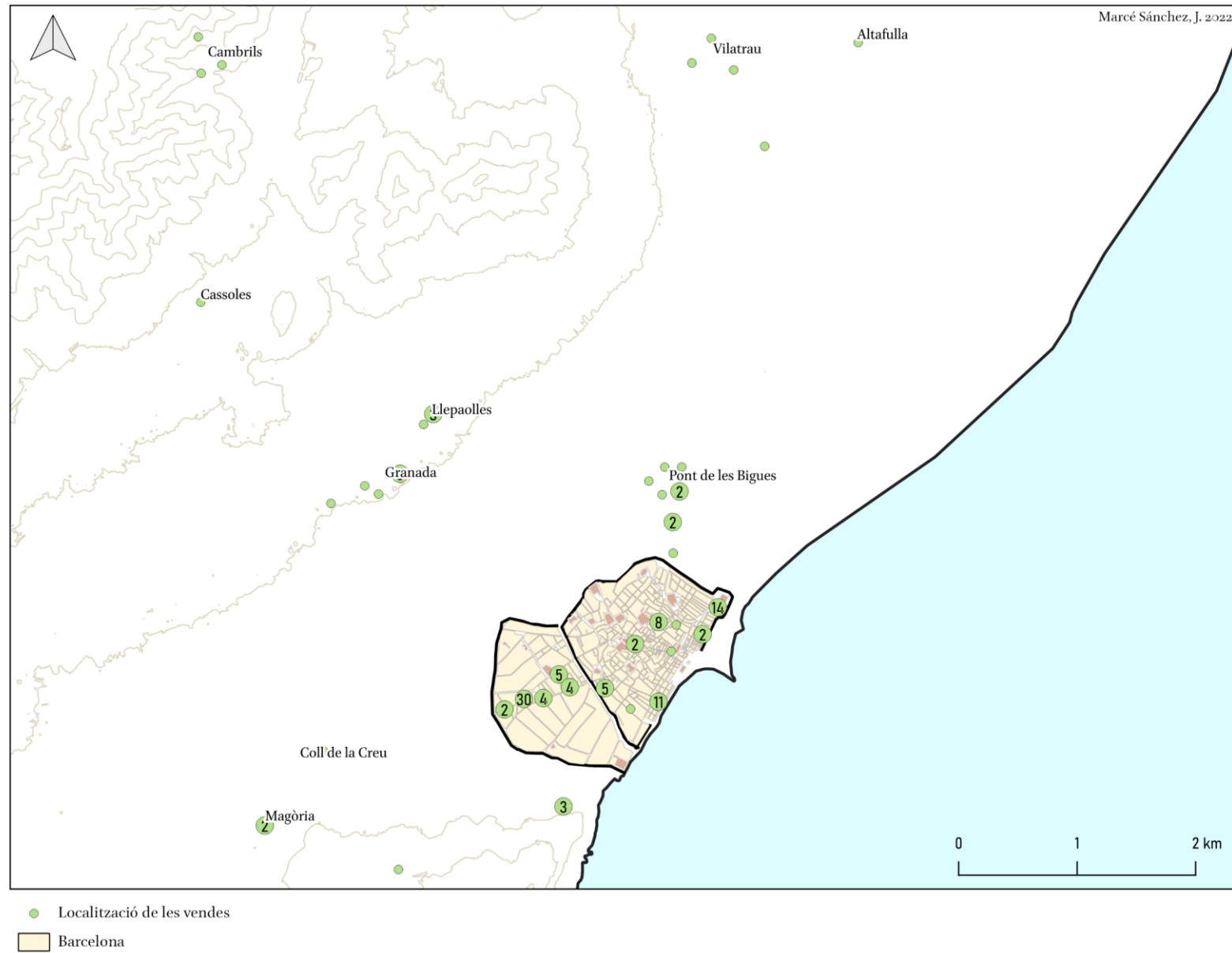
Mapa 3. Reconstrucció hipotètica de les parcel·lacions fetes en l'hospital d'en Pere Desvilar (esquerra) i canvis duts a terme sobre les seves dependències (dreta).

- Rec Comtal
- Capella de Santa Marta
- Ubicació aproximada de l'hospital de Pere Desvilar
- Béns resultants de la parcel·lació
- Espais edificats
- Béns venuts (1402-1406)

Mapa 4. Rendes venudes per l'hospital de la Santa Creu (1401-1407).

Mapa 5. Localització dels encants celebrats per l'hospital de la Santa Creu a Barcelona (1422-1458).

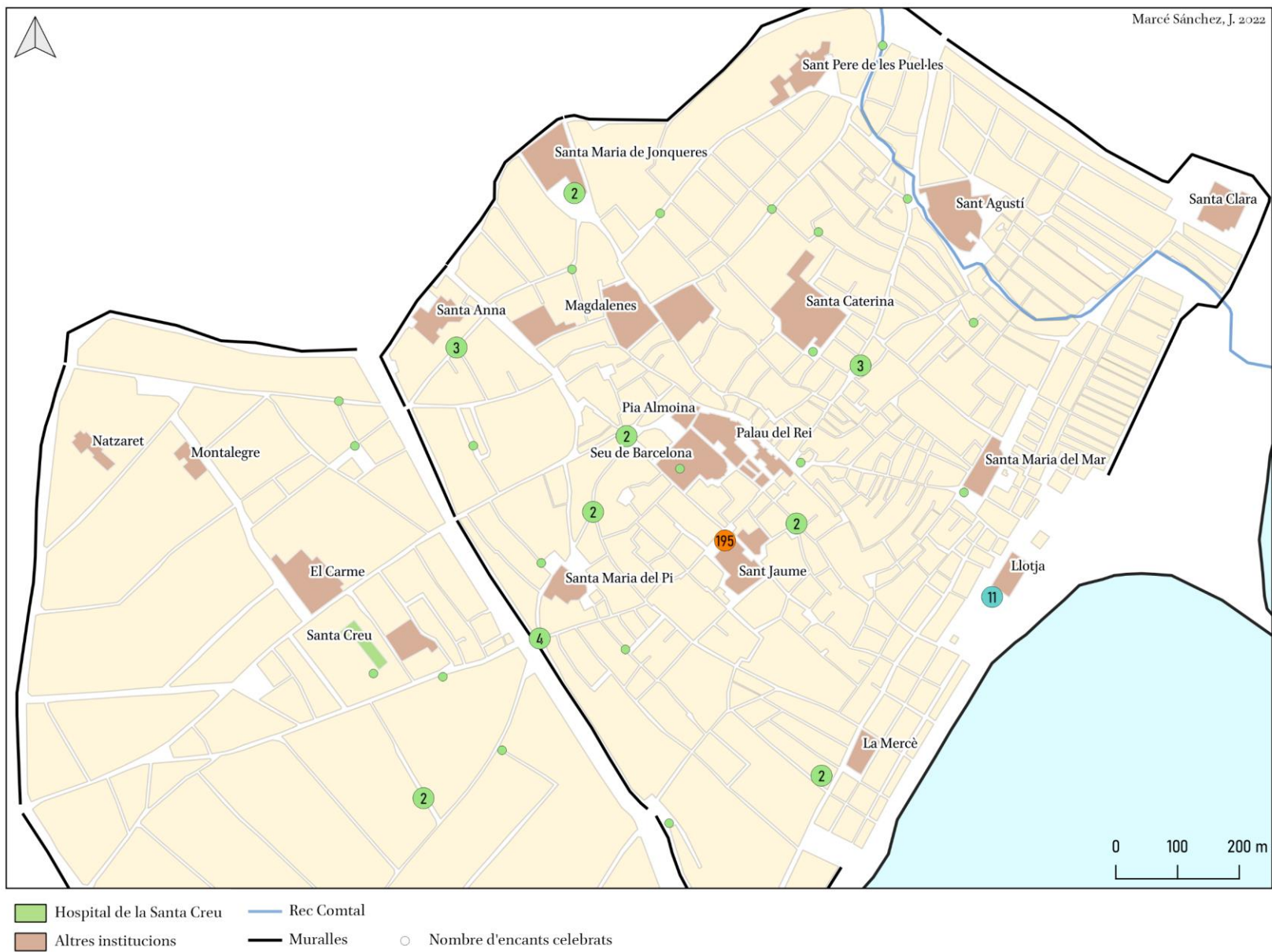

Figura 1. Planta de la ciutat de Barcelona y Moniuic y Moll y Atachos (ca. 1697).

Figura 2. Retall de la Planta de la ciutat de Barcelona y Moniuic y Moll y Atachos on es pot veure, al centre, el tram final del Rec Comtal i, a la seva dreta, un conjunt de cases construïdes a banda i banda del vic de la Santa Creu.

Apèndix 3. Taules

Taula 20. Activitat notarial de Joan Torró (1401-1444).

Any	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Total
1401	0	0	0	0	2	4	12	19	15	9	7	12	80
1402	5	41	20	22	159	12	17	9	4	6	0	2	289
1403	39	10	70	23	15	30	11	21	11	12	13	18	274
1404	22	22	35	18	14	26	23	10	23	6	30	12	241
1405	18	15	11	24	15	15	15	10	9	4	13	4	153
1406	5	4	5	5	3	8	12	2	11	4	3	11	73
1407	3	3	4	3	12	9	8	9	2	12	6	8	79
1408	12	14	17	5	16	13	12	14	5	8	6	5	127
1409	14	11	6	6	13	4	13	14	9	3	1	8	102
1410	9	7	9	14	10	18	17	37	40	23	28	33	245
1411	34	13	12	24	25	8	14	14	15	8	8	8	183
1412	5	7	18	5	10	5	4	16	8	13	17	12	120
1413	8	24	20	16	13	13	3	22	12	9	22	0	162
1414	10	9	36	6	11	21	14	7	6	3	6	5	134
1415	11	15	10	10	8	5	21	5	7	3	4	4	103
1416	3	18	12	6	4	7	18	5	1	4	1	9	88
1417	8	5	11	5	9	6	12	7	7	4	2	11	87
1418	0	5	6	8	6	2	4	7	3	6	4	3	54
1419	5	6	8	15	14	9	8	2	4	3	8	6	88
1420	5	4	4	11	5	10	11	2	5	6	2	2	67
1421	0	1	3	1	26	25	81	77	0	43	3	20	280
1422	11	19	58	57	5	3	23	9	10	10	7	12	224
1423	7	41	19	33	24	3	10	1	0	5	10	0	153
1424	3	5	11	10	6	7	3	10	4	5	4	4	72
1425	2	2	3	11	8	13	19	4	5	4	24	13	108
1426	13	7	14	9	6	10	19	15	1	6	6	5	111
1427	6	11	16	9	8	6	9	2	11	3	6	2	89
1428	2	4	15	3	6	5	27	3	2	7	6	6	86
1429	4	4	6	2	6	3	22	5	3	0	5	6	66
1430	2	0	9	1	8	2	6	19	7	10	0	8	72
1431	10	4	0	1	4	0	7	4	-	-	-	-	30
1432-37	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1438	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	4
1439	4	0	3	1	8	7	2	1	1	2	3	5	37
1440	2	3	3	7	11	6	11	6	0	2	7	6	64
1441	9	2	4	2	9	4	12	2	1	4	6	3	58
1442	0	2	5	7	10	5	22	3	4	6	5	6	75
1443	4	1	4	9	9	10	9	1	1	3	5	9	65
1444	10	2	4	4	4	7	10	2	2	4	7	7	63
Total	305	341	491	393	515	341	541	396	249	260	287	287	4.406

Taula 21. Instruments notarial relacionats amb el patrimoni i el finançament de l'hospital de la Santa Creu (1401-1444).

Tipologia	1401-1410	1411-1420	1421-1430	1431-1440	1441-1444
Absolució de remença	1	0	0	1	0
Absolució i definició	10	7	0	0	0
Agnicions de bona fe	8	1	1	0	0
Època	564	595	249	59	121
Arrendament d'almoïna	3	15	12	1	6
Arrendament de censos	8	10	6	2	3
Assignació	1	2	1	1	1
Cessió	1	0	5	0	1
Compra	55	12	2	3	0
Comanda	20	0	0	0	0
Confessió de capbreu	232	3	514	1	0
Creació de censal mort	1	3	1	0	2
Debitori	13	19	22	6	7
Definició de comptes	5	5	2	0	0
Donació	78	59	47	2	13
Establiments	95	7	9	0	0
Estimació	1	0	0	0	0
Insolutumdació	2	1	2	2	0
Íntima	6	4	0	0	0
Lluïció	2	2	1	0	0
Manumissió	0	5	1	0	0
Permuta	0	1	0	0	0
Promesa de pagament	17	11	8	6	3
Possessió de béns	123	14	11	1	7
Precari	79	10	46	1	9
Reconeixement de drets	1	2	0	0	2
Reconeixement d'home propi	1	0	0	0	0
Remissió d'home propi	1	0	0	0	0
Reducció a cens	23	1	9	0	0

Tipologia	1401-1410	1411-1420	1421-1430	1431-1440	1441-1444
Renúncia	4	8	1	0	0
Restitució	13	2	4	0	0
Venda	105	57	40	8	20

Taula 22. Instruments notariais relacionats amb el govern, els treballadors i els serveis assistencials (1401-1444).

Tipologia	1401-1410	1411-1420	1421-1430	1431-1440	1441-1444
Acord	2	4	2	0	0
Afermament d'infant	18	31	76	21	33
Afermament de treballadors	4	2	0	0	0
Elecció d'oficials	2	9	7	0	0
Homenatge	1	0	0	0	0
Interrogatori	0	3	0	0	0
Jurament	0	2	0	0	0
Llicència de sepultura	4	0	0	0	0
Ordinació	0	0	1	0	0
Procura	130	128	172	11	26
Revocació de càrrec	8	5	3	0	0
Retorn d'infant	0	0	1	0	0
Subrogació o lloctinència	13	0	0	0	0
Substitució de procurador	1	4	1	0	0
Testimonial mèdic	1	2	1	0	0
Testimonial o salconduit	4	7	0	0	0

Taula 23. Instruments notariais relacionats a qüestions judicials (1401-1444).

Tipologia	1401-1410	1411-1420	1421-1430	1431-1440	1441-1444
Apel·lació	0	6	2	0	1
Atestació	0	1	0	0	0
Compromís	3	29	10	4	4
Concòrdia	3	5	1	0	4
Indemnitat	8	5	1	0	3
Protestació	3	0	2	0	0
Requesta	11	17	8	5	2

Taula 24. Compradors identificats en els encants de l'hospital de la Santa Creu (1422-1458).¹⁴⁶³

	Nom	Ofici
1	Agustí Amorós	Peller
2	Agustí Galí	Peller
3	Alfonso	Mestre d'esgrima
4	Amorós	Peller
5	Andreu Bosch	Peller
6	Andreu Puig	Ferroveller
7	Àngel	Peller
8	Antoni Bosch	Espaser
9	Antoni Castell	Pellisser
10	Antoni Cellesles	Bastaix
11	Antoni Cotó	Hortolà
12	Antoni de Gracia	Teixidor de lli
13	Antoni de la Rasa	Ferroveller
14	Antoni de Naves	Peller
15	Antoni Farigola	Assaonador
16	Antoni Font	Matalasser
17	Antoni Madrenc	Sastre
18	Antoni Marc	Revenedor
19	Antoni Merul	Traginer
20	Antoni Miró	Peller
21	Antoni Morter	Teixidor
22	Antoni Oliver	Sastre
23	Antoni Parera	Notari
24	Antoni Pellicer	Ferroveller
25	Antoni Roca	Peller
26	Antoni Roca	Revenedor
27	Antoni Tardil	Peller
28	Antoni Volart	Matalasser
29	Arnau Solà	Ferroveller
30	Badia	Peller
31	Ballester	Prevere
32	Baltasar Cases	Matalasser
33	Baltasar Vidal	Matalasser
34	Bartomeu Altalló	Peller

	Nom	Ofici
35	Bartomeu Cases	Canonge
36	Bartomeu Duran	Corredor
37	Bartomeu Gilabert	Ferroveller
38	Bartomeu Gili	Matalasser
39	Bartomeu Gras	Oller
40	Bartomeu Jover	Mestre de cases
41	Bartomeu Nadal	Paraire
42	Bartomeu Sastre	Llibreter
43	Bartomeu Satorra	Escrivà
44	Benet de Ferreres	Beneficiat de la Seu
45	Benet de Ferreres	Escrivent
46	Berenguer Talavera	Frare
47	Berenguer Tolosa	Ferrer
48	Bernat Cafra	Sabater
49	Bernat Castelló	Sabater
50	Bernat Cavaller	Peller
51	Bernat Cavaller	Revenedor
52	Bernat Colell	Calceter
53	Bernat de Guimerà	Peller
54	Bernat de Montpalau	Peller o juponer
55	Bernat Desgrau	Prevere
56	Bernat Dossó	Revenedor
57	Bernat Eimeric	Sedasser
58	Bernat Gilabert	Capeller
59	Bernat Mir	Carnisser
60	Bernat Morvedre	Peller
61	Bernat Puig	Hostaler
62	Bernat Sunyer	Teixidor de llana
63	Bernat Tarragona	Prevere
64	Bernat Tomàs	Peller
65	Bernat Vendrell	Peller
66	Bonanat Amorós	Peller
67	Bonanat Domenge	Peller
68	Bonanat Escales	Peller

¹⁴⁶³ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHBC, 179, reg. 11007; AHBC, 180, reg. 11008; AHBC, 1011, reg. 25698.

	Nom	Ofici
69	Bonanat Esquert	Ferroveller
70	Colomer Noguers	Peller
71	Dalamu Letuix	Escrivent
72	Dalmau Lleopart	Revenedor
73	Dalmau Vidal	Peller
74	Desconeguda	Hostalera
75	Desconegut	Bastaix
76	Desconegut	Corredor
77	Desconegut	Escrivent
78	Desconegut	Escrivent
79	Desconegut	Prior de Santa Anna
80	Diego Navarro	Sastre
81	Domingo Canals	Notari
82	Domingo de Sant Miquel	Revenedor
83	Domingo Tremós	Paraire
84	Duran Costa	Peller
85	En Alçamora	Escuder
86	En Altelló	Peller
87	En Antoni	Ferroveller
88	En Antoni	Paraire
89	En Avellà	Mestre de cases
90	En Balaguer	Bracer
91	En Ballester	Cortiner
92	En Bosch	Peller
93	En Bosch, jove	Peller
94	En Bou	Peller
95	En Brinquet	Ferroveller
96	En Cadarona	Peller
97	En Cases	Panyer
98	En Cases	Peller
99	En Castell	Juponer
100	En Cavaller	Prevere
101	En Cavaller	Revenedor
102	En Cirera	Peller
103	En Coll	Algutzir
104	En Coll	Peller
105	En Colomer	Peller
106	En Colomer	Taverner

	Nom	Ofici
107	En Comelles	Sabater
108	En Costa	Argenter
109	En Costa	Peller
110	En Duran	Peller
111	En Esplugues	Ferrer
112	En Ferran	Peller
113	En Francí	Revenedor
114	En Francisco	Revenedor
115	En Galbés	Formatger
116	En Gallart	Sastre
117	En Galliner	Peller
118	En Gervasi	Barber
119	En Gualbes	Peller
120	En Guillem	Clergue
121	En Guillem	Peller
122	En Guitart	Fuster
123	En Lleó	Peller
124	En Llimona	Peller
125	En Llop	Peller
126	En Major	Peller
127	En Mas	Notari
128	En Mascaró	Llibreter
129	En Merçol	Boter
130	En Molins	Llibreter
131	En Mora	Prevere
132	En Morell	Peller
133	En Morera	Peller
134	En Muntmany	Barber
135	En Navarro	Peller
136	En Nicolau	Fuster
137	En Oliver	Ferrer
138	En Palomeres	Boter
139	En Panyella	Peller
140	En Pasqual	Fuster
141	En Pau	Peller
142	En Planella	Peller
143	En Plomàs	Argenter
144	En Polit	Matalasser
145	En Punyera	Notari
146	En Ribes	Veguer de consellers

	Nom	Ofici
147	En Riera	Peller
148	En Ripoll	Llibreter
149	En Ripoll	Peller
150	En Roig	Peller
151	En Roses	Peller
152	En Sabrià	Peller
153	En Sala	Broquerer
154	En Sala	Juponer
155	En Sala	Peller
156	En Salom	Bastaix
157	En Salva	Causídic
158	En Santa Fe	Peller
159	En Senar	Peller
160	En Serra	Prevere
161	En Seva	Peller
162	En Torrent	Prohom
163	En Torres	Peller
164	En Vendrell	Moler
165	En Vidal	Peller
166	En Vinyes	Notari
167	En Xiquot	Juponer
168	Esteve	Corretger
169	Esteve Beatriu	Sastre
170	Esteve Mir	Notari
171	Esteve Xorguanoa	Peller
172	Feliu Rodes	Peller
173	Ferrando de la Pedrissa	Hostaler
174	Ferrer de Vilamajor	Teixidor de lli
175	Ferrer Estadella	Peller
176	Francesc Amorós	Peller
177	Francesc Casals	Traginer de ribera
178	Francesc Castanyer	Peller
179	Francesc Esteve	Peller
180	Francesc Far	Peller
181	Francesc Gala	Prevere
182	Francesc Morer	Peller
183	Francesc Seva	Peller
184	Francesc Torres	Peller
185	Francí Huguet	Peller

	Nom	Ofici
186	Francoi Cerdà	Mariner
187	Francoi Puig	Llaurador
188	Francoi Simón	Peller
189	Gabriel Bofill	Notari
190	Gabriel de Namse	Peller
191	Gabriel de Namse, àlies Àngel	Ferroveller
192	Gabriel de Sants	Peller
193	Gabriel Descastell	Giponer
194	Gabriel Esteve	Peller
195	Gabriel Esteve	Sastre
196	Gabriel Malet	Peller
197	Gabriel Redón	Peller
198	Gabriel Sant Joan	Prevere
199	Gabriel Telesa	Argenter
200	Gabriel Vila	Broquerer
201	Garcia Mirabell	Tamborer
202	Gaspar de Piera	Sastre
203	Gaspar Mut	Teixidor de veles
204	Gaspar Vidal	Escrivent
205	Gispert Sortor	Sastre
206	Gonsalbo de Monroyo	Peller
207	Gonsalbo de Sants	Peller
208	Guardiola	Peller
209	Guillem Massot	Verguer
210	Guillem Osserres	Paraire
211	Guillem Rodó	Peller
212	Guillem Salvat	Manobre
213	Huguet	Matalasser
214	Jaume Algars	Bainer
215	Jaume Amorós	Peller
216	Jaume Arnau	Traginer
217	Jaume Bartolí	Teixidor de llana
218	Jaume Bonet	Escrivà
219	Jaume Canyadell	Barquer
220	Jaume Capers	Prevere
221	Jaume Costa	Peller
222	Jaume de Prades	Peller

	Nom	Ofici
223	Jaume Huguet	Matalasser
224	Jaume Jofre	Pellisser
225	Jaume Martí	Bracer
226	Jaume Morell	Hortolà
227	Jaume Safont	Notari
228	Jaume Sala	Notari
229	Jaume Selleser	Teixidor
230	Jaume Siquart	Prevere
231	Joan	Peller
232	Joan Afuca	Paraire
233	Joan Alamanda	Ballester
234	Joan Alfonso	Revenedor
235	Joan Ambrós	Armusser
236	Joan Begur	Carnisser
237	Joan Boadella	Ferroveller
238	Joan Bosch	Peller
239	Joan Cabrera	Peller i sastre
240	Joan Calders	Ferroveller
241	Joan Castellet	Barber
242	Joan Cavaller	Peller
243	Joan Cerdà	Peller
244	Joan Cobrer	Peller
245	Joan Comte	Teixidor
246	Joan de Gualbes	Formatger
247	Joan de Pina	Peller
248	Joan de Todó	Peller
249	Joan de Toledo	Sisteller
250	Joan Desfar	Peller
251	Joan Despí	Mariner
252	Joan Dis	Peller
253	Joan d'Oriola	Galiot
254	Joan Ducanya	Peller
255	Joan Escuder	Peller
256	Joan Esplugues	Cuirasser
257	Joan Esquella	Pintor
258	Joan Ferran	Peller
259	Joan Ferrer	Assaonador
260	Joan Ferrer	Notari
261	Joan Galbes	Peller
262	Joan Garonats	Ferroveller
263	Joan Gil	Peller

	Nom	Ofici
264	Joan Gracia	Peller
265	Joan Jordi	Bastaix
266	Joan Latisma	Baster
267	Joan Llorenç	Revenedor o peller
268	Joan Llorenç	Venedor de coltells
269	Joan Martí	Peller
270	Joan Martrà	Giponer
271	Joan Mitjans	Broquerer
272	Joan Morell	Peller
273	Joan Nicolau	Teixidor
274	Joan Oliver	Notari
275	Joan Oliver	Teixidor de lli
276	Joan Palou	Peller
277	Joan Pere	Matalasser
278	Joan Rodes	Peller
279	Joan Roig	Peller
280	Joan Ros	Llaurador
281	Joan Ros	Notari
282	Joan Saguanta	Peller
283	Joan Sanç	Fuster
284	Joan Saragossa	Mariner
285	Joan Sellers	Peller
286	Joan Soler	Mariner
287	Joan Soler	Revenedor
288	Joan Tello	Peller
289	Joan Terrades	Barber
290	Joan Torrella	Bracer
291	Joan Torró	Notari
292	Joan Vilella	Peller
293	Joan Vilella	Sastre
294	Jordi Sivill	Peller
295	Jordi Mas	Sastre
296	Llorenç Adolocí	Prevere
297	Llorenç Magrinyà	Escrivent
298	Llorenç Marc	Peller
299	Lluís Dalmau	Peller
300	Lluís Desvalls	Peller
301	Lluís Porta	Peller
302	Lluís Ripoll	Peller

	Nom	Ofici
303	Marc Joan	Sastre
304	Marc Llorenç	Ferroveller
305	Marc Osselló	Peller
306	Martí Desprats	Peller
307	Martí Desprats	Revenedor
308	Martí Monyós	Mestre de cases
309	Mateu Aimar	Hostaler
310	Mateu Vidal	Moler
311	Miquel Arnau	Peller
312	Miquel Joan	Peller
313	Miquel Pere	Peller
314	Miquel Ricomà	Peller
315	Miquel Rodrigo	Peller
316	Miquel Valent	Notari
317	Na Caterina	Hostalera
318	Na Silia	Pescatera
319	Nadal Pol	Barber
320	Narcís Vidal	Paraire
321	Narcís Vidal	Peller
322	Naugell Albarger	Peller
323	Nicolau Cabanyils	Barquer
324	Nicolau Llor	Prevere
325	Nicolau Pellicer	Llevador d'ajudes
326	Onofre Dienet	Fuster
327	Pasqual el Jove	Peller
328	Pau Calaf	Coraler
329	Pau Ferrer	Teixidor
330	Pau Pons	Giponer
331	Pere	Formatger
332	Pere Avinent	Argenter
333	Pere Bestat	Notari
334	Pere Buçot	Peller
335	Pere Casanoves	Bracer
336	Pere Coll	Peller
337	Pere de Lentó	Ferroveller
338	Pere de Sant Hilari	Argenter
339	Pere del Frexe	Acaptador
340	Pere Descoll	Ferroveller
341	Pere Descoll, major	Peller

	Nom	Ofici
342	Pere Ester	Especier
343	Pere Esteve	Peller
344	Pere Esteve	Revenedor
345	Pere Gallissa	Prevere
346	Pere Janer	Peller
347	Pere Joan	Peller
348	Pere Joan	Prevere
349	Pere Llop	Peller
350	Pere Madella	Blanquer
351	Pere Marquet	Peller
352	Pere Martorell	Cuirasser
353	Pere Mascort	Notari
354	Pere Mata	Canceller del bisbe
355	Pere Oliver	Peller
356	Pere Pasqual	Prevere
357	Pere Pellisser	Mestre de cases
358	Pere Pou	Ferroveller
359	Pere Roig	Teixidor de llana
360	Pere Roure	Notari
361	Pere Rovira	Mariner
362	Pere Sala	Sastre
363	Pere Sala	Peller
364	Pere Sarrià	Prevere
365	Pere Serra	Ferroveller
366	Pere Soler	Barber
367	Pere Sorianes	Mercader
368	Pere Ster	Especier
369	Pere Tomàs	Ferroveller
370	Pere Verdaguer	Matalasser
371	Pere Vicens	Mestre de cases
372	Pere Vidal	Espasser
373	Pericó Gener	Peller
374	Pons Agustí	Ferroveller
375	Rafael Baruich	Peller
376	Rafael Pla	Ferroveller
377	Rafael Riera	Corredor
378	Ramon Coll	Peller

	Nom	Ofici
379	Ramon Costals	Paraire
380	Ramon Ferrer	Barber
381	Ramon Girbau	Courer
382	Ramon Olzina	Peller
383	Ramon Pujades	Fuster
384	Ramon Tort	Canceller del bisbe
385	Rodrigo	Frare

	Nom	Ofici
386	Salvador Fexes	Llancer
387	Salvador Gabriel	Mariner
388	Salvador Guilana	Barber
389	Salvador Maler	Peller
390	Salvador Navarro	Peller
391	Sanxo	Peller
392	Tomàs Vives	Notari

Taula 25. Oficis registrats en els encants de l'hospital de la Santa Creu (1422-1458).¹⁴⁶⁴

	Ofici	Mencions
1	Peller	139
2	Ferroveller	20
3	Notari	18
4	Prevere	18
5	Revenedor	13
6	Sastre	12
7	Matalasser	10
8	Barber	8
9	Paraire	7
10	Escrivent	6
11	Fuster	6
12	Mariner	6
13	Argenter	5
14	Mestre de cases	5
15	Teixidor	5
16	Hostaler/a	5
17	Bastaix	4
18	Bracer	4
19	Llibreter	4
20	Broquerer	3
21	Corredor	3
22	Ferrer	3
23	Formatger	3
24	Giponer	3
25	Juponer	3
26	Sabater	3
27	Teixidor de llana	3
28	Teixidor de lli	3
29	Assaonador	2
30	Barquer	2
31	Boter	2
32	Carnisser	2
33	Cuirasser	2
34	Escrivà	2
35	Espaser	2

	Ofici	Mencions
36	Especier	2
37	Hortolà	2
38	Llaurador	2
39	Moler	2
40	Pellisser	2
41	Traginer	2
42	Canceller del bisbe	2
43	Frare	2
44	Acaptador	1
45	Algutzir	1
46	Armusser	1
47	Beiner	1
48	Ballester	1
49	Baster	1
50	Blanquer	1
51	Calceter	1
52	Canonge	1
53	Capeller	1
54	Causídic	1
55	Clergue	1
56	Coraler	1
57	Corretger	1
58	Cortiner	1
59	Courer	1
60	Escuder	1
61	Galiot	1
62	Llancer	1
63	Llevador d'ajudes	1
64	Manobre	1
65	Mercader	1
66	Mestre d'esgrima	1
67	Oller	1
68	Panyer	1
69	Peller i sastre	1
70	Peller i juponer	1
71	Pescatera	1
72	Pintor	1
73	Prior de Santa Anna	1

¹⁴⁶⁴ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHBC, 179, reg. 11007; AHBC, 180, reg. 11008; AHBC, 1011, reg. 25698.

	Ofici	Mencions
74	Prohom	1
75	Revenedor o peller	1
76	Sedasser	1
77	Cisteller	1
78	Tamborer	1
79	Taverner	1
80	Teixidor de veles	1
81	Traginer de ribera	1
82	Veguer de consellers	1
83	Venedor de coltells	1
84	Verguer	1

Taula 26. Treballadors de l'hospital de la Santa Creu identificats en els llibres d'encants (1422-1458).¹⁴⁶⁵

	Nom	Càrrec que ocupen en l'hospital
1	Antoni Costa	Servidor
2	Antoni de Terol	Servidor de la cambra dels apòstols
3	Antoni Feliu	Escolà
4	Antoni Puig	Servidor
5	Arnau de Sala	Servidor
6	Arnau Llobera	<i>No especificat</i>
7	Bartomeu	Barber
8	Bartomeu Carnisser	Bugader
9	Bartomeu Carnisser	Servidor de la cambra dels mesells
10	Bernat Bonet	Procurador
11	Bernat Colomer	<i>No especificat</i>
12	Bernat de la Borda	Servidor de la cambra de Sant Jaume
13	Bernat del Gomar	Servidor de la cambra de Sant Jaume
14	Bernat Dossa	Procurador
15	Bernat Martí	Servidor de la cambra de Santa Maria
16	Bernat Pere	Servidor
17	Bernat Ribes	Prior
18	Bernat Sacarrera	Receptor de les monedes
19	Desconegut	Panicer
20	Desconegut	Cuiner
21	Desconegut	Servidor
22	Desconegut	Comprador
23	Desconegut	Barber
24	Desconegut	Prior
25	Desconegut	Rector
26	Desconegut	Infermer
27	Domingo	Servidor
28	En Fritós	<i>No especificat</i>
29	En Gassull	Servidor
30	En Guardiola	Escrivà de ració
31	En Guardiola	Infermer
32	En Guillem	Servidor
33	En Pere	Servidor
34	En Sanxo	Servidor
35	Ferrando	Servidor de la cambra nova
36	Ferrando	Servidor de la cambra de Sant Pere
37	Ferrando Moreu	<i>No especificat</i>
38	Francí Llobet	Servidor de la cambra de Sant Miquel

¹⁴⁶⁵ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHBC, 179, reg. 11007; AHBC, 180, reg. 11008; AHBC, 1011, reg. 25698.

	Nom	Càrrec que ocupen en l'hospital
39	Francoi Panyella	Pastador
40	Gis Queffré	Servidor
41	Guillem del Prat	Servidor de la cambra de Sant Pere
42	Jaume del Miracle	Procurador
43	Joan Bonfill	Servidor
44	Joan d'Almança	<i>No especificat</i>
45	Joan d'Aranda	Servidor de la cambra de Sant Miquel
46	Joan de Corbera	Servidor
47	Joan de la Capa	Servidor de la cambra nova
48	Joan del Pugol	Servidor de la cambra dels apòstols
49	Joan Exemeno	Servidor de la cambra de Sant Miquel
50	Joan Fort	Infermer
51	Joan Garcia	Servidor de la cambra dels mesells
52	Joan Llor	Servidor de la cambra de Santa Maria
53	Joan Navarro	Escolà
54	Joan Navarro	Servidor de la cambra de Sant Jaume
55	Joan Ximeno	Servidor
56	Marc Gilera	Servidor
57	Marc Provillera	Panicer
58	Martí	Museu
59	Martí de Xea	Rector
60	Mateu	Barber
61	Miquel	Servidor de la cambra de Santa Maria
62	Miquel Esblades	Escrivà de ració
63	Na Puig	Serviciala de les orades
64	Na Ramona	Serviciala de les orades
65	Peirot del vesi	Servidor
66	Pere	Prevere
67	Pere Blanch	<i>No especificat</i>
68	Pere Castell	Infermer
69	Pere de Caulés	Servidor
70	Pere Desplà	Servidor
71	Pere Ferrer	Comprador
72	Pere Juern	Servidor de la cambra de Sant Miquel
73	Pere Rayo	Especier
74	Pericó del Vellés	Servidor
75	Rollan	Servidor
76	Sanxo de Mena	Servidor
77	Simó Roca	Trinxant /servidor de coltell
78	Vicens de Palerm	Servidor

Taula 27. Mostra dels oficials de l'hospital de la Santa Creu que apareixen en els encants (1422-1458).¹⁴⁶⁶

	Càrrec	Nombre de mencions
1	Servidor	22
2	<i>No especificat.</i>	6
3	Infermer	4
4	Servidor de la cambra de Sant Miquel	4
5	Barber	3
6	Procurador	3
7	Servidor de la cambra de Sant Jaume	3
8	Servidor de la cambra de Santa Maria	3
9	Comprador	2
10	Escolà	2
11	Escrivà de ració	2
12	Panicer	2
13	Prior	2
14	Rector	2
15	Serviciala de les orades	2
16	Servidor de la cambra de Sant Pere	2
17	Servidor de la cambra dels apòstols	2
18	Servidor de la cambra dels mesells	2
19	Servidor de la cambra nova	2
20	Bugader	1
21	Cuiner	1
22	Especier	1
23	Museu	1
24	Pastador	1
25	Prevere	1
26	Trinxant /servidor de coltell	1
27	Receptor de les monedes	1

¹⁴⁶⁶ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHBC, 179, reg. 11007; AHBC, 180, reg. 11008; AHBC, 1011, reg. 25698.

Taula 28. Establiments emfitèutics signats per l'hospital de la Santa Creu (1401-1408).¹⁴⁶⁷

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens	Entrada (s.b)
(1) 1401/08/11	Pere Aulomar	<i>partem domorum seu mediatetem frontis domus olim hospitalis Marcusi</i>	Hospital d'en Bernat Marcús	12 mor.	-
(2) 1401/08/11	Antoni Molins	<i>partem sive domos</i>	Hospital d'en Bernat Marcús	10 mor.	700
(3) 1401/08/12	Pasqual Guasch	<i>partem versus orientem [...] cum bassia et iure sive ad emprivio extrahendi</i>	Hospital d'en Bernat Marcús	12 mor.	1.205
(4) 1401/08/12	Jaume Rovira	<i>partem versus orientem</i>	Hospital d'en Bernat Marcús	12 mor.	1.205
(5) 1401/08/17	Ramon Garriga	<i>partem versus occidente</i>	Hospital d'en Bernat Marcús	10 mor.	390
(6) 1401/08/17	Antoni Moranta	<i>domibus versus vicum Sancto Andreo</i>	Hospital de Santa Eulàlia del Camp	6 mor.	1.010
(7) 1401/08/17	Pere Rovira	<i>domos versus Regum Comitalem</i>	Hospital de Santa Eulàlia del Camp	2 mor.	330 s., 6 d.b.
(8) 1401/08/17	Bernat Roig	<i>domos versus Regum Comitale contiguas orti hospitalis Sancte Eulalie de Campo</i>	Hospital de Santa Eulàlia del Camp	2 mor.	360

¹⁴⁶⁷ La taula és d'elaboració propia a partir de AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 68r-73v (1); AHPB, Pere de Bruguera, 64/4, ff. 65r-66v (2); ff. 66r-v (3); ff. 68r-v (4); ff. 67r-v (5); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 5v (6); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 37v-40v (7); ff. 34r-37r (8); ff. 20r-23r (9); ff. 16v-19v (10); ff. 27r-30r (11); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 5v (12); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 42v-45v (13); ff. 46r-49r (14); ff. 49v-52v (15); ff. 85v-88v (16); ff. 64v-67v (17); ff. 92v-95v (18); ff. 68r-71r (19); ff. 61r-64r (20); ff. 89r-92r (21); ff. 75r-78r (22); ff. 82r-85r (23); ff. 71v-74v (24); ff. 78v-81v (25); ff. 161r-164v (26); ff. 153r-156v (27); f. 157r-160v (28); ff. 141r-144v (29); ff. 125r-128v (30); ff. 129r-132v (31); ff. 137r-140v (32); ff. 149r-152v (33); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 156r-159r (34); ff. 87r-90v (35); ff. 91r-94v (36); ff. 95r-98v (37); ff. 99r-102v (38); ff. 103r-106v (39); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 43r (40, 41, 42 i 43); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 123r-126v (44); ff. 127r-130v (45); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 43v (46); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 138r-141r (47); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 43v (48); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 141v-144v (49); ff. 145r-148v (50); ff. 149r-152r (51); ff. 152v-155v (52); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 45v (53); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 175v-177r (54); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 27r-v (55); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 86v-87r (56); f. 93v (57); ff. 98r-v (58); f. 98v (59); f. 101r (60); ff. 104v-105v (61, 62, 63, 64, 65 i 66); ff. 106r-v (67 i 68); ff. 112r-v (69, 70 i 71); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 28v-29r (72); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 122v (73); f. 122r (74); f. 135r (75); f. 135v (76); f. 144v (77); f. 144v (78); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 2v-3r (79); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 8v-11r (80); ff. 5v-8r (81); ff. 127v-130r (82); ff. 112r-115r (83); ff. 121v-124r (84); ff. 124v-127r (85); ff. 133v-135r (86); ff. 130v-133r (87); ff. 115v-118r (88); ff. 118v-121r (89); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocols [2], f. 70v (90); ff. 69r-70r (91); f. 70r (92); ff. 81r-v (93); ff. 81v-82r (94); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 117v-118v (95).

(9) 1401/08/17	Nicolau Terrades	<i>partem sive medietatem orti versus occidentem contiguam capellem Sancti Salvatoris cum aqua ad rigandum et arboribus diversorum generum</i>	Hospital de Santa Eulàlia del Camp	3 mor.	510
(10) 1401/08/17	Nicolau Terrades	<i>partem sive medietatem orti versus orientem cum aqua ad rigandum et arboribus diversorum generum</i>	Hospital de Santa Eulàlia	3 mor.	520
(11) 1401/08/17	Antoni Moranta	<i>partem sive medietatem domus versus regum comitale ex illa stilicet magna domo in qua pauperes olim hospitalis Sancte Eulalie de Campo Barchinone recumbere et jacere solebant</i>	Hospital de Santa Eulàlia del Camp	6 mor.	525
(12) 1401/08/17	Antoni Moranta	<i>parte sive medietate domus infirmorum hospitalis Sancte Eulalie</i>	Hospital de Santa Eulàlia del Camp	6 mor.	610
(13) 1401/08/19	Guillem Galceran	<i>peciam terre ad campum cum aqua ad rigandum</i>	Horta de Sant Daniel	3 mor.	400
(14) 1401/08/19	Guillem Galceran	<i>domos cum duabus modiatas terre eisdem contiguas cum aqua ad rigandum</i>	Horta de Sant Daniel	12 mor.	1300
(15) 1401/08/19	Pere Miró	<i>maymudinatum terre</i>	Horta de Sant Daniel (prop de l'hort d'en Marcús)	1 mor.	56
(16) 1401/09/09	Bernat Cardona	<i>peciam terre vineam plantatam, signata et fexuriata</i>	Ligalbe	2 mor.	601
(17) 1401/09/09	Antoni Reig	<i>modiatam terre ad campum</i>	Mas Mascord	3 mor.	480
(18) 1401/09/09	Bernat de Casademunt	<i>modiatam terre partem et pro maiori parte [...] signata et fexuriata de illa silicet maiori tenedone terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Mas Mascord	3 mor.	440
(19) 1401/09/09	Bernat de Casademunt	<i>modiatam terre partem et pro maiori parte vinea plantatam et partem aratorie posita cum vindemia qui in ipsa vinea est</i>	Mas Mascord	3 mor.	500
(20) 1401/09/09	Marc Massaguer	<i>modiatam terre vineam plantatam cum vindemia que in ipsa vinea est, signata et fexuriata de illa scilicet maiori tenedone terre partem ad campum et partem vinea plantatam</i>	Mas Mascord	3 mor.	505

(21) 1401/09/09	Pere Joan	<i>modiatam terre vinea plantatam cum vindemia que ibi est de illa scilicet maiori tenedone terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Mas Mascord	3 mor.	490
(22) 1401/09/09	Pere Rovira	<i>modiatam terre vinea plantatam cum vindemia quem ibi est, est signata et fexuriata de illa scilicet maiori tenedone terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Mas Mascord	3 mor.	475
(23) 1401/09/09	Jaume Salvador	<i>peciam terre vineam plantatam quasi heremam</i>	Vilatrau	4 mor.	280
(24) 1401/09/09	Pere de Bruguera	<i>peciam terre vinea plantatam</i>	Vilatrau	6 mor.	890
(25) 1401/09/09	Pere Palau	<i>peciam terre ad campum que continet in se duas modiatas et septimam partem modiate</i>	Vilatrau	6 mor.	460
(26) 1401/10/12	Jaume Salvador	<i>domum vocatam Lo Seller</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	3 mor.	620
(27) 1401/10/12	Pere Guerau, àlies Colomer	<i>parte sive medietatem versus circium domus seu coquine</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	3 mor.	380
(28) 1401-10-12	Pere Guerau, àlies Colomer	<i>parte sive medietatem versus meridie domus seu coquine</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	3 mor.	380
(29) 1401/12/10	Pere Miró	<i>hospicium sive domus cum scala lapidea que ibi est, et cum duabus botigues [...] et cum domo sive domibus que sunt supra domum in qua datur elemosina sive caritas Petri de Vilario [...] et etiam cum camera sive domo que est supra dictam voltam</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	8 mor.	3.200
(30) 1401/12/10	Pere Joan	<i>domum sive primam arcadam [...] prout est designata de illa stilicet magna domo quatuor archadarum in qua infirmi jacere solebant</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	6 mor.	1.205
(31) 1401/12/10	Ramon Degà	<i>domum sive secundam arcadam ex abisso usque in celum, cum portali [...] prout est designata de illa stilicet magna domo quatuor archadarum in qua infirmi jacere solebant</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	5 mor.	740

(32) 1401/12/10	Pere Cuchó	<i>domum sive quartam archadam ex abisso usque in celum [...] prout est designata de illa sticlicet magna domo quatuor archadarum</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	5 mor.	615
(33) 1401/12/10	Ramon Degà	<i>domum sive secundam archadam ex abisso usque in celum [...] prout est designata de illa sticlicet domo duarum archadarum in qua domine infirme jacere solebant</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	4 mor.	365
(34) 1402/05/10	Esteve Terrer i Clara	<i>domum vocatam La Torra, cum parte que eidem pertinet in androna que est retro ipsam domum, que fuit pars et de pertinenciis hospitalis de la Ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	3 mor.	600
(35) 1402/05/10	Pere Rovira	<i>patuum sive solum terre contiguum cuiudam domui caritatis d'en Vilar, prout est signatum et fexuriatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse ortus dicti olim hospitalis de la Ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2	66
(36) 1402/05/10	Pere Rovira	<i>solum sive patuum terre prout est signatum et fexuriatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse dicte ortus dicti hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	15
(37) 1402/05/10	Nicolau Boxet	<i>patuum sive solum terre prout est signatum et fexuriatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse dicte ortus dicti hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	33
(38) 1402/05/10	Ramon Degà	<i>solum sive patuum terre prout est signatum et fexuriatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse dicte ortus dicti hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	22
(39) 1402/05/10	Ramon Degà	<i>solum sive patuum terre prout est signatum et fexuriatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse dicte ortus dicti hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	22
(40) 1402/05/10	Ramon Romeu	-	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	33

(41) 1402/05/10	Pere Serra	-	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	5
(42) 1402/05/10	Constança, vídua d'Agustí Codina	<i>patuum sive solum terre contiguum regio comitalem,</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	15
(43) 1402/05/10	Constança, vídua d'Agustí Codina	<i>patuum sive solum terre contiguum regio comitalem,</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	15
(44) 1402/05/10	Berenguer Bertran	<i>patuum sive solum terre contiguum regio comitalem, designatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse ortus dicti olim hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	16,5
(45) 1402/05/10	Berenguer Bertran	<i>solum sive patuum terre versus regio comitalem, designatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse ortus dicti olim hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	16,5
(46) 1402/05/10	Guillem Galceran	<i>patuum sive solum terre versus regio comitalem</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	1 mor.	22
(47) 1402/05/10	Guillem Galceran	<i>solum sive patuum terre versus regio comitalem, designatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse ortus dicti olim hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	1 mor.	5
(48) 1402/05/10	Guillem Galceran	-	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	1 mor.	5
(49) 1402/05/10	Antònia, vídua de Pere Monge	<i>patuum sive solum terre versus regio comitalem, designatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse ortus dicti olim hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	1 mor.	5
(50) 1402/05/10	Berenguer Carreres	<i>solum sive patuum terre versus regio comitalem, designatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse ortus dicti olim hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	1 mor.	5

(51) 1402/05/10	Pere Guerau, àlies Colomer	<i>solum sive patuum terre versus rego comitalem, designatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse ortus dicti olim hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	1 mor.	5
(52) 1402/05/10	Pere Guerau, àlies Colomer	<i>solum sive patuum terre versus rego comitalem, designatum de illo scilicet patuo in quo solebat esse ortus dicti olim hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	1 mor.	5
(53) 1402/05/12	Miquel Quadres	<i>illo quinto patuo versus regum</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	15
(54) 1402/05/15	Francesc Oromir	<i>duas pecias sive fexias terre contiguas heremas</i>	Horta del Fonollar, Sant Boi	4 s.b.	5
(55) 1403/02/19	Pere Tranxer	<i>magnam peciam terre heremam in qua antiquitus solebat esse mansus Martini</i>	Lo Prat, Santa Eulàlia de Provençana	4 mor.	666
(56) 1403/09/17	Gueralda	<i>hospicium</i>	Davant del Padró, Barcelona	10 mor	2.000
(57) 1403/12/02	Berenguer Mates	<i>peciam terre heremam</i>	La Travessera, sota el mas Desplà	8 mor.	5
(58) 1404/01/16	Arnau Pintor	<i>domos cum duobus portalibus in carraria publica aparentibus</i>	A tocar de la capella de l'Hospital d'en Marcús	10 mor.	1.600
(59) 1404/01/16	Arnau Pintor	<i>domos ex abisso usque in celum, que sunt retro predictas domos</i>	A tocar de la capella de l'Hospital d'en Marcús	3 mor.	560
(60) 1404/01/16	Bernat Duran	<i>quatuor modiatas terre contiguas ex illa maiori parte</i>	Granada, Territori de Barcelona	8 mor.	800
(61) 1404/01/16	Antoni Martorell	<i>peciam terre partem et pro maiore parte vinea et partem ad campum que est una modiatas</i>	Magòria, Territori de Barcelona	3 mor.	300
(62) 1404/01/16	Antoni Martorell	<i>pecia terre contigua proxime dicte que est una modiatas ad campum</i>	Magòria, Territori de Barcelona	3 mor.	300
(63) 1404/01/16	Antoni Martorell	<i>pecia terre contigua proxime dicte que est una modiatas ad campum</i>	Magòria, Territori de Barcelona	3 mor.	300

(64) 1404/01/16	Antoni Martorell	<i>pecia terre contigua proxime dicte que est una modiatam ad campum</i>	Magòria, Territori de Barcelona	3 mor.	300
(65) 1404/01/16	Antoni Martorell	<i>pecia terre contigua proxime dicte que est una modiatam ad campum</i>	Magòria, Territori de Barcelona	3 mor.	300
(66) 1404/01/16	Antoni Martorell	<i>modiatam terre et tercia parte modiatam et XLVIII destres contigua proxime dictis vinea plantata</i>	Magòria, Territori de Barcelona	3 mor.	300
(67) 1404/02/05	Jaume Prexana	<i>peciam terre vinea plantatam</i>	La Torre Granera, Santa Eulàlia de Provençana	1,5 mor.	40
(68) 1404/02/05	Jaume Prexana	<i>peciam terre ad campum</i>	La Torre Granera, Santa Eulàlia de Provençana	2 mor.	60
(69) 1404/03/04	Antoni Riera	<i>modiatam terre ex illa maiori tenedone</i>	Granada, Territori de Barcelona	3 mor.	200
(70) 1404/03/04	Antoni Riera	<i>modiatam terre contigua proxime dicte ex illa maiori tenedone</i>	Granada, Territori de Barcelona	3 mor.	200
(71) 1404/03/04	Antoni Riera	<i>pecia terre heremam contigua proxime dicte, continente in se III quartos modiate et quinquem destres</i>	Granada, Territori de Barcelona	2 mor.	140
(72) 1404/03/15	Ramon Romà i Oliver Bretó	<i>peciam terre partem vinea plantatam et partem heremam</i>	La Torre Granera, Santa Eulàlia de Provençana	4 mor.	100
(73) 1404/05/04	Pere Padrixa	<i>solo sive patuo terre ex illo orto qui antiquitus fuit hospitalis infirmorum prout est designatum</i>	Hospital dels mesells	3 mor.	66
(74) 1404/05/04	Miquel de Seva	<i>magnam peciam terre heremam pratinam, in qua antiquitus solebat essere mansus d'en Ventura Joan</i>	Botelles, Sant Boi de Llobregat	10 s.b.	710
(75) 1404/07/02	Bernat Ferrús	<i>solo sive patuo terre ex illo orto qui antiquitus fuit hospitalis Sancte Margarite prout est designatum</i>	Hospital dels mesells	3 mor.	33
(76) 1404/07/02	Antoni Fàbregues	<i>solo sive patuo terre ex illo orto qui antiquitus fuit hospitalis Sancte Margarite prout est designatum</i>	Hospital dels mesells	3 mor.	33
(77) 1404/09/03	Joan Girona	<i>domo cum orto qui fuit dicti olim hospitalis dels massells prout est signatam</i>	Hospital dels mesells	3 mor.	100

(78) 1404/09/03	Garcia d'Estela	<i>domo cum orto qui fuit hospitalis dels massells prout est designatam</i>	Hospital dels mesells	4 mor.	300
(79) 1404/09/11	Bernat Riera	<i>domum vocatam de Sancto Corneli, cum terris, honoribus et possessionibus cultis et incultis</i>	Vescomtat de Cabrera, Sant Cebrià	33 s.b.	10
(80) 1404/11/28	Antònia, muller de Pere Monge	<i>solum sive peciola terre, ex illo scilicet orto qui olim fuit hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	0,5 mor.	5
(81) 1404/11/28	Pere Miró	<i>domum sive terciam archadam ex abisso usque in celum, de illa scilicet magna domo quatuor archadarum in qua infirmi hospitalis de la ciutat jacere solebant</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	5 mor.	400
(82) 1405/04/23	Antoni de Letó	<i>quandam peciam terre vinea plantatam continente in se una modiatam terre ex illa scilicet maiori pecia terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Famada, prop de la torre que fou de Jaume Cavaller i que ara és de Ramon Desplà	3 mor.	440
(83) 1405/04/23	Arnau Bargués	<i>quandam peciam terre ad campum continentem in se duas modiatas terre, ex illa scilicet maiori pecia terre partim vina plantata et partem ad campum</i>	Famada, prop de la torre que fou de Jaume Cavaller i que ara és de Ramon Desplà	4 mor.	1.560
(84) 1405/04/23	Bartomeu Reig	<i>quandam peciam terre vinea plantatam continente in se duas modiatas terre, ex illa scilicet maiori pecia terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Famada, prop de la torre que fou de Jaume Cavaller i que ara és de Ramon Desplà	6 mor.	990
(85) 1405/04/23	Bernat Cellers	<i>quandam peciam terre vinea plantatam continentem in se unam modiatam terre, ex illa scilicet maiori pecia terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Famada, prop de la torre que fou de Jaume Cavaller i que ara és de Ramon Desplà	3 mor.	440
(86) 1405/04/23	Garcia d'Estela	<i>quandam peciam terre vinea plantatam continente in se una modiatam terre ex illa scilicet maiori pecia terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Famada, prop de la torre que fou de Jaume Cavaller i que ara és de Ramon Desplà	3 mor.	440
(87) 1405/04/23	Jaume Ventayol	<i>quandam peciam terre vinea plantatam continente in se una modiatam terre ex illa scilicet maiori pecia terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Famada, prop de la torre que fou de Jaume Cavaller i que ara és de Ramon Desplà	3 mor.	440

(88) 1405/04/23	Pasqual Torrent	<i>peciam terre et pro maiori parte vinea plantatam et partem ad campum continentem una modiatam et media terre, ex illa scilicet maiori pecia terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Famada, prop de la torre que fou de Jaume Cavaller i que ara és de Ramon Desplà	4,5 mor.	1.360
(89) 1405/04/23	Pere de Muntmany	<i>peciam terre ad campum continente in se unam modiatam et mediam, ex illa scilicet maiori pecia terre partem vinea plantata et partem ad campum</i>	Famada, prop de la torre que fou de Jaume Cavaller i que ara és de Ramon Desplà	4,5 mor.	1.360
(90) 1405/11/23	Joan Cabirol	<i>solum sive patum terre prout est designatum et fexuriatum ex illo solo in quo antiquitus solebat esse ortum hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2,5 mor.	22
(91) 1405/11/23	Joan Franc	<i>solum sive patum terre prout est designatum et fexuriatum ex illo solo in quo antiquitus solebat esse ortum hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	4 mor.	200
(92) 1405/11/23	Bartomeu Sala	<i>solum sive patum terre prout est designatum et fexuriatum ex illo solo in quo antiquitus solebat esse ortum hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	2 mor.	200
(93) 1406/03/16	Joan Franc	<i>peciola sive solum terre prout est designatum ex illo patuo in quo antiquitus solebat esse hospitalis de la ciutat</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	1 mor.	55
(94) 1406/03/16	Pere Miró	<i>domum sive archadam domus de les dones [...] cum uno portali</i>	Hospital de la ciutat o d'en Pere Desvilar	4 mor.	22
(95) 1408/02/04	Joan Girona	<i>ortum nunc parietibus circumclausum pro maiori parte, qui fuit pars et de pertinenciis orti hospitalis Sancte Margarite</i>	Prop de l'hospital de mesells	2 mor.	5

Taula 29. Nous establiments per carta precària.¹⁴⁶⁸

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens	Obligacions	Taxa
(1) 1401-08-22	Sibil·la, muller de Guillem de Corbs	<i>domos cum exita et puteo</i>	Barcelona, Carrer del Vidre	1,5 mor.	-	9 s.b.
(2) 1402-05-15	Arsenda, muller de Domènec Roig	<i>peciam terre ad campum</i>	Sant Boi, La Ribera	25 s.b.	-	9 s.b.
(3) 1402-05-15	Arsenda, muller de Domènec Roig	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Vinyet de Sant Pol	7 s.b.	-	9 s.b.
(4) 1402-05-15	Pericó Mart	<i>mansum vocatum Vidal</i>	Sant Boi, sobre la <i>domus</i> del Fonollar	1,5 quarte. ordi	Entrega personal del cens. Homes propis, solius, afocats i habitants de l'hospital. Fer residència personal al mas. Pagament de la firma d'espoli i terç.	9 s.b.
(5) 1402-05-27	Bernat Ervig	<i>peciam terre ad campum</i>	Sant Boi, Cantallops	1 quarte. ordi	Entrega personal del cens	9 s.b.
(6) 1402-05-27	Pere Deulofeu	<i>peciam terre</i>	Sant Climent, Sales	6 s., 6 d.b.	-	9 s.b.
(7) 1402-05-27	Bartomeu Bruneta	<i>peciam terre cum puteo</i>	Santa Eulàlia de Provençana, sota el mas de Bartomeu Bruneta	23 s.b.	-	9 s.b.

¹⁴⁶⁸ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 55v-56v (1); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 188r-189v (2); ff. 190r-191v (3); ff. 194r-195v (4); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 14r-v (5); ff. 15r-v (6); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 16r-v (7); ff. 26r-27r (8); ff. 27v-28v (9); ff. 31r-32r (10); ff. 86v-87v (11); ff. 88r-89r (12); ff. 89r-90r (13); ff. 90v-91v (14); ff. 91v-92v (15); ff. 94r-95r (16); ff. 95v-96v (17); ff. 96v-97v (18); ff. 98r-99r (19); ff. 99r-100r (20); ff. 100v-101v (21); ff. 101v-102v (22); ff. 103r-104r (23); ff. 104r-105r (24); ff. 105v-106v (25); ff. 108r-109r (26); ff. 109r-110r (27); ff. 110r-111v (28); ff. 129r-130r (29); ff. 133r-134r (30); ff. 143v-145r (31); ff. 146v-147v (32); ff. 149r-150r (33); ff. 151r-152r (34); ff. 153r-156r (35); ff. 157v-158v (36); ff. 171v-172r (37); ff. 172v-173r (38); ff. 173v-174r (39); ff. 174v-175r (40); ff. 175v-176r (41); ff. 190v-191r (42); ff. 191v-192r (43); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 91r (44); f. 92r (45); f. 116r (46 i 47); f. 121r (48); ff. 140v-141r (49); ff. 142r-v (50); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 5r (51); f. 8r (52); f. 9r (53) ff. 9r-v (54); ff. 23v-24r (55); f. 83r (56); ff. 101r-101v (57); f. 101v (58 i 59).

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens	Obligacions	Taxa
(8) 1402-06-20	Romeu Martorell	<i>peciam terre vinea plantatam</i>	Sant Boi, Mas Punyera	5 s.b.	-	9 s.b.
(9) 1402-06-20	Pere Bonet	<i>mansum antiquitus vocatum Ravestai nunc antem vocatum Bonet</i>	Sant Boi, Fonollar	5,5 quarte. ordi + 2 capons	Entrega personal del cens. Homes propis, solius, afocats i habitants de l'hospital. Fer residència personal al mas. Pagament de la firma d'espoli i terç.	9 s.b.
(10) 1402-06-23	Bartomeu Mulner	<i>peciam terre heremam</i>	Sant Boi, Vinyet de l'Hospital	1 s.b.	-	9 s.b.
(11) 1403-01-23	Antígona, muller de Francesc Frigola	<i>tres pecias terre contiguas</i>	Sant Boi, La Ribera / Veinat de Sant Pol	6 s., 2 d.b.	-	9 s.b.
(12) 1403-01-23	Jaume Pasteller	<i>peciam terre in qua solebat esse constructus mansus Pasteller, nunc dirutus</i>	Sant Boi, Mas Pasteller	10 s., 2 d.b.	-	9 s.b.
(13) 1403-01-23	Jaume Pasteller	<i>peciam terre heremam</i>	Sant Boi, Puig d'en Tercer	4 s.b.	-	9 s.b.
(14) 1403-01-23	Jaume Pasteller	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Torrent d'en Punyera	2 s.b.	-	9 s.b.
(15) 1403-01-23	Jaume Pasteller	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Cantallops	6 s.b.	-	9 s.b.
(16) 1403-01-23	Bonanat de Belloch	<i>magnam peciam terre que solebat esse divisa in duabus peciis terre, in qua solebat esse constructus mansus Magraner</i>	Sant Boi, Casal de Joan	6 quarte. ordi + 10 s.b.	Entrega personal del cens.	9 s.b.
(17) 1403-01-23	Joan Guau	<i>peciam terre heremam</i>	Sant Boi, Mas Crespí	1 s.b.	-	9 s.b.

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens	Obligacions	Taxa
(18) 1403-01-23	Guillem Bonet	<i>duas feixias terre contiguas</i>	Sant Boi, Horta del Fonollar, al costat de la sèquia corredora	2 quarte. ordi.	Entrega personal del cens.	9 s.b.
		<i>peciam terre heremam</i>	Sant Boi, Vinyet de Boural	1 s.b.		
(19) 1403-01-23	Maria Gombau	<i>peciam terre heremam</i>	Sant Boi, prop del Torrent d'en Punyera	5 s.b.	-	9 s.b.
(20) 1403-01-23	Maria Gombau	<i>peciam terre vinea plantatam</i>	Sant Boi, Horta del Fonollar	14 d.b.	-	9 s.b.
(21) 1403-01-23	Bartomeu Vendrell	<i>peciam terre vinea plantatam que fuit de pertinenciis mansi Crespí</i>	Sant Boi, Boural	2 quarte. ordi + 12 d.b.	Entrega personal del cens.	9 s.b.
(22) 1403-01-23	Pere Revestai	<i>peciam terre heremam que fuit de pertinenciis mansi Ferrarii Bort</i>	Sant Boi, Fonollar	3 s.b.	-	22 s.b.
(23) 1403-01-23	Salvador Soler	<i>peciam terre vinea plantatam</i>	Sant Boi, on estava el mas antigament dit de na Coloma Ponta	2 quarte. ordi	Entrega personal del cens.	9 s.b.
(24) 1403-01-23	Elisenda, muller de Bartomeu Ferrer	<i>peciam terre pratinam que fuit del mas Viader</i>	Sant Boi, Casal de Joan	8 s.b.	Es paga en adjutori del mas Viader.	9 s.b.
(25) 1403-01-23	Maria, muller de Paqual Martorell	<i>peciam terre pratinam</i>	Sant Boi, Casal de Joan, àlies lo Rech	7 s.b.	-	6 s.b.
(26) 1403-01-23	Bernat Isern	<i>peciam terre pratinam</i>	Sant Boi, Casal de Joan, àlies lo Rech	2 s.b.	-	9 s.b.

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens	Obligacions	Taxa
(27) 1403-01-23	Antic Cerdanya	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Prop del rec de Castelló	Tasca de tots els fruits	-	9 s.b.
(28) 1403-01-23	Bernat Guau	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Ballester	13 s., 6 d.b.	-	9 s.b.
(29) 1403-01-26	Ramon Gironella	<i>domos cum duobus portalibus in via publica aparientibus, et orto eis contiguo et cum puteo</i>	Barcelona, Carrer de la Cadena	3 mor.	-	9 s.b.
(30) 1403-01-27	Antònia, muller de Ramon de Bigues	<i>duos quintanos terre cum safaregio et puteo</i>	Barcelona, Horta de Sant Pau	31 s., 6 d.b.	-	9 s.b.
(31) 1403-02-26	Mateu Martí	<i>domos in quibus nunc sunt unite quadam alie domus que fuerunt antiquitus Margarita de Corbaria</i>	Santa Eulàlia de Provençana, Sagrera	6 s.b.	Recorda que ni Mateu Martí ni els seus no són ni hauran de ser homes propis, solius, afocats de l'hospital, ni hauran de donar ni fer quèstia, intèstia, exorquia, ferma d'espoli ni qualsevol altre obligació.	9 s.b.
(32) 1403-02-26	Andreu Rourich	<i>peciam terre vinea plantatam</i>	Sant Boi, Fonollar	9 s.b.	-	9 s.b.
(33) 1403-03-08	Pere Ram	<i>pecia terre vinea plantatam</i>	Sant Genís dels Agudells, prop del mas de Pere Ram	1 mor.	-	9 s.b.
(34) 1403-03-12	Pere Castell	<i>peciam terre ad campum</i>	Barcelona, fora del Portal d'en Cardona	13 s., 6 d.b.	-	9 s.b.
(35) 1403-03-24	Miquel Vilar	<i>mansum cum domibus in eo constructis</i>	Sant Vicenç de Sarrià, Cases Sobiranes	10 quarte. ordi + 2	Entrega personal del cens.	9 s.b.

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens	Obligacions	Taxa
		<i>peciam terre que est de pertinenciis dicti mansi</i>	Sant Vicenç de Sarrià, Çalbo	capons + 2 polls per la dècima de la carn	Homes propis, solius, afocats i habitants de l'hospital. Fer residència personal al mas. Pagament de la firma d'espoli i terç.	
		<i>peciam terre que est de pertinenciis dicti mansi</i>	Sant Vicenç de Sarrià, prop de les Corts			
		<i>peciam terre vocatam La Clota que est de pertinenciis dicti mansi</i>	Sant Vicenç de Sarrià, La Clota			
		<i>peciam terre que est de pertinenciis dicti mansi</i>	Sant Vicenç de Sarrià, Canyelles			
		<i>peciam terre vinea plantata cum arboribus diversorum generum que est de pertinenciis dicti mansi</i>	Sant Vicenç de Sarrià, Canyelles			
(36) 1403-03-28	Francesc Torra	<i>peciam terre vinea plantatam cum arboribus diversorum generum</i>	Barcelona, Montjuïc	10 s.b.	-	9 s.b.
(37) 1403-06-08	Margarida, muller de Bernat Segarra	<i>domos</i>	Sant Joan Despí	9 s.b.	Entrega personal del cens. Homes propis, solius, afocats i habitants de l'hospital. Fer residència personal al mas. Pagament de la firma d'espoli i terç.	9 s.b.
(38) 1403-06-08	Guillem de Colldefrares	<i>peciam terre sive periliatam terre cum olivariis et aliis arboribus</i>	Sant Just Desvern, sota la vila de Sant Feliu	13 quarte. ordi	Entrega personal del cens.	9 s.b.

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens	Obligacions	Taxa
(39) 1403-06-08	Antoni Oliver	<i>peciam terre ad campum</i>	Sant Joan Despí, Vilautzer	6 s.b.	-	9 s.b.
(40) 1403-06-08	Pere Fossar	<i>peciam terre ad campum</i>	Santa Maria de Cornellà, Cogoll	12 s.b.	-	9 s.b.
(41) 1403-06-08	Joan Ferrer	<i>peciam terre ad campum</i>	Sant Joan Despí, La Aranyona	15 s.b.	-	9 s.b.
(42) 1403-08-04	Bernat Martí	<i>peciam terre ad campum</i>	Sant Vicenç de Sarrià, Riera de Magoria	1 mor.	-	9 s.b.
(43) 1403-08-04	Margarida, muller de Berenguer Badorch	<i>peciam terre vinea plantatam</i>	Llepaolles	45 s.b.	-	9 s.b.
(44) 1403-11-06	Bartomeu i Francesc Polvora	<i>hospicio</i>	Barcelona, Carrer del Carme	2 mor.	-	-
(45) 1403-11-13	Eulàlia, muller de Narcís Abella	<i>horto</i>	Barcelona, sota l'hospital del canonge Vilar	2 mor.	-	9 s.b.
(46) 1404-03-21	Antònia, muller de Jaume Ferrer, àlies Bordellet	<i>domibus cum orto eis contiguo</i>	Barcelona, Carrer del Carme	3 mor.	-	-
(47) 1404-03-21	Eulàlia, muller de Pere Jordà, Guillem Pericó, Macià joan i Angelina	<i>hospicio cum orto</i>	Barcelona, Carrer d'en Cervelló	13 s., 6 d.b.	-	-
(48) 1404-04-28	Bernat Pujol	<i>peciam terre ad campum</i>	Sant Andreu del Palomar, prop dels molins d'Altafulla	Quart + braçatge + delme + primícia	-	9 s.b.

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens	Obligacions	Taxa
(49) 1404-08-20	Pau Massana	<i>domos</i>	Barcelona, Carrer d'en Cervelló	13 s., 6 d.b.	-	9 s.b.
(50) 1404-08-22	Pere Bartomeu	<i>peciam terre</i>	Sant Joan Despí, Pla de Sant Joan	5 s.b.	-	-
(51) 1404-09-20	Guillem Ram	<i>peciam terre ad campum</i>	Olivera Rodona	9 s.b.	-	9 s.b.
(52) 1404-11-13	Antoni Flaquers	<i>peciam terre</i>	Santa Eulàlia de Provençana, Torre Granera	6 s.b.	-	9 s.b.
(53) 1404-11-17	Francesc Cabanyes	<i>domos</i>	Barcelona, Carrer d'en Cervelló	13 s.b.	-	9 s.b.
(54) 1404-11-17	Jaume Rossell	<i>domos cum retrocurtali et puteo mediocre</i>	Barcelona, Carrer d'en Cervelló	13 s., 6 d.b.	-	9 s.b.
(55) 1405-01-09	Berenguer Pericó	<i>peciam terre vinea plantatam et partem heremam</i>	Santa Maria de Cornellà	3 s., 6 d.b.	-	9 s.b.
(56) 1406-03-23	Saurina, muller de Mateu Ram	<i>peciam terre heremam sive pratinam</i>	Sant Boi, Pallarons	Onzena	-	9 s.b.
(57) 1406-11-09	Nadala, muller de Bernat Moragues	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Casal de Joan	4 s.b.	-	9 s.b.
(58) 1406-11-09	Jaume Comes	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Casal de Joan	2 s.b.	-	9 s.b.
(59) 1406-11-09	Jaume Comes	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Casal de Joan	5 s.b.	-	9 s.b.

Taula 30. Nous establiments per reducció a cens (1401-1408).¹⁴⁶⁹

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens antic	Cens nou	Entrada
(1) 1402-05-15	Maria, muller de Pasqual Martorell	<i>peciam terre pratinam</i>	Sant Boi, Basal	Cinquè	20 s.b.	20 s.b.
(2) 1402-05-15	Maria, muller de Pasqual Martorell	<i>peciam terre vinea plantatam</i>	Sant Boi, Vinyet de Boural	Cinquè	3 s.b.	5 s.b.
(3) 1402-05-15	Maria, muller de Pasqual Martorell	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Vinyet de Boural	Cinquè	1 s.b.	5 s.b.
(4) 1402-05-15	Arnau Parellada	<i>peciam terre que est alabareda plantatam</i>	Sant Boi, Pallarons	Tasca + braçatge + mitja batuda + tasca del vi	3 s.b.	5 s.b.
(5) 1402-05-15	Guillem Mascord	<i>peciam terre vinea plantatam</i>	Sant Boi,	Sisè	3 s.b.	3 s.b.
(6) 1402-05-15	Bartomeu Viader	<i>magnam pecia terre in qua solebat essere mansus Magraner</i>	Sant Boi, Casal de Joan	Quart + barquera + 2 s.b.	22 s.b.	s.d.
(7) 1402-05-15	Guillem Parellada	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Pallarons	Tasca	10 s.b.	20 s.b.
(8) 1402-05-15	Guillem Parellada	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Pallarons	Tasca	4 s.b.	30 s.b.
(9) 1403-01-23	Dolça, muller de Ferrer Burguet	<i>peciam terre pratinam</i>	Sant Boi, Veinat de Sant Pol	Tasca + braçatge	2 s.b.	13 s.b.
(10) 1403-01-23	Guillem Codina	<i>peciam terre heremam sive pratinam cum arboribus diversorum generum</i>	Sant Boi, Casal de Joan	Tasca	1 s.b.	5 s.b.
(11) 1403-01-23	Dolça, muller de Pere de Trilea	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Pallarons	Tasca + braçatge + mitja batuda	1 s., 6 d.b.	9 s.b.

¹⁴⁶⁹ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 178r-179v (1); ff. 180r-181v (2); ff. 182r-183v (3); ff. 184r-185v (4); ff. 192r-193v (5); ff. 196r-198v (6); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 1r-3r (7); ff. 3r-4v (8); ff. 113r-114v (9); ff. 115r-116v (10); ff. 117r-118v (11); ff. 127r-128v (12); ff. 182v-183v (13); ff. 184r-185r (14); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 121v-122r (15); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 100r-v (16); f. 101r (17 i 18); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 137v-139r (19).

Data	Tinent	Bé	Localització	Cens antic	Cens nou	Entrada
(12) 1403-01-23	Jaume Puig, tutor de Joanet Puig	<i>peciam terre albaredam plantatam</i>	Sant Boi, Pallarons	Tasca + braçatge + mitja batuda + tasca del vi	1 s., 6 d.b.	5 s.b.
(13) 1403-06-30	Guillem de Moja, pare i administrador de Tomàs Gascó	<i>peciam terre albaredam plantatam</i>	Santa Eulàlia de Provençana, sota el camí, contigua al mas de Guillem Torrella	Meitat del pa i del vi + tercera part de les faves	9 s.b.	10 s.b.
(14) 1403-06-30	Guillemona, muller de Guillem Roca	<i>peciam terre heremam</i>	Santa Eulàlia de Provençana, Fabregada	Meitat de tots els fruits	4 s., 6 d.b.	5 s.b.
(15) 1404-05-02	Antoni Puig	<i>peciam terre ad campum</i>	Santa Eulàlia de Provençana, Horta de Provençana	Cinquè + braçatge	1 mor.	5 s.b.
(16) 1406-09-11	Andreu Baró	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Bournal	Sisena	4 s.b.	20 s.b.
(17) 1406-09-11	Pasqual Mainers	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Bournal	Sisena	4 s.b.	5 s.b.
(18) 1406-09-11	Berenguer Samet	<i>peciam terre</i>	Sant Boi, Bournal	-	1 s.b.	5 s.b.
(19) 1408-03-21	Bernat Viader	<i>peciam terre heremam sive pratinam</i>	Sant Boi, Pallarons	Onzena	3 s.b.	5 s.b.

Taula 31. Rendes venudes pel sosteniment de beneficis i aniversaris entre 1402 i 1406.¹⁴⁷⁰

Data	Comprador	Cens	Bé	Ubicació	Preu (s.b.)	Benefici o aniversari associat
(1) 1402-03-18	Marmessors de Llorenç de Vallespinosa	3 mor.	<i>modiata terre vinea plantata cum vindemia</i>	Territori de Barcelona, Mas d'en Mascord	1.950	Aniversaris instituïts pel difunt en el monestir de Sant Pere de les Puelles
		2 mor.	<i>modiata terre vinea plantata</i>	Territori de Barcelona, Mas d'en Mascord		
(2) 1402-03-18	Joan de Sant Hilari, prevere beneficiat	1 mor.	<i>modiata terre vinea plantata</i>	Territori de Barcelona, Mas d'en Mascord	390	Aniversaris comuns de Sant Pere de les Puelles
(3) 1402-07-27	Marmessors de Jaume Blanquer	5 mor.	<i>domo sive secundam archada ex abisso usque in celum cum portali</i>	Barcelona, Vic nou de la Santa Creu	2.410	Aniversaris instituïts pel difunt en el monestir de Sant Agustí
(4) 1403-12-02	Marmessors d'Arnau Despuig	5 mor.	<i>hospicio</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller	2.750	Benefici instituït per Ramon Despuig en l'altar de Sant Joan de l'església de Santa Maria a Cardedeu
(5) 1404-02-21	Bartomeu Moles i Nicolau Parera	7 mor.	<i>duabus peciis terre</i>	Territori de Barcelona, Magòria	2.310	Benefici instituït per Arnau Despuig en l'església de Santa Maria a Cardedeu
(6) 1404-03-15	Marmessors de Sança, muller de Jaume Pol	3 mor.	<i>modiata terre»</i>	Territori de Barcelona, Granada, sota Munterols	1.140	Aniversaris instituïts per la difunta en l'església de Santa Anna
(7) 1404-07-01		9 s.b.	<i>hospicio</i>	Barcelona, Carrer del Vidre	11.200	

¹⁴⁷⁰ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [2], ff. 41v-44v (1 i 2); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 39v-42v (3); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 94r (4); ff. 110v-111r (5); f. 114v (6); ff. 142v-143r (7); f. 144r (8); f. 144r (9); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 1r-5r (10); ff. 27v-28r (11); ff. 79v-82v (12); ff. 86r-89v (13); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 78v (14).

Data	Comprador	Cens	Bé	Ubicació	Preu (s.b.)	Benefici o aniversari associat
	Marmessors de Joan Gomar	8 s.b.	<i>hospicio</i>	Barcelona, Carrer del Vidre		Benefici instituït pel difunt en l'altar de Santa Maria, construït en l'església de Sant Just de Barcelona
		30 s.b.	<i>furno et domibus</i>	Barcelona, Carrer del Vidre		
		2 mor.	<i>duobus hospicios</i>	Barcelona, Carrer del Vidre		
		6 mor.	<i>duobus stariis cum orto</i>	Barcelona, Carrer del Carme		
		3 mor.	<i>domibus et orto</i>	Barcelona, Carrer del Carme		
		3 mor.	<i>domibus cum orto</i>	Barcelona, Carrer del Carme		
		3 mor.	<i>domibus cum orto</i>	Barcelona, Carrer del Carme		
		3 mor.	-	-		
(8) 1404-09-03	Pere Oliver, prevere beneficiat	1 mor.	<i>hospicio</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller	2.760	Benefici instituït en l'altar de Sant Joan i Sant Jaume, construït en l'església de Sant Pere de les Puelles
		1 mor.	<i>hospicio</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller		
		1 mor., 8 d.b.	<i>hospicio</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller		
		1 mor.	<i>hospicio</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller		
(9) 1404-09-03	Pere Sacosta, prevere beneficiat	1 mor.	<i>hospicio</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller	700	Segon benefici de Sant Bartomeu, construït en la Seu de Barcelona
(10) 1404-11-28	Joan Manresa, escolar beneficiat	1 mor.	<i>domibus cum retrocurtali</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller	5.100	Segon benefici de l'altar de Sant Feliu, construït en l'església de Sant Just
		1 mor.	<i>domo</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller		
		1,5 mor.	<i>domibus cum retrocurtali</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller		
		4 mor.	<i>vinea plantata que est una modiata</i>	Barcelona, Vic de Simó Oller		
		3 mor.	<i>vinea plantata</i>	Territori de Barcelona, Torrent profund		

Data	Comprador	Cens	Bé	Ubicació	Preu (s.b.)	Benefici o aniversari associat
(11) 1404-11-29	Bartomeu Estapera, prevere beneficiat	3 mor.	<i>hospicio</i>	Barcelona, Vic de la Mar	1.740	Segon benefici de l'altar de Santa Bàrbara, construït en l'església de Santa Maria del Mar
(12) 1405-02-20	Pere Oliver, prevere beneficiat	2,5 mor.	<i>vinea plantata</i>	Montjuic	850	Benefici instituït en l'altar de Sant Joan i Sant Jaume, construït en l'església de Sant Pere de les Puelles
(13) 1405-02-20	Joan Manresa, escolar beneficiat	2 mor.	<i>pecia terre ad campum cum olivariis et aliis arboribus</i>	Territori de Barcelona, Granada, sota Munterols	660	Segon benefici de l'altar de Sant Feliu, construït en l'església de Sant Just
(14) 1406-02-15	Bernat Pons, prevere beneficiat	3 mor.	<i>domibus</i>	Barcelona, prop l'hospital del canonge Vilar	3.740	Aniversaris comuns de la Seu de Barcelona
		1,5 mor.	<i>domibus</i>	Barcelona, prop l'hospital del canonge Vilar		
		1,5 mor.	<i>domibus</i>	Barcelona, prop l'hospital del canonge Vilar		
		2 mor.	<i>pecia terre</i>	Territori de Barcelona, Cassoles		
		1,5 mor.	<i>orto</i>	Barcelona, Vic Nou		
		2 mor.	<i>orto</i>	Barcelona, Vic Nou		

Taula 32. Donacions fetes per malalts de l'hospital de la Santa Creu (1404-1437).¹⁴⁷¹

Data	Nom	Procedència	Estat	Contingut	Condicions
(1) 1404/01/16	Brunisenda, vídua de Jaume Ribelles	-	<i>egritudine detenta degens</i>	Usdefruit d'una casa en el carrer que anava al pont d'en Campderà, a Barcelona.	-
(2) 1404/01/19	Francesca, filla de Pere Castellar	-	<i>egritudine detenta</i>	Violari de 100 s.b. de pensió que rebia de Jaume Guix i la seva muller Violari de 50 s.b. de pensió que rebia d'Antoni Francolí i Pere Francolí. Violari de 30 s.b. de pensió que rebia d'Arnau Espanyola i la seva muller, Tomàs Prats i Eulàlia.	Reservar l'usdefruit de les pensions
(3) 1404/09/16	Francesc Eimeric	Barcelona	malalt	Usdefruit d'un hospici a Barcelona, en el vic de Simó Oller.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats
(4) 1405/07/10	Francesca, vídua de Bernat Terraçola	Barcelona	<i>jacens infirma</i>	10 ll., 10 s.b. que li devia Pere Carbó.	-
(5) 1405/08/02	Bernat de Prats	Cervera	<i>degens infirmus</i>	20 ll.b. que li devia Antoni de Vallcoberta.	-

¹⁴⁷¹ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 99r-v (1); ff. 99v-100r (2); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 3v-4r (3); f. 55v (4); ff. 59v-60r (5); ff. 82r-v (6); f. 111v (7); f. 134r (8); f. 140v (9); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], ff. 24v-25r (10); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], ff. 87r-89r (11); ff. 109v-110v (12); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 90v (13); ff. 94r-v (14); f. 96r (15); f. 144r (16); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 25r-v (17); f. 27r (18); ff. 48r-v (19); f. 49v (20); ff. 98v-99r (21); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [9], ff. 202r-203r (22); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 119r (23); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 2r-3r (24); ff. 3v-4v (25); ff. 5r-6r (26); ff. 113r-114r (27); ff. 147r-148v (28); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [12], ff. 25r-28v (29); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 7r-8v (30); ff. 9v-10r (31); ff. 155r-157r (32); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 12v (33); AHBC, Pergamins, 9 GF, reg. 20541 (34).

Data	Nom	Procedència	Estat	Contingut	Condicions
(6) 1406/03/20	Margarida, vídua de Joan Francesc	-	malalta	Tots els seus béns mobles i immobles i els 500 fl. Que li devia Bartomeu Figuera, manescal del rei d'Aragó.	-
(7) 1407/03/11	Joan Moragues	Santa Eulàlia de Provençana	<i>infirmirate valida detentus</i>	Mas Moragues.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats
(8) 1408/01/12	Ramon Altarriba	[Gascó]	-	62 s.b. del salari que li devia Ramon Fi.	-
(9) 1408/02/16	Dolça, muller de Francesc Baruta	Sant Vicenç dels Horts	<i>jacens infirma</i>	Dot.	-
(10) 1409/01/26	Manuel del Leo	València	<i>jacens infirmus</i>	1.200 fl. que el mestre de Rodes de l'orde de Sant Joan de Jerusalem devia al seu pare. Tots els seus béns mobles i immobles.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats
(11) 1409/12/10	Berenguer Tamarit	Alzira	<i>jacens infirmitate pestilentiali oppressus</i>	La meitat de tots els drets que tenia sobre una alqueria a Alzira.	Pregar cada dia per la seva ànima. Si s'acaba curant, la donació serà nul·la.
(12) 1410/03/06	Constança, vídua de Pere Massana	Vilafranca del Penedès	<i>gravi infirmitate opressa</i>	Dot.	-
(13) 1413/08/10	Berenguer Riera	-	<i>jacens</i>	Usdefruit de dos estatges en el vic de na Sagua, a Barcelona.	-
(14) 1413/09/15	Miquel Cebrià	Barcelona	<i>jacens infirmus</i>	Usdefruit d'una peça de terra en el Territori de Barcelona, sota els molins del Clot.	Vendre la possessió Pagar el cens degut Pagar el lluïisme de la venda

Data	Nom	Procedència	Estat	Contingut	Condicions
(15) 1413/10/11	Francesc Adrover	Barcelona	<i>jacens infirmus</i>	Usdefruit de l'hospici que tenia en el vic d'en Roca, a Barcelona.	Construir-hi l'apotecaria de l'hospital
(16) 1415/02/16	Miquel Terrades	-	<i>jacens infirmus</i>	Violari de 66 s.b. de pensió que rebia del taverner Jaume Ferrer i la seva muller Elisenda cada 3 de juliol.	-
(17) 1415/09/03	Pere de Rodiella	-	<i>jacens infirmus</i>	Totes les quantitats que li devien els hereus de Pere Bertran per raó del llegat que aquest li va fer i pel salari degut com a escuder.	Resoldre els següents deutes: 3 fl. A Garcia de Viella. 10 fl. A l'abat de Montserrat. 3 s.b. a Martí Eiximeno. 4 fl. A Pere Salt. 7 s.b. a Maria. 5 s., 6 d.b. a Guillem Plegamans. 4.s., 6 d.b. a la dona que ven candelas de seu prop del forn de Viladecols. 2 s., 6 d.b. a una altra dona.
(18) 1415/09/20	Francesca, muller de Jaume Sajornats	Barcelona	<i>jacens infirma</i>	100 s.b.	-
(19) 1416/06/19	Mateu Esclua	Balaguer	<i>jacens infirmus</i>	Usdefruit d'una peça de terra a Balaguer.	-
(20) 1416/06/29	Eulàlia	Barcelona	<i>infirmidade detenta</i>	[<i>Mortis causa</i>] 25 ll.b. que li devien per salari els hereus de Francesca, muller de Francesc Folc.	-
(21) 1418/10/14	Berenguer Orelles	Olesa de Montserrat	<i>jacens infirmus</i>	Tots els seus béns mobles i immobles.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats. Resoldre els seus deutes.

Data	Nom	Procedència	Estat	Contingut	Condicions
					Reserva de 25 ll.b. per a testar.
(22) 1418/10/27	Francesc Palau	Barcelona	<i>jacens infirmus</i>	Usdefruit d'una peça de terra a Borrelles, dins la parròquia de Santa Maria de Cornellà. Usdefruit d'unes cases a Sant Boi. 2 quarteres de forment a mesura de Barcelona que li devia Gabriel Seguí,	-
(23) 1419/08/05	Ferran de Polo	Tarazona (Aragó)	<i>corporali egritudine</i>	Tots els seus béns mobles i immobles.	-
(24) 1421/05/08	Galceran Doden	Sant Vicenç dels Horts	<i>jacens infirmus</i>	Usdefruit de dos hospicis a Sant Vicenç dels Horts. Llicència de corredor en el terme del castell de Cervelló. L'usdefruit de la tafureria de la vila de Sant Vicenç 8 fl. D'or d'Aragó que li devia Pericó Riera.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats.
(25) 1421/05/08	Marc Desforn	Barcelona	<i>jacens infirmus</i>	Usdefruit d'una taula de carnisseria, en la carnisseria de l'ovella, a Barcelona. 8 ll.b. que li devia Berenguer Batlle, prevere de l'església de Sant Genís d'Horta. 10 ll.b. que li devia Joan Mascaró.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats.
(26) 1421/05/08	Joan Alegre	Barcelona	<i>jacens infirmus</i>	Usdefruit d'unes cases amb hort a Barcelona, en el Raval. Usdefruit d'una peça de terra en el Territori de Barcelona, a Savall. Béns mobles que tenia el candeler Francesc Martí en nom seu.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats.

Data	Nom	Procedència	Estat	Contingut	Condicions
(27) 1422/03/02	Margarida, vídua de Jordi Bru	Mallorca	<i>opressa infirmitate leprosie in hospitali infirmorum</i>	Dot. Béns que van ser del seu marit i que li pertanyien.	Ser alimentada i proveïda en totes les seves necessitats.
(28) 1422/04/27	Alamanda, vídua d'Antoni Jordà	Barcelona	<i>jacens infirma</i>	Béns mobles i immobles que tenia a Barcelona i a Moià.	Ser alimentada i proveïda en totes les seves necessitats.
(29) 1422/09/15	Guerau de Barberà	Vila Rodona	<i>infirmitatem qua detineor</i>	Censal mort d'11 ll.b. de pensió que rebia de la universitat de Vilafranca del Penedès. Domus de Guardiola, dins del terme castral de Font Rubí, amb totes les seves possessions. Castlania de Font Rubí, amb tots els seus censos, agrers, dècimes i servituds. Dot de 15.000 s.b. que la seva difunta mare tenia sobre els béns del seu pare. Tots els altres béns mobles, immobles i drets que tenia.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats Tenir una cambra separada amb llit i totes les robes necessàries. Reserva de l'usdefruit de la pensió del censal mort. A la mort de Guerau, l'hospital haurà d'entregar la legítima al seu fill Pere.
(30) 1423/07/22	Antoni de Mates	Montmagastre	<i>infirmitate detentus</i>	Censal mort de 6 ll., 13 s. i 4 d.b. de pensió que rebia de Jaume Mora i la seva muller. Censal mort de 16 s., 6 d.b. de pensió que rebia d'en Mercer i la seva muller. Censal mort de 15 s.b. de pensió que rebia dels hereus de Ramon Granell i la seva muller.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats.

Data	Nom	Procedència	Estat	Contingut	Condicions
				L'arrendament dels fruits de la rectoria de Montmagastre	
(31) 1424/03/31	Bernat Desvall	Castell de Montpaó	<i>visione occullorum ut Deo placuit privat nunc jacens infirmus</i>	Censal mort de 12 ll., 10 s.b. de pensió que rebia de Jofre Casanadal. Quan mori, el censal passarà a la confraria de Santa Caterina.	-
(32) 1425/08/03	Pere de la Porta	Lleida	<i>infirmirate leprosie detentus in hospitali infirmorum</i>	20 ll.b. que li devia el majoral dels apotecaris de Lleida. 100 ll.b. que li eren degudes per l'herència de Pere de Coll. Una peça de terra a Santa Maria de Granyena. Violari de 30 s., 4 d.b. que rebia d'Antoni Palau. Tots els béns mobles i immobles.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats. De les 20 ll.b., 100 s.b. s'invertiran en les seves necessitats. Pagar el deute que té amb Ramon Barenys des Pons.
(33) 1425/10/22	Roger de Palau	Barcelona	<i>jacens infirmus</i>	Domini sobre la domus de Palau, prop de la vila d'Aiguëstoses, amb tots els censos, rendes, terres i honors.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats.
(34) 1437/08/26	Francesc de Plegamans	Barcelona	<i>in senili etate</i>	Censal mort de 235 s., 8 d.b. de pensió que rebia de Joan d'Alvernia cada 13 de setembre. Censal mort de 80 s.b. de pensió que rebia de Joan d'Alvèrnia cada 18 de juny. Censal mort de 77 s., 8 d.b. que rebia dels hereus de Joan Ferrer cada 18 de març. Censal mort de 5 ll., 14 s., 5 d.b. que rebia de Pere Roset cada 18 de juny. 92 ll.b que li devia Bernat de Fortià. 50 ll.b. que promet donar a l'hospital en el seu testament.	-

Taula 33. Donacions fetes a l'hospital de la Santa Creu (1401-1444).¹⁴⁷²

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
(1) 1401/07/14	Martí de Terol i Teresa	Barcelona	Porter del rei	Tots els seus béns mobles, immobles, drets i accions.	Ser proveïts i alimentats en totes les seves necessitats. Resoldre el deute de 30 fl. Que tenen amb Pere d'Alsamora.
(2) 1401/08/31	Arnau de Torrevella	-	Prevere, pobre ermità	<i>Domus</i> de Sant Corneli amb la seva capella que conté tres altars, sota la invocació de Sant Corneli, Santa Maria i Sant Pere. Puig de Muntadells, àlies de Sant Corneli, en la parròquia de Falgars, amb totes les terres i possessions. Totes les terres i possessions que es troben en el puig de <i>Monte Laborato</i> . Tota la lluminària i les oblacions de la dita capella. La dècima del puig de Muntadells i de la Rabassa	-

¹⁴⁷² La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 3r (1); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [1], ff. 56v-58v (2); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 21r (3); f. 32r (4); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [3], ff. 70r-70v (5); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 74v (6); f. 81r (7); f. 88v (8); ff. 90r-v (9); f. 119r (10); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 7v-8r (11); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], ff. 109v-110v (12); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 59v (13); f. 62r (14); f. 66r (15); f. 93r (16); f. 99r (17); ff. 106v-107r (18); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 112r (19); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 41v-42v (20); ff. 89r-90r (21); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 136r-v (22); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 139v (23); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 128r-129v (24); ff. 133r-v (25); ff. 135v-137v (26); Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 144r-v (27); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 149r-v (28); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], ff. 4r-v (29); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], ff. 5v-7v (30); ff. 24r-26v (31); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 33v (32); f. 41v (33); f. 45r (34); f. 45v (35); ff. 47v-48r (36); f. 54r (37); AHBC, Pergamins 406, reg. 21733 (38); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 63r (39); f. 63r (40); f. 137v (41); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 18r (42); ff. 37r-v (43); ff. 48r-v (44); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [8], ff. 41v-44r (45); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 95v (46); ff. 98r-v (47); f. 119r (48); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 9v (49); f. 28v (50); ff. 35v-36r (51); f. 39r (52); ff. 51r-v (53); f. 64r (54); f. 68v (55); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [9], ff. 79v-80v (56); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 81r (57); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 6v-7v (58); ff. 18v-19v (59); ff. 99v-100v (60); ff. 134r-135r (61); ff. 138r-v (62); ff. 143v-144r (63); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 64r-66v (64); ff. 71v-72v (65); AHBC, Pergamins 231, reg. 20252 (66); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 158r-159r (67); ff. 183r-185r (68); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 53v (69); ff. 71r-v (70); f. 80v (71); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 100r-101v (72); ff. 123v-126v (73); AHBC; Pergamins 489, reg. 21938 (74); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 20r-21v (75); ff. 85r-86v (76); ff. 134r-135r (77); ff. 161v-162r (78); ff. 164v-167v (79); ff. 188r-190r (80).

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
(3) 1402/01/05	Joan Descamp	-	-	Una esclava anomenada Marta, d'origen tàrtar i de 40 anys.	-
(4) 1402/03/04	Enric la Crixà	Barcelona	Mercader	Una esclava anomenada Marta, malalta i convalescent en l'hospital.	Quan es curi, podrà servir en l'hospital durant un any.
(5) 1402/10/05	Berenguer Gibert	Barcelona	Mercader	Hort contigu a l'hospital de Pere Desvilar	-
(6) 1403/05/30	Ramon Gras	Barcelona	Rector de Sant Andreu de Llavaneres	35 ll.b. anuals a percebre sobre el benefici de Santa Magdalena.	Ser proveït i alimentat en totes les seves necessitats juntament amb la seva esclava. Opció de revocar la donació.
(7) 1403/08/20	Guillem Descros	-	-	Una esclava anomenada Caterina, malalta, d'origen tàrtar i de 35 anys.	-
(8) 1403/10/06	Francesc Martí	-	Draper	43 ll., 13 s. i 3 d.b. que li eren degudes per Pere Terré, doctor en lleis.	-
(9) 1403/10/27	Guillem Salelles i Blanca	-	-	Els mateixos i tots els seus béns mobles i immobles.	Ser alimentats i proveïts en totes les seves necessitats.
(10) 1404/04/16	Alamanda, vídua de Bernat Pellicer	-	-	Ella mateixa i tots els seus béns mobles, immobles i drets.	Ser alimentada i proveïda en totes les seves necessitats.
(11) 1404/10/27	Jaume Falgars	-	-	Una esclava anomenada Sibilla, d'origen xipriota i de 8 anys.	-
(12) 1405/04/06	Sancho Soriano	Saragossa	-	148 ll., 10 s.b. que el peller barceloní Arnau Jofresa tenia en comanda i dipòsit. 13 ll., 10 s.b. que el mateix Arnau Jofresa li devia.	-
(13) 1405/07/28	Joan Nadal	Barcelona	Notari	Una esclava anomenada Margarida, d'origen tàrtar i de 40 anys.	-
(14) 1405/08/18	Arnau Coscó	Barcelona	-	Tot el salari promès pel metge i cirurgià Berenguer Banyeres a raó del negoci de l'emperador de Constantinoble.	-

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
(15) 1405/10/19	Isabel, muller de Pere de Sitges	Barcelona	-	Una esclava anomenada Joana, d'origen tàrtar i de 40 anys.	No pot ser alienada.
(16) 1406/07/06	Joan Mateu	Barcelona	-	10 fl. que li devia Pericó Bovera.	-
(17) 1406/09/07	Caterina, vídua de Jaume Gasull	Barcelona	-	Tots els seus béns mobles i immobles	Conservar l'usdefruit durant tota la seva vida.
(18) 1406/11/26	Agnès, vídua de Joan Gomis	Barcelona	-	Cens de 18 s.b. sobre un hospici que tenia Valor de Lège. És una senyoria mitjana, de la qual tenia el domini directe l'almoïna de la Seu de Barcelona.	-
(19) 1407/03/30	Maria, vídua de Bartomeu Puig	Santa Maria de Sapalma, Cervelló	-	Dot.	-
(20) 1407/06/23	Bartomeu Arigens	Barcelona	Mariner	L'usdefruit d'unes cases amb hort en el vic de Bonanat Pons, a Barcelona.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats. Resoldre dos violaris. Restituir a la seva muller 15 ll.b. pel dot.
(21) 1407/11/03	Francesca, vídua de Joan Moragues	Santa Eulàlia de Provençana	-	Dot.	-
(22) 1408/01/30	Francesc Camp, àlies Flor	Sant Pere de Premià, Barcelona	-	Mas Vendrell. Usdefruit del mas Flor. Tots els seus béns mobles i immobles, exceptuant el camp de Sacodina	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats.
(23) 1408/02/14	Pere de Montfort	Barcelona	-	Un esclau anomenat Pere, d'origen canari i de 14 anys.	-
(24) 1408/03/09	Agnès, vídua de Joan Gomis	Barcelona	-	Usdefruit d'unes cases amb hort en el vic d'en Cervelló, a Barcelona. 80 ll.b.	Esmerçar cada any 110 s.b. en la compra de sucre, polls o altres necessitats per als malalts de l'hospital.

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
(25) 1408/03/12	Sança, vídua de Ramon Despuig	Barcelona	-	60 ll.b. que li devien els hereus de l'armer Pere Palau.	-
(26) 1408/03/17	Arnau de la Pena	Barcelona	Il·luminador de llibres	344 ll., 4 s. i 4 d.b. que li devia Pere Company per motiu de la societat constituïda entre els dos.	-
(27) 1408/03/17	Ròmia, vídua de Bernat Puig	Sant Vicenç de Sarrià, Barcelona	-	Una casa prop de l'hospital així com tots els seus béns mobles i immobles.	Conservar l'usdefruit durant tota la seva vida. Reserva de 160 s.b. per a testar.
(28) 1408/05/07	Guillem Bertran	Barcelona	Blanquer	13 fl. Que tenia en comanda l'hostaler Pere Gibert.	-
(29) 1408/05/19	Clara, vídua de Ramon Llobet	Solsona	-	4.000 s.b. que el seu germà Pere de Grasa li havia promès. Tots els drets que té sobre el castell de Montfalcó, la torre de Montfalcó i la quadra de Tornabouts. Els béns rebuts per l'herència del seu pare, Guillem de Grasa. Els béns i drets que tenia per l'herència de la seva filla Isabel, exceptuant dues vinyes i alguns béns mobles.	Fer de l'hospital el seu domicili. Ser alimentada i proveïda en totes les seves necessitats i segons el seu estatus i condició. 1.000 s.b. dels 4.000 s.b que dona siguin lliurats a Estàcia Espatafora i que els esmerci en els infants de l'hospital.
(30) 1408/12/07	Joan Aguilar	Barcelona	Procurador del notari del castell de Sant Llorenç de la Muga Guillem Roure	Una esclava anomenada Caterina, d'origen tàrtar i de 27 anys.	No la poden alienar sense l'autorització de Guillem Roure.
(31) 1409/02/08	Arnau Torrevella	-	Prevere ermità	<i>Domus</i> de Montalegre amb totes les seves honors i possessions.	No pot ser alienada. Conservar l'usdefruit durant tota la seva vida.
(32) 1409/05/15	Jordi Lomeu	Barcelona	Mariner	16 fl. que li devia un altre mariner per motiu d'una comanda. Tots els seus béns mobles i immobles.	Si torna viu de l'expedició de l'armada contra els rebels de Sardenya la donació serà nul·la.
(33) 1409/08/21	Joan Girona	Barcelona	Comprador de la casa del rei	Un esclau anomenat Pedro de Gotso, d'origen sard i de 50 anys.	-

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
(34) 1409/10/05	Antoni de Bartolo	[italià]	Ermità	46 fl. Que li devia el brodador Andrea della Corona.	-
(35) 1409/11/27	Guillem Conesa	Cornudella	Prevere	Tots els drets que tenia per la donació que li va fer Bartomeua, vídua de Tomàs de Mollons.	-
(36) 1409/12/24	Bernat Castellví	La Selva	-	Tots els seus béns immobles que tenia en la vila de la Selva	Conservar l'usdefruit durant tota la seva vida.
(37) 1410/03/15	Berenguer Miralles	Barcelona	Sastre	Una esclava anomenada Caterina, llebrosa, d'origen tàrtar i de 28 anys.	-
(38) 1410/04/07	Joan Sabastida	Barcelona	-	[<i>Mortis causa</i>] 10.000 s.b. sobre diversos censos i rendes alodials.	Dipositar-los en la Taula de Canvi o en la taula d'algun canviador. No es poden vendre ni alienar «nec de corpore ipsius hospitalis extrahere»
(39) 1410/06/04	Joan Ferran de Lavit	Barcelona	Pagès	80 fl. que li devia l'ermità Rodrigo.	-
(40) 1410/06/04	Joan de Venedo	Barcelona	Servidor de l'hospital	18 fl. que li devia l'ermità Rodrigo.	-
(41) 1411/05/11	Marc Jover	Castell de Càller (Sardenya)	-	5.706 s.b. que li devia la cúria del rei.	S'han de compartir amb el convent de Santa Maria del Carmel. No indica percentatges.
(42) 1411/11/24	Maria Gonsalbes	Palència	-	60 fl. que li devia Eiximeno de Saragossa per raó de mutu. Un llit, una màrrega, un matalàs, nou llençols, dues flassades i altres béns mobles que tenia en la casa que habita a Barcelona.	-
(43) 1412/08/15	Domènec Aparisi	Nules (València)	-	Ell mateix i tots els seus béns mobles i immobles.	Es reserva el dret d'alienar els seus béns.

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
					Promet lliurar el proper setembre 100 fl. a l'hospital.
(44) 1412/11/10	Bernat de Castellví i Gueraldona	-	-	Els mateixos, tots els seus béns mobles i immobles.	Conservar l'usdefruit durant tota la seva vida.
(45) 1413/09/15	Pere de Xandona i Flor	-	-	Usdefruit d'un hospici en el vic d'en Moneder, a Barcelona. Dot.	Ser alimentats i proveïts en totes les seves necessitats. Pagar els deutes que tenen. Es reserven 100 fl. Per a testar. Que els 200 fl. que van donar a Estàcia Espatafora s'esmercin en construir una habitació on puguin estar separats dels malalts de l'hospital.
(46) 1413/09/28	Mateua, vídua de Ramon de Piera	Barcelona	-	28 ll., 12 s.b. que Jaume Agustí li devia al seu pare.	-
(47) 1413/11/15	Ramon Bertran	Barcelona	-	21 ll., 9 s.b. que l'argenter Antoni Costa tenia en comanda.	-
(48) 1414/05/11	Caterina, vídua de Ferran Eiximenis	-	-	50 s.b. que Joan de Vallseca li va deixar en el seu testament. 60 s.b. que Francesca, muller de Joan de Vallseca, li va deixar en el seu testament. 36 vels que té la vídua de Ramon Gavà.	-
(49) 1415/04/13	Esteve d'Estany	Sant Cugat del Vallès	-	Ell mateix i tots els seus béns mobles i immobles.	Ser alimentat i sostingut en totes les seves necessitats. Reserva 20 s.b.
(50) 1415/10/30	Simó Sagrau i Ròmia	Barcelona	-	Un esclau anomenat Francesc, malalt, d'origen tàrtar i de 55 anys.	-

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
(51) 1416/02/19	Antoni Pujades	Barcelona	Mercader	Un esclau sarraí anomenat Joan, de 20 anys.	No pot ser alienat.
(52) 1416/03/09	Teresa de Ferran	Toro (Castella)	-	12 fl. i 1 s.b. que li devia el notari Jaume de Trilea per raó d'onze mesos de salari. 20 ducats d'or que li devia la costurera Beatriu de Manresa, que vivia en el vic de Sant Pau, per haver-la tret de la presó de Manresa.	Donar 4 fl. A Joan Vasc, que està en l'hospital dels mesells.
(53) 1416/07/20	Climent Sanç	Montserrat	Ermità	50 ll.b. que li devia Agnès Riera	-
(54) 1417/03/09	Llorenç Fruyà	Torà (Cardona)	-	Usdefruit que tenia sobre un hospici dins de la vila de Torà i tots els altres béns mobles i immobles que té o que adquirirà	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats juntament amb la seva dona Maria. Treballar en l'hospital «iuxta nostram condicionem». Tenir una cambra separada de la resta dels malalts. Reserva de 20 ll.b. per a testar.
(55) 1417/05/06	Bernat Marc	Barcelona	Prevere beneficiat a Santa Maria del Mar	Una esclava anomenada Margarida, d'origen tàrtar i de 55 anys.	-
(56) 1417/07/19	Egidi Aznarez	Torreiciella	Guardià major de la presó comuna de Saragossa	El salari que se li devia per haver treballat en la presó.	-
(57) 1417/12/11	Angelina, vídua d'Arnau Porta	Barcelona	-	Una esclava anomenada Arina, d'origen tàrtar i de 40 anys.	-
(58) 1421/05/13	Margarida, vídua de Joan Pere	Barcelona	Reclusa	Cens de 2 morabatins a percebre sobre una vinya plantada a Testament dels Ases.	Que ella, juntament amb Tomasa, Brígida i Eulàlia, <i>commorantes</i> en la casa de Santa Margarida, posseïxin durant tota la seva vida un tros

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
					de l'hort de Santa Margarida i la <i>domunculam</i> que en ell s'hi troba.
(59) 1421/05/30	Francesc Oromir i Bartomeua	Sant Boi de Llobregat	Habitants en l'hospital	Usdefruit d'una peça de terra a l'horta del Fonollar. Usdefruit d'una peça de terra a Sant Boi. 6 ll.b. que li devia Francesc Soria. El dot.	Ser alimentats i proveïts en totes les seves necessitats.
(60) 1422/02/16	Constança, vídua de Pere Joan	Barcelona	-	Una esclava anomenada Magdalena de 24 anys. Tots els seus béns mobles.	Ser alimentada i proveïda en totes les seves necessitats segons pertany a la seva condició.
(61) 1422/04/16	Sibil·la, vídua d'Arnau Pastre	Barcelona	-	Censal mort de 55 s.b. de pensió que rebia del saliner Jaume de Vilarasa i Gabriela cada 9 de setembre.	Celebrar cada any dos aniversaris en l'església de l'hospital.
(62) 1422/04/18	Bernat Ervig, menor de dies	Sant Boi	-	Una quartera d'ordi a mesura de Barcelona.	-
(63) 1423/07/22	Pelegrí Gual	Sant Pere de Vilamajor	-	[<i>Mortis causa</i>] 100 s.b.	-
(64) 1424/08/14	Jaume de Clauso	Santa Maria d'Anglès	Prevere i sagristà	Censal mort de 25 s.b. de pensió que rebia de la universitat de la Vall d'Hostoles cada 21 de febrer. Censal mort de 10 s.b. de pensió que rebia de Joan de Salite i el seu fill cada 8 de gener. Censal mort de 6 s.b. de pensió que rebia de Joan des Soler cada 8 d'abril. Censal mort de 12 s., 6 d.b. de pensió que rebia de Guillem Desmain i Berenguer cada 11 d'abril. Censal mort de 5 s.b. que rebia de Pere Bruns i Alamanda cada 9 d'agost. Censal mort de 5 s., 3 d.b. que rebia de Pere d'Alou i Bonanata cada 16 d'octubre.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats. Treballar en l'hospital i, si convé, col·laborar en la celebració dels oficis. Repartir cada any 100 s.b. entre els preveres de l'hospital.

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
(65) 1424/08/24	Ròmia, vídua de Bernat Despuig	Sant Vicenç de Sarrià	-	Censal mort de 17 s., 2 d.b. de pensió que rebia dels hereus de Martí de Canyet i Caterina cada 3 de juliol.	-
(66) 1425/08/03	Bartomeu Morgades	Sant Martí Sarroca	Prevere beneficiat	Censal mort de 165 s.b. de pensió que rebia de la Universitat de Vilafranca del Penedès cada	-
(67) 1425/08/04	Ròmia, vídua de Bernat Despuig	Sant Vicenç de Sarrià	-	Censal mort de 40 s.b. de pensió que rep de Bartomeu Estrader cada 1 de gener.	-
(68) 1425/12/11	Guillem Miquel	Barcelona	Cuiner	Usdefruit d'un hospici en el vic de Sant Joan, a Barcelona. Usdefruit d'unes cases amb hort en el Raval de Barcelona. Usdefruit de dues peces de terra a Sants. Tots els seus béns mobles, immobles i drets.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats. Treballar com a cuiner.
(69) 1426/10/31	Joan Pedres i Arcisa	-	-	Un esclau sarraí anomenat Joan de Qerqenna, malalt de porcellanes.	-
(70) 1427/06/31	Joan de Carranza	Barcelona	Bracer	35 fl. que li devia per salari el rajoler Francesc Barceló.	-
(71) 1428/02/01	Antònia, vídua de Pere Savall	Barcelona	-	Usdefruit d'un hospital en el vic de Sant Pau, a Barcelona	Ser alimentada i proveïda en totes les seves necessitats. Treballar en l'hospital. Reserva de 12 fl. per a testar.
(72) 1430/01/13	Pere Rei i Eulàlia	Barcelona	-	Tots els seus béns mobles i immobles.	Mantenir l'usdefruit mentre visquin. Reserva de 120 s.b.
(73) 1430/05/31	Pere de Sarrià	Barcelona	-	Tot el domini directe sobre la Quadra dels Llobets, a Castellvell de la Marca. Inclou: Cens de 2 quarteres de forment a mesura de Castellvell de la Marca sobre la <i>domus</i> dels Llobets que té Joan Ventosa, home propi, soliu i afocat.	Alimentar i proveir la seva mare Anna en l'hospital.

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
				<p>Cens de 4 quarteres de forment a mesura de Castellvell de la Marca sobre una peça de terra que té Pere Cunieres.</p> <p>Cens de 3 quarteres de forment a mesura de Castellvell de la Marca sobre una peça de terra que té Antoni Corbera.</p> <p>Cens de 2 quarteres de forment a mesura de Castellvell de la Marca sobre una peça de terra que té Julià Cerdà de la Torrella.</p> <p>Cens d'1 quartera de forment a mesura de Castellvell de la Marca sobre una peça de terra que té Bernat Pont.</p> <p>Cens de 2 gallines sobre un mas amb totes les seves terres i possessions que té Guillem Huguet, home propi, soliu i afocat.</p> <p>Cens de 6 diners sobre una peça de terra que té Bartomeu Ventosa de la Torrella.</p> <p>Cens d'1 diner sobre una peça de terra que té Antoni Bolet.</p> <p>Tots els homes i dones de la Quadra dels Llobets, així com qualsevol dret reial o personal sobre aquests.</p> <p>4 s.b. sobre una peça de terra que té Guillem Huguet.</p> <p>7 s., 6 d.b. sobre una peça de terra que té Pere Minguet i que els paga a l'església de Sant Jaume dels Domenys.</p>	
(74) 1435/09/05	Eulàlia, vídua de Francesc d'Empúries	Barcelona	-	[Mortis causa] Usdefruit d'un hospici en el carrer d'en Guacelm, a Barcelona.	Conservar l'usdefruit durant tota la seva vida.
(75) 1442/03/09	Joan Guardiola	Barcelona	Commorans en l'hospital al servei dels pobres	Usdefruit d'un hospici en el carrer dels Flassaders, a Barcelona. Usdefruit d'una peça de terra a Llepaolles.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats. Resoldre deutes pendents.

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
				Cens de 2 morabatins sobre unes cases amb pou en el Cap d'en Tàpies, a Barcelona. Era una senyoria mitjana. Tots els seus béns mobles i immobles.	
(76) 1442/11/15	Pere Descoll	Barcelona	Mestre de medicina	150 ll.b. que li devia Beatriu de Tous	Construir un retaule per a l'altar major de la capella de l'hospital sota la invocació de la Santa Creu on es representi la crucifixió de Crist per la redempció de la humanitat.
(77) 1443/10/01	Caterina, vídua de Joan Bartolot	Barcelona	-	802 fl., 7 s., i 8 d.b. que li devia Pere Torrelles per raó de l'herència del seu pare.	-
(78) 1444/02/06	Pere Joan Colomer	Barcelona	Prevere	12 ll.b. que li devia el paraire Joan de Lima.	-
(79) 1444/03/27	Ramon Bertran	Barcelona	Mercader	Censal mort de 259 s., 1 d.b. que rep cada 3 de febrer del General de Catalunya.	Donar 3 d.b. a cada pobre malalt per Nadal. Donar 12 d.b. a cada llebrós per Nadal. Després de la seva mort hauran de donar 12 s.b. als majorals de la confraria de la Santíssima Trinitat per a repartir-los entre 12 pobres. En cas de lluçió, els diners podran ser reclamats pels seus hereus.
(80) 1444/07/21	Ramon Roill	Tarragona	Commorans en l'hospital	10 ll.b. sobre el censal mort de 15 ll.b. de pensió que rebia de la universitat de Constantí durant el mes de març.	Ser alimentat i proveït en totes les seves necessitats. Estar en una cambra de l'hospital

Data	Benefactor	Procedència	Ocupació	Contingut	Condicions
				Censal mort de 150 s.b. de pensió que rebia de la universitat de la Seu d'Urgell cada 12 de març. 100 fl. que li devia Pere Grau.	

Taula 34. Censals morts rebuts de donacions o llegats testamentaris (1401-1446).¹⁴⁷³

Adquisició	Primera menció	Mètode d'adquisició	Pensió	Pagament	Censatari
-	1401-12-24	Herència de Francesc Bleda, mercader	(1) 108 s., 4 d.b.	12-02	Universitat de Tàrraga
-	1402-07-05	Herència de Guillem Vendrell	(2) 450 s.b.	-	Bernat de Corbera i Huguet de Corbera.
-	1404-02-05	Herència de Guillem Vendrell	(3) 17 s.b.	22-11	Bernat Corts, de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià.
-	1405-01-23	Llegat de Pere Jordà	(4) 20 s.b.	25-12	Confraria dels freners de Barcelona.
1405-04-03	1405-04-03	Donació de Pere Nebot, rector de l'església de Santa Coloma de Cervelló	(5) 300 s.b.	29-06	Universitat de l'Arbós.
-	1410-04-22	Herència de Guillem Orcet	(6) 240 s.b.	10-03	Universitat de Mallorca.
			(7) 300 s.b.	30-04	Universitat de Mallorca.
			(8) 350 s.b.	01-06	Universitat de Mallorca.
			(9) 200 s.b.	15-01	Universitat de la vila de Montblanc.
			(10) 200 s.b.	18-08	Universitat de Mallorca.
-	1410-08-11	Herència Jaume Desnoguers	(11) 1.391 s., 3 d.b	08-01	Universitat de Barcelona.

¹⁴⁷³ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, f. 11v (1); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 54v-55r (2); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], ff. 105v-106r (3); AHBC, Pergamins 446, reg. 11557 (4); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [4], f. 171v (5); AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, ff. 29r (1); ff. 34r (2); s/f (juny) (8); s/f (juny) (9); s/f (agost) (10); AHCB, 1B.XI, Clavaria, 34, f. 40r (11); s/f (novembre) (12); AHBC, Pergamins, 483, reg. 21681 (13); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 57r (14); AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, f. 11r (15); s/f (juny) (16); s/f (juny) (17 i 18); s/f (maig) (19); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], ff. 11r-v (20); f. 10v (21); ff. 10v-11r (22); f. 11r (23); ff. 35r-v (24); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [9], ff. 60r-61r (25); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [10], ff. 112v-114r (26); AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, s/f (octubre) (27); ff. 43v (28); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 104v-105r (29); ff. 134r-135r (30); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [12], ff. 25r-28v (31); ff. 70v-72r (32); ff. 72v-74r (33); ff. 74v-79r (34); AHBC, Pergamins, 518, reg. 22653 (35, 36, 37, 38, 39, 40 i 41); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 7r-8v (42, 43 i 44); ff. 9v-10r (45); AHBC, Pergamins 9 GF, reg. 21135 (46); AHBC, Pergamins 550, reg. 25158 (47, 48, 49, 50, 51 i 52); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 71v-72v (53); ff. 98r-100r (54); AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, f. 10v (55); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 158r-159r (56); AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, f. 12v (57); ACA, Generalitat, Sèrie General (N), 399, ff. 85v-86r (58); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [14], ff. 19v-21v (59, 60 i 61); ff. 140v-143r (62 i 63); AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, f. 16r (64); f. 10r (65); s/f (maig) (66); s/f (agost) (67); s/f (novembre) (68); s/f (setembre) (69); s/f (maig) (70); ACA, Generalitat, Sèrie General (N), 399, f. 65v (71); ff. 138r-v (72); AHBC, Pergamins 9 GF, reg. 20541 (73, 74, 75 i 76); AHBC, Pergamins 493, reg. 22342 (77 i 78); AHBC, Pergamins 517, reg. 22581 (79); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 188r-190r (80 i 81); AHSCP, Censos i censals, vol. II, inv. 1, Capbreus, llibre 1.2, f. 13r (82).

Adquisició	Primera menció	Mètode d'adquisició	Pensió	Pagament	Censatari
-	1412-03-09	Llegat de Francesc Vila, prevere	(12) 125 s.b.	13-11	Universitat de Barcelona.
1412-05-27	1409-06-11	Llegat de Violant, muller de Bernat de Marimon	(13) 200 s.b.	01-05	Universitat de Barcelona.
-	1413-01-02	Herència de Joan Girona	(14) 71 s., 6 d.b.	23-07	Arnau de Fonolleda.
1413-03-09	1413-03-09	Herència d'Anna de Cervelló	(15) 200 s.b.	02-02	Bací dels pobres presos de la Cort del veguer.
-	1413-03-13	Llegat de Caterina, muller de Bernat Tordera	(16) 100 s.b.	01-06	Universitat de Mallorca.
-	1413-10-30	Donació de Bartomeu Ladernosa	(17) 700 s.b.	01-06	Universitat de Perpinyà.
			(18) 600 s.b.	01-06	Universitat de Perpinyà.
-	1415-04-10	Llegat de Constança, vídua de Tomàs Lleopart	(19) 261 s., 11 d.b.	27-05	Diputació del General.
-	1415-04-13	Herència de Pere Baxeda	(20) 50 s.b.	25-05	Gabriel Roset, notari, la seva muller Blanca i la seva mare Isabel.
			(21) 60 s.b.	23-11	Ramon Benages i la seva muller Caterina.
			(22) -	-	Pere Figuera i la seva muller Sança.
			(23) 31 s., 6 d.b.	10-05	Jaume Agustí i la seva muller Graciana.
1415-12-18	1416-02-17	Llegat de Pere Boteller	(24) 400 s.b.	01-09	Universitat de Lleida.
-	1417-05-04	Herència de Margarida, vídua de Pere Jordà	(25) 7 s., 6 d.b.	juliol	Jaume Batzach, de Sant Cebrià de Valldoreix.
-	1419-11-15	Llegat de Bernat Segú	(26) 15 s.b.	-	-
-	1420-06-17	Herència de Bernat Franc	(27) 576 s.b.	25-10	Universitat de Barcelona.
			(28) 373 s., 4 d.b.	22-04	Universitat de Mallorca.
-	1422-02-16	Llegat d'Andreu Riera	(29) 100 s.b.	03-04	Rafaela, muller de Berenguer de Garit.
1422-04-16	1422-04-16	Sibil·la, vídua d'Arnau Pastre	(30) 55 s.b.	09-09	Jaume de Vilarasa, saliner, i la seva muller Gabriela.

Adquisició	Primera menció	Mètode d'adquisició	Pensió	Pagament	Censatari
1422-09-15	1422-09-15	Guerau de Barberà, donzell de Vila-rodona	(31) 400 s.b.	25-04	Universitat de Vilafranca del Penedès.
-	1423-02-21	Meitat de l'herència de Pere Cabassa	(32) 17 s.b.	02-09	Bernat Fonolleda, de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, Berenguer Folquer i Felipa, la seva muller.
	(33) 20 s.b.		07-10	Guillem Roure i la seva muller Francesca, Arnau Cuch, i la seva muller Constança, filla de Guillem Roure, de la parròquia de Sant Julià de Palau.	
	(34) 11 s.b.		-	Marquesa, vídua d'Antoni Bassa, Jaume Bassa, els seus fills, i la seva muller Constança de la parròquia de Sant Esteve de Granollers.	
1423-04-20	1420-08-16	Donació dels marmessors de Nicolau Bassa	(35) 680 s.b.	14-05	Universitat de Barcelona.
			(36) 1.920 s.b.	30-07	Universitat de Barcelona.
			(37) 4.000 s.b.	15-08	Universitat de Barcelona.
			(38) 1.000 s.b.	21-05	Universitat de Barcelona.
			(39) 640 s.b.	06-09	Universitat de Barcelona.
			(40) 644 s.b.	30-10	Universitat de Barcelona.
		(41) 1.000 s.b.	04-10	Cambra Apostòlica.	
1424-03-31	1424-03-31	Antoni de Mates, rector parroquial de l'església de Montmagastre	(42) 133 s., 4 d.b.	07-04	Jaume Mora, fuster de Tortosa, i la seva muller.
			(43) 16 s., 6 d.b.	març	Mercer, argenter convers de Tortosa, i la seva muller.
			(44) 15 s.b.	març	Hereus de Ramon Granell.
1424-03-31	1424-03-31	Bernat Desvall, senyor del castell de Montpaó	(45) 250 s.b.	10-02	Jofre Casanadal.
-	1424-04-23	Llegat de Salvador Despuig	(46) 500 s.b.	15-02	Universitat de Tortosa.

Adquisició	Primera menció	Mètode d'adquisició	Pensió	Pagament	Censatari
1424-08-14	1424-08-14	Jaume de Clauso, prevere	(47) 10 s.b.	08-01	Joan de Salite i el seu fill Joan, ambdós de Santa Maria de Sobraroca.
			(48) 6 s.b.	08-04	Joan des Soler, d'Amer.
			(49) 12 s., 6 d.b	11-04	Guillem Desmain, Berenguer i Brunisenda, de la parròquia de Santa Cecília de Sacarrera.
			(50) 5 s.b.	09-08	Pere Bruns i la seva muller Alamanda, de Sant Andreu de Sobreroca.
			(51) 5 s., 3 d.b.	16-10	Pere d'Alou i la seva muller Bonanata.
			(52) 25 s.b.	21-02	Universitat de la Vall d'Hostoles.
1424-08-24	1424-08-24	Ròmia, vídua de Bernat Despuig	(53) 17 s., 2 d.b.	03-07	Hereus de Martí Canyet, de la parròquia de Santa Maria de Badalona.
-	1424-12-12	Meitat de l'herència de Pere Cabassa	(54) 64 s., 4 d.b.	19-10	Joan de Parets i Pere Despuig.
1425-08-03	1425-08-03	Donació de Bartomeu Morgades, prevere de Sant Vicenç de Morrocurt	(55) 165 s.b.	01-02	Universitat de Vilafranca.
1425-08-04	1425-08-04	Ròmia, vídua de Bernat Despuig	(56) 40 s.b.	01-01	Bartomeu Estrader, tintorer de Barcelona.
-	1427-01-14	Herència de Tomàs Girgós	(57) 770 s.b.	01-02	Comte de Mòdica.
-	1428-03-19	Donació de Joan Junyent, draper	(58) 1.111 s.b.	02-03	Diputació del General.
1428-10-16	1428-10-16	Herència de Berenguer Beta	(59) 822 s., 6 d.b.	23-06	Universitat de Barcelona.
			(60) 105 s.b.	25-04	Universitat de Camprodón.
			(61) 83 s., 3 d.b.	10-09	Universitat de Camprodón.
1430-10-09	1430-10-09	Herència de Pere de Casacuberta, prevere	(62) 98 s.b.	16-06	Universitat de Perpinyà.
			(63) 293 s., 4 d.b.	29-09	Universitat de Barcelona.
-	1432-05-28	Llegat d'Esclaramunda, muller de Berenguer Torn	(64) 181 s., 8 d.b.	25-02	Diputació del General.
-	1435-12-07		(65) 240 s., 2 d.b.	01-02	Diputació del General.

Adquisició	Primera menció	Mètode d'adquisició	Pensió	Pagament	Censatari
		Meitat de l'herència de Pere Malet, canonge de la catedral de Barcelona	(66) 329 s.b.	18-05	Diputació del General.
-	1435-12-29	Herència de Francesc Pinosa, prevere	(67) 136 s., 4 d.b.	01-08	Universitat de Mallorca.
	(68) 350 s.b.		25-11	Universitat de Mallorca.	
	(69) 160 s.b.		29-09	Universitat de Tàrraga.	
	(70) 454 s., 6 d.b. i òbol		11-05	Diputació del General.	
-	1436-08-25	Herència de Bernat Vendrell	(71) 372 s., 9 d.b.	14-01	Diputació del General.
	(72) 145 s., 5 d.b.		10-05	Diputació del General.	
1437-08-26	1437-08-26	Donació de Francesc de Plegamans, apotecari	(73) 8 d.b.	13-09	Joan d'Alvernia i Francesca.
			(74) 80 s.b.	18-06	Joan d'Alvernia i Francesca.
			(75) 77 s., 8 d.b.	18-03	Hereus de Joan Ferrer.
			(76) 5 d.b.	18-06	Pere Roset.
1440-10-09	1440-10-09	Donació de Pere Medalla	(77) 91 s., 8 d.b.	20-05	Eimeric de Centelles.
			(78) 120 s., 6 d.b.	11-03	Hereus de Guerau Alemany de Cervelló.
1444-03-27	1444-03-27	Donació de Ramon Bertran, mercader	(79) 259 s., 1 d.b.	03-02	Diputació del General.
1444-07-21	1444-07-21	Donació de Ramon Roïll	(80) 200 s.b.	març	Universitat de Constantí.
			(81) 150 s.b.	12-03	Universitat de la Seu d'Urgell.
1446-01-24	1444-01-09	Llegat d'Eulàlia, vídua de Francesc Bleda	(82) 50 s.b.	01-02	Universitat de Cervera.

Taula 35. Violaris rebuts per donacions o llegats testamentaris (1402-1425).¹⁴⁷⁴

Adquisició	Primera menció	Mètode d'adquisició	Pensió	Pagament	Censatari
1402-05-22	1402-05-22	Donació de Guillem Vendrell	(1) 20 s.b.	-	Bonanat Sorianes, sabater.
1404-01-19	1404-01-19	Donació de Francesca, filla de Pere Castellar	(2) 100 s.b.	març	Jaume Guix i la seva muller.
			(3) 50 s.b.	març	Antoni Francolí i Pere Francolí.
			(4) 30 s.b.	juny	Arnau Espanyol i la seva muller, Tomàs Prats i Eulàlia, mare d'Arnau i Tomàs.
			(5) 20 s.b.	agost	Leget Pasteller.
1415-02-16	1415-02-16	Miquel Terrades, abaixador.	(6) 66 s.b.	03-07	Jaume Ferrer, taverner, i la seva muller Elisenda.
1425-08-03	1425-08-03	Donació de Pere de la Porta, de Lleida	(7) 30 s., 4 d.b.	12-03	Antoni Palau, prevere beneficiat en la capella de Sant Pere de la Seu de Lleida.

¹⁴⁷⁴ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 52v (1); ff. 99v-100r (2, 3, 4 i 5); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [4], f. 144r (6); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [13], ff. 155r-157r (7).

Taula 36. Esclaus rebuts per donacions o llegats testamentaris (1402-1426).¹⁴⁷⁵

Adquisició	Primera menció	Mètode d'adquisició	Nom	Origen	Edat	Estat	Condicions
1402-01-05	1402-01-05	Donació de Joan Descamp	(1) Marta	tàrtar	40 anys	-	-
1402-03-04	1402-03-04	Donació d'Enric Lacrixa, mercader	(2) Marta	-	-	malalta	Servir a l'hospital durant un any després de ser curada. Després seria alforra.
1403-08-20	1403-08-20	Guillem Descros	(3) Caterina	tàrtar	35 anys	malalta	-
-	1404-08-21	Llegat de Francesca, muller de Pere de Ferrera	(4) Caterina	-	-	-	Servir a l'hospital durant cinc anys. Després seria alforra.
1405-07-28	1405-07-28	Donació de Joan Nadal, notari	(5) Margarida	tàrtar	40 anys	-	-
1405-10-19	1405-10-19	Donació d'Isabel, muller de Pere de Sitges	(6) Joana	tàrtar	40 anys	-	No pot ser venuda ni alienada.
1408-02-14	1408-02-14	Donació de Pere de Montfort	(7) Pere	canari	14 anys	-	-
-	1408-04-21	Llegat de Guillem Oriol, taverner	(8) Caterina	búlgar	18 anys	-	-
1408-12-07	1408-12-07	Donació de Guillem Roure, notari del	(9) Caterina	tàrtar	27 anys	-	Ser proveïda bé i decentment en les seves necessitats.

¹⁴⁷⁵ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [1], f. 21r (1); f. 32r (2); f. 81r (3); f. 141v (4); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], f. 59v (5); f. 66r (6); f. 139v (7); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [5], ff. 147r-148r (8); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [6], ff. 5v-7v (9); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], f. 41v (10); f. 54r (11); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 28v (12); ff. 35v-36r (13); f. 68v (14); f. 81r (15); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [11], ff. 99v-100v (16); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], f. 53v (17).

Adquisició	Primera menció	Mètode d'adquisició	Nom	Origen	Edat	Estat	Condicions
		castell de Sant Llorenç la Muga					No pot ser venuda ni alienada sense el permís de Guillem. Possibilitat de revocar la donació. A canvi, Guillem pagaria 200 s.b.
1409-08-21	1409-08-21	Donació de Joan Girona	(10) Pedro de Gotso	sard	50 anys	-	-
1410-03-15	1410-03-15	Donació de Berenguer Miralles	(11) Caterina	tàrtar	28 anys	llebrosa	-
1415-10-30	1415-10-30	Donació de Simó Sagrau, botoner de botons de llit, i la seva muller Ròmia	(12) Francesc	tàrtar	55 anys	malalt	-
1416-02-19	1416-02-19	Donació d'Antoni Pujades, mercader	(13) Joan	sarraí	20 anys	-	No pot ser venut ni alienat.
1417-05-06	1417-05-06	Donació de Bernat Marc, prevere beneficiat de Santa Maria del Mar	(14) Margarida	tàrtar	55 anys	-	-
1417-12-11	1417-12-11	Donació d'Angelina, vídua d'Arnau Porta	(15) Arina	tàrtar	40 anys	-	-
1422-02-16	1422-02-16	Donació de Constança, vídua de Pere Joan	(16) Magdalena	-	24 anys	-	-
1426-10-31	1426-10-31	Donació de Joan Pedres, mercader, i la seva muller Arcisa	(17) Joan	sarraí	-	malalt de porcellanes	-

Adquisició	Primera menció	Mètode d'adquisició	Nom	Origen	Edat	Estat	Condicions
-	1428-12-02	Herència de Constança, muller de Bartomeu Vives	(18) Maria	-	-		Servir a l'hospital durant cinc anys. Després seria alforra.

Taula 37. Arrendaments per acaptar almoina en nom de l'hospital de la Santa Creu (1407-1499).¹⁴⁷⁶

Data	Arrendatari/s	Procedència	Territori/s arrendat/s	Durada	Preu anual	Preu total
(1) 1407-06-01	Bartomeu Poses	Barcelona	Mallorca + Menorca + Eivissa + Sardenya	3 anys	20 fl.	60 fl.
(2) 1409-02-14	Pere Albert	-	Arquebisbat de Saragossa + bisbat de Segorb + bisbat de Lleida	3 anys	40 fl.	120 fl.
(3) 1410-06-05	Antoni Gaites	Santa Coloma de Queralt	Bisbat d'Urgell	3 anys	1/3 dels ingressos	
(4) 1415-06-13	Ramon Menescal	Barcelona	Arquebisbat de Girona + bisbat de Vic	-	-	-
(5) 1415-07-05	Guillemoneta, muller de Bernat Montserrat	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	15 fl.	15 fl.
(6) 1415-07-23	Guillemoneta, muller de Bernat Montserrat	Barcelona	Bisbat d'Urgell	1 any	18 fl.	18 fl.
(7) 1415-07-23	Bartomeu Poses	Barcelona	Arquebisbat de Girona + bisbat de Vic	2 anys	30 fl.	60 fl.
(8) 1415-09-10	Guillemoneta, muller de Bernat Montserrat	Barcelona	Bisbat de Lleida	2 anys	8,5 fl.	17 fl.

¹⁴⁷⁶ La taula és d'elaboració pròpia a partir de AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [2], ff. 118r-v (1); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [3], ff. 28v-29r (2); f. 63r (3); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [5], f. 17v (4); f. 18v (5); f. 21r (6); f. 21v (7); f. 25v (8); f. 34r (9); f. 60v (10); ff. 114v-115r (11); f. 115r (12); f. 115v (13); f. 117r (14 i 15); ff. 134v-135r (16); f. 135v (17); f. 143v (18); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [6], ff. 1v-2r (19); f. 3v (20); ff. 32r-v (21); ff. 40r-v (22); f. 43v (23); ff. 58v-59r (24); ff. 60v-61r (25); f. 68v (26); f. 69v (27); f. 82v (28); f. 83r (29); f. 118v (30); f. 141r (31); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 92v-93v (32); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], f. 75v (33); ff. 76r-v (34); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [8], ff. 2v-3r (35); AHSCP, Capbreus, vol. VI, inv. 4, Llibres [15], ff. 157r-158v (36); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [7], ff. 93r-v (37); ff. 2v-3r (38); ff. 76r-v (39); ff. 79v-80r (40); ff. 80r-v (41); ff. 5r-v (42); f. 5v (43); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [9], f. 26v (44); f. 27r (45); ff. 34v-35r (46); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [10], f. 1r (47); f. 3v (48); f. 4r (49); f. 6v (50); f. 9v (51); f. 11r (52); f. 14r (53); f. 15v (54); f. 16v (55); f. 21r (56); f. 23r (57); f. 24r (58); f. 33r (59); f. 34r (60); f. 34v (61); f. 35r (62 i 63); ff. 41v-42r (64); f. 42v (65); f. 43r (66); ff. 46r-v (67); f. 52v (68); f. 53r (69 i 70); ff. 68r-v (71); ff. 69r-v (72); f. 69v (73, 74 i 75); ff. 84v-85r (76); ff. 86v-87r (77); f. 97r (78, 79 i 80); ff. 97r-v (81); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [11], f. 8v (82); ff. 16v-17r (83); f. 17r (84); f. 20r (85); f. 28r (86); ff. 42r-v (87, 88 i 89); f. 52r (90); f. 64v (91); f. 65v (92); f. 75r (93); f. 75v (94); f. 85v (95); AHSCP, Protocols, vol. V, inv. 3, Protocol [12], f. 11v (96); f. 18r (97); f. 19r (98); f. 28v (99); f. 38v (100); f. 51v (101); ff. 51v-52r (102); f. 63r (103); f. 70r (104); f. 72v (105); ff. 75r-v (106).

Data	Arrendatari/s	Procedència	Territori/s arrendat/s	Durada	Preu anual	Preu total
(9) 1416-02-07	Guillem Mir	Barcelona	Bisbat de Tortosa + bisbat d'Elna	1 any	30 fl.	30 fl.
(10) 1417-01-12	Guillem Mir + Pere Castelló	Barcelona + Montblanc	Principat de Catalunya + comtat del Roselló i Cerdanya	3 anys	150 fl.	450 fl.
(11) 1419-06-02	Ramon Menescal + Francesc Bonet	Barcelona + Tremp	Bisbat d'Urgell + Vall d'Aran	1 any	30 fl.	30 fl.
(12) 1419-06-02	Bernat de Sant Blancat + Bertran de Forcada	-	Arquebisbat de Saragossa + abadiat de Montaragó	1 any	10 fl.	10 fl.
(13) 1419-06-10	Antoni Reboll	Perpinyà	Bisbat d'Elna	1 any	8 fl.	8 fl.
(14) 1419-07-08	Joan Busquet	Barcelona	Bisbat de Barcelona + quarteró del bisbat de Vic a Urgell	1 any	34 fl.	34 fl.
(15) 1419-07-10	Huguet Portal	-	Arquebisbat de Tarragona	1 any	10 fl.	10 fl.
(16) 1420-05-04	Joan Busquet	-	Bisbat de Barcelona + quarteró del bisbat de Vic a Urgell	1 any	30 fl.	30 fl.
(17) 1420-05-30	Nicolau Saragossa	Tremp	Bisbat d'Urgell	3 anys	33.33 fl.	100 fl.
(18) 1420-10-03	Pere Sallent	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	5 anys	12 fl.	60 fl.
(19) 1425-05-22	Pere Torrent	Barcelona	Bisbat de Barcelona + arquebisbat de Tarragona	1 any	1.100 s.b.	1.100 s.b.
(20) 1425-06-06	Pere Fariguell	Barcelona	Bisbat de Girona	1 any	880 s.b.	880 s.b.
(21) 1426-03-09	Ramon Menescal	Tremp	Bisbat de Vic	1 any	440 s.b.	440 s.b.
(22) 1426-05-18	Pere Torrent	Barcelona	Bisbat de Barcelona + arquebisbat de Tarragona	1 any	550 s.b.	550 s.b.
(23) 1426-06-20	Pere Fariguell	Barcelona	Bisbat de Girona	1 any	300 s.b.	300 s.b.
(24) 1427-02-07	Joan Llorenç + Bernat Llorenç + Pere Llorenç + Bernat Celfós + Gabriel Comes	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Girona + bisbat de Vic	4 anys	70 fl.	280 fl.

Data	Arrendatari/s	Procedència	Territori/s arrendat/s	Durada	Preu anual	Preu total
(25) 1427-02-21	Nadal Faritza	Barcelona	Bisbat d'Urgell + Vall d'Aran + Vall de Capcir	4 anys	50 fl.	200 fl.
(26) 1427-05-05	Berenguer Torrent	Barcelona	Bisbat de Barcelona	1 any	20 fl.	20 fl.
(27) 1427-05-30	Guillem Ramon de Fontanelles	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona + bisbat de Lleida + bisbat d'Osca	2 anys	55 fl.	110 fl.
(28) 1428-03-03	Bernat Llorenç + Pere Llorenç + Pere Sanç	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	3 anys	20 fl.	60 fl.
(29) 1428-03-03	Pere Bou + Pere Planes	Monistrol de Montserrat	Bisbat d'Urgell	3 anys	300 s.b.	900 s.b.
(30) 1429-08-04	Ramon Menescal	Tremp	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(31) 1431-01-26	Ramon Menescal	Tremp	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(32) 1443-01-28	Melcior Rotlan	Barcelona	Bisbat de Girona	5 anys	400 s.b.	2.000 s.b.
(33) 1443-06-05	Pere Sobirats + Guillem Focs	Sant Mateu + Tortosa	Bisbat d'Urgell	3 anys	440 s.b.	1.320 s.b.
(34) 1443-06-06	Joan de Foix	Comtat de Foix	Bisbat de Lleida	3 anys	24 fl.	72 fl.
(35) 1443-12-31	Gabriel Puig + Joan Ferrer	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	3 anys	400 s.b.	1.200 s.b.
(36) 1444-01-24	Pere Ramon d'Avinyó	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	3 anys	220 s.b.	660 s.b.
(37) 1444-06-15	Guillem Deslor	Barcelona	Bisbat de Barcelona	3 anys	290 s.b.	870 s.b.
(38) 1450-04-10	Gabriel Puig + Joan Ferrer	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	3 anys	360 s.b.	1.080 s.b.
(39) 1456-03-31	Ramon Folc	Cervera	Bisbat de Tortosa	1 anys	198 s.b.	198 s.b.
(40) 1456-05-07	Antoni Sala + Pere Coll + Guillem Foguet	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	3 anys	290 s.b.	870 s.b.
(41) 1456-05-14	Antoni Coll	Monistrol de Montserrat	Arquebisbat de Tarragona	3 anys	220 s.b.	660 s.b.
(42) 1464-04-28	Joan Soler	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	1 any	200 s.b.	200 s.b.

Data	Arrendatari/s	Procedència	Territori/s arrendat/s	Durada	Preu anual	Preu total
(43) 1464-04-28	Martinià Coll + Gilabert de Sentmenat	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Girona	1 any	300 s.b.	300 s.b.
(44) 1467-06-06	Joan Cordelles	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	1 any	200 s.b.	200 s.b.
(45) 1467-06-25	Joan Conill	Barcelona	Bisbat de Girona	1 any	280 s.b.	280 s.b.
(46) 1468-06-13	Joan Cordelles	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	1 any	200 s.b.	200 s.b.
(47) 1476-07-09	Miquel Dalmau	Girona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	120 s.b.	120 s.b.
(48) 1477-02-05	Guerau Rossell	-	Bisbat de Girona	1 any	280 s.b.	280 s.b.
(49) 1477-02-02	Ramon Dessolà + Daniel Teixidor	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	1 any	390 s.b.	390 s.b.
(50) 1477-06-06	Pere Teixidor + Daniel Teixidor + Gabriel Eimeric	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(51) 1477-08-05	Antoni Sarret	Castellfollit de Riubregós	Bisbat d'Urgell	1 any	-	-
(52) 1477-10-22	Pau Bosch	Palamós	Bisbat de Girona	1 any	320 s.b.	320 s.b.
(53) 1478-01-10	Antoni Sarret	Castellfollit de Riubregós	Bisbat d'Urgell	1 any	180 s.b.	180 s.b.
(54) 1478-02-10	Pau Parada + Joan Soler	-	Arquebisbat de Tarragona	1 any	200 s.b.	200 s.b.
(55) 1478-05-02	Daniel Teixidor	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	1 any	370 s.b.	370 s.b.
(56) 1478-12-07	Guerau Rossell	-	Bisbat de Girona	1 any	320 s.b.	320 s.b.
(57) 1479-01-29	Gabriel Tria	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	1 any	400 s.b.	400 s.b.
(58) 1479-03-13	Pere Ferrer, àlies Manoller	Monistrol de Montserrat	Bisbat d'Urgell	1 any	180 s.b.	180 s.b.
(59) 1480-04-14	Antoni Claramunt + Gabriel Eimeric	Ribes + Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(60) 1480-05-10	Jaume de Guardamar + Pere Conill	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	200 s.b.	200 s.b.

Data	Arrendatari/s	Procedència	Territori/s arrendat/s	Durada	Preu anual	Preu total
(61) 1480-05-27	Pere Ferrer, àlies Manoller	Monistrol de Montserrat	Bisbat d'Urgell	1 any	180 s.b.	180 s.b.
(62) 1480-05-30	Gabriel Tria	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	1 any	400 s.b.	400 s.b.
(63) 1480-05-30	Antoni Claramunt	Piera	Bisbat de Girona	1 any	320 s.b.	320 s.b.
(64) 1481-04-10	Gabriel Eimeric	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(65) 1481-04-23	Gabriel Mas	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	1 any	370 s.b.	370 s.b.
(66) 1481-04-26	Bartomeu Guerau Rossell	-	Bisbat de Girona	1 any	320 s.b.	320 s.b.
(67) 1481-04-28	Pere Ferrer, àlies Manoller	Monistrol de Montserrat	Bisbat d'Urgell	1 any	180 s.b.	180 s.b.
(68) 1482-05-04	Jaume de Guardamar	-	Arquebisbat de Tarragona	1 any	200 s.b.	200 s.b.
(69) 1482-05-10	Pere Ferrer, àlies Manoller	Monistrol de Montserrat	Bisbat d'Urgell	1 any	180 s.b.	180 s.b.
(70) 1482-05-10	-	-	Bisbat de Girona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(71) 1484-01-12	Jaume de Montossí + Andreu Pot	Monistrol de Montserrat	Bisbat d'Urgell	1 any	240 s.b.	240 s.b.
(72) 1484-02-16	Gabriel Eimeric	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	1 any	320 s.b.	320 s.b.
(73) 1484-02-16	Pau Coll + Antoni Tàpies	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Girona	1 any	360 s.b.	360 s.b.
(74) 1484-02-16	Pere Coll + Pere Ferrer, àlies Manoller	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	1 any	320 s.b.	320 s.b.
(75) 1484-02-16	Jaume de Guardamar	-	Arquebisbat de Tarragona	1 any	200 s.b.	200 s.b.
(76) 1485-04-13	Jaume de Guardamar	-	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(77) 1485-05-04	Ramon Pla	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Girona	1 any	360 s.b.	360 s.b.
(78) 1486-02-04	Pere Coll	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	3 anys	310 s.b.	930 s.b.
(79) 1486-02-04	Pere Coll	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Girona	3 anys	370 s.b.	1.110 s.b.

Data	Arrendatari/s	Procedència	Territori/s arrendat/s	Durada	Preu anual	Preu total
(80) 1486-02-04	Pere Coll	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	3 anys	320 s.b.	960 s.b.
(81) 1486-02-04	Jaume de Guardamar	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(82) 1486-05-18	Miquel Pi	Esparraguera	Bisbat d'Urgell	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(83) 1487-04-01	Jaume de Guardamar	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(84) 1487-04-16	Pere Martí	Conesa	Bisbat de Lleida	1 any	80 s.b.	80 s.b.
(85) 1487-07-30	Bernat Mestres	Barcelona	Bisbat d'Urgell	3 any	240 s.b.	720 s.b.
(86) 1488-05-16	Bernat de Ferreres	Barcelona	Bisbat d'Urgell	2 anys	240 s.b.	480 s.b.
(87) 1488-12-20	Pere Coll	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona	3 anys	310 s.b.	930 s.b.
(88) 1488-12-20	Pere Coll	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Girona	3 anys	370 s.b.	1.110 s.b.
(89) 1488-12-20	Pere Coll	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Vic	3 anys	320 s.b.	960 s.b.
(90) 1489-07-31	Joan Esblada	Barcelona	Bisbat d'Urgell	1 any	200 s.b.	200 s.b.
(91) 1490-04-14	Lluís Torres	Barcelona	Bisbat d'Urgell	1 any	280 s.b.	280 s.b.
(92) 1490-05-14	Joan Esblada	Barcelona	Bisbat de Tortosa	1 any	80 s.b.	80 s.b.
(93) 1491-06-06	Lluís Torres	Barcelona	Bisbat d'Urgell	1 any	280 s.b.	280 s.b.
(94) 1491-06-06	Jaume de Guardamar	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(95) 1492-05-22	Pere Coll	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona + bisbat de Girona + bisbat de Vic + bisbat d'Urgell	3 anys	1.400 s.b.	4.200 s.b.
(96) 1494-04-04	Lluís Oller + Pere Marçal	Barcelona	Bisbat d'Elna	3 anys	110 s.b.	330 s.b.
(97) 1494-09-11	Pere Coll	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona + bisbat de Girona + bisbat de Vic + bisbat d'Urgell	3 anys	1.400 s.b.	4.200 s.b.
(98) 1494-10-22	Pere de Guardamar	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(99) 1495-07-14	Pere de Guardamar	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(100) 1496-05-10	Pere de Guardamar	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.

Data	Arrendatari/s	Procedència	Territori/s arrendat/s	Durada	Preu anual	Preu total
(101) 1497-03-29	Pere de Guardamar	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(102) 1497-04-01	Pere Coll	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona + bisbat de Girona + bisbat de Vic + bisbat d'Urgell	3 anys	1.400 s.b.	4.200 s.b.
(103) 1498-05-12	Pere de Guardamar	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	220 s.b.	220 s.b.
(104) 1498-12-29	Antoni Palomeres	Barcelona	Bisbat de Lleida	4 mesos	30 s.b.	30 s.b.
(105) 1499-03-13	Pere de Guardamar	Barcelona	Arquebisbat de Tarragona	1 any	240 s.b.	240 s.b.
(106) 1499-05-21	Pere Sala + Antoni Armer	Monistrol de Montserrat	Bisbat de Barcelona + bisbat de Girona + bisbat de Vic + bisbat d'Urgell	3 anys	2.120 s.b.	6.360 s.b.

Apèndix 4. Gràfics

Gràfic 15. Evolució de la subvenció de l'hospital de la Santa Creu (1407-1482).

